ابوالحسن عبدالله بن مقفع

کلیلہ ودمنہ

(انوار سہیلی)

2

اورینجی ۱۴۰۴

ابوالحسن عبداللہ بن مقفع

کلیلہ ودمنہ

(انوار سہیلی)

2

اردو مجلس ۱۴۰۴ھ

ئوبۇلھەسەن ئابدۇللامۇقەففا

كەلئۇدە دىيانە

(ئاساسىي ئىمامىيە)

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

مولا مۇھەممەد تومۇرنىڭ 1717 - يىلىدىكى تەرجىمىسىنىڭ كوچۇرمىسىگە ئاساسەن ئىشلەندى.

根据喀什人毛拉·穆罕麦得·铁木尔于1717年译本的手抄本刊布的。

نەشرگە تەييارلىغۇچى: نىمەتۇللا ئوبەيدۇللا

مەسئۇل مۇھەررىرى: ئىمىن تۇرسۇن

كەلىلە ۋە دىمنە

مولا مۇھەممەت تومۇر نۇسخىسى

*

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلدى

(ئۈرۈمچى شەھەر ئازادلىق كوچا №306)

شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسىدىن تارقىتىلدى

شىنجاڭ شىنخۇا باسما زاۋۇدىدا بېسىلدى

فورماتى: 850×1168 ملليمېتىر 1/32

باسما تاۋىقى: 28.375 قىستۇرما ۋاراقى: 2

1984 - يىل 1 - ئاي 1 - نەشرى

1985 - يىل 1 - ئاي 1 - بېسىلىشى

كىتاپ نومۇرى: M10098.755

تىراژى: 1 — 17,400

باھاسى: (قاتتىق مۇقاۋىلىق) 3.60 يۈەن

(نادىدى مۇقاۋىلىق) 2.65 يۈەن

كەشمىر پادىشاسىنىڭ ھىكايىسى

كەشمىر شەھرىدە بىر پادىشا بار ئىكەن. ئۇ مۇسەخخەر① يۈگىنىسى پەلەك ئارغىمىغىنىڭ بېشىغا سالىغان ۋە تىرىكچىلىك ئۈچۈنى ئوز ئىختىيارىنىڭ كەمەنگە ئىلدۇرغان بولۇپ، چاقماقتەك شەمشىرى ئوتىنىڭ قورقۇنچىسىدىن شامالمۇ ھاۋا ئۇستىدە راستىلىقىنىڭ قارىمۇ - قارشى تەرىپىگە بارالمايدىكەن؛ جان ئالغۇچ نەيزىسىنىڭ ھەيۋىسىدىن سۇمۇ يەردە ئەگرى ئاقالمايدىكەن.

يالىڭاچلاپ تىغ جىسمىنى ھەرقاچان،
كىيدۇرۇپ خەلقە ئامانلىقتىن لىباس.
ئادالەت بىرلە تۇتقاچ مەملىكەتنى،
ئۇنتۇغان ئىدى زۇلۇمنى ئامۇخاس.

بۇ پادىشانىڭ ھورمەت پەردىسى ئىچىدە بىر مەھبۇبى بار ئىكەن. ئۇ تۇن رەڭلىك زۇلپى ئۇزۇنلۇقتا قىيامەت كېچىسىگە مەدەت بېرىدىغان، جان بېغىشلىغۇچى جامالى ئوزىنىڭ كامالەتكە يەتكەن ھوسنى بىلەن ئون توت كۈنلۈك تولۇن ئايغا ساۋاق بېرىدىغان، كېچىلىرى ئويغاق تۇرىدىغان زاھىتلارمۇ ئۇنىڭ ئاپىتاپىك يۈزىنى چۈشىدە كورسە، پاكىزلىكتە سۇبھىدەك بولغان پەرھىز جەندىلىرىنىڭ ياقىسىنى چاك ئېتىپ ئاھ ئۇرىدىغان دەرىجىدە گۈزەل ئىكەن.

زىبا قامىتى ئەجەپ كېلىشكەن،
ئىككى قېشى يا، قوش زۇلپى كەمەن.

① مۇسەخخەر — بويسۇندۇرۇش، ئوزىگە قارىتىش.

پەيدا بولغانتى هوسنىدىن گۈلشەن،
ساچىدىن سۈمبۈل، يۈزىدىن سەمەن.

پادىشا ئۇنىڭغا شۇنداق كۆڭۈل باغلىغان ئىكەنكى، ئۇنىڭ جامالىنى كورۈشنى ئوز ئومرىنىڭ هاسىلى دەپ بىلىدىكەن ۋە ئۇنىڭ زۇلپى هەم خالىنى تاماشا قىلىشنى تىرىكچىلىگىنىڭ سەرمايىسى هىساپلايدىكەن. ئۇ مەهبۇبىغا ئوز جېنىنى بەرگىدەك دەرىجىدە ئامراق ئىكەن. كۆڭۈل سەهىسىدىكى سەۋرى - تاقەت ئۇنىڭ جامالى جازىبىسىگە تارتىلىپ كەتكەن ئىكەن.

ئۇنىڭ ئارقىسىدىن ئوز ئىختىيارىم بىرلە بارماسمەن،
تارتىدۇ تاشلاپ بوينۇمغا زۇلپىنى قىلىپ كەمەن.

غەۋغا تۇغدۇرغۇچى ئۇ شوخ ئايالمۇ پادىشانىڭ كۆڭۈل قۇشى ئوزىنىڭ زۇلپى دامىغا گىرىپتار بولغانلىغىنى بىلىپ، قاش - كوزلىرىنى ئويناتىپ، غەمزە ئوقىنى ئۇنىڭ كوكسىگە ئېتىپ تۇرىدىكەن ۋە سائەتسىرى شىرىن كەرەشمىلەر بىلەن ئۇنىڭ كۆڭلىنىڭ پۇت - قوللىرىنى چەمبەرچەس باغلۇۋېتىدىكەن.

ئاشىق ئولتۇرمەك ئىشى هەم پىتنە تۇزمەك شۇ‌ئىسى،
ئاشۇ جانان قەددىگە لايىق تىكىلگەن بىر لىباس.

ئۇ ئايالنىڭ نازى ۋە شوخلۇغى ئۇستۇن كەلگەنلىگىدىن، يالغۇزلا پادىشانىڭ ئىشقىغا قانائەت قىلماي، باشقىلارنىمۇ سەھىر - لەپ، سەتەڭلىك تىغى بىلەن ئوزىگە قارىتىدىكەن. ئۇ شۇنداق قىلىپ يۈرۈپ، ئاخىرى پادىشانىڭ مۇلازىملىرىدىن بىر يىگىتنى مۇهەببەت چولۇۋىرى بىلەن باغلۇۋاپتۇ. ئۇ يىگىتمۇ شۇنداق چىرايلىق ئىكەنكى، خۇددى خىزىر ئابىهايات لېۋىدە تۇرغاندەك لەۋلىرى

ئۇستىدە خەت تارتقان قاپ ـ قارا بۇرۇتى كەۋسەر ئىبرىغىنىڭ قىرغىـ
غىدا ئۇنگەن جەنىەت سۈمبۈلىغا ئوخشايدىكەن.

لېۋىدىكى بۇرۇتنى كورگەن كىشى دەر ئىدى:
"ئابىھايات قىرغىغىدا مېھرگىيا ئۇنۇپتۇ".

ئۇ يىگىتمۇ ئاشقىلىقتا تاقتى ـ تاق بولۇپ، كەيپىياتى بەتلىرىـ
دىكى سەۋرى خېتىنى ھايات سەھىپىسىدىن ئوچۇرۇۋەتكەن ئىكەن.

ئېغىر بىلەر ئاشىق جىسمى جان يۈكىن،
كوتىرەلمەس زەئىپلىك دەرمان يۈكىن.

بۇ ئاشىق ـ مەشۇقلار ھەمىشە قاش ـ كوزلىرى بىلەنلا سوئالـ
جاۋاپ قىلىشىپ يۈرۈشۈپتۇ. بىر كۈنى پادىشا ئىشرەت تەختىدە
ئولتۇرۇپ، ئۇ مەھبۇبى بىلەن ۋىسال سوھبىتىنى قۇرۇپتۇ. بايىقى
يىگىتمۇ پادىشانىڭ خىزمىتىنى قىلىپ تۇرغان ئىكەن. پادىشانىڭ
ئاگاھ ئىكەنلىگىدىن خەۋىرسىز ئۇ خوتۇن، يىگىتكە قاراپ تەبەسـ
سۇم قىلىپ، ئۇمىت ئېتىگىنى شېكەر بىلەن تولدۇرۇپتۇ. يىگىتمۇ
ئۇنىڭ ئۈدۈلىدا تۇرۇپ كوز ئىشارىسى بىلەن ئەركىلەپ قويۇپتۇ.

كوزى بىلەن قىلدى بىر ئىشۋە ئاغاز،
پېرىمى غەمزە ئىدى، پېرىمى ناز.

پادىشا بۇلارنىڭ قىلغىنىنى بىلىپ قېلىپ، ئۇنىڭ جېنىدا
غەيرەت ئوتى لاۋۇلداشقا باشلاپتۇ ـ دە، دىل ئارامى ۋە سوھبەت
قىلىش ھەۋىسىنى كوڭلىدىن چىقىرىپ تاشلاپتۇ.

بەرمىگەي سىزگە ۋاپا مۇئمىلىرىنى ئۇ دەرەخ،
ساپىسىنى بەرسە گەر غەيرى كىشىنىڭ باغىغا.

ئەمما پادىشا: "بۇ ئىشتا ئالدىراڭغۇلۇق قىلىش يارىمايدۇ. بۇ ئىككىسىدىن قايسىسى ھەقىقى دۇشمىنىم ئىكەنلىگىنى بىلمەي تۇرۇپ، يېنىكلىك قىلىشقا بولمايدۇ" دىگەن ئويغا كېلىپ، سەۋرى قىلىپ، بۇ ئىشنى كورمىگەن بولۇۋاپتۇ ۋە ئولتۇرۇشقا ھەچقانداق تەسىر بەرمىگەنىنىڭ ئۈستىگە كېچىسىمۇ سەۋرى بىلەن ئوتكۈزۈپتۇ. ئەمما تاڭ ئاتقۇچە كوڭلى خۇددى پەرۋانىدەك تاقەتسىزلىك ئوتىنىڭ شولىسىدا كويۇپتۇ.

ئاشىق بولسا شاھ، مەشۇق بولسا ئۇندىق نازىنىن،
قايسى كوز بىرلە كورەر غەيرىگە مايىل بولغىنىن.

ئەتىسى نۇرلۇق قۇياش نۇسرەت بايرىغىنى كوپ - كوك پەلەك قەسرى ئۈستىدە كوتىرىپتۇ ۋە سەييارىلەر پادىشاسى قاراڭغۇلۇق پەردىسىنى ئالەم يۈزىدىن ئېلىپ يوقاتقۇ ئىلكىگە بېرىپتۇ.

ئاپتاپ قىزى بولۇپ گۈزەل رۇخسار،
پەلەك پەردىسىدىن كورسەتتى دىدار.

پادىشا ئادالەت تەختىگە چىقىپ ئولتۇرۇپتۇ. دادخاھلار قازىلىق ئورنىدا ئولتۇرۇشۇپ، شاھقا ئادالەتتە ئاشنا بولۇپتۇ. پادىشا ۋەزىر بىلەن ئوزىنى خاۋەتكە ئاپتۇ ۋە ئۇ يىگىت بىلەن خوتۇن توغرىسىدىكى سىرلىرىنى ئۇنىڭغا ئېيتىپ بېرىپتۇ. ئۇلار كوپ سوزلەشكەندىن كېيىن، يىگىت بىلەن خوتۇن ئىككىسىگە مەخپى زەھەر بېرىپ، ئولتۇرۇشكە مەسلىھەتلىشىپتۇ ۋە: "پادىشا بىلەن ۋەزىردىن باشقا ھەچكىم بۇ سىردىن خەۋەر تاپمىسۇن، چۈنكى ئىز - زەت ۋە شوھرەت پەردىسى ئوتتۇرىدىن كوتىرىلىپ نومۇس يىپى ئۈزۈلۈپ كەتمىسۇن" دەپ قارار قىلىشىپتۇ.

ياخشىدۇر بۇنداق ئىشقا پىنھانلىق،
پاش قىلماق كەلتۈرۈر پۇشايمانلىق.

ۋەزىر پادىشا قېشىدىن چىقىپ ئويىگە بېرىپتۇ. قارىسا قىزى ناھايىتى مالال ۋە پەرىشان ھالدا ئولتۇرغان ئىكەن.
— قىزىم ساڭا نىمە بولدى؟ نىمىشقا غەمكىن ئولتۇرىسەن؟— دەپ سوراپتۇ ۋەزىر.
— بۇگۈن ئوردىغا بارغان ئىدىم، — دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ ۋەزىرنىڭ قىزى، — پادىشانىڭ خوتۇنى ئوز دىمەتلىكلىرىم ئارد-سىدا ماڭا ئىزا قىلدى ۋە ئۇلاردىن مېنى خار كوردى. شۇ سە-ۋەپتىن كوڭلۈم يېرىم بولۇپ ياندىم.
ۋەزىر بۇنى ئاڭلاپ، بەكمۇ كوڭلى ئاغرىپتۇ ۋە قىزىغا تە-سەللى بېرىپتۇ.

تۇتۇگۈننىڭ ئىشى مېنى قىلدى ئاگاھ،
خوشال بولغىن غەمنىڭ كۈنى بولدى كوتا.

— غەم يىمىگىن قىزىم، ئىككى-ئۈچ كۈنگە قالماي، ئۇنىڭ ھايات چىرىغى ئوچىدۇ ۋە تىرىكلىك گۈلى سولىدۇ.
قىزى ھەقىقى ئەھۋالنى بىلمەك ئۈچۈن ئېنىقلاپ سوراپتۇ. ۋەزىرمۇ بايىقى سىرنى قىزىغا ئوچۇق ئىزھار قىپتۇ ۋە: "بۇنى مەخپى تۇتقىن" دەپ تاپىلاپتۇ.
شۇ كۈنلەردە سەلتەنەت خادىملىرىدىن بىر ئايال ئۇ قىزنىڭ قېشىغا كەپتۇ ۋە قىزغا يەتكەن ئەلەملەر توغرىسىدا ئوزىدە ئېيتىپ كوڭلىگە تەسكىن بېرىپتۇ.
— ئەگەر مەلىكە ماڭا سەۋەپسىز ئازار بەرسە مەن قىلچە غەم قىلمايمەن، چۈنكى ئۇ پات-پۇرسەتتە جازاسىنى تاپىدۇ. دۇشمەننىڭ كوزدىن يىراق بولىدىغان ۋاقتى يەتتى، — دەپتۇ قىز.

هىلىقى ئايال بۇنى تولۇقراق ئېيتىپ بېرىشنى سوراپتۇ ۋە:

ــ ماڭمۇ ئۇنىڭ سالغان جەۋرى - زۇلمى ئاز ئەمەس. نىمە بولدۇ مېنى ھەقىقى ھالدىن خەۋەردار قىلسىڭىز، كۆڭلۈم خوشال بولاتتى، ــ دەپتۇ.

ــ ئەگەر بۇ سىرنى پىنھان تۇتالساڭ ساڭا ئېيتىپ بېرەي، ــ دەپتۇ قىز.

ئۇ ئايال پاش قىلماسلىققا ۋەدە بېرىپتۇ. قىز ھەممە سىرنى ئۇنىڭغا ئېيتىپ بېرىپتۇ. ئايال بۇ يەردىن چىقىپ، پادىشانىڭ خوتۇنىنىڭ قېشىغا كېرىپ، ئاڭلىغانلىرىنىڭ ھەممىسىنى ئۇنىڭغا ئېيتىپ بېرىپتۇ. خوتۇن ئۇ يىگىتنى قېشىغا چاقىرىپ، پادىشا ۋە ۋەزىرنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى سىر - ئەسرارىدىن خەۋەردار قىلىپتۇ ۋە مەسلىھەتلىشىپ، پادىشا بۇلارغا قول سالغىچە خوتۇن بىلەن يىگىت پادىشانىڭ ئىشىنى تۈگىتىش قارارىغا كەپتۇ. شۇ كېچىسى پادىشا راھەت ياستۇغىدا ئۇخلاۋاتقاندا، خوتۇن بىلەن يىگىت ئۇنىڭ تىرىكلىك كېمىسىنى غەرق بولۇش گىرداۋىغا باشلاپتۇ. پادىشا ۋەزىرگە ئوز سىرىنى ئاشكارا قىلغانلىقى تۈپەيلىدىن ھايات تەختىدىن چۈشۈپ، ۋاپات تەختىگە يېتىپتۇ.

بۇ مىسالنىڭ پايدىسى شۇكى، پادىشالار ۋەزىرلەر بىلەن كېڭەش قىلىپ، ئۇلارنىڭ تەدبىرلىرىدىن پايدا ئالسا بولىدۇ. لېكىن ئوز سىرىغا ھېچكىمنى شېرىك قىلماسلىقى كېرەك. چۈنكى شۇنداق بەخت - سائادەت ۋە كۈچ - قۇۋۋەت بىلەن، پادىشالار ئوز سىرلىرىنى ئوزى مەھكەم تۇتالمىسا، ئەقىلدە ۋە يىراقنى كورۈشتە پادىشالاردىن كوپ دەرىجىدە ئاجىز بولغان پاشقىلار قانداقمۇ سىر ساقلىيالسۇن؟

بولمىسا ئوزەكتە كۈچ، تۇتماق ئۈچۈن سىرنى پىنھان،
ئوزگىلەر ئۇنداق ئېغىر رەنجىگىنى قانداق ساقلىسۇن.

كارشۇناس بۇ سوزلەرنى ئېيتقاندىن كېيىن كېڭەشتە ھازىر بولغانلاردىن بىرى ئېتىراز بىلدۈرۈپتۇ:

ــ سېنىڭ بۇ پىكرىڭچە كېڭەشنى تاشلاش كېرەككەن ــ دە! ھەر كىم ئۆز ئىشى ئۈستىدە ئۆزى پىكىر يۈرگۈزۈشى لازىمكەن ــ دە؟ ۋاھالەنكى، كېڭەش قىلىش ئادىتىنى يوق قىلىش ئەقىل ۋە ھىكمەت مەزھىدە راۋا ئەمەس. "كىشى ھەرقانداق ئىشنى كېڭەشسىز باشلىماسلىغى كېرەك" دىگەن سوز بارغۇ؟

ھەر كىشى تاشلىسا كېڭەش قىلىشنى،
نابۇت قىلغۇسى ئەقىل ئىشنى.

ــ مەن كېڭەش قىلىشنى يوقتىش كېرەك دىگىنىم يوق، ــ دەپتۇ كارشۇناس، ــ ئەقلى زەئىپلەرگە باشقىلار ئەقلى بىلەن قۇۋۋەت كىرگۈزىدۇ، بۇ خۇددى بىر چىراقتا يەنە بىر چىراق يانداشسا يورۇغى ئاشقاندەك ئىش. سوزلىرىمدىن "كېڭەشنى تەرك قىلماق كېرەك ئىكەن" دەپ پەملەپ قالماڭلار. ھېنىڭ سوزۇمنىڭ مەنىسى شۇكى، ھەرقانداق ئوبدان مەسلىھەت كېڭەشتىن چىقىدۇ. ئۇنى پىنھان تۇتۇش كېرەك. چۈنكى سىرنى يوشۇرۇن تۇتۇشنىڭ ئىككى پايدىسى بار: بىرى، كوزلىگەن ئىشنى ئوز ۋاقتىدا پۈتتۈرگىلى بولىدۇ؛ يەنە بىرى، ئەگەر تەدبىر تەقدىرگە مۇۋاپىق كەلمىگەن بولسا، كۆڭلىدىكى غەرەزى ۋۇجۇتقا چىقمىغان بولسا، دۇشمەنلەر ئۇنىڭدىن بىخەۋەر قېلىشۇبرىدۇ.

گەر بىلسەڭ، رەقىبلەر تەنىسىنىڭ رەنجى قاتتىقتۇر،
ۋىسال دولىتىنىڭ شاتلىغىدىن بىبەھر قالغاندىن.

ــ ئەي شەپقەتلىك نەسىھەتگۈيۇم، ھەقنى سوزلەش بابىدا ساڭا كوپرەك ئىشەنچەم بار. خىيالىڭغا قانداق مەسلىھەت كەلگەن

بولسا ماڭا ئىزھار قىل، ــ دەپتۇ فىروزە.

ــ خادىملارغا شۇ نەرسە ۋاجىپكى، ــ دەپ سوز باشلاپتۇ كارشۇناس، ــ خوجايىنلىرى بىرەر تەدبىر قوللانغاندا، ئەگەر ئۇ تەدبىر ساۋاپلىق بولسا ماختىشى كېرەك، ئەگەر خاتا بولسا مۇلايىملىق ۋە مادارا بىلەن ئۇ ئىشتىن ياندۇرۇشى كېرەك. ھەرقانداق ۋەزىر ئوز خوجايىنى بىلەن كېڭەش قىلىش ھەققىنى ئادا قىلمىسا، ئۇنى دۇشمەن ھىساۋلىغا بىلمەك كېرەك. ئەگەر پادىشا سىرىنى يېشۇرۇن تۇتماقچى بولسا، ئىشەنچلىك ۋەزىر ۋە ۋاپالىق خادىمنى قولىغا كەلتۈرۈشى كېرەك، ئەقىدىلىكلەرگە ئىنئام ۋە ئېھسان قىلىشنى، خىيانەتكارلارغا ئەدەپ ۋە جازا بېرىشنى ئوزىگە ئادەت قىلىشى كېرەك. شۇنداق قىلسىلا مەملىكتى مۇستەھكەم ۋە دولتى تۇراقلىق بولىدۇ. ھادىسىلەر قولى ئۇنىڭدىن بەخت ـ سائادەت سەرمايىسىنى تېز تارتىۋالالمايدۇ.

ساقلىساڭ گەر قولۇڭدا دىن ۋە ئىنساپ،
تۇرغۇسىدۇر قولۇڭدا ئەل، بولۇپ ئاۋات.
ئەيلە رازى خالايىقنى قىلىپ ئېھسان،
ئوزەڭ شات بول ئوزگىنى ھەم قىل شادىمان.

ــ سىر ـ ئەسرارنى قانداق يوسۇن بىلەن يوشۇرۇن تۇتماق كېرەك ۋە كىمدىن يوشۇرماق لازىم؟ ــ دەپ سوراپتۇ پادىشا فىروزە.

ــ پادىشالارنىڭ سىرلىرى ئىككى قىسىم بولىدۇ، ــ دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ كارشۇناس، ــ بىرى، ئۇنى پادىشا ئوزىدىنمۇ يوشۇرۇن تۇتۇشى كېرەك، يەنى مەخپى تۇتۇشتا، گويا ئۇنىڭغا پادىشانىڭ ئوزىمۇ مەھرەملىك قىلالمىغۇدەك دەرىجىدە بولۇپ، باشقىلارغا كوڭلىدىكىنى ئىپادە قىلىپ قويماسلىق كېرەك، بۇزرۇكلار بۇ توغرىدا:

سىرىڭنى ئايان قىلما ھېچقاچان،
ساقلىغىن ئۇنى مۇنداقچە پىنھان:
ساقلىساڭ ئۇنى كۆڭلۈڭ ئېچىدە،
كۆڭلۈڭمۇ خەۋەر تاپمىسۇن ھېچ ئان.

دەپ ئېيتىشقان. يەنە بىرى، ئۇنىڭغا ئۆكىسى تەنىنى مەھرەم قىلسا بولىدۇ. بەزىدە ئۇچ كىشى ھەتتا توت - بەشكىچە كىشى بولسىمۇ بولىدۇ. ئەمما ھۇقۇشلار توغرىسىدىكى سىر توغرىسىدا شۇ نەرسە خىيالىمغا كەلدىكى، ئۆكىسى باش، توت قۇلاقتىن ئارتۇق نەرسە مەھرەم بولمىغى مۇۋاپىق ئەمەس.

بۇ سوزدىن كېيىن پادىشا كارشۇناس بىلەن خىلۋەتكە كىرىپتۇ.

— ئەي دانىشمەن ۋەزىر! — دەپتۇ پادىشا، — بىز بىلەن ھۇقۇشلار ئوتتۇرىسىدىكى ئاداۋەتكە سەۋەپ نېمە؟

— قەدىمقى ۋاقىتلاردا بىر قاغىنىڭ گەپ قىلىپ قويۇشى بىلەن ھۇقۇشلار كۆڭلىدە ئاداۋەت تۇتۇپ كەلگەن. تا بۈگۈنگە قەدەر ئەنە شۇ خۇسۇمەت باقى قالغان.

— ئۇ قانداق ئىش ئىدى؟ — دەپ سوراپتۇ پادىشا.

— بىر توپ قۇشلار، — دەپ ھىكايىسىنى باشلاپتۇ كارشۇناس.

قۇشلار بىلەن قاغىنىڭ ھىكايىسى

بىر توپ قۇشلار ئۇزلىرىگە پادىشا تەيىنلەش توغرىسىدا كېڭەش قىلماقچى بولۇپ، بىر يەرگە يىغىلىپتۇ ۋە بۇ توغرىدا ھەر خىل سوزلەرنى قىلىشىپتۇ. ھەر بىرى بىر خىل قۇشنى ئۆز - لىرىگە پادىشا قىلىشنى ئىختىيار قىلىشىپتۇ ۋە ئاخىرى ھۇقۇشنى پادىشا قىلماقچى بولغان ئىكەن. بىر گۇرۇھ بۇ گەپنى قوبۇل قىلىشماپتۇ. نەتىجىدە ناھايىتى كوپ تالاش - تارتىش ۋە جىدەل

بولۇپتۇ. ئاخىرى ئۇلار: "مۇشۇ جامائەتتىن باشقا بىرىسنى تېپىپ، شۇنىڭدىن سورايلى، شۇ نىمە دېسە ئۇنىڭ سوزىگە ئۇنايلى" دېگەن يەرگە كېلىشىپتۇ. ئۇلار شۇ مەسلىھەتنى قىلىشىپ تۇرغاندا، بىر قاغا كېلىپ قاپتۇ.

— ئوزى قۇشلار جىنىسىدىن بولغان، ئەمما جامائىتىمىزدىن تاشقىرى قۇش مۇشۇ ئىكەن بۇ تائىپەدىنمۇ كېڭىشىمىزگە بىر كىشى لازىم ئىدى، — دېيىشىپ قۇشلار ئۇنىڭغا بولغان ۋەقەنى ھەم ھۇقۇشنى پادىشا قىلىپ كوتەرمەكچى بولغانلىقلىرىنى بايان قىلىپ بېرىپتۇ.

— بۇ نىمە دېگەن قەبىھ پىكىر ۋە يامان خىيال، — دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ ھىلىقى قاغا، — ئۇ شۇم سەلتەنەت ۋە ھوكۇمەتكە ھەرگىز مۇناسىپ كەلمەيدۇ.

ھەددى ئەمەس چۈدىنىڭ سۇمرۇغ ئورنىنى تۇتماق،
راۋا بولماس پاشىغا لاچىن مەنسۇبىنى تاپماق.

قارچۇغا يۇكسەك ھىممەتلىك ۋە يۇقۇرى مەرتىۋىلىك، ئو-زىنى خۇددى پەلەك بۇركۇتى بىلەن تەڭ دەرىجىدە تۇتىدۇ. نىمىشقا ئۇنى لايىق كورمەيسىلەر؟ تاۋۇس زىبا سۇرىتى ۋە رەنا ھەيۋىتى بىلەن گۇلىستانغا زىننەت بېرىدۇ. ئۇنى نىمىشقا مەنزۇر كورمەيسىلەر؟ ھۇما قۇشىنىڭ سايىسىدە پادىشالار دولەت تاجىنى ئېپتىخار بېشىغا قويىدۇغۇ؟ نىمە سەۋەپتىن ئۇنى ياد ئەتمەيسىلەر؟ بۇركۇتنى ئالساق، ئۇنىڭ قۇدرەتلىك قاناتلىرىنىڭ ساداسىدىن تاغلارغا لەرزە چۈشىدۇ. نىمىشقا ئۇنى ئويلاپ باقمايسىلەر؟ ئەگەر ھەممە قۇشلارنىڭ ئۇلۇغلىرى جاھاندىن يوقالغان بولسا ۋە سەردار بولۇشقا ھەچكىم قالمىغان بولسا، قۇشلارغا پادىشاسىز كۇن كەچۈرمەك ئەلاكى، ھەچكىم ھۇقۇشنى سۇلتانىم دېيىش ۋە ئۇنىڭغا ئىتائەت قىلىش نومۇسىنى گەدىنىگە ئالمىسۇن. چۈنكى ئۇنىڭ

كورۇنۇشى يېقىمسىز، ئەقلى قىسقا، ئاچچىق يامان ۋە تەكەببۇر. ئۇنىڭ شۇنچە ئەيىپلىرى بولغانىنىڭ ئۈستىگە، بارلىق مەئىشەتنىڭ سەرمايىسى بولغان كۈندۈزنىڭ جامالىدىن مەھرۇم ۋە ئالەمگە روشەنلىك بېرىدىغان چىراق بولغان قۇياشنىڭ نۇرىدىن بىبەھرە دۇر. ھەممىدىن يامىنى شۇكى، ناھايىتى ئالدىراڭغۇ ھەم مىجەزى يەڭگىل، ئىنساپسىز نەرسە. بۇنداق خاتا پىكىردىن ۋاز كېچىڭلار ۋە ئىشىڭلارنىڭ بىناسىنى ئەقىل - ئىدراك ۋە ھىكمەت ئۈلىغا قۇرۇڭلار. شۇ چاغدا تىنچ ۋە راھەت - پاراغەتتە ئۆمۈر ئوتكۈزىسىلەر. ئاۋال مۇنداق قىلىڭلار. ئاراڭلاردىن ئەقىللىق، ھۇشيار ۋە زېرەك كىشىدىن بىرنى تەيىنلەپ قويۇڭلار. ھەرقانداق ھادىسە ۋە ئىش توغرا كېلىپ قالسا، ئۇزۇنىڭ كامىل زېھنى ۋە كۆچلۈك تەدبىرى بىلەن بىر تەرەپ قىلسۇن. بۇخۇددى توشقان ئۇزۇنى ئاينىڭ ئەلچىسى قىلىپ كورستىپ، ئۇزۇنىڭ ئوبدان تەدبىرلىرى بىلەن قەۋمىنى كاتتا ئاپەتتىن ساقلاپ قالغىنىغا ئوخشاش ئىش بولىدۇ.

— ئۇ قانداق ۋەقە ئىكەن؟ — دەپ سورىشىپتۇ قۇشلار.

— رىزىياد ۋىلايىتىدە بىر جەزىرە بار ئىكەن، — دەپ ھىكايىسىنى باشلاپتۇ قاغا.

توشقان بىلەن پىلىلارنىڭ ھىكايىسى

رىزىياد ۋىلايىتىدە بىر جەزىرە بار بولۇپ، ئۇ يەر پىلىلارنىڭ ماكانى ئىكەن. بىر يىلى ئۇ يەردە ياغۇر ياغماي، بۇلاقلارنىڭ سۇلىرىمۇ قۇرۇپ كېتىپتۇ. پىلىلار تەشنالىقتىن قىينىلىپ، پادىشاھىنىڭ قېشىغا يىغىلىپ ئېيتىپتۇ پادىشا: "تەرەپتەرەپكە بېرىپ سۇ ئىزلەڭلار، ھەرقانداق جايدىن بۇلاق ياكى ئېرىق تاپساڭلار ماڭا خەۋەر قىلىڭلار" دەپ بۇيرۇپتۇ. پىلىلار تەرەپ - تەرەپكە تارقىلىپ، ئاخىرى "ئايبۇلاق" دەپ ئاتىلىدىغان بىر بۇلاقنى تېپىپتۇ. ئۇ بۇلاقنىڭ سۈيى ناھايىتى كوپ بولۇپ،

ئۇ بۇلاق بويىنى توشقانلار ماكان قىلىشقان ئىكەن. پىل پادە-شاسى بۇنىڭدىن خەۋەر تېپىشى بىلەنلا لەشكىرىنى باشلاپ بېرىپتۇ. پىللار توپ-توپى بىلەن بارغاچقا توشقانلارنىڭ تولىسى ئايىق ئاستىدا قېلىپ پاخشە پولۇپتۇ.

مەيدان تەرەپكە ئاتلىنىپ يۈرمىسەڭ ئەگەر ئاستا،
بولغۇسىدۇر پايمال پاشلار ئېتىڭنىڭ ئاستىدا.

توشقانلار: "پىللار ئەگەر ئىككى-ئۈچ قېتىم كەلسە، بۇ يەردە ھېچكىم قالمايدىغان ئوخشايدۇ" دەپ ئويلاپ ھەممىسى بىرلىكتە پادىشاھنىڭ قېشىغا كېلىشىپتۇ ۋە:

— ئەي پادىشا، ئادىل پادىشا دېگەن ئېزىلگەنلەرنىڭ پاناھى ۋە مەھرۇملارنىڭ يولەنچۇگى بولىدۇ. تەختتە ئولتۇرۇش خوشال-خورام بىلەن ئويناپ كۈلۈش ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى ئادالەت ئورنىتىش ئۈچۈندۇر.

ئەيلەپتۇ سېنى بىزگە پادىشا ھەق،
تاكى بولغايسەن يېقىلغانغا يولداش.

بىزنىڭ دادىمىزغا يېتىپ، پىللاردىن ئىنتىقامىمىزنى ئېلىپ بەرگىن، ئەگەر بىر چارىسىنى قىلمىساڭ، پات-ئارىدا ئۇلار يەنە كېلىدۇ-دە، ئۇلارنىڭ ئايىق ئاستىدىن قېچىپ قۇتۇلۇپ قالغانلىرىمىزمۇ تۇغىشىمىز، — دېيىشىپتۇ.

بىر قاراش بىرلە ئالدىڭ ھۇشۇمنى تەندىن،
ئۇزگە نەرسە قالمىدى جاننى ئال مەندىن.

— بۇ ئاساسلىق بىلەن قول سالغىلى بولىدىغان كىچىك ئىش

ئەمەس، ــ دەپتۇ پادىشاسى، ــ ئاراڭلاردا ئەقىللىقلار بولسا ئالدىمغا كەلسۇن، كېڭەش قىلايلى، مەسلىھەت قىلماي تۇرۇپ، ئىشقا قەدەم قويۇش ئاقىلنىڭ ئىشى ئەمەس.

بولسا كىشىنىڭ ئەقلى ـ ھۇشى بار،
مەسلىھەت قىلماي باشلىماس ھېچ كار.

توشقانلارنىڭ ئارىسىدا بەرۇز ئىسىملىك بىرى بار ئىكەن. ھەممىسى ئۇنى ھۇشيار، زېھنىلىك ۋە تەدبىرلىك دەپ ھىساپلايدىكەن. ئۇ پادىشانىڭ تەشۋىشكە چۈشكەنلىگىنى كورۇپ، پادىشانىڭ ئالدىغا كېلىپ شۇنداق دەپتۇ:

ــ بولدىڭىز ئەي پادىشاھىم مەملىكەتكە باشپانا.
ئادالەتكە لازىم ئىدى سىزگە ئوخشاش رەھنۇما.
قىلىسىڭىز پۇقراغا شەپقەت مەرھەمەتلەرنى ئەگەر،
سىزگە بولغاي تائەبەتكە بەختۇ ئىقبال ئاشنا.

ئەگەر سىز ماقۇل كورسىڭىز، مېنى پىللارنىڭ قېشىغا ئەلچى قىلىپ ئەۋەتىڭ، ئەلچىلىك ساھەسىدە ھۇنىرىمنى كورسىتەي.
ــ سىزنىڭ راستچىللىغىڭىغا ۋە ئامانەتكە خىيانەت قىلمايدىغانلىغىڭىغا مەن ھېچ گۇمان قىلمايمەن، ــ دەپتۇ پادىشا ئۇنىڭغا، ــ مەسلىھەتلىك سوزلىرىڭ ۋە مەنپەئەتلىك ئىشلىرىڭنى ئاڭلىدىم ھەم كوردۇم.

نۇر چاقنىغان ئالتۇنۇڭنى مەن كوردۇم،
ئىمتىھانىم بوتىسىدا كوپ قېتىم.

خەيرلىك بىلەن بارغىن، قاچان ۋە قانداق ئىشنى لايىق

كورسەك ئورۇنلىغىن. ئۇزەكئۇ بىلىسەن، پادىشانىڭ ئەلچىسى پادىشانىڭ تىلىدۇر. ئەگەر بىر كىشى بىر كىشىنىڭ ئەھۋالىنى ۋە كۆڭلىدىكى غەرىزىنى بىلەي دىسە، ئەلچىسىنىڭ سوزى ۋە پەيلەدىن پەملەيدۇ. چۈنكى ئەلچىدىن ھۇنەر ۋە پەزىلەت زاھىر بولسا، ئۇنىڭ پادىشاسىنىڭ دانىشمەن ۋە زېرەك ئىكەنلىگىگە دالالەت قىلىدۇ. ئەگەر ئەلچىدىن سەۋەنلىك ۋە غەپلەت سادىر بولسا، ئۇنىڭ پادىشاسىنىڭ نادان ۋە كورلىغى مەلۇم بولىدۇ. بۇ ھەقتە ھوكۇمالار: "ئەگەر پادىشاسى بىر تەرەپكە ئەلچى ئەۋەتمەكچى بولسا، لەشكىرى ئارىسىدىن قايسى دانا، سوزمەن ۋە كامىلراق بولسا، شۇنى ئەۋەتىشى كېرەك" دەپ تەكىتلىگەن. بۇرۇنقى پادىشالار كوپىنچە ھوكۇمالارنى ئەلچى قىلىدىكەن. ئىسكەندەر زۇلقەرنەينىمۇ كوپ چاغلاردا كىيىملىرىنى ئوزگەرتىپ، ئەلچىلىككە ئوزى بارىدىكەن ۋە پات - پات:

ئەلچىلىك ئىشى شىر شىكارىدۇر،
شىرغا بېرىپ شىر سوزىن يەتكۈزۈر.

دەپ قويىدىكەن. بۇزرۇكلارمۇ ئەلچى ئەۋەتىش ئىشى توغرىسىدا مۇنداق دىگەن ئىكەن:

بولۇش لازىمدۇر ئەلچى ئىشقا دانا،
ئوزى قاۋۇل، تىلى ھەم سوزگە ئۇستا.
ھەر تاماندىن سورىسا سوز، بەرگەي جاۋاپ،
ئوزى بىلىپ ئىشنى توغرا باشلاپ.
كوڭۈل سىرىنى قىلغاي ئاشكارا،
قىلۇر بولسا ئۇنى مەجلىس تەقەززا.
بەزى ئەلچى قوپال سوزلەپ سوزىنى،
خاراپ قىلۇر جاھانىنى ھەم ئوزىنى.

يەنە بەزىسى ئېيتىپ ياخشى گۈپتار①،
ئىككى زىتنى بىر بىرىگە قىلۇر يار.

ــ ئەي پادىشاھىم، ــ دەپتۇ بەرۇز، ــ ئەلچىلىك قائىدىسىنى مەنمۇ ئانچە ـ مۇنچىلا بىلەتتىم. ئۇزلىرى مەرھەمەت قىلىپ بۇ توغرىدىكى رەسىم ـ يوسۇنلاردىن ماڭا تەلىم بەرگەيلا، مەن ئۇنى ھەر بىر ئىشىمدا ئۇزەمگە رەھبەر قىلاي.

ــ ئەي بەرۇز، ــ دەپتۇ توشقانلار پادىشاسى، ــ ئەلچىلىك ئەدەپ ـ ئەخلاقىنىڭ ياخشىراغى شۇكى، سوزنىڭ ئېيتىداسىدا تىل تىغىنى پارقىراق شەمشەردەك تېز چەكسەڭمۇ، لېكىن ئاخىرىغا يەتكەندە ئاندىن مۇلايىملىق جەۋھىرىنى ۋە مادارا نۇرىنى ئىزھار قىلغىن. ھەرقانداق سوزۇڭنىڭ بېشىدا قاتتىقلىق پەيدا بولسۇن، ئاخىرىدا يۇمشاقلىق ئاڭلانسۇن.

ياخشى سوزلەر يوق ئېتەر ئەل قەلبىدىكى گىنەنى،
ياخشى تىل شۇكى يوقاتقاي چېھرىدىن غەم ـ قايغۇنى.

قىسقىسى، ئەلچى سوزى ئاچچىق بىلەن تاتلىقتىن ۋە غەزەپ بىلەن رەھىملىكتىن تەركىپ تېپىپ، شۇنىڭ بىلەن پادىشانىڭ نومۇسىمۇ سۇنماسلىغى ۋە دۇشمەن مەيۇسلىنىپ ئاداۋەت پەيدا قىلماسلىغى كېرەك.

بەرۇز پادىشانىڭ دەرگاھىدىن رۇخسەت سوراپ چىقىپ، سەۋرى قىلىپ تۇرۇپتۇ. پۇتۇن ئەتراپ تۇن لىباسىنى كىيىپ، قاراڭغۇلۇق پەردىسىنى ئاسمان ئايۇننىڭ ئالدىغا سالغان ۋە قۇدرەت باقاۋۇلى پەلەكنىڭ نىل رەڭلىك داستىخىنى يۇزىدە ئاينىڭ كۈمۈشرەڭ تاۋىغىنى نامايەن قىلىشقا باشلىغان چاغدا،

① گەپ ـ سوز.

تۇن چېچى ئالەمگە ئىپار توككەندە،
پەلەك ئوگزىسىن ئاي مۇقام ئەتكەندە.

ئاي مەركىزى ئاسمان دائىرىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدا تۇرغان ئىكەن. بەرۇز پىلالار جەزىرىسىگە قاراپ مېڭىپتۇ. ئۇلارنىڭ مەنزىلىگە يەتكەندىن كېيىن: "بۇ زالىملارغا يېقىن بارسام ماڭا ھالاكەت خەتىرى يېتىشى مۇمكىن. چۈنكى ئۇنداق يوغان نەرسىلەر مەندەك ئاجىز بىچارىنىڭ ئولۇشىدىن پەرۋا قىلمايدۇ" دەپ ئويلاپ تۇرۇپ قاپتۇ.

رەھىم ئەتمىسە ھالىمغا، تۇغۇلمىغاي ئاجايىپ ئىش،
چىراقنىڭ ئوچمىگى بىرلە ئىشى يوقتۇر بوراننىڭ ھىچ.

"ئۇنىڭدىن كۆرە بىر ئىگىز يەرگە چىقاي ۋە ئەلچىلىگىمنى يىراقتىن مەلۇم قىلاي. ئەگەر قوبۇل قىلسا، كۆڭۈلدىكىدەك ئىش بولىدۇ. ئەگەر ئەپسۇنۇم ئۇلارغا كار قىلمىسا، جېنىمنى سالامەت ئېلىپ كېتەلەيمەن" دەپ ئويلىغان بەرۇز ئىگىز دوڭگە چىقىپ، پىللارنىڭ پادىشاسىغا قاراپ ۋاقىراپتۇ:

ــ ئەي پادىشا! مەن ئاينىڭ ئەلچىسىدۇرمەن، ئەلچى ھەر قانداق ئاچچىق - تاتلىق سوز قىلسا، ئۇنى مەزۇر تۇتماق كېرەك. چۈنكى ئەلچىنىڭ دەيدىغىنى ئوزىنىڭ سوزى ئەمەس. ئەلچىنىڭ ئىشى پەقەت سوز يەتكۈزۈشتۇر. گەرچە سوزۇم ساڭا قوپال ئاڭلانسىمۇ قوبۇل قىلىپ قۇلاق سالغايسەن. ھەزرىتى ئاي ماڭا نىمە دېگەن بولسا كەم - زىيادە قىلماي يەتكۈزىمەن، ئوزەڭگە مەلۇم، ئاي كېچە دۇنياسىنىڭ پادىشاسىدۇر. ئەگەر كىم ئۇنىڭ يارلىغا خىلاپلىق قىلسا ۋە سوزىنى ئاڭلىمسا، ئوز ئايىغا ئوزى كەكە چاپقان ۋە ئوز قولى بىلەن ئوزىگە شەمشەر ئۇرغان بولىدۇ.

پىللار پادىشاسى بۇ سىياسەتلىك سوزلەرنى ئاڭلاپ ئورنىدىن تەۋرەپ قوپۇپتۇ ۋە:

— قانداق يارلىق كەلتۈردۇڭ؟ — دەپ سوراپتۇ.

— سەلتەنەتنىڭ پاناھى ۋە مەملىكەتنىڭ شاتلىغى ئاي ھەزرىتىم ئېيتىدۇركى، — دەپتۇ بەرۇز، — ھەر كىم كۆچ - قۇۋۋىتى ۋە شان - شەۋكىتىگە مەغرۇر بولۇپ، ئاجىز ۋە يېڭىلگەنلەرنى ئاياق - ئاستى قىلماقنى قەست قىلسا، ئاشۇ سۈرىتى بىلەن ھالاكەت تۈپرىغىغا يەتكۈزۈ ۋە ياكى شۇ سۈپەتتى شۇملۇغىدىن ھالاكەت قۇدۇغىغا تەگكۈزۈ.

تەكەببۇرلۇق قىلما، ئۇدۇر جاھالەت،
كۆڭلۈڭ ئىچرە يول تاپمىسۇن ئاداۋەت.
زالىملىق ئېتىغا توقۇما ئىگەر،
ئاقىۋەت ئىشنى چۈشەنسەڭ ئەگەر.
بۇ كەلكۈن ئاخىرى قىلار سېنى يوق،
پەلەك ئوقىياسىدىن باغرىڭ يەگەي ئوق.
شەۋكىتىڭنى پەلەك ۋەيران ئەتكۈسى،
ئاقىۋەت كارىڭ قولۇڭدىن كەتكۈسى.

سەن ئوزگە ھايۋانلاردىن يوغان ۋە كۈچلۈكمەن دەپ مەغرۇرلىنىپ، مېنىڭ سۈيۈمگە قەست قىلىپسەن، ھەتتا ئۇ يەرگە لەشكەرلىنى ئېلىپ كەپسەن. سەن بىلمىسەڭ كېرەك، تېز ئۈچىدىغان بۈركۈت ئۇ بۈلاق ئۈستىدىن ئۈچىدىغان بولسا، غەيرىتىمنىڭ ئوتى ئۇنىڭ قاناتلىرىنى كۆيدۈرىدۇ. ئەگەر سۇ يۇلتۇزى ئاسمان ئورمانلىغىدىن تاما كوزى بىلەن ئۇنىڭغا قارىسا، جۇرئىتىم ئوقى ئۇنىڭ كوزلىرىنى ئويۇپ تاشلايدۇ.

ئولگۈسىدۇر دېۋە ئۇندا بارغاندا،
قۇش قانىتى كويگۈسى ئۇ تاماندا.

گەر ئۇستىدىن ئوتىمەكچى بولسا گەردۇن①،
قورقۇنچىدىن بولغۇسى يۇرىگى خۇن.

مەن ساڭا رەھىم - شەپقەت قىلىپ، بۇ سوزنى ئېيتتۇرۇپ ئەلچى ئەۋەتتىم. ئەمدى ئوز ھەددىڭنى بىلىپ، ئۇنداق بىئەدەپ - لىكتىن يانساڭ توغرا قىلغان بولسەن. ئەگەر ئۇنداق قىلمىساڭ، ئوزۇم بېرىپ سېنى تۇرلوك ئازاپ - ئوقۇبەت بىلەن ئولتۇرىمەن. ئەگەر ئەلچىمنىڭ سوزىگە ئىشەنمىسەڭ ئوزەڭ كېلىپ مەن بىلەن كورۇشكىن. شۇ تاپتا مەن ئاشۇ بۇلاقتا ھازىرىدۇرمەن. مېنى بۇئاستە كورۇش بىلەن ھەيۋىتىم كوكلۇڭگە مەھكەم ئورنىشىپ، بۇندىن كېيىن بۇ بۇلاقنىڭ ئىسمىنى ئاتىيالمايدىغان بولۇپ كېتىسەن.

پالار پادىشاسى ئاشۇ خەۋەر بىلەن بۇلاق لېۋىگە كەپتۇ. قارىسا ئاي سۇ ئىچىدە تۇرغان ئىكەن. پىل پادىشاسى ئوزى كورۇپ ناھايىتى قورقۇپ تىترەپ كېتىپتۇ.

— ئەي پىل پادىشاسى، — دەپتۇ بەرۇز، — بۇلاقتىن سۇ ئىلىپ يۇزۇڭنى يۇيۇپ ئايغا سەجدە قىل، بەلكىم ساڭا رەھىم قىلىپ گوناھىڭنى كەچۇرەر.

پىل خارتۇمىنى بۇلاقتا تىقىلغان ئىكەن، سۇ چايقىلىپ ئاي تەۋرىنىپتۇ. بىچارە پىل "ئاينىڭ غەزىۋى كەلگەن ئوخشايدۇ، مېنى تۇتۇشقا تەمشەلدى" دەپ ئويلاپ كاللا - سىدىن ھوشى ئوچۇپتۇ.

— پاتراق سەجدە قىلغىن، غەزىۋى بېسىلسۇن، — دەپتۇ بەرۇز.

پىل دەرھال سەجدە قىپتۇ ۋە بىردەمدىن كېيىن بېشىنى كوتەرسە ئاي جىم بولغان ئىكەن، پىل شۇكرىلەر بىجا قىلىپتۇ ۋە "بۇندىن كېيىن بۇ تەرەپكە ھەرگىز كەلمەيمەن ۋە قەۋمىمۇ بۇندىن كېيىن بۇ تەرەپكە ھەرگىز قەدەم

① گەردۇن — پەلەك، ئاسمان، تەقدىر.

باسماڭلار دەپ ۋەسىيەت قىلمەن" دەپ تۇۋا قىلىپ كەينىگە يېنىپ قېچىپتۇ ۋە قۇتۇلغىنىغا بىجانىدىل بىلەن مىننەتدار بولۇپتۇ. بەرۇز بۇ خۇشخەۋەرنى پادىشاسىغا يەتكۈزۈپتۇ. ھەممە توشقانلار شات بولۇشۇپتۇ. شۇنداق قىلىپ، توشقانلار ئەنە شۇنداق ھىيلە بىلەن چوڭ بالا-قازادىن قۇتۇلۇپتۇ. بۇمىسالىنى شۇنىڭ ئۈچۈن كەلتۈردۇمكى، سىلەرنىڭ ئاراڭلاردىمۇ ئەنە شۇنداق مۇھىم پەيتتە ئالدىغا چىقالايدىغان ۋە دۇشمەننى بىر تەرەپ قىلىشقا ھەركەت قىلالايدىغان كىشى بولۇشى كېرەك. ئەگەر مۇشۇنداق ۋاقىتتا، جامائىتىڭلاردا كېڭەشلىك كىشى بولغان بولسىدى، سىلەرنى ئاشۇ شۇم قۇشقا ئىتائەت قىلىش خىيالىنى قىلىشقا قويمىغان بولاتتى ۋە: "ھەي قەۋم، ئۇ نامۇبارەكنىڭ خىزمىتىنى ئىختىيار قىلماڭلار. چۈنكى ئۇنىڭ يامان ئەيىۋى ۋە ئەسكى سۈپەتلىرى بەكمۇ كوپ، ھەممىدىن قەبىھ قىلىغى شۇكى، ئۇ مەككار ۋە تەبىئىتى ھىيلە-نەيرەڭ بىلەن قۇرۇلغان، پادىشا بولغۇچى ئۈچۈن خىيانەتچىلىك ۋە يالغانچىلىق بەكمۇ ئەيىپلىك، جاھانىدا ۋاپاسىزلىقتەك يارىماس ئىش يوق" دەپ ئېيتقان بولاتتى.

ئەگەر بىركىم كوڭلىدە بولمىسا ۋاپا،
ئۇندا يوقتۇر ئاشنالىق زادىلا.
خىيانەتتىن كوڭۈل تاپقاي قارالىق،
جېمى ئەيىپتىن ياماندۇر بىۋاپالىق.

پادىشالار خۇدايىتائالانىڭ سايىسىدۇر. ئۇلارنىڭ ئادالەت ئاپتىۋى بولمىسا، ئالەم روشەن بولمايدۇ ۋە ئۇلارنىڭ ئىھسانلىرى پانا بولمىسا، خالايىق ئامانلىق تاپالمايدۇ.

ئادالەت بولمىغان بولسا گەر مىئمار ①،
پۈتمىگەن بولاتتى گۈمبەزى دەۋۋار②.

① مىئمار — بىناكار.

② گۈمبەزى دەۋۋار — دەۋر ئەتكۈچى، ئاسمان.

يەرئەھلىنىڭ ئامانلىق رىشتىسى پادىشا ۋۇجۇدىغا باغلىق بولىدۇ. مەككار پادىشا بىلەن مۇئامىلە قىلماق قىيىن. شۇڭا ئۇنىڭغا ھېچ كىم بېقىنمايدۇ. ھېچكىم ئۇنىڭ جاپاسىغا مۇپتالا بولۇشنى خالىمايدۇ. ئۇنداق بولمىسا، روزىدار مۇشۇكتىن كەكلىك بىلەن چىغا بالا ـ قازا يەتكەندەك ئىش بولىدۇ.

ـ ئۇ قانداق ۋەقە ئىكەن؟ ـ دەپ سوراپتۇ قۇشلار.

ـ مەن پالانى تاغدىكى بىر دەرەخ ئۇستىدە چاڭگا تۇتقان ئىدىم، ـ دەپ ھېكايىسىنى باشلاپتۇ قاغا.

كەكلىك، چىل ۋە مۇشۇكنىڭ ھېكايىسى

مەن پالانى تاغ ئۇستىدىكى بىر دەرەختە چاڭگا تۇتقان ئىدىم. ماڭا بىر كەكلىك خوشنا ئىدى. ھەمىشە ئۇنىڭ بىلەن ھەمسۇھبەت بولاتتۇق ۋە ھالىمىزغا يارىشا سەرگۈزەشتىلىرىمىزنى ئېيتىشاتتۇق. بىر كۈنى كەكلىك ئوز ئۇۋىسىدىن غايىپ بولغانلىغىنى كوردۇم. بىر نەچچە ۋاقىتقىچە خەۋەر ئېلىپ تۇرغان بولسامۇ، پەيدا بولمىدى. بىر كۈنى بىر دانە چىل پەيدا بولۇپ، ئۇنىڭ ئۇرنىنى ئىگىلىۋالدى. مەن كەكلىكنى ئولگەن ئوخشايدۇ، دەپ چىل بىلەن جەدەل قىلىشىدىم ۋە بىرى كەتسە يەنە بىرى كېلىدۇغۇ، دەپ ئويلىدىم. بىر كۈنلەردە كەكلىكمۇ يېنىپ كەلدى ۋە ئۇۋىسىدا ياتقان بىگانىنى كورۈپ:

ـ ھەي تۇر ئورنۇڭدىن، ماكانىمنى ماڭا بوشتىپ بەر، ـ دەپ پەريات قىلدى.

ـ بۇ زېمىنىڭ ئىگىسى مەن. بۇ ۋەتەنىنى سېنىڭ دەپ دەۋا قىلىشاڭ ئىسپاتىڭ بارمۇ؟ ـ دىدى چىل.

ـ بۇ سېنىڭ قەدىمىي جايىم، ئۇنىڭغا گۇۋاچىلار كوپ، ـ دىدى كەكلىك.

ئەتىسىدە تالاش ـ تارتىش ئۇلغايىدى. مەن ھەرقانچە

سۆلۈھ قىلسامىۇ كار قىلمىدى. ئاقىۋەت ئۇلار: ئادىل بىر ھاكىم تېپىپ شۇنىڭغا ئەرز قىلساق، ئۇ راستلىق بىلەن دەۋايىمىزنى سوراپ ئۈزلەشتۈرسۇن، دېگەن يەرگە كېلىشتى.

— بۇ يېقىن ئاردا ھەممىسە ئىبادەت قىلىپ تۇرىدىغان مۇشۇك بار، ئۇ كۈندۈزى روزا تۇتىدۇ. كېچىسى ئۇخلىماي ئىبادەت قىلىدۇ. يەنى ئالتۇن تەختلىك قۇياش ئاسمان ئوردىسىغا چىققاندىن تارتىپ، تۇن قارابىساتنى پەلەك سەھنىسىگە يايغىچە ئارىلىقتا نەپىسىنى رىيازەت بوتىسىدا ئاچلىق ئوتى بىلەن كويدۇرۇپ، سۇ ۋە گىياھدىن ئوزغە نەرسە بىلەن ئىپتار قىلمايدۇ. يۇلتۇزلار لەشكەرلىرى ئاسمان مەيدانىدا جەڭلان قىلغاندىن تارتىپ، قۇدرەت سۈپۈرگىسى سۇبھى قەندىلىنى پەيدا قىلىپ، جاھان ساريينى يورۇتقىچە ئارىلىقتا، خۇددى شامدەك تائەت پوتى بىلەن تىك تۇرۇپ، ئىشق شولىسى بىلەن يالقۇنسىپ يېشىنى ئاققۇزىدۇ.

بۇ جاھان كوزگۈسىدىن كوزنى يېپىپ،
پېقىرلىقتىن كوكلىگە پەيزى تېپىپ.
ئىككى ئالەمدىن كېچىپ خلۇقەت ئارا،
ئوزىگە يات، ھەققە بولغان ئاشنا.

ئۇ ھېچقانداق جانۋارغا ئازار يەتكۈزمەيدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا ئادىل قازىنى ھېچقەيەردىن تاپالمايمىز. شۇنىڭ قېشىغا بارايلى، — دېدى كەكلىك.

ئىككىلىسى بۇ مەسىلىەتكە رازى بولۇپ، مۇشۇكنىڭ قېشىغا ماڭدى. مۇشۇكنىڭ "ئادىللىغى ۋە ئىناۋىنى" تاماشا قىلماقچى بولۇپ مەنمۇ كەينىدىن بىللە باردىم. ئۇ زاھىت مۇشۇك بۇلارنى كورۇپلا ئورنىدىن قوپۇپ، نامازغا تۇردى ۋە تەھرىمە باغلاپ ناماز مېھرابىغا يۈز ئورۇدى. ئۇ ئىبادىتىنى

شۇنداق ئۇزۇنغا سوزدىكى، تائەت-ئىبادەتنى ئاۋالقى رەسمى-قائىدىسىدىن ئۇزۇراپ كەتتى.

جەھەننەمنىڭ ئاچقۇچىدۇر ئۇنداق ناماز،
ئەل ئالدىدا ئوتەر بولساڭ شۇنداق دارaz.
قەلبىڭ ھەممە يامان ئىشنى خىلۋەت ئارا،
خەلق ئالدىدا تەقۋا بولماق نېمە پايدا!

چىل مۇشۇكنىڭ بۇ ئەپسالىدىن ئەجەپلەندى، كەكلىك ئۇنىڭ ئەھۋالىدىن ھەيران بولدى. ئاخىرى مۇشۇك نامازدىن پاراغ بولدى. ئۇلار مۇشۇككە ھورمەت بىلەن ئىلتىماس قىلدى ۋە "قازىلارغا قازى بولغايسەن" دەپ بىرمۇنچە مۇبالىغە قىلغاندىن كېيىن، مۇشۇك قازىلىق كۇرسىدا ئولتۇرۇشنى قوبۇل قىلىپ:

— سوزۇڭلار بولسا ئېيتىڭلار، — دىدى.
كەكلىك دەۋا قىلىپ ئەرزىنى ئېيتتى.
— ئەي يىگىت، — دىدى مۇشۇك، — ماڭا قېرىنداش يەتتى. باش-كوزۇمگە چەرخ تۇگمىنىدىن توزانلار قوندى. ھادىسىلەر خازانىنىڭ قولى مەندەكى يېڭىلىق ۋە لەتاپەت ئاپىتىنى تىرىكلىگىنىڭ بوستانىدىن تارتىۋالدى. كۇچ-قۇۋۋىتىمنىڭ ئەسۋاۋى بولغان ياشلىق كېچىسى قېرىلىق كۇندۇزى بىلەن ئالمىشىپ قالدى.

يىگىتلىك باھارىم كېتىپتۇ ئوتۇپ،
ئومرۇمنىڭ مەۋسۇمى كېتىپتۇ كوچۇپ.
ھەۋەس ئاز قالدىيۇ نادامەت بىسيار،
ئەزالار قۇۋۋىتى بوپ قالدى بىكار.

يېقىنراق كېلىڭلار، سوزۇڭلارنى ئۇنلۇكرەك ئېيتىڭلار.

دەۋاگەرنىڭ دەۋاسىنى ۋە جاۋاپكارنىڭ جاۋاۋىنى ئېنىق ئاڭلاپ هوكۇم قىلاي. هوكۇم قىلىشتىن بۇرۇن سىلەرگە دوستانە ۋە بىغەرەز هالدا نەسىھەتلەرنى قىلاي. چۈنكى دۇنيادىن كېچىپ، دىن يولىغا كىرگەنلەرنىڭ مەسلىھىتى هەممە جايدا لازىم بولۇپ قالىدۇ.

سوزۇمدىن گەر بۇگۈن بولساڭ بەدگۇمان،
بو ۇرسەن ئەتىكى كۈندە پۇشايمان.

ئەگەر ۋەزىلىرىمنى كۆڭۈل قۇلىغى بىلەن ئاڭلىساڭلار مەن مۇرۇۋۋەت هەققىنى گەدىنىمدىن ساقىت قىلغان بولاتتىم.

ئەيلەپ ساڭا نەسىھەت بۇرچۇم ئادا قىلارمەن،
قوبۇل ئېتىش - ئەتمەسنى ئۆزەڭ بىلىپ قىلارسەن.

ياخشىسى، هېچقايسىڭلار هەقمەتنى ياپماڭلار، راستىنى ئېيتىڭلار. دۇنيانىڭ ئەسقاتمايدىغان مال - مۈلكى ئۈچۈن يالغان سوزلەپ، ئاخىرەتنىڭ ناز - نېمەتلىرىدىن مەھرۇم بولماڭلار.

— ۋاي ئادىل هوكۇم قىلغۇچى، — دىدى كەكلىك، — ئەگەر هەممە خالايىق راستلىقنى ئادەت قىلغان بولسا ۋە دىيانەت يولىنى تۇتقان بولسا، هاكىم قازىلار قېشىغا بېرىشقا، گۇۋادىن ئوتۇشكە ۋە قەسەم ئىچىشكە هېچ هاجەت چۈشمەگەن بولاتتى. دەۋاگەر ۋە جاۋاپكار ئىككىلسىنىڭ ئاقىل كوزىنى غەزەپ پەردىسى توسۇۋالغاچقا، ئىلاجىنىڭ يوقىدىن، كوڭلىنىڭ كوزى راستلىق سۇرىسى بىلەن روشەن بولغان قازىغا مۇهتاج بولىدۇ - دە، قازى ئۇلارغا ساۋاپ جامالىنى كورسىتىدۇ. بۇ مەنسىدە كاتتىلاردىن بىرى بىر هكايىنى نەزمە يېپىغا تىزغان ئىكەن.

— ئۇ قانداق نەزمە ئىكەن؟ — دەپ سورىدى مۇشۇك.

كەكلىك ئېيتىپ بەردى:

بىراۋغا قازى ھوكۈم قىلدى ناگاھ،
لېكىن ئۇ يەنىلدى تارتىپ تولا ئاھ.
بىر كىشى سوزلىدى ئۇنىڭا: "ئەي قازى،
نەھوكۈم بۇ قىلماستىن ئۇنى رازى".
قازى ئېيتتى: "بىلگىنكى بۇدۇر ھالىم،
ئەمەسمەن غەيرىنىڭ سوزىغا ئالىم.
گەر كەلسە ئىككى كىشى دەۋا قىلىپ،
ئىككىلىسى ئۇز سوزىنى ئوزى بىلىپ.
ئىككىلىسى دىسە: "قازى ئەدلى قىل"،
ئاڭا قانداق ھوكۈم قىلاي مەن جاھىل.
گۇمان بىلەن تۇرسام گەر مۇشۇ پەيتتە،
قانداق جاۋاپ بېرىمەن ئاخىرەتتە؟".
سورىخۇچى دىدى يەنە: "ئەي ئالى زات،
گەرچە قويساڭمۇ ئوزەڭگە جاھىل ئات.
لېكىن سەن ئالىمسەن، سەن شامى مىللەت،
ئۇ ئىككى ئالەمدە ساھىبى ئىلمەت.
ئىلىمگە قوشۇلۇپ كەلسە گەر غەرەز،
ئۇ ئىلىم ئەمەستۇر بەلكى بىر مەرەز.
ئېھتىمال رىيادىن سەن پاكى دامان ①
بۇ ئىشىڭ توغرىدا يوقتۇر ھىچ گۇمان.
پارا ئالماقتا ئەگەر بولساڭ مايىل،
جاھىلدىقتا بولغايسەن شۇندا قايىل".
قازى قىلىپ ئوزىنى پارا پەرەست،
ھەقنى بۇزۇپ يەتكۈزەر دىنغا شىكەست.

خۇداغا شۇكرى، سېنىڭ كوڭلۇڭ ئەينەگىنى غەرەز زەنگىسى قارايتىۋەتمىگەن ۋە دىيانەتنىڭ كوزى ھارام پارىخورلۇغىنىڭ ھىرىس ئوتى بىلەن خىرە بولمىغان، شۇڭا كىمنىڭ

① پاكى دامان — نومۇسلۇق، پاكىز.

هەق بولسا شۇنىڭغا هوكۇم قىل، قايسىمىز شەرىئەت هوكمىدىن باش قايتۇرساق، ئۇنىڭغا سىياسەت قىل ۋە ئازاپ - ئوقۇبەت كورسەت. كىمكى هوكمىدىن بويۇن تولغسا ئۇنىڭ بېشىنى كەس.

— توغرا ئېيتتىڭ، — دىدى مۇشۇك، — سىلەرمۇ غەرەز كوچەتلىرىنى كوڭۈل سەھىسىدىن يولۇپ تاشلاڭلار، شۇنى بىلىڭلارکى، كىمنىڭ راست بولسا، هەقىقەت غالىپ بولىدۇ. ئەگەر ئەمىلىيەتتە مۇددىاسىغا يېتەلمەي يالغانچىلىق قىلسا، شۇ سەۋەپتىن مەغلۇپ ۋە نابوت بولىدۇ. كورۇنۇشتە هەركوم ئۇنىڭ مۇرادىغا هەر قانچە مۇۋاپىق كەلگىنى بىلەن يالغانچى تەھقىق يوقالمۇچىدۇر. شۇڭا:

بېشىم ئوزرە گەر بۇگۇن ئات سالارسەن،
تاڭلا سەن هەم بالا ئارا قالارسەن.
ناهەق ئىشقا كىشى گەر بولسا راۋان،
ئوز ۋۇجۇدىن قىلغۇسى ئوزى ۋەيران.

دەپ ياخشى ئېيتىلغان. مەن سىلەرگە دەپ قويايى، ياخشى خۇيلۇق بولۇڭلار، ياخشى خۇيۇڭلار ئاخىرەتىنىڭ سەرمايىسى بولىدۇ. ئومۇر دىگەن نەرسە باهار يامغۇرى ۋە گۈلستان مەۋسۇمىدەك باقاسىزدۇر. ئۇنىڭغا ئىشەنمەڭلار. باشقىلارنىڭ زەرەر ۋە مەنپەئەتلىرىنى ئوزەڭلارنىڭ پايدا - زىيىنىڭلاردەك بىلىڭلار. ئوزەڭ ياخشى كورمىگەننى باشقىلارمۇ راۋا كورمەيدۇ!

مۇشۇك ئەنە شۇنداق شىرىن ئەپسانىلەر بىلەن ئۇلارغا ئەپسۇن ئوقۇدى. ئۇلار خاتىرجەم بولۇپ مۇشۇكنىڭ ئالدىغا يېقىن باردى ۋە كوڭۈللىرىنى توختىتىپ ئەرزلىرىنى ئېيتىپ ئولتۇراتتى، مۇشۇك بىر هەمله بىلەن ئىككىسىنى تۇتۇۋالدى ۋە گوشلىرىنى مەيدىسىنىڭ قازىنىغا سالدى. ئۇلار ئۇ يەردە هەقىقەتنى تاپتى.

بۇ مىسالىنى شۇنىڭ ئۈچۈن كەلتۈردۇمكى، بەتقسلىق ئالدامچىغا ئىشەنگۈلۈك ئەمەس. ھۇقۇشنىڭ شۇملۇغى ۋە مەككار-لىغدىن سۆپىتى ئاشۇنداق. ئۇنىڭ ئەيىپلىرى سانسىز ۋە نۇقساد-لىرى ساناقسىز. مەن پەقەت يەتتە دەريادىن بىر تامچە ۋە توققۇز ئاسماندىن بىر زەررىچىلىكلا ئېيتتىم.

ئېيتسام ئەگەر مىڭ يىل ئۇنىڭ ۋەسپىنى،
تەرىپ قىلالماسمەن مىڭدىن بىر قىسمىنى.

مۇبادا ئۇنى پادىشالىققا كوتەرسەڭلار، شاھلىق تاجىنى كىيگىنىدە، جاپاكار پەلەك بەختسىزلىك تېشىنى شۇم بېشىغا ئۇرغۇسى ۋە سەلتەنەت تەختىگە ئايىغى يەتكەنىدە، غەزەپ ھاسىسى بىلەن ئىنتىقام ئايىغىنى سۇندۇرغۇسى. قىسقىسى، ئۇنىڭ پاسكىنا زاتى تەربىيەتنى قوبۇل قىلمايدىغانلىغى ئۈچۈن ئەمگەك-كىزلار زايا بولىدۇ.

پاك ئىسىل گوھەر كېرەك ئەتكىلى ئالتۇن بېزەك،
گوھەر بىلەن مارجان ئەمەس بەسكى ھەر تاش ھەر كېسەك.

قۇشلار قاغىدىن بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ، ھۇقۇشنى پادىشا قىلىش نىيىتىدىن قايتىپتۇ. ھۇقۇش دېگەن بۇ خاكسارنىڭ قاغىغا ئاچچىغى كېلىپ شۇنداق دەپتۇ:

ــ ئەي نومۇسسىز قارا يۈز، مېنىڭ كۆڭلۈمنى قاتتىق ئاغرىت-تىڭ. ئىززىتىمگە توسقۇنلۇق قىلىپ، ماڭا خارلىقنى راۋا كوردۇڭ. ئارىمىزدا شۇنداق گۇناھ-ئاداۋەت پەيدا قىلدىڭكى، بۇنى يۇزمىڭ ئەسىردىمۇ تۈگەتكىلى بولمايدۇ. كۆڭلىمىزگە پىتنە ئوتىنى شۇنداق ئۇلۇغ ياقتىڭكى، ھەممە دەريالارنىڭ سۈيى بىلەنمۇ ئۇچۇرگىلى بولمايدۇ. بىلىپ قويغىنكى، دەرەخنى كەسسە

يىلتىزىدىن يەنە ئۇنۇپ چىقىپ يوغىنايدۇ. لېكىن مۇھەببەت كوچىتىنى جاپا پالتىسى بىلەن كەسسە ئۇنىڭدىن مۇتلەق ۋاپا شېخى پەيدا بولمايدۇ. كىشىگە قىلىچتىن جاراھەت يەتسە ئاخىرى تۇزۇلىدۇ. ئەمما كۆڭۈلگە يەتكەن سوز يارىسى ھەرگىز ساقايمايدۇ.

كۆڭۈلگە يەتسە گەر تىلدىن جاراھەت،
ھېچ مەلھەم قىلالماس ئۇنى سالامەت.

بەدەنگە قادالغان ئوقنى تارتىۋېلىش مۇمكىن ۋە لېكىن ئەگرى تىل ياسىدىن كۆڭۈلگە تەككەن ئوقنى چىقارغىلى بولمايدۇ. ھەر قانداق زەھەرلىك نەرسىنى باشقا بىر نەرسە توسالايدۇ. ئوت سۇ بىلەن ئوچىدۇ. زەھەرنى تەرياق باسىدۇ، ئەمما گىنە ـ ئاداۋەت ئاغرىغى ھېچقانداق دورا بىلەنمۇ شىپا تاپالمايدۇ. ئەدى بىزنىڭ جامائىتىمىز بىلەن سىبىنىڭ قەۋمىڭ ئوتتۇرىسىدا ئاداۋەت تىكىنى شۇنداق ئوندىكى، يىلتىزى تەھتى سەراغا، شاخلىرى سۇرەييا غا يەتتى.

ھۇقۇش سوزىنى توگىتىپ، ئەھۋالنى قايغۇلۇق ۋە كۆڭىلى سۇنۇق ھالدا ئوچۇپ كېتىپتۇ. قاغا دىگەن سوزلىرىدىن پۇشايمان يەپ، ئوزاق ئەندىشىدە قاپتۇ ۋە ئوز ـ ئوزىگە: "يامان ئىش قىلدىم ۋە ئوز جامائىتىمگە كوچلوك دۇشمەن پەيدا قىلدىم. قۇشلارغا نەسىھەت قىلىشنى ماڭا كىم قويۇپتۇ. باشقا قۇشلارمۇ ھۇقۇشنىڭ ئەيۋىنى مەندىن ئوبدانراق بىلىدىكەن، لېكىن ئاقىۋىتىدىن ئەندىشە قىلىپ، ھېچ نىمە دىمىگەن ئىكەن. مەنمۇ شۇنداق قىلسام بولۇپتىكەن. يەنى جەڭ ۋاقتىدىن باشقا چاغدا شەمشەر ئوينىاش خانا ئىش. تىل تىغىنى بىمەھەل ۋە زورۇرىيەتسىز ۋاقتىدا چەكسە، بويۇن كېسىلىپ باش كەتكۇسى.

ئەگەر تىل ئويلىماي سۆزلىسە سۆخەن،
تەن ئەمەس ۆەھەمدىن تىترەر بولسا جان.

يەنى شۇ بولدىكى، بۇ سۆزلەرنىڭ ھەممىسى روبىرو تۇرۇپ ئېيتىلدى. بۇنىڭدىن ئاداۋەتنىڭ كۆچمىيىشىدە شەك يوق. چۈنكى ياقمايدىغان سۆز غەزەپنى زىيادە قىلىدۇ - دە! ئۇلۇغلار: "ھەر قانداق كىشىنىڭ ئوزىدە كۈچ - قۇۋۋەت ۆە شان - شەۆكەت كوپ بولغان تەقدىردىمۇ، ئۇنىڭغا ئىشىنىپ، جەڭ ۆە ئاداۋەتنى ئىختىيار قىلماسلىنى كېرەك، چۈنكى تەرياق ۆە باشقا دورىلارغا ئىشىنىپ، زەھەر يىيىش ئاقىللارغا ياراشمايدۇ" دەپ ئېيتىشقان ئىدى.

قاچاڭدا بولسىمۇ ھەر قانچە تەرياق،
ئىشىنىپ زادىلا يىمىگىن زەھەر.

ھوكۇما پەيلاسوپلار: "ھەر كىشى سوزىدىن ئوزى خوپ بولسا، ئەلۋەتتە يۇقۇرى مەرتىۋە، ئىگىز دەرىجە تاپىدۇ. نەتۇ - زەنبىلاكى، ئوزى ناخوپ بولۇپ، ئوز سوزىنى ئوزىلا ماقۇل تېپىپ، گەپلىرىگە رەڭگا - رەڭ ئىبارىلەر ۆە ھەر خىل مىساللار بىلەن پەرداز بەرسىمۇ، ئىشى مالامەت بىلەن ئاياقلىشىدۇ" دەپ ئېيتقان. مەن بولسام سوزى ئارتۇق، ئوزى ئوكسۇك ئىكەنمەن. شۇڭا ئىشنىڭ ئاخىرىنى ئويلىماپتىمەن. ئەگەر ماڭا ئاگاھلىقتىن نېسىۋە تەككەن بولسىڭ، بۇرۇنراق بىر كىم بىلەن كېڭەش قىلغان بولار ئىكەنمەن ۆە سوزىنىڭ ياخشى - يامىنىنى ئىلغاپ سوزلىگەن بولار ئىكەنمەن. ھىچ قانداق ئاقىلار بىلەن كېڭىشىپ باقمای، بۇ ئىشقا كىرىشىپتىمەن. بىر مۇنچە ۆەھىشەت تۇغدۇرىدىغان ۆە پىتنە پەيدا قىلىدىغان سوزلەرنى تىلىمدىن جارى قىلىپ تاشلىدىم. ئەگەر خالايمقلار مېنى ئەسكى ۆە پىتنە - پاساتچى سانىسا ھەم

نادان جاهىللار قاتاردا بىلسمۇ ئەجەپلىنەرلىگى يوق ئىش بولدى. "كوپ سوز بىكار سوز" دىگەن ماقال توغرا ئېيتىلغان ئىكەن. ئادەمزاتنىڭ ھايۋانلاردىن پەرقى يۇز بىلەندۇر. ھوكۇمالار يامان سوزلۇكلەرنى چاپايدىن پەس دەرىجىدە ساناپتۇ ۋە تىلسزلارنى يامان سوزلىگۈچىلەردىن ئۇستۇن بىلىپتۇ.

چارپاينىڭ تىلى يوق سوزگە، يىراق،
بىلسەڭ ئۇنى بەدزۇۋاندىن ياخشىراق.
سوزنى ئېيتار چاغدا سەن باھۇش بول،
گاھىدا ئىشەك كەبى خاموش بول.

قاغا ئوزىگە بۇ مالامەتلەرنى قىلىپتۇ - دە، غەم - قايغۇ بىلەن ئۇچۇپ كېتىپتۇ.

— بىز بىلەن ھۇقۇشلار ئارىسىدىكى ئاداۋەتنىڭ سەۋىۋى شۇ، — دەپ كارشۇناس سوزنى تۇگىتىپتۇ.

— ئەي كارشۇناس، ھەممە سوزلىرىڭنى ئاڭلىدىم، — دەپتۇ پادىشا، — سوزلىرىڭدىن نۇرغۇن پايدىلارنى كوردۇم. ھەركىم ئەقىللىق كىشى بىلەن سوھبەت قىلسا ۋە ئۇلارنىڭ گەپ - سوزلىرىدىن بەھرە ئالسا، ھامان ئوزىنى دولەت - ئىقبال مەرتىۋىسى ۋە ساۋادەت - كامالەت دەرىجىسىگە يەتكۈزگۈسى.

ياخشىلارنىڭ سوھبىتى خۇددى ئىپار،
خۇشبۇيىدىن جان ھالاۋەتلەر تاپار.
ئىشلىرى ئىدراكىغا بولغاي گۇۋا،
سوزلىرى ھىكمەتكە بولغاي رەھنۇما.

كوڭلۇمنىڭ ئويى سوزلىرىڭنىڭ چىرىغى بىلەن يورۇدى.

ئەمدى قانداق چارە كورۇش كېرەكلىگى توغرىسىدىكى مەسىلىنى مۇھاكىمە قىلىشنى بايان قىل. لەشكەربەز ھۇقۇشلارنىڭ زۇلۇم ئوتىدا پەرۋانىدەك كويدى. خەلقنىڭ قاراغۇ ۋە قوشۇننىڭ ياراغسىز ئۇچۇن قانداق تەدبىر كورمەك كېرەك؟

— ئوچۇق پىكىرلىك بىر نەچچە ۋەزىر، سۇلۇھ ۋە تىنچلىق تەرەپدارى گەپ قىلدى، — دەپ يەنە گەپ باشلاپتۇ كارشۇناس، — ھېچ قايسىسى ماڭا پىسەنت كەلمىدى. تولۇق ئىشەنچىم بارىكى، ھىلە بىزنىڭ ئىشىمىزنى ئوڭلايدۇ. نۇرغۇن كىشىلەر ھىلە ۋە مادارا يوللىرى بىلەن مەقسەتلىرىگە يەتكەن. جەدەل بىلەن ئىش پۈتمەيدۇ. بۇ خۇددى كەرەكان شەھرىدىكى ھەيىيار جەللىگۇرلەر ئالدام بىلەن زاھىتنىڭ قولىدىن قويىنى ئېلىپ يىگىنىگە ئوخشاش بىر ئىش.

— ئۇ قانداق ئىش ئىكەن؟ — دەپ سوراپتۇ پادىشا.

— كەرەكان شەھرىدە، — دەپ ھىكايىسىنى باشلاپتۇ كارشۇناس.

زاھىت بىلەن ئالدامچىلارنىڭ ھىكايىسى

كەرەكان شەھرىدە بىر نەچچە ھەيىيار، جەللىگۇرلەر بار ئىكەن. بىر كۇنى بىر زاھىت بازاردىن بىر قوي سېتىۋېلىپ يېتىلەپ كېتىۋاتسا، ھىلىگەر جەللىگۇرلەرنىڭ قويىغا كوزى چۈشۈپتۇ. بۇلار "ئۇ ساددا دىل زاھىتتىن بۇ قويىنى ھىلىنىڭ زورى بىلەن ئالىمىز" دەپ تىل بىرىكتۈرۈپتۇ. شۇنىڭ بىلەن جەللىگۇرلەرنىڭ بىرى ئۇدۇلغا كېلىپ:

— ھەي شەيخ، بۇ ئىتنى قايىقتىن ئېلىپ كېلىۋاتسەن؟ — دەپ سوراپتۇ.

— بۇ ئىتنى نەگە ئېلىپ كېتىۋاتسەن؟ — دەپ سوراپتۇ بىرئازدىن كېيىن يەنە بىرى كېلىپ.

كېيىن يەنە بىرى باشقا بىر تەرەپتىن كېلىپ:

— هەي بۇزرۇكتۇار، شكارغا ماڭدىڭمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ. ئۇندىن كېيىن توتىنچىسى پەيدا بولۇپ:

— ئەي ئەزىز، بۇ ئىتنى نەچچە پۇلغا سېتىۋالدىڭ؟ — دەپ سوراپتۇ، يەنە بىرى كېلىپ تەنە قىلىپ:

— بۇ ئوزىنى مەن زاھىت دەيدۇ. قولىنى ۋە تونىنى بۇ ئىت بىلەن بۇلغاپتۇ، — دىسە، يەنە بىرى:

— ئۇنداق دىمە، بۇ خۇدانى ئىزلىگۈچى كىشى، تەكۇرىنىڭ رازىلىغىنى دەپ، بۇ ئىتنى پەرۋىش قىلغىلى ئالغان ئوخشايدۇ، — دەپتۇ.

شۇ تەرىقىدە ئۇ مەككارلارنىڭ ھەر بىرى بىر خىل ئەيىۋن ئوقۇپتۇ. ھەممىسىنىڭ سوزى بىر يەردىن چىقىقاچقا، زاھىتنىڭ كوڭلىگە شەك چۈشۈپتۇ-دە، "بۇ جانۋارنى ماڭا ساتقان كىشى جادۇگەر ئوخشايدۇ. كوزۇمنى باغلاپ ئىتنى ماڭا قوي كورسىتىپتۇ. بۇ ئىتنى قويۇۋەتمەكتىن ياخشى ئىش يوق. بۇنى ساتقۇچىنى تېپىپ پۇلۇمنى ياندۇرۇۋالاي" دىگەن ئويغا كېلىپ، بىچارە زاھىت ساددىلىقتىن قوينى قويۇۋېتىپتۇ ۋە بازارغا قاراپ مېڭىپتۇ. ھىلىقى جەللىگۇرلەر كېلىپ قوينى تۇتۇپ، خىلۋەتكە ئېلىپ بېرىپ سويۇپتۇ. زاھىت ئاشۇنداق ھىلىگە ئالدىنىپ قويدىن ئايرىلىپتۇ.

بۇ مىسالىنى شۇنىڭ ئۈچۈن كەلتۈردۇمكى، بىزمۇ ھىلە يولىنى تۇتۇشمىز كېرەك. مىكىر ۋە ئالدام ئىشلەتمىسەك، ھۇقۇشلارغا غالىپ كېلەلمەيمىز.

رەقىبكە قۇۋۇتىڭ يەتمىسە ئەگەر،
مىكىر بىلەن بەر ئۇنىڭ جازاسىنى.
ئەگەر كۈچۈڭ يەتمىسە ئوشاتقايسەن،
ھىلىلەرنىڭ زورى بىلەن ياسىنى.

— قانداق ھىلىلەرنى ئويلىدىڭ؟ — دەپ سوراپتۇ پادىشا.

— بۇ ئىشقا ئۆزەمنى پىدا قىلىماقچىمەن، — دەپتۇ كارشۇناس، — نۇرغۇن جاننى ساقلاپ قېلىش ئۇچۇن بىر جاندىن ۋاز كېچىشكە توغرا كېلىدۇ. مەسلىھەتىم مۇنداق: ھەممە لەشكەر ئالدىدا ماڭا سىز ئاچچىقلانغان بولىسىز ۋە غەزەپ بىلەن بۇيرۇيسىز - دە، قاغىلار قانات - قۇيرۇقلىرىنى يۇلۇپ تاشلىسۇن. ئەزالىرىم قانغا مىلىنىپ كەتسۇن، مېنى شۇ ھالەتتە دەرەخنىڭ تۇۋىگە تاشلىسۇن. سىز ھەممە لەشكەرلىرىڭىز بىلەن كوچۇپ كېتىپ، پالان يەردە ماكان تۇتىسىز ۋە ماڭا قاراپ تۇرىسىز، مەن دۇشمەنلەرنىڭ ئىشلىرىنى ھىلە بىلەن جايلاپ خىزمىتىڭىزگە كېلىمەن.

پادىشا خىلۋەت ئويىدىن غەزەپ بىلەن چىقىپتۇ. ھەممە خالايىق ۋە لەشكىرى قانداق تەدبىر قىلىپ چىقارىسن دەپ ئىنتىزار بولۇپ ئولتۇرۇشقان ئىكەن، ئۇلار پادىشانىڭ چىرايىدىكى غەزەپ ئەسىرىنى كورۇپ، قورقۇپ باشلىرىنى توۋەن سېلىشىپتۇ. پادىشا بۇيرۇق قىلىش بىلەن بىر دەمدىلا كارشۇناسنىڭ پەر - قاناتلىرى يۇڭۇزلاپ تاشلىنىپتۇ. قاغىلارنىڭ تۇمشۇقلىرى زەربىدىن ئۇ باشىسن ئايالقىچە قانغا بويىلىپتۇ. كارشۇناسنى دەرەخ تۇۋىگە تاشلاپ، ھەممە خالايىق ۋە لەشكەرلەر پادىشانىڭ كەينىدىن كوچۇپ كېتىپتۇ ۋە تەيىنلەنگەن يەرگە بېرىپ جايلىشىپتۇ. ئۇلار يۇرگەن چاغدا، كۇن ئولتۇرغان بولۇپ، قۇدرەت پەردازچىسى يۇلتۇز كېلىنلىرىنى ئاسمان مەنزىرىدە جىلۋىگە كەلتۇرگەن ئىكەن.

قاراڭغۇلۇق چەرخ ئۇزرە لەشكەر چېكىپ،
يۇلتۇزلار ئالەمگە ئۇز نۇرىن چېچىپ.

شۇ كۇنى ھۇقۇشلار پادىشاسى شاباھەڭ ۋەزىرلىرى بىلەن كەچكىچە مەسلىھەتلىشىپ: "بىز قاغىلارنىڭ ماكانىنى كوردۇق.

بىر مۇنچىسىنى زەخىلەنىدۇردۇق. بۇگۈن ئاخشام يەنە بىرىپ كېچىلىك ھۇجۇم قىلساق، بىر يولى ھەممىسىنى ئولتۇرۇپ تۇگىتىمىز ۋە دۇشمەن نەسلىنى قۇرۇتىمىز ۋە پاراغەت بىلەن كۇن ئوتكۇزىمىز" دەپ قارار قىلىشقان ئىكەن. شۇ تۇندە ھۇقۇشلار شەۋكەت ۋە قۇۋۋەتلىرىگە تايىنىپ، قارا لىباسلىرىنى كىيىپ، ئوزلىرىگە زىننەت قىلىپ، كېچىلىك ھۇجۇم بايرىغىنى كوتىرىپتۇ ۋە شاباھەك ھەممە سىپاھلىرى بىلەن كېچىلىك ھۇجۇم قىلىپ قاغىلارنىڭ تۇرالغۇسىغا يۇرۇش قىلىپتۇ.

ئۇرۇشخۇمار گۇرۇھ ئىدى قانخورلۇغى ھەددىدىن ئاشقان،
قارا كوڭلى پىتنىخورلۇق ئاداۋەتكە تولۇپ تاشقان.

ئۇلار ھىلىقى دەرەخ تۇۋىگە كەپتۇ، لېكىن قاغىلاردىن ھېچ ئەسەر ۋە خەۋەر تاپالماپتۇ. ھۇقۇشلار تەرەپ-تەرەپكە بىرىپ ئىزلەپتۇ. كارشۇناس دەرەخ تۇۋىدە مەجرۇھ ۋە شىكەستە بولۇپ ياتقىدىكەن ۋە قايغۇلۇق ئاۋاز بىلەن ناله قىلىدىكەن. ھۇقۇشلار ئاخىرى ئۇنىڭ ئۇنىنى ئاڭلاپ، شاباھەڭنە مەلۇم قىلىپتۇ. شاباھەك بىر قانچە يېقىنلىرى بىلەن ئۇنىڭ ئۇستىگە كەپتۇ.

— سەن كىم؟ نېمە سەۋەپتىن مۇنداق بولدۇڭ؟ — دەپ سوراپتۇ شاباھەك.

كارشۇناس ئوزىنىڭ ئىسمى ۋە ئاتىسىنىڭ ئىسمىنى قىرۇزىگە ۋەزىر ئىكەنلىگىنى ۋە ئۇنىڭ جاپاسى بىلەن مۇشۇ ھالىغا چۈشكەنلىگىنى ئۇلارغا سوزلەپ بېرىپتۇ.

— ھە، ئۇقتۇم، خەۋىرىڭنى ئاڭلىغان ئىدىم، — دەپتۇ شاباھەك، — قاغىلار نەگە كەتتى؟ شۇنى ئېيتىپ بەر؟

— مېنى بۇ ھالغا سالغىنىدىن ئۇلارنىڭ سىرلىرىنى ھېچ ئۇقالمىدىم، — دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ كارشۇناس.

— سەن فىروزىنىڭ ۋەزىرى ئىدىڭ. ھەممە ئىشتا ساڭا ئىشىنىدىكەن. نىمە خىيانەت ۋە قايسى جىنايەت بىلەن سېنى خورلىدى؟

— فىروزە دەرگاھىدىكى مۇلازىملارنىڭ ھەممىسى ماڭا دۇشمەن بولدى. ئۇنىڭ يېنىدا چوڭ مەرتىۋە تاپقىنىمغا ھەسەت قىلدى. تىل بىرىكتۈرۈپ مېنى ئۇنىڭغا چاقتى. شۇ سەۋەپتىن ئۇ مەندىن گۇمانلاندى، مېنىڭ قىلغان ھەممە خىزمەتلىرىمنىڭ ئەجرى بەربات بولدى.

بارچە قىلغان خىزمەتلىرىم بولدى مىننەت،
ھېچ كىشىگە بەرمە تەگرىم بۇنچە كۆلپەت.

— نىمە ئۈچۈن گۇمان قىلدى؟

— سىلەرنىڭ كېچىلىك ھۇجۇمىڭلاردىن كېيىن فىروزە ھەممە ۋەزىرلىرىنى يىغىپ، شۇ ھادىسە توغرىسىدا ھەر بىرىدىن مەسلىھەت سورىدى. نۇۋەت ماڭا كەلگەندە "سېنىڭ مەسلىھەتىڭ قانداق؟" دەپ سورىدى. مەن "ھۇقۇش لەشكەرلىرى بىلەن ئۇرۇش قىلغۇچىلىك كۈچىمىز يوق. قۇۋۋەت ۋە شەۋكەتتە ئۇلار بىزدىن ئارتۇق. ئۇندىن قالسا بۇ زاماندا بەخت-دولەت ھۇقۇش پادىشاسىغا بېقىپتۇ. سائادەت ئىگىسى بىلەن بىر نەچچە قېتىم ئۇرۇش قىلماق مۇشەققەتلىك ئىشىگى ۋە بەختسىزلىكنىڭ بەلگىسى بولىدۇ.

ئەگەر ئويدە پەھلىۋان بولسا خوتۇن،
ئوزى ئولۇپ، ئويىنى ھەم بۇزار پۇتۇن.

مېنىڭچە ئەلچى ئەۋەتەيلى، ئەگەر جەڭ ئوتىنى ياندۇرىدىغان بولسا بىر جاھاندا تۇتۇندەك تارقاپ كېتىمىز. ئەگەر ياراشماقچى

بولسا باج - خراجەتتىن نىمىنى تەلەپ قىلسا، شۇنى جان - دىلىمىز بىلەن قوبۇل قىلايلى ۋە ئۇنىڭغا مىننەتدار بولايلى" دىدىم.

ئەگەر بېشىڭ كېرەك بولسا بەرگىل خراج،
بولمىسا ھەم باش كېتىپ، ھەم قالمىغاي تاج.

بۇ تەدبىرگە قىرۇزە ئاچچىقلاندى ۋە قاتتىق كايىدى: "نىمە دەپ ۋالاقشۇاتىسەن، نىمىشقا مۇنداق جۇرئەت قىلىپ ھۇقۇش لەشكىرىدىن ۋە ئۇنىڭ جەڭ قىلىشىدىن مېنى قورقۇتىسەن. مېنىڭ لەشكىرىمنى ئۇنىڭ چېرىكلىرى ئالدىدا ھەقىر ھېساپلاۋاتامسەن؟"

"ئەگەر دۇشمەن قىلىچ بىلەن قىلسا ھۇجۇم،
تىغدىن ئوتكۇر نەيزەم بىلەن قىلارمەن گۇم".

مەن يەنە نەسىھەت تىلىمنى چىقاردىم:
— ھەي پادىشا! ئوز رايىڭ بىلەن ئىش قىلما، ساۋاپ يولىدىن چىقما، تەۋەززۇنى لايىق تۇت، كۇچلۇك دۇشمەننى يالۋۇرۇش ۋە يۇۋاشلىق بىلەن رام قىلغىلى بولىدۇ، سەركەش ئۇۋنى مادارا ۋە مۇلايىملىق بىلەن دامغا چۇشۇرگىلى بولىدۇ.

ئىككى ئالەم راھىتى بۇ ئىككى سوز تەپسىرىدۇر:
دوستلىرىڭغا لۇتپى، دۇشمەنگە مادارا ئەيلىمەك.

مەسىلەن: قاتتىق بوران كەلسە ئاجىز گىيا مادارا ۋە مۇلايىملىق بىلەن ئۇنىڭ زەخمىسىدىن ساق قالىدۇ. دەرەخ بولسا ئوزىنىڭ شاخلىرىنىڭ كوپلۇگى ۋە يىلتىزىنىڭ چوڭلۇغىغا ئىشىنىپ، سەركەشلىك قىلىپ تۇرغاچقا، ئۇنى بىر ھەمىلە بىلەن

قۇمۇرۇپ تاشلايدۇ.

قاغىلار مېنىڭ نەسىھىتىمدىن ئاچچىقلىنىپ: "سەن ھۇقۇشلارغا يان باستىڭ ۋە بىزنى كەمستىتىڭ" دېيىشتى. فىرۇزە دۇشمەنلەرنىڭ سوزىگە كىرىپ بۇيرۇق بەردى - دە، بىر دەمدىلا مېنى بۇ ھالغا چۈشۈرۈپ قويدى، ئۇلارنىڭ خۇي - پەيلىدىن قارىغاندا، ئۇلار سىلەر بىلەن جەڭ قىلىشقا تەييارلىنىۋاتىدۇ.

شاباھەڭ كارشۇناسىنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلاپ بولۇپ، ئوز ۋەزىرلىرىنىڭ بىرىدىن:

— قاغىلارنىڭ بۇ ئىشىغا نىمە دەيسەن؟ — دەپ سوراپتۇ.

ۋەزىر مۇنداق دەپتۇ:

— ئۇنىڭغا ئەندىشە قىلىپ تۇرۇشنىڭ ھاجىتى يوق؟ تېزرەك ئۇنى ئولتۇرۇپ يەر يۇزىنى بۇلاردىن تازىلاش كېرەك. بۇ ئوچكەن ئوت بولسىمۇ، لېكىن قوقاس، ئىچىدە ئوت بار. مۇبادا بۇ ئوت تۇتىشىپ كەتسە، ئۇنىڭدىن ساقلىنىش تەس بولىدۇ. ھەر قانداق كىشى دۇشمەن توغرىسىدا پۇرسەتنى قولدىن بېرىپ قويسا، ئۇنىڭغا قايتا قادىر بولالمايدۇ. پۇرسەت كەتكەندىن كېيىن نادامەت ۋە پۇشايمان قىلىش پايدا بەرمەيدۇ. ئەگەر ھەر كىم دۇشمەننى ئاجىز ۋە تەنھا كورسە، ئالدى بىلەن ئۇنىڭ بېلىنى سۇندۇرۇش كېرەك. ئۇ ئۇنىڭدىن خالاس بولۇۋالسا ئاقىۋەت ئۇنىڭغا خالاسلىق بەرمەيدۇ. ئەي پادىشا، ئۇنىڭ سوزىگە ئىشەنمەڭ، ئەپسۇنلىرىغا قۇلاق سالماڭ، ئۇلۇغلار: "سىنالمىغان دوستقا ئىشىنىش ئەقىللىقنىڭ ئىشى ئەمەس" دەپتىكەن. دۇشمەننىڭ مەككارلىقى كورۇنۇپ تۇرسا، ئۇنىڭغا قانداق ئىشەنگىلى بولسۇن.

يوقتۇر ئىشەنچ دوستقىمۇ بۇ زاماندا،
بۇ رەقىپ سوزىگە پۇتمەكلىك خاتا.

كارشۇناس ئۇنىڭ بۇ سوزلىرىنى ئاڭلاپ، ئاھ تارتىپ ناله قىلىپتۇ:

كوڭلۇم جىسمى رەنج بىلەن بولغان ئىدى جاراھەت،
بۇ جاراھەت ئۇستىگە نەشتەر ئۇرماق نە ھاجەت.

شاباھەڭگە بۇ سوز تەسىر قىلىپ يەنە بىر ۋەزىردىن سوراپتۇ:
— سېنىڭچە قانداق قىلساق بولار؟
— مەن ئۇنى ئولتۇرۇشكە قوشۇلمايمەن. چۈنكى مەرتلەر ئەھلى دۇشمەننى ئاجىز ۋە بىچارە ھالدا ئۇچراتقاندا، ئۇنىڭغا ياخشىلىق قىلىشى ۋە ئەپۇ - ئىھسان كورسىتىشى كېرەك. رەھىم - شەپقەت ئۇنىڭغا ياردەم قىلىشنى تەقەززا قىلىدۇ. سودىگەرنىڭ خوتۇنى ئوغۇرىدىن قورقىنىلغىدىن، ئېرىگە ئامراق بولغانلىغى بۇنىڭغا مىسال بولالايدۇ، — دەپتۇ ئۇ ۋەزىر.
— ئۇ قانداق ۋەقە ئىكەن؟ — دەپ سوراپتۇ پادىشا.
— بىر سودىگەر بار ئىكەن، — دەپ ئىككىنچىسى ۋەزىر ھىكايىسىنى باشلاپتۇ.

سودىگەر بىلەن خوتۇنىنىڭ ھىكايىسى

بىر سودىگەر بار ئىكەن، ئۇنىڭ مالىرى ناھايىتى كوپ ئىكەن. لېكىن ئۇ بەختىۋي ۋە بەك قوپال ئادەم ئىكەن. بۇ ئەيىۋىنى ئاز دەپ، تېخى ئاچچىغى يامان، بېخىل ۋە قاتتىق قول ئىكەن.

دوزاقتىكى دېۋىدەك ئىدى تەلەتى شۇنچە سەت،
قاغىدەك كوڭلى قارا، ھەم باغرى تاش، ھەم بەتنىيەت.

بۇ تەلەتى سەتنىڭ بىر خوتۇنى بار ئىكەن. ئۇ ناھايىتى چىرايلىق ۋە پاكىز ئايال بولۇپ، ئون توت كۇنلۇك ئاي ئۇنىڭ

يۈزىدىن تۆر ئېلىپ، قاراڭغۇ كېچىنى كۈندۈزدىن يورۇقراق قىلىدىغان. ئاسمان پەشتاقىنىڭ جاھانغا يورۇتقۇچى قەندىلىدەك جايلىنىڭ شولىسىگە ئاپتاپ تاقەت قىلالمايدىكەن.

قامىتى زىبا ئۇنىڭ رۇخسارى تولغان ئاي ئىدى،
كەم ئىدى ئالەم ئارا ئۇنداق گۈزەل ھوسنى كامال.
ھەر نەمەرسە يازسا تەرىپلەپ، خىيالىم قىلمى،
ئۇندىن ئارتۇقراق ئىدى ئۇ دىلبەرى ساھىپ جامال.

ئېرىنىڭ ئۇنىڭغا بەك كۆڭلى بار ئىكەن. ۋەسلىگە يېتىش ئۈچۈن شۇنچە ئىشق - مۇھەببەت بىلدۈرسىمۇ خوتۇنى ئۇنىڭ چىرايلىق سوزلىرىگە ئالدانمايدىكەن. ئېرى قانچە يېقىنلاشسا خوتۇن ئۇ-زىنى شۇنچە قاچۇرىدىكەن. چۈنكى خوتۇن ئېرىنىڭ بەتخۇي، قاشاڭ ۋە بىشەملىگىدىن بىزار ئىكەن. شۇڭا ئېرىنىڭ قولى ئۇنىڭ چاچ بېغىغا يەتمەيدىكەن. يۈز گۈلىستانىدىن مۇرات گۈلىنى ئېرىنىڭ كۆزىگە كۆرسەتمەي كەلگەن ئىكەن. بىر كۈنى كېچىسى ئۇ-لارنىڭ ئويىگە ئوغرى كىرىپتۇ. سوداگەر ئۇيقۇدا، لېكىن خوتۇن ئويغاق بولغاچقا، ئوغرى كىرگىنىنى تۇيۇپ، ئېرىنى مەھكەم قۇچاق-لىۋاپتۇ. سوداگەر ئۇيقۇسىدىن ئويغىنىپ كېتىپ "غايىپتىن ماڭا شەپقەت ياغدى" دەپ خوشال بولۇپتۇ ۋە كۆزىنى ئېچىپ ئوغرىنى كورۇپ قاپتۇ - دە: "ئەي مەرت يىگىت، قەدىمىڭ مۇبارەك بولسۇن، مالىرىمدىن قانچە خالىساڭ شۇنچە ئال. چۈنكى بۇ جاپا-كەش بىۋاپا خوتۇن سېنىڭ قەدىمىڭنىڭ بەركىتىدىن ماڭا ئامراق ۋە مېھرىۋان بولدى" دەپتۇ.

بۇ مسالىنىڭ پايدىسى شۇكى، بەزى ھالەت ۋە سۈرەتلەرنى كورگەندە، كىشىگە رەھىم ۋە مېھرىۋانلىق قىلىشتىن بولەك نەرسە لايىق كەلمەيدۇ. بۇ قاغا شۇنىڭ جۈملىسىگە كىرىدۇ.

— بۇ مەسىلىدە سېنىڭ پىكرىڭ قانداق؟ — دەپ پادىشا ئۇ-

چىنچى ۋەزىردىن سوراپتۇ.

— ئەي پادىشاھىم، — دەپ گەپ باشلاپتۇ ئۇچىنچى ۋەزىر، — ئۇنىڭدىن تىرىكلىك لىباسىنى سالدۇرۇۋالماڭ، بەلكى ئامانلىق بېرىپ كېيىم-كېچەك كىيدۇرۇپ، ياخشى پەرۋىش كورسىتىڭ ۋە تەربىيەت قىلىڭ، بۇمۇ سىزنىڭ ئىنئام ۋە ئىھسانلىرىڭىزنى كورۇپ، سىزگە خىزمەت قىلىشنى ياقتۇرۇپ، سىزنىڭ ھەقىقىزدە ئىخلاس ۋە ئېتىقات قىلىدىغان بولسۇن. چۇنكى فىرۇزدىگە تەرەپتار بولۇپ، ياخشى كوڭلى بىلەن نەسىھەت قىلغان ئىكەن، سىزگىمۇ جان كويەرلىك بىلەن مەسلىھەتلەر كورسىتىشى مۇمكىن. ئاقىللار دۇشمەنلىرىدىن قانچىنى قولغا كەلتۇرسە، ئۇنىڭغا شەپقەت بىلەن مەدەت قىلىدۇ. بۇنداق مېھرىۋانلىقنى ئاڭلاش بىلەن ئۇلارنىڭ بەزىلىرى بۇ تەرەپكە مايىل بولۇپ بولۇندۇ. ھەممە دۇشمەنلەر ئىككىگە بولۇنۇپ، ئارىدا بولگۇنچىلىك پەيدا بولسا، ئاندىن دوستلارنىڭ ئىشلىرىغا ئوڭۇشلۇق ۋە خاتىرجەملىك ھاسىل بولىدۇ. شەيتان بىلەن ئوغرىلارنىڭ ئارىسىدا پەيدا بولغان جاڭجال زاھىتنىڭ سالاھەت قىلىشى ۋە كوڭلىنىڭ خوشلۇغىغا سەۋەپ بولغان ئىكەن.

— ئۇ قانداق ئىش ئىكەن؟ — دەپ سوراپتۇ پادىشا.

— باغدات شەھىردە، — دەپ ھىكايىسىنى باشلاپتۇ ئۇچىنچى ۋەزىر.

شەيتان، ئوغرى ۋە زاھىتنىڭ ھىكايىسى

باغدات شەھرىنىڭ يېنىدا بىر زاھىت بار ئىكەن. ئۇ ناھايىتى پاك تەبىئەتلىك كىشى ئىكەن. ئۇنىڭ كېچە-كۇندۇز قىلىدىغان ئوقىتى ئىبادەت ئىكەن، ئۇ دۇنيا تەئەللۇقاتىنىڭ غۇبارىدىن ئىتتەك قېچىپ، پۈتۈن ھىممىتى ۋە تىلىگىنى تەۋەككۇل ئىلكىگە بەرگەن ئىكەن. چۇنكى ئۇ مەنپەئەت شارابىنى ئىچىش جاپا تې-

كىشىنىڭ سانچىلىشى بىلەن قولغا كېلىدىغانلىغىنى، خەزىنە ۋە مال، دۇنيا رەنج ـ مېھنەت ۋە بالا ـ قازا ئارقىلىق ھاسىل بولىدىغانلىغىنى بىلدىكەن.

جاھاندا ئاقتۇرۇپ كورسەم تىكەنسىز يوق ئىكەن گۈلباغ،
ئەگەر باغ لالىسى بولسا ئۇنىڭ كوكسىدە ھەم يۇز داغ.
ھەرنە قاتتىق دەرت ـ ئەلەمگە كونىدىكەن كىشىلەر،
غەم بىلەن سارغايسا رەڭگى، دەيدىكەن: "بۇ رەڭگى زەر".

شۇڭا ئۇ قانائەت بۇلۇڭىدا پاراغەت ياقىسىغا بېشىنى تىقىپ، ئۆزىگە غايىپتىن توھپىلەر يېتىپ كېلىشىنى كۈتۈپ تۇرىدىكەن.

تەڭرى ھەرقانداق بەرسە زىيادەت،
قىلماق ئەلادۇر ئاڭا قانائەت.

بىر كۈنى بىر كىشى ئۇنىڭغا سۈتلۈك بىر كالا ئېلىپ كەپ تۇ. بىر ئوغرى ئۇنىڭدىن خەۋەر تېپىپ، كالىنى كوزلەپ كېچىسى زاھىتنىڭ ئىبادەتخانىسىغا مېڭىپتۇ. يولدا كېتىۋاتسا، شەيتان ئادەم سۈرىتىدە بولۇپ ئۇنىڭغا ھەمرا بولۇپتۇ.

ـــ سەن كىم؟ نەگە بارىسەن؟ ـــ دەپ سوراپتۇ ئوغرى ئۇنىڭدىن.

ـــ مەن شەيتان. زاھىتنى ئولتۇرگىلى بارىمەن، ـــ دەپتۇ شەيتان.

ـــ ئۇنى نىمشقا ئولتۇرىسەن؟

ـــ بۇ ئەۋلىيالارنىڭ تالاۋىتى بىلەن ھەممە كىشى تەۋاقە لىپ ئىنايەت يولىنى تۇتىدىغان بولۇپ كەتتى. مېنىڭ ئېزىتقۇلۇغۇمنىڭ بازىرى كاسات بولۇپ قالدى. مەنمۇ ئۇز ھالىمنى دەپ بەردىم. سەنمۇ ئۇزەڭنىڭ كىم ئىكەنلىگىڭنى ۋە نىمە ئىشنى

كوزلەپ ئويدىن چىققانلىغىنى ئېيتىپ بەر.

— مەن ئالدامچىلىقنى كەسىپ قىلغان ئادەممەن. خالايىقنىڭ مالىلىرىنى پىنھاندا ئېلىۋېلىپ، كوڭلىگە ھەسرەت ئوتىدىن داغ سالىمەن. زاھىتنىڭ سېمىز بىر كالىسى بار. بۈگۈن شۇنى ئېلىپ، مەئىشىتىمگە سەرپ قىلىش ئۈچۈن كېتىۋاتىمەن.

— سەن مېنىڭ جېنىم ئىكەنسەن، — دەپتۇ شەيتان، — خۇدا-غا شۈكرى، ئارىمىزدا ئوخشاشلىق بار ئىكەن. ئىككىمىز بىر كىشى قەستلەپ كېتىۋېتىپتىمىز. ئۇنداق بولسا ئىككىمىز بىرلىكتە زا-ھىتنىڭ ئىبادەتگاھىغا بارايلى.

ئۇلار شۇنداق گەپلىشىپ ئۇ يەرگە يېتىپ بارغاندا، زاھىت ئىبادەتتىن پاراغ بولۇپ ئۇخلاپ قالغان ئىكەن. ئوغرى "ئەگەر ھەندىن بۇرۇن شەيتان ئولتۇرگىلى كەلسە، زاھىت تۈيۈپ قېلىپ پەرىيات قىلىشى مۇمكىن. ئۇ چاغدا مەن كالىنى ئالالمايمەن" دەپ ئويلاپتۇ. شەيتان بولسا "ئەگەر ئوغرى بۇرۇنراق كېرىپ كالىنى ئالىدىغان بولسا، ئەلۋەتتە ئىشكىنى ئاچىدۇ. ئۇ چاغدا قۇ-ۋۇقتىنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ زاھىت ئويغىنىپ قالسا، مەن ئۇنى ئولتۇ-رەلمەيمەن" دەپ ئويلاپتۇ ۋە ئوغرىغا:

— ھەي بۇرادەر، ئازراق تەخىر قىل، مەن زاھىتنى ئول-تۇرگەندىن كېيىن، ساڭا كالىنى ئېلىش ئاسان بولىدۇ، — دەپتۇ.

— ئاۋال مەن كالىنى ئېلىۋالاي، ئاندىن كېيىن سەن ئى-شىڭغا قەدەم قويغىن، — دەپتۇ ئوغرى.

شۇنداق تالاش-تارتىش قىلىۋەرگەندىن كېيىن ئوغرى:

— ھەي زاھىت، بۇ يەردە بىر شەيتان سېنى ئولتۇرمەكچى بولۇۋاتىدۇ، — دەپ توۋلاپتۇ.

— ئاگاھ بول، كالاڭغا ئوغرى كەلدى، — دەپ شەيتانمۇ ۋاقىراپتۇ.

زاھىت بۇلارنىڭ ئاۋازىدىن ئويغىنىپ غەۋغا كوتەرگەن ئىكەن. ھەممە خوشنىلىرى پەيدا بولۇپتۇ. بايىقى ئىككىسى قېچىپ كېتىپتۇ. زاھىتنىڭ جېنى ۋە مېلى دۇشمەنلىرىنىڭ ئىختىلاپىدىن ئامان قاپتۇ.

لەشكرى دۇشمەن ئىچىدە كورسەك ئەگەر سەن ئىختىلاپ،
ھاجەت بولماس تىغ چېكىش، خەنجەرگە كىيدۇرگىن غىلاپ.

ئۇچىنچى ۋەزىر بۇ ھىكايىنى تامام قىلغاندىن كېيىن ئىلـ
گىرىكى ۋەزىرنىڭ ئاچچىغى كەپتۇ.

— كورۇنۇپ تۇرۇپتۇكى، — دەپتۇ ئۇ، — بۇ قاغا سىزنى ھىلە بىلەن ئۇزىگە جەلپ قىلىۋاپتۇ. غەپلەت ئۇيقۇسىدىن ئويغىنىڭ. بۇ ئىشنىڭ ئاقىۋىتىدىن ئاگاھ بولۇڭكى، ئاقىللار ئۇزلىرىنى دۇشمەن ھىلە ـ مىكرىدىن ياخشى مۇھاپىزەت قىلىدۇ، دۇشمەنىنىڭ يالغان سوزلىرى بىلەن يولدىن چىقمايدۇ. غاپىل كىشىلەر بولسا دۇشمەنـ نىڭ يالۇۇرۇشى ۋە مۇلايىملىغىنى كورۇپ، ئاداۋەتىنى ئۇنتۇيدۇ ۋە ئۇنىڭغا ئاشنا بولىدۇ. ئۇلار دۇشمەننىڭ سىرتىنى پەدەزلەپ كورـ سەتكەن بىلەن كوڭلىدە ئاداۋەت ساقلىنىدىغانلىغىنى بىلمەيدۇ.

قاپ ـ قارا زۇلپۇڭغا ئېيتتىمكىم: قاراقچى بولمىغىن،
ئوتسىمۇ يىللار لېكىن تاشلىمىدى ئۇ ئادىتىن.

بىخوتلۇق قىلىپ دۇشمەن سوزىگە مەغرۇر بولماڭلار. يامان خوتۇنىنىڭ سوزىگە گول بولغان ياغاچچىنىڭ ھالىغا ئوخشاپ قالماڭلار يەنە.

— ئۇ قانداق ۋەقە ئىكەن؟ — دەپ سوراپتۇ پادىشا.
— سەراندىپ شەھرىدە بىر ياغاچچى بار ئىكەن، — دەپ ھىكايىنى باشلاپتۇ ۋەزىر.

ئاخماق ياغاچچىنىڭ ھىكايىسى

سەرائدىپ شەھردە بىر ياغاچچى بار ئىكەن. ئۇ ناھايىتى نادان ئادەم ئىكەن. ئۇنىڭ ناھايىتى مەككار، لېكىن ساھىپ جامال بىر خوتۇنى بار ئىكەن. بۇ خوتۇن ئاھۇ كوزلىرىنى ئويناتىش بىلەن غەزەپلىك شىرنىمۇ شىكار قىلالايدىكەن. رەڭۋازلىق ئۇسۇلى بىلەن جاھان زىرەكلىرىنىڭ كوزىنىمۇ ئالا چەكمەن قىلىۋېتىدىكەن.

كېلىشكەن نازىنىن، ئوزى ھىلىگەر،
ئىدى ئۇ ئىشق ئەھلىن ئوۋلىغان دىلبەر.
زۇلپىدىن خۇشپۇراق ئالاتتى سۇمبۇل،
ھوسنىدىن رەشك ئېتىپ يىغلار ئىدى قۇل.

ياغاچچى ئۇنىڭغا شۇنداق كوڭۈل بەرگەن ئىكەنكى، بىر ساەت خوتۇنىنىڭ دىدارىنى كورمەي قالسا ئارام تاپالمايدىكەن. خوتۇنى بولسا، پەقەت زورۇرىيەت ئۈچۈنلا ئۇنىڭغا ناز قىلىپ قويىدىكەن. لېكىن ئىشرەت بەزمىدە مۇرات جامىنى باشقا ئۇلىپەتلەر بىلەن ئىچىدىكەن. ئۇلارغا بىر يىگىت خوشنا بولۇپ، ئۇ بوي-قەدى جان بوستانىدا ئوسكەن سەرۋىدەك زىبا قامەتلىك ۋە يۈزى ھايات سۈيى بىلەن چىپارىسنى يۇغان گۈلدەك پاكىز تەلەتلىك يىگىت ئىكەن.

ئاي ۋە كۈندە يوق ئىدى ئۇنداق تەلەت،
ئىپار بۇي ھەم سەرۋىدەك قەددى قامەت.

خوتۇنىنىڭ ئۇ يىگىتكە كوزى چۈشۈپتۇ ۋە يىگىتىمۇ كوڭ

لى ئۇتنىڭ مۇھەببەتىگە باغلىنىپىتۇ. ئۇلار بارا - بارا قاش - كوز ئېتىششىتىن ئوتۇپ، سوھبەت تۇزۇشكە باشلىشىپىتۇ ۋە ھەر كۈنى ئەتىگەن - كەچتە ئوزئارا تېپىشىپ، ۋىسال مېيى بىلەن تەشنالىغىنى قاندۇرۇشۇپتۇ. ئۇ ئىككى يار ئوزئارا تېپىشىدىغان چاغدا، روشەن كۈن ئۇلارغا قاراڭغۇ تۇندەك كورۇنىدىكەن. ئۇلارنىڭ سوھبەتلىرىنىڭ شامى يورۇغانلىغىنى كورسە ھەسەت قىلغۇچىلارنىڭ كوڭۈللىرى رەشك ئوتىدىكى قۇرۇق ئوتۇندەك كويىدىكەن.

يوق دىلىمدا ھېچ ھەسەت كىشىنىڭ پۇل-مالىغا،
ھەسەت يەرمەن دائىما يارىمنىڭ ۋىسالىغا.

ھەسەتخورلار ياغاچچىغا ئۇ ھالدىن خەۋەر بېرىپتۇ. ئۇ بىچارە غەيرەتسىز بولغانلىغى ئۈچۈن: "ئۇنى ئوز كوزۈم بىلەن كورمەي تۇرۇپ چارىسىنى قىلمايمەن" دىگەن خىيالغا كەپتۇ ۋە بىر كۈنى خوتۇنىغا:

— ماڭا ئوزۇق تەييارلاپ بەرگىن. قىشلاققا بارىمەن. ئۇ يەر ئۇزاق بولمىسمۇ، ئۇ يەردە بىرنەچچە كۈن تۇرۇپ كەلمەكچىمەن. لېكىن سېنىڭ پىراقىڭدا ئەھۋالىم نىمە بولارىكىن، — دەپتۇ.

زورۇرەتتىن كېتەر بولدۇم سەندىن يىراق،
بىئىختىيار كويدۇرمەكتە دىلنى پىراق.

خوتۇنى ئېرىدىن ئايرىلىشىغا يىغلىغان بولۇپ، مىسرىلىك كوزىدىن شاتلىق ياشلىرىنى توكۈپ، ئوزۇق تەييارلاپ ئۇنى يولغا سالىپتۇ ۋە "ئەمدى ئوي ئوڭچە قالدى. بېغىمغا كەل، گۈل ئېچىلىدى، تىكەن بوقالدى" دەپ ئاشىغىغا خەۋەر قىلىپتۇ. يىگىت بولسا "كېچىسى ئەل ئايىغى بىسىقىغاندا باراي" دەپ ۋەدە قىلىپتۇ. خوتۇن خوشال بولۇپ، مېھماندارچىلىق خىزمەتلىرىنى تەييارلاپتۇ.

سائادەت شۇ ئەمەسمۇ ئۇ قۇياش يۇزلۈك گۈزەل مېھمان،
كېلىپ قاراڭغۇ كۇلبەمگە، ئۇنى بىر ئەيلىسە روشەن.

كېچىسى ياغاچچى ئاستا ئويگە كىرىۋىلىپ، كاتتىك ئاستىغا موكۇنۇۋاپتۇ. بىرئاز ۋاقىتتىن كېيىن يىگىت كەپتۇ ۋە ئاي بىلەن كۇن دۇچ كەلگەندەك خوتۇن بىلەن ئىشقىۋازلىق قىلىشقا باشلاپتۇ. گاھى ئىدا زىبا يۇزلۈك يىگىت يېقىملىق كەرەشمىسى بىلەن بىتاقەتلىك ئۇتىدا خوتۇننىڭ سەۋر - تاقىتىنىڭ ھەۋەس خامىنىنى كويدۇرىدۇ-كەن: گاھىدا ئاي يۇزلۈك خوتۇن ھەييارلىق قىلىغى بىلەن يىگىت كۇكلىنىڭ خەزىنىسىدىن تاقەت ماللىرىنى تالان - تاراج قىلىدىكەن.

ئۇنىڭ ئالماسىغا بۇ قول ئۇزارتىپ،
بۇنىڭ شاپتۇلىسىنى ئۇمۇ تارتىپ.
يۇز تۇرا قېقىشىپ ئەيلەپ شىكەر خەند،
ئۇلار كۇلمەك بىلەن ئويگە تولۇپ قەنت.
ئۇلار ھەردەم بىر بىرىنى قۇچاقلاپ،
شارابى ۋەسلىدىن ئىچەتتى ئوتلاپ.

ئۇلار دەستىبازلىقتىن بوشاپ، كارسازلىقتا ئوتمەكچى بولۇپ، چىراقنى ئوچۇرۇپ كات ئۇستىگە چىقىپتۇ. ئويۇقسىز ياغاچچىدىن بىر شەپە چىقىپ قاپتۇ ۋە خوتۇن ئۇنى ئاڭلاپ قېلىپ: "ئېرىم سەپەر قىلىمەن دەپ قويۇپ، بۇ ھالىنى تەھقىلىمەكچى بولغان ئوخشەن - دە" دەپ ئويلاپ، ئاشىغىنىڭ قۇلىغىغا: "مەندىن سېنىڭ مۇھەببىتىڭ ماڭا ئارتۇقمۇ ياكى ئېرىڭگىمۇ؟ دەپ ۋاقىراپ سوراڭ" دەپ ئاستا پىچىرلاپتۇ. يىگىت: "ھەي نازىنىن، سەن ماڭا ئامراقمۇ ياكى ئېرىڭگە ئامراقمۇ؟" دەپ ۋاقىراپ سوراپتۇ. خوتۇن: "بۇ نىمە دىگىنىڭىز؟ خوتۇن خەق دىگەن سەھۋەنلىك، غەپلەت ۋە نەپسى شەھۋەت ئۇچۇن ھەر قىسما كىشىنى ئاشنا تۇتىدۇ

دۇ. شۇڭا نەسەپ ئابرويلىرىغا قاراپ تۇرمايدۇ. ياخشى-ياماننلىغىنى ئىلغىمايدۇ. بىر بىلەن نەپسى ھاجىتىنى راۋا قىلسا، يەنە بىرىنىڭ ئىلكىگە چۈشىدۇ.

بىرىدىن ئەيلەپ بولۇپ ھاجەت راۋا،
يەنە بىرىگە بولۇر ئۇ ئاشنا.

ئەمما ئۇزۇنىڭ ئېرى تەندىكى جان ۋە كۆڭۈلدىكى ئىمانغا ئوخشايدۇ. ئۇ دىگەن كوزنىڭ نۇرى، يۈرەكنىڭ سەرۋەرى.

زۇرۇرەت بولسا كېچەرمەن جاندىن،
لېكىن زادىلا كەچمەيمەن ئۇندىن.

بىلىپ قويغىنكى، ئېرىنىڭ مەرتىۋىسىنى ئۇز جېنىدىن مىڭ مەرتىۋە ئارتۇق بىلمەيدىغان ۋە پۈتۈن ھاياتىنىڭ سەرمايىسىنى ئېرىنىڭ نەپسىنىڭ راھەت-پاراغىتىگە سەرپ قىلمايدىغان خوتۇنلار ياشلىق ھاياتىدىن ۋە ھاياتىنىڭ نەزى-نېمىتىدىن بەھرىمەن بولماي ئوتۇپ كەتسۇن ئىلاھىم.

ۋاپا كورمەي قالاي ئەگەر ئۇزگىدىن ئۇمىت تۇتسام،
بۇ ھاياتىم سەن ئۇچۇن سەرپ بولمىسا بولسۇن ھارام.

ياغاچچى خوتۇنىدىن بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ، ئۇنىڭغا مېھرىۋانلىغى زىيادە بولۇپتۇ ۋە شەپقەت مەرھىمىتى تېخىمۇ ئېشىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇز-ئۇزىگە: "بۇ ماڭا ئاشقى زار ۋە غەمخار ئىكەن. ئەسەتەغپۇرۇللا، مەن ئۇنىڭ ھەققىدە بىكار گۇمان قىپتىمەن. ئۇ ماڭا كۆڭلىدە ئىخلاسمەن ۋە ئېتىقاتلىق ئىكەن ئەمەسمۇ؟ ئەگەر سەۋىر قىلمىغان بولسام، ئۇنىڭغا سەۋەپسىزلا زەرەر يەتكۈزۈپ قويۇپ،

خۇدانىڭ ئالدىدا گۇناكار بولىدىكەنمەن. ئەگەر سەۋەنلىك ۋە غەپلەت تۈپەيلىدىن خاتالىق ئوتكۈزسە، ئوز ئىختىيارى بىلەن قىلغان بولمايدۇ. شۇڭا ئۇنىڭ ئېتىۋارى يوق. بۇ جاھاندا شەيتانىنىڭ كەينىگە كىرمەيدىغان ۋە گۇنا قىلمايدىغان كىم بار. جاھاندا ئىتىگى بۇلغانمىغان ئادەم نەدە؟ ئەڭ ياخشىسى ئۇلارنىڭ ئىشرەتلىرىنى بۇزۇپ بىئارام قىلماي، قىلغان خاتالىغى ئۇچۇن يۇزىنى يەرگە قاراتماي، خوتۇنۇمنىڭ ھۇنىرىگىمۇ ۋە ئەيۋىگىمۇ قارىماي.

بولسا گەرمىڭ ئەيۋىڭ ئىچرە بىر ھۇنەر،
كورمىگەيمەن بىر ھۇنەردىن ئوزگىنى."

دەپتۇ-دە، كات ئاستىدا خاموش ئولتۇرۇپتۇ. ئۇلار ئىشرەت ئىشىدىن پارىغ بولۇپتۇ. كېچىنىڭ قارا تۇغى يېقىلىپتۇ ۋە كۇندۇزنىڭ ئاق بايرىغى كوتىرىلىپتۇ.

بۇ جاھاننىڭ مەنزىلىگە كەلدى كۇن،
تۇتتى شۇدەم يوقىلىش يولىنى تۇن.

ھىلىقى بىگانە يىگىت يولغا راۋان بوپتۇ. خوتۇن ئورنىدا يېتىپ قاپتۇ. ياغاچچى كات تېگىدىن ئاستا خوتۇننىڭ يېنىغا چىقىپتۇ ۋە مەرھەمەت قىلىپ، ئۇنىڭ يۇزىدىن تەرلىرىنى ئېرتىپىتۇ. ئۇ مەككار ئالدامچىلىق بىلەن كوزىنى ئېچىپ ئېرىنى كورۇپتۇ-دە، دەرھال ئورنىدىن قوپۇپتۇ ۋە:

سائادەت سۇبھىسى يورۇتتى دىلنى، يار يېنىپ كەلدى،
مىڭ شۇكرىكى تەگرىمگە، غەمگۇزار يېنىپ كەلدى.

— هارماك، قاچان كەلدىڭىز؟ — دەپ سوراپتۇ.

— مەن كەلگەن چاغدا سەن بىر بىگانە بىلەن ۋىسال كوچىسىدىن مۇرات مۇئىسنى يەۋاتقان ئىكەنسەن. بۇ ئىشىڭلار ھاۋايى نەپسى ئېھتىياجىدىن بولغان ئىكەن. سېنىڭ يۈز خاتىرىڭنى قىلىپ، ئۇ يىگىتكە ئازار بەرمىدىم. سەن بولساڭ مەن ئۈچۈنلا ياشايدىكەنسەن ۋە كوزۇڭنىڭ نۇرىنى پەقەت مېنى كورۇش ئۈچۈنلا ساقلايدىكەنسەن. ھەر قانداق يامان ئىش قىلساڭ سەۋەنلىكتىن قىلىدىكەنسەن. ئەمدى ماڭا سېنىڭ ئۇ يارىڭغا ياخشى رەئايە قىلىش لازىم بولدى. ئەمدى قورقما، كوڭلۈڭدىمۇ ساقلىما، سېنىڭدىن بىكارلا گۇمان قىپتىمەن، مېنى كەچۈرگىن. خۇداغا شۈكرى، ئىش مېنىڭ باتىل گۇمانىمدەك ئەمەس ئىكەن. گۇمانىم خاتا ئىكەن، — دەپتۇ ياغاچچى.

خوتۇنىمۇ ھىلىگەرلىك بىلەن بىر مۇنچە چىرايلىق سوزلەرنى قىلغان ئىكەن، ئۇ ياغاچچىنىڭ كوڭلىدىكى كىر كوتىرىلىپ، قەلبى ئاداۋەتتىن تازىلىنىپتۇ ۋە ئوزرە ئېيتىپتۇ:

گۇنايىڭ بولسۇن ھەق ئالدىدا بەربات،
تەڭرى بولسۇن سېنىڭدىن مېنىڭدەك شات.

— بۇ مسالنى شۇنىڭ ئۈچۈن كەلتۈردۇمكى، — دەپتۇ ۋەزىر ھىكايىسىنى تۈگىتىپ، — سىلەرمۇ ياغاچچى يامان خوتۇنىڭ سوزىگە ئالدىنىپ قالغاندەك مەككار قاغىنىڭ ئەپسۇنىغا ئىشىنىپ قالماڭلار. ئۇنىڭ ھىلە - نەيرەڭلىرىدىن قان ھىدى كېلىۋاتىدۇ. يولدىن ئازماڭلار.

ئۇ سوزىگە دۇشمەننىڭ مەغرۇر بولمىغىن زىنھار،
بولۇپ قالما ئاقىۋەت نادامەتكە گىرىپتار.

ھەرقانداق دۇشمەننىڭ كىشىگە قەست قىلىشقا قۇدرىتى يەتمىسە،

هىلە ئىشلىتىپ يېقىنلىق قىلىپ، نەسىھەت يولىنى تۇتىدۇ ۋە مەھرەم بولۇۋېلىپ، سىرلىرىدىن ۋاقىپ بولىدۇ - دە، پۇرسەت تاپسا ئۇز ئىشىغا تۇتۇش قىلىپ، تۇرلۇك زىيانلار سالىدۇ. ئەگەر ئۇ زىيان سالسا، ئوتلۇق چېقىندەك جان خامىشىدىن باشقىسىنى كويدۇرمەيدۇ ۋە قازا ئوقىدەك مۇرات نىشانىسىدىن بولەك نەرسىگە خاتالىشىپ تەگمەيدۇ.

— ھەي بۇرادەر،— دەپ سوز باشلاپتۇ كارشۇناس، — بۇ سوز-لىرىڭ بىلەن ماڭا شۇنچىمۇ دىل ئازار قىلامسەن؟ ماڭا قىلىنغان زۇلۇمنى كورمىدىڭمۇ؟ بۇنىڭ ھىلە - مىكرىگە نىمە مۇناسىۋىتى بول-سۇن. ھەرقانداق ئاقىل كىشى غەيرىنىڭ ئاسايىشلىغى ئۈچۈن ئۆزىنى رەنجىگە سالمايدۇ. بۇ خار - زارلىقنى ئۆز ئىختىيارىم بىلەن قوبۇل قىلغىنىم يوق. ماڭا قىلىنغان بۇ ئوقۇبەت قاغىلارغا مۇخا-لىپ بولغىنىمنىڭ جازاسى ئىكەنلىگىنى ھەممە ئادەم بىلىدۇ ئەمەسمۇ؟

— ھىلە - مىكرىنىڭ بېشى مۇشۇ ئىشىڭدۇر، — دەپتۇ ۋە-زىر ھۇقۇش، — سەن ئۆز خاھىشىڭ بىلەن بۇ ئوقۇبەتكە تەن بەرگەنسەن. كوڭلۇڭدىكى ئىنتىقام تەسەۋۋۇرىنىڭ تاتلىقلىغى بۇ ئا-زابنىڭ ئاچچىقلىغىنى بېسىۋەتكەن. كوپلىگەن كىشىلەر دۇشمەنلىرى-نى ھالاك قىلىش ئۈچۈن ئۆزلىرىنى ئولۇمگە تۇتۇپ بېرىدۇ. مايە-مۇننىڭ ئۆز يارانلىرىنىڭ ئىنتىقامى ئۈچۈن ئۆزىنى ئولۇمگە تۇتۇپ بەرگەنلىگى بۇنىڭ مىسالىدۇر.

— ئۇ قانداق ئىش ئىكەن؟ — دەپ سوراپتۇ شاباھەك.

— بىر توپ مايمۇنلار،— دەپ ھىكايىسنى باشلاپتۇ ۋەزىر.

ئېيىقلار بىلەن مايمۇنلارنىڭ ھىكايىسى

بىر توپ مايمۇنلار بىر ئورمانلىقتا ماكان تۇتقان ئىكەن. ئۇ يەردە ھوسۇل ۋە قۇرۇق مېۋىلەر كوپ بولۇپ، سۇ - ھاۋاسى

مايمۇنلارنىڭ مىجەزىگە مۇۋاپىق ئىكەن. بىر كۈنى بىرنەچچە مايمۇن بىر دەرەخ ئاستىدا ھەر تەرەپتىن سوزلىشىپ، پىستە - بادام‌لارنى چېقىشىپ، ئەنجۈر يېيىشىپ ئولتۇرغانىدا، بىر ئېيىق ئۇ يەردىن ئوتۇپ قاپتۇ. ئېيىق ئۇلارنىڭ بىر يەرگە جۇغلىشىپ كۆڭۈللۈك ياشاۋاتقانلىغىغا ھەۋىسى كېلىپ ۋە ئۇزۇنىڭ چول - جاڭگال كېزىپ تىنىم تاپمايدىغانلىغىدىن كۆڭلى پەرىشان بولۇپ، ئۇز - ئۇزىگە: "بىز ھەمىشە تاغ - تاشلار ئارىسىدا گىيالارنىڭ يىلتىزىنى يەپ، ھايات كەچۈرىدىكەنمىز، بۇلار بۇنداق جەننەتتە خوشاللىق بىلەن ئەتلەستەك چىرايلىق يېشىل ئوت - چوپلەر ئۈستىدە ئولتۇرۇپ، يېگى مىۋىلەرنى يەپ، كۆلۈشۈپ ئەيش - ئىشرەت بىلەن ئوتىدىكەن، بۇنداق تەڭسىزلىك راۋا بولامدۇ" دەپتۇ - دە، زۇلۇم پالتىسى بىلەن ئۇلارنىڭ راھەتلىرى دەرىخىنى كېسىپ، ئۇلارنىڭ ھۇزۇر - ھالاۋىتىنىڭ داۋاملىشىشىغا بەرھەم بەرمەكچى بولۇپ، ئوتتۇرىغا ئۇسۇپ كىرىپتۇ. بىر پەستە مەڭگا يېقىن مايمۇن جەم بولۇپ، ھۇجۇم قىلىپ ئېيىقنى تالاپ يارىدار قىلىپ قويۇپتۇ. ئارزۇ مىۋىسىنى بىمەي تۇرۇپلا بىچارە ئېيىقنىڭ ئىشرەت دەرىخى قۇرۇپتۇ؛ راھىتىنىڭ ئوتى يانماي تۇرۇپ، قۇۋۋىتىنىڭ چىرىغى ئۆچۈپتۇ.

مەئىشەتنىڭ شارابىدىن بىر يۇتۇم ئىچمەي تۇرۇپ،
پەلەك چاقىنى مۇرادىمنىڭ جامىنى تاشقا ئۇرۇپ.

شۇنداق قىلىپ، ئېيىق كوپ زەخمەت چېكىپ، مايمۇنلارنىڭ ئوتتۇرىسىدىن قېچىپتۇ ۋە ئۇزى تۇرىدىغان تاققا بېرىپ نەرە تارتىپتۇ. بىرنەچچە ئېيىق يېغىلىپ كېلىپ، ئۇنىڭ بۇ ھالىنى كۆرۈپ، ئەھۋال سوراپتۇ. يارىدار ئېيىق ئەھۋالىنىڭ جەريانى ۋە ئۇرۇشنىڭ ئەھۋالىنى، ۋەقە قانداق بولغان بولسا ئۇز ئەينى بويىچە بايان قىلىپتۇ ۋە:

— بىز شۇنداق چوڭ ۋە كۆچلۈك تۇرۇپ، ئاجىز ۋە كىچىك كىسىنە مايمۇنلاردىن مۇنداق ئاھانەت چەكسەك، بۇ بىزگە نومۇس ئەمەسمۇ؟ قەدىم زاماندىن تارتىپ، ھەتتا ئاتا - بوۋىلىرىمىزمۇ بۇنداق ھالەتكە دۇچ كەلمىگەن ئىدى. ئەگەر بۇنىڭ بىر چارىسىنى قىلمىساقلار بىزنىڭ خاندانىمىزدا تا قىيامەتكىچە بۇ بەتنام قېلىپ قالىدۇ. ياخشىسى شۇكى، ھەممىز بىرلىشىپ، كىچىسى ھۇجۇم قىلايلى، ئۇلارنىڭ ھاياتلىرى ماماتكىچىسىگە ئالماشسۇن. زارلىق توپىسى بىلەن ئۇرۇپ، ئۇلارنىڭ كوزلىرىنى خىرە ۋە ئىشرەت مەينى قارا قىلايلى، — دەيىشىپتۇ.

پەلەك گەردىشى بەرسە گەر ئامان،
ئامان تاپمىغاي دۇشمەن بەدگۇمان.

ئېيىقلار دەۋەتتىن غەيرەتكە، غەزەپتىن ھەركەتكە كېلىشىپ، پو ئېتىپ، لاپ ئۇرۇشۇپ، نەرە سادالىرىنى پەلەكنىڭكە يەتكۈزۈشۈپتۇ:

رەقىپ بولسا چۈمۈلە بىز ئەجدىھا،
ئەگەر تۆپراق بولسا دۇشمەن بىز ھاۋا.
بىزنىڭ كارىمىز تىغ ئۇرماق ئىرۇر،
دۇشمەننىڭ ئىشى تاج قويماق ئىرۇر.

شۇنداق قىلىپ، ئۇلار شۇ كېچىسى ئۇرۇش ئوتىنى يانداۋرۇشنى قارار قىلىشىپتۇ. كۈننىڭ ئالتۇن چاڭگىلى ئاسمان شىرىنىڭ ئورمانلىغىدىن قارا پاتقاق چەشمىسى تەرەپكە يۈزلىنىپ، يۈلتۈزلار ئېيىقلىرى پەلەك تېغىدا قوتىرىشىپ، قاراڭغۇ چۈشكەندە، ئۇ تاغ ئېيىقلىرى بىرىدىنلا مايمۇنلارنىڭ ئورمانلىغىغا يېتىپ كېلىشىپتۇ. تاسادىپەن، مايمۇنلارنىڭ پادىشاسى دولەت ئەركانلىرى ۋە چوڑىسىدىكى مۇھاپىزەتچىلىرى بىلەن ئوۋغا چىقىپ، ئۇ كېچىسى سەھەر

رادا قونۇپ قالغان ئىكەن. باشقا مايمۇنلار دۇشمەن ھۇجۇمىدىن بەكەۋەر ئويلىرىدە ئارام ئېلىپ يېتىشقان ئىكەن. مايمۇنلار ئېيىق-لارنىڭ ھۇجۇمىدىن خەۋەر تېپىپ بولغىچە كوپلىرى ئولۇپ، بەزى-لىرى يار-يلىنىپ قېچىشىپتۇ. ئېيىقلار ئۇ جاينىڭ ئاۋات ۋە كەڭ-رىچىلىك ئىكەنلىگىنى، دۇشمەندىن خالى بولغانلىغىنى كورۇپ، شۇ جاينى ماكان قىلىشىپتۇ. ھىلىقى مايمۇنلاردىن تاياق يىگەن ئېيىقنى ئوزلىرىگە پادىشا قىلىشىپتۇ ۋە مايمۇنلارنىڭ نەچچە يىل-لاردىن بېرى يىققان مال - مۇلۇكلىرىنى ئوز تەسەررۇپلىرىغا كىر-گۈزۈشۈپتۇ. ئەتىسى، كوكلى قارا ئاسمان مەھبۇبلار يۇزىدەك نۇرانە بوپتۇ، يەنى تاڭ ئېتىپ ئالتۇن قۇياش ئوزىنىڭ فىرۇزە تەختىگە قەدەم قويۇپتۇ.

مايمۇنلار پادىشاسى بۇ ئەھۋالدىن خەۋەرسىز ئورمانلىققا قاراپ يولغا چىقىپتۇ. يول ئۇستىدە ئۇرۇشتا يارىدار بولغان ماي-مۇنلار ئۇچراپ شاھىغا داتلاپتۇ. پادىشا ئەھۋالنىڭ جەريانىنى بىلىپ، قولىنى چىشلەپ، نادامەت قولى بىلەن ھەسرەت كوكسىگە ئۇرۇپتۇ ۋە "ۋاي دەردىخ، مەملىكىتىمىزنىڭ مال - مۇلۇكلىرى قولىمىزدىن كېتىپ، خەزىنىلىرىمىز دۇشمەن قولىغا چۈشۈپتۇ، ئىست! قارا بەختىم مېھنەت ۋە جاپا تۇبرىغىنى بېشىمغا ئۇرۇپتۇ. بىزدىن ئەمدى بەخت ۋە ئىقبال قايتىپتۇ. ئاقۋەت دولەت بىزدىن يۇز ئورۇپتۇ" دەپتۇ.

بۇ جاھان بوستانىدا بەرگى ناۋا كورمەس كىشى،
چېھرەيۇ ئىقبالىدا رەڭگى ۋاپا كورمەس كىشى.
ھىلىدىن پۇتكەن جاھان مۇلكىگە قىلما ئېتىقات،
چۈنكى مۇندا پىتنىدىن ئوزگە جاپا كورمەس كىشى.

بۇ يەردە پادىشانىڭ باشقا ھەمراللىرىمۇ بار ئىكەن. ئۇلار تېپىرلىشىپ، مال - دۇنيا ۋە ئەھلى ئايالىرى ئۈچۈن پىغان تار-

قىپ يىغىلىشىپتۇ. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا، مەيمۇن ئىسىملىك بىر مايمۇن بار ئىكەن. ئۇ پەزىلەتلىك ۋە ئەقىللىق بولۇپ، تەدبىردە ۋە پاراسەتتە داڭلىق ئىكەن. ئۇنى ھەممىسى بەكمۇ ھورمەتلەيدىكەن. پادىشا ۋە پۇقرالار ئۇنىڭ مەسلىھەتىدىن چىقمايدىكەن. مەيمۇن پادىشانىڭ ھەيران، باشقىلارنىڭ پەرىشان ئىكەنلىگىنى كۆرۈپ مەسلىھەتكە تىل ئېچىپ، مۇنداق دەپتۇ:

بالادا قايغۇ قىلما ئۇنىڭ ئۈچۈن،
كى باردۇر قايغۇ ئىچرە ئىككى زىيان:
بىرى دوستلار بولغۇسىدۇر مالال،
بىرى دۇشمىنىڭ بولغاي شادىمان.

مۇسىبەتلەردە ناله قىلىش ساۋاپتىن مەھرۇم قىلىدۇ ۋە كىشىنىڭ يەڭگىل ئىكەنلىگىنى ئاشكارا قىلىپ قويىدۇ. بۇنداق چاغلاردا ئىككى نەرسىدىن بولەك ھېچ نەرسە پايدا بەرمەيدۇ. ئۇنىڭ بىرى سەۋرە ۋە چىدام. چىداملىق بولغاندىلا سەۋرە دەرىخى مېۋە بېرىدۇ.

مەقسەت خەزىنىسىنىڭ ئاچقۇچىدۇر سەۋرە.
مەھرۇم كىشىلەرنىڭ ئۇمىدىدۇر سەۋرە.

ئىككىنچىسى، توغرا تەدبىر. توغرا ئىشلىتىلگەن تەدبىر زۇلۇمغا ئۇچرىغۇچىنىڭ كۆڭۈل ئەينىگىدىن قاراڭغۇلۇق كىرلىرىنى تازىلايدۇ. ياخشى تەدبىر كۆڭۈل يارىسىغا مەلھەمدۇر.

پادىشا مەيمۇننىڭ سوزلىرىدىن بىر ئاز تەسەللى تېپىپ:
— بۇ ئىشقا قانداق تەدبىر قىلساق بولار؟ — دەپ سوراپتۇ.
مەيمۇن جاينى خالى قىلىپ پادىشاغا مەسلىھەت بېرىپتۇ:

ـــ ئۇلۇغ شاھىم، مېنىڭ پەرزەنتلىرىم ۋە قېرىنداشلىرىم بۇ زالىم گۇرۇھ قولىدا ئولۇپتۇ. ئەمدى بۇندىن كېيىنكى ئۇمۇر ماڭا قانداقمۇ لەززەت بەرسۇن، قانداقمۇ راھەت كۆرەلەيسەن!

سېنى كۆرمەستىن يۇرگەندىن ھايات،
ماڭا ياخشىراق بولغىنىم ۋاپات.

بەربىر، بۇ بىۋاپا دۇنيادىن كەتمەك كېرەك. شۇڭا بۇ دۇنيانىڭ تەڭلىگىدىن تېزرەك قۇتۇلۇپ، ئۇ دۇنيانىڭ راھەتخانىسىغا بېرىشنى ۋە ھەقىر جېنىمدىن كېچىپ، ئەزىز دوستلارنىڭ ئىنتىقامىنى ئېلىشنى خالايمەن.

ـــ ھەي مەيمۇن، ـــ دەپتۇ پادىشا ئۇنىڭغا، ـــ ئىنتىقام ئېلىشنىڭ لەززىتى شېرىن، لېكىن ئۆزىمىز تېرىك ھالدا دۇشمەن ئۇستىدىن غەلبە قازىنىش ـــ ھاياتنىڭ تەلۇى. چۈنكى كىشى بولمىسا، دۇنيانىڭ ئاۋات ياكى خاراپ بولۇشى، خاتىرجەم ياكى قورقۇنچلۇق بولۇشىنىڭ نىمە ئەھمىيىتى بولسۇن؟ ئۆزى ئولۇپ ئۇنى ئولتۇرۇشتىن نىمە پايدا؟

بۇ چىمەندىن بەربىر كەتمەكچىسەن،
خاھى گۈل بول، خاھى ياپراق، خاھ تىكەن.

ـــ ئەي پادىشا، بۇ ھالىمدىن ئولگىنىم ياخشىراق، ـــ دەپتۇ مەيمۇن، ـــ چۈنكى كۆزۈمنىڭ نۇرى پەرزەنتلىرىمنىڭ دىدارىنى كۆرۈش ئۈچۈن ئىدى. ئۇلارنى بولسا تۆپراق ئۆز قوينىغا ئاپتۇ. كۆڭلۈمنىڭ خوشلۇغى قەۋمى ـ قېرىنداشلىرىمنىڭ سوھبىتى بىلەن ئىدى. ئۇلارنىڭ توپلىشىش خامىنى كويۇپتۇ. كىشىنىڭ مەئىشىتى مال ـ دۇنيا بىلەن بولىدۇ. يېقىن مال ـ دۇنيالىرىم تالان ـ تاراجقا كېتىپتۇ. ئەمدى مەن ئۇلارنىڭ ھەققىنى ئادا قىلىپ، ئۆز جېنىمنى

قۇربان قىلىش بەدىلىگە، دوستلارنىڭ پارە - پارە بولغان يۈرىكىگە راھەت مەلھەمنى قۇيۇشنى خالايمەن.

شەرەپلىك ئۇلۇم ئۈمىدىم مېنىڭ،
چۈنكى ياخشى نام مەقسىدىم مېنىڭ.

سىز پادىشايىمىزنىڭ مېنىڭ ۋاپاتىمدىن ئەپسۇسلەنمەسلىكىڭىزنى سورايمەن. پەقەت دوستلار بىلەن ئىشرەت بەزمىسىدە ئولتۇرغان ۋاقتىڭىزدا ۋاپادارلىغىمنى ياد ئېتىپ قويسىڭىز كۇپايە.

مۇرات بوينىغا ئەگەر سالسىڭىز ئۈمىت قولىن،
بۇ خەستە ئەھدى بىلەن سوھبىتىنى ياد قىلىڭ.

— قانداق قىلماقچىسەن؟ — دەپ سوراپتۇ ئۇنىڭدىن پادىشاسى.

— بىر تەدبىر ئويلىدىم، — دەپتۇ مەيمۇن، — ئۇلارنى مەردۇئەزماپىي باياۋانىدا ھالاكەتلىك ئىسىق شامال بىلەن كويدۇرۇۋېتىمەن. چوقۇم بۇ تەدبىرىم خاتاغا كەتمەيدۇ. مېنىڭ مەسلىھەتىم شۇكى، بۇيرۇق بېرىڭ، مېنىڭ چىشلىرىمنى چاقسۇن، پۇت - قولۇمنى سۇندۇرسۇن. بىزنىڭ بۇرۇنقى جايىمىزنىڭ بىر بۇرجىگىگە ئاپىرىپ تاشلىسۇن. ئەي شاھ! سىز بارلىق مۇلازىملار ۋە قاچقۇنلار بىلەن سەھرا ئەتراپىدا تۇرۇپ تۇرسىڭىز، ئىككى كۈن ئوتۇپ ئۇچىنچى كۈنى ئاۋالقى جايىڭىزدا پاراغەت بىلەن ئولتۇرالايسىز. كورۇسىزكى، ئۇ چاغدا نەدۇشمەندىن ئەسەر قالسۇن ۋە نە مەندىن خەۋەر بولسۇن.

شۇنداق قىلىپ، پادىشا بۇيرۇق بېرىپتۇ. ئەسكەرلەر مەيمۇنىڭ قولاقلىرىنى كېسىپ، چىشلىرىنى چېقىپ، پۇت - قوللىرىنى سۇندۇرۇپ، ئورمانلىقنىڭ بىر بۇرجىگىگە ئەكېلىپ تاشلاپتۇ. پادىشا بارلىق ئەسكەرلىرى بىلەن كوڭلى پەرىشان بولغان ھالدا، ئىنتىزارلىق بىلەن خەۋەر كۇتۇپ تۇرۇپتۇ.

مەيمۇن تاڭ ئاتقىچە خۇددى تاشلار ئېرىگۈدەك، تاغلار پەريات قاغۇدەك دەرىجىدە ناله - زار قىلىپ چىقىپتۇ. ئېيىقلار پادىشاسى تاڭ ئاتقاندا تاشقىرى چىقىپ، ئۇنىڭ نالىسىنى ئاڭلاپ، ئالدىغا كېلىپ هالىنى كورۈپتۇ. گەرچە ئۇنىڭ كوڭلى قاتتىق بولسىمۇ، بىر ئاز رەھمى كېلىپ گەپ سوراپتۇ.

مەيمۇن پاراسەت بىلەن ئۇنىڭ ئېيىقلار پادىشاسى ئىكەنلىگىنى بىلىپ، ئۇنىڭغا دۇئا قىلىپتۇ ۋە ماختاشلارنى ياغدۇرۇۋېتىپتۇ. ئېيىق شاهى شاهلارغا لايىق ماختاشلارنى ئاڭلاپ خوشال بولۇپتۇ.

تېنىم كوز - ياش سېلىگه غەرق بولدى بۇ پەيت،
كورۈپ بىتاپلىغىمنى هالىمغا رەهىم ئەت.

ــ ئەي شاه، مەن مايمۇنلارنىڭ ۋەزىرىمەن. مەن شاهىمىز بىلەن شىكارغا بارغانلىغىم ئۈچۈن ئۇرۇش بولغان كېچىسى بۇ جايدا يوق ئىدىم. تۇتۇۋگۈن قاچقانلار قېشىمىزغا يېتىپ باردى. هەزرەتلىرىنىڭ بۇ جايغا كەلگەنلىكلىرىدىن خەۋەردار بولدۇم. مايمۇنلار پادىشاسىنىڭ ماڭا ئىخلاسى بار ئىدى. شۇڭا مەندىن مەسلىهەت سورىدى. مەن ئۇلارغا كويۇنگەنلىگىمدىن "ساۋاپلىق ئىش شۇكى، خىزمەتكارلىق كەمىرىنى مەهكەم باغلاپ، قالغان ئومرىمىزنى ئۇ پادىشاهى ئالەمنىڭ خىزمىتىدە ئوتكۈزۈپ، دولىتىنىڭ سايىسىدىن بەهرىمەن بولۇپ، زامانىنىڭ جاپاسىدىن قوتۇلغىنىمىز ياخشى" دىدىم.

ئەقىل بولسا ئەگەر سەندە بۇرادەر،
بويۇن سۇن ئەهلى دولەتكە سەراسەر.
ئەگەر گۈلشەندىن ئوتسەڭ گۈل ئالۇرسەن،
مەگەر بوستاندىن سۇمبۇل ئالۇرسەن.

پادىشا مېنىڭ سوزلىرىمدىن خاپا بولدى. كوپچىلىك: "بۇ نەمىشقا سىلىنىڭ قاشلىرىدا تۇرۇپ، سىلىنىڭ شەنىلىرىگە نالايىق سوزلەرنى سوزلەيدۇ" دېيىشتى. مەن يەنە ئۇلارنى توساشقا باشلىدىم. پادىشانىڭ بۇيرۇغى بىلەن، پادىشانىڭ تەرەپدارلىرى مېنى مانا شۇنداق خورلاپ، بۇ يەرگە ئەكىلىپ تاشلىدى ۋە: "قېنى كورىمىز، بۇنىڭ ھىمايە قىلغان كىشىلىرى قانداق دادىغا يېتەركىن" دەپ مېنىڭ قىلغان خىزمەتلىرىمنى ئۇنتۇپ، مۇشۇنچىۋالا ئازار بەردى، — دەپ مەيمۇن دەرت بىلەن شۇنداق يىغلاپتۇكى، ئېيىقلار شاھىنىڭ ھاياسىز كوزلىرىدىن ياشلار توكۇلۇپتۇ.

ناله قىلسام تاشنىڭ كوڭلى سۇ بولۇر،
گەر دىسەم ھالىمنى كوز قانغا تولۇر.

— ھازىر مايمۇنلار قەيەردە؟ — دەپ سوراپتۇ ئېيىق پادىشاسى.

— بۇ يەردە مەردۇئەزمايى دەپ ئاتىلىدىغان بىر باياۋان بار. ئۇلار شۇ باياۋانغا پانا تىلەپ كېتىشتى. ئۇلار لەشكەر يىغىپ، قانخور ئەسكەرلەر بىلەن كېچىسى كېلىپ ھۇجۇم قىلماقچى، — دەپتۇ مەيمۇن.

ئېيىق شاھى ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ كېتىپتۇ ۋە:

— ئەگەر مېنىڭ پۇتۇم بولسا ئىدى، — دەپتۇ مەيمۇن، — سىز شاھىمىزنىڭ خاتىرجەملىگى ئۈچۈن، سىزنى ئۇلارنىڭ ئۈستىگە باشلاپ بارااتتىم. ئۇ ھەقىقەتنى تونۇمايدىغان نائىنساپلارنىڭ ئەدۇنى بېرەتتىڭىز.

— دىمەك، سەن ئۇلارنىڭ تۇرىدىغان جايىنى بىلىدىكەنسەن، ئەگەر بىزنى ئۇلارنىڭ ئۈستىگە باشلاپ بارساڭ، بىزنىڭ بويىنىمىزغا مىننەت قويالىغان بولاتتىڭ. ئۇلار سېنى كوپ خارلاپتۇ. ئىنتىقامىڭنى ئېلىۋالاتتىڭ، — دەپتۇ ئېيىق شاھى.

ـــ قانداق قىلاي، ماڭالمايمەن، ـــ دەپتۇ مەيمۇن.

ـــ ئۇنىڭ چارىسىنى مەن قىلىمەن، ـــ دەپتۇ ئېيىق شاھى ۋە بىر نەرە تارتىپ لەشكەر ۋە ئەسكەر باشلىقلىرىنى يىغىپ، ئەھۋالـ نى بايان قىلىپتۇ ۋە ئاخىردا، "بۇگۈن كېچـە دۇشمەن ئۇستىگە باستۇرۇپ بارىمىز" دەپ بۇيرۇق بېرىپتۇ.

شۇنداق قىلىپ، ھەممىسى ئۇرۇش جابدۇقلىرىنى تەييارلاپ، مەيمۇننى بىر ئېيىقنىڭ ئۇستىگە ئارتىپ، يولغا راۋان بولۇپتۇ. مەيمۇن ئىشارەت بىلەن يول باشلاپتۇ. ئۇ ئولۇم دەشتىسىنى مەردۇئەزمايى دەپ ئاتايدىكەن. بۇ شۇنداق ئىسسىق ۋە سۇسىز چول ئىكەنكى، باھار بۇلۇتى بۇ چولدە ئۇسسىزلىقتىن قۇرۇپ قالىدىكەن. بۇ چولـ نىڭ چەك ـ چېگرىسىنىڭ تايىنى يوق بولغاچقا، بۇ چولگە كىرىپ قالغان ھەرقانداق كىشى چىقىش يولىنى تاپالمايدىكەن. بۇ چولـ دە بىر سەمۇم (ئىسسىق شامال) بار ئىكەنكى، ھەرقانداق نەرسـ گە تەگسە سۇدەك ئېرىتىۋېتىدىكەن؛ ئۇ شامال قۇم تۇپراقنى تاۋـ لىق تونۇردەك قىزىتىۋېتىدىكەن. شۇ سەۋەپتىن ھىچقانداق جانۋار ئۇ يەردە جان ساقلىيالمايدىكەن. ھەرقانداق گىيا باش چىقار-غىچلا يىلتىزىدىن كويۇپ كېتىدىكەن.

ئەجەپ كەڭرى بۇ چول خەۋپلىك ۋە دەھشەت،
يېتەر ھەر بىر قەدەمدە نەچچە ئاپەت.
ھاۋاسى ئوت كەبى، ئوتلار ھاۋادەك،
يېرى تاش، تاشلىرى ئاھەڭرەبادەك.

ـــ چاپسانراق يۈرۈڭلار، ـــ دەپتۇ مەيمۇن ئۇلارنى ئالدىرـ تىپ، ـــ تاڭ ئېتىشتىن بۇرۇن يېتىپ بېرىپ، ئۇ بـەتبەختلەرنىڭ چېدىر ـ بارگاھلىرىنى بۇزۇپ، ئومۇر ئەخلەتلىرىنى بوراندەك سۇـ پۇرۇپ تاشلايلى، كۇن چىقىشتىن ئىلگىرى، ئۇ بۇزۇقلارنى تىرىكـ لىك دەشتىدىن قوغلاپ چىقرايلى.

ئېيىقلار شۇنداق شىددەت بىلەن يول يۇرۇپتۇكى، سەمۇم شامىلى تېزلىكتە ئۇلارغا تەڭ كېلەلمەپتۇ. سەرسەر شامىلى (قاتمۇ سوغۇق شامال) ئىتتىكلىكتە ئۇلارنىڭ قەدەملىرىدىن چىققان توزاڭغىمۇ يېتىشەلمەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئېيىقلار يۇگۇرۇشۇپ، ئوز پۇتلىرى بىلەن ئوزى ئەجەل مەيدانىغا كىرىپتۇ. ئاپتاپ چىققان بولسىمۇ مايمۇنلاردىن ئەسەر يوق ئىمىش. مەيمۇن ئۇلارنى ئالدىرىتىپ ئاجايىپ چىرايلىق سوزلەپ، ئۇلارنى باشلاپ مېڭىۋېرىپتۇ. ئېيىقلار تېخىمۇ تېز سۇرئەت بىلەن مېڭىپتۇ. كۇن ئاسمان ئۇچىغا ئورلەپ، ئاپتاپنىڭ شولىسى چول قوينىنى شۇنداق قىزدۇرۇۋېتىپتۇكى، كىمكى ھاۋاغا قارىسا پەرۋاندەك كويىدىكەن، يەرگە ئاياق قويسا مومدەك ئېرىيدىكەن. ئاپتاپنىڭ قىزىقلىغىدىن ئېيىقلارنىڭ مېڭىسىدىن تۇتۇن چىقىپتۇ. ئىسسىق شامال يۇزلىرىگە ئۇرۇپ تۇ. بۇ چولنىڭ ھاۋاسى بەئەينى تۇتۇنسىز ئوتقا ئوخشايدىكەن.

ــ قانداق چول بۇ؟ ھەيۋىتىدىن يۇرەكلىرىمىز كاۋاپ بولۇپ جىگەرلىرىمىز كويۇپ كەتتىغۇ؟ ئوت يالقۇنىدەك تېز ـ تېز بىرگە قاراپ كېلىۋاتقان نەمە ئۇ؟ دەپ سوراپتۇ، ــ ئېيىق شاھى مەيمۇنغا.

ــ ھەي زالىملار! ــ دەپتۇ مەيمۇن، ــ بۇ ئەجەل بايا‌ۋانى، سەنلەرگە كورۇنۇپ كېلىۋاتقىنى ئولۇمنىڭ خەۋەرچىسى. خاتىرجەم بولۇشقىنىكى، ئەگەر يۇز جانلىرىڭ بولسا بىرىمۇ قۇتۇلالمايدۇ. ھەممى بىر ئىسسىق شامال چىقىپ ھەممەڭنى كۇل قىلىۋېتىدۇ.

ئۇنىڭ سوزى تۇگىمەستىنلا ئىسسىق شامال چىقىپ مەيمۇن ۋە ئېيىقلارنى پۇتۇنلەي كويدۇرۇۋېتىپتۇ. ئۇلارنىڭ بىرەرسىمۇ بۇ چولدىن سالامەت چىقالماپتۇ.

ئۇچىنچى كۇنى مايمۇنلار پادىشاسى تەۋەلىرىنى باشلاپ ئوز ماكانلىرىغا كەلسە، ئورمانلىق دۇشمەندىن خالى بولۇپ قالغان ئەكەن، مايمۇنلار ئوز ۋەتىنىدە بەختلىك ياشاپ قېلىشىپتۇ.

كەتتى غەملەر شامى ھەم، ئۇردى پاراغەت سۇبھى دەم،
يوق بولۇپ مېھنەت قىشى، دولەت يېزى بولدى بەھەم.

بۇ مىسالنى شۇنىڭ ئۈچۈن كەلتۈردۇمكى، پادىشايىمىزغا مەلۇم بولسۇنكى، گەنە - ئاداۋەت ئەھلى ئىنتىقام ئېلىش ئۈچۈن جانلىرىدىن كېچىدۇ ۋە دوستلىرىنىڭ خوشاللىغىنى ئىزلەپ ئۆزلىرىگە ئولۇمنى لازىم تاپىدۇ. مەن كارشۇناسىنى شۇلاردىن دەپ ھىساپلايمەن. بۇندىن ئىلگىرى، قاغىلارنىڭ كوپ ھىلە - نەيرەڭلىرىدىن تەجرىبە - ساۋاق ئالغان ئىدىم. شۇڭا كارشۇناسىنىڭ بۇ ئەۋزايىنى كورۈپ، ئۇلارنىڭ ھىلە - مىكىرىدە كامىل ئىكەنلىگىگە كوزۈم يەتتى.

ئاڭلىغان ئىدىم ئۇنىڭ جانغا ئاپەتلىگىنى،
ئەمدى كوردۇم مىڭ ھەسسە ئۇندىن ئارتۇقلىغىنى.

ھېنىڭ مەسلىھەتىم شۇكى، ئۇ بىزگە ئاخشاملىق بەرگىچە بىز ئۇنىڭغا سەھەرلىك بېرەيلى، ئۇ بىزنىڭ قېنىمىزنى توككىچە بىز ئۇنىڭ بېشىنى كېسەيلى.

شاباھەڭ ئۇنىڭ سوزىنى ئاڭلاپ ياقتۇرماپتۇ ۋە:

— بۇ رەھىمسىزلىك ۋە كوڭلى قاتتىقلىقنى بىلدۇرىدۇ. بۇ پەقەر بىزگە تەرەپتارلىق قىلىپ بۇ ئەھۋالغا چۈشۈپتۇ. بىز ئۇنىڭ مەجرۇھ ۋۇجۇدىنى ئوقۇبەت ئوتى بىلەن ئىمتىھان بوتىسىدا كويدۇرسەك توغرا كەلمەيدۇ. سەن:

ئوزەڭگە جاپا كېلىشنى ئەيلىسەڭ ياد،
جاپاكەشلەر كوڭلىنى ئەيلىگىن شاد.

دىگەنىنى ئاڭلىمىغانمۇسەن؟ — دەپ كارشۇناسىنى ئىززەت - ئىك

رام بىلەن كوتىرىپ قايتىشقا بۇيرۇق بېرىپتۇ.

ــ ئەي پادىشاھىم، ــ دەپتۇ شاباھەڭنىڭ ۋەزىرى، ــ مېنىڭ سوزۇمنى قوبۇل قىلمىدىڭىز، ھەر ھالدا ئۇزىڭىزنى ئېھتىياتتا تۇتۇڭ. چۈنكى بۇ قاغىنىڭ بۇ يەرگە كېلىشى ھۇقۇشلارغا پاسات پەيدا بولۇش ۋە قاغىلارنىڭ مۇھىم ئىشىنىڭ ياخشىلىققا تارتىشىدىن ئۇزگە نەتىجە بەرمەيدۇ.

شاباھەڭ بۇ مېھرىۋان ۋەزىرنىڭ سوزىنى ئېتىۋارغا ئالماپتۇ. كارشۇناس ئۇنىڭ خىزمىتىگە شۇنداق بەل باغلاپتۇكى، بىر-دەمۇ مۇلازىمەت ئەدەپلىرىنى باقى قالدۇرماي ئورۇنلاپتۇ ۋە پادىشانىڭ مۇلازىملىرىنىڭ ھەر بىرىنى بىر ياخشى ئىش بىلەن خوشال قىلىپ، ئۇزىگە قارىتىۋاپتۇ. مانا شۇ تەرىقىدە ئىش قىلىش نەتىجىسىدە، كۈندىن-كۈنگە پادىشا ئالدىدا مەرتىۋىسى ئوسۇۋېرىپتۇ. ئاخىرىدا پادىشاغا سىرداش ۋە مەھرەم بولۇۋاپتۇ ۋە ئۇزىنىڭ پايدىلىق نەسىھەتلىرى بىلەن ئۇنىڭ پۈتۈن ئىشلاسىنى ئۇزىگە جەلىپ قىلىۋاپتۇ. شۇڭا پادىشا مەملىكەت ئىشىدا ھەممە ئىشنى ئۇنىڭ مەسلىھەتىگە سالىدىكەن ۋە ھەر بىر مۇھىم ئىشنى ئۇنىڭ تەدبىرى بويىچە باشلايدىكەن. بىر كۈنى ھەممەيلەن يىغىلغان ئىكەن، كارشۇناس شۇنداق دەپتۇ:

ــ فىرۇزە ماڭا ناھايىتى كوپ ئازار بەردى ۋە ئەلەم قىلدى، مەن ئۇنىڭغا ھىچقانداق گۇنا قىلمىغان ئىدىم. تاكى ئۇنىڭدىن ئوچۇمنى ئالمىغىچە گېلىمدىن ھىچنەرسە ئوتمەيدۇ. بۇ مەقسىدىمنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن ئۇزاق تەپەككۇر ۋە تەسەۋۇرلارنى قىلدىم. ئاخىرى شۇ يەرگە كەلدىمكى، مەن قاغا قىياپىتىدە تۇرۇپ مۇرادىمغا يېتەلمەيدىكەنمەن. مەن ئالىلاردىن: "ئەگەر بىرىكىم زالىلاردىن جاپا كورگەن بولسا، كوڭلىگە ئولۇمنى پۇكۈپ، ئۇزىنى ئوتتا كويدۇرسە، ھەرقانداق دۇئاسى ئىجابەت بولىدۇ" دىگەن سوزىنى ئاڭلىغان ئىدىم. ئەگەر پادىشاھىم، سىز لايىق كورسىڭىز، بۇيرۇق قىلغان بولسىڭىز، مېنى كويدۇرسە، شۇ ئىس-

سەلتەنەتكە تەسىر قىلغاندا، "مېنى ھۆكۈمدار قىلسىڭ" دەپ خۇدادىن تىلىسەم، مېنى ھۆكۈمدار قىلغاندا ھەممىدىن بۇرۇن ئۇ زالىمغا زور كېلىپ، ئۇنىڭدىن ئىنتىقامىمنى ئېلىۋالسام ئەجەپ ئەمەس ئىدى.

بىراق، شۇ ئەسنادا كارىۋانىنى ئولتۇرۇشنى تەكىتلىگەن ھىلىقى ۋەزىر شۇنداق دەپتۇ:

— ھەي پادىشا، كارىۋانىمىز يەنە باشقىچە بىر ھىيلە-مىكىر ئىشلىتىۋاتىدۇ.

ئۇ ئىرۇر باشتىن-ئاياق زەۋەر بىلەن رەڭ،
ھىيلە بىلەن زەھەرخەندىنى قىلۇر دەۋەڭ.

ئەگەر ئۇنىڭ قارا نىيىتىنى كويىدۇرۇپ، كۆڭلىنى سۇزۇڭ سۇ بىلەن خېمىر قىلسىمۇ ئۇنىڭ ناپاكلىقى ئۇزگەرمەيدۇ.

سەن ياماندىن ياخشىلىق كۈتمە، بىراق،
زەڭگىنى يۇيغان بىلەن بولمايدۇ ئاق.

مۇبادا ئۇنىڭ پەس ۋۇجۇدى، توز ياكى سۇمرۇغقا ئايلىنىپ قالغان تەقدىردىمۇ ئۇ بەرىبىر قاغىلارغا ئېتىقات قىلىدۇ؛ ئۇ خۇددى ئادەمزات سۈرىتىگە كىرگەن چاغدىمۇ، يەنە ئۇنىڭ ئەسلىگە مەيلى تارتىپ، ئالەمنى قىزىتقۇچى ئاپتاپ، پەيز بېغىشلىغۇچى بۇلۇت، راھەت بەرگۈچى شامال ۋە سۇباتلىق تاغ بىلەن ئۇلپەت بولغان چاشقانغا ئوخشايدۇ.

— ئۇ قانداق ۋەقە ئىكەن؟ — دەپ سوراپتۇ پادىشا.

— بىر زاھىت سۇ بويىدا تاھارەت ئېلىپ ئولتۇرغان ئىكەن، — دەپ ھىكايىسىنى باشلاپتۇ ۋەزىر.

ئوز ئەسلىگە ئايلانغان چاشقانتىڭ ھىكايىسى

بىر زاھىت سۇ بويىدا تاھارەت ئېلىپ ئولتۇرغان ئىكەن. بىر سا ئۇچۇپ كېلىپ قاپتۇ. سانىڭ ئاغزىدا بىر چاشقان بالىسى بار ئىكەن. نەق شۇ جايغا كەلگەندە، چاشقان بالىسى سانىڭ ئاغزىدىن ئاجراپ زاھىتنىڭ ئالدىغا چۈشۈپتۇ. زاھىتنىڭ رەھمى كېلىپ ئۇنى ئويگە كوتىرىپ ئېلىپ كەپتۇ. زاھىتنىڭ كوڭلىگە: "ئەگەر بۇ يەنە مۇشۇنداق چاشقان ھالىتىدە تۇرسا ئويگە زىيان يەتكۈزىدۇ" دىگەن ئەندىشە كەپتۇ. ئۇ زاھىت نىمىنى تىلىسە شۇ پەيدا بولىدىكەن. شۇڭا ئۇ دۇئا قىلغان ئىكەن، ئۇ چاشقان بالىسى زىبا سۈرەتلىك، كېلىشكەن قامەتلىك، روشەن يۈزلۈك، چىرايلىق قاشلىق، سۈمبۈل چاچلىق ساھىپ جامال بىر قىزغا ئايلىنىپتۇ. ئۇ شۇنداق گۈزەل ئىكەنكى، ئۇنىڭ رۇخسارىنىڭ ئاپتۇى ئاينىڭ خامىنغا غەيرەت ئۇتىنى تۇتاشتۇرىدىكەن؛ ئۇنىڭ زۇلپىنىڭ خۇشبۇيى قارا تۇن كوڭلىدىن تۇتۇن چىقىرىدىكەن.

قەددى زىبا سەرۋىگە كوپ تەنىلەر ئەيلەر ئىدى،
ئايغا كۇن يەڭلىغ جامالى خەندىلەر ئەيلەر ئىدى.

زاھىت ئۇنىڭ چىرايلىق ئىكەنلىگىنى كورۇپ: "ئوز پەرزەنتىڭدەك تەربىيەت قىل" دەپ بىر مۇرىدىغا تاپشۇرۇپتۇ. مۇرىدى زاھىتنىڭ ئەمرىنى تۇتۇپ، ئۇنى پەرۋىرىش قىلىپتۇ. ئۇ تېزلا بالاغەتكە يېتىپتۇ. بىر كۇنى ئاخشىمى زاھىت ئۇنىڭغا:

— ھەي پەرزەنت، بالاغەتكە يېتىپسەن، سېنى بىر كىشىگە بەرمەي ئامال يوق. ئەمما بۇ ئىشنى سېنىڭ رازىلىغىڭ بىلەن قىلىمەن. مەيلى ئادەم ياكى پەرى ژە ياكى ھەرقانداق مەخلۇقاتنىڭ يۇقۇرى ياكى تۇۋەن تەبىقىسىدىن كۇيئوللىققا كىمنى ئىخ-

تىيار قىلساڭ شۇنىڭغا بېرەي، ــ دەپتۇ.
ــ مەن قۇدرەتلىك، شەۋكەتلىك ۋە يۇقۇرى مەرتىۋىلىك ئەرنى خالايمەن، ــ دەپتۇ قىز.
ــ ئۇنداق سۇپەتلىك ئەر ئاپتاپتۇر، ــ دەپتۇ زاھىت.
ــ ئۇ پەلەك ئۈستىدىكى ھەممە نەرسىلەرگە غالىپ كېلەلەيدىغان بولسا شۇنىڭغا بەر، ــ دەپتۇ قىز.

تاڭ سەھەر ئاسمانغا چىقىپ زەر قۇياش،
نىلۇپەر راۋاقتا ئۇزىن قىلدى پاش.

ــ ئەي ئاپتاپ، ــ دەپتۇ زاھىت، ــ بۇ قىزنىم بەكمۇ چىرايلىق قىز. بۇ مەندىن قۇۋۋەتلىك كۈيوغۇل تەلەپ قىلدى. شۇڭا بۇ سېنىڭ نىكايىڭدا بولسۇن.
ئاپتاپ بۇ سوزنى ئاڭلاپ خىجالەتتىن يۈزى قارىيىپ كېتىپتۇ.
ــ مەن ساڭا ئوزەمدىنمۇ كۈچلۈكرەكنى كورسىتەي، ئۇ بولسا بۇلۇت، ئۇ ھەرقاچان پەيدا بولۇپ يۇزۇمنى توتسا، ھەممە ئالەمنى جامالىم يۇزىدىن مەھرۇم قىلىدۇ، ــ دەپتۇ ئاپتاپ.

گەرچە كۈن شۇنداق ئىگىز جايدا تۇرار،
ئازغىنا بۇلۇت ئۇنىڭ يۇزىن تورار.

زاھىت بۇلۇتنىڭ قېشىغا كېلىپتۇ ۋە ئۇنىڭغا بايىقى ئىلتىماسىنى سوزلىگەن ئىكەن، بۇلۇت ئۈيۇتۇپ يۇزىدىن تەر تامچىلىرىنى تامىزۇپتۇ ۋە:
ــ ئەگەر مېنى كۈچاۋك ۋە قۇۋۋەتلىك جەھەتتىن ئىختىيار قىلىدىغان بولسا، قۇۋۋەتلىك بولۇش جەھەتتە مەندىن بوران كۈچلۈك. ھاۋادا ئۇ قايانى خالىسا مېنى شۇ ياقىقا سۈرۈپ يۇرىدۇ، ــ

دەپتۇ.

زاهىت بۇ سوزگە ئىشىنىپ، بوران قېشىغا بېرىپتۇ ۋە بايىقى ئەرزىنى ئۇنىڭغىمۇ ئىزھار قىلىپتۇ. بورانمۇ ئىزا تارتىپ:

— مەندە نە ئۇنچىلىك قۇۋۋەت بولسۇن! بۇ ھاجىتىڭنى تاقا ئېيتقىن. ئۇنىڭ بىلىگى قاتتىق ۋە شان ـ شەۋكەتلىك. مېنىڭ ئۇنىڭغا زورلۇق قىلغىنىم خۇددى چۈمۈلە تاشقا مۇشت ئاتقانغا ئوخشايدۇ ۋە مېنىڭ پەريادىم ئۇنىڭ قۇلىغىغا خۇددى تۇغما گاسقا كىشى گەپ قىلغانچىلىك بىر ئىش بولىدۇ.

ھەر تەرەپكە ئۇچۇرۇپ يۈرگەي بۇلۇتلارنى شامال،
يەتسە گەر تاغ ئالدىغا بولغاي ۋۇجۇدى بىماجال.

زاهىت تاغنىڭ يېنىغا بېرىپتۇ ۋە ئۇنىڭغىمۇ ئەھۋالنى ئېيتىپتۇ. تاغ:

— ھەي زاهىت چاشقان ماڭا غالىپ كېلىدۇ. ئۇ مېنىڭ ھەممە يېرىمنى توشۇك قىلۋېتىدۇ. كوكسۇمنى تېشىپ ئوي قىلىۋالىدۇ. جىسمىمغا ھەر تەرەپلەردىن زەخمە ئۇرىدۇ. ئۇنىڭدىن مۇداپىە قىلىشقا ھېچقانداق چارە قىلالماسمەن، — دەپتۇ.

زاهىت قايتىپ كېلىپ، بۇ سوزلەرنى قىزغا باشتىن ـ ئاياق سوزلەپ بېرىپتۇ. قىز بولسا:

— تاغ راست ئېيتىپتۇ. ئۇنىڭغا چاشقان غالىپ كېلىدۇ. مېنى شۇنىڭغا بەرگىن، — دەپتۇ.

زاهىت ئۇ قىزنى چاشقانىنىڭ يېنىغا ئېلىپ بېرىپ، ئەھۋال ئېيتىپتۇ. ئۇمۇ ھەمجىنىسلىق تۇيغۇسىدىن ماقۇل بولۇپتۇ ۋە:

— ئۇزەمگە بىرھەمرا تاپسام دەپ ئارزۇ قىلاتتىم، لېكىن نەقىلاي، جۇپتۇم ئۇز جىنسىمدىن بولسا بولاتتى، — دەپتۇ.

— بۇ ئىش ئاسان، — دەپتۇ قىز، — زاهىت دۇنيا قىلسا مەن دەرھال چاشقان بولۇپ، سەن بىلەن ئەيش ـ ئىشرەت قىلىمەن.

زاهىت ئۇلارنىڭ بىر بىرىگە مەيلى بارلىغىنى بىلىپ، دۇئا قىلغان ئىكەن. قىز يەنە چاشقانغا ئايلىنىپتۇ. دەمەك ھەرقانداق نەرسە ئۆز ئەسلىگە قايتىدۇ. زاهىت ئۇنى ھىلىقى چاشقانغا بېرىپ ئۆز ئىبادەتخانىسىغا قايتىپ كېتىپتۇ.

بولما مەغرۇر بارچە مەۋجۇت يانغۇسى ئۆز ئەسلىگە،
سەنمۇ تۇپراقتىن يارالغان، يەنە بولغايسەن توپا.

بۇ مىسالنىڭ پايدىسى شۇكى، ھەرقانداق نەرسە بىرەر سەۋەپ بىلەن ئۆز ھالىدىن ئۆزگەرگەن بولسا، ئۇ بەرىبىر يەنە ئۆز ئەسلىگە قايتىدۇ. سوز ھىكمەتخانىسىنىڭ دانىشمەنلىرى بۇ مەنىنى نەزمە يېپىغا شۇنداق شىرىن شەكىل بىلەن تىزىپتۇكى:

ئەگەر ئەسلى ئاچچىق بولسا دەرەخنىڭ،
گەر جەننەتكە ئاپىرىپ كوچەرسەڭمۇ؛
گەرچە بەھىش ئېرىغىدا سۇغۇرۇپ،
يىلتىزىغا شىرىن ھەسەل قۇيساڭمۇ؛
سائىتى يەتكەندە ئۇ مېۋە بېرەر،
ئاچچىقلىقنى مېۋىسى ئىزھار ئېتەر.

شاباھەڭ بەدولەتلىك يولىنى تۇتقان بولغاچقا، بۇ نەسىھەتلەرنىڭ بىرىنىمۇ قوبۇل قىلماپتۇ ھەم ۋەزىرنىڭ سوزلىرىنى ھەسەتتىن دەپ بىلىپ، ئاقىۋىتى بىلەن ھىساپلاشماپتۇ، كارشۇناس ھەر كۇنى ئۇلارنىڭ رايىغا مۇۋاپىق ھىكايىلەرنى ئېيتىپ بېرىپتۇ؛ خاھىشلىرىغا لايىق ئەپسانىلەرنى توقۇپتۇ. نەتىجىدە خاس مەھرەم بولۇپ، ھەممە سىرلىرىدىن خەۋەردار بولۇپتۇ. ئاخىرى پۇرسەت تېپىپ، ئۇلاردىن قېچىپ كېتىپتۇ. ئۇ قاغىلار تەرەپكە بارغاندا فىرۇزە ئۇنى كورۇپ، بەڭ خوشال بولۇپتۇ ۋە:

دوستلىرىم ئاگاھ بولۇڭ كىم كەلدى ئۇ ئارامى جان،
ياخشى دولەت بىرلە يەتتى بىزگە نۇسرەتتىن نىشان.

ــ ئەي كارشۇناس، قانداق قىلدىڭ؟ ــ دەپ سوراپتۇ.
ــ ئەي پادىشاھىم، ــ دەپتۇ كارشۇناس، ــ دولىتىڭدە ئەمدى دۇشمەندىن ئىنتىقام ئالىدىغان چاغ كەلدى. چۇنكى قەستلەنگەن ئىشلىرىمنىڭ ھەممىسىنى قىلدىم. جابدۇنۇڭلار.
ــ ئەھۋالنى بايان قىلىپ بەرە، ۋاقىت تاپقاندىن كېيىن پېيىگە چۇشەيلى، ــ دەپتۇ پادىشا.
ــ پالانى يەردە بىر تاغ بار. ھەممە ھۇقۇشلار كېچىسى شۇ يەردە ياتىدۇ. ئۇنىڭغا يېقىن بىر جايدا قۇرۇق ئوتۇن كوپ ئىكەن. قاغىلارنى بۇيرۇسىڭىز شۇ يەردىن غارنىڭ ئاغزىغا ئوتۇن ئەكىلىپ دۇۋىلىسۇن. ئۇ تاغنىڭ ئېتىگىدە قويچىلارنىڭ ماكانى بار. مەن بېرىپ ئۇ يەردىن ئوت ئەكىلىپ ئوتۇنغا ياقاي، ھەممە قاغىلار بىرلىكتە قاناتلىرى بىلەن يەلپۇپ ئوتنى ئۇلغايتسۇن. شۇنداق قىلساق ھەممە ھۇقۇشلار غاردىن چىقىپ كويۇپ كېتىدۇ. چىقماي قالغانلىرى توتۇنده بۇرۇقۇپ ئولىدۇ، ــ دەپتۇ كارشۇناس.
پادىشا بۇ تەدبىرنى ماقۇل كورۇپ، شۇ زامان ھەممە قاغىنى باشلاپ بېرىپ، كارشۇناسنىڭ دېگىنىدەك قىلىپتۇ. نەتىجىدە ھۇقۇشلارنىڭ بىرسىمۇ ھايات مەملىكىتىدە باقى قالماپتۇ. قاغىلار بۇ ئۇلۇغ غەلبە ۋە زەپەر شاتلىقلىرىدىن خوشاللىق نەرىسىنى ئاسمانغا يەتكۈزۈپتۇ.

ئالەم مۇرادىن ئەمدى راۋا قىلدى روزىگار،
ئىستىقبال ۋەدىسىگە ۋاپا قىلدى روزىگار.
بىزدىن كېتىپ خوشاللىق، دۇشمەن ئىدى شادىمان،
بىر لۇتپى بىلەن ئۇنى ئادا قىلدى روزىگار.

شۇندىن كېيىن ئۇلار پادىشا ۋە سىپاھلار ھەممىسى غالىپ بولۇپ، زەپەر قازىنىپ ئوز ماكانلىرىغا قايتىشىپتۇ ۋە كارشۇناس-نىڭ بۇ ياخشى تەدبىرلىرى ئۈچۈن ئاپىرىن ئوقۇپ، ئۇنىڭغا ھورمەت - ئېھتىرام بىلدۇرۇپتۇ ۋە مەدھىيە ماختاشلارنى ئېيتىشقا باشلاپتۇ:

— ئەي كارشۇناس، — دەپتۇ فىرۇزە ئۇنىڭغا، — ياخشى پىكىر-لىرىڭنىڭ خاسىيىتى بىلەن دۇشمەنلەر ھالاكەت، دوستلار پاراغەت تاپتى. بۇ ئىش ئەجەپ خاسىيەتلىك بولدى.

— ئەي پادىشاھىم، — دەپتۇ كارشۇناس، — ھەرقانداق نۇس-رەت ۋە غەلىبە پەقەت سىزنىڭ دولىتىڭىزنىڭ سايىسىدە قولىغا كەلدى. مەن بۇ زەپەرنىڭ ئالامىتىنى ئوز ۋاقتىدىلا كورگەن ئىدىم، چۈنكى شۇم دۇشمەنلەر زەئىپ - ئاجىزلارغا سەۋەپسىزلا زۇلۇم سېلىپ، ئاتا - بوۋىڭىزدىن قالغان مۇلۇككە تاما باغلاپ، كېچىلىك ھۇجۇم قىلدى.

ئۇ سېنىڭ مۇلكۇڭنى قەستلەپ كوزىنى قىلغان قىزىل،
يۇزى سارغايدى ئاخىر، ئالەم ئاڭا بولدى قارا.

— شۇنچە ئۇزۇن ۋاقىت ئىچىدە ھۇقۇشلار بىلەن ئارا تۇر-ماققا قانداق سەۋەب قىلغانسەن؟ ئۇ ئەسكى پەسلەر بىلەن سوھ-بەتلىشىشكە قانداق تاقەت قىلغانسەن؟ — دەپ سوراپتۇ پادىشا ئۇ-نىڭدىن يەنە، — چۈنكى "يامان بىلەن سوھبەت قىلماقتىن زەھەرلىك ئىلان بىلەن ئۇلپەت بولماق ياخشىراق" دىگەن سوز بارغۇ؟

جىنىس ئەمەس بىرلە قەن ھەسەل يىگەندىن،
ھىجرىنىڭ زەھىرىنى ئىچكەن ياخشىراق.

— راست ئېيتىسىز، — دەپتۇ كارشۇناس، — كىشىگە ھىچقانداق

رەنج - ئەلەم بىگانە بىلەن ھەمسوھبەت بولۇشتىن قاتتىقراق بول-
مايدىكەن. نامۇناسىپلارنىڭ دىدارىغا قاراپ يۇرۇش دوزاخ ئازا-
ۋىدىن يامان ئىكەن. ئەمما ئەقىللىق كىشى ئۆز ئىگىسىنىڭ خۇش-
لۇغى ۋە راھىتىنى كوزلەپ، ھەرقانداق جاپا دۇچ كەلسىمۇ،
ئۇنىڭغا شاتلىق بىلەن باردۇ! ھەممەت ئەھلى ھەر قانداق جاپا-
مۇشەققەتتىمۇ ئوزىنى غەمگە ۋە بىتاقەتلىككە سالمايدۇ. ئاخىردا
غەلىبە ۋە نۇسرەت بار بولغان ھەرقانداق ئىشنىڭ ئىپتىداسىدا
رەنجى مۇشەققەت چېكىش لازىم بولىدۇ. چۇنكى ھىچقانداق باي-
لىق رەنجى مۇشەققەتسىز يۇز كورسەتمەيدۇ ۋە ھىچقانداق گۇلنى
تىكەن زەخمنى يىمەي تۇرۇپ ئۇزگىلى بولمايدۇ.

چەكمىسەڭ تا تەلەپ يولىدا زەخمەت،
كورمەيسەن مەنزىلى راھەتتە ئىشرەت.

— ھۇقۇشلارنىڭ ئەقىل - پاراسىتى ۋە ئادەتلىرىدىن كورگەن-
لىرىڭنى بايان قىلىپ بەرگىن، — دەپتۇ پادىشا.
— ئۇلارنىڭ ئارىسىدا بىرلا زىرەك بار ئىكەن. ئۇ مېنى ئولتۇ-
رۇشنى شۇنچە تەشەببۇس قىلدى. لېكىن باشقىلىرى ئۇنىڭ نەسە-
ھىتىگە قاپچە قۇلاق سالمىدى. مەندىن قاپچە ئەندىشە قىلمىدى.
مېنىڭ ئۇلارنىڭ ئىچىدە بىگانە ئىكەنلىگىمدىن، ئۆز قەۋمم ئىچىدە
ئۇلۇغ مەرتىۋىلىك، پەم - پاراسەتلىك، دانىشمەنلىك ۋە ئەقىل - ئىدە-
راكتا مەشھۇر ئىكەنلىگىمدىنمۇ ئەندىشە قىلمىدى. ھىلە بىلەن پىكىر
قىلسامۇ ۋە خىيانەت ئىشلەتسەممۇ ئۇنى سەزمىدى. نەسىھەتە-
چىلەرنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلىمىدى ۋە مەندەك ئۆز جىنسىدىن بولمىغان
كىشىدىنمۇ سىرىنى يوشۇرمىدى. ئاقىۋەت، ئاشۇ غاپىللىغىدىن كورگىلە-
گىنى كورۇپ، ھالاكەتكە ئۇچرىدى. "پادىشالار سىر يوشۇرۇشتا بەكمۇ
ئېھتىيات قىلىشى لازىم" دىگەن گەپ بار. خۇسۇسەن نا ئۇمىت بولغان
دوستتىن بەكمۇ ئېھتىيات قىلىش لازىم، — دەپتۇ كارشۇناس.

بولسا مەھرۇم دوستلىرىڭ سەندىن ئەگەر،
ئۇنى مەھرەم ئەيلىمەك قىلما خىيال.
دۇشمىنىڭدىن قورقۇنچلۇق ئۇ ساڭا،
ئۇڭا سىر ئېيتماق ساڭا بولماس ھالال.

ــ مەن ھۇقۇشلارنىڭ ھالاكتى ئۇزىنىڭ زالىملىغىدىن بولدى دەپ چۈشىنىمەن، ــ دەپتۇ پادىشا.

ــ شۇنداق، ــ دەپتۇ كارشۇناس، ــ ھەرقانداق پادىشا زۇلۇمى ئۈل قىلسا، ئۇنىڭ دولەت بىناسى بۇزۇلغۇسى. پادىشا كاپىر بولسىمۇ ئۇنىڭ سەلتەنىتى باقى تۇرىدۇ، لېكىن زالىم بولسا سەلتەنىتى باقى تۇرمايدۇ.

زالىملىق يولى خەۋپلىك يولدۇر،
زالىملارنىڭ ئومرى كوتەدۇر.
شاھنىڭ نىيىتى بولسا گەر يامان،
پۇقرادىن ئايرىلىپ يوقىلار ھامان.

ھەر كىشى توت ئىش قىلسا توت ئەجرە تاپىدۇ: بىرىنچىسى، زۇلۇم قىلسا ھالاكتى يېقىن بولىدۇ؛ ئىككىنچىسى، خوتۇنلار سوھبىتىگە ھىرىس بولسا رەسۋالىققا ئۇچرايدۇ؛ ئۈچىنچىسى، يىمەك ـ ئىچمەككە تولا بېرىلسە كېسەللىككە دۇچار بولىدۇ؛ تۆتىنچىسى، نادان ۋەزىرلەرنىڭ پىكرىگە ئىشەنسە، مەملىكىتى بىخەتەر بولىدۇ؛ ھوكۇمالار "ئالتە كىشى ئالتە نەرسىدىن تاما ئۇزۇشى كېرەك" دەپ ئېيتقان. يەنى، زالىم پادىشا ھاكىمىيىتىنىڭ داۋام قىلىشىدىن، تەكەببۇر كىشى ياخشى ئادەملەرنى، بەتخۇي ئادەم دوستى كوپ بولۇشتىن، بىئەدەپ كىشى يۇقۇرى مەرتىۋە تېپىشتىن، بېخىل ياخشى بولماقتىن، ھىرىسلىق قىلغۇچى بىگۇناھلىقتىن تاما قىلماسلىغى كېرەك. چۈنكى ھىرىس كىشىنى ھارام يولغا سالىدۇ.

ھەرقانداق جايدا ھەرىس ئورۇن تۇتسا، ئۇ يەردىن راستلىق ۋە ئامانەت كۆچۈپ كېتىدۇ. ھۆقۇقلار پادىشاسىنىڭ قاغىلارنى ئولتۇرۇشكە ھەرىسى ئاشقانلىقتىن، ئۇ گۇناسىزلىق ۋە ئىنساپ مۇ-قامىدىن ئوتۇپ، "قاغىلار يىقىلسۇن" دىگەن ھالاكەت ئازگىلىغا ئوزى تىقىلدى.

ھەر كىشىكىم ئوزگىگە قىلدىم دىسە،
دەرھەققەت ئۇنى ئوزىگە قىلۇر.
بۇ مىسال مەشھۇر ئىدى خەلق ئىچىدە،
كىمكى ئورا قازسا ئوزى تىقىلۇر.

— بۇ نېمەت شۇكرانىسىنىڭ ھوددىسىدىن قانداقمۇ چىقار-مىز، سەن كوپ مۇشەققەت چېكىپ، دۇشمەنلەرنىڭ خىزمىتىدە بولدۇڭ. مۇبادا، نەسىھەتچىلەرنىڭ سوزىنى قوبۇل قىلغان بولسا، سېنى تۇرلۇك ئازاپلار بىلەن ئولتۇرۇۋېتەتتى، — دەپتۇ پادىشا.

— بىر ئىشقا قەدەم قويماقچى بولسا، بۇرۇنراق جېنىدىن قول يۇيغان كىشىنى ئەردىسە بولىدۇ، — دەپتۇ كارشۇناس، —

ئاياغ قويماي مەيدانغا كېچىپ باشتىن،
يىگىت تاپماس سائادەت تېگىرقاشتىن.

ئوز ھالىنى ياخشىلاش ئۇچۇن، ئوزىدىن كىچىك كىشىگە مۇ-لازىمەت قىلىشنى ئېغىر كورمىگەن ۋە ئۇنىڭدىن ئار قىلمىغان كىشى ھەرقانداق سەۋەپ بىلەنمۇ مەقسىدىگە يېتەلەيدۇ. بۇ ئىلان ئوز مەئ-شىتى ئۇچۇن پاقىغا خىزمەت قىلىشقا رازى بولغىنىدەك بىر ئىش.

— ئۇ قانداق ئىش ئىكەن؟ — دەپ سوراپتۇ پادىشا فىرۇزە.

— بىر ئىلان بار ئىكەن، — دەپ ھىكايىسىنى باشلاپتۇ كار-شۇناس.

ئىلان بىلەن پاقىنىڭ ھېكايىسى

بىر ئىلان بار ئىكەن، ئۇ قېرىپ ئاجىزلىشىپ، ئەزالىرى ئىدا ماغدۇر قالماي، ناتىۋان بولۇپ قالغانلىقى سەۋەبىدىن شىكار قىلالماي، غىزا تېپىپ يېيىشكە ئامالسىز قاپتۇ. ئۇ ئوز-ئوزىگە: "ۋاھ، رېخا! يىگىتلىك قۇۋۋىتى كېتىپتۇ، خوشاللىق زامانى ئوتۇپتۇ. ئەمدى ياشلىقىمغا يېنىشتىن ئۈمىت قىلىشىم خۇددى سۇدىن ئوت ياندۇرماقچى بولغانغا ئوخشاش ئىش.

كەتتى ياشلىق دەۋرى ھەم كەلدى قېرىلىق نۆۋىتى،
كەتتى قۇۋۋەت بىرلە شاتلىق كۈنلىرى بەك ئالدىراپ.
قېرىلىق ۋاقتىنى ھەم بىلگىن غەنىمەت نەچچە كۈن،
ئۇمۇ ھەم كوز ئاچقىچە قالماي ئوتەر ئەيلەپ شىتاپ.

ئوتكەن ئومۇر قايتىپ كەلمەيدۇ. ئەمدى بىھۇدە ئەپسۇسلىنىشنىڭ ھاجىتى يوق. تىرىكلىك تېنىنى سالامەت تۇتۇشنىڭ غېمىدە بولۇپ، شۇندا ئۇزاق ئومۇر كورۇپ، نۇرغۇن تەجرىبە ھاسىل قىلدىم. شۇنى ئىشقا سالاي ۋە مەئىشەت ئۈچۈن تەدبىر ۋە مادارا يولىنى تۇتاي. بۇ جەھەتتە ماڭا ھەرقانچە خارلىق كەلسىمۇ ئۇنى مىننەتدارلىق بىلەن قوبۇل قىلاي" دەپتۇ-دە، بىر بۇلاقنىڭ بويىغا كەپتۇ. ئۇ يەردە پاقىلار تولا ئىكەن. ئو ئوزىنى مالتەم تۇتقان قىلىپ كورسەتىش ئۈچۈن توپىغا ئېغىناپتۇ. شۇ ئەسنادا، بىر پاقا ئۈنىڭ يېنىغا كېلىپ:

ــ ھەي غېرىپ، نىمىشقا مۇنداق غەمدە قالدىڭ؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

ــ دېنىڭ كۈتۈم پاقا تۇتۇپ يېيىش بىلەن ئوتەتتى. ئەمما ماڭا بىر ۋەقە توغرا كېلىپ قېلىپ، پاقا ئۇۋلاپ يېيىش ماڭا

هارام بولدى. بىرەرسنى تۇتۇپ يىمەكنى قەستلىسەم يېتەلمەيمەن، — دەپتۇ ئىلان.

بۇنى ئاڭلىغان پاقا ئوزىنىڭ پادىشاسىغا بېرىپ بۇ ھالنى ئېيتىپتۇ. پادىشا بۇ خەۋەردىن ئەجەپلىنىپ ئىلانىنىڭ يېنىغا كېلىپ:

— ساڭا نېمە سەۋەپتىن شۇنداق ھادىسە كەلدى؟— دەپ سوراپتۇ. ئىلان ئۇنىڭغا:

— ھەر دىسخورلۇغۇم ۋە نەپسى ياماناللىغىم مېنى بۇ بالاغا سالدى.

مېنى بىچارە قىلىپ كەلسە بېشىمغا ھەر بالا،
رەنجىمەسمەن غەيرىدىن ئۇ كەلدى پەيلىمدىن ماڭا.

بىر كۈنى بىر پاقىغا قەست قىلغان ئىدىم. ئۇ ئالدىمدىن قاچتى ۋە بىر زاھىتنىڭ ئويىگە كىرىۋالدى. مەن ئۇنى قوغلاپ شۇ ئويگە كىردىم. ئوي قاراڭغۇ ئىكەن، ھېچنىمنى كۆرەلمىدىم ۋە ئاڭلىمىدىم. زاھىتنىڭ ئوغلى شۇ يەردە ئۇخلاۋاتقان ئىكەن. پاقىنى ئىزلەپ يۈرگىنىمدە ئاغزىم بىر نەرسىنىڭ ئايىغىغا تەككەنىدەك بولدى. پاقىنىڭ بېشى ئوخشايدۇ دەپ چىشلىگەن ئىدىم، ئۇ نەرسە ئولدى. زاھىت ئوز ئوغلىنىڭ ئولگەنلىگىنى بىلىپ مېنى قوغلىدى، مەن تالاغا قاچتىم، زاھىت ماڭا يېتەلمەي مېنى: "خار ۋە بىئىبتىۋار بولۇپ، پاقىلار پادىشاسىنىڭ ئۇلۇغى بولۇپ كەت، پاقىلار پادىشاسى ئوز رازىلىغى بىلەن سەدىقە بەرمىسە بىر پاقىنىمۇ يېيەلمىگەيسەن" دەپ قاغىدى. شۇڭا مۇشۇ يەرگە كەلدىم. مەن ئەمدى ماڭا يەتكەن تەقدىرگە رازى بولۇپ، پەلەكتىن كەلگەن ھەر قانداق جاپاغا بوينۇمنى ئېگىمەن دەپ سوزلەپ بېرىپتۇ.

بۇ گەپ پاقىلار پادىشاسىغا يېقىپ قاپتۇ ۋە ئىلاننى ئوزىگە ئات قىلىپتۇ. ھەر قېتىم ئۇنىڭغا مىنگىنىچە باشقىلار ئالدىدا ئېيتىخارلىق ھىس قىلىدىكەن. ئىلان:

ــ پادىشاھىمىزنىڭ ئومرى ئۇزۇن بولسۇن، مېنىڭ زەئىپ ئومرۇمنىڭ مادارى ئۈچۈن غىزا تىلەيمەن،ــ دىگەن ئىكەن، پادىشا:

ــ سەن دىگەن مېنىڭ ئېتىم، ئات بوغۇز يىمىسە بولمايدۇ. شۇڭا ۋەزىپەڭ ئۇچۈن ھەر كۈنى ئىككى پاقا بۇيرۇدۇم،ــ دەپتۇ. شۇندىن بېرى ھەر كۈنى ئاخشىمى ئىلان شۇ ۋەزىپە بىلەن كۈن كەچۈرۈپتۇ. ئۇ مەنپەئەت كورگەنلىگى ئۈچۈن پاقىغا ئېگىلىشنى ئا كورمەپتۇ.

ھەر ئىشنى كورمەكتىن ئەيلىسەڭمۇ ئار،
بېشىڭغا كەپ قالسا كورمىگەيسەن خار.
ھەر ئىشنى قىلماقلىق بولسىمۇ مۇشكۈل،
زورۇرەت كۈندە كورۈنمەس دېشۋار.

بۇ مىسالنى شۇنىڭ ئۈچۈن كەلتۈردۇمكى، مەن گەرچە دۇشمەنگە مۇلازىملىق قىلىپ، نۇرغۇن ھاقارەت ۋە خارلىق كورگەن بولساممۇ، لېكىن ئۇنىڭ تېگىدە دوستلارغا ياخشىلىق، دۇشمەنلەرگە ھالەكەت بولغانلىغى ئۈچۈن، ئۇنداق خىزمەت كوڭلۈمگە ئېغىر كەلمىدى. ئىككىنچىدىن، دۇشمەننى مادارا ۋە مۇڭاپىقلىق بىلەن شۇنداق يوقاتسا بولىدۇكى، قەھرى-غەزەپ ۋە جەڭ بىلەن بولغان ئىش ئۇنىڭغا ئوخشمايدۇ. بۇ خۇددى، ئەگەر بىر دەرەخ كە ئوت تۇتاشسا غولى ۋە شاخلىرىنى كويدۇرسىمۇ يىلتىزىدىن يەنە ئۇنۇپ چىققانلىغىدەك، ئەمما سۇ ئېقىپ ئۇنىڭ تۇۋىنى بوشاتسا مۇلايىملىق بىلەن ئۇنىڭ پۈتۈن يىلتىزىدىن يۇلۇپ تاشلاپ، ئۇنىڭدىن ھېچ بىر ئەسەر قالدۇرمىغىنىدەك بىر ئىش. دىمەك، تەدبىر شىجائەتتىن ياخشىراقتۇر. چۈنكى باھادىر كىشى شىجائەت بىلەن ھەر قانچە غالىپ بولسىمۇ، ئون ياكى يىگىرمە كىشىگە تەڭ كېلەلەيدۇ. ئەگەر مۇبالىغە قىلسا يۈزگە ھەتتا مىڭ

غمۇ تاقابىل تۇرالايدۇ. ئەمما دانا كىشى تەدبىر ئىشلىتىش بىلەن پۇتۇن بىر پادىشالىق ئىقلىمنى پەرىشان ۋە بەربات قىلۇېتىدۇ.

پۇتەر تەدبىر بىلەن ئىشلار سەراسەر،
قىلالماس ئۇ ئىشنى بىھىساپ لەشكەر.
بىرەر شەمشەر ئەسلى ئۇچ باشقا بەرھەم،
لېكىن پەم بىرلە قولغا كەلگەي ئالەم.

ــ تەدبىرلىك بىلەن دۇشمەنلەر ئۇستىدىن زەپەر تاپتۇق،ــ دەپتۇ پادىشا فىرۇزە.

ــ بۇ ئىش ھەممەيلەننىڭ پىكرى توغرىلىشىدىن بولمىدى. بەلكى ئۇنىڭغا سىزنىڭ دولىتىڭىز مەدەت قىلدى،ــ دەپتۇ كارشۇناس،ــ ئەگەر كوپچىلىك بىر ئىشقا تۇتۇش قىلسا، ئۇلارنىڭ ئارىسىدىن كىم مەرتلىك قىلسا شۇ مەقسىدىگە يېتىدۇ. ئەگەر ھەممەيلەن تەڭ مەرتلىك قىلسا، كوڭىلى مۇرادىغا يېتىدۇ. ئەگەر كىم بۇ سۇپەتكە ئىگە بولسا، ئۇز تەلۇىگە شۇنداق يېتىدۇكى، ئۇنىڭغا يار- مەدەتكار بولغۇچى كوپ بولىدۇ. ئەگەر ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا پەرق- تاپاۋەت بولمسا، ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى قايسى بىرىگە بەخت، دولەت يار بولغان بولسا، زەپەر ۋە نۇسرەت شۇنىڭ بولىدۇ.

بەختى ئىقبال يۇلتۇزى ساڭا قاراپ تۇققان كۇنى،
بولسا ھەر نە مەقسىدىڭ، ئىلكىڭگە كەلگەي ئۇ ئۇدۇل.
تەلىيىڭ قىلماي مەدەت تەتۇر قاراپ تۇرغان كۇنى،
كولگە بارساڭ كول سۇيى قۇرۇپ شۇئان بولغۇسى چول.

ــ ئۇلار بىزنى سەل چاغلىغان ۋە كىچىك كورگەن ئىدى. شۇڭا ئىنتىقام پىيىدە بولغانلىقىمىزنى خىيالىغا كەلتۇرمىگەن ئىدى،ــ دەپتۇ فىرۇزە.

ـــ توت نەرسە بارکی، ئۇنىڭ ئاز- كوپلۇگى ۋە چوڭ-كىچىك لىگىنىڭ پەرقى بولمايدۇ، ـــ دەپتۇ كارشۇناس، ـــ بىرىنچىسى ئوت، ئۇنىڭ ئاز بولغىنىمۇ كوپىگە ئوخشاش كويدۇردۇ. ئىككىنچىسى قەرز، بىر تەڭگە بولسىمۇ، مىڭ تەڭگە بولسىمۇ قەرزدارنى ئوخشاش خجالەتتە قويىدۇ. ئۈچىنچىسى رەنجى- ئەلەم، ئاز بولسىمۇ، كوپ بولسىمۇ ئوخشاشلا كىشىگە تەشۋىش يەتكۈزىدۇ. توتىنچىسى دۇشمەن، ئۇ ھەر قانچە ئاجىز بولسىمۇ ئاخىرى ئوز ئىشىنى قىلىدۇ. ئاجىز قۇشقاچنىڭ كۈچلۈك ئىلاندىن ئىنتىقام ئالغانلىغىنى ئاڭلىغان ئىدىم.

ـــ ئۇ قانداق ۋەقە ئىكەن؟ ـــ دەپ سوراپتۇ پادىشا.

ـــ ئىككى قۇشقاچ، ـــ دەپ ھىكايىسىنى باشلاپتۇ كارشۇناس.

قۇشقاچ بىلەن ئىلاننىڭ ھىكايىسى

ئىككى قۇشقاچ بىر ئوينىڭ پىشايۋانىدا چاڭگا قۇرۇپ بالا چىقىرىپتۇ. ئۇلار ھەر كۈنى سىرتقا چىقىپ، تاپقان ئوزۇقلۇغىنى ئەپكىلىپ، بالىلىرىنىڭ ئاغزىغا يۇمشىتىپ سالىدىكەن. بىر كۈنى ئەركەك قۇشقاچ سەھراغا ببرىپ كەچ قاپتۇ ۋە قايتىپ كېلىپ قارىسا چىشسى ناھايىتى بەك تىپىرلاپ، ئۇۋۇسىنىڭ ئەتراپىدا ئوزىنى ئۇرۇپ، ناله - پەريات قىلىپ يۇرگىدەك.

ـــ ھەي نازىنىن، ساڭا نىمە بولدى؟ نىمىشقا ئۇنداق پاراكەندە بولسەن، ـــ دەپ سوراپتۇ ئەركىگى.

گەر تىكەن باغرىمغا سانچىلماس، نىچۇن قان ياش توكەي،
كويمىسە كوڭلۇم، نىچۇن بۇنداق چېكەرمەن ئوتلۇق ئاھ.

ـــ نىمىشقا ناله قىلماي، بىردەم غايىپ بولۇپ كەلسەم، بىر چوڭ ئىلان پەيدا بولۇپ، پەرزەنتلىرىمگە قەست قىلىۋاتقان ئىكەن. شۇنچە زارلاندىم ۋە:

قىل ھەزەر دۇشمەن كىچىك، ھەر قانچە سەن بولساڭمۇ چوڭ، تەككۈسى ئۇ گەر سەھەر كوكسۇكنى چەنلەپ ئاتسا ئوق.

دىگەن بولسامۇ ئاھىم ئۇنىڭغا تەسىر قىلمىدى. ئۇ ماڭا: "مېنىڭ قارا كۆڭلۈمنىڭ ئەينىگىگە سېنىڭ ئاھىڭنىڭ يېلىدىن ھىچ ئەسەر يەتمەيدۇ" دىدى. مەن ئۇنىڭغا: "ئېھتىيات قىل، مەن ۋە بالىلىرىمنىڭ ئاتىسى سېنىڭ پېيىڭگە چۈشۈپ ھالاك قىلىش كويىدا بولمىز" دىدىم. ئىلان كۈلدى ۋە: "چۈمۈلە قاپلانغا ئۈزۈتىپ پەنجە، يەتكۈزەلىگەيمۇ ئۇنىڭغا رەنجى" دىدى. ئۇنىڭغا تەڭ كېلەلمەي پەريات قىلسام، دادىمغا يېتىدىغان كىشى چىقمىدى. ئاخىرى ئۇ زالىم بالىلىرىمزنى يەپ، چاڭگىمزغا كىرىپ يېتىۋالدى،— دەپتۇ چىشى قۇشقاچ.

ئۇنى ئاڭلاپ ئەركەك قۇشقاچنىڭ جېنىغا ئوت چۈشۈپتۇ ۋە چېكىسىدىن تۆتۈن چىقىپتۇ. شۇ چاغدا ئوي ئىگىسى چىراق يانداۋرماقچى بولۇپ پىلىكنى ياقتا چىلاپ ئۇچىغا ئوت تۇتاشتۇرۇپ چىراقدانغا قويغان ئىكەن، ئەركەك قۇشقاچ ئۇچۇپ كېلىپ ئوتلۇق پىلىكنى ئېلىپ ئىلان يىتقان چاڭگىغا تاشلاپتۇ. ئۇ زالىم ئىلاننى ھالاك قىلىشنى ئويلىغان ئىكەن. لېكىن ئوي ئىگىسى "ئويگە ئوت كېتەرمىكىن" دەپ قورقۇپتۇ- دە، دەرھال كەتمەن ئېلىپ ئوگزىسىگە چىقىپ چاڭگىنىڭ توشۇگىنى چېپىشقا باشلاپتۇ. ئىلان ئوتنىڭ قورقۇنچىسىدىن ۋە ئۇستىدىكى شەپە ھەيۋىتىدىن تۇرالماي، ئوگزە تەرەپتىكى توشۇكتىن بېشىنى چىقارغان ئىكەن، بويىنى كېسىلىپتۇ.

بۇ مسالنىڭ پايدىسى شۇكى، دۇشمەننى ھەقىر ۋە زەئىپ چاغلاپ، ئۇنىڭدىن غاپىل بولغۇلۇق ئەمەس. قارىماقتا خار كۆرۈنۈپ تۇرۇپ، ئاخىرى قەست قىلغان كىشىنىڭ مىڭىسىدىن تۆتۈن چىقىرىدۇ.

دۇشمىنىڭ گەرچە كۆچك بولغاندىمۇ شۇنچە ھەقىر،
سەن ئۇنى چوڭ دەپ بىلىپ، ئۆز ئىشلىرىڭ غېمىنى قىل.

ــ بۇ مۇھىم ئىشنىڭ ھەل بولۇپ، دۇشمەنلەرنىڭ يەقىلمىشى سېنىڭ پىكرىڭ ۋە ئىخلاسىڭنىڭ بەركىتىدىن بولدى، چۇنكى ھەر ئىشتا مەن سېنىڭ سوزۇڭگە ئىشەنچ قىلدىم ۋە ئۇنىڭدىن ياخشىلىق نەتىجىسىنى كوردۇم. شۇنداق، ھەر قانداق پادىشا مۇھىم ئىشلاردا مەسلىھەتنىڭ چۇلۇۋۇرىنى ۋەزىرىگە بەرسە، ھەرگىز دولەتنىڭ ئىتىگىگە جاپا ـ مۇشەققەت غوبارى قونمايدىكەن. سېنىڭ تەدبىرلىرىڭ نەتىجىسىدىن مەن شۇنى كوردۇم.

ماڭا سەندەك ئىسىل يارەمچىنى يار ئەيلىدى تەڭرىم،
شۇڭا نەگە ئۇزاتسام قول ئاڭا يەتكۈسىدۇر ئىلكىم.

ھەممە ھۇنەرلىرىڭدىن شۇنىسى ئېشىپ چۈشتىكى، دۇشمەنلەرنىڭ ئارىسىدا تۇرغان بولساڭمۇ، يا تىلىڭدىن ئەيىپلىك سوز چىقماپتۇ ياكى ئۇزەڭدىن گۇمان تۇغدۇرغىدەك ئىش كورۈلمەپتۇ، ــ دەپتۇ پادىشا.

ــ ئەي پادىشاھىم، ــ دەپتۇ كارشۇناس، ــ بۇمۇ سىزنىڭ دولىتىڭىزدىن بولدى. ئۇ يەردە قانداق ئىش قىلغان بولسام سىزنىڭ قائىدە ـ يوسۇنىڭىز بويىچە قىلدىم ۋە سىزنىڭ مۇبارەك سوھبىتىڭىزدىن ئۇگىنىپ، ئۇزەمگە كەسپ قىلغان ھۇنەر ـ پەزىلەتنى شۇ يەردە ئىشلەتتىم. خۇداغا شۇكرى، شەرەپلىك زاتىڭىزدا تەدبىر ـ مەسلىھەت ۋە شان ـ شەۋكەت، غەيرەت ـ شىجائەتلەرنىڭ ھەممىسى جەم بولغان، ھىچقانداق ئىشنىڭ ھەقىقتى سىزدىن يوشۇرۇن ئەمەس. ئالدىراش ۋە توختاش ۋاقتىنى ھەم ئاچچىقلاش ۋە رازى بولۇش پەيتىنى ياخشى بىلىسىز. ھەر قانداق ئىشنىڭ باش ـ ئايىغىنى ئېنىق مولچەرلەيسىز. سۇبھى ۋاقتىدا ئاگاھلىقتىن غاپىل

بولمايي، سەلتەنەت نۇمۇسىنى ۋە سىياسەتنىڭ روناق تېپىشىنى تاشلىمايسىز. بۇنداق پادىشا بىلەن دۇشمەنلەشكەن ۋە ئاداۋەتـ نى ئىختىيار قىلغان ھەر قانداق كىشى ئولۇمنى مىڭ سىرتماق بىلەن ئوزنگە تارتقان ۋە تىرىكلىكنى نەچچە مەنزىل ئوزىدىن نېرى قوغلىغان بولىدۇ.

دۇشمىنىڭنى بۇ زامانە قولى سورەپ ئاپىرار،
بۇ ھايات دەرگاھىدىن يوقلۇقسىرى ئەيلەپ راۋان.
سەن كەبى شاھقا كىمەرسە بولسا گەر دۇشمەن ئولۇم،
ئات سېلىپ يەتكەي قېشىغا بىر نەپەس بەرمەي ئامان.

ــ سەن بۇ يەردىن كەتكەندىن كېيىن مەن تائام ۋە شاراپ ھالاۋىتىنى تېتىمىدىم. ئولتۇرۇش ۋە ئۇخلاشنىڭ راھىتىنىمۇ كورمىدىم. تۇرمۇشتىن لەززەتمۇ تاپمىدىم، خۇداغا شۇكرى. مانا ئەمدى:

تاپتى دولەت ئاپتۇم ئەۋجى كامال،
دۇشمنىم كۇنگە خوپ يەتتى زاۋال.

ــ ھەر كىشى دۇشمەنگە مەغلۇپ بولۇپ ئۇنىڭ ئالدىدا خارلىق ۋە ئاجىزلىق كورگەن بولسا، ئۇنىڭ ئىزاسى يوقالمايدۇ؛ تەسىرى ۋۇجۇت سەھنىسىدىن ئېرىمەيدۇ،ــ دەپتۇ كارشۇناس،ــ شۇنداق چاغدا ئۇ قاراڭغۇلۇقنى روشەنلىكتىن، كېچىنى كۇندۇزدىن ئايرىـ يالماي قالىدۇ. بېشى بىلەن پۇتىنى، سەللىسى بىلەن كەشتنى پەرق ئېتەلمەي قالىدۇ. ھوكۇمالار: "ئاغرىق كىشى ساقايمىغىچە يىمەكلىكتىن لەززەت تاپالمايدۇ. ھاممال ئۇچىسىدىكى ئېغىر يۇكنى قويمىغىچە ئامان تاپالمايدۇ، ئاشىق مەشۇقىنىڭ ۋىسالىغا يەتمىگـ چە ئارام ئالالمايدۇ، سەپەر قىلغۇچى مەنزىلىگە چۇشمىگىچە ئىزـ تىراپتىن توختىيالمايدۇ، قورققان كىشى دۇشمىنىدىن خاتىرجەم

بولمغچه كوڭلى تىنمايدۇ" دەپ ئېيتقان.

دۇشمىنىدىن گەر كىشى تاپماس ئامان،
بولمىغاي ھەرگىزمۇ كوڭلى شادىمان.

ــ ئۇلارنىڭ پادىشاسىنىڭ زاھىر ۋە باتىنىنى قانداقراق كوردۇڭ؟ــ دەپ سوراپتۇ پادىشا.

ــ ئۇ ناھايىتى تەكەببۇر ئۇزەمچىل ئىكەن. ساۋاپلىق ئوي-پىكىرلەردىن ئۇنىڭغا نىسپ بولمىغان ئىكەن. تۇزۇك تەدبىرنى بۇزۇق پىكىردىن ئايرىيالمايدىكەن. ھەممە مۇلازىملىرىمۇ ئوزىدەك ئىكەن. ھىلىقى ۋەزىرلا مېنى ئولتۇرۇشكە تەرغىپ قىلدى.

ــ ئۇ ۋەزىرنىڭ ھۇشيارلىغىنى نىمىدىن بىلدىڭ؟

ــ مېنى ئولتۇرۇش نىيىتىگە كېلىشى ئۇلار ئۇچۇن ياخشى تەدبىر ئىدى. لېكىن ئۇ ۋەزىر ئوز پادىشاسىنىڭ نەسىھەت ئاڭلىمايدىغانلىغىنى بىلىپ تۇرۇپ، ئۇنىڭدىن مەنپەئەتلىك سوزلەرنى ئايىمىدى. ھەر قاچان نەسىھەت باشلىغاندا، ئەدەپكە رىايە قىلدى.

ــ پادىشاغا نەسىھەت قىلىشنىڭ ئەدەپلىرى قايسى؟

ــ ئۇنىڭ ئەدەپ-قائىدىسى شۇكى،ــ دەپتۇ كارشۇناس،ــ ئۇلارغا سوزنى يۇمشاقلىق بىلەن ئېيتىش كېرەك، ھەرگىز غەزەپ ۋە قوپاللىق قىلىشقا بولمايدۇ. ھورمەت تازىمى ۋە ئىززەت-ئىكرامنى ئۇنتۇماسلىق، جۇرئەت ۋە گۇستاخلىقتىن ئوزىنى تارتىش كېرەك. ئەگەر ئۇنىڭ خۇي-پەيلى ۋە ھەركەتلىرىدىن نۇقسان كورسە، ئۇنى شىرىن سوز ۋە مۇناسىپ مىساللار بىلەن خەۋەردار قىلىش كېرەك. بۇ سۇپەتلەرنىڭ ھەممىسى شۇ ۋەزىردە بار ئىدى. ئۇنىڭ ئوز پادىشاسىغا ئېيتقان نەسىھەتلىرىنى ئوز قۇلىغىم بىلەن ئاڭلىدىم. جاھاندارلىق ئۇلۇغ مەرتىۋە بولسىمۇ، بەخت مەدەت بەرمىگەچە ھىچكىشى ئوز تىرىشچانلىغى بىلەنلا ئۇنىڭغا يېتەلمەيـ

دۇ. شۇڭا سائادەت يار بولۇپ، ئۇ مەرتىۋە مۇيەسسەر بولغان كـ
شى ئۇنىڭ قەدرىنى بىلىشى ۋە ئۇنى ئەزىزلىشى كېرەك. ئۇنىڭ
قائىدىلىرىگە رىايە قىلىش كېرەك. زۇلۇمنى ئەمەس، بەلكى ئادالەت
يولىنى تۇتۇش كېرەك.

سەن بۇگۈن بولدۇڭ جاھان مۇلكىگە شاھ،
زۇلۇمدىن ئۆزەڭنى تۇتقايسەن ئاگاھ.
يۇز قىلىچنىڭ ئاپىتى ئۇنداقچە يوق،
كۆلپەت چەككەنلەر سەھەردە ئۇرسا ئاھ.

دۇشمەندىن غاپىل بولماسلىق ۋە ئۇلارنىڭ كۈچىنى سەل
چاغلىماسلىق كېرەك. پادىشالىقنىڭ ئەبەدى بولۇشى ۋە دولەتنىڭ
بەرقارار بولۇشى توت نەرسە بىلەن بولىدۇ: بىرىنچىسى، ھۇشيارلىق،
ئەتە بولىدىغان ۋەقەلەرنىڭ سۇرىتىنى بۈگۈننىڭ ئەينىگىدە كۆرە-
لەيدىغان بولۇش لازىم. ئىككىنچىسى، تىرىشچانلىق، ئۇنىڭغا
سۈسلۇق قىلماسلىق كېرەك. ئۈچىنچىسى، ياخشى تەدبىر، ئەگىر-
لىكىگە ماھىر بولماسلىق. تۆتىنچىسى، ئىتتىك شەمشەر، ئۇنىڭ
ئۈتلۇق چاقنىشى دۇشمەنلەرنىڭ ئومۇر خامىنىنى كويدۇرىدىغان
بولسۇن.

ئەدلى دەرىخى كوكەرمىگەي سەلتەنەتتە،
يىلتىزىدىن سۇغارمىسا شەمشەر سۇيىدە.

ئۇ ۋەزىر ھەممە سوزلەرنى ئىپتقان بولسىمۇ، ھىچ كىشى ئۇنىڭغا
ئىلتىپات قىلمىدى ۋە نەسىھىتىگە قۇلاق سالمىدى. ئاخىرى ھالاك
بولدى. چۈنكى پادىشا ئۇنىڭ مەسلىھەتىنى ئاڭلىمىدى. باشقىلار-
غىمۇ نەسىھەت تەسىر قىلمىدى. ئۇلارنىڭ بۇ ۋەقەلىرىدە "خەلق
ئىتائەت قىلىدىغان كىشىنىڭ گېپىلا گەپ بولىدۇ" دىگەن سوزنىڭ

سری ئاشکارىلاندى. دىمەك ئوزىنىڭ ئەقلى كورمىسە، ئوزگىلەر-
نىڭ ئىدراكى بىھۇدە ئىكەن.

كىشى پىكرى كورۇنمەس ئەلگە توغرا،
سوز قىلىشتىن ئۇنى گەر توسار بولسا.
ھوكۇما ئېيتقانكى: "توغرا نەسىھەت،
خاتادۇر كىشىگە بولمىسا پىسەنت".

دۇشمەننىڭ ھىلە - مىكرىدىن ھەزەر قىلىشنىڭ داستانى
مانا مۇشۇ. دۇشمەن تەۋەززۇ قىلسا ۋە يالۋۇرسا ئۇنىڭغا ئالدىنىش
ئەقىل يولىدىن يىراق ئىشتۇر. چۈنكى قاغا شۇ ئاجىزلىغى ۋە
زەئىپلىگى بىلەن ئاشۇنداق كوپ ۋە كۇچلۇك بولغان ھۇقۇشلارنى
ھالاك قىلالىشى ھۇقۇشلارنىڭ غاپىللىغى ۋە نادانلىغىدىن بولدى.
ئەگەر ھۇقۇشلاردا ئازراق پەم ۋە ئاقىۋەتنى ئويلايدىغان غەم
بولسا ئىدى، ئۇ قاغا ئۇلارنى يېڭىشنى چۈشىدىمۇ كورەلمىگەن
بولاتتى. ئەقىللىق كىشىلەر بۇ قىسسىگە ئىبرەت كوزى بىلەن
قارىشى، دۇشمەنگە ئىشەنگىلى بولمايدىغانلىغىنى چۈشىنىشى كېرەك.
دۇشمەن ھەر قانچە زەئىپ بولسىمۇ، خار كورگۈلۈك ئەمەس،
ئۇنىڭ مۇھەببەت ۋە دوستلۇق ئىزھار قىلغىنىغا مەغرۇر بولغۇلۇق
ئەمەس ۋە ئالدانغۇلۇق ئەمەس.

مۇھەببەت زاھىر ئەتكەن بىرلە دۇشمەن،
ئۇنى ھۇش ئەھلى ھەرگىز دىمىگەي دوست.
ئىلان ئىلگىرىكى ئادەت بىرلە يۇرگەي،
كورۇنمەككە تاشلىسىمۇ ئەگەر پوست.

بۇ ھىكايىدە يەنە بىر پايدا بارکى، ئىخلاسمەن دوستلار ۋە
خالىس تەرەپتارلارنى قولغا كەلتۇرۇش كېرەك. ھەر قانداق

ئىھتىبات سەرمايىسى ئۇنىڭدىن مەنپەئەتلىك ۋە ھېچقانداق تىجارەت ئۇنىڭدىن ياخشىراق بولمايدۇ. چۈنكى كارشۇناسنىڭ قاغىلارغا دوستلۇغى ۋە مەدەتكارلىقى نەتىجىسىدە، ئۇلار ھالاكەت چولىدىن سالامەتلىك مەنزىلىگە يەتتى.

ھۇشيار كىشىلەر بۇ جەھەتتە مۇلاھىزە يۈرگۈزۈشى كېرەك. يېقىن دوستلارنى ئەزىز تۇتۇش ۋە مەككار دۇشمەندىن پەرھىز قىلىش كىشىنى تولۇق مۇرادىغا ۋە ئارزۇسىغا يەتكۈزىدۇ.

ھەمدەم بولغىن بىر ۋاپادار يار بىلەن،
بىردەم ئولتۇرما رەقىپ مەككار بىلەن.

بەرشىنچى باب

غاپىللىقنىڭ زىيىنى ۋە نادانلىق قىلىپ تەلەپنى قولدىن بېرىپ قويغاندىن كېيىن ھەسرەت نادامەتنىڭ پايدا بەرمەيدىغانلىغى توغرىسىدا

بەرەھمەنگە راي شۇنداق دەپتۇ:

ــ ئەي، دانىشمەن ھەكىم، دۇشمەنلەرنىڭ ھىلە ـ مىكىردىن ھەزەر قىلماق ۋە ئۇلارنىڭ مەككارلىق ئاپىتىدىن ئوزىنى ئاگاھ ـ لىق بىلەن ساقلاش كېرەكلىگى توغرىسىدىكى داستاننى بايان قىلدىڭ. ئەمدى ئوز تەلىۋىنى ھاسىل قىلىش ئۈچۈن ناھايىتى كوپ مۇشەققەت چەككەن بولسىمۇ، ئۇنى قولغا كەلتۈرگەندىن كېيىن غاپىللىق قىلىپ قولدىن بېرىپ قويغان كىشىلەرنىڭ مىسالـ لىرىدىن سوزلەپ بەرسەڭ.

بەرەھمەن ماختاشقا تىلىنى ئېچىپتۇ:

ئەي مۇبارەك پادىشاھىم، بارچە يۇلتۇزلار ھامان،
شۇ ئىگىز ئاسماندا بەختىدىن سائادەت تاپقۇسى.
دەرگاھىڭدا بولسا بىر سائەت سېرىق قۇشمۇ ئەگەر،
سايە سالغاي دولىتىڭ ئۈمۇ سائادەت تاپقۇسى.

ـ دولەت قۇشىغا ئوخشاش كۆڭۈللىرىگە مەخپى ئەمەسكى، ھەر قانداق نەرسىنى تېپىشقا قارىغاندا ساقلاش مۇشكۈلدۇر. چۈنكى ھەر قانداق نېمەت بەختىنىڭ مەدەتكارلىغى بىلەن ھاسىل بولۇر. ئەمما ئۇنى روشەن ئەقىل ۋە ياخشى تەدبىرلەر بىلەن چىڭ تۇتماي تۇرۇپ، مۇھاپىزەت قىلماق مۇمكىن ئەمەس. ئەگەر ھەر كىشىگە ھۇشيارلىق ۋە ئىشنىڭ ئاقىۋىتىنى كۆرۈش قۇۋۋىتى نېسىپ بولمىغان بولسا، ئۇنىڭ قولىغا كەلتۈرگىنى ئۇزۇن ئوتمەي تالاپەت ۋە بۇلاڭ ـ تالاڭغا كېتىدۇ ـ دە، ئۇنىڭ ئوزىدە ھەسرەت ۋە نادامەتتىن بولەك ھېچنەرسە قالمايدۇ. تاشپاقا مايمۇن بىلەن دوستلۇق ھاسىل قىلغان ئىدى، لېكىن ئەنە شۇنداق نادانلىق ۋە پىكرى قىسقىلىغىدىن ئۇنى زايا قىلۇەتتى.

ـ ئۇ قانداق ھىكايە ئىكەن؟ـ دەپ سوراپتۇ راي.

ـ مەسەل كەلتۈرۈلۈشچە،ـ دەپ ھىكايىسىنى باشلاپتۇ بەرەھمەن.

تاشپاقا بىلەن مايمۇننىڭ ھىكايىسى

ھەجەرىل ئەخزەر① جەزىرىسىدە مايمۇنلار كوپ ئىكەن. ئۇلارنىڭ كاردان ئىسىملىك بىر پادىشاسى بارئىكەن. ئۇنىڭ سەلـ تەنتى سىياسەتلىك، ھوكۇمتى ئادالەتلىك بولۇپ، ئۇنىڭ خەيرى ئىھسانىنىڭ بەركىتىدىن پۇقرالىرى ئامانلىق بىساتى ئۇستىدە راھەت سۈرىدىكەن. ئۇنىڭ ئىنئامىغا شۇكرى ئېيتىش يۇزىسىدىن مەملـ كەت ئەھلىنىڭ چوڭ ـ كىچىك ھەممىسى ئۇنىڭغا دۇئا قىلىدىكەن.

زۇلۇم زىيان، ئادالەت قىلسا پايدا،
ئۇندىن ئىدى ئەل خوشال، خۇدا رىزا.

ئۇ نۇرغۇن يىللار پادىشالىق دەۋرىنى سۈرۈپتۇ. شۇنىڭ بىلەن

① ھەجەرىل ئەخزەر ـ كوكتاش.

تۇنۇك ياشلىق باھارى قەبرىلىق خازانغا بەرمەپ يېتىپتۇ؛ تۇنۇك بەدىنىدە زەئىپلىك ۋە ئاجىزلىق ئەسىرى كۆرۈنۈشكە باشلاپ، قۇۋۇتىنىڭ كۆچىتىگە بىچارىلىق شامىلى يېتىشى بىلەن سولىشىپ مەئىشەتتىن قاپتۇ. نەتىجىدە خۇشۇاقىتلىغىنىڭ چىرىغى ئاپىەت بورىنى بىلەن ئوچۇپ، ئىشرەت ئويى قاراڭغۇلۇقتا قاپتۇ.

ئەي قەبرى! سەن ياشراي دەپ ئويلىما،
يانمىغاي ئاققان ئېقىن ھېچ ئارقىغا.
سەن ھەۋەستىن خالى ئەيلە بېشىڭنى،
ئاققۇزار چاغ بولدى كوزدىن يېشىڭنى.
قەبرىلىقتىن قوندى بېشىڭغا غۇبار،
كوزۇڭ بولماس ئەمدى روشەنلىككە يار.

شۇنداق! ئىككى يۈزلىمە ھاياتنىڭ ئادىتى شۇكى، يېگىتلىك گۈلىشىنىڭ پاراغىتىنى قەبرىلىق تىكەنلىگىنىڭ مۇشەققىتىگە ئالماشتۇرىدۇ ۋە زەردارلىق ئىززىتىنىڭ شان-شەرىپىنى گادايلىق مۇشەققىتىنىڭ خارلىغى بىلەن قارايتىدۇ.

بۇ زامانە ئۇچرە غەمسىز پادىشالىق يوق ئىرۇر،
روزىگار جامىدىكى مەي ساپ ئەمەستۇر ھېچقاچان.
بۇ جاھان بوستانىدا گۈل ئاچسا ھەر نىلۇپەرى،
لالىزار بولدى يۈزى كوزدىن ئېقىپ ياش بىرلە قان.

بۇ دۇنيا ئۇز ئىرىنى ئولتۇرگەن بىر قەبرى خوتۇندۇركى، ئۇ ئوزىنى ياش قىزلارنىڭ لىباسىدا ياساپ-جابدۇپ، جاھان ئەھلىگە كورسىتىدۇ ۋە ئوزىنىڭ ئەبىدى بولمىغان زىننەت، بىسىتىۋار پەدازلىرى بىلەن ئاخماق مەغرۇرلارنى مۇھەببەت دامىغا چۈشۈرىدۇ.

بۇ جاھاندۇر گودەكلەرنىڭ ئويۇنچۇقى،
بىئەقىللەر گول بولغۇسى ئۇلار كەبى.

كىمكى ئۇنى نىكايىغا ئالغان بولسا، ئۇنىڭ مۇرات قولى ئارزۇ قۇچىغىغا يەتمىگەن ۋە بىر كېچە ئۇنىڭ بىلەن يېتىپ پاراغەتتە دىل خوشلۇغى ھاسىل قىلالمىغان.

زەپ بىۋاپا ئايجامالدۇر جاھان قىزى،
ھېچ كىشىدە توختىمىدى ئۇمۇر بويى.

ھاياتىنى ئوزىگە دوست تۇتقان گودەك مەجەزلىك كىشىلەر ئۇنىڭغا ئالدىنىدۇ ۋە ئويۇن - كۈلكىدىن ئىبارەت بولغان ئۇنىڭ ئالدامچى سۇرىتىگە كوڭۈل باغلاپ، ئۇنىڭ قەلبى ناپاكلىغى ھەم ۋەدىسى يالغانلىغىدىن بىخەۋەر قالىدۇ.

بۇ جاھاننىڭ دولىتى خۇددى زەھەرلىك ئىلان،
سىرتى خۇشرەڭ كورۇنەر ئىچىگە تولغان زەھەر.
مەيلى باي، مەيلى گادای، گەر ئاڭا بەرسە كوڭۈل،
بىر نەپەس بولغاي خوشال، دائىما ھەسرەت چېكەر.

كوڭلىنىڭ كوزى "بۇ دۇنيا بىر ئوتكۇنچىدۇر" دىگەن سۇرمە بىلەن روشەن قىلىنغان كىشىلەر بولسا، ئۇنىڭ زىبۇ - زىننەتلىرىگە ئىلتىپات قىلمايدۇ ۋە پايدىسىز مەنسەپ ھەم مەنپەئەتسىز مال- دۇنيا تەلىۋىگە كوڭۈل باغلىمايدۇ، بەلكى دۇنيانىڭ بىمادارلىغى مال- دۇنياسىنىڭ بىقارارلىغىنى بىلىپ، باقى دۇنيانىڭ دولىتىنى قولغا كەلتۇرۇشكە يۇزلىنىدۇ.

ئۇمۇر باغى دائىم باھار بولماس، خازان تەگمەي ھېچ،
مۇسىبى باقى تۇرارلىق بىر دەرەخ قىل پەرۇبىرىش.

شۇنىڭ بىلەن كاردانىنىڭ قېرىپ قالغانلىقى ۋە زەئىپلەشكەنلىگى خالايىقنىڭ ئاغزىغا چۈشۈپتۇ، ئۇنىڭ سەلتەنىتىنىڭ ھەشەمىتىگە نۇقسان، شان - شەۋكىتىنىڭ ھەيۋىتىگە قۇسۇر يېتىپتۇ.

بولسىمۇ گەر كىشىگە يار شاھى جەمشىت دولتى،
چاچ ئاقارسا يەتكىسىدۇر نا ئۇمتىلىك پۇرسىتى.

ئۇنىڭ مۇلازىملىرىنىڭ ئىچىدە چىرايىدىن سائادەت ئەسىرى چىقىپ تۇرغان، ھېكمەت - تۇرۇشىدىن دولەت ئالامىتى جىلۋىلىنىپ تۇرغان، چىرايلىق بىر يىگىت بار ئىكەن. مەملىكەت ئەھلى ئۇنىڭ پادىشالىققا لايىق ۋە جاھان پانالىققا ھەقلىق ئىكەنلىگىنى ھىس قىلىشىپ، كۆڭۈللىرىدە ئۇنى دوست تۇتۇشۇپتۇ ۋە ئۇنىڭ ئىتائەتىدە بولماقنى خاھىش قىلىشىپتۇ - دە، ئۇزئارا مەسلىھەتلىشىپ:

باغۇ بوستانلارغا گەر يەتسە شامال،
تەۋرىمەكلىككە يارىشار ياش نىھال.
نوتا شاخلار كوكلىگەي كوكلەم چېغى،
قېرىسا لېكىن توكۈلگەي ياپرىغى.

بۇ يىگىتنىڭ ئومۇر دەرىخى گۈزەللىك ئېقىنىنىڭ بويىدا كۆزگە كۆرۈنۈپ يېتىلىپتۇ. خۇددى سەرۋى دەرىخىنىڭ بەركىتىدىن ئالەم گۈلىستان بولغىنىدەك بۇمۇ مەملىكەت گۈلشىنىگە ئۇز دولىتىنىڭ بەركىتى بىلەن بەرگى ناۋا بەرسە ياخشى ئەمەسمۇ، دېيىشىپ - تۇ. ئۇ يىگىتمۇ باشقىلارغا شەپقەت ۋە مەرھەمەت كۆرسىتىپ، لەشكەر ۋە پۇقرالارنىڭ ھەر بىرىگە مۇناسىپ مەنسەپ بېرىش ۋە لايىق ئىنئام قىلىشقا ۋەدە قىلىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن بارلىق ئامۇخاسنىڭ ھەممىسى بىردەك ئىتتىپاقلىشىپ، ئۇ قېرى پادىشانى سەلتەنەتتىن چۈشۈرۈپ، ھىلىقى شەۋكەتلىك ياش يىگىتنى تەختكە ئولتۇرغۇزۇپتۇ.

سغمىدى خوشاللىقتا جېنى تەنگە،
شۇ تاج بىلەن يەتتى بېشى كوككە.

بىچارە كاردان سەلتەنەت لىباسىدىن ئاجراپ، خالايىق ئارىسىدا خارلىقتا قاپتۇ. ئۇنىڭغا بۇ ئىش ئار كېلىپ، كوپ ئويلاپ ئولتۇرمايلا ۋەتىنىنى تاشلاپ چىقىپ كېتىشنى ئىختىيار قىلىپ، يۇرتىدىن ئايرىلىپتۇ ھەم دەريا ساھىلىدا ئايلىنىپ يۇرۇپ، تېخى ھۇ گۈزەل دەرەخلىرى ۋە خىلمۇ-خىل مېۋىلىرى بار بولغان بىر جەزىرىگە بېرىپ قونۇپ، شۇ يەردە ماكان تۇتۇپ تۇرۇپ قاپتۇ ھەمدە ئۇ يەردىكى ھەر قۇرۇق يەر-يەرمىشلەرگە قانائەت قىلىپ ئۆزىگە تەسەللى بېرىپ:

قانائەت ئەيلىسەم گەر قۇرۇق-ھولگە،
تېپىپ شاتلىق يېتەرمەن ياخشى كۈنگە.—

دەپ يۇرىۋېرىپتۇ. كاردان شۇ تەرىقىدە، ئەنە شۇ ئورمانلىقتا بىر بۇلۇڭنى ماكان تۇتۇپ ئىبادەت قىلىش بىلەن، پاك-دىئالىق ۋاقتىدا ئوتكۈزگەن كەمچىلىك ۋە نۇقسانلىرىغا كېچە-كۈندۈز ئىستىغپار ئېيتىپ، ئاخىرەت يولىنىڭ ئۆزۈغىنى تەييارلاش بىلەن شۇغۇللىنىپتۇ؛ گۈنا كىرلىرى بىلەن خىرەلەشكەن ۋۇجۇدىنىڭ ئەينىگىنى توۋا سىرى بىلەن قايتىدىن سىرلاپ، قەرىلىق سۇبھانىڭ سوغۇق شامىلىنى تەسىر قىلدۇرۇش ئارقىلىق ياشلىق كېچىسىدە ئۇخلاپ قالغان ئەقلىنى ئويغاتماقنىڭ ھەركىتىگە تۇتۇش قىلىپتۇ.

قەرىددىڭ نەمىشقا ئارتقا يانمايسەن،
سۇبھى يەتتى نەمىشقا ئويغانمايسەن.

ئۇ بىر كۈنى بىر ئەنجۇر دەرىخىگە چىقىپ مۇسىنى يەۋاتقاندا، تۈيۈقسىز بىر ئەنجۇر قولىدىن چىقىپ كېتىپ سۇغا چۈشۈپتۇ ۋە سۈدىن چىققان ئاۋاز ئۇنىڭ قۇلىغىغا ئاڭلىنىپتۇ. ئۇ ئاۋازنى ئاڭلاش بىلەن كارداننىڭ كۆڭلى خوشال بولغاندەك بولۇپ، يەنە بىر ئەنجۇرنىمۇ تاشلاپتۇ. ئۇنىڭ ئاۋازىنىمۇ ئاڭلاپ، ئۇنىڭ خوشاللىغى تېخىمۇ زىيادە بولۇپتۇ. ئۇ ئەنە شۇ تەرەققىدە ئارقا-ئارقىدىن ئەنجۇرلەرنى سۇغا تاشلاپ، ئاۋازىنى ئاڭلاپ ھوزۇرلىنىپتۇ. تاسادىيەن بىر تاشپاقا دەريانىڭ ئۇ تەرىپىدىن بۇ جەزىرىگە كەلگەن ئىكەن. ئۇنىڭ ھىلىقى دەرەخكە نەزەرى چۈشۈش بىلەنلا بىر مايمۇننىڭ دەرەخ ئۈستىدە سۇغا ئەنجۇر تاشلاۋاتقانلىغىنى كورۈپ، دەرھال سۇ ئىچىگە كىرىپتۇ-دە، چۈشكەن ئەنجۇرلەرنى يېيىشكە باشلاپتۇ. تاشپاقا ئەنجۇرنى يەۋېتىپ ئۇزىچىلا: "بۇ مايمۇن بۇ ئەنجۇرلەرنى مەن ئۈچۈن تاشلاۋاتىدۇ. بۇ مەرت قېرى بىلەن ئىلگىرى ئارىمىزدا ھېچقانداق ئاشنالىغىمىز يوق تۇرۇپ، ماڭا بۇنداق مېھىر-شەپقەت كورسەتسۇاتقىنىدىن قارىغاندا، ئەگەر ئۇنىڭ بىلەن دوست بولسام ئۇنىڭدىن ناھايىتى كوپ مۇرۇۋۋەت ۋە مەرھەمەت تاپالايدىغانلىغىم مەلۇم بولۇپ تۇرۇپتۇ. مۇنداق سېخى ۋە خۇشخۇي كىشىنىڭ سوھبىتىنىڭ سىرى كۆڭۈل ئەينىگىمدىن مالالليق غۇبارىنى كوتەرگۈسىدۇر ۋە ئۇنىڭ ھوزۇرىنىڭ ئۈرى كوكسۈم ھاۋاسىغا ئاپەت قاراڭغۇلۇغىدىن نىجات بەرگۈسىدۇر. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ:

خاتىرەم شاھ كوزگۈسى ئىدى لېكىن تاپتى غۇبار،
كاشكى تۇتسامچۇ بىرەر دانا ۋەلىنىڭ سوھبىتىن.

دىگەن سوز بارغۇ" دەپ ئويلاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن تاشپاقا كۆڭلىدە كەچۈرگەن ئاشنالىق تەسەۋۋۇرىنى لەۋزىگە كەلتۈرۈپ، مايمۇنغا ئەرز قىلىپتۇ. مايمۇنمۇ ئۇنىڭغا دوست بولۇشقا قىزىقىپ

قىلىپ شۇنداق دەپتۇ:

ــ ئىپتقانلىرىڭ توغرا. كىشى بىلەن دوست بولۇش كىشىنىڭ ياخشى خىسلەت. ۋە ياراملىق سۈپەتلىرىدىندۇر. ھەر كىشىنىڭ ھەقىقى دوستى بولسا ھەر كىمكى جاھاندا بېشى ئۈستۈن، كۆڭلى خوشال بولىدۇ.

ھەر كىشىنىڭ ئىخلاسلىق دوستى بولسا،
تەن بىلەن ۋۇجۇدىغا زىننەت بېرۇر.
گەرچە دەۋران نېمىتى كەڭ بولسىمۇ،
شەپقەتلىك دوست ئۇزگىچە نېمەت ئىرۇر.

ــ مەن ساڭا دوست بولۇشقا بەكمۇ مەيلىم بار، لېكىن ئۇ ئىشقا قابىلىيىتىم بارمۇ ـ يوق، ئۇنى بىلمەيمەن، ــ دەپتۇ تاشپاقا.

ــ ھوكۇمالار دوستلۇق ئۇچۇن مىزان تۇزۇپ بەرگەن، ــ دەپتۇ مايمۇن، ــ ئۇلار "دوستسىز ياشاش مۇشكۈل بولغان ھالەتتىمۇ، ھەركىم دوستلۇققا ياراشقۇرمەيدۇ" دەپ ئېيتىشقان. دوست تۇتۇش توغرا كەلسە ئۇچ تائىپەدىن دوست تۇتماق كېرەك: بىرى ئالىم ۋە ئابىد①. ئۇنىڭ سوھبىتىنىڭ بەركىتى بىلەن دۇنيا ۋە ئاخىرەتنىڭ ساۋابىنى تاپقىلى بولىدۇ؛ ئىككىنچىسى، مەرت ۋە ياخشى ئەخلاقلىق كىشىلەر؛ ئۇلار يار ـ دوستىنىڭ خاتاسىنى تاپالايدۇ ۋە نەسىھىتىنى ئايمايدۇ؛ ئۈچىنچىسى، زاتى پاك كىشىلەر، ئۇلار غەرەزسىز ۋە تاماسىز بولۇپ، دوستلۇق بىناسىنى ساداقەت ۋە ئىخلاس ئاساسىغا قويىدۇ. يەنە ئۇچ خىل كىشىلەرنىڭ دوستلۇغىدىن پەرھىز قىلماق كېرەك: ئۇلارنىڭ بىرى پاسىق كىشىلەر. ئۇلارنىڭ ھىممەتلىرى نەپسىنىڭ ئارزۇسىغا سەرپ بولىدۇ، ئۇلارنىڭ مۇھەببەتلىرى نە دۇنيانىڭ راھىتىگە ۋە نە ئاخىرەتنىڭ رەھمىتىگە سەۋەپ بولالمايدۇ؛ ئىككىنچىسى، يالغانچىلار، ئۇلارنىڭ سوھبىتى ــ

(1) ئابىد ــ ئىبادەت قىلىپ تۇرغۇچى.

قاتتىق ئازاپ ۋە ئۇلىپىتى — چوڭ بالا. ئۇلار ھەمىشە سەندىن باشقىلارغا يۇز بەرمىگەن ۋەقەلەر ئۇستىدە سوز توشۇيدۇ ۋە باشقىلاردىن ساۋا مىڭدىن بىرى راست بولمىغان، پىتنە ئارىلاشقان خەۋەرلەرنى كەلتۈرىدۇ؛ ئۇچىنچىسى، نادانلار، مەنپەئەت يۇزىسىدىن ئۇلارغا ئىشەنگىلى بولمايدۇ، ياكى بالا - قازادىن ساقلىنىشتا ئۇلارغا يولەنگىلى بولمايدۇ. چۈنكى ئۇلار پايدا يەتكۈزدۈم دەپ تۇرۇپ زىيانغا ئۇچرىتىدۇ.

تۇتمىغىن دوست ھىچ ئوزەڭگە نادانىنى،
ئىلغىيالماس ئىشتا ياخشى - يامانىنى.

بۇ مەسىدىن ئېيتقاندا، نادان دوستتىن دانا دۈشمەن ياخشىراق. چۈنكى دۈشمەن ئەقىللىق بولسا يىراقنى كوزلەپ ئويلاپ ئىش قىلىدۇ، پۈرسەت كەلمىسە زىيان يەتكۈزمەيدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنىڭ خۇي - پەيلىدىن ئىنتىقام ئەسىرىنى بايقىۋېلىپ، ئوزىنى ئاسراشقا بولىدۇ. ئەمما نادان دوست كىشىگە ھەرقانچە مەدەت بەرگەندەك قىلسىمۇ، ئۇنىڭدىن ھىچقانچە پايدا ھاسىل بولمايدۇ، بەلكى ئۇ ئوزىنىڭ ناقىس تەدبىرى بىلەن كىشىنى خەتەرگە گىرىپتار قىلىدۇ. مايمۇن دوست بولسىمۇ نادان بولغانلىقتىن كەشمىر پادىشاسىنىڭ ھايات كېچىسىنى ئولۇم گىرداۋىغا سالغان ۋاقتىدا، ئوزى دۈشمەن بولسىمۇ دانا دۈشمەن بولغان ئوغرى ئۇنىڭغا ياردەم قىلدى ئەمەسمۇ؟

— ئۇ قانداق ئىش ئىكەن؟ — دەپ سوراپتۇ تاشپاقا.

— ئاڭلىشىمچە، — دەپ ھىكايىسىنى باشلاپتۇ كاردان.

كەشمىر پادىشاسى بىلەن مايمۇن ۋە ئوغرىنىڭ ھېكايىسى

ئاڭلىشىمچە، كەشمىر دىيارىدا بىر پادىشا بار ئىكەن. ئۇنىڭ خەزىنىلىرىنى ئەگەر تاققا يۈكلىسە تاغمۇ كوتىرەلمەيدىكەن؛ ئۇنىڭ لەشكەرلىرىنىڭ ھىساۋىنى ئېلىش ئۈچۈن ھىساپنىڭ سانىمۇ يېتىشمەيدىكەن. ئۇ جاھانگىرلىك تۇغىنى پەلەك گۈمبىزىنىڭ ئۈستىدە كوتەرگەن ۋە ئادالەت پۈتنىڭ نەقىشلىرى بىلەن كۇن ۋە تۇن سەھىپىلىرىگە زىننەت بەرگەن بىر پادىشا ئىكەن.

دەرگاھىنى بوسە ئەيلەپ زامانە،
باش قويارىكەن ئۇنىڭ باسقان قەدىمگە.

بۇ پادىشانىڭ بىر مايمۇنى بار بولۇپ، پادىشا ھەممە ئىشتا ئۇنىڭغا ئىشىنىدىكەن ۋە ئۇنى دائىم نەزىنىمەتلەر بىلەن تەربىيەت قىلىپ، ئوزىگە ئېچكى مەھرەم قىلىۋالغان ئىكەن. ئەگەر پادىشا ئۇخلىسا مايمۇن تاڭ ئاتقىچە قولىدا خەنجەر تۇتۇپ، ئۇنىڭ ياستۇغى بېشىدا ئولتۇرىدىكەن، تاسادىپەن بىر زەرەك ئوغرى بىر راق بىر شەھەردىن بۇ يۇرتقا كەپتۇ ۋە بىر كېچىسى تەييارلىق لىباسىنى كىيىپ، پۇل ۋە مال دۇنيا تېپىش ئۈچۈن كوچىدا كېتىۋېتىپ، يەنە بىر نادان ئوغرى بىلەن ئۇچرىشىپ قاپتۇ. ئىككىسى بىر بىرىگە ھەم جىنس بولغاچقا، ئۇلار ھەسوھبەت بولۇشۇپتۇ. شۇنىدا ھۇساپىر ئوغرى يەرلىك ئوغرىدىن سوراپتۇ:

— بىز قەيەرگە بارايلى بۇرادەر، كىمنىڭ تېمىنى تېشەيلى؟

— رەئىس كالاننىڭ ئاختىخانىسىدا ناھايىتى سېمىز ۋە بەكمۇ ئېلدام ماكىدىغان بىر خېچىر بار. رەئىس كالان ئۇنى ناھايىتى ياخشى كوردۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن خېچىرىنى ھۇھايىزەت قىلىش

قا ئون نەپەر قوللنى مۇئەككەل قىلىپ قويغان، ئۇلار خېچىرنىڭ پۇتىنى زەنجىر بىلەن باغلاپ ساقلايدۇ. ياخشىسى شۇكى، بىز ئاۋال بېرىپ خېچىرنى ئالايلى، ئۇندىن كېيىن چاسۇ بېشىدىكى شىشە-گەرنىڭ دۇكىنىغا بېرىپ، ئۇنىڭ تېمىنى تېشەيلى ۋە قىممەت باھا شىشىلىرىنى ئېلىپ، خېچىرغا يۈكلەپ يولىمىزغا راۋان بولايلى، — دەپتۇ نادان ئوغرى.

زېرەك ئوغرى ئۇنىڭ بۇ سۆزىدىن ئەجەپلىنىپ، نىمە قىلىشنى بىلەلمەي تۇرغاندا پاششاپ كېلىپ قاپتۇ-دە، زېرەك ئوغرى دەرھال ئۆزىنى دالدىغا ئاپتۇ. نادان ئوغرى تۆتۈلۈپ قاپتۇ.

— نىمە ئادەم سەن؟ — دەپ سوراپتۇ پاششاپ.

— مەن ئوغرىمەن، — دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ نادان ئوغرى، — رەئىس كالانتىڭ خېچىرىنى ئوغرىلاپ، شىشىگەرنىڭ دۇكىنىنى تېشىپ، شىشىلەرنى خېچىرغا يۈكلەپ، ئويۇمگە ئاپىرىشقا قەست قىلغان ئىدىم.

پاششاپ كۈلۈپتۇ ۋە:

— بۇنداقمۇ ئاخماق ئوغرى بولامدۇ، بىر ئېشەكنى بىر مۇنچە ئادەم ساقلاپ ياتسا، ئۇز جېنىنى بالانىڭ ئوتىغا باشلاپ بىر تەڭگىگە ئالمايدىغان بىر مۇنچە شىشە ئۈچۈن ئۆزىنى خەتەرگە تاشلايدىغان؟ ساڭا بىكارغا كەلگەن جان بولغاچقا، قەدرىنى بىلمەيدىكەنسەن-دە. ئەگەر پادىشانىڭ خەزىنىسى ئۈچۈن بۇنداق خەتەرنى ئىختىيار قىلغان بولساڭ مەزۇر بولغان بولاتتى، — دەپتۇ-دە، ئۇنىڭ قوللىرىنى باغلاپ زىندانغا تاشلاپتۇ.

زېرەك ئوغرى ئۇلارنىڭ ماجرالىرىنى ئاڭلاپ تۇرغان ئىكەن. نادان ئوغرىنىڭ ھىلىگەر بۇزۇق خىيالىدىن ۋە پاششاپنىڭ ئېيتقان سۆزلىرىدىن تەجرىبە ھاسىل قىلىپ، ئۆز-ئۆزىگە "ئوغرى ماڭا دوست بولسىمۇ نادان ئىدى. پاششاپ بولسا دانا دۇشمەن. ئەگەر ئۇ دانا دۇشمەن پەيدا بولمىغان بولسا، بۇنادان دوست مېنى ھالاكەت يېرىگە باشلىغان بولاتتىكەن. ھىلى بولسىمۇ پاششاپ ئېيتقاندەك پادىشا خەز-

ئەسكە بارسام مەقسىدىم ئۇنىڭدىن ھاسىل بولسا ئەجەپ ئەمەس" دەپ-تۇ-دە، ئاستاغىنە پادىشا سارىيىنىڭ تۇۋىدىكە كەپتۇ ۋە لەخمە كولاشقا باشلاپ، ساراي تېمىنىڭ تاش بىلەن قوپۇرۇلغان ئۇلىنى پولات كەكە بىلەن پارە-پارە قىلغىلى تۇرۇپتۇ.

قانچە تاش باغرىنى ياردى ئۇ ئۇستات،
كورسە ئۇنى شاگىرت بولغاي ئىدى پەرھات.

تېخى ئۇ كېچىنىڭ ئاپتاپ ئەيياري يەر ئاستىدىن لەخمە ئۇرۇپ، مەشرىق تەرەپىدىكە ئۇلانماي تۇرۇپلا، ئۇنىڭ لەخمىسى ئاخىرىغا يېتىپ، پادىشانىڭ ئارامگاھىنىڭ يېنىدىن باش چىقىرىپتۇ. قارىسا پادىشا ئالتۇن تەختە ئۇستىدە ئۇيقۇغا كەتكەن ئىكەن؛ ئۇنىڭ تەختىنىڭ ئەتراپىدا مال-دۇنيا دىگەن تولا ئىكەن؛ ئۇ-نىڭ بىساتىنىڭ قىرغىدا، جاۋاھىرلار بىلەن بېزەلگەن بىر شام-داندا كاپۇردەك ئاپپاق شام زەردار كىشلەرنىڭ يۈزىدەك كۆلۈپ تۇرغان ۋە مىسكىن پەرۋانىلەر نامراتلىق شولىسىدا ئورتىنىۋاتقان ئىكەن.

پەرۋانىلەر كويدۇرسە قانات ۋە پەر،
ئىشق ئەھلى كويدۇرەر جان ۋە جىگەر.

ئوغرى يەنە قولىغا خەنجەر ئېلىپ، شاھنىڭ ياستۇغى ئۇس-تىدە ئوڭ-سولىغا ئېھتىيات نەزىرىنى سېلىپ تۇرغان بىر مايمۇننى-مۇ كورۇپتۇ. ئوغرى ئۇنىڭغا ھەيران بولۇپ: "بۇ ۋەھشى ھايۋان قانداقسىگە پادىشانىڭ بىساتى ئۇستىگە چىقىۋالغاندۇ ۋە نېمىشقا شۇنداق ئىتتىك تېغىنى قولىغا تۇتۇۋالغاندۇ" دەپ ئويلاپ تۇرسا، تۇيۇقسىز تورۇستىن بىر نەچچە چۈمۈلە ئۇتتۇرلا پادىشانىڭ مەي-دىسىگە چۈشۈپتۇ. مايمۇن ئۇنى كورۈپ غەزەپ ئوتى ئورلەپتۇ - دە:

"مەنـدەك پاسـۋان قاراپ تۇرغان يەردە ئـسگەمـنىڭ مەيـدە ـ سـىدىن باسـقـىلى چـۈمـۈلسنىڭ نسمە ھەددى بار ئـسكـەن" دەپ ۋاقىراپتۇ ـ دە، ئۇ نادان مايمۇن چۈمۈلنى ئولتۇرمەكچى بو ـ لۇپ پادىشانىڭ كوكسىگە قارىتىپ خەنجەر شىلتىپتۇ. ئۇنى كور ـ گەن ئوغرى: "ھەي نادان ئەبـلەخ، قولۇڭـنى تارت! ئۇ ئولـسە جاھان ۋەيران بولىدۇ" دەپ ۋاقىراش بىلەن تەڭـلا مايـمۇنىڭ خەنجەر تۇتقان قولىنى تۇتۇۋاپتۇ. پادىشا ئوغرىنىڭ ئاۋازىنى ئاڭـ لاپ ئويغىنىپتۇ ۋە ئۇ ھالەتنى كورۈپ سوراپتۇ:

ــ نىمە ئادەم سەن؟

ــ دانا دۇشمىنىڭمەن. مېلىڭنى ئالغىلى كەلگەن ئىدىم. ئەگەر بىر پەس غاپىل بولغان بولسام، بۇ نادان مېھرىۋانىڭ سېنى قان دەريـاسىغا غەرق قىلغان بولاتتى، ــ دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ ئوغرى.

پادىشا بۇ ھالنى كورۈپ خـۇداغا شۈكرى قىلىپ، سەجـدە قىپتۇ ۋە:

ــ ئەگەر تەڭرىنىڭ مەرھىمىتى كىشىگە يار بولىدىغان بولسا، ئوغرى پاسـۋان ۋە دۇشمەن مېھرىۋان بولىدىغانلىغى راست ئىكەن، ــ دەپتۇ ـ دە، ئوغرىغا ئىلتىپات قىلىپ، ئۇزىنىڭ مەھـرەملىرىنىڭ قا ـ تارىغا كىرگۈزۈپتۇ. مايمۇننى بولسا زەنجىر بىلەن باغلاپ ئۇزىدىن يىراق جايغا ئەۋەتىۋېتىپتۇ.

ئوغرى ۋەج ئۇمىدىدە خەزىنە تېمىنى تېشىدىغان بولـسىمۇ، دانىشمەنلىك لىباسىنى كىيگەنلىگىدىن بېشىغا دولەت تاجـى قويۇ ـ لۇپتۇ. مايمۇن بولسا پادىشاغا يېقىنلىق مۇقامىدا تۇرۇپ، بارلـىق سىرلارغا مەھرەم بولغان بولسىمۇ، نادانلىق تـىكىنى ئۇنىڭ ئېتى ـ گىنى ئىلغاچقا ھورمەت لىباسى ئۇنىڭ تېنىدىن سالدۇرۇلۇپتۇ.

زېرەك دۇشمەن جانغا رەقىپ بولسىمۇ،
نەچچە ھەسسە ياخشى ئۇ نادان دوستتىن.
چۈنكى نادان دوستلۇغىدىن پايدا ئاز،
كەلتۈرەر كوپ زەرەر ئۇ نادانلىقتىن.

بۇ مسالىنىڭ پايدىسى شۇكى، ئاقىل كىشىلەر دانا كىشىلەر بىلەن دوست بولۇشى، نادانلارنىڭ سوھبىتىدىن نەچچە پەرسەڭ يىراقىقا قېچىشى كېرەك.

مەيلى زىندان بولسا بول ئاقىل بىلەن،
بولمىغىن گۈلشەندىمۇ جاھىل بىلەن.
ھەرزامان دانانى تۇتقىن ئاشنا،
بولمىغىن ئەلۋەتتە يار نادان بىلەن.

تاشپاقا بۇ پايدىلىق ھىكايىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن:
ــ ئەي، دانىشمەنلىك دەريا‌سى كوڭلۇمنىڭ قۇلىغىغا ھىكمەت گوھەرلىرى بىلەن زىننەتلەر بەردىڭ. ئەمدى ئېيتىپ بەرگىنە، دوستلار نەچچە گۈرۈھ بولىدۇ؟ ــ دەپ سوراپتۇ.
ــ ھوكۈمالارنىڭ ئېيتىشىچە، ــ دەپتۇ كاردان، ــ زامان ئەھلىنىڭ ھەممىسى دوستلۇق دەۋاسىنى قىلىدۇ. ئۇلار ئۈچ قىسىم بولىدۇ. بەزىسى، خۇددى غىزاغا ئوخشاش بولىدۇ، ئۇلارسىز ياشاش مۇمكىن ئەمەس. ئۇلارنىڭ جامالىنىڭ نۇرى چۈشمەي تۇرۇپ، سوھبەت شامنىڭ شولىسى چىقمايدۇ.

بىلىككى يار يۈزىدۇر كوڭۈل ئويىگە چىراق،
قاراڭغۇلۇق بولغۇسى ئۇندىن ئايرىلغان ھامان.

ئۇلارنىڭ بەزىسى خۇددى داۋاغا ئوخشاش بولىدۇ. ئۇلارغا بەزى ۋاقىتلاردا ئېھتىياج چۈشىدۇ. ئۇلارنىڭ يەنە بەزىسى خۇددى دەرتكە ئوخشايدۇ. ئۇلار زەھەردىن باشقا ھوسۇل بەرمەيدۇ. ئۇلار ئىككى يۈزلىمچى ۋە خوجا كوردىلەردۇر. ئۇلارنىڭ ساڭا باشقىچە تىلى ۋە يۈزى بار، دۈشمەنلىرىڭگە ئۇزگىچە مۇھەببەت ۋە ئۇلپەتچىلىكلىرى بار.

چىرايى نۇردەك مۇڭاپىق ئىرۇر،
قەلبى سايدەك مۇناپىق ئىرۇر.
كۆڭلىدۇر بۇزۇق سۇرىتى تۇزۇك،
جىسمىدۇر ھايات ئوزىدۇر ئولۇك.

شۇنىڭ ئۈچۈن ئەقىللىق كىشىلەر بۇنداق دوست يۇزلۇك دۇشمەنلەردىن ڭاز كېچىشى، خالىس دوستلارغا ئۇلىشىشى، يەنى دۇشمەننى تاشلاپ دوستنىڭ قولىنى تۇتۇشى كېرەك.

ــ كىشى قانداق قىلسا دوستلۇق شەرتلىرىنى تولۇق بىجا كەلتۈرگەن بولىدۇ؟ ــ دەپ سوراپتۇ تاشپاقا.

ــ ھەر كىشىدە مۇنۇ ئالتە خىسلەت بولسا ئۇنىڭ دوستلۇغىدا قۇسۇر يوق بولىدۇ، ــ دەپتۇ مايمۇن، ــ ئەڭگىلى شۇكى، ئەگەر دوستىنىڭ ئەيىۋىنى بىلسە ئۇنى كىشىگە ئىزھار قىلماسلىق كېرەك. ئىككىنچىسى، دوستىنىڭ ھۇنىرىنى كورسە بىرىنى ئون قىلىپ ئېيتىش كېرەك. ئۈچىنچىسى، ئۇنىڭغا ياخشىلىق قىلغان بولسا مىننەت قىلماسلىق ڭە نەزىردە تۇتماسلىق كېرەك. توتىنچىسى، ئۇنىڭدىن مەنپەئەت كورسە ئۇنى ئۇنتۇماسلىق كېرەك. بەشىنچىسى، ئەگەر ئۇنىڭ تەرىپىدىن ئوزى تەرەپكە بىرەر خاتالىق يۇز بەرگەن بولسا، ئۇنى كۆڭلىگە ئالماسلىق ڭە ئەپۇ قىلىش كېرەك. ئالتىنچىسى، ئەگەر ئوزىرە قويسا قوبۇل قىلىش كېرەك. ئەگەر كىشى بۇ سۇپەتلەرگە ئىگە بولمىسا مۇتلەق دوستقا يارىمايدۇ. ئۇنىڭغا دوست بولغان كىشى ئاخىرى پۇشايمانغا قالىدۇ. زامان ئەھلى ئارىسىدىكى خالىس دوست خۇددى كىميا‌غا ئوخشايدۇ ڭە رىياسىز ئاشنا خۇددى ئەنقاغا ئوخشايدۇ. بۇلار ئوزلىرىگە يوقلۇقنى ماكان قىلىشقان ڭە تېپىلماسلىققا ھوكۇم ئېلىشقان.

بۇ ئالەم ئىچىدە تاپمىدىم يار ھەم،
كۆڭلۇمنىڭ غېمىگە مۇڭاپىق مەلھەم.

ئەينەكتەك كوڭلى ساپ نەرسە يوق لېكىن،
ئۇرغىلى بولمايدۇ ئۇنىڭغىمۇ دەم.

سوز شۇ يەرگە يەتكەندە تاشپاقا دەپتۇ:
ــ مەن ساڭا دوست بولۇشقا مەزمۇت قەدەم تاشلىدىم ۋە مەن دوست ـ يارلىق ئەدەپلىرىدىن ھېچ بىرىنى تاشلىمايمەن. ئەگەر مېنى دوستلۇققا قوبۇل قىلساڭ ۋە تا قىيامەتكىچە كوڭلۈمـ ـنىڭ بوينىغا مىننەت قويساڭ، سېنىڭ سېخىلىغىڭ ئالدىدا بۇ ھېچقانداق ئەجەپلىنەرلىك ئىش بولمايدۇ.

مايمۇن خۇرسەن بولۇپ دەرەختىن چۈشۈپتۇ. تاشپاقىمۇ سۇدىن چىقىپ دەرەخ تۈۋىگە كەپتۇ. ئۇلار بىر بىرى بىلەن قۇچاقلىشىپ كورۇشۇپ دوستلۇق ۋەدىلىرىنى ئارىغا سېلىپتۇ. ئىككىسىنىڭ كوڭۇللىرىدىن غۇربەت ۋەھشىتى كېتىپ، شادى خورام بولۇشۇپتۇ. مايمۇن پادىشالىغىنىڭ ھەسرىتىنى، تاجىدارلىغىنىڭ ئىززىتىنى ئۇنتۇپتۇ، تاشپاقا ئەھلى ئايال ۋە دېيارىنى ئۇنۇتۇپتۇ.

ماڭا گەر بولسا مۇيەسسەر يار ـ دوستىنڭ سوھبىتى،
غەم يېمەسمەن بولمىسىمۇ ئوزگە ئىشنىڭ راھىتى.

شۇنىڭ بىلەن ئۇ جەزىرىدە ئۇلارنىڭ سوھبىتى ئۇزاققا تارتىپتۇ. تاشپاقىنىڭ ئەھلى ئايالىرى ئوز يۇرتىدا قالغان ئىكەن. ئۇلار ئۇنىڭ پىراقىدىن بىتاقەت بولۇشۇپتۇ. بولۇپمۇ تاشپاقىنىڭ جۇپتى بۇرۇنىدىن تارتىپ بىر سائەت ئېرىدىن ئايرىلىشقا تاقىتى يوق بولغاچقا، ئېرىدىن ئۇزۇن ۋاقىت ئايرىلىپ، چەكسىز غەم ـ ئەندىشە ئىچىدە قاپتۇ ۋە ھىجران ئوتى ئۇنىڭ جېنىنىڭ جىگىرىنى كويدۇرۇشكە باشلاپتۇ.

ئەگەر تاغنىڭ جېنىغا ياقساڭ ھىجران ئوتىنى،
كوكسىگە تاش ئۇرۇپ تاغ، ناله پاريات قىلغۇسى.

ئۇ چىداپ تۇرالماي، ئاخىرى پىراق شىكايىتىنى ئوز جەنىسىدىن بىرىگە ئىزھار قىپتۇ:

كەتتى يارىم مەن بۇ يەردە تەلمۇرۇپ قالدىم قاراپ،
مېھرىنىڭ ۋەسلى ئۈمىدى قالدى كوڭلۇمدە نىھان.
پاتتى ھەيرانلىق لېيىغا سەرۋىدەك نازۇك پۇتۇم،
بۇنچە مۇشكۈلدىن نىجات تاپماقلىغىم بولماس ئاسان.

مېنىڭ ئۇ غېرىبىم ئوزىنى قايسى تەرەپكە ئالغانلىغىنى ۋە قەيەردە قالغانلىغىنى بىلمەيمەن. بۇگۈنكى كۈندە كەلسەڭ كاشكى ئۇنىڭ ۋىسالى سۇبھىنىڭ يورۇقلۇغى پىراق شامنىڭ قاراڭغۇلۇغىنى يوق ئەتكەن بولاتتى. ئۇنىڭ جامالى جىلۋىسى زاھىر بولساء ئىشق خىيالاتىنىڭ جۇنۇنلۇغى مەندىن كەتكەن بولاتتى.

كەلسە ئۇ يارىم سەپەردىن ناگاھان،
تەن ئىچىگە كىرگۈسىدۇر يېڭى جان.

دوستى ئۇنىڭ بۇ ئىزتىرابىنى كورۇپ شۇنداق دەپتۇ:
ــ ئەگەر مېنى يالغانچى دېمىسەڭ ھەم سوزۇمنى ئىپتىۋارغا ئالساڭ ئۇنىڭ خەۋىرىنى ساڭا ئېيتىمەن.
ــ ئەي شەپقەتلىك دوستۇم، ــ دەپتۇ تاشپاقىنىڭ جۇپتى، ــ سېنىڭ سوزۇڭدە ھىچقانداق خىلاپلىق يوق. مەن سېنىڭ راستچىلىغىڭنى كوپ قېتىم سىناپ بېقىپ، ئۇنىڭغا تولۇق ئىشەنگەنمەن. سېنىڭ ئېيتقان ھەر قانداق سوزۇڭدە قىلچە شۇبھە يوق.
ــ مېنىڭ ئاڭلىشىمچە، ــ دەپتۇ ئۇ تاشپاقا، ــ سېنىڭ ئېرىڭ

بىر مايمۇن بىلەن دوست بولۇپتىمىش ۋە ئۇنىڭ سوھبىتىنى ھېچ نېمەتكە باراۋەر تۇتمايدىغان، ئۇنىڭغا مۇلاقەت بولۇشنى ھېچ لەززەتكە تەڭ كورمەيدىغان بولۇپ كېتىپتىمىش. ئۇ ھازىر سېنىڭ پىراقىڭ ئوتىنى ئۇنىڭ ۋىسال سۇيىنى بىلەن ئوچۇرىدىكەن ۋە ئۇنىڭ جامالىنى سېنىڭ ۋىسالىڭ ئورنىدا ئوزىگە ئولپەت قىلىدىكەن.

تاشپاقنىڭ جۇپتى بۇ سوزنى ئاڭلاش بىلەنلا غەيرەت ئوتى ئىچىدىن بېشىغا ئورلەپتۇ ۋە پەريات قىلىشقا باشلاپتۇ.

نىتەي ئەمدىكى يارىم ئوزگە ئەغيار قوينىدا سولدى،
قۇرۇق قالدى مېنىڭ قوينۇم ۋە قان ياشىم بىلەن تولدى.

ــ ھەي جاپاكار پەلەك! جەمئىيەتنىڭ خامىنى ئايرىلىشىڭ بولمىغا ئۇچۇردۇڭ! ئۇمىدىم زىرائىتىنى غەمنىڭ ئىسسىق شامىلى بىلەن كويدۇردۇڭ! كېچە-كۇندۇز ئۇلپىتىم بولغان يارىمنى باشقىلارغا ئولپەت قىلدىڭ! ئوز تەسەررۇپۇمدىكى نەق جانىنى غەيرىنىڭ قولىغا بەردىڭ! ھەي بۇتاپا پەلەك! يارلىغىمنىڭ سەھىپىلىرىدىن مېھرى رەقىمىنى ئوقۇمىغانمىدىڭ؟ ھەي بىگانە! مۇھەببەتنىم چىمەنىدىن ئاشنالىق بۇيىنى بۇرىمىغانمىدىڭ؟

ئۇزۇپ مەندىن كوكۇل بىگانە قىلدىڭ،
مېنى مۇنداق ئەجەپ دىۋانە قىلدىڭ.

ــ بولدىغان ئىش بولۇپ بوپتۇ، ــ دەپتۇ ئۇنىڭ دوستى بولغان تاشپاقا، ــ ئەمدى بىھۇدە غەم يىگەننىڭ پايدىسى يوق. تەدبىر بىلەن ئويلاپ ئىش قىلماق كېرەك ۋە ئۇ ئىش بىلەن كوكۇلگە پاراغەت ھاسىل قىلماق كېرەك.

شۇنداق قىلىپ ئۇلار ھىلە كىتاۋىنى مۇتالىئە قىلىشقا باشلا-

شپتۇ ۋە كوپ مۇلاھىزە قىلغاندىن كېيىن، ھىلىسىنى شۇنىڭغا توختىتىپتۇكى، مايمۇننى ئولتۇرىدىغان بولۇشۇپتۇ. تاشپاقنىڭ جۈپـ تى ئوز دوستىنىڭ مەسلىھەتى بويىچە ئاغرىپ قالغان بولۇپ يېتىۋېلىپ، تاشپاقنىڭ كىشى ئەۋەتىپتۇ ۋە ئۇنىڭغا:

ياربا گەر بولسا ئاغرىق يارىنى سورماق ھەۋەس،
تېز كېلىپ كورسۇن بۇنىڭدا بار تېخى سەل - پەل نەپەس.—

دەپ خەۋەر قىلىپتۇ.

تاشپاقا ئوز جۈپتىنىڭ ئاغرىپ قالغانلىغىدىن خەۋەر تېپىپ، بىرىپ ئوز زەئىپەسىنىڭ ھالىنى سوراپ قايتىپ كېلىش ئۈچۈن مايمۇندىن ئىجازەت سوراپتۇ.

— ئەي غەمگۇزار دوستۇم، — دەپتۇ مايمۇن، — بىرىپ پاتـ راق كەلگىن ۋە مەن غېرىپنى بۇ جاڭگال ياقىسىدا تەنھا ۋە ياردەمسىز تاشلاپ قويما، چۈنكى ماڭا بۇ يەردە پەقەت سېنىڭ پىراقىڭنىڭ كېمىسى ۋە ھىجرانىڭنىڭ دەردىلا ھەمرا بولىدۇ.

كېچىلەر يالغۇزلۇغۇمدا ئۇلپىتىم غەمدۇر ماڭا،
ھەر كىشىنىڭ جېنىغا ژاي، بولسا غەم غەمخور ئاڭا.

— ھەي، روھى راۋانىمنىڭ راھىتى بولغان مېھرىۋان دوسـ تۇم، — دەپتۇ تاشپاقا ئۇنىڭغا، — ماڭا بۇ سەپەر زورۇرىيەت يۈزىسـ دىن توغرا كېلىپ قالدى. بولمىسا سەندىن ئوز ئىختىيارىم بىلەن جۇدا بولۇشنى ۋە سەندىن ئايرىلىشنى خىيالىمغىمۇ كەلتۈرمىگەن ئىدىم.

شۇنداق قىلىپ، تاشپاقا مايمۇن بىلەن ۋىدالىشىپ، ئوز ئۇـ يىگە قاراپ بېچارىلەرچە يۇرۇپ كېتىپتۇ. ئۇ ئوز ۋەتىنىگە يېقىنـ لاشقان چاغدا، ئۇنىڭ دوستلىرى ۋە ئۇرۇق - تۇققانلىرى ئۇنىڭ ئالدىغا ھازىر بولۇشۇپ "مەرھابا" ئاۋازىنى ئاسمانغا يەتكۈزۈشۈپـ

تۇ. تاشپاقا ئوز مەھرەملىرى بىلەن ئويغە كىرىپتۇ ۋە رەنجـ
يوتقىنىدا ياتقان خوتۇنىنى كورۈپتۇ. قارىسا خوتۇنىنىڭ رۇخسارى
گۈلزارىنىڭ لالىلىرى زەپىرەڭگە ئالمىشىپ، ھەر بىر مويى بىردىن
ناله قىلىپ ياتقان ئىكەن. ئۇ خوتۇنىدىن ھەر قانچە ئەھۋال سو-
رىغان بولسىمۇ ھېچبىر جاۋاپ ئالالماپتۇ. ھەر قانچە مېھرىۋانلىق
ۋە دىلجۇيلۇق كورسەتكەن بولسىمۇ، جۇپتى ھېچقانداق ئىلتىپات
قىلماپتۇ.

ئەي كوكۈل كويى ئۇنىڭكىم نائۇمىتلىك بازارى،
ناله ۋە زارىنىڭ ماتاسى ئۇندا بولغاندۇر كاسات.

تاشپاقىنىڭ جۇپتىنىڭ ھىلىقى دوستى ئوزىنى ئاغرىق باق-
قۇچى قىلىپ ئولتۇرغان ئىكەن. تاشپاقا ئۇنىڭدىن سوراپتۇ:
— بۇ ئاغرىق نىمە ئۇچۇن سوزلىمەيدۇ ۋە رەنجىنىڭ كەيـ
پىياتىنى بايان قىلمايدۇ؟
جۇپتىنىڭ دوستى سوغۇق ئاھ چېكىپتۇ ۋە:

— ئەي تۇنۇپ، بۇ دەرت ئىلاجىن قىلغىلى ئاغرىتما باش،
ئىشقى دەردى دەرتكى ئۇ دەرماننى قىلمايدۇ قوبۇل.

بۇ ئىلاج كار قىلمايدىغان ئاغرىق ۋە داۋادىن نائۇمىت رەنـ
جىلەردىندۇر، شۇنداق تۇرۇقلۇق قايسى ماجالى بىلەن نەپەس
ئۇرالىسۇن ۋە قانداق قۇۋۋەت بىلەن سوز ئاڭلىيالىسۇن، — دەپتۇ.
تاشپاقا بىردەم پىكىريات چېكىپتۇ ۋە سوراپتۇ:
— قانداق دورا بۇنىڭغا نەپ بېرىدۇ ۋە قانداق دەرمان بۇ-
نىڭغا شىپا بولىدۇ؟ تېزرەك ئېيتقىن، ئۇنى تېپىش ئۇچۇن تاغ-
دەريالارنى كېزەي ۋە ئاشنا ھەم بىگانىلەردىن سورايى، ئەگەر ئۇ-
نىڭغا جان ۋە يۇرەك سەرپ قىلماق لازىم بولىدىغان بولسىمۇ،

ئۇنى قىلاي. ئۇنىڭغا پۈتۈن ھاياتىمنى، كۈچ-قۇۋۋىتىمنى ۋە سۈ ھەم لايدىن پۈتكەن بۇ جىسمىمنىمۇ ئوتۇنەي.

جان نەچۈك بولماس پىدا، جانان ئەگەر تۇتسا قوبۇل،
خاھلىسا كويىغا نەچۈن بولماس نىسار بۇ كۆكۈل.

ــ بۇ ئاغرىق خوتۇنلارنىڭ بالا ياتقوسىغا پەيدا بولىدىغان ئاغرىقتىن، بۇنىڭغا مايمۇن يۇرىگىدىن باشقا نەرسە داۋا بولالمايدۇ، ــ دەپتۇ ئاغرىق باققۇچى.

ــ ئۇ نەرسە ئاسانلىق بىلەن تېپىلمايدۇ، ــ دەپتۇ تاشپاقا.

ــ بۇ دورىنىڭ قولغا كىرىشى مۇشكۈل ئىكەنلىگى بىزگىمۇ مەلۇم، ــ دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ ئەنە شۇ مىكىرنى ئويلاپ تاپقان ئاغرىق باققۇچى، ــ سېنى بىر داۋا تېپىش مەقسىدىدە چاقىرىدۇق ۋە يەنە ۋاپادار يارىنىڭ ئاخىرقى پۇرسەتتىكى دىدارىنى كورۇ-ۋالغىن ھەم ۋەدالىشۋالغىن دەپ چىللىدۇق. قارىغىنا، بۇ بىچارىنىڭ ئەھدى يەكگىللەش ئېھتىمالى ۋە ساقىيىش ئۈمىدى قالمىدى.

قاندىن ئۇزگە يوقتۇر بۇ دەردىمگە لايىق شەربىتى،
غەمدىن ئۇزگە يوق بۇ كۆكلۈمنىڭ مۇناسىپ راھىتى.

بۇ سوزلەرنى ئاڭلىغان تاشپاقىنىڭ غېمى تېخىمۇ ئارتىپتۇ ۋە ناھايىتى كوپ تەدبىر ۋە چارىلەرنى ئويلاپ بېقىپ، ئاخىرى دوستى مايمۇننى ئولتۇرۇشتىن باشقا مەسلىھەت تاپالماپتۇ-دە، نائىلاج ئۇنىڭغا تاما باغلاپ، ئۇنىڭ جېنىغا قەست قىلماقچى بوپتۇ. ئۇ-نىڭ ئەقلى ئىشاپ يۇرتىدىن ئۇنىڭغا قانچە نەسىھەت قىلىپتۇ: "ھەي پەست، دوستلۇق ۋە بىرلىك بىناسى سەن-بىلەن مايمۇننىڭ ئوتتۇرىدا مۇستەھكەملەنگەن ئىدى. ئۇنى ئۇزرە قولى بىلەن ۋەيران قىلىش مەرتلىك ۋە مۇروۋۋەتلىكتىن ئەمەس."

"ۋاي ئىستىكى بىۋاپا دۇشمەن ئۇچۇن،
زايا ئەيلەمسەن ۋاپادار دوستنى".

لېكىن ئۇنىڭ ئەپسى قارا يۈزلۈك بىلەن: "ئوينىڭ ئاۋاتلىغى ۋە مەئىشەتنىڭ سەرەمجاملىغى خوتۇن بىلەن بولىدۇ. ئۇنى تاشلىماق ۋە ئۇزىنى ئۇزىگە ھېچ جۇپلۇگى ۋە تەڭلىگى بولمىغان كىشىنىڭ مۇھەببىتىگە باشلىماق ياخشىلىق ۋە ئەقىللىقلىق ئالامتى ئەمەس.

قاچانمۇ تەڭ بولالىسۇن كونا يارىنىڭ پۇتىغا،
تېخىچە ھېچ تەجرىبىسىز يېڭى يارىڭنىڭ بېشى".

دەپ ۋەسۋەسە قىلىشقا باشلاپتۇ. ئاخىرى خوتۇننىڭ ئىشقى غالىپ كېلىپ، ئۇ ۋاپا قەندىلىنى جاپا تېشى بىلەن ئوشاتماقچى بوپ تۇ. ئەمما بىۋاپالىق دېگەن ئۇنىڭ ئەسىرى بەتبەختىلەر ئەھۋالىنىڭ پىشانىسىدىن ئۇزگە جايدا ئاشكارىلانمايدىغان شۇملۇق داغىدۇر. ئۇز ۋەدىسىنى سۇندۇرۇش دېگەن ئېپلاسلارنىڭ ۋۇجۇت لەۋھەسىدىن باشقا جايغا يېزىلمايدىغان خارلىق رەقىمىدۇر. ھەر كىشى مەككارلىق ۋە ئىككى يۈزلىمىلىك سۈپىتى بىلەن شوھرەت تاپسا، ھېچ كىشى ئۇنىڭ يېنىغا يېقىن يولاشقىمۇ ئۇنىمايدۇ ۋە ئۇنداق بىۋاپالىق ھەم ۋەدىسىگە خىلاپلىق قىلىش نامى بىلەن ئاتالغان كىشىنى ھېچكىم خوشلىمايدۇ، بەلكى ھەممە ئادەم ئۇنىڭدىن پەرھىز قىلماقنى ۋاجىپ دەپ بىلىدۇ.

مەي ئىچەر چاغىمدا ساقى ئېيتتى بۇ سۆزنى ماڭا:
تۇتما زىنھار ئەھدى سۇندۇرغان كىشىلەر سوھبىتىن.

تاشپاقا مايمۇننىڭ جېنىغا قەست قىلماقچى بوپتۇ. لېكىن ئۇ تاكى مايمۇننى ئويىگە ئېلىپ كەلمىگىچە ئۇز غەرەزى ئىشقا ئاشمايدىغانلىغىنى ئويلاپ، شۇ غەرەزنى كوڭلىگە پۈكۈپ، مايمۇننىڭ قېشىغا

بېرىپتۇ. ئەما مايمۇن ئۇنى كورۇشكە ناھايىتى بەك ئىشتىياق باغلاپ، كوللى جان دەپ ئۇنى كورۇشكە تەلەپكار بولۇپ تۇرغان ئىكەن. شۇڭا ئۇنىڭ كوزى دوستىنىڭ جامالىغا چۈشۈش بىلەنلا، خوشال بولغانلىغىدىن شاتلىق نەغمىلىرى بىلەن ساز باشلاپ:

ئەلھەمدۇلىللا، يەنە كەلدى قۇياشىم،
قارا تۇندىن خالاس بولدى بۇ باشىم.

دەپتۇ ۋە تاشپاقىنىڭ ئوز ئەھۋالى ۋە بالا-چاقىلىرىنىڭ ئەھۋالىنى سوراپتۇ. تاشپاقا ئۇنىڭغا جاۋاپ بېرىپ شۇنداق دەپتۇ:

— پىراقتىكى رەنجى ماڭا شۇنداق غالىپ بولدىكى، ئۇلارنىڭ ئۇلپەتچىلىگىنىڭ داۋاسى ماڭا قىلچە كار قىلمىدى. ھەر ساۋەت سېنىڭ تەنھالىغىڭنى يادىمغا كەلتۈرسەم مېنىڭ ئەيش-ئىشرەتكە كوڭلۇم تارتمىدى ۋە ئوز-ئوزەمگە: "ھەي بىمەۋرۇۋەت، سەن بۇ يەردە پاراغەت گۈلشىنى ئىچىدە ئەيش-ئىشرەت تەختىدە ئولتۇرساڭ، سېنىڭ ۋاپادار دوستۇڭ غەۋرىبەت تىكەنلىگىدە مېھنەت تۇپرىغىغا پېتىپ، مۇشەققەت تېشىغا باش قويۇپ ياتسا راۋا بولامدۇ؟

ئەجەپ سەن ئولتۇراسەن مۇندا گۈلدەك ئىچىلىپ خەندان،
ۋاپادار يار پۇتىغا سانچىلىپ تۇرسا تىكەن چەندان.

ئىززەت ئىكرامنى ۋاجىپ تۇتۇپ، مەن بىلەن بىللە بېرىپ دىدار-ۋىگىدىن ئويۇمنى ئابادان، ئەھلى ئايالىمنى شادىمان قىلساڭ ئىدى دىگەن نىيەت بىلەن كەلدىم. شۇنداق قىلساڭ قەدەم تەشرىپىگىدىن پەرزەنتلىرىم پەخىرلىنىدۇ، ئۇرۇق-تۇققانلىرىم ۋە خۇلۇم-خوشنىلىرىم بۇنى ئوزىگە ئىپتىخار بىلىشىدۇ. ئەگەر ماڭا بۇ مەرھەمەتىنى قىلساڭ مېنىڭ مەرتىۋەم زىيادە بولىدۇ ۋە ساڭا ھىچ كەمچىلىك يەتمەيدۇ.

بولسا تۆكۈلۈكتىن قۇياش نۇرى ئويۇم ئىچره بەھەم،
بولمىغاي كۆڭلىڭ ئەدەدسز نۇرىدىن بىر زەررەكەم.

ئىككىنچىدىن، ھەممە كىشىلەرنى ھازىر قىلىپ، ئۇلارنىڭ ھۆرۈرىدا سېنى بىر مېھمان قىلىپ، ئۇ ئىش ئارقىلىق دوستلۇقنىڭ يەرى ھوقۇقىنى ئادا قىلىشنى خالايمەن.

— بۇ تەكەللۇپكنى قويغىنا، — دەپتۇ مايمۇن، — ئىككىمزنىڭ ئارىسىدا دوستلۇق زەنجىرى مەھكەم ئۇلاندى، ياتلارغا ئوخشاش مېھماندارچىلىق رەسمىنى تۇرۇپ، مېھمان ئۇرۇنۇش جاپاسىنى چېكىشىڭ ھېچ ھاجىتى يوق. چۈنكى، "دوستىڭ يامىنى دوستىنى جاپاغا قويغۇچىلاردۇر" دىگەن گەپ بار ئەمەسمۇ؟ ئوتتۇرىدا تەكەللۇپ بولمىسا ئاسان كۆن كەچۈرگىلى بولىدۇ-دە. مېنىڭ سائا دوست بولغانلىغىمنى سەن ئوزەڭگە ئېپتىخار دەپ بىلسەن. ئەمما شۇنى بىلگىنكى، سېنىڭ ماڭا دوست بولغانلىغىڭغا ۋە ماڭا ھەمدەملىك قىلغىنىڭغا مەن ئۇنىڭدىنمۇ ئارتۇق پەخىرلىنىمەن ۋە سۆيۈنىمەن. چۈنكى مەن ۋەتەن ۋە دىيارىدىن، مەملىكەت ۋە پادىشالىغىدىن يىراق چۈشۈپ خارلىق ۋە غېرىپلىق، تەنھالىق ۋە مېھنەتكە مۇپتىلا بولغان ئىدىم. تەكرىنىڭ تەقدىرى سېنىڭ سوھبىتىڭ لەززىتىنى ماڭا ئاتا قىلدى ۋە مۇھەببىتىڭ نېمىتىنى ماڭا مەرھەمەت قىلدى. بۇ مەرھەمەت بىلەن روزىگارنىڭ ئازار چاڭگىلىدىن نىجات تاپتىم ۋە ھىجران مۇشەققىتىنىڭ قولىدىن خالاس بولدۇم.

بۇ غۇربەت كويىدا ئەي يارى ھەمدەم،
ۋىسالىڭ بىرلە بولدۇم شادۇ خۇررام.

شۇنداق تۇرۇقلۇق مۇنچۇالا جاپانى ئوزەڭگە لازىم تۇتۇشۇڭ ۋە ئوزەڭنى ئاۋارە قىلىشىڭنىڭ كېرىگى يوق. ئىككىنچىدىن، دوستلۇقتا ئىشرەت ئەسۇلۇدىنىڭ تەييارلىنىشى ئەمەس، بەلكى ئەقىدات

ساپاسی موتىۋەردۇر. نەپسىگە يېتىدىغان پايدا ئەمەس، بەلكى مەنىۋى پايدا تەلەپ قىلىندۇ.

ــ ھەي دوستۇم، ــ دەپتۇ تاشپاقا، ــ مېنىڭ سېنى تەكلىپ قىلىشىم پەقەت زىيانپەت ئۇچۇنلا ئەمەس، بەلكى ئۇلۇغ مۇددىا- يىم شۇكى، ئاردىدىن مۇتلەق جۇدالىق كېلىپ، دائىمى ۋىسال ھاسىل بولسۇن دېگەن ئىدىم. مەن بىردەمىمۇ سەنسىز يۇرۇشنى خالـ- مايمەن.

ــ مۇھەببەت يولىدا يېقىنلىق ۋە يىراقلىق دېگەن گەپ يوق، ــ دەپتۇ مايمۇن، ــ ئىككى دوستىنىڭ ئارىسى مەشرىق ۋە مەغرىپتەك بولسىمۇ بىر بىرىنىڭ يادى بىلەن كۆڭلى تەسەللى تاپالايدۇ. كورۇنۇشتىكى يىراقلىق قەلبىنىڭ مۇلاقاتىنى مەنئى قىلالمايدۇ. ئۇلار ھەمىشە مەنا كوزى بىلەن بىر بىرىنىڭ جامالىنى كورۇشۇپ تۇرىدۇ. ئەگەر ئاردىدا كوڭلىمىزنىڭ يېقىنلىغى بولسا ئىككى جايدا ياشىماقتىن ھەچبىر زىيان بولمىغاي. بۇ تۇغرىدا بىر ئەزىز مۇنداق بىر رۇبائىنى ئېيتقان ئىكەن:

بولمىسىمۇ گەر ماڭا ۋىسالىڭ يار،
كوزۇم ئىچرە خىيالىڭ بولدى تەيیار.
كورۇنۇشتە جىسمانى ۋىسالىڭ يوق،
لېكىن دىلغا ئورنىغان قامىتىڭ بار.

تاشپاقا زارلاش ۋە يالۋۇرۇش ئوقىنى يەنە ئېتىشقا باشلىغان ئىكەن، ئارزۇ نىشانىسغا تېگىپ، مايمۇن شۇنداق دەپتۇ:

ــ دوست رازىلىغىنىڭ تەلىۋى مۇرۇۋىەت شەرتىتىدە پەرزىدۇر. بوپتۇ، سەن قەيەرنى خالىساڭ مەن شۇ يەرگە باراي، لېكىن، بۇ جاڭگال بىلەن سېنىڭ جەزىرەڭنىڭ ئارىلىغىدا بولۇپ قالغان

بۇ دەريادىن مېنىڭ ئوتمىگىم تەس!

ــ كوكلۇكۇڭ خاتىرجەم بولسۇن، مەن سېنى ئۇچامغا ئېلىپ دەريادىن ئوتكۈزىمەن، ــ دەپتۇ تاشپاقا.

تاشپاقىنىڭ ئەپسۇنى مايمۇنغا كار قىلىپ، ئۇلار يولغا راۋان بولۇشۇپتۇ ۋە تاشپاقا مايمۇننى يۇدۇپ، دەريانىڭ ئوتتۇرىسىغا يېتىپ بېرىپتۇ. شۇ چاغدا تاشپاقىنىڭ خاتىرى پىكىر گىرداۋىغا بېرىپ قاپتۇ ـ دە، ئۆزىچىلا: "بۇ مايمۇن بىلەن دوستلاۋقا ۋەدە قىلىشقان ئىدىم. ئەجەپ بىر ۋەدىنى سۆندۈرماق خىيالىغا كېلىپ، بۇنداق يامان ئەمەل بىلەن شۇغۇللىنىپ، بۇ بەتنامىلىق يۈكنى گەدىنىمگە ئالدىم ـ ھە!

ھەركىشى يانسا ۋاپا گۈلزارىدىن،
كوكسى داغ بولغاي جاپانىڭ زارىدىن.

ئاشۇ بىر ئەقلى ناقىس خوتۇن ئۈچۈن بىر كامىل دوستىنى ئالداش ياخشىلارنىڭ ئىشلىرىدىن ئەمەس ئىدىغۇ؟ شەيتاننىڭ شات بولۇشىنى كۆزلەپ، تەكرى رىزالىغىنىڭ رىشتىسىنى ئۈزمەك زىيان ۋە نۇقساندىن باشقا نەتىجە بەرمەيتتىغۇ! بۇ ئىش ئاقىلنىڭ قىلىدىغان ئىشى ئەمەس" دەپ ئويلاپ قاپتۇ. ئۇ شۇ خىيالدا بولغاچقا گاھى مېڭىپ، گاھى توختاپ تۇرۇپ قاپتۇ. ئۇنى كورگەن مايمۇننىڭ كوكلىگە گۇمان چۈشۈپ ئۇنىڭدىن سوراپتۇ:

ــ ئەندىشەڭنىڭ سەۋەۋى نىمە بۇرادەر؟ مېنى كوتىرىپ مېڭىش ساڭا ئېغىر كەپ قالدىمۇيا؟

ــ نىمىشقا مۇنداق دەيسەن؟ ــ دەپ سوراپتۇ تاشپاقا.

ــ كوكلۇكىدىكى غەرەزنىڭ ئالامىتى ماڭا ئاشكارا بولۇپ قالدى، ــ دەپتۇ مايمۇن، ــ مېنى ئۇ ئىشتىن ئاگاھ قىلساڭ، ئۇ ئىشنى ھاسىل قىلىشىڭغا ساڭا مەدەتكار بولساممۇ ئەجەپ ئەمەس ئىدى.

ــ نىمە غەرىزىم بولسۇن، ــ دەپتۇ تاشپاقا، ــ لېكىن سەندەك

ئەزىز مېھمان ئويۇمگە ئىلتىپات قىلغىنىڭدا ھەمخانەم ساق سالا-مەت بولغان بولسىمۇ كاشكى، ھەممەيلەن خىزمەتكارلىق مۇقامىدا تۇرۇپ سېنى كۆتكەن بولاتتۇق دەپ غەم قىلمۇاتىمەن. چۈنكى ئۇ ئاغرىپ قالغان. شۇڭا بىزدىن ساڭا مۇلازىمەت قىلىشتا كەمچىلىك سادىر بولۇپ قالارمىكىن دەپ خىجالەت بولۇۋاتىمەن.

— سېنىڭ ماڭا ئەقىدە ۋە ئىخلاسىڭ بار ئىكەنلىگى ھەقىقەت، — دەپتۇ مايمۇن، — شۇڭا يات كىشىلەردەك ئاۋارىگەرچىلىك تارتىپ، بىگانىلەرگە ئوخشاش تەكەللۇپ قىلىپ يۈرمىگىن.

ياتنى ئوز قىلماققا لازىمدۇر تەكەللۇپ ئەيلىمەك،
مەنكى ئوزدۇرمەن تەكەللۇپقا نەھاجەت بولغۇسى.

تاشپاقا يەنە مېڭىۋېرىپتۇ ۋە كېتىۋېتىپ يەنە خىيال سۈرۈپ قاپتۇ:"خوتۇنلار مېنى ۋەدەمنى سۇندۇرۇشقا سۈيلەۋاتىدۇ. مەن ئۇلارنىڭ ۋەدىسىگە تۇرمايدىغانلىغىنى ياخشى بىلىمەن. ئۇلاردىن ۋاپا ئىزلەش ئەقىللىق كىشىلەرنىڭ ئىشى ئەمەس.

خوتۇنلار ئەھدىگە قىلماڭ تەۋەككۇل،
ھەرگىزمۇ ئۇنىمگەي شورلۇق يەردە گۈل.

شۇنداق ئىكەن، ئۇلارنىڭ ھىلىسىگە ئالدىنىپ بېۋاپالىق يولىنى تۇتۇش دىيانەت ۋە ئامانەت مەزھىبىدە قائىدىمۇ راۋا بولسۇن" دەپ ئويلاپتۇ ئۇ.

مايمۇن ئۇنىڭ پىكرى بۇزۇلغىنىنى پەملەپ قاپتۇ ۋە بەدتىگەملىغى تېخىمۇ زىيادە بولۇپ ئوز كۆڭلىدە ئويلاپتۇ: "كىشىنىڭ كۆڭلىگە دوستىدىن شۈبھە پايدا بولۇپ قالسا، تەدبىرنىڭ پاناھىغا قاچماق كېرەك ۋە ئۇنىڭدىن مادارا بىلەن ئىتتەك تارتىپ، ئوزىنى ساقلىماق كېرەك. شۇنداق قىلسا، ئەگەر ئۇنىڭ مىكرى بار ئىكەنلىگى ئېنىق

بىلىنسە، جاننى سالامەت قۇتۇلدۇرغىلى بولىدۇ، ئەگەر گۈمانى خاتا چىقسا، ئېھتىيات قىلغان بولۇپ ھىساپلىنىدۇ - دە، ئۇ ئەيىپ ئەمەس.

ئۇ ئەگەر يار بولسا كورمەسسەن زىيان،
ئەگەر مەككار بولسا تاپقايسەن ئامان."

ئاندىن تاشپاقىغا شۇنداق دەپتۇ:

— ساڭا نىمە بولدى؟ ھەمىشە خىيال ئارمىنىڭنى پىكىر مەيدانىغا يۈگۈرتسەن ۋە ۋەھىمە غەۋۋاسىنى ھەيرانلىق دەرياسىغا چوكۈرسەنغۇ؟

— مېنى ئەپۇ قىلغىن بۇرادەر، خوتۇنۇمنىڭ ئاغرىغى ۋە شۇنىڭ ئۈچۈن پەرزەنتلىرىمنىڭ پەرىشانلىغى تۇپەيلىدىن خاتىرەم ئەندىشىلىك بولۇپ قالدى، — دەپتۇ تاشپاقا.

— شۇنداق، — دەپتۇ مايمۇن، — ئويىدە ئاغرىق بولغان كوڭۇلنىڭ غېمى ناھايىتى ئېغىر بولىدۇ. "ئاغرىقلىق بولماقتىن ئاغرىق بولماق ئاسان" دىگەن گەپ ئەلھەق راست ئېيتىلغان ئىكەن. ئويىدە ئاغرىق بار كىشى زادى ساق بولالمايدۇ. ئەمدى ئېيتقىنا! ئۇ قانداق كېسەل بولۇپ قاپتۇ؟ ئۇنىڭ ئىلاجى قانداق ئىكەن؟ چۈنكى ھەرقانداق بىر دەرتكە بىر داۋا مۇقەررەر قىلىنغان ۋە ھەر بىر رەنجىگە بىر سەۋەپ شىپا بولىدۇ، ئۇنىڭ ئىلاجىنى مۇبارەك نەپەس تەۋىپلاردىن سورىماق ۋە ئۇلار بۇيرۇغان ھەر بىر دورىنى تېپىشنىڭ كويىدا بولماق كېرەك.

— تەۋىپلار ئۇنىڭ ئىلاجىغا دورا بويرۇغان ئىدى. لېكىن ئۇنىڭغا قول يەتمەيدىكەن، — دەپتۇ تاشپاقا.

— ئەتتارلارنىڭ دۇكىنىدىن تېپىلمايدىغان ئۇ قانداق دورا ئىكەن؟ — دەپتۇ مايمۇن، — ماڭا ئېيتقىنا قېنى، ئاڭلىغۇنۇم ياكى كورگۈنۈم بولسا خەۋەر بەرسەم ئەجەپ ئەمەس.

— مەن تاپالمايۋاتقان ئۇ دورا مايمۇننىڭ يۈرىگى ئىدى، —

دەپتۇ ساددە دىل تاشپاقا.

مايمۇن شۇنى ئاڭلاپتۇ - دە، سۇنۇك ئىچىدە ئۇنۇك يۇرىگىگە ئوت تۇتىشىپ، دىمىغىدىن تۈتۈن ئورلەپتۇ، ئەمما ناھايىتى زور كۈچ بىلەن ئەقلىنى توختىتىپ، ئوز نەپسىگە ئوزى مۇنداق دەپتۇ: "ھەي شۇم تەلەت ھەرىس، كوردۇڭمۇ مانا، ھەرىسنىڭ يامانلىغىدىن ھالاكەت گىرداۋىغا چۈشتۇڭ ۋە غەپلەت ئىللىتى بىلەن شۇنداق چوڭ خەتەرگە گىرىپتار بولدۇڭ. مەن دۇشمىنىڭ سوزىگە ئالدىنىپ، مۇناپىقلارنىڭ مىكرى ئوقىنى يۇرىگىگە يىگەن كىشىلەردىن بولۇپ قالدىمۇ نىمە ئەمدى؟ نۇرغۇن كىشىلەر مۇشۇ غۇسسە ئوتى بىلەن كويگەن ئىدىغۇ! ئەمدى ماڭا ھىلىدىن بولەك يارەمچى ۋە تەدبىردىن ئوزگە مەدەتكار تېپىلمايدۇ. ئەگەر تاشپاقىلار جەزىرىسگە بارسامزە ئىشىم رىشتىسگە شۇنداق بىر چىگىك چىگىلىدۇكى، پىكىر قولى ئۇنى يېشىشكە ئاجىز كېلىپ قالىدۇ. ئەگەر يۇرىگىمنى ئۇنۇڭغا بەرسەم ئولىمەن، ئەگەر ئۇنۇڭدىن قېچىپ يانسام بۇ دەريادا غەرق بولىمەن. مەنمۇ زادى مۇشۇ ئىشنىك ئاخىرىنى ئويلاپ باقماي، مۇشۇ تاشپاقىنىڭ ئىختىيارى بىلەن ئوزەمنىڭ خاتىرجەمغىنا ئامانلىق ئورمانلىغىمدىن چىققانلىغىم ئۈچۈن مىڭ چەندان جازا ۋە سازاغا لايىق.

زۇلپىنى قولدىن چىقاردىم مەن قىلىپ دىۋانىلىق،
خوپ مۇناسىپ بولدى باغلانماق ماڭا زەنجىر بىلەن."

شۇنىڭ بىلەن ئۇ تاشپاقىغا شۇنداق دەپتۇ:

— ئۇ مەستۇرەنىڭ رەنجىنىڭ ئىلاجىنى بىلدىم. بولدى، ھىچ غەم يىمە، بىزنىڭ خوتۇنلىرىمىزمۇ ئاشۇنداق كېسەل بولۇپ قالغان چاغدا، بىز ئۇلارغا يۇرىگىمىزنى ئېلىپ بېرىمىز. بىزگە ئۇنۇڭدىن ھىچقانداق خاپىلىق يەتمەيدۇ. بىزنىڭ ئادىتىمىزدە يۇرىگىمىزنى ئىچىمىزدىن ئالمىز، يەنە ئورنىغا سېلىپ قويىمىز، يۇرىگىمىزنى

مىز بىزده يوق بولغان چاغدىمۇ ئوخشاش بۇرۇنقىدەكلا تىرىكلىك قىلىۋېرىمىز. مەن دوستۇمنىڭ بالا-چاقىسىدىن ئۇنچىلىك ھەقىر توھپىنى ھەرگىزمۇ ئايىمايمەن. چۈنكى ئۇلىمالار "توت تائىپىدىن توت نەرسىنى ئايرىغۇلۇق ئەمەس" دەپ ئېيتقان. ئۇنىڭ بىرىنچىسى، پادىشا ئامۇخاسىنىڭ مەنپەئەتى ئۈچۈن بىر كىمدىن بىر نەرسە تەلەپ قىلسا ئۇنى بېرىش كېرەك؛ ئىككىنچىسى، ھەقلىق دەرۋىشلەر ھەققۇللاردىن بىر نەرسە تاما قىلسا ئۇلارغا ئاتا قىلىش كېرەك؛ ئۈچىنچىسى، شاگىرتلار ئىلىم تەلەپ قىلىپ ئۇستازلىرىدىن ھەر نىمىنى سورىسا دەرس بېرىش كېرەك؛ توتىنچىسى، بىر دىللىق دوستلارغا كېرەك بولغان نەرسە بۇ كىشىدە بار بولسا ئۇنىڭ كۆڭلىنىڭ شاتلىغى ئۈچۈن پىدا قىلىش كېرەك.

نىمىدۇرجان قىلمىسا تا ئۇنى جانانغا پىدا،
نە ئۈچۈن بولماس كۆڭۈل دىلبەر ئايىغىغا نىسار.

ئەگەر مەنزىلىدىكى چاغدا ماڭا ئېيتقان بولساڭ ئىدى، يۈرىگىمنى ئۇزۇم بىلەن بىللە ئېلىپ كەلگەن بولاتتىم. نەتىجىدە مەندىن داۋا ھاسىل بولۇپ جۇپتۇڭ ساقىيىپ قالسا، ماڭا نىمە دېگەن شەرەپ ۋە سائادەت بولاتتى-ھە! مەنمۇ يۇرىگىمدىن تازا زېرىككەن ئىدىم، شۇڭا ھەمىشە ئۇنىڭدىن قۇتۇلۇشنى ئارزۇ قىلاتتىم. چۈنكى ماڭا ھەرقانداق غەم-ئەندىشە كەلگەن بولسا، ئۇلارنىڭ ماكانى ئاشۇ بولدى. ئاشۇ يۇرەك يوقلىپ كەتكەن بولسۇ كاشكى، پادىشالىق، مال-مۈلكەت ۋە ئەھلى ئايالىمدىن ماڭا پەيدا بولغان خاپىلىقلارنىڭ ھەممىسى شۇنىڭ بىلەن بىللە يوقالغان بولاتتى.

نە بولار يارەب ئاشۇ كانى جاپانى كورمىسەم،
تەلىيى يانغان ئاشۇ بەختى قارانى كورمىسەم.

— يۇرىگىڭ نەدە قالدى؟ — دەپ سوراپتۇ تاشپاقا.

ـــ ئاشۇ ۋەتەندە قويۇپ كەلگەن ئىدىم، ـــ دەپتۇ مايمۇن، ـــ چۈنكى، دوستلىرىنى كورۇشكە بارماقچى بولسا ۋە ئۇ يەردە بىر نەچچە ۋاقىت تۇرۇپ قالماقچى بولسا يۇرتىنى ئوزى بىلەن بىللە ئېلىپ بارماسلىق بىز مايمۇنلارنىڭ ئادىتىمىز، چۈنكى ئۇ رەنجى مېھنەتنىڭ قاچىسى، مەككارلىق ۋە ئالدامچىلىقنىڭ ئىگىسى، ئۇ ھەر سائەت بىر ئوزگىچە خىيال پەيدا قىلىپ، كوڭۈللۈك ئەيش ـ ئىشرەتنى قارا قىلىدۇ ۋە روزىگارنىڭ راھەت ـ پاراغىتىدىن زېرىكتۈرىدۇ. ئۇنىڭ ئاشۇنداق قەللاپلىغىدىن① ئۇنى قەلب دەپ ئاتايدۇ. چۈنكى ئۇ ـ نىڭ بىر ئىسكەتى يوق، ھەر دايىم باشقا جايغا مەيل قىلىدۇ.

ھەر نەپەس ئوزگە كىشىگە مەيىل ئېتەر.
ھەردەم ئوزگە دىلرەبا يارغا كېتەر.

مەن سېنىڭ دىدارى شەرىپىڭ ۋە سېنىڭ ئۇرۇق ـ تۇققان ـ لىرىڭنىڭ ئەزىز جاماللىرى بىلەن تۇگىگۈسىز پاراغەت ۋە ئۇنتۇل ـ غۇسىز ئەيش ـ ئىشرەت قىلىشنى كوزلەپ، يۇرتىمنى ئۇ يەرگە تاش ـ لاپ كەلگەن ئىدىم. لېكىن سەن ھەرگىزمۇ "مايمۇن يۇرتىگى دوس ـ تۇمغا دورا بولۇپ قالغىنىنى بىلىپ، ئۇنى ئېلىپ كەلمەپتۇ" دەپ ئويلاپ قالمىغىن. سەن بىزنىڭ ئارىمىزدىكى دوستلۇق ۋە ساداـ قەتنى ياخشى بىلىسەن، شۇڭا بۇ بىخەۋەرلىگىمنى ئەپۇ قىلارسەن. ئەمما دوستلار ۋە قەدىردانلار "ئېتىقادىنىڭ سۇسلۇغىدىن يۇرتىنى ئايىپتۇ" دەپ ئويلاپ قالماسلىغى ئۈچۈن، ئەگەر قايتىپ بېرىپ ئۇنى تىپىپ كەلسەك ياخشىراق بولاتتى.

تاشپاقا دەرھال ئارقىغا قايتىپتۇ. قىرغاقتا بېقىنلاشقاندا مايـ مۇن بىر سەكرەپلا دەرەخ بېشىغا چىقىپتۇ ۋە خەتەردىن قۇتۇلغىنىغا خۇداغا مىڭلاپ شۈكرىلەرنى بىجا كەلتۈرۈپ، بىر شاختا ئولتۇرۇپتۇ، تاشپاقا بىرەر سائەت ئىنتىزار بولۇپ ئولتۇرۇپتۇ، كېيىن ۋاقىراپتۇ:

① قەللاپ ـــ ناتوغرا ئىش قىلغۇچى، ئالدامچى.

— هەي ئەزىز بۇرادەر! يۈرىكىڭنى پاتراق ئېلىپ چۈشكىن، ئۇ ئاغرىقنى تىرىك كورۇشنىڭ ۋاقتى ئوتۇپ كېتىدۇ بىكار

رەھىم قىلغىن ماڭا ئەي بىرەھىم يار،
بىر قاراپ قوي ھەددىن ئاشتى ئىنتىزار.

مايمۇن كۈلۈپتۇ ۋە دەپتۇ:

— ئەھدى پەيماننى بىزگە كورگۈزدۇڭ،
مەككارلىق بىلەن ئۇنى سەن بۇزدۇڭ.

مەن ئومرۇمنى پادىشالىقتا ئوتكۈزدۈم. زامانىنىڭ ئىسسىق-سوغۇقىنى تولا كوردۇم. زامان ماڭا نىمە بەرگەن بولسا، ئاخىرى بەرگەنلىرىنى مەندىن قايتۇرۇۋالدى ۋە ئوزەمنى پالاكەتكە ئۇچرىغاندەك قاتارغا قوشتى، مەن تەجرىبىلەرنىڭ پايدىسىدىن خالى قالغانلاردىن ئەمەسمەن، بەلكى پايدا ئالىدىغان چاغنى زىيان تارتىدىغان چاغدىن ياخشى ئايرىيالايمەن. بۇ سوزۈڭدىن ۋاز كەچكىن ۋە بۇندىن كېيىن ۋاپا ھەم مۇرۇۋۋەتتىن ئېغىز ئاچما. ۋەدىسىنى ساقلىغۇچىلارنىڭ مەجلىسىدە ئولتۇرما.

سەن ۋاپا ئىسمىنى تۇتۇپ ئۇرما ئۇندىن تولا لاپ،
سەن بىلەن ۋاپا ئاردىسى كەتتى ئەمدى بەك ئۇزاپ.

ئەگەر كىشى ھەر ھۇنەردە مەرتلىك ۋە بىلەرمەنلىك سوزىنى ئېيتسا، ئۇنىڭ گوھىرىنى ياخشى ئويلانغان ۋاقتىدا تونۇغىلى بولىدۇ ۋە جوھىرىنى ئىمتىھان بوتىسى بىلەن تەجرىبە قىلىپ كورگىلى بولىدۇ.

یاخشىدۇر بولسا ئارادا تەجرىبىنىڭ بوتىسى،
سىنىلار ھەر بىر كوچۇلۇنىڭ قارىلىق يا ساپلىغى.

تاشپاقا پەريات چېكىشكە باشلاپتۇ:

ــ مەندىن قانداق گۇمان قىلىۋاتسەن! ماڭا ناھايىتى يېراق بولغان بىر ئىشنى چاپلاۋاتسەنغۇ! مەن كوچىلۇمدە سېنىڭ رازىلىقىڭنى خلاپىدا ئىش قىلىشنى ئويلاپمۇ باققىنىم يوق ۋە ساڭا قەست قىلىشنى كوڭلۇمگە كەلتۈرگىنىمۇ يوق. ئەگەر يۇز مىڭ جاپا تېشىنى بېشىمغا ئاتساڭمۇ ھېچ بويۇن تولغىمايمەن ۋە ئەگەر ئىلتىپاتسىزلىق تېخى بىلەن كوكسۇمنى چاك ـ چاك قىلىۋەتسەڭمۇ ۋەسلىگىدىن كوچۈل ئۈزمەيمەن.

ــ ھەي نادان، ــ دەپتۇ مايمۇن، ــ مەن ھىلىقى تۇلكە "ئۇ-نىڭ يۈرىگى ۋە قۇلىغى يوق ئىكەن" دىگەن ئىشەككە ئوخشاش ئەھمەق ئەمەس.

ــ ئۇ قانداق ئىش ئىكەن؟ ــ دەپ سوراپتۇ تاشپاقا.

ــ بىر جاڭگالغا پادىشا بولغان شىر، ــ دەپ ھىكايىسىنى باشلاپتۇ مايمۇن.

شىر، تۇلكە ۋە ئىشەكلەرنىڭ ھىكايىسى

بىر جاڭگالغا پادىشا بولغان شىر قوتۇر بولۇپ قاپتۇ، پۇتۇن بەدىنى ناھايىتى بەك قېچىشىپ ھېچ ئەزاسىدا ماغدۇر قالماپتۇ ۋە تۇكى چۈشۈپ، ھالى خاراپ بولۇپ قالغاچقا ئوۋغا چىقالماپتۇ. ئۇ-نىڭ خىزمىتىدە بىر تۇلكە بار بولۇپ، ھەمىشە ئۇنىڭ مەرھىمەت داستىخىنىدىن ئوزۇق پارچىلىرىنى تېرىپ يەپ، شۇنىڭ قۇۋۇتى بىلەن ھايات كەچۈرىدىكەن. شىر شىكارنى تاشلىغاندىن كېيىن ئۇنىڭغا تەڭلىك ۋە ئاچلىق باشلىنىپتۇ. بىر كۈنى ئۇنىڭ قوسىغى ناھايىتى بەك ئېچىپ كېتىپ، شىرغا مالامەت قىلىشقا باشلاپتۇ ۋە دەپتۇ:

ـــ ئەي پادىشاھىم، ساقسىزلىقلىرىنىڭ ئەدەپسىسى بۇ ئورمان جانۋارلىرىنى مالال قىلدى ۋە زەئىپلىكلىرىنىڭ ئەسىرى ھەممە مۇ-لازىملا ۋە بەلكى بارلىق پۇقرالارغا يەتتى.

جېنىڭىزنىڭ غېمىدىن يوقالغۇسى يۈزىڭ جان،
زاتىڭىزنىڭ خەتىرى قىلدى جاھانىي لەرزان.

نىمشقىمۇ بۇ ئىللەتكە بىر ئىلاج قىلىشنى خىيال قىلمايدىغانلا ۋە بۇ دىلنى غەش قىلدىغان كېسەللىككە داۋا قىلىشنى پىكىر قىلمايدىغانلا!

شىر دەرت يۈزىسىدىن نالە قىلىپ شۇنداق دەپتۇ:

ـــ يۈرەككە سانچىلار مىڭلاپ تىكەن، ئەمما جېنىم چىقماس،
يۈرەك قان بولدى، ئەمما نەرە تارتسامۇ قېنىم چىقماس.

ھەي، تۈلكە! نەچچە ۋاقىتتىن بېرى غەم-غۇسىدىن قان يۇتۇۋاتە-مەن، زەئىپلىكتىن تېنىم موي بولدى، ئەمما تېنىمدە بىرمۇ موي قالمىدى، بۇ مەرەزنىڭ قانداق ئىلاجىنى قىلسام بولىدىغانلىغىنى بىلمەيمەن، لېكىن بىر تۈپ: "بۇنىڭغا ئېشەكنىڭ قۇلىغى ۋە يۈرىگى داۋا بولىدۇ. شۇنى تېپىپ يىمەك كېرەك. ئۇندىن بولەك دورا نەپ بەرمەيدۇ" دىگەن ئىدى. مەن شۇندىن بېرى "ئۇ نەرسىنى قانداق تاپقىلى بولار ۋە ئۇنى قانداق ھىلە بىلەن قولغا كەلتۈرگىلى بولار" دىگەن ئەندى-شىگە چۈشتۈم.

ـــ ئەگەر پەرمان قىلسىلا، مەن خىزمەتلىرىگە تەييارمەن، ـــ دەپتۇ تۈلكە.

ـــ قانداق خىيال قىلدىڭ ۋە ھىلە دەپتىرىدىن قايسى مىكىر-نى ئوقۇدۇڭ؟ ـــ دەپ سوراپتۇ شىر.

ـــ ئەي پادىشاھىم، ـــ دەپتۇ تۈلكە، ـــ خاتىرىمگە شۇ كەلدىكى، مىلە ئۇچۇن بۇ ئورماندىن چىقىش ياخشى ئەمەس، چۈنكى بەدەن-لىرىنىڭ مويى توكۈلۈپ يالىڭاچ بولۇپ قاپتىلا، بۇ چىراي بىلەن خالايىقا كۆرۈنسىلە شەۋكەت ۋە ھەيۋەتلىرىگە نۇقسان ۋە زىيان

يېتىدۇ. مەسلىھەتنى شۇكى، سىلە تەلەپ قىلغان نەرسىنى مەن بۇ يەرگە كەلتۈرەي، سىلە ئۇنىڭ قارنىنى يېرىپ، قايسى ئەزاسىنى خالىسىلا شۇنى يەۋېسىلە.

— ئۇنى قەيەردىن كەلتۈردىڭ؟ — دەپ سوراپتۇ شىر.

— بۇ يېقىن ئاردا بىر بۇلاق بار، — دەپتۇ تۈلكە، — ئۇ بۇلاقنىڭ سۈيىنىڭ كوپلۇگى خۇددى ئۇممان دېڭىزىدەك، شىرىنلىغى ۋە لەتاپىتى خۇددى ئابىھايات‌تا ئوخشاش.

ئۇنىڭ سۈيى تاتلىقلىغى خۇددى جان،
روشەنلىگى گويا جامالى جانان.

بىر شۇستىگەر ھەر كۈنى بىر ئىشەككە كىيىم-كېچەكلەرنى يۈكلەپ، شۇ بۇلاقتا يۇغىلى ئېلىپ كېلىدۇ. ئىشەك ئاخشامغىچە ئارىلىقتا ئاشۇ بۇلاق چوڭىسىدە ئوتلايدۇ. ئۇنى ئالداپ بۇ ئورمانلىققا ئېلىپ كەلسەم ئەجەپ ئەمەس، ئەمما پادىشاھىم شۇنى ئەسلىدە چىڭ تۇتۇپ ۋەدە بەرسىلە، ئۇنىڭ قۇلىغى بىلەن يۇرىگىنىلا يەپ، قالغان ئەزالىرىنى باشقا مۇلازىملارغا سەدىقە قىلغايلا!

شىر "پەقەت ئاشۇ ئىككى ئەزاسىنلا يەپ، قالغان يېرىنى خۇدا يولىدا تەسەددۇق قىلۇۋېتىش" ئۈچۈن ۋەدە بېرىپتۇ. تۈلكە كەڭرى نەز-نىيەتلەر ھاسىل بولۇشنى كۈزلەپ، خوشال خۇراملىق بىلەن، ئۇ بۇلاق تەرەپكە قاراپ راۋان بولۇپتۇ ۋە ئىشەكنى يېراقتىن كۆرۈپلا ئۇنىڭغا تازىم ۋە ئىززەت-ئىكرامىلارنى كۆرسىتىشكە باشلاپتۇ. ئۇ ئىشەككە قانچە يېقىن كەلگەنسېرى مۇلايىملىق بىلەن تازىملىرىنى شۇنچە ئاشۇرۇپتۇ ھەم قېشىغا يېقىن كېلىپ يۈمشاق سۆزلىگىلى تۇرۇپتۇ.

شىرىن زۇۋان بولسا كىشى ئۈزدىگە رام قىلار پىلنى،
ھەيران ئەيلەپ سورەپ يۈرەر ئاڭا يۈگەن قىلىپ قىلنى.

— ئەي بۇرادەر، نەمشقا بۇنداق ئورۇقلاپ، ئاجىزلىشىپ كەتتىڭ؟ — دەپ سوراپتۇ تۇلكە.

— بۇ شۇستىگەر ھەممىشە مېنى ئىشلىتىدۇ، لېكىن ھالىمغا پەرۋا قىلمايدۇ. ھەلەپ غېمىدا ئورۇقلاپ كەتتىم، ئەمما، بوغۇز دېگەن نەرسىنىڭ ماڭا راۋا كورمەيدۇ، ئومرۇمنىڭ خاممىنى ئۇنىڭ ھاۋاسىغا سورىغان بولسامۇ، ماڭا بىر تۇتام سامانمۇ بەرمەيدۇ ئەمەسمۇ.

يىللار ئوتتى تېتىماي ھىچ مەزە ھەم،
قالمىدى جىسمىمدا زەررە گوش ۋە نەم.
ئومرۇم ئىچرە كورمىدىم مەن ناتاۋان،
ئىشتىھايىم قانغىچە ئارپا - سامان.

— ھەي بىچارە، — دەپتۇ تۇلكە، — ماڭىدىغان پۇتۇڭ، تەۋرىگۈدەك قۇدرىتىڭ بار ئىكەنغۇ ئەنە، شۇنداق تۇرۇقلۇق نەمشقا بۇ مېھنەتنى ئىختىيار قىلدىڭ ۋە بۇنداق بالاغا مۇپتىلا بولدۇڭ؟

— مەن يۇك كوتىردىش بىلەن مەشھۇرمەن، — دەپتۇ ئىشەك، — شۇڭا مەن ھەر يەرگە بارسام ماڭا مۇشەققەت يۇكىدىن خالاسلىق بولمايدۇ. يالغۇز مەنلا ئەمەس، بىزنىڭ جىنسىمىزنىڭ ئەۋلادى - ئەپرادىنىڭ ھەممىسى بۇ مېھنەت يۇكىدىن خالى ئەمەس.

ھەركىشى بىر ئوزگىچە مېھنەت گىرىپتارى ئىكەن،
ھىچكىشى راھەتتە ياتماقلىققا ئىمكان تاپمىدى.

مەن كوپ ئويلاپ ئاخىرى: "ھەر يەردە بولساممۇ بەربىر

چاپادىن خالى بولالمايدىكەنمەن، شۇڭا يېنىكلىك يۇكىنى كوتىرىپ ھەر تەرەپتە يۇرمەي، بىر كىشىنىڭ ئىشىگىدە يۇرگىنىم ئەلا" دەپ ئۇزرەمنى توختاتتىم.

ــ غەلەت قىپسەن، ــ دەپتۇ تۇلكە، ــ ئوز ماكانىم مۇشۇ دەپلا جاپا ـ مېھنەتتە ئوتمەك ياخشىمىكەن؟ يەر يۇزى كەڭرىچىلىك تۇرسا! ھەممە يەردە سەيلى قىلىپ يۇرۇشنى ئويلاپ باقمىدىڭمۇ؟

سەبەر قىلغىن يېرىڭ ناخۇش كورۇنسە،
باشقا يەرلەر بۇ جاي بىلەن بولماس تەڭ.
تۇرغان يېرىڭ ساڭا بولغان بولسا تار،
قىلدى جاھان ئەتراپىنى خۇدا كەڭ.

ــ بۇ يەردىن ئۇ يەرگە بارسامۇ يەنە شۇ ئەسۇددىن ئارتۇق تېپىلمايدۇ، ــ دەپتۇ ئىشەك، ــ سەبەر مۇشەققىتىنى بەرداشتا چېكىش ئەقىل ئىشىدىن يىراقتۇر.

كىمكى سەۋرە ئەتسە خۇدا رىزقىن بېرۇر،
رەنج چەكمەك سەۋرىسىزلىقتىن ئېرۇر.
رىزقىنى رەززاقى بەرگەي بىسەۋەپ،
ھەر كىشىكىم قىلمىسىمۇ گەر تەلەپ.

ــ بۇ سوزۇڭ تەۋەككۇل مەرتىۋىسىگە لايىق سوز بولدى، ــ دەپتۇ تۇلكە، ــ ئەمما بۇ مۇقامغا ھىچكىم يېتەلمەيدۇ. خۇدايىتائالانىڭ ئادىتى شۇنداق جارى بولۇپتۇكى، ــ ھەر كىشىگە بىر سەۋەپ بىلەن رىزقى يەتكۈزىدۇ، ھەر كىمگە ھەركەت ئارقىلىق مۇرادىنى بېرىدۇ. "كەسپ قىل، كاسىپ خۇدانىڭ دوستىدۇر" دىگەن سوز بارغۇ؟ ئەگەر ئۇنساڭ سېنى بىر ئورمانزارلىققا ئېلىپ باراي، ئۇ يەرنىڭ يۇزى جاۋاھىرپۇرۇشنىڭ دۇكىنىنىڭ يۇزىدەك،

رەڭگا-رەڭ گۈللەرنىڭ تاۋلىنىشى **بىلەن** شۇنداق چىرايلىق بېزەلىگەن، ھاۋاسى ئەتىرلارنىڭ ساندۇغىنىڭ ئىچىدەك تۇرلۇك خۇشپۇراقلار بىلەن خۇشبۇي بولغان بىر جاي.

ئەجەپ كەڭرى، گۈزەل ئورمان ئىرۇر ئۇ،
گۈل-چېچەك كوپ، ئاقار ئۇندا شىردن سۇ.
قۇشلار ئەيلەپ دەرەخلەر ئۈزرە ئاۋاز،
گۈل كورۈپ بىر بىرىگە بولار دەمساز.

بۇنىڭدىن ئىلگىرىمۇ سەندەك بىر ئىشەكنى مۇشۇنداق ئەسھەتلەر **بىلەن** ئاشۇ جەننەتكە ئوخشاش يايلاققا ئاپىرىپ قويغان ئىدىم. ھىلىغچە پاراغەت كۈرسىسىدا ئولتۇرۇپ ئارام بىلەن ئوتلاۋاتىدۇ ۋە سالامەتلىك بېغىدا ياخشى سەمرىپ يۈرىدۇ.

ئىشقىلىپ، تۈلكە قانچىلاپ ئەپسۇن يېيىلىنى دەم قىلىپ ئەپسانە ئوتنى شۇنداق ياندۇرۇپتىكى، ئاقىۋەت مىكىر-نېيىنى ھىلە تونۇرىدا پىشۇرۇپتۇ. خام تاما ئىشەكنىڭ ئۇ يەرگە بېرىش سوداسى جۇش ئۇرۇپ شۇنداق دەپتۇ:

— سېنىڭ سوزۇڭ ھەقىقى دوستلۇق ۋە شەپقەتتىن ئېيتىلمۇاتىدۇ. سەندىن يۇز ئورۇمەك ۋە تولۇق مېھىر-مۇھەببەتنى يادلىتىدىغان پەرماڭدىن بويۇن تولغىماق جايىز ۋە راۋا ئەمەس. ھەرقانداق پەرمان بەرسەڭ جان **بىلەن** قوبۇل قىلىمەن.

شۇنداق قىلىپ تۈلكە ئىشەكنى باشلاپ كەپتۇ. شىر ئاچلىغىنىڭ چېكىگە يەتكەنلىگىدىن چاچراپ قوپۇپ ئىشەككە زەخمە ئۇرۇپتۇ. لېكىن تېنى ئاجىز، كېسەل بولغانلىغىدىن ئۇنىڭغا ئەسەر يەتكۈزەلمەپتۇ. ئىشەك قېچىپ بايىقىى يېرىگە بېرىپتۇ. تۈلكە شىرغا مالامەت قىلىشقا باشلاپتۇ:

— ئالدىراشتىن سىلىگە نىمە پايدا چىقتى پادىشاھىم، سەل توختىغان بولسىلا ھەم تۈزۈكرەك ئويلاپ بىر ئىش قىلغان بولـ-

سىلا، بۇنداق پۇشايمانلىق يۈز بەرمىگەن بولاتتى. ئىش قولدىن كەتتى مانا، ئەمدى نادامەت قىلىشتىن نىمە پايدا؟

شىر بۇ سوزدىن خىجالەتكە قاپتۇ ۋە ئوز-ئوزىگە: "ئەگەر ئۇنى بوش تۇتۇپتىمەن دىسەم، بىپەرۋالىغىم بىلىنىپ قالىدۇ. بەك ئېچىرقاپ كەتكەنلىكتىن ئالدىراپ كەتتىم دىسەم نەپسى يامانلىغىم ھەم سەۋرسىزلىگىم مەلۇم بولۇپ قالىدۇ. ئەگەر زەئىپلىگىمدىن قۇۋۇتتىم يەتمىدى دىسەم ئاجىزلىغىمغا ئىقرار قىلغان بولىمەن. بۇ سوزلەرنىڭ ھەممىسى سەلتەنەتكە نۇقسان يەتكۈزىدۇ. ئۇنىڭدىن كورە تۇلكىگە غەزەپ ۋە قوپاللىق بىلەن جاۋاپ بېرىپ، ئۇنى بۇنداق سوزلەرنى قىلىشتىن مەنئى قىلغىنىم ياخشى" دەپتۇ-دە، تۇلكىگە قاراپ:

— ھەي بىئەدەپ! پادىشالار بىر ئىشنى قىلسا، پۇقرا-لارنىڭ ئۇ سىردىن خەۋەردار بولۇشنى تەلەپ قىلىپ، گەپ سو-راشقا نىمە ھەددى بارکەن!

شاھلار بېشىدا باردۇر كوپ ئەسرار،
سېنىڭ ئۇ بىرلە نىمە ئىشىڭ بار؟

ئۇلاردىن ھەرقانداق ئىش سادىر بولغان بولسا، ئۇنىڭ ھەقىقىتى ھەرگىز كوڭلىگە روشەن بولمايدۇ. ئۇلارنىڭ كوڭلى تەقەززا قىلغان تەدبىرلەرنى پۇقرالارنىڭ ئەقلى ھەرگىزمۇ چۈ-شىنەلمەيدۇ. پادىشالارنىڭ سىر يۇكىنى ئۇلارنىڭ ئوزىدىن باشقا كىشى كوتىرەلمەيدۇ. ئۇ شۇنداق ئېغىر يۇككى، ئۇنىڭغا ئەقلى كامىل ۋەزىرلەرنىڭ كوڭلىدىن باشقا نەرسە بەرداشلىق بېرەلمەيدۇ. چۈنكى كەكلىكتە قارچۇغىدەك ھەپسىلە بولمايدۇ-دە، بۇ سوزنى قويۇپ ئېشەك يەنە كەلگۈدەك بىر ھىلە قىلغىن. بۇ خىزمىتىڭ بىلەن ماڭا ئىخلاس ۋە ئېتىقادىڭ روشەن مەلۇم بولسۇن. ئۇ چاغدا مەن ئوز دەملىكلىرىڭ ئارىسىدا ساڭا مەرھەمەت ۋە تەر-

بىيەت قىلغايمەن.

تۇلكە ئىشەك قېشىغا يەنە بېرىپتۇ ۋە بارلىق خوشامەت ھەم سالام - تازىم قائىدىلىرىنى تولۇق بىجا كەلتۈرۈپتۇ، لېكىن ئىشەك ئۇنىڭدىن يۈز ئۇرۇپتۇ ۋە:

ئىسىت، رەنجى چەكمەك سەندەك يار ئۇچۇن،
جېنىمغا قەست ئەيلىگەن مەككار ئۇچۇن.

— ھەي مەككار، نابۇكار! ماڭا ئاۋال راھەت ۋە پاراغەت ۋەدىسىنى قىلدىڭ. كېيىن شىر پەنجىسى بىلەن رەنج يەتكۈزدىڭا! قانداق كىشى مۇشۇنداق ئىش قىلىدۇ - ھە!؟ — دەپتۇ.

— ھەي قەلبى پاك دوستۇم، سەن نىمىنى خىيال قىلدىڭ ۋە قانداق ئەندىشىنى كۆڭلۈڭدىن كەچۈردۈڭ - ھە؟ — دەپتۇ تۇلكە ۋە سوزىنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ، — سەن كورگەن ئۇ نەرسە ھوكۇمالار بەرپا قىلغان تىلسىم ئىدى. چۈنكى ئۇ ئورمانلىق ھەر تۈرلۈك لەززەتلىك غىزالار، رەڭگا - رەڭ شىرىن مېۋىلەر بىلەن تولغان. ئەگەر تىلسىم بولمىسا ئىدى، ئالەمدە بار بارلىق جانۋارلار شۇ يەرگە جەم بولۇۋالاتتى - دە، ئۇ يەردە قەدىمدىن تارتىپ ياشاۋاتقان جانۋارلارغا يەر قىس بولۇپ قالغان بولاتتى. ئاشۇ تىلسىم بولغانلىقى سەۋەبلىك ئوزگە ھايۋانلاردىن ھېچقايسىسى ئۇ جايغا كېلەلمەيدۇ. ئۇ يەردىكى جانۋارلار ئوز بالا - چاقىلىرى بىلەن راھەت - پاراغەت ۋە كەڭرىچىلىك دەۋرى سۈرىدۇ. بىز بىر كىشىنى دوست تۇتساق بۇ تىلسىم ھەقىقىتىنى ئۇنىڭغا بايان قىلىپ قويىمىز. شۇندىن كېيىن ئۇ خەۋپ - خەتەرسىز ھالدا ئۇ ھەددى-ھىساۋى يوق نېمەتلەر ئىچىدە سەيىر قىلىدۇ.

ئېيتتى تۇلكە: "سېھىر ئىدى بىگۇمان،
شىر سۈرەتلىك كورۇنسىمۇ ناگاھان.

مانا مەن سەندىن كىچىكىمەن ھەم ھەقىر،
ئۇندا قورقماي يۈرىمەن مەنمۇ ھەچىبىر.
بولمىسا ئىدى ئاشۇ سۈرەت ئەگەر،
ھەممە چەررەندە تۇتاتتى ئۇندا يەر.

باشتا مېنىڭ ئېسىمدە بار ئىدى، سېنى ئاشۇ تاسىمدىن ئاگاھ قىلىپ قويىمەن دەپ تۇراتتىم. لېكىن سەن بىلەن مۇلاقات بولغىنىمغا بەغايەت خوشال بولۇپ كەتكەنلىگىدىن ئېسىمدىن چىقىپ قاپتۇ. ھىلىمۇ ياخشى ئۇ سۈرەتنىڭ بىمەنە ئىكەنلىگىنى ئۇزەكمۇ ياخشى بىلىدىكەن. ئۇ يەرگە يەنە بارايلى، مەن سېنى ياخشىلىقتىن باشقا نەرسىگە دالالەت قىلمايمەن.

بىچارە ئىشەك ئۇنىڭ ئەپسانىلىرىگە ئىككىنچى قېتىمدىمۇ گول بولۇپتۇ - دە، ھىلىقى ئورمانغا يۈزلىنىپتۇ. تۈلكە ئىلگىرىرەك كېلىپ شىرغا "ئىشەكنىڭ يەنە كەلگەنلىگى" دىن خۇشخەۋەر يەتكۈزۈپتۇ ۋە دەپتۇ:

ــ ئىشەكنى كورگەنىدە ئورۇنلىرىدىن تەۋرىمىسىلە ۋە ئۇ قاشلىرىغا ھەرقانچە يېقىن كەلسىمۇ، ئۇنىڭغا ئىلتىپات قىلمىسىلا، تاكى ياخشى پۈرسەت تاپقاندا ئاندىن ئۇنىڭ ئىشىنى قىلغايلا. شىر تۈلكىنىڭ نەسىھىتىنى قوبۇلقىتا تۇتۇپ، خۇددى جانسىز ھەيكەل دەك تۇرۇپتۇ.

ــ كەلگىن، بۇ سېھىر ھەقىقىتىنى ساڭا ئېچىپ كورسىتىپ بېرەي، ئۇنىڭدىن مۇتلەق ھەركەت ۋە زەرەر كەلمەيدىغانلىغىنى بىلگىن، ــ دەپتۇ تۈلكە ئىشەككە.

شۇنداق قىلىپ، ئۇلار ئۇنىڭغا يېقىن بېرىپتۇ. ئىشەك گۈستاخلىق بىلەن قەدەم قويۇپ، شىرنىڭ قېشىدىكى يەرلەردىن ئوت - چوپلەرنى يىيىشكە باشلاپتۇ. لېكىن شىردىن ھەچقانداق ھەركەت كورمىگەچكە ئۇنىڭغا شۇنچىلىك ئۇگىنىپ كېتىپتۇكى، ئۇنىڭ خەۋپىدىن پەرىشان بولغان خاتىرى تامامەن جەم بولۇپ-

تۇ ۋە بىر مەزگىل كالا قوساقلىق ئاللىتىنگە گىرىپتار بولغانلىقـ تىن ئوت يېيىشكە شۇنچىلىك مەشغۇل بولۇپ كېتىپتۇكى، قوسىغى تويمىغۇچە باش كوتەرمەپتۇ. ئۇ ئاخىرى ناھايىتى بەك تويۇپ ئاشۇ تىلسىم ئالدىدا ئۇخلاپ قاپتۇ. شىر ئۇنىڭ غاپىل قالغانلىغىنى كورۇپ، بىردىلا قارىنىى يېرىپتۇ، ئاندىن كېيىن شىر تۇلكىگە قاراپ:

— سەن مۇنىڭدىن خەۋەر ئېلىپ تۇرغىن، مەن بۇلاققا بىرىپ غۇسلە قىلىپ كېلەي، ئاندىن كېيىن يۇرىگىنى ۋە قۇلىغىنى يەي، تىۋىپ شۇنداق بۇيرۇغان ئىدى، — دەپ بۇلاق بېشىغا كـ تىپتۇ. تۇلكە ئىشەكنىڭ قۇلىغىنى ۋە يۇرىگىنى ئۇنىڭغا قويماي پۇتۇن يەپتۇ، چۇنكى ئۇ ئوروق بىچارىدە ئۇلاردىن ياخشىراق گوش يوق ئىكەن. شىر غۇسلىدىن پاراغ بولۇپ قايتىپ كېلىپ، قانچە ئىزلەپمۇ ئىشەكتە يۇرەك ۋە قۇلاقتىن ئەسەر تاپالماپتۇ.

— ئىشەكنىڭ ماڭا داۋا بولىدىغان ئۇ ئىككى ئەزاسى نەگە كەتتى؟ — دەپ سوراپتۇ ئۇ تۇلكىدىن.

— ئەي پادىشاھىم! بۇ ئىشەكنىڭ قۇلىغى ۋە يۇرىگى يوق ئىدى، چۇنكى يۇرەك پەم ۋە ئىدراكنىڭ جايىدۇر، ئەگەر بۇنىڭدا يۇرەك بولىدىغان بولسا، مېنىڭ ھىلە ـ مىكرىمگە ئالدانمىغان بولاتتى، ئەگەر ئاڭلاش ئەزاسى بولغان قۇلىغى بولىدىغان بولسا، مېنىڭ يالغان سوزلىرىمنى راست بىلمىگەن بولاتتى، — دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ تۇلكە.

شىر ئۇنىڭ بۇ جاۋاۋىغا قايىل بولۇپتۇ ۋە:

— راست ئېيتىسەن، ئەگەر ئۇنىڭدا زەرەر ۋە پايدىنى ئايرىيالمىغۇدەك كوڭۈل ۋە پاراسەت ھەم راست ـ يالغانىنى ئاڭلىيالـ مىغۇدەك قۇلاق بولىدىغان بولسا، بىر قېتىم زەخمە يىگەن يەرگە يەنە كەلمىگەن بولاتتى، — دەپتۇ.

بۇ مىسالنى شۇنىڭ ئۈچۈن كەلتۈردۇمكى، بىلىپ قوي، مەن قۇلاقسىز ۋە يۇرەكسىز ئەمەسمەن. سەنمۇ مىكىر دەققىلىردىن

بىرنىمۇ بىكار قويمىدىڭ. مەنمۇ ئۇنى ئەقىل ۋە پەمىم بىلەن بىلىپ، خېلى ھەرىكەتلەرنى قىلدىم، مانا ئەمدى، مۇشكۈل بولغان ئىشىم ئاسانلىقچا ئورۇلدى. ھالاكەت يەتكەن جېنىم قايتىپ، بەدىنىمگە يېڭى ھايات بەردى.

ئەمەس ئىكەن ماڭا سېنىڭ تىغىڭ بىلەن ئۆلۈش تەقدىر،
كۆچۈڭ يەتمىدى ئۆلتۈرمەككە، قىلساڭمۇ كۆچەپ تەدبىر.

بۇنداق كېيىن مەندىن ئاشنالىق تاماسىنى قىلمىغىن ۋە دوستلۇققا قايتىش خىيالىنى خاتىرىڭگە كەلتۈرمىگىن، بىلگىنىكى:

ئاي بولساڭ ئەگەر ئاسمانغا باقماسمەن،
سەرۋى بولساڭ گەر بوستانغا باقماسمەن.
تاشلىدىم مەن سېنى بولساڭمۇ گەر جان،
ياندىم مەن سېنىڭدىن بولساڭمۇ ئىمان.

ــ راست ئېيتىسەن، ئەمدى مېنىڭ ئىقرارىم ۋە ئىنكارىمنىڭ پەرقى قالمىدى. مەندىن ساڭا پۈتۈن ئومۇر ئىچىدە مەلھەم قويغىلى بولمىغۇدەك بىر جاراھەت يەتتى، مېنىڭ يۈزۈمگىمۇ ھەرگىز ئېرىتقىلى بولمىغۇدەك ھالدا بەتقىلقىنىڭ داغى چۈشتى. ئەمدى كۆڭۈل تامىغا پىراق زەھىرىنى يۇتمىغىم ۋە ھىجران تىغىغا جان قالقىنىنى تۇتمىغىم كېرەك.

لايىقتۇر ماڭا ئۇزەمگە تىغ ئۇرماق،
تاقىيامەتكىچە قان ئىچرە تۇرماق.
كىم بېرەر مەن كەبى ئۇزىگە شىكەست،
كىم بولۇر مەن كەبى يەر ئۈستىدە پەست.
تائەبەت ئېيتسامۇ ئەگەر ئىستىغپار،
تۇگىمەس گۇناھلار ئۇز زىممەمدە بار.

دەپتۇ تاشپاقا ۋە خىجالەتچىلىكتە شەرمسار بولۇپ، قايتىپ كېتىپتۇ. ئۇ قالغان ئومرى ئىچىدە ئۇ ئەزىز يار ۋە تەڭداشسىز ۋاپادار پىراقىدا:

يەتتى ئوزەمدىن ئوزەمگە گەرچە چەكسەم ھەر جاپا،
كوپ مۇرۇۋۋەت مېھرىلىك ئىدى لېكىن يارىم ماڭا.

دەپ نالىلەرنى قىلىپ ئوتۇپتۇ.

مانا بۇ مال - دۇنيا ھاسىل قىلىپ، ياكى بىر دوستنى قولغا كەلتۈرۈپ يەنە ئۇنى نادانلىقتىن بەربات بېرىپ قويۇپ، ھەمىشە نادامەتتە قېلىپ بېشىنى تاشقا ۋە تاشنى باشقا ئۇرۇپ، ئۇنىڭدىن ھىچ پايدا كورمىگەن كىشىلەرنىڭ داستانى. ئاقىل كىشىلەر بۇ داستان مەزمۇنىنى ئىشلىرىغا پىشۇا قىلىشى ۋە خاھى دۇنيا ماتايى خاھى ئاخىرەت دوستى بولسۇن، تەلەپ قىلغىنى قولغا كەلسە، ئۇنى قەدىرلىشى كېرەك. چۈنكى ھەرقانداق نەرسە قولدىن كەتسە، تىرىشىش بىلەن يەنە قولغا كەلمەيدۇ ھەم ئۇنىڭغا يىگەن ھەسرەت - پۇشايمانلار پايدا بەرمەيدۇ.

گەرمۇرادىڭ كەلسە قولغا سەن غەنىمەت بىل ئۇنى،
گەر قولۇڭدىن كەتسە يىگەيسەن پۇشايمان بىرلە غەم.
كوپ كىشى غەپلەتتە مالۇ پۇلنى بەربات ئەيلىدى،
قالدى پۇلسىز ئاخىرى چەكتى ھىساپسىز ھەرت - ئەلەم.
قول.ىن ئايرىلغان نىمەرسە يەنە كەلمەس ئورنىغا،
ئاھ ئۇرۇپ يىغلاپ ياقاڭنى پارە قىلغان بىرلە ھەم.

ئالتىنچى باب

ئالدىراشلىقنىڭ ئاقىۋىتى ۋە ئاچچىقنىڭ زىيىنى توغرىسىدا

پادىشاھى ئالەم راي روشەن كۆڭۈللۈك بەرەھىمەنگە خىتاپ قىلىپ شۇنداق دەپتۇ:

ۋاقىپ بولمىش پۇتۇن ئالەم سىرىدىن خوپ يورۇق كۆڭلۈڭ، ئىسسل كەشپى كارامەتلەر بايانى سوزلىگەن ئىلمىڭ.

ــ ئۇزىنىڭ مۇرات ـ مەقسىدىگە ئېرىشكەن بولسىمۇ، غاپىللىق بىلەن ئۇنى يەنە قولدىن بېرىپ قويۇپ، ناھايىتى كوپ ھەسرەت ـ نادامەتتە قالغان كىشىلەرنىڭ داستانىنى بايان قىلدىڭ. ئەمدى، بىر ئىش قىلىشتا ئالدىراپ قېلىپ، تەدبىر ۋە تەپەككۇرنىڭ پايـ ىدىلىرىدىن غاپىل قالغان كىشىلەرنىڭ داستانلىرىدىن بايان قىلغىن. قېنى ئاڭلاپ باقايچۇ، ئۇلارنىڭ بۇ پەيلى بىلەن ئىشنىڭ ئاخىرى نەگىچە بارىدۇكىن ۋە ئالدىراڭغۇلۇق ئۇرۇغىنى ئەمەل يېرىگە تېرىسا قانـداقراق ھوسۇل بېرەركىن؟

شاھنىشاھنى ماختاش ئۈچۈن بەرەھىمەن تىل شۇنداق دەپتۇ:

ــ ئەي شاھنىشاھىم!

بۇ جاھاننىڭ ئىنتىزامى سەن بىلەن قىلسۇن داۋام،
ئامۇخاسنىڭ ھەممىسى تۇتسۇن پاناھىڭدا مۇقام.

ھەرقانداق كىشى ئىشنىڭ بىناسىنى سەۋرە ۋە چىدام ئۈستىگە قويىمسا، مۇھىم ئىشلىرىنىڭ داۋامىنى ئېغىرلىق ۋە يۇڭاشلىق بىلەن مۇستەھكەملىمىسە، ئەملىنىڭ ئاخىرى مالامەتكە بېرىپ توختايىدۇ، ئەھۋالنىڭ ئاقۇۋىتىدە ھەسرەت - ناداملىقى ئارتىدۇ. ئىنسانلار ئۇچۇن ھەممىدىن ياخشىراق بولغان سۇپەت — ئاللاتائالا ئادەمنى ياراتقان ۋاقىتدا، ئۇنىڭ بىلەن زىننەت بەرگەن ۋە پۈتۈن ئالەم ئەھلىگە ئۇنىڭ بەركىتىدىن شەرەپ ۋە ئۇلۇغلۇق بەرگەن سۇپەت — ئېغىرلىق ۋە يۇڭاشلىقتۇر.

ئەقلى كامىل كىشىلەر يۇڭاش بولۇر،
دوت كىشىلەر يامانلىق شۇملۇق قىلۇر.

"يۇڭاشلىق" دېگەن سوز ئەرەپ تىلىدا "ھەلىم" دېيىلىدۇ. ئەگەر بۇ سوزنىڭ باش ۋە ئاخىرىدىكى ئىككى ھەرپىنىڭ ئورنىنى ئالماشتۇرسا "مەلھ" بولىدۇ. بۇ سوزنىڭ تۇركى تىلىدىكى مەنىسى "تۇز" دېگەنلىك بولىدۇ. يەنى يۇڭاشلىق ھەممە خۇيلار تائامنىڭ تۇزىدۇر. ئەگەر بىركىم تۇز دېمەتلىكلىرىدىن ھېچكىم ئۇنىڭغا يېتەلمىگۈدەك دەرىجىدە شۇنداق ياخشى ۋە كوپ پەزىلەت ھەم ھۈنەرلەرنى پەيدا قىلغان بولسىمۇ ۋە بارلىق زامان ئەھلى ئۇنىڭ تەرىپىنى قىلغۇدەك شۇنداق كوپ ياخشى خۇيلارنى جەم قىلغان بولسىمۇ، ئۇنىڭ زاتىغا يەتكىلىك ۋە ئالدىراڭغۇلۇق ھەمرا بولغان بولسا، ئۇنىڭ ھەممە ھۈنەرلىرى خۇددى تۇزسىز تائامغا ئوخشاش بىمەزە بولۇپ، خالايىقنىڭ تەبىئىتىگە ياقمايدۇ - دە، ھېچكىم ئۇنىڭغا رىغبەت قىلمايدۇ. ئالدىراڭغۇلۇق ئەقىللىق كىشىلەرنىڭ سۇپىتى ئەمەس، بەلكى ئۇ شەيتاننىڭ ۋەسۋەسە قىلىشىدىن كېلىپ چىققان بىر ئىشتۇر.

ئالدىراڭغۇ بولماقلىق پەيلى شەيتان،
ئېغىر بولماق كەلتۈرەر لۇتپى ئېھسان.
تەكرى مەۋجۇت ئەيلىدى بۇ جاھاننى،
ئالتە كۈندە زېمىن ھەم ئاسماننى.
قادىر ئىدى قىلسا گەر پەرۋەردىگار،
بىر دەم ئىچرە مىڭ جاھان قىلماققا بار.
بۇ ئىش ئىدى ئىنسانغا تەلىم ئۈچۈن،
كوپ ئويلىساڭ بولغۇسى ئەقلىڭ پۇتۇن.

ھەر كىشى ئۆز ئىشلىرىدا ئىختىيار تىزگىننى ئالدىراڭغۇلۇق ئىلكىگە بەرسە، چوقۇم پۇشايمانغا قالىدۇ ۋە ھىساپسىز ئوكۇنسىمۇ قىلغان ھەسىرىتى ھېچقانداق پايدا بەرمەيدۇ.

ھەركىشىكىم، ئويلىماي تېزلىك بىلەن قىلسا ئەمەل،
ئاقىۋىتى، قىلغان ئىشىدىن كوپ پۇشايمان قىلغۇسى.

بۇ باپقا مۇناسىپ كېلىدىغان ھېكايىلەر خەۋەرلەر سەھىپىلىرىدە ناھايىتى كوپ يېزىپ قالدۇرۇلغان. ئۇ مىسالىلاردىن بىرى زاھىتنىڭ ھېكايىسىدۇر. ئۇ ئويلاپ باقمايلا بىلەرمەنلىك مەيدانىغا ئالدىراڭغۇلۇق پۇتنى قويدى. نەتىجىدە مولۇننىڭ ناھەق قېنىغا بۇلغاندى.

ــ ئۇ قانداق ھېكايە ئىكەن؟ ــ دەپ سوراپتۇ راي.

ــ بىر زاھىت، ــ دەپ ھېكايىسىنى باشلاپتۇ بەرھەمەن.

ئالدىراڭغۇ زاھىتنىڭ ھېكايىسى

بىر زاھىت ئۆزۈن ۋاقىتلار بويىتاق يۈرگەندىن كېيىن "نىكاھنىڭ سۈننەتلىك" ۋەزىپىسىنى ئادا قىلماقچى بولۇپ خاھىش

قىلىپتۇ-دە، يەنە بىر زاھىتقا بۇ غەرىزىنى ئېيتىپ، ئۇنىڭدىن كېڭەش سوراپتۇ.

— ياخشى پىكىر قىلىپسەن، — دەپتۇ ئۇ زاھىت، — چۈنكى ئويلىنىش دېگەن ياخشى مەنىشەتنىڭ ئوبدانراقىدۇر، ياخشىلىقنىڭ كامالى ۋە دىن ئىشىنىڭ ئىزامىدۇر. ئوي ۋە مال-مۈلۈكنىڭ كوپىيىشى، ئاندىن كېيىن ئەۋلاتنىڭ ئاۋۇشى، شۇنىڭ بىلەن كىشىنىڭ نامى ئوچمەس بولۇشى ئەنە شۇنىڭدىن ھاسىل بولىدۇ.

ئەرگە دولەت چېھرىسىنى روشەن ئەتمەس ھەچقاچان،
تاكى خوتۇن يۈزى بىرلە ياقمىسا ئويگە چىراغ.
غەم بىلەن كۆرمىگە تەرەددۇت ئىچرە كۈن ئوتكۈزمىگىن،
خوتۇن ئالغىن، ئىشرەت ئەتكىن، قالمىسۇن قەلبىڭدە داغ.

ئەمما شەپقەتلىك رەپىق تېپىشقا تىرىشقىن، ھەرگىزمۇ ناجىنس بىلەن ھەمخانە بولۇپ قالما.

— قانداق خوتۇننى ئىختىيار قىلاي؟ — دەپ سوراپتۇ زاھىت يەنە.

— شۇنداق خوتۇننى ئىختىيار قىلغىنكى، — دەپتۇ مەسلىھەت بەرگەن زاھىت، — ئالدىغان خوتۇنۇڭ "ۋەدۇد، ۋەلۇد ۋە سالىھ بولسۇن". "ۋەدۇد" دېگىنىم، ئەرگە مېھرىۋان، ئامراق بولسۇن دېگىنىم، "ۋەلۇد" دېگىنىم تۇغىدىغان بولسۇن دېگىنىم، "سالىھ" دېگىنىم نىيىتى توغرا، خىيانەتتىن يىراق بولسۇن دېگىنىم. بۇنداق خوتۇن ھەرقانداق ئويگە كىرسە روشەنلىك ئۈستىگە روشەنلىك بولىدۇ.

ئالسا ھەر كىمكى بىر ياخشى خوتۇن،
دىنۇ دۇنياسى تاپار سائادەت.
تاپار ئومۇرلۇك كوڭۈل شاتلىغى،
بولسا ھەركىمگە ئاشۇنداق ئۈلپەت.

ـــ قانداق خوتۇنىدىن ساقلىنىشىم كېرەك؟ ـــ دەپ سوراپتۇ زاھىت.

ـــ ئۇچ تائىپە خوتۇنىدىن ئۆزەڭنى تارتىشىڭ كېرەك، ـــ دەپتۇ ھىلىقى زاھىت يەنە جاۋاپ بېرىپ، ـــ ئۇلار شۇكى، ھەننانە، ھەننانە، ئەننانە. "ھەننانە" دېگىنىم سەن ئېلىشتىن بۇرۇن ئەرگە تەككەن بولۇپ، ئۇ ئېرىدىن تالاق ياكى ئولۇم سەۋەبى بىلەن ئاجراشقانلار، ئۇلار ھەمىشە ئاۋالقى ئېرىنى يادلاپ يۇرىدۇ؛ ساڭا كۆڭۈل بەرمەيدۇ. "ھەننانە" دېگىنىم باي خوتۇنلار، ئۇلار ھەمىشە ئۆزىنىڭ مال ـ پۇلى بىلەن ساڭا مىننەت قىلىدۇ. "ئەننانە" دېگىنىم ھىلىگەر ھالدان خوتۇنلار. ئۇلار ھەمىشە ھېچقانداق كېسىلى بولمىسىمۇ سېنى كورسە خۇددى ئاغرىق كىشىدەك ۋاي سالىدۇ. بۇنداق خوتۇنلارنىڭ دىدارىغا قاراش كىشى ئۈچۈن ئولۇم بىلەن باراۋەر.

خوتۇن ئەگەر بولسا ياماڭ ۋە شاللاق،
بولغۇسىدۇر ئەر ئۈچۈن خوددى دوزاخ.
كورسەتمىسۇن ھېچقاچان ئۇنى خۇدا،
خوتۇن ناملىق ئازاپتىن بەرسۇن پانا.

ـــ خۇتۇننىڭ ياش قورامى قانچىلىك بولسا ياخشى بولىدۇ، ـــ دەپ سوراپتۇ ئۇ يەنە.

ـــ بويىغا يەتكەن ياش خوتۇن ئېلىش كېرەك، ـــ دەپتۇ ئۇ زاھىت، ـــ چۈنكى يېشى چوڭىيىپ قالغان ياكى قېرى خوتۇنلىرىڭ چىرايىغا قاراۋەرسە كىشىنىڭ رەڭگى رويىنى كەتكۈزىدۇ. كىشىگە زەئىپلىك ۋە سۇسلۇق كەلتۈرىدۇ.

بولسا ئەگەر ھەرخۇتۇننىڭ قەددى يا،
بولغۇسىدۇر نەپەسى گويا كى ئوق.

تەنگە قىز ياخشى داۋادۇر، قېرىسا،
قىلغۇسى خۇددى زەھەردەك جاننى يوق.

خوتۇنلارنىڭ يىگىرمە ياشقىچە بولغان مەزگىلى ئارزۇ ۋە ئۈمىت مەھلىدۇر. يىگىرمىدىن ئوتتۇز ياشقىچە بولغان ۋاقتى بولسا، تەلەپكارلار كوچۇللىرىنىڭ راھىتى ۋە رىغبەت قىلغۇچىلار جانلىرىنىڭ لەززىتىدۇر؛ ئوتتۇزدىن تاكى قىرىققىچە بولغان ئارىلىقتا ئۇلار مال ۋە پەرزەنتنىڭ ئىگىسى ۋە ئۇلارنىڭ غېمىنى يىگۈچى بولىدۇ. قىرىقتىن ئەللىككىچە ئارىلىقتا ئۇلار نام ۋە نومۇس پەيدا بولىدۇ. ئەگەر ئەللىكتىن ئوتكەن بولسا، ئۇنى قارا بالا ۋە قاتتىق ئاپەت دەپ بىلمەك كېرەككى، ئۇ چاغدا ئۇلارنى كۆز شاملى ئۇرغان باغ ۋە نۇرى ئوچكەن چىراق قاتاردا سانىماق كېرەك. قۇرۇغان بۇلاق ۋە بۇزۇلغان كەپە خىيال ئەتمەك كېرەك. ئۇنداق چاغدا، ئۇلار شور يەر، مۇنسىز دەرەخ، زەھەرلىك ئىلان، نەشتەرلىك چايانغا ئايلىنىپ قالىدۇ. خوتۇنلارنىڭ يېشى ئەللىكتىن ئاشقاندىن كېيىن ئۇ خۇددى ھىلىگەر زالغا ئوخشاش سېنى "ۋاي روستىمىم" دەپ توۋۇپ ئالداپلا ئەدىۋىكىنى بېرىدۇ.

— ھوسنى جامال بابىدا قانداق بولسا بولىدۇ؟ — دەپ سوراپتۇ يەنە زاھىت.

— خوتۇنلارنىڭ تەقۋادار بولغىنى ياخشى، — دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ ئۇ زاھىت، — ئەگەر ئۇنىڭ ئۇستىگە خۇشخۇيلۇق ۋە گۈزەللىك سائادىتى ئۇنىڭغا جەم بولغان بولسا، نۇر ئۇستىگە نۇر بولغان بولىدۇ.

ئاي يۈزۈڭ، نۇردەك جامالىڭ، ھور زاتىڭ ئەسلى پاك،
ئىككى ئالەم ئىچرە ھەر پاكىزلىقتۇر سەندە جەم.

چىرايى سەترەك بولسىمۇ، خانىمانىنى روناق تاپتۇرالايدىغان ۋە مېھرىۋان يار بولغان خوتۇن ئەڭ گۈزەل خوتۇندۇر.

مۇڭاپىق يار ئەگەرچە بولسىمۇ سەت،
ھۇزۇرى بىرلە كوزنى روشەن ئەيلەر.
يىراق بول نامۇڭاپىق رەپىقىگدىن،
جامالى گەرچە ئوينى روشەن ئەيلەر.

توۋەندىكى بىرنەچچە بىيت بىر بۇزرۇكۋاردىن يادىكار قالغان، ئۇنى خاتىرىدە مەھكەم ساقلىماق كېرەك.

خوتۇن ئەگەر ھوكمىگدە بولسا تەقۋا،
دەرۋىش كەبى ئەرنىمۇ قىلۇر پاشا.
سەن غەم يىسەڭ سەن ئۇچۇن ئۇمۇ يەر غەم،
كېچە ـ كۈندۇز غەمگۇزار بولار ھەمدەم.
رەپىقەڭگە يار بولسا ياخشى خىسلەت،
غەم قىلمىغىن چىرايى بولسىمۇ سەت.
بولسىمۇ گەر خوتۇننىڭ يۇزى ئاپتاپ،
لېكىن بەتخۇي بولسا ئۇ شۇدۇر ئازاپ.
كورۇنۇشى بولسىمۇ ھورۇ جانان،
قەلبى ئەسكى بولغىنى بەكمۇ يامان.
ئوي ئىچىدە بولغاندىن كوڭلى بۇزغۇن،
زىندان ئىچرە بولغىنىڭ ياخشى تۇتقۇن.
سال پۇتۇڭدىن ئايىغىڭ بولمىسا كەڭ،
سەپەر قىلغىن ئويدە گەر بولسا كوپ جەڭ.
خوتۇن ئەگەر غەيرىنىڭ يۇزىن كورۇپ،
ئويدىن چىقسا، گور ئىچرە ياتقىنى خوپ.

بۇ گەپلەردىن كېيىن زاھىت ناھايىتى كوپ پىكىر يۇرگۇزۇپ، جىق مەسلىھەتلەرنى قىلغاندىن كېيىن، بەختىنىڭ مەدىتى بىلەن بىر كاتتا قەبىلىدىن ئويلىنىپ، رۇخسارىنىڭ ئەكسى سۇبھى

يۇزىگە روشەنلىك بېغىشلايدىغان، زۇلپىنىڭ رەڭگى شام قاراڭغۇ-لۇغىغا قارىلىق بىلەن مەدەت بېرىدىغان دەرىجىدىكى گۈزەل بىر خوتۇننى قولغا كەلتۈرۈپتىكى، شىشە رەڭلىك ئاسمانىنىڭ يۈزى تېخى ئۇنداق ياخشى سۈرەتلىك گۈزەلنى ئاپتاپ ئەينىگىدىن ئۆزگە نەرسىدە كورمىگەن، خىيال ئەۋلىياسى بولسا پۈتۈن ئومرى ئىچىدە تەپەككۇر ئۈيقۇسىغا بېرىپمۇ تېخى ئۇنداق زىبا شەكلىنى چۈشىدە كورمىگەن ئىكەن. ئۇنىڭ ھوسنى:

گۈزەل يۈزۈڭ قۇياشى ئالدى جاھان ھوسنىنى،
تەۋە قىلىپ ئۆزىگە توققۇز ئاسمان ھوسنىنى.
ياراتمىدى سەرۋى ھەم گۈلنى قەددىڭ ھەم يۈزۈڭ،
ھېچ لەتاپەت گۈلشىنى ھېچبىر بوستان ھوسنىنى.

دېگەندەك شۇنداق چىرايلىق، يۈرۈش - تۇرۇشى يېقىملىق، پۈتۈن خۇي - پەيلى كوڭۈلدىكىدەك يارىملىق ۋە ئۆزى ئەدەپلىك ئىكەن. زاھىت بۇ ئىمتىھاندىن يۈزسىدىن، ئۆز تائىتى - ئىبادىتىنى سائەتسىرى ئاشۇرۇپ، ئۇ ھور چىراي يارى بىلەن ئۇزلۇكسىز ئەيش - ئىشرەت قىلىپ، خۇدادىن ئۆزىگە پەر-زەنت تىلەيدىكەن. چۈنكى ھېچ بىر ئەقىللىق كىشى پەقەت شەھۋەت ئۈچۈنلا خوتۇن ئالمايدۇ، بەلكى سەددىقەيى جارىيەنىڭ ياخشىراغى بولغان پەرزەنت كورۈش ئۈچۈن ئوي تۇتىدۇ - دە!

ئاتا بىلەن ئانانىڭ تارتقان مۇشكۈل - جاپاسى،
ياخشى پەرزەنت كورۈشتىن ئىبارەتتۇر غەرىزى.

ئۇ بىرنەچچە ۋاقىت شۇ يوسۇندا ئوتكەن بولسىمۇ مەقسەت ئەسىرىدىن ھېچنەرسە مەلۇم بولماپتۇ. زاھىت نائۇمىت بولۇپ، يالۋۇرۇش يۈزىنى تىلەك تۇپرىغىغا قويۇپ، دۇئا ئوقىنى

ئىخلاس ياسىدىن ئىبتىشقا باشلاپتۇ ۋە تەلەپ يولىدا ئوز ۋۇجۇ-دىنى تامامەن ئۇنتۇپ قاپتۇ. خۇددى:

هەر كىشى پاكلىق بىلەن قىلسا دۇئا،
هەر مۇرادۇ مەقسىدىن بەرگەي خۇدا.
هەر دۇئاسى گەر ئۇنى بەخۇت قىلۇر،
ئوزىدىن ئەمەس، لېكىن هەقتىن ئىرۇر.
چۇنكى ئۇ يوق ئەتسە ئوزنى ئارىدىن،
بەس، ئىجابەت بولغۇسىدۇر تەڭرىدىن.

دېگەندەك ئۇنىڭ دۇئا-دەۋەتلىرىنىڭ ئوقى ئىجابەت نىشانىسىگە تېگىپتۇ-دە، ئىنايەت ئىشىگى رەھمان ئاچقۇسى بىلەن ئېچىلىپ، زاھىتنىڭ خوتۇنى هامىلە بولۇپتۇ. زاھىت ئۇنىڭغا خوشال بولغانلىغىدىن، بىر كۇنى خوتۇنىغا شۇنداق دەپتۇ:

ــ ئەي، روزىگارىمنىڭ ئۇلىپىتى! پات ئارىدا، خۇددى شاهانە گوهەردەك، زىبا تەلەتلىك بىر ئوغۇل سېنىڭ بالا ياتقۇڭ سەدىپىدىن يورۇقلۇق ساهىلىغا چىقىدۇ. مەن ئۇنىڭغا ياخشى ئىسىم ۋە كوڭۇلدىكىدەك نام قويىمەن هەم ئۇنى تەربىيەت قىلىش ئۇچۇن تولىمۇ تىرىشىمەن، ئۇنىڭغا شەرئەت ئەهكاملىرىنى ۋە تەرىقەت ئەدەپلىرىنى تولۇق ئۇگىتىمەن، نەتىجىدە ئۇ پات پۇرسەتتە ئالى مۇقاملىق، قەدرى ئۇستۇن بۇزرۇك ۋە كارامەت ئىگىسى، ئىلهام ئىگىسى بولغان شەيخ بولۇپ يېتىشىدۇ. ئۇ چاغدا مەن ئۇنىڭ ئوزىگە مۇناسىپ كەلگۇدەك ئىسىم ئازادە ۋە پاكىز مەستۇرە قىزدىن بىرنى نىكاهىغا ئېلىپ بېرىمەن. ئۇلاردىن بىزگە نەۋرە پەيدا بولىدۇ. شۇ سەۋەبتىن، ئۇلارنىڭ بەركىتىدىن بىزنىڭ نەسلىمىز باقى قالىدۇ ۋە تائەبەت نامىمىز ئوچمەيدۇ.

كەتمىگەي دەۋراندىن كىشىنىڭ نامى،
جاهاندا پەرزەنتى قالسا يادىكار.

چىققاچقا سەدەپنىڭ ئىچىدىن گوھەر،
خالايىق ئاغزىدا داڭقى يادلىنار.

— ئەي شەپەقتىلىك رەپىقىم، — دەپتۇ خوتۇنى، — سەن ئېيتىۋاتقان بۇ سوزلەر جايىنامازدىن چۈشمەي تەسۋى سېرىپ ئولتۇرىدىغان شەيخكە مۇناسىپ سوز ئەمەس. چۈنكى سەن پەرزەنت ۋۇجۇتقا كەلگىنىگە جەزم قىلىۋاتىسەن. مەندە پەرزەنت پەيدا بولمىغان بولۇشىمۇ مۇمكىن، ئەگەر پەرزەنت بولغان بولسا، ئۇنىڭ ئوغۇللۇغى نەدىن مەلۇم؟ ئەگەر ئوغۇل بولغان ھالەتتىمۇ ئۇنىڭ ئومۇر كورەلىشنى ۋە شەيخلىق جايىنامازدا ئولتۇرالىشنى ھەم ئۇنىڭ خوتۇن ئېلىشنى نىمە بىلسەن؟ سەن خۇددى خىيالپەرەس نادانلاردەك تەمەننا ئېيتىغا مىنىپ، ئارزۇ مەيدانىدا يۈگۈرۈتۈۋاتىسەن، لېكىن بۇ مەيداننىڭ چېكىنىڭ قانچىلىك ئىكەنلىگىنى ئۇزەڭمۇ ئۇقمايسەن.

يۇرۇپ بولماس بۇنداق ھەۋەس بىرلە يول،
قىلىپ بولماس قۇرۇق لاق بىرلە ھىچ كار.
مىڭ كىشى ئارزۇيۇ ئارمان قىلسىمۇ،
بەرمىدى بىرىنىڭ مۇرادىن روزىگار.

سېنىڭ بۇ پىكرىڭ خۇددى باغ بىلەن ھەسەلنى ئوزىنىڭ بېشىغا توككەن تەقۋادار كىشىنىڭ خىيالىغا ئوخشاش ئىش بولۇپ قالدى.

— ئۇ قانداق ئىش ئىكەن؟ — دەپ سوراپتۇ زاھىت.

— بىر تەقۋادار ئەر كىشى، — دەپ ھىكايىسىنى باشلاپتۇ زاھىتنىڭ خوتۇنى.

خىيالپەرەس تەقۋادارنىڭ ھىكايىسى

بىر تەقۋادار ئەر كىشى سودىگەرگە خوشنا بولۇپ، سودىگەر ھەر كۈنى ئەتىگەن - كەچتە ئۇ تەقۋادار كىشىنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئېلىپ، ئۇزى ساتىدىغان سېرىق ياغ ۋە ھەسەلدىن ئۇنىڭغا كىرگۈزۈپ تۇرىدىكەن ۋە ئۇنىڭ بارلىق ھاجەتلىرىدىن چىقىپ، ئۇزىنىڭ سودىگەرچىلىگىنىڭ پايدىسى بىلەن ئۇ دەرۋىشنىڭ كۈنلىنى ئېيلىپ، بۇ دۇنيانىڭ مېلىنى ئۇ دۇنيا ئۈچۈن زەخىرە قىلىپ ساقلاپ قويىدىكەن.

كەلگىن ئەي باي، دەرۋىشلەر كۈنلىنى ئال،
مالۇ زەرلەر قالماس ئاخىر قولۇڭدا.

تەقۋادار كىشى سودىگەردىن كەلگەن ياغ ۋە ھەسەلدىن ئازراغىنى يەپ، قالغىنىنى بىر شىشىگە ئېلىپ، تەكچىگە قويۇپ قويىدىكەن. ئازغىنا ۋاقىت ئىچىدە ئۇنىڭ ئىككى شىشىسى تولۇپ-تۇ-دە، ئۇنى كورگەن تەقۋادار كىشى خىيالغا چومۇپتۇ: "جۇغلاڭ - غان ھەسەل ۋە ياغ ئون پاتمان چىقىدۇ. ئۇنى ساتسام ئون تەڭگە ئالىدۇ، ئۇنىڭغا ئىككى تەڭگىدىن بەش قوي كېلىدۇ. بۇ قويلارنىڭ ھەر بىرى ئالتە ئايدا ئىككىدىن تۇغسا بىر يىلدا يە-گىرمە بەش بولىدۇ. مۇشۇ تەرتىپتە ئون يىل داۋام قىلسا، ئۇلار-نىڭ سانى ھەددىدىن ئاشىدۇ. بەس، ئۇلارنىڭ بەزىسىنى سېتىپ ئوي بىساتلىرى تەييار قىلىمەن ۋە بىر ئۇلۇغ خانىدانىدىن خوتۇن ئالىمەن. ئۇ خوتۇن توققۇز ئايدا مەندىن بىر ئوغۇل تۇغسا، ئۇنىڭغا ئىسىم ۋە ئەدەپ ئۇگىتىمەن. ئەمما ئۇ كىچىكلىك زەئىپ-لىگىدىن قۇتۇلۇپ چوڭلۇق قۇۋۋىتىگە يەتسە، مېنىڭ پەرمانىمغا ئۇنىماي بويۇن تولغىشى ئېھتىمال. ئەگەر ئۇ شۇنداق قىلسا

قولۇمدىكى مۇشۇ ھاسا بىلەن مۇشۇنداق ئەدەپ بېرىشىم لازىم بولىدۇ".

تەقۇادار كىشى شۇ خىيال بىلەن ئۇزىدىن كېتىپ، مۇسـ
تەغرەق ھالدا، ھىلىقى گەردەنكەش ئوغۇل مۇشۇ دەپ تەسەۋۇر قىلىپ، ھاسىسى بىلەن ئىگىز تەكچىدىكى شىشىگە بىرنى ئۇرغان ئىكەن، شىشە سۇنۇپ ئېچىدىكى ياغ ۋە ھەسەلنىڭ ھەممىسى توكۇلۇپ، باش، كوز، يۇز، ساقال ۋە تونىنى پۈتۈنلەي بۇلغاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن بىردەمدىلا ئۇنىڭ بېشىدىن ھەممە خىيال يوقىلىپتۇ. بۇ مىسالنى شۇنىڭ ئۈچۈن كەلتۈردۇمكى، ئىش ئېنىق ۋە روشەن بىلىنمىگۈچە، بۇنداق سوزلەرگە ئېغىز ئاچقۇلۇق ئەمەس ۋە ئەگەرـ مەگەر دېگەن سوزلەرنى ئېغىزغا ئالغۇلۇق ئەمەس. چۈنكى ئەگەر بىلەن مەگەرنى جۇپ قىلسا ئۇنىڭدىن تۇغۇلىدىغان پەرزەنت كاشكى بولغۇسىدۇر. ئەقىلىق كىشىلەر ئىش بىناسىنى خىيال ئاساسىغا قۇرماسلىقى ھەم ۋەسۋەسە ئىسسىملىك خام ئەندىشىلەرگە كۆنىدىن يول بەرمەسلىگى كېرەك.

سالسا ھەر ئەندىشىنى قىلدىم پەلەكنىڭ دەۋرىدىن:
"بۇ ئىشىم بۇيان كېلىپ، ئۇ ئىش ئۇيان بولغۇسىدۇر.
يا پالان ئىشنى قىلىپ تاپسام كېرەك دۇنيانى كوپ،
يا پالان ئىقلىم ئۇزە ھوكمىم راۋان بولغۇسىدۇر".
بىلدىم ئاخىر بۇ خىيالنىڭ ھەممىسى باتىل ئىكەن،
ھەر نىمەرسە بۇيرۇسا تەڭرى، ھامان بولغۇسىدۇر.

زاھىت بۇ نەسىھەتلەرنى جان قۇلىغى بىلەن قوبۇل قىلىپ، غۇزۇر ئۇيقۇسىدىن ئويغىنىپتۇ ۋە ئۇ بىھۇدە سوزلىرى ئۈچۈن پۇشايمان يەپ خىجىل بولۇپتۇ. ئۇنىڭ خۇتۇنىنىڭ ئاي كۇنى توشقاندا ئۇنىڭدىن بىر ياخشى كورۇنۇشلۇق ۋە كۆكۈلدىكىدەك تەلەتـ لىك بىر ئوغۇل تۇغۇلۇپتۇ نى، كامالەت ئەسىرى ئۇنىڭ چېھرىسىدە

كورۇنۇپ، كارامەت ئالامىتى پىشانىسىدە جىلۋىلىنىپ تۇرغان ئىكەن. بۇنى كورۇپ زاھىتنىڭ ئۈمىت گۈلى مۇرات گۈلشىنىدە تەبەسسۇم قىلىپ، خۇش بۇلبۇلى شاتلىق چىمەنىدە نەغمە سازغا چۈشۈپتۇ.

پەزلى دەريانى ئىچىدىن بىر ئىسىل گوھەر چىقىپ،
تۇغدى نۇرلۇق يۇلتۇزنى مۇرات-مەقسەت ئاسمىنى.

زاھىت خوشال بولغىنىدىن ئۆزى ۋەدە قىلغان نەزىرلەرنى قىلىپ، كېچە-كۈندۈز ئۇ پەرزەندى-ئەرجىمەندىنىڭ جامالىغا قاراپ، بوشۇكىنىڭ قېشىدا ئولتۇرۇپ، ھەممە ئىشلىرىنى تاشلاپتۇ؛ ھەممە ھىممىتىنى ئوغلىنىڭ تەربىيىتىگە ۋە ئۇنىڭ قۇۋۋەتلىنىشىگە سەرپ قىلىشقا باشلاپتۇ.

سابادەك ھىممەت دېمىنى ئۇردۇم يۈزۈڭگە چەندان،
غۇنچەلىكتىن ئېچىلغايسەن بولۇپ گۈل كەبى خەندان.

بىر كۈنى زاھىتنىڭ خوتۇنى ھامىمغا بارماقچى بولۇپتۇ ۋە ئوغلىنى زاھىتقا تاپشۇرۇپ ئۆزى كېتىپتۇ. زاھىت ئوغلىغا ياخشى پەرۋادارچىلىق قىلىپ ئولتۇرغان ئىكەن، تۇيۇقسىز پادىشا قېشىدىن بىر ئىناۋەتلىك كىشى زاھىتنى چىللاپ كېلىپ قاپتۇ-دە، زاھىت بارماسلىققا ھىچقانداق ئىلاج تاپالماپتۇ. زاھىت ئويىدە بىر مولۇن باقىقان بولۇپ، ئۇ مولۇن قولىغا ناھايىتى بەك ئۇگىنىپ كەتكەن ئىكەن. شۇڭا ئۇي ئىگىلىرى بىر ياقىقا بارماقچى بولسا، ئويىنى شۇنىڭغا تاشلاپ كېتىۋېرىدىكەن. مولۇن ئويدىن ناھايىتى ئوبدان خەۋەر ئالىدىكەن ھەم ئىچكىرى تاشقىرىدىكى بارلىق زىيانداش جانۋارلارنى يوق قىلىشقا تولىمۇ تىرىشىدىكەن. زاھىت ئاخىرى ئوغلىنى مولۇن بىلەن بىرگە

ئويده قويۇپ، ئۆزى پادىشانىڭ ئوردىسىغا كېتىۋېرىپتۇ. زاھىت كېتىپ بىرەر سائەت ئوتمەيلا بىر چوڭ ئىلان پەيدا بولۇپتۇ-دە، بوۋاقنىڭ بوشۇگى تەرەپكە مېڭىپتۇ. مولۇن قارىسا، نەيزە سۈپەتلىك، خىلمۇ-خىل رەڭلىك، تېز يۈرىدىغان دۇشمەن ۋە ئاداۋەتخور رەقىپ بولغان ئۇ ئىلان گاھى ئوقتەك تۆز مېڭىپ تۇيۇقسىزلا يادەك ئېگىلىدىكەن ۋە گاھى ئېيلىپتەك قامىتىنى تۇرغۇچتە قىلىش ئۈچۈن بىر دائىرىدە يۇمۇلاقلىنىدىكەن.

گاھى بولاتتى قالقان، گاھى ئۇزۇن نەيزىدەك،
گاھى كامان سۈپەتلىك ھالقىسى بوپ نامايان.
دەريا ئەمەستۇر، لېكىن باردۇر ئۇنىڭ دولقۇنى،
بۇلۇت ئەمەس بولسىمۇ چاقماق ئۇنىڭدا پىنھان.

ئىلاننىڭ بوشۇكتىكى ئوغۇلىغا قەست قىلىۋاتقانلىغىنى كۆرۈپ، مولۇن بىرلا سەكرەپ ئۇنىڭ كانىيىدىن مەھكەم چىشلەپتۇ-دە، ئۇنى ئەجەل دامىنىڭ ھالقىسىغا گىرىپتار قىلىپتۇ. مولۇنىڭ مۇھاپىزەت قىلىشى بەركىتىدىن ئۇ بىچارە گۇدەك ئۇ بالايى ئەزىمنىڭ خەتىرىدىن نىجات تېپىپتۇ. دەل شۇ پەيتتە زاھىت قايتىپ كەپتۇ. مولۇن باشتىن-ئاياق ئىلاننىڭ قېنىغا بۇلغانغان ئىكەن. ئۇ زاھىتنىڭ ھاسىسىنىڭ ۋە ئايىغىنىڭ شەپىسىنى ئاڭلاش بىلەنلا: "مەن تازا ياراملىق بىر خىزمەت قىلدىم. زاھىت مېنى مۇشۇ قان يۇقى بىلەن كورسە مىننەتدار بولىدۇ" دىگەن غەرەز بىلەن زاھىتنىڭ ئالدىغا يۇگۈرۈپ چىقىپتۇ. زاھىت ئۇنىڭ قانىغا بۇلانغان ئەپتىنى كورۈپ: "بۇ مولۇن ئوغلۇمنى يىگەن ئوخشىمامدۇ، بۇنىڭ بەدىنىدىكى قان ئوغلۇمنىڭ قېنى ئىكەن" دەپ ئويلاپ، غەزەبنىڭ ئوتى كوڭلىنىڭ ئوچىغىدا لاپلا قىلىپ يېنىپتۇ-دە، تۇتۇنى دېمىغىنىڭ ھوررىسىدىن ئورلەپ،

يېنىكلىكنىڭ ئىسى خۇددى ئاپىتاپنىڭ چىرايىنى بۇلۇت توسقاندەك ئۇنىڭ ئەقلىنىڭ يۇزىنى قارا قىلىۋېتىپتۇ. شۇڭا ئۇ ھېچقانداق ئويلاپ تۇرماي ۋە تەھقىقلىمەيلا قولىدىكى ھاسا بىلەن ئۇرۇپ مولۇننىڭ بېلىنى سۇندۇرۇپتۇ ۋە ھاسا ئۇچىدىكى نەيزىنى مولۇننىڭ كوكرەك سانىدۇغىغا تىقىپ، ئۇنى ھايات ئىقلىمىدىن سۈرگۈن قىلىۋېتىپ، ئاندىن ئۇي ئىچىگە كىرىپتۇ. قارىسا ئوغلى بوشۇك ئىچىدە ساق - سالامەت ياتقان ۋە يوغان بىر ئىلاننىڭ ئولۇگى بىر چەتتە تۇرغان ئىكەن. بۇنى كورگەن زاھىتنىڭ ھەيرەت يالقۇنى كوكسىدىن ئورلەپ، ھەسرەت يامغۇرى كوزلىرى بۇلۇتىدىن يېغىپتۇ. ئۇ نالەزار قىلىپ:

بىلىڭ دوستلار تا قيامەت بولغىچە بىر - ئىكىكى ھەمدەم،
چېكىپ ئوتەر بولدۇق ئەمدى، غەم ئىلكىدە ھەسرەت - ئەلەم.

— ۋاي ئىسىت! بۇ ھادىسىنىڭ ئوتى ئوزرە سۇيىي بىلەن تەسكىن تاپالمايدىغان بولدى ئەمدى. بۇ ئەمەل تىغىنىڭ جاراھىتى نادامەت مەلھىمى بىلەن شىپا تاپالمايدىغان بولدى ئەمدى. مەن ئەجەپ بىر نامۇناسىپ ھەركەتنى سادىر قىلىپ قويدۇمۇ؟ مېنىڭ قولۇمدىن كەلگەن نىمىدىگەن نالايىق ئىش بۇ؟

بۇ خىجالەت بىرلە قان يۇتماق ماڭا بولغاي جازا،
بۇ ئۇياتتىن جان بېرەر بولسام ماڭا بولغاي راۋا.

بۇ پەرزەنت يوقلۇقتىن ۋۇجۇتقا كەلمىگەن بولسىمۇ كاشكى، ئۇنىڭ سەۋىۋىدىن مېنىڭ قولۇم بىلەن بۇ ناھەق قان توكۇلمىگەن بولاتتى. مەن ئوز ئويۇمنىڭ پاسىبانى ۋە پەرزەنتىمنىڭ ساقچىسىنى ئوز قولۇم بىلەن بىگۇنا ئولتۇردۇم. ئەمدى خالايىقتا

نسمه دەپ جاۋاپ بېرىسەن. مەخسۇقا نسمه دەپ ئوزره ئېيتسەن؟ بۇندىن كېيىن مالامەت توقى - لەنىتى بويىنۇمدىن ئاجرىمايدىغان ۋە بەتناملىق رەقىبى ئەھۋالىم سەھىپىسىدىن ئوچمەيدىغان بولدى ئەمدى.

ھەر مالامەت ئوقى كوكسۇمنى نىشانە ئەيلىدى،
كاشكى مەندىن ئاشۇ نام - ئەمال يوقالغان بولسچۇ؟

دەپ زار - زار يىغلاۋاتقاندا، خوتۇنى كېلىپتۇ ۋە بولغان ئەھۋالنى تامامەن ئۇقۇپ ئۇنىڭغا مالامەت قىلىشقا باشلاپتۇ:

— مەن سېنىڭ بۇنداق يامان زالىم ئىكەنلىگىڭنى بىلمىگەن ئىكەنمەن، قېرىنغان ۋاقتىڭدا خۇدايىتائالا ساڭا پەرزەنت نېمىتىنى بەرسە، سەن ئۇنىڭ شۇكرانىسىنى مۇشۇنداق ئادا قىلدىڭمۇ؟ خۇدايىتائالا ئوز پەزلى كەرىمى بىلەن سېنىڭ جىگەر بەندىڭگە ئىلان زەھەرنىڭ ئاپىتىدىن نىجات بەرگىنىگە سەن مۇشۇنداق ھەمدى سانا بىجا كەلتۇردۇڭمۇ؟

زاھىت ئاھ تارتىپتۇ ۋە خوتۇنىغا شۇنداق دەپتۇ:

— ھەي جېنىمنىڭ ئۇلپىتى، ماڭا بۇنداق سوزلەرنى ئېيتمىغىن. مەن سوئاللاردىن مالاللىقتا قالدىم ۋە جاۋاپ بېرىشكە خىجالەتتىمەن. غاپىللىق قىلىپ تەگرىگە شۇكرى قىلىش يولىدىن تايغانلىغىمنىمۇ چۈشىنىمەن. مانا مۇشۇ ھالدىكى سەۋرسىزلىگىم ۋە ناشۇكۇرلۇگۇم بىلەن مېنىڭ ئىسىم يا سەۋره قىلىغۇچىلار دەپتىرىدە كورۇنمەيدۇ ۋە شۇكرى ئېيتقۇچىلار بەتلىرىگە يېزىلىمايدۇ. شۇنداق ھالدا سېنىڭمۇ ماڭا مالامەت قىلىشىڭ يارا ئۇستىگە نەشتەر ئۇرغانغا ۋە جاراھەت ئۇستىگە تۇز قۇيغانغا ئوخشاش ئىش بولدى.

مالامەت قىلغىنىڭ كۆڭلۈمگە شۇنداق بىر بىلىنىدىكى،
قىلىچتا زەخمە ئەيلەپ يېگىنە بىرلە يەنە تەككەندەك.

— راست ئېيتىسەن، ئەمدى مالامەت قىلمىتىن ھېچقانداق پايدا چىقمايدۇ، — دەپتۇ خوتۇنى، — ئەمما سەن قىلغان بۇ ئىشتا، ئالدىراڭغۇلۇقىنىڭ ئاقىۋىتى پۇشايمانلىق بولىدىغانلىغى ۋە شەرمىسارلىق كەلتۈرىدىغانلىغى ئىسپاتلاندى، يېنىكلىكىنىڭ ئاقىۋىتى مەھرۇملۇق ۋە خارلىق بولىدىغانلىغى تەجرىبە قىلىندى.

ئالدىراش، بىلگىنكى شەيتان پەيلىدۇر،
تەنگە رەنج، جانغا پۇشايمان كەلتۈرۈرۈر.

بۇ نادامەت دامىغا گىرىپتار بولغان كىشى يالغۇز سەنلا ئەمەس، بۇنداق ھادىسە نۇرغۇن كىشىلەردىمۇ يۈز بەرگەن. ئۇلاردىن بىرى قارچۇغىسىنى ئولتۇرگەن پادىشا بولۇپ، ئۇمۇ نۇرغۇن يىللار ھەسرەت ئوتى بىلەن كۆيدۈرگەن ئىكەن.

— ئۇ قانداق ئىش ئىكەن؟ — دەپ سوراپتۇ زاھىت.

— قەدىمقى زامانىدا بىر پادىشا بار ئىكەن، — دەپ ھېكايىسىنى باشلاپتۇ خوتۇنى.

پادىشا بىلەن قارچۇغىنىڭ ھېكايىسى

قەدىمقى زاماندا شىكارغا ناھايىتى ئامراق بىر پادىشا بار بولۇپ، ئۇ ھەمىشە ئۇۋ قەستىگە مۆرات ئارغىمىقىنى يۈگۈرتۈپ، شىكار بوينىغا كەمەن تاشلايدىكەن. بۇ پادىشانىڭ بىر پەرۋاز بىلەن كويىقاپ قەلئەسىدىن سۈمرۈغىنى ئېلىپ چۈشىدىغان بىر قارچۇغىسى بار بولۇپ، ئۇنىڭ قورقۇنچىسىدىن پەلەك بۇركۈتى ئاسمان ئوردىسىنىڭ توققۇزىنچى پەردىسىگە موكىدىكەن.

قانىتىنىڭ شەپىسىدىن ھەر بارە،
ئاسماندىكى زوھرە بولاتتى پارە.
ھەملە قىلسا پەلەك ئەۋجىگە ئەگەر،
چەرخ بۇركۇتى ئۇزىدىن توكەتتى پەر.

پادىشا بۇ قارچۇغىسىنى تولىمۇ ياخشى كورگەچكە شىكارغا چىقىقان چېغىدا، تولا ۋاقىتلاردا ئۇزى كوتىرىدىكەن. بىر كۈنى ئۇ قارچۇغىنى قولىغا ئېلىپ، ئۇۋغا چىققان ئىكەن، بىر كىيىك ئالدىدىن قېچىپتۇ. پادىشا ئۇنىڭ ئارقىسىدىن قوغلاپ، شۇنداق تېز يۇرۇپتىكى، سەرسەر شامىلى ئۇنىڭغا ھەمرا بولسا، ئېتىسىنىڭ تۇيىغىغا ئۇلىشالمىغىدەك، خىيال خەۋەرچىسى ئۇنىڭغا ئەگەشە، ئۇنىڭ چاڭ تۇپىسىنى كورەلمىگىدەك دەرىجىدە تېز چېپىپتۇ.

ئالدىراشنىڭ شەيتىنى ھەمرا بولۇپ،
يۇردى پەلەك ئېتىدىنمۇ شۇنچە تېز.

خادىم ۋە مۇلازىملىرىنىڭ بەزىسى پادىشانىڭ ئارقىسىدىن يۇرۇپ باقالماي بولسىمۇ، بىرپەستە پادىشانىڭ قارىسىنى كوزدىن يوقىتىۋېرىپ قويۇشۇپتۇ. پادىشا لەشكەردىن يىراق ئۇزاپ كېتىپتۇ. ئۇ كۈنى ھاۋا ناھايىتى ئىسسىپ كەتكەن ئىكەن. پادىشا ئۇسۇزلۇقتىن قىينىلىپ، قارچۇغىسىنى چاقىرىپ ئېلىپ، سۇ ئىستەپ ھەر تەرەپكە ئات يوگۈرتۇپ يۇرۇپ، بىر تاغ ئېتىگىگە بېرىپ يېتىپتۇ. قارىسا تاغنىڭ بىر ئەگمە يېرىدىن تامچىلاپ سۇ تېمىپ تۇرغان ئىكەن. پادىشا دەرھال غىلاپىتىن جامىنى چىقىرىپ، ئۇ سۇغا بىر پەس تۇتقان ئىكەن جام تولۇپتۇ. ئۇنى ئەمدى ئىچمەكچى بولۇپ تۇرۇشىغا، قولىدىكى قارچۇغا بىر تەلپۈنۈپلا قانىتىنى جامغا ئۇرغان ئىكەن، سۇ پۈتۈنلەي توكۈ - لۈپتۇ. پادىشانىڭ ئاچچىغى كېلىپ، جامنى يەنە تۇتۇپتۇ، جام

تولغاندا قارچۇغا ئۇنمۇ توكۈۋېتىپتۇ. مەينى كورگەن بولسىمۇ تېتىيالماي تەشنا بولغان كىشىلەردەك، تەشنالىق ئىزتىرابى بىلەن تۇرغان پادىشا قارچۇغىنىڭ بۇ ھەركىتىدىن غەزەپكە كېلىپ، قارچۇغىنى تاشقا بىر ئۇرغان ئىكەن، ئولۇپ قاپتۇ. شۇ ئەسنادا چۇلۇۋۇردار يېتىپ كەپتۇ - دە، قارچۇغىنىڭ ئولۇك، پادىشا - نىڭ تەشنا تۇرغانلىغىنى كورۇپ، غانجۇغىسىدىن ئاپتۇۋۇنى ئېلىپ جامنى يۇيۇپتۇ ۋە پادىشاغا سۇ بەرمەكچى بولۇپتۇ.

— ھەي چۇلۇۋۇردار، بۇ سۇدىن تولىمۇ ئىچكىم كەلگەن ئىدى. بۇ يەردىن جام تۇتسام پات تولىدۇ. سەن ئۇستۇن چىقىپ سۇنىڭ بېشىدىن جامنى تولدۇرۇپ چۇشكىن، — دەپ بۇيرۇپتۇ پادىشا.

چۇلۇۋۇردار ئۇستۇن چىقىپ قارىسا، كوكلى قاتتىق بېخىل - لارنىڭ كوزىدەك بىر قەترە سۇ يۇز ھەسرەت بىلەن تاشقىرى چىقۇاتقان بىر بۇلاق بولۇپ، بىر ئەجدىھا ئاشۇ بۇلاق يېنىدا ئولۇپ ياتقان ۋە ئۇنىڭ ئېزىلگەن زەھىرى سۇغا قوشۇلۇپ توۋەنگە تامچىلاۋاتقان ئىكەن. چۇلۇۋۇردار ھەيران قاپتۇ ۋە سەرەسىمە بولۇپ، پادىشانىڭ قېشىغا چۇشۇپ، كورگەن - لىرىنى پادىشاغا تولۇق بايان قىلىپتۇ ۋە ئاپتۇۋدىن سۇ قۇيۇپ پادىشاغا بېرىپتۇ، پادىشا سۇنى ئىچىپ بولۇپلا يىغلاشقا باشلاپتۇ.

تەشنالىقنى دەپئى قىلدى ئۇزىدىن،
ئاغزىدىن ئىچكىنى چىقتى كوزىدىن.

چۇلۇۋۇردار پادىشانىڭ يىغلاش سەۋەبىنى سورىغان ئىكەن، پادىشا دەرت تولغان كوكلىدىن ھەسرەتلىك ئاھ تارتىپ:

مەندىكى غەمنى كىشىلەرگە قىلالماسمەن بايان،
تاقەت ئەيلەپ تېخى كوكلۇمدە تۇتالماسمەن نىھان.

ـــ مانا بۇ ۋاپادار جانۋارنى ئولتۇرگىنىڭگە پۇشايمان يەۋاتسەن ھەم شۇنداق نادانلىق، ھەم سەۋرسىزلىك قىلغىنىڭغا نادامەت قىلىۋاتسەن، ـــ دەپتۇ.

ـــ ئەي پادىشاھىم، ـــ دەپتۇ چۇلۇۋۇردار، ـــ بۇ قارچۇغا سىزنى چوڭ ئاپەتتىن قۇتقۇزغان ئىكەن ۋە بۇ مەملىكەت خەلقىنىڭ غېمىنى يىگەن ئىكەن، ئۇنى ئولتۇرۇشكە ئالدىرىمىغان بولسىڭىز ۋە غەزەپ ئوتىنى يۇۋاشلىق سۇيى بىلەن ئوچۇرگەن بولسىڭىز ھەم ھوكۇمالارنىڭ:

ئېتىڭنى تېز چاپتۇرمىغىن ئۇنچىلا،
تىزگىنىنى تارتمىغىڭ بولغاي قېيىن.

دىگەن سوزىدىن سىرتقا چىقمىغان بولسىڭىزمۇ بولۇپتىكەن.

ـــ مەن بۇ نامۇناسىپ ئىشىمدىن پۇشايمان پايدا بەرمەي - دىغان چاغدا، پۇشايمان قىلىپ قالدىم. ئەمدى بۇ مالامەت جاراھىتى ھېچقانداق مەلھەم بىلەن ساقايمايدىغان بولدى. تاكى تىرىكلا بولىدىغان بولسام، بۇ ھەسرەت داغى كۆڭلۈمدە ساقلىنىدىغان ۋە ئەھۋالىم يۇزىنى نادامەت تىرنىغى بىلەن تاتىلاپ ئوتىدىغان بولدۇم - دە! بۇ ئىشنى ئۆزەم قىلدىم، ئۆزەم قىلغانغا نىمە چارە بولسۇن؟ ـــ دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ پادىشا.

بۇ مىسالنى شۇنىڭ ئۈچۈن كەلتۈردۇمكى، بۇنداق ئىشلار ئالەمدە ناھايىتى كوپ يۈز بەرگەن ۋە نۇرغۇن كىشىلەر ئالدىراڭغۇلۇقنىڭ شۇملۇغىدىن نادامەت گىردابىغا چۆشۈپ، ھالاۋەت دېڭىزىغا غەرق بولغان.

گوھىرى بار بولسا كىمنىڭ زاتىدا،
ئوپكىسىزلىك قىلمىغاي ھېچ ۋاقتىدا.

ئۇچمىغاي چۈنى كەبى ھەرخەس بىلەن،
خەس كەبى ئۇچماس يەنە پۈدەش بىلەن.
قويسا ھەركىم ئىشقا چاقماقتەك قەدەم،
ئۇچكۈسى كوپ يورۇماي نۇرى شۇدەم.

ــ ئەي، جېنىمنىڭ ئارامى ۋە روھى راۋانىمنىڭ راھىتى، بۇ ھېكايە بىلەن ماڭا تەسەللى بەرگىڭ ۋە يارا كۆڭلۈمگە مەلھەم قۇيغۇڭ، مەن ئەمدى بىلگىمكى، بۇ گۈنادا مېنىڭ شېرىكلىرىم ناھايىتى كوپ ئىكەن ھەم ئۇلارنىڭ قىسىلىرى زامان بەتلىرىگە يېزىپ قالدۇرۇلغان ئىكەن. مېنىڭ ھېكايەمنۇ ھايات ۋاراقلىرىغا يېزىلىپ قالغۇسىدۇر. ئەگەر ھەر قانداق كىشى ئۇز ئىشىدا غەپلەتكە ئادەتلىنىپ قېلىپ، سەۋرە قىلىش ۋە توختۇۋلىشىنىڭ مەنپەئەتىدىن بەھرىسىز قالسا، ئۇنىڭغا بۇ ھېكايە ۋە رىۋايەتلەر بىلەن ئاگاھلىق يېتىپ، ئىبرەت ھاسىل بولسۇن، ــ دەپتۇ زاھىت.

مانا بۇ بىر ئىشقا ئويلىماي قەدەم قويىدىغان ۋە پېكىر قىلماي قول ئۇزىتىدىغان كىشىلەرنىڭ داستانى. ئەقىللىق كىشىلەر بۇ تەجرىبىنى ئۇزىگە پىشۇا قىلىشى كېرەك ۋە ئۇز خۇي ـ پەيلىنىڭ ئەينىگىگە ئاقىللارنىڭ نەسىھەتلىرى بىلەن سىر بېرىشى كېرەك. ھەممە ۋاقىتتا ئويلىنىپ ئىش قىلىش تەرىپىگە يۇزلىنىشى كېرەك ھەم ئالدىراڭغۇلۇق يولىدىن يۇز ئورۇشى كېرەك. شۇنداق قىلغاندىلا ياخشىلىق ۋە بەخت ـ سائادەتنىڭ مەدەتكارلىغى ھەمىشە ئۇنىڭ بىلەن بىللە بولىدۇ ھەم دولەت ۋە ئىقبالنىڭ يارلىغى ئۇنىڭدىن ئاجرىمايدۇ.

كوكۈلنىڭ تىزگىنىنى سەۋرىنىڭ ئىلكىگە تۇتقۇزساڭ،
مۇرات ـ مەقسەت ھوسۇلىنى تېرىشماق بىرلە ئالغايسەن.

ئالدىراڭغۇلۇق يولىغا غەپلەت ئېتىنى بوردىما،
بولمىسا، ھالاكەت يېيرىگە ئوزەڭنى چالغايسەن.
ئالدىراش، سېنى شوندىاق يامان خەتەرگە باشلاركى،
يوز يىللاپ چىقالماي ئو خەتەر ئىچىدە قالغايسەن.
يوڭاشلىقىنىڭ نىقابىنى يوزوڭدىن ئالمىغىن، ئالساڭ،
قاباھىتىڭنى پوتكول ئەل كوروپ قالسا ئويالغايسەن.

يەتتىنچى باب

تەدبىر ۋە ھىلە - مىكىر بىلەن دۇشمەنلەرنىڭ سۇيىقەستىدىن قۇتۇلۇش كېرەكلىگى توغرىسىدا

راي بەرەھمەنگە شۇنداق دەپتۇ:

ــ ئويلىماي ئىش قىلىپ، ئۇزىنى ھەيرانلىق ۋە نادامەت دەريياسىغا سالغان ھەم سەۋرسىزلىك بويىنىنى پۇشايمانلىق دامىغا ئالغان كىشىنىڭ داستانىنى ئاڭلىدىم. ئەمدى يەتتىنچى ۋەسىيەتنىڭ مەزمۇنى بويىچە، دۇشمەنلەرنىڭ ئارىسىغا كىرىپ قېلىپ، ئۇزىنىڭ ھالاكەت پەنجىسىدە تۇرغانلىغىنى كورۇپ، ئۇلاردىن بىرىگە دوستلۇق قىلىپ ۋە ئوتتۇرىدا ۋەدە باغلىشىپ، شۇنىڭ نەتىجىسىدە دۇشمەنلەر قەستىنىڭ بالاسىدىن قۇتۇلغان كىشىلەرنىڭ قىسىلىرىدىن بايان قىلىپ بەرگىن. بالادىن خالاسلىق تاپقاندىن كېيىن، ئۇزىگە ياردەم قىلغان دۇشمىنى بىلەن قىلىشقان ۋەدىسىگە قانداق ۋاپا قىلماق كېرەك؟

ــ كوپىنچە، دوستلۇق ۋە دۇشمەنلىك يۇزەكى بولىدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ ناھايىتى تېزلا زاۋال تاپىدۇ، ــ دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ بەرەھمەن، ــ بەزى دوستلۇق ۋە مۇھەببەت

بارا - بارا ئاز قالىدۇ، بەزى ئاداۋەتىمۇ ئوزگىرىپ شۇبھە غۇبارى كوڭۈل لەۋھەسىدىن يوقىلىدۇ، ئالەم ئەھلىنىڭ دوستلۇغى ۋە ئاداۋتى خۇددى باھار يامغۇرىغا ئوخشاش گاھى ياغىدۇ، گاھى توختايدۇ، ئۇ دائىمى ۋە مەزمۇت بولمايدۇ.

ھەركىم ماڭا دوستلۇقنى قىلسا بايان،
ئۇنى پىنھان دۇشمەن دەپ قىلدىم گۇمان.
خالايمىقنىڭ گىنەسى ھەم مېھرىگە،
قىلچە ئىشەنچ يوقلۇغى بولغان ئايان.

بۇ زامان خەلقىنىڭ ئاشنالىق ۋە بىگانىلىقلىرى پادىشانىڭ يېقىنچىلىغى ۋە گۈزەللەرنىڭ جامالى، ياشلارنىڭ ئاۋازى ھەم خوتۇنلارنىڭ ۋاپاسى قاتارىغا كىرىدۇ. شۇنداقلا، دۆانىلەرنىڭ ئىلتىپاتى، مەسلەرنىڭ ساخاۋىتى، ئاسلارنىڭ ئېتىقادىمۇ دۇشمەنلەرنىڭ ئالدىمىغا ئوخشاش بولۇپ، بۇلارنىڭ ھېچ بىرىگە ئىشەنچ قىلغىلى بولمايدۇ.

بولسىمۇ بىر چوڭ سائادەت ۋەدىلەشمەك دوست بىلەن،
تۇرمىسا ئۇ ۋەدىسىگە ئوخشىغاي نەق قەست بىلەن.

شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ تولا دوستلۇق يەك تەن ۋە يەك جانلىق مەرتۋىسىگە يەتكەندىن كېيىن، ئۇنىڭغا كوز تېگىپ، بىر يولىلا ئۇ دۇشمەنلىككە ئايلىنىپ كېتىدۇ. تولا ئاداۋەتلەرمۇ ياخشىلىق ۋە مۇھەببەتكە ئايلىنىپ كېتىدۇ - دە، ئوتتۇرىدىكى نىزا مىراسى ئازغىنا سەۋەپ بىلەن يوقلىپ، دوستلۇق بىناسى مۇستەھكەملىنىدۇ. شۇ سەۋەپتىن، ئەقىللىق كىشىلەر ئوز دۇشمەنلىرى بىلەن ئۇلپەت بولۇشنى تاشلىمايدۇ ھەم ئۇلارنىڭ دوستلۇق مۇقامىغا كېلىشىدىن ئۇمىت ئۇزمەيدۇ. شۇنىڭ بىلەن

بىللە، ئۇلار يەنە ھەر قانداق دوستىغا ئىشەنچ قىلىپ كەتمەيدۇ ۋە ئۇلارنىڭ ۋاپا قىلىشى مۇمكىنلىكىنى جەزمەنلەشتۈرمەيدۇ. "كىشى بىلەن ئالىدىرىمايراق دوست بول، دۇشمىنىڭگە ئالدىرىماي-راق دۇشمەنلىك قىل" دېگەن سوزدىنمۇ ئەنە شۇ مەزمۇن چىقىدۇ. بۇ گەپنىڭ مەنىسى: "بىركىم بىلەن بەك قىزغىن دوست بولۇپ كەتمىگىن، ئۇنىڭدىن ئاداۋەت يېتىپ قېلىش ئېھتىمالى بار. دۇشمىنىڭگە دۇشمەنلىك قىلىشقىمۇ بەك ئالدىراپ كەتمىگىن، ئۇنىڭدىن دوستلۇق كېلىش ئىمكانىيىتى بار" دە-گەنلىكتۇر. دوستلۇق ۋە تەرەپتارلىق، كۆپىنچە، كىشىنىڭ ئوزدە-دىكى تەمكىنلىك، خۇي - پەيلىنىڭ ياخشى بولۇشى ۋە گەپ سوزىنىڭ ئورۇنلۇق بولۇشىغا مەنسۇپ بولىدۇ.

بولماسلىق كېرەك دوستلۇقتا ئۇنداق،
ئىككى ئارىغا سىغمىغدەك ھوي.
دۇشمەنلىكمۇ ھەم بولمىغاي ئۇنداق،
ئالالمىغدەك مۇھەببەتتىن بۇي.
ئىككى تەرەپنى ئەيلىگەي رازى،
بولسا ھەركىمدە ھوتتىدىراق خۇي.

شۇنىڭ ئۈچۈن زامان ئەھلىنىڭ دوستلۇق ۋە دۇشمەن-لىكلىرىنىڭ ئېتىۋارى يوق. ئىشىنىڭ ئاقۇۋىتىنى ئويلايدىغان دانا كىشىلەر، بەزى ۋاقىتلاردا، ئوزىگە نەپ يېتىشىگە كوزى يەتسە، دۇشمەن بىلەن دوست بولۇشتىنمۇ قاچمايدۇ ۋە ۋاقىتنىڭ تەقەززاسىغا قاراپ، ئوزىگە پايدىلىق بولغان ھەر قانداق ئىشنى قىلىدۇ. نەتىجىدە، ئۇلارنىڭ يېراقنى كورۇشى ھەم ياخشىلىقنى ئويلىشىنىڭ بەركىتىدىن ئۇلارغا دولەت ئىشىگى ئېچىلىپ، سائادەت سۇبھىسى يورۇيدۇ. بۇ ئېيتىلغان سوزلەرنىڭ مىسال-لىرىدىن بىرى چاشقان بىلەن مۇشۇكنىڭ قىسسىدۇر.

ـــ ئۇ قانداق قىسسە ئىكەن؟ ـــ دەپ سوراپتۇ راي.
ـــ قىسسىدە بايان قىلىنىشىچە، ـــ دەپ ھىكايىسىنى باشلاپتۇ بەرەھىمەن.

چاشقان بىلەن مۇشۇكنىڭ ھىكايىسى

بەردەغ ئورمانلىغىدا بىر دەرەخ بار بولۇپ، ئىگىزلىكتە ھەممە دەرەخلەردىن بېشى ئۇستۈن، چوڭلۇقتا بارلىق دەرەخلەردىن كاتتا، سايىسى ھەممىدىن ياخشى ئىكەن.

ھەردەرەخنىڭ كوپ بولسا مۇدىسى،
بەرگى شاخ ئارا بولۇر جىلۋىسى.

ئۇ دەرەخنىڭ تۈۋىدە بىر چاشقان ئۇۋا تۇتقان ئىكەن. ئۇ ھەرىسخور تەبىئەتلىك، ھىلىگەر، پەملىك ۋە ھۇشيار بولۇپ، بىر پىكىر يۈرگۈزۈش بىلەن مۇشكۈل گىرەلەرنى ئېچىۋېتىدىغان، بىردەمدىلا يۇز خىل ھىلىنى كوڭلىگە كەلتۈرۈپ بولىدىغان بىر چاشقان ئىكەن.

تاپار ئىدى مۇشكۈل ئىشقا چارىنى،
بىر نەپەستە قىلاتتى مىڭ مىكرىنى.

ئۇنىڭغا يېقىن جايدا بىر مۇشۇكمۇ ۋەتەن تۇتقان ئىكەن. ئۇلار ماكانلاشقان ئۇ جايغا ئۇۋچىلار ناھايىتى كوپ كېلىدىكەن ۋە تۇزاق قۇرىدىكەن. بىر كۈنى، بىر ئۇۋچى نەق ئاشۇ دەرەخ تۈۋىگە تۇزاق بېسىپتۇ ۋە بىر پارچە گوشنى ئۇ تۇزاقتا بېكىتىپ قويۇپتۇ. ھىلىقى مۇشۇك تۇزاقتىن غاپىل بولۇپ قېلىپ، گوشنىڭ

پۇرغىنى پۇراپ، گوشنىڭ قېشىغا كېلىپ چىشلەپ تارتىشى بىلەنلا تۇزاقنىڭ ھالقىسى ئۇنى تۇتۇپتۇ.

ھېرىس سالغاي كىشىنى دام ئىچىگە،
ھەر قانچە پاكىنىمۇ ھارام ئىچىگە.
گەرچە سەن ئەقىللىق ھۇشيار بولساڭمۇ،
تاشلىغاي ئاقىۋەت قاپقان ئىچىگە.

دەل شۇ چاغدا، چاشقان ئۇزۇق ئىزلەپ تۇشۇكتىن چىقىقان ئىكەن، ئېھتىيات كوزى بىلەن ھەرتەرەپكە نەزەر سېلىپ، تۇيۇقسىزدىن مۇشۇككە كوزى چۈشۈپ قاپتۇ. گەرچە ئۇنى كورۇش بىلەن قورقۇنچىدىن چاشقانىنىڭ كوزىگە ئالەم قاراڭغۇ بولغان بولسىمۇ، لېكىن كوڭلىنى توختىتىپ ياخشى قاراپ ئۇنىڭ تۇزاققا گىرىپتار ئىكەنلىگىنى كورۇپ، ئۇچىغا جان - دىلى بىلەن دۇئا قىلىپ، دۇشمىنىنىڭ بەنتكە چۈش - كەنلىگىگە شۈكرى ئېيتىپتۇ. ئەمما چاشقان يەنە بىر تەرەپكە قارىسا بىر مولۇن ئۇنىڭ قەستىدە تۇرغان ئىكەن. ئۇنى كورگەن چاشقان بىسەرەمجان بولۇپ، دەرەخكە قارىسا بىر قاغا شاخ ئۇستىدە ئۇنى ئالماقچى بولۇپ تىكىلىپ قاراپ تۇرغانلىغىنى كورۇپتۇ - دە، قورقۇنچىسى ۋە ئىزتىرابى تېخىمۇ ئارتىپتۇ.

ئاھ، مېنى شۇم تەلىيىم ھەركۈن كورۇپ،
باشلىغاي ئۇ، قايدا ئاپەت بولسا كوپ.

شۇندا چاشقان ئويلاپ قاپتۇ: "ئەگەر ئالدىمغا ماڭسام مېنى مۇشۇك تۇتۇۋالىدۇ. ئەگەر كەينىمگە يانسام مولۇنىنىڭ چاڭگىلىغا چۈشىمەن. ئەگەر ئوز ئورنۇمدا تۇرىۋەرسەم، قاغا كېلىپ ئالىدۇ. بۇ بالالار ئالدىدا، قانداق قىلسەن ئەمدى؟

بۇلارنىڭ خەۋپىدىن قانداق ھىسسە بىلەن قۇتۇلىمەن، بۇ غۇسسە-سىلىق قىسسەمنى كىمگە ئېيتىمەن، بۇ دەردىمگە كىمدىن دەرمان ئىستەيمەن ئەمدى؟

ئۇشبۇ كارىم مەسلىھەتىن سورغىلى يوق ھەمدىمىم،
كۆڭلۈم ئەھۋالىنى ئەرز ئەتمەككە يوقتۇر مەھرىمىم.

ھازىر ماڭا ھەممە بالالارنىڭ ئىشىگى ئوچۇق ۋە ھەممە قۇتۇلۇش قوۋۇقلىرى تاقاقلىق تۇرۇپتۇ. شۇنداقتىمۇ مەن كۆڭلۈمنى جەم قىلىپ، ئۇزەمنى خالاسلىق يولىغا سېلىشىم كېرەك. چۈنكى روزىگار ساقىيسى گەرچە قەھرى پىيالىسىنى ئۇزاتسىمۇ، بەزىدە مەرھىمەت شارابىنىمۇ ئىچۈرۈپ قويىدۇ-دە!

بولما غەمكىن تۇرماس بىر ھالەتتە بۇ جامى پەلەك،
گاھى تۇتقاي قەھرىدىن مەي، گاھى قىلغاي مەرھەمەت.

شۇنىڭ ئۈچۈن دولەت لىباسىنى كەيگىنىگە خوشال بولۇپ كۇلۇپمۇ كەتمەيدىغان، مېھنەت پالىزىنى يېپىنغانلىغىغا غەمكىن بولۇپ يىغلاپمۇ كەتمەيدىغان كىشىلەر مۇستەھكەم مەرت كىشىلەر بولۇپ ھىساپلىنىدۇ.

رەنج ۋە راھەت يەتكىنىگە بولمىغىن غەمكىن ۋە شات،
قىلماق جاھاننىڭ رەسمىدۇر گاھى غەمكىن گاھى شات.

بۇ پۇرسەتتە ماڭا ئەقىلنىڭ سايىسىدىن ياخشىراق پانا يوق ۋە دانىشمەنلىگىم ئۇستازىدىن شەپقەتلىكرەك يارەمچى يوق. ئەگەر ھەركىشىنىڭ ئىرادىسى مۇستەھكەم بولسا، ھېچقاچان ئوزى تەرەپكە خەۋپ ۋە ھەيرانلىقنىڭ كېلىشىگە يول بەرمەيدۇ.

ئەقىلسىلىق كىشىلەر: "زېرەكلەرنىڭ قەلبى دەريادەك بولۇشى كېرەك، چۈنكى دەريانىڭ كەڭلىگى ۋە چوڭقۇرلۇغىنى مولچەر - لىگىلى بولمايدۇ. زېرەكلەرنىڭ قەلبىمۇ ئەنە شۇنداق، ھەر قانچە سىر - ئەسرارلار ئۇنىڭغا يوشۇرۇنسا مەلۇم بولمىغىدەك، ھەر قانچە جاپا ۋە بالا كەلكۈنى ئۇنىڭغا كەلسە ئۇنىڭغا سىغىپ كېتىپ، باشقىلارغا ئاشكارا بولمىغىدەك بولۇشى كېرەك. بولمىسا مېھنەت يەتكەن ۋاقتىدا، ئىزتىراپ ھەم ۋەھىمە بىلەن ئەقىلنىڭ يۈزى يېپىسلىپ قېلىپ، تەجرىبە ۋە تەدبىر پايدىلىرىدىن بە- بەھرى قالىدۇ" دىگەن ئىكەن.

مەرت ۋە مۇستەھكەم كىشى تۇرغان يېرىدىن تەۋرىمەس،
گەرچە چەرخىتەك چورگىلىتىپ تۇرسىمۇ دەۋران ئۇنى.
بەلكى تەمكىن كۆيىنىپىدا تۇرار سۇمرۇغ بولۇپ،
ئۇچماس ئۇ قۇشقاچ بولۇپ ئۇچۇرسىمۇ بوران ئۇنى.

ھەركىمەرسە ھەر كۈنى ئەندىشە قىلىشۇەرسە ۋە "ئۇنداق بولماس، مۇنداق بولماس" دەپ ۋەسۋەسىگە قېلىشۇەرسە، ئۇنىڭ تەدبىرىنىڭ بىنىاسى پاسات ۋە تەپەككۇرنىڭ بازىرى كاسات بولىدۇ - دە، ھەر قانچە كوڭۈل ئەينىگىگە قارىغىنى بىلەنمۇ تەلەپ دىدارىنى كۆرەلمەيدۇ. ھەر قانچە ئەقىل لەۋھەسىگە نەزەر سالغىنى بىلەنمۇ ئۇنىڭدىن مەقسەت رەقىمىنى ئوقۇيالمايدۇ. بۇ توغرىدا بىر بۇزرۇك مۇنداق دىگەن ئىكەن:

"ھەركىشى ھەر ئىشقا گەر غەيرەت بىلەن قەست قىلمىسا،
ھەر قاچان ئۇنىڭ تەپەككۇر كەمەنى بولغاي ئۇزۇك.
كوڭۈل تەرەددۇدى بىرلە تۇزۇلمەس ھىچ تەدبىرى،
تىترىگەن سۇ ئۇزرە سۇرەت كۆرۈنمىگەندەك تۇزۇك."

هازىر ماڭا لايىق تەدبىر شۇكى، مۇشۇك بىلەن سۆلۈھ قىلىشىم كېرەك. چۈنكى ئۇ دامغا گىرىپتار بولۇپ قالغان بولغاچقا، هازىرنىڭ ئۆزىدە ماڭا مۇھتاج. ئۇ ئەگەر سوزۇمنى ئەقىل قۇلىغى بىلەن ئاڭلسا ۋە ماڭا ئىككى يۈزلىمىلىك هەم هىلە ئىشلەتمىسە، ئىككىمىزنىڭ ماسلىشىمىزنىڭ بەركىتىدىن خالاسلىق تېپىلىدۇ هەم مېنىڭ مۇشۇك بىلەن ئىتتىپاق تۈزگەنلىگىمنى باشقا دۈشمەنلەر كورسە، يېنىمدا هەمرايىم بارلىغىنى كورگەندىن كېيىن، مەندىن تامايىنى ئۈزۈپ ئوز يولىغا كېتىدۇ".

مۇشۇ خىيالىلاردىن كېيىن چاشقان مۇشۇكنىڭ قېشىغا بېرىپتۇ ۋە ئۇنىڭدىن "ئەهۋالىڭ قانداق؟" دەپ سوراپتۇ. مۇشۇك بىچارىلىك بىلەن جاۋاپ بېرىپتۇ:

— بەھەد ئورتەندىمكى كوڭلۈم ئوتىدىن بەرگەي خەۋەر،
ئۇسسىغان لېۋىم، قۇرۇق ئاغزىم بىلەن نەملىك كوزۈم.

تېنىم مۇشەققەت بەندىگە باغلاقلىق، جېنىم مېهنەت ئوتى بىلەن داغلاقلىق.

— كوڭلۈمدە بىر مەخپى سىرىم بار ئىدى. مەن ساڭا پۈرسەت تېپىپ ئېيتالمىغان ئىدىم، — دەپتۇ چاشقان.

مۇشۇك ناهايىتى خۇرسەنلىك بىلەن شۇنداق دەپتۇ:

— كوڭلۈڭگە نىمە كەلگەن بولسا تەكەللۇپسىز ئېيتىۋەرگىن، هەچنىمنى مەخپى تۇتما.

— بىلگىنكى، — دەپتۇ چاشقان، — مەن هەمىشە ساڭا غەم يەتكىنىگە خوشال بولاتتىم ۋە داۋاملىق ساڭا زەرەر ۋە ئاپەت يەتسە ئىدى دىگەن ئارزۇدا ئىدىم. لېكىن بۇگۈن مەنمۇ خۇددى سەندەكلا بالاغا مۇپتالا بولۇپ قالغانلىغىمدىن، ساڭا دوستلۇق قىلىش ئۈچۈن كەلدىم. شۇنداق قىلساق ئىككىمىز قۇتۇلۇشىمىز مۇمكىن.

بولسمۇ غەرەز لېكىن دوستلۇقتا،
بۇ غەرەز بولغاي كېسەلگە شىپا.

مېنىڭ بۇ سوزۇمده يالغانچىلىق ۋە خىيانەت دېگەن نەرسە يوق. سوزۇمنىڭ راستلىغىغا ئىككى گۇۋاھىم بار. بىرى، ئەنە ئاۋۇ ماراپ تۇرغان مولۇن، يەنە بىرى ئەنە دەرەخ ئۈستىدە مېنى قەستلەپ ئولتۇرغان قاغا. ئەگەر سېنىڭ يېنىڭغا كەلسەم ئۇ ئىككى دۇشمەن ئائۇمت بولىدۇ. سەن مېنى پاناھىڭغا ئالساڭ، مېنىڭمۇ غەرىزىم ھاسىل بولىدۇ، سېنىڭ بەختلىرىڭمۇ كېسىلىدۇ. بۇ ئىشتىن ئىككىمىزگە پايدا بار.

مۇشۇك بۇ سوزنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، تەپەككۇرغا چۇ - شۇپتۇ - دە، چاشقانىنىڭ سوزلىرىنىڭ ئاستىن - ئۈستىنى ئۇزۇندىن-ئۇزاق ئويلاپ باقماقچى بولۇپتۇ. چاشقان ئۇنى پەملەپ قاپتۇ ۋە ۋاقتىنىڭ زىق ئىكەنلىگىنى كورۇپ، يەنە شۇنداق دەپتۇ:

— ھەي مۇشۇك! سوزۇمنى ئاڭلا ۋە قەلبىمىنىڭ پاك ئىكەنلىگىدىن خەۋەردار بول. مەقسەت ھوسۇلىنى يېغىشنى ئارقىغا تارتما. ئاقىل كىشى ئىشلاردا مۇجمەللىك قىلىش ۋە ساقلاپ ۋاقىتنى ئوتكۈزۈۋېتىشنى راۋا كورمەيدۇ. ھازىرقى ۋاقىت غەنىمەت. شۇڭا ئىشقا تېز كىرىشمەك كېرەك. مەن سېنىڭ مەۋجۇتلۇغۇڭ بىلەن كوڭلۇمنى خوش قىلىمەن. سەنمۇ مېنىڭ تىرىكلىگىمدىن خوشال بولغىن. چۈنكى بىزنىڭ نىجات تېپىشىمىز بىر بىرىمىز بىلەن بولىدۇ. سەن بىلەن مەن ھازىر كېمە بىلەن كېمىچىگە ئوخشايمىز. كېمە كېمىچىنىڭ ھەركىتى بىلەن دەريا قىرغىغا يېتەلەيدۇ. كېمىچى كېمىنىڭ مەدىتى بىلەن سۇدىن ئوتىدۇ. سوزۇمنىڭ راستلىغىنى كېيىن چۈشىنىسەن، تېز بولغىن، پۇرسەت قولدىن كەتمىسۇن. بولمىسا ئومۇر بىزگە ئامان بەرمەسلىكى دەپ قورقىمەن. مېنىڭ قىلغان ۋەدەمگە ئەلۋەتتە ۋاپا قىلىدىغانلىغىم ساڭمۇ روشەن. سەنمۇ بۇ توغرىدا

بېشىڭنى ئىرغاتقىن - دە، بىر سوز ئېيتقىن.

قاشلىرىڭنىڭ ئارىسىغا تەكتىم كوز،
بىر بىشارەت بولارمىكىن ئۇندىن دەپ.

مۇشۇك چاشقاننىڭ سوزى راست ئىكەنلىگىنى چۈشىنىپ، خوشال بولۇپ كېتىپتۇ ۋە شۇنداق دەپتۇ:
— ئەي چاشقان! سوزۇڭنىڭ ھەقىقەت ۋە دۇرۇسلۇغى مەلۇم بولدى ئەمدى. مەن سۇلۇھ قىلىشنى قوبۇل قىلىمەن ۋە ھەقتائالانىڭ "ئۇرۇشماقتىن سۇلۇھ ياخشى" دىگەن ھوكمىنى جان قۇلىغى بىلەن ئاڭلايمەن. بۇنىڭ تەپسىلى مەزمۇنى مۇنۇ بېيىت ئىچىگە سىڭدۇرۇلگەن.

سۇلۇھ قىلماق مۇمكىن بولسا جەڭ قىلمىغىن،
ئىززىتىڭنى ساقلا، شوھرەت تالاشمىغىن.
جاھان خەلقى بىلەن تۇزگىن سەن مادارا،
ئوز شىشەڭگە ئوزەڭ ھەرگىز تاش ئۇرمىغىن.

ئەگەر مەن بىلەن قىلغان ۋەدەڭگە ۋاپا قىلدىغان بولساڭ، مەنمۇ سەن بىلەن ۋەدە باغلىشىمەن ۋە ئىككىڭىز ۋەدىڭىزگە ۋاپا قىلىمىز دەپ ئىشىنىمەن. ئەمدى ئېيتقىنا، مەن ساڭا قانداق ئىش قىلىپ بەرسەم بولىدۇ؟
— ساڭا يېقىن بارغىنىمدا، ماڭا ياخشى ئىززەت - ئىكرام بىلەن تازىم قىلىپ، ھورمەت كورسەتكىن. سېنىڭ ئىلتىپاتىڭنى دۇشمەنلەر كورۇپ، ئارىمىزدا مەھكەم مۇھەببەت ئەقىدىسى ئورنىتىلغانلىغىنى بىلىپ، نائۇمىت ۋە مەھرۇم بولۇپ قايتىپ كەتسە، مەن خاتىرجەملىك بىلەن سېنىڭ بەنتلىرىڭنى كېشىكە مەشغۇل بولىمەن، — دەپتۇ چاشقان.

مۇشۇك ئۇنىڭ تاپىلاشلىرىنى قوبۇل قىلىپتۇ. چاشقان ئەنە شۇ ئۇمىتۇارلىق بىلەن ئۇنىڭ قېشىغا بېرىپتۇ. مۇشۇك ئۇنىڭغا ئىززەت - ھورمەت كۆرسىتىپ، مۇلايىملىق بىلەن كۆڭلىنى ئىستەپ مېھرىۋانلىق قىلىپتۇ. مولۇن بىلەن قاغا بۇ ھالەتنى كۆرۈپ، چاشقاننى شىكار قىلىشتىن ئۈمىت ئۈزۈپ، ئىككىسى ئىككى تەرەپكە كېتىپتۇ. چاشقان ئۇ ئىككى دۈشمەن غېمىدىن قۇتۇلۇپ، مۇشۇكنىڭ بەنتلىرىنى كېسىشكە كىرىشىپتۇ. لېكىن ئۇ ئىشنى باشلاپلا يەنە ئەندىشىگە چۈشۈپتۇ: "گەرچە بەزى دۈشمەنلەرنىڭ زىيانكەشلىكىدىن قۇتۇلغان بولساممۇ، مانا بۇ مۇشۇكىمۇ ماڭا بىر كاتتا بالا، ئەگەر بۇنى بوشاتسام، مۇبادا ماڭا قەست قىلسا، ئۇنىڭدىن قانداق قۇتۇلمەن"— دەپ ئويلاپتۇ ئۇ.

مۇشۇك ئۇنىڭ بۇ ئەندىشىسىنى پەم - پاراسەت **بىلەن** بىلىپ قاپتۇ ۋە: "بۇ چاشقان ئۇزۇن پىكىرگە چۆمدى، مېنى بەنتتىن ئاجراتماي قېچىپ كېتىش ئېھتىمالى بار ئوخشايدۇ" دەپ قورقۇپ ئۇنىڭغا شۇنداق دەپتۇ:

— ناھايىتى ئاستا تۇتۇش قىلىۋاتسەنغۇ بۇرادەر، نىمە ئۈچۈن ئىتتىكرەك تەڭرىمەيسەن، ھېرىپ قالدىڭمۇ يا؟ سېنىڭ مۇرۇڭنىڭنى بۇنداق بولۇر دېمىگەن ئىدىم مەن؟ سەن ئەمدى ئوز مۇرادىڭ ھاسىل بولۇپلا، مېنىڭ تىغرامدىكى ۋەدەڭنىڭ ۋاپاسىغا بوشاڭلىق قىلغىلى تۇرىدۇڭغۇ؟ ئۇنداق قىلمىغىن، ۋاپا دېگەن كىشىگە شۇنداق مەنپەئەتلىكتۇركى، روزىگار ئەتتارلىرىنىڭ ساندۇغىدا تېپىلمايدۇ. ۋەدىسىگە تۇرماق دېگەن شۇنداق ياخشى جاۋاھىردۇركى، زامان خەزىنىسىدە مەۋجۇت بولمايدۇ. ۋاي ئىسىت! ۋاپا دېگەن ئۇنىڭ ياخشى نامىنى ئاڭلىغىلى بولسىمۇ، ئوزىنى كورگىلى بولمايدىغان سۈمرۇغىدەك ئىكەن - دە! سوزىگە تۇرماق دېگەنلىك كىشى ئۇنىڭ ھەقىقىتىدىن نىشانە تاپقىلى بولمايدىغان كىمىيادەك نەرسە ئىكەن - دە!

بۇ زامانە ئەھلدىن گەر ئىزلسە ھەركىم ۋاپا،
ئۇ ناداندۇر ئىستىگەندەك خۇددى سۇمرۇغ - كىميا.

— مەن ھەرگىزمۇ ئەھۋالىم يۈزىگە بىۋاپالىق داغىنى سال - مايمەن ۋە ھەرگىز ۋەدىسىگە تۇرماسلىق نامىنى گەدىنىمگە ئال - مايمەن، — دەپتۇ چاشقان، — بەلكى مەن ۋاپانىڭ ئىرادەت كەمەنى ئىكەنلىگىنى بىلىمەن ھەم ۋاپانى ساتادەت يولىنىڭ ئۇزۇغى، قارا تۇپراقنى زەر قىلدىغان كىميا، خىرە كوزنى روشەن قىلدىغان تۇتىيا دەپ بىلىمەن. ۋاپا مىڭىسى يوق باشقا تۇپراق چېچىلسۇن ئىلاھىم.

— ۋاپا دىگەنىنىڭ كامالەت مەھبۇبىلىرىنىڭ پەردازى ۋە ھوسنى جامال رۇخسارىنىڭ زىننىتى ئىكەنلىگىنى سەنمۇ بىلىدە - كەنسەن. ھەر قانداق گۈلزاردا ۋاپا گۈلى ئۇنمەيدىغان بولسا، ھىچقاچان كوڭۈل بۇلبۇلى ئۇنىڭ ھاۋاسىدا ساير نمايدۇ ۋە قايسى رۇخسار ۋاپا خالىدىن خالى قالغان بولسا، ھىچبىر نەزەر ئىگىسى ئۇنىڭ تەرىپىگە قارىمايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ:

ھەر قاچان ئۇ بىر تەرەپكە ۋاپا بىلەن قارىماس،
جەننەت ھورى بولسىمۇ گەر بىزگە ھەرگىز يارىماس.

دىگەن گەپ بارغۇ؟ شۇنداق بولغاندىن كېيىن، سەن ۋە - دەڭنىڭ ھوسنىگە ۋاپا زىۋەرى بىلەن زىبۇ - زىننەت بېرىشىڭ كېرەك، پەيمانلىرىڭنىڭ يۈزىگە مۇرۇۋەت خالى بىلەن پەدەز بېرىشىڭ لازىم. ھەركىم ئۇزىنىڭ قىلغان ۋەدىسىگە ۋاپا قىلمىسا ئۇنىڭغا خۇددى دېخانىنىڭ خوتۇنىغا يەتكەن ھادىسىدەك ھادىسە يېتىپ قالىدۇ، — دەپتۇ مۇشۇك.

— ئۇ قانداق ھادىسە ئىكەن؟ — دەپ سوراپتۇ چاشقان.

— پارىس كەنتلىرىنىڭ بىرىدە، — دەپ ھىكايىسىنى باشلاپتۇ مۇشۇك.

دىخان بىلەن ئۇنىڭ خوتۇنىنىڭ ھېكايىسى

پارىس كەنتلىرىنىڭ بىرىدە، تەجرىبىلىك ۋە پاراسەتلىك بىر دىخان بار بولۇپ، ئۇ روزىگارنىڭ ئاچچىق - چۈچۈكلىرىنى تولا تارتقان ۋە دەۋرانىنىڭ مۇشكۈل ھەم ئاسان ئىشلىرىنى بىھساپ كورگەن بىر كىشى ئىكەن.

كوپنى كورۈپ ئوزى پىشقان ئەقلى تولغان،
ئوزى زېرەك، دانىشمەن ھەم شىرىن زۇۋان.

ئۇنىڭ بىر خوتۇنى بار بولۇپ، ئۇ ئايالنىڭ يۈزى قاراڭغۇ كېچىنى يورۇتقان شامدەك، لېۋى خۇددى قىزىل مەيدەك، جامالى خۇددى باھار پەسلىدەك خىلمۇ - خىل رەڭلەر جىلۋىلىنىپ تۇرىدىغان، خۇددى روزىگارغا ئوخشاش مىڭلارچە ناز ۋە نەيرەڭ ئۇنىڭ خۇلقىدا كورۈنۈپ تۇرىدىغان ئايال ئىكەن.

ئۇ گۈزەلنىڭ جىسمى، گەر پۈتمىسە جان تەركىبىدىن،
سۇ بىلەن، تۈپراق بىلەن پۈتمەس ئىدى ئۇنداق بەدەن.

ئۇ دىخان زىرائەتكارلىق ئىشىدا تولىمۇ كامىل ئىكەن. شۇنداق بولىسىمۇ ئۇ ئوز ھۈنىرىنى قىلماي سەۋرە - قانائەت بىلەن كۈن كەچۈرۈپ، تەۋەككۈل ئۇرۇغىنى خۇدا بۇيرۇغان يەرگە تېرىيدىكەن. چۈنكى ھۈنەرلىكلەرنى ئوز ھۈنىرىدىن مەھرۇم قىلىپ، ھۈنەرسىزلەرنى مۇرات ئاستىنىغا چىقىرىش ئىككى يۈزلىمە روزىگارنىڭ ئادىتىدۇر. بۇ جاھان:

ئەگىرىلەرگە قىلدى خامانىنى نەسىپ،
توغرىلارغا تەگمىدى لېكىن سامان.

چۈنىلارغا يېدۇرۇپ ھەردەم شېكەر،
ھۇمايۇنغا بەردى دائىم ئۇستىخان.

بىر كۈنى ئۇنىڭ خوتۇنى ئۇنىڭغا تەنە قىلىشقا باشلاپتۇ:
— ھەممىشە ئويىنىڭ بوسۇغىسىدىلا ئولتۇرىسەن. ئەزىز ئومرۇڭنى مۇھتاجلىقتا ئوتكۈزىسەن، "ھەركەت - بەركەت" دېگەن گەپنى بىلمەمسەن؟ گەرچە ھەممە ئادەمنىڭ رىزقىنى خۇدا ئوزى بەرسىمۇ "كاسىپ كىشى خۇدانىڭ دوستىدۇر" دېگەن گەپمۇ بارغۇ؟ شۇنداق بولغاندىن كېيىن، قىلىدىغان كەسپىنى رىزقىنىڭ سەۋىۋى دەپ بىلىپ، كەسپ قىلىپ تۇرۇپ، رىزقىمزنى يەتكۈزۈپ بەرگۈچى تەڭرى تائالانىڭ ئىزنىمت ۋە شەۋكىتىنىڭ ھەقىقىتىنى تونۇماق كېرەك - تە!

بىركەسپ رىزقىغا بولسىمۇ سەۋەپ،
تەڭرى ئوزى شۇ سەۋەپنىڭ ئىگىسى.

مەن سېنى كەسىپ قىلىشى يولىغا قەدەم قويۇپ، ئوز ھۇنىرىڭ بىلەن ئوزۇق - ئوقەت تاپساڭ ياخشى بولاتتى دەيمەن.
— ئەي ئەزىز يارىم، — دەپتۇ دېخان، — دېگەنلىرىڭغۇ توغرا، مەن ئۇزۇندىن بۇيان مۇشۇ يېزىدا دېخانچىلىق قىلىپ كەلدىم. بۇ يەردىكى ھەممە دېخانلار مېنىڭ چاكارلىرىم ئىدى. ھالا بۇگۈنلۈكتە مېنىڭ دەسمايىلىرىم زايا بولدى ھەم زىرائەتكارلىق جابدۇقلىرى مەندە قالمىدى. چاكارلىق قىلماقتىن باشقا چارە يوق ئەمدى. مەن ئوزەمنىڭ چاكارلىرىمغا چاكارلىق قىلىشىنىڭ خارلىغى ۋە ئارىنى كوتىرەلمەيمەن.

نېنىمغا باقارلارنىڭ نېنىغا باقارمەنمۇ؟
ھاممىلىنىڭ يۈكىنى ئەمدى مەن يۈدەرمەنمۇ؟

ئەگەر كەسپ قىلىمغىم لازىم بولسا، بۇ دۇنيادىن بىر تەرەپكە كەتمىگىمىز لازىمدۇر. چۈنكى كىشىنىڭ يۈرتىدا دۇشمەنگە سوز - چوچەك بولمايدۇ كىشى. كەل بولمىسا، باشقا يۈرتقا بارايلى ۋە ئۇ يەردە قانداق قىلساق بىر ئىش قىلىپ كۈن كەچۈرەيلى.

خوتۇن پەقىرلىك ۋە يوقسۇزلىقتىن قىينالغانلىقى ئۈچۈن، ۋەتەننى تاشلاپ چىقىپ كېتىش بالاسىنى ئىختىيار قىلىپتۇ ۋە ئېرى بىلەن باغدات تەرەپكە سەپەر قىلىپتۇ.

بىر كۈنى ئۇلار يولدا كېتىۋېتىپ ھېرىپ قېلىپ، بىر دەرەخ ساياسىدە ئارام ئالىتۇ ۋە ھەر تەرەپتىن گەپلىشىپ ئولتۇرۇپ دىخان شۇنداق دەپتۇ:

ــ ئەي ھورمەتلىك يارىم، بۇ غۇربەت مېھنىتىنى ئىختىيار قىلدۇق ۋە بىزنى ھېچكىم تونۇمايدىغان بىر يۈرتقا كېتىپ بارىمىز، بىزمۇ ھېچكىمنى تونۇمايمىز. خۇدايىتائالا سېنىڭ جامالىڭ سەھىپىسىنى گۈزەللىك رەقىبى بىلەن زىننەتلەپتۇ. ئۇ يۈرتىنىڭ ئادەملىرى زالىم ياكى مەككار بولغان بولسا، سېنى زورلۇق ياكى ھىلە بىلەن مەندىن تارتۇۋېلىشقا ئۇرۇنۇشى ئېھتىمال. سەنمۇ ئۇلارغا مايىل بولۇپ، مەن ئاجىز ۋە زەئىپنى تاشلاسەن تېخى. خۇدا ساقلىسۇن، ئەگەر شۇنداق ئەھۋال يۈز بېرىپ قالسىزە، بۇ ۋەيران بېشىم بىلەن ھىجران ۋادىسىدە قانداق تىرىلارمەن؟

ئولۇمدىن قاچمىغايمەن ھېچ، لېكىن قورقۇنچۇم ئاندىندۇر،
مەن ئولسام ئۇزگىلەر جىسمىغا سەن بولغايمۇ سەنكىم جان.

ــ نەدىكى سوزنى ئاغزىڭغا ئېلىۋاتسەن! كۆڭلۈڭگە كەچۈرۈۋاتقان نىمە خىيال ئۇ؟

ساڭا چوره بولاي تاكى بولسام هايات،
ئولسەمۇ شۇ يوسۇن بىرله بولاي ژاپات.

ئەگەر مەندە بۇ خيال بولسا، مۇساپىرچىلىق مۇشەققىتىنى تارتىشتى ئىختىيار قىلمىغان ۋە ۋەتەندىن ئاجرىماق داغىنى دەرتىمەن كوڭلۇمگە سالمىغان بولاتتىم. بۇ ۋەدىنى مەن سېنىڭ ئويۇڭگە دەسلەپ كەلگەن ۋاقىتتا قىلغان ئىدىم، تاكى قىيامەتكىچە شۇ ۋەدەمدە تۇرىمەن.

ۋەدەم مەھشەر كۇنىگە ئوزەم بىلەن بارغۇسى،
ئۇ كۇن مېنى "بۇۋاپا" دىيەلمىگەي ھىچ كىشى.

ئەگەر خالايىدىغان بولساڭ مەن يېڭىدىن ۋەدە بېرەيكى، تاكى روھىمنىڭ تاۋۇسى بەدەن بېغدا جىلۋە قىلىدىغانلا بولسا، تىلىم تۇتىسىغا شۇكرۇڭ شېكىرىدىن ئوزگە نەرسىنى تېتىمىغايمەن. تاكى تىرىكلىك ھۇمايۇنىنىڭ سايىسى بېشىمدا بولىدىغانلا بولسا، كوڭلۇم قۇشىنى غەيرىنىڭ دامىغا چۇشۇرمىگەيمەن،ــ دەپ ۋەدە بېرىپتۇ خوتۇنى.

نەچچە كۇن ئىچمىسەم دەۋران ئايىقى،
سېنىڭ بىلەن مېنىڭ ۋەدەم بايىقى.

شۇنىڭ بىلەن خوتۇنىنىڭ ئەنە شۇنداق ۋەدىلەرنى قىلغىنىغا خوشال بولغان دىخان خاتىرىنى جەم قىلىپ، خوتۇنىنىڭ تىزىغا بېشىنى قويۇپ ئۇيقۇغا كېتىپتۇ. دەل شۇ پەيتتە، شىكارغا چىققان بىر شاھزادە مۇلازىملىرىدىن ئاجراپ، ئاشۇ جايغا كېلىپ قالغان ئىكەن. ئۇنىڭ نەزىرى ھىلىقى خوتۇنغا چۇشۇپتۇ. خوتۇنىنىڭمۇ ئۇنىڭغا كوزى چۇشۇپ قاپسا، شاھانە لىباسلارنى كىيە-

گەن بىر ياش يىگىت ئاتقا مىنىپ تۇرۇپتۇ. ئۇنىڭ جامالى قارا كىپچىدە كوز قارىغى ئۇنى كورسە كۇندۇزدىكى ئاپتاپمىكىن دەپ خىيال قىلىدىغان، رۇخسارى تولغان گۈلدەك، چاچلىرى تاۋلىنىپ تۇرغان سۇمبۇلدەك، خۇددى گويياكى پەلەك نەققاشى ئوز ھۇنىرى بىلەن يۇز سەھىپىسىگە ئەنبەردىن دائىرە تارتقاندەك ۋە ياكى قۇدرەت دىخنى تەربىيەت بىلەن ھايات مۇئىسى قىرغىغدا دىلنى ئاچىدىغان بىر گۈلزار بەرپا قىلغاندەك گۈزەل ئىكەن.

نازىنىن يار زۇلپىنى يا ماھتابانغا بېرىپ،
ياكى ئاي-كۇن ھوسنىنى بۇ ياخشى چوكانغا بېرىپ.
قەددىنى كورگەن كىشى يېڭى تىرىكلىك تاپقدەك،
ئابىھايات خىسلىتىنى ئاشۇ جانانغا بېرىپ.
يارىتىپتۇ تەڭرى شۇنداق بىر نازاكەتلىك چىراي،
خۇددى ئاپتاپتەك گۈزەللىكنى ئاشۇ جانغا بېرىپ.

بۇنداق گۈزەل ۋە كوڭۈلدىكىدەك مەھبۇپنى كورۇش بىلەنلا، يىگىتنىڭ ئىشق سۇلتانى كېلىپ، ئۇ خوتۇنىنىڭ كوڭۈل مەملىكىتىنى سەھرلەپ ئوزىگە قارىتىپتۇ-دە، خوتۇنىنىڭ بەدەن ئويىنىڭ خوجايىنى بولغان ئەقلى ھەممە مېلىنى كوتىرىپ، يوقلۇق دىيارىغا كېتىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن، ئۇ ھال تىلى بىلەن:

مەن تەرەپكە قەست قىلىپ ئات سالدىڭىزمۇ ئاتلىغىم،
جان بىلەن كوڭلۇمنى ئوۋلاپ ئالدىڭىزمۇ ئاتلىغىم.

دەپتۇ. ئۇ تەرەپتىن يىگىتمۇ قارىسا، سەنئەت پەدەزچىسى لەتاپەت ئەڭلىگى بىلەن رۇخسارىغا رەڭ بەرگەن، قۇدرەت سىر-چىسى ھۇسن ئېرىتمىسى بىلەن يۇز ئەينىگىگە روشەنلىك بەرگەن بىر مەشۇقە قاراپ تۇرغان بولۇپ، ئاپتاپ نۇرى ئۇنىڭ چېھرى-

سىدىن رەشك قىلىپ پەرىشان بولغۇدەك، خوتەن ئىپارى ئۇنىڭ زۇلپىسىنىڭ خۇشبۇيىدىن كۈنلىگى كېلىپ، باغرى قان بولغۇدەك دەرىجىدىكى بىر گۈزەل ئىكەن.

تېنى ھەم قەددى سەۋرى ھەم سەنۇبەر،
جېمى ئەزاسى لايىق تازا دىلبەر.
سۇ ئىچەتتى ئىككى كوزىدىن جىگەر،
لەۋلىرىدىن شەرۇەت ئىچەتتى شېكەر.
لەۋلىرى گويا كى ھالۋايا ناۋات،
ھالۋا ـ ناۋات ئەمەستۇر ئابىھايات.

شۇنىڭ بىلەن يىگىتنىڭ جان بويىنى خوتۇن مۇھەببىتىنىڭ زەنجىرىگە باغلىنىپتۇ. كوڭۇلنىڭ پۇتى ئۇنىڭ ئىشتىياق كەمەنگە ئىلىنىپتۇ.

ئىشقىڭ ماڭا قوشۇن تارتىپ بىھىساپ،
جانۇ كوڭۇل مۇلكىنى قىلدى خاراپ.

ــ ھەي تولۇن ئايىنىڭ قىبلىسى ۋە پەرىلەرنى رەشىك قىلدۇرغان گۈزەل، سەن كىم بولسەن؟ــ دەپ سوراپتۇ يىگىت،ــ مەن ئاھۇلارنى شىكار قىلىش ئۈچۈن چىقىپ، سېنىڭ ئاھۇ كوزۇڭگە شىكار بولدۇمغۇ؟

قايسى جەننەت ھورى سەن؟
قايسى قۇياش نۇرى سەن؟

ــ ئەي دولىتى ئويغاق يىگىت!ــ دەپ سوغۇق ئاھ چېكىپتۇ ئۇ خوتۇن،ــ ئۇخلىغان بەختىمنىڭ ماڭدىن سوراۋاتامسەن ياكى ئۇيقۇسىز كوزۇمنىڭ قىسمىدىنمۇ؟

مەندە جىسىم باردۇر ئۇنىڭ جانى يوق،
كۆڭلۈمدە باز تولا دەرت، دەرمانى يوق.

ئۇلپىتىم مانا مۇشۇ قېرى ئادەم، كۆڭلۈمدە ناھايىتى كوپ مالاللىق ۋە ئەلەم، سەن مېنىڭ جامالىمنى كورگىنىڭ بىلەن مېنىڭ ھالىم مانا مۇشۇنداق، ئومرۇمدىن لەززەتسىز يۇرۇپ، قاتـ تىتلىق بىلەن كۈن ئوتكۈزۈۋاتىمەن.

ــ ئەي غەمكىن كۆڭۈلنىڭ شاتلىغى ۋە ۋەيران كۆڭۈلنىڭ ئاۋاتلىغى،ــ دەپتۇ يىگىت،ــ ساڭا ئوخشاش تاۋۇس قەپەزگە چۈشۈپ قالسا راۋا بولامدۇ؟ مۇشۇنداق جامال بىلەن مۇشۇ بىر قېرى ئادەمگە خوتۇن بولۇپ قالساڭ دۇرۇس بولامدۇ؟ سەن شۇنداق بىر ھوسنى خەزىنىسى تۇرۇپ، پېقىرلىق ۋە مۇھتاجلىقتا كۈن كەچۈرەمسەن؟ كەل، مەن سېنى ئىززەت تەختىدە ئولتۇرغۇزۇپ، پۈتۈن مەملىكەتنىڭ مەلىكىسى قىلاي ۋە ھورمىتىڭنىڭ تۈغ ـ ئەلىمنى ھەرەم ئۈستىدە كوتىرەي.

كەل جېنىمنىڭ راھىتى سەن بىلەن مەن،
راھەت ئويى ئىچىدە بولۇپ يەكتەن.
نازىنىن جانىڭغا مەن بىر جان قاتاي،
سەن ئۇچۇن مەن بەلكى بۇ جاننى ساتاي.

خوتۇن بۇ ۋەدىنى ئاڭلاپ، بوۋاي بىلەن قىلىشقان ۋەدىسىنى ئۇنتۇپ، ۋەدە پەيمانىسىنى بۇزاپالىق تېشى بىلەن سۈندۇرۇپتۇ ـ دە، يىگىتنىڭ ئىشارىسى بىلەن دېخانىنىڭ بېشىنى ئاستاغىنا توپىغا قويۇپ قويۇپ، ئالدىراشلىق بىلەن يىگىتنىڭ ئارقىسىغا مىنگىشىپ، ئىشەنچ قولى بىلەن ئۇنىڭ بېلىنى مەھكەم تۇتۇپتۇ. دەل شۇ چاغدا دېخان ئويغىنىپ قېلىپ، بىر ئاتلىق كىشىنىڭ تۇرغانلىغىنى، خوتۇنىنىڭ ئۇنىڭ ئارقىسىغا مىنگىشىپ، ۋىسال قولىنى مۇرات بېلىگە

مەھكەم چاپلاپ تۇرغانلىقىنى كورۇپ، جېنىغا ئوت چۈشۈپتۇ ۋە دېمىغىدىن تۇتۇن چىقىپ:

يارىم ماڭا بۇيۇپا بولدى نىتەي،
يات كىشىگە ئاشنا بولدى نىتەي.

ــ ھەي ۋاپاسىز! تېخى بىر سائەت ئىلگىرى تۇرۇپ ۋەدە‌كىنى بۇزۇپ، ماڭا مۇشۇنداق يۇزسىزلىك قىلىۋاتامسەن؟ــ دەپتۇ.

ــ بىھۇدە ئاغزىڭنى ئۇيراتمىغىن ۋە ئەپسانە ياسىغىن ئەپسۇن ئوقىنى بىكارلا ئاتمىغىن،ــ دەپتۇ خوتۇن،ــ سەن "چىرايلىقتىن ۋاپا ئىزلىمەك تۇن ئىچىدە كۇن بىلەن ئويىنى يورۇتماقچى بولغاندەك، گۇلخان ئوتىدا گۇل ئۇرۇغىنى ئۇندۇرمەكچى بولغاندەك ئىش بولىدۇ" دىگەن سوزنى ئاڭلىمىغانمۇسەن؟ يەنە:

سورىدىم مەن: "ئەي گۇزەل، سەندە نىمشقا مېھرى يوق"؟
ئۇ دىدى: "بىزدەك گۇزەلدە يوق ئىرۇر ئۇنداق يوسۇن"

دىگەن گەپمۇ بارغۇ؟

ــ ۋەدىسىدىن قايىتقانلىقىنىڭ مۇكاپاتىغا گىرىپتار بولۇپ قېلىشتىن ۋە بۇۋاپالىغىنىڭ شۇملۇغى تېگىپ قېلىشىنمۇ قورقامسەن؟ ئۇنداق ئىشنى قىلما، ئاخىرى پۇشايمان يەپ قالسەن،ــ دەپتۇ ئېرى ئۇنىڭغا.

خوتۇن ئۇنىڭ سوزىگە ئىلتىپات قىلماي، شاھزادىگە قاراپ:

ــ تېز يۇرگىن، پىراق باياۋاندىن چىقىپ، ۋىسال مەنزىلىگە يېتەيلى!ــ دەپتۇ.

شاھزادە ئىلداملىقتا ئىنتىك شامالمۇ ئۇنىڭغا باراۋەر كېلەلمەيدىغان، يۈگۈرۈك خىيال تېز يۇرۇشتە ئۇنىڭ چېكىمۇ يېتىشەلمەيدىغان.

ئىتتىك شامال ئەمەس ئىدى ئۇنداق تېز،
پەلەك ئۇنداق يۈرەلمەس ئىدى ھەرگىز.
كوزدىن يوقلىشتا ئۇ خۇددى چاقماق،
شەرقتىن غەربكە يېتەر گەر قويسا ئاياق.

تېز چاپقۇر ئېتنى ئۇ سەھرادا يۈگۈرتۈپتۇ-دە، شۇ زامانلا دىخاننىڭ كوزىدىن غايىپ بولۇپتۇ. بىچارە دىخان "دەرت ئەھلى يولدا يۈرگەيلەر ھەمىشە ئىز بېقىپ" دىگەندەك، ھەم ھارغان، ھەم ئاچقىنىغا قارىماي، ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن يۈگۈرۈپتۇ ۋە ئوزى بىلەن سوزلىشىپ: "خوتۇنلارنىڭ ۋەدىسىگە ۋاپاسى ھەم ۋاپاسىنىڭ ئاقىۋىتى يوق ئىكەن - دە! مەن بولسام ئۇنىڭ سوزىگە ئىشەنچ قىلىپ، ۋەتەن ھەم دىيارىمنى تەرك ئەيلەپتىمەن. مانا ئەمدى يا كەيىنىمگە يانغىلى قۇۋۋىتىم يوق، يا كەينىدىن بارغىلى قۇدرىتىم يوق. ئىشىم نىمىگە سەرەنجام تېپىپ، ئەھۋالىم نېچۇك بولاركىن ئەمدى؟" دەپ ئويلاپتۇ.

يۈردۇم بۇ غەم سەھراسىدا باش - ئاياقسىز،
نە قىلايكى يوق ئىشىمنىڭ باش - ئايىنى.

ئەمما ئۇ ئاشىق بىلەن مەشۇق ئۇچ پەرسەڭچە يول يۈرۈپ، "بۇلاق سۇيى ۋە دەرەخ سايىسى بار بىر يەرگە چۈشۈپ، بىرەر سائەتچە ئارام ئالايلى ۋە يولنىڭ ھاردۇغى سەل چىققاندىن كېيىن، تۇرۇپ يەنە ئاتلىنايلى" دەپ دەرەخ سايىسىگە چۈشۈپتۇ ۋە بۇلاق بويىدا بىر دەم ئارام ئاپتۇ. ئۇ يەردە ئولتۇرۇپ گاھى يىگىت ئۇ دىلرەبانىڭ گۈلرەڭ رۇخسارىدىكى ئىپار زۇلپىنى كورۇپ، ياسىمەننىڭ يۇزىگە بىنەپشە گەجەكلەنگەنلىگىنى ياد ئېتىپ:

يېقىپ قارا زۇلپۇڭنى ئاق يۈزىگە،
باغلىدىڭ سەن كۆندۈزلەرنى كېچىگە.

دەيدىكەن. گاھى دىلنى ئازدۇرغۇچى ئۇ نىگار ئۇ ئوغۇلـ
نىڭ زىبا قامىتىگە بېقىپ، ئۇنى ھوسنى جەننىتىدىكى قەددى
كېلىشكەن شەھشات ياكى لەتاپەت بوستانىدىكى دىلكەش سەرۋى
دەپ بىلىپ:

سېنىڭ قەددىڭنى ساز قىلماققا ئوزنى چاغلىدى تەڭرى،
ياساپ يۈز مىڭ نازاكەت بىر بىرىگە باغلىدى تەڭرى.

دەيدىكەن.
شۇ ئەسنادا خوتۇن ھاجەتكە بارماقچى بولۇپتۇ ۋە شاھزاـ
دىدىن ئەيمىنىپ يىراق بېرىپتۇ. ئەسلىدە شۇ يەرگە يېقىن جاڭـ
گال ئىچىدە بىر شىر بار بولۇپ، ئاسمان ئورمانلىغىدىكى يولـ
ۋاس ئۇنىڭ قورقۇنچىسىدىن ماڭالمايدىكەن. ئاسمان ئوكۇزى
ئۇنىڭ پەنجىسىنىڭ خەۋپىدىن پەلەك يايلىغدا دەم ئۇرالمايدىكەن.

غەزەپ بىرلە خىرىلداپ كەلسە ئەگەر،
پەلەك شىرى قىلاتتى ئۇندىن ھەزەر.
يۇرەتتى ئۇ ھەمىشە قەھرى بىلەن،
تىرنىغىنى سۇغۇرۇپ زەھەر بىلەن.

تاسادىپەن ئۇ شىر چېقىپ قېلىپ، ھېلىقى خوتۇننى كورۇپ
قاپتۇ ۋە دەس كوتىرىپ جاڭگالغا ئېلىپ كىرىپ قارىنىنى يېرىپتۇ.
دەل شۇ پەيتىتە شاھزادە شىرنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ، شۇنداق
قاراپ، دىلىبىرىنى بىر ھەيۋەتلىك شىر تۇتۇپ كەتكەنلىگىنى كو ـ
رۇپ ناھايىتى بەك قورقۇپ، بالانى كورۇپلا يارىدىن يۈز

ئورۇپتۇده، ئېتىغا منىپ چېپىپتۇ. ئۇ ئارقىسىغا قارايمۇ قويماي ناھايىتى تېز قېچىپ كېتىپتۇ، ھەر كىم ئۇزى تېرىغانىنى ئۇزى ئورىدۇ دېگەندەك، ھىلىقى خوتۇن شېرىنكۆ چاڭگىلىدا بۇۋاپالە-غىنىڭ شۇملۇغىنىڭ مۇكاپاتىنى كورگىلى تۇرۇپتۇ. شۇ ئەسنادا، دېخان ئۇلارنى قوغلاپ، يېقىلىپ قوپۇپ يۈرۈپ، بۇلاق بېشىغا كەپتۇ، لېكىن ئۇلاردىن ھېچ ئەسەر تاپالمايى پەريات چېكىپ:

كەتتى يار دەردىمگە ھېچ قىلمايى داۋا،
ۋەدىلەرنىڭ بىرىگە قىلمايى ۋاپا.

ــ ۋا دەريخا! پىراق قاراڭغۇلۇغى ۋسال يورۇقلۇغىنىڭ يۈزىنى ياپتى. شاتلىق باھارى بۇۋاپالىق كوزىگە ئالماشتى.

شامى پۇرقەت ئىچرە قالدىم ماھى تابانىم قېنى؟
بۇ ئولۇك جىسمىمنى تىرگۈزمەك ئۈچۈن جانىم قېنى؟

دەپ ناھايىتى كوپ يىغلاپ، بىھىساپ نالىلەرنى قىلغاندىن كېيىن، خوتۇنىنىڭ ئىزى جاڭگاللىق تەرەپكە كەتكەنلىگىنى كورۇپ قاپتۇ ۋە ئىزلەپ بېرىپ، ھىلىقى يەرگە بېرىپ قاپتۇ. قارسا شىر ئۇنىڭ خوتۇنىنىڭ قارنىنى يېرىپ، بەزى ئەزالىرىنى يەپ، بەزى ئەزالىرىنى شۇ يەرگە تاشلاپ قويغان ئىكەن. ئۇنىڭ يۈزى ساق قالغان ئىكەن. دېخان شۇنىڭدىن ئۇنىڭ ئوز خوتۇنى ئىكەنلىگىنى تونۇپ، سەراسىمگە چۈشۈپ "بۇنىڭغا ئوزىنىڭ بۇۋاپا-لىغىنىڭ شۇملۇغى يېتىپتۇ"، دەپتۇ ۋە ئۇنىڭغا بىر دەم ھەيرانلىق كوزى بىلەن قاراپ تۇرۇپ، ئۇنىڭ چەككەن مېھنىتى ۋە ئوزى-نىڭ غۇربىتىگە قاتتىق ھۇ تارتىپ يىغلاپتۇ.

يەتتى پەريادى تا سۇرەييىاغا،
يېشى قوشۇلدى ئېقىپ دەريىاغا.

بۇ مسالىنىڭ پايدىسى شۇكى، ھەر كىشى ئەگەر ۋاپا رىشتىسىنى قولىدىن بەرسە، ئوقۇبەت كىشىنىنى پۈتىغا سالغان بولىدۇ ۋە جېنىنىڭ بويىنىنى بالا بويۇنتۇرۇغىغا ئالغان بولىدۇ.

ھەر كىمسە ئەگەر بولسا بۇاپا،
كەلگۈسى ئاڭا بھساپ بالا.

— ئىككى يۈزلىمىلىك قىلىش ۋە ھىلە ئىشلىتىشنىڭ ياخشى كىشىلەرگە ياراشمايدىغانلىغىنى چۈشەندىم،— دەپتۇ چاشقان،— ماڭا ھازىر سېنىڭ دوستلۇغۇڭنىڭ مەنپەئەتى يەتتى، شۇنىڭ سەۋەبىدىن دۇشمەنلەرنىڭ تامايىسى مەندىن ئۈزۈلدى. بۇ ياخشىلىغىڭنىڭ مۇكاپاتى ئۇچۇن، سېنىڭ خىزمىتىڭنى قىلىش ماڭا ۋاجىپ بولدى. شۇڭا مەن سېنىڭ بەنتلىرىڭنى كېسىمەن. ئەمما كوڭلۇمگە بىر پىكىر كېلىپ قالدى ۋە بىر ئەندىشىنى ئويلاپ قالدىم. تاكى كوڭلۇمنىڭ ئەينىگىدىن ئاشۇ غۇبار كوتىرىلمىسە سېنىڭ بەنتلىرىڭ كېسىلمەيدۇ.

— مەلۇم بولۇشىچە، مەندىن ۋەھىمە قىلىدىغان ئوخشايسەن،— دەپتۇ مۇشۇك،— ۋاھالەنكى، مەن ساڭا زەرەر يەتكۈزمەسلىككە ۋەدە بەرگەن ئىدىم. ئۇ ۋەدەمنى سۇندۇرۇشۇم مۇمكىن ئەمەسلىگىنى بىلگىن. ئارىمىزدا كونا ئاداۋەت بار بولغان بولسىمۇ، ئەمدى يېڭى ئىخلاس پەيدا بولۇش بىلەن، ئۇ ئاداۋەت پۈتۈنلەي كوتىرىلىپ كەتتى. شۇنداق بولغاندىن كېيىن، ھىلەمىكىر تەرەپكە مايىل بولۇپ قالما؛ رۇخسارىڭ ئەينىگىنى ئالداملىق ۋە مەككارلىق زەنكارى بىلەن قارايتىپ، ئەيىپلىك قىلىپ قويما.

ساپ تۇتقىن دىل ئەينىگىنى ئاڭا ساپلىق ياخشىدۇر،
بۇزمىغىن ئەھدىڭنى، ئەھدىگە ۋاپالىق ياخشىدۇر.

نەزىرى پاك كىشى ئەگەر بىر كىمدىن ياخشىلىق كورسە، ئىخلاس مەيدانىغا قەدەم قويۇپ، دوستلۇق ئەلىمنى ئاسمان ئەۋجىگە كوتىرىشى ۋە مۇرۇۋەت كوچىتىنى داۋاملىق راستچىللىق ئىبقىنىنىڭ سۈيىى بىلەن سۇغۇرۇشى، ئەگەر كوڭلىگە ئەندىشە داغدۇغىسى چۈشسە ئۇنى دەرھال ئۇنتۇشى ۋە خىيالىغا كەلتۈرمەسلىگى كېرەك. بىلمەك كېرەككى، بۇاپالەتنىڭ ئاقىۋىتى شۇملۇق ۋە خارلىقتۇر. يالغان قەسەم قىلماق ئومۇرنىڭ راۋاجىنى ۋەيران قىلىدۇ ۋە ۋەدىگە تۇرماسلىق تىرىكلىكنىڭ ئىمارىتىنى يىقىتىدۇ.

كىشى خۇددى دەرەخ بولسا، ۋەدە يىلتىز،
ياخشى ئاسرا يىلتىزىڭنى قىلىپ پەرھىز.

ئوز ۋەدەڭدە چىڭ تۇرغىنكى بولما ئاخماق،
ۋاپا قىلساڭ تاپالارسەن ئاندىن رونەق.

— مەن سېنىڭ ۋاپادارلىق ھەققىنى ئادا قىلىشىڭدىن ئۈمىتۋارمەن. قىلغان ۋەدەڭدىن قايتىۋالمىغايسەن.
بۇنى ئاڭلاپ چاشقان شۇنداق دەپتۇ:

—ئوزى قىلغان قەسەم ھەم ئەھدىگە كىم قىلماس ۋاپا،
ھادىسىلەر تىغىدىن جانىغا يەتكەي زەخمە-جاپا.

— ئەمما مەن ساڭا ئىيتقان ئەندىشە مېنى ئويلاپراق، سەل توختىۋىلىپراق ئىش قىلىشقا مەجبۇرلاۋاتىدۇ. لېكىن مەن ۋەدەمگە چوقۇم ۋاپا قىلىمەن ۋە سېنى بەنتتىن خالاس قىلىمەن.
— خاتىرجەمگە كەلگەن مەزمۇنىنى ئىيتقىنا قېنى؟ مەن ئۇنىڭدىن سېنىڭ دانىشمەنلىگىڭنىڭ ئەندىزىسىنى ئاڭلاپ باقاي،— دەپتۇ مۇشۇك.

ــ دوستلار ئىككى خىل بولىدۇ،ــ دەپتۇ چاشقان،ــ ئۇلارنىڭ بىر خىلى، تولۇق راستچىللىق ۋە پۈتۈن ئىخلاسى بىلەن بىر كىشىگە مۇھەببەت باغلايدۇ؛ ئۇلارنىڭ دوستلۇغىدا غەرەز، رىيا ۋە تاما ھەم شۇبھە دەيدىغان نەرسە ھەرگىز بولمايدۇ. ئىككىنچى خىلى، زورۇرەتتىن ياكى تاما ياكى غەرەز بىلەن دوستلۇق قىلىدۇ. ئاۋالقى خىلدىكىلەر ھەممە ھالدا ئىشەنچىكە يارايدۇ. ئۇلاردىن ھەممە ۋاقىت خاتىرجەم بولسا بولىدۇ.

شۇنداق دوستلۇق كىرەك بولغاي ھەممە ھال،
مېھرىۋانلىق ئىشىدا ئەھلى كامال.
ھەممە زەھمىنىڭنى ئۇ بىلگەي شېكەر،
بارچە نۇقسانىڭنى ئۇ بىلگەي ھۇنەر.

ئەمما ئىككىنچى گۇرۇھتىكىلەر بولسا، ياكى زورۇرەت يۈزىدىن زەرەرنى دەپئى قىلىشقا دوستلۇقنى سەپەر قىلىدۇ، ياكى مەنپەئەتنى كوزلەيدۇ. شۇڭا ئۇلار ھېچقاچان بىر قارار بىلەن تۇرمايدۇ، يەنى گاھى ۋاپادارلىق مەرتىۋىسىدە تۇرىدۇ، گاھى جاپاكارلىق مۇقامىدا بولىدۇ.

گاھى ئۇلپەت بولار شىرىن شېكەردەك،
گاھى زىتلىق قىلار نەيزە-تەبەردەك.

شۇنىڭ ئۈچۈن زېرەك كىشىلەر ئىختىيار تىزگىنىنى ئۇلارنىڭ قولىغا بىر يولىلا بېرىۋەتمەسلىگى كېرەك ۋە ھەمىشە ئۇلارنىڭ بەزى ئىپتىياجلىرىنى راۋا قىلىشنى كەينىگە تارتىشى لازىم. ۋاقتى كەلمىگىچە، ئۇلارنىڭ ئىشىنى تامامىغا يەتكۈزمەسلىگى كېرەك. مانا مۇشۇنداق سۈلكەت قىلغاندىلا ھەم ۋاپا ۋە مۇرۇۋۋەت سۈپىتى بىلەن نامى چىقىدۇ ھەم ئەقىللىق ۋە دانىشـ

مەنلىك بىلەن مەشھۇر بولىدۇ. مەن سەن بىلەن ئاشۇنداق مۇئا-
مىلە قىلىمەن، ھەم سېنى قۇتۇلدۇرۇش ئۈچۈن بەرگەن ۋەدەمنى
ئەملىگە ئاشۇرماي قويمايمەن، ھەم ئۇزەمنى سەندىن ياخشى
ئېھتىيات بىلەن ساقلايمەن. چۈنكى سېنىڭ پاناھىڭغا كىرىۋېلىپ،
ئۇ ئىككى دۇشمەننىڭ زەردىسىدىن قۇتۇلدۇم. لېكىن ئۇلارغا قارد-
ىغانىدا سەندىن بەكرەك قورقىمەن. مەن ئۇلاردىن ئەمەس بول-
ماق ئۈچۈن، سەن بىلەن سۆلۈھ قىلماقنى لازىم تۇتتۇم. سېنىڭمۇ
ماڭا مۇلايىملىق قىلىشىڭ ئۈز پايدالىڭ ئۈچۈن ئىدى. شۇنىڭ
ئۈچۈن، مېنىڭ ئىشنىڭ ئاخىرىغا قاراپ بىر ئىش قىلىشىم پەرزدۇر.

ئىشلىرىڭنىڭ رىشتىسىنى سۇس تۇتما،
ھېچ ۋاخ ھىكمەت سىياقنى ئۇنۇتما.
يۇرگۈسى ئۇ كىمەرسە شات ۋە بىغەم،
قىلغان بولسا ئىشنى پۇختا - مەھكەم.

دېگەن بىيىتنىڭ مەزمۇنىغا ئەمەل قىلىپ، ئېھتىيات ۋە
ئەندىشە قىلىشنى بىر يوللا تاشلىۋەتمەسلىگىم كېرەك.

— ھەي چاشقان، ناھايىتى زېرەك ۋە دانا ئىكەنسەن.
مەن سېنىڭ بۇنچە دانىشمەنلىگىڭنى بىلمىگەن ئىكەنمەن، بۇ سوز-
لىرىڭ بىلەن مېنى ياخشى بەھرىمەن قىلدىڭ ۋە بۇ ۋەزلىرىڭ
بىلەن مېنى كوپ تەجرىبە ۋە ھىكمەتلەرگە ئىگە قىلدىڭ، ئەمدى
ئاشكارىسىنى ئېيتىۋەتكىنە، قانداق قىلىپ مېنىمۇ خالاس قىلى-
ئۇزەڭنىمۇ ئامان قۇتۇلماقچى بولۇۋاتىسەن؟ — دەپ سوراپتۇ مۇشۇك.

چاشقان كۈلۈپتۇ ۋە دەپتۇ:

— "ھەر قەيەردە بولسا دەرت، دەرمان مۇقەررەردۇر ئاڭا"
دېگەن سوز بارغۇ؟ مەن سېنىڭ بەنتلىرىڭنى كېسىمەن، لېكىن
ھەممىدىن مەھكەمرەك بولغان چىگىكنى جېنىم ئۈچۈن گىرە
قويۇپ قويىمەن. ۋاقتى كېلىدۇكى، سېنىڭ ماڭا قارىغۇدەك

پۇرسەتكە قالمايدۇ. ئەنە شۇ چاغدا ئۇ چىگىكنى يېشۋېتىمەن ـ دە، ساڭا بەنتتىن، ماڭا گېزەندىدىن خالاسلىق بولىدۇ.

مۇشۇك چاشقاننىڭ ئوز ئىشىغا كامىل ئىكەنلىگىنى، ئۇنى ئەپسۇن بىلەن ئالدىغىلى بولمايدىغانلىغىنى چۈشىنىپ، ئائىلاج رازى بولۇپتۇ. چاشقان گىرەلەرنىڭ ھەممىسىنى كېسىپ بولۇپ، بىرنى قويۇپ قويۇپتۇ. ئۇ كېچىسى ئۇلار سوزلىشىپ ئولتۇرۇپ تاڭ ئاتقۇزۇپتۇ. ئەتىسى سەھەر ئەنقاسى مەشرىتى ئۇيۇغىدا پەرۋازغا كېلىپ، تۇرلۇق قانتىنى ئالەم ئەتراپىغا يېيىپتۇ.

قۇياش تىغىنى پەلەك ئالدى قولىغا،
قارا كېچە قېچىپ كەتتى يولىغا.

شۇ چاغدا ئوۋچى پەيدا بولۇپتۇ. ئۇنى كورگەن مۇشۇكنىڭ كاللىسىدىن ھوش كېتىپتۇ ۋە كوكىلىدە ئولۇمدىن بولەك ئەندىشە قالماپتۇ.

— ماڭا ئوز ۋەدەمنىڭ ئەھدىسىدىن چىقىدىغان ۋاقىت ئەمدى بولدى، — دەپتۇ چاشقان ۋە دەرھال قالغان يىپىنىمۇ كېسىپتۇ. مۇشۇك چاشقانغا قارىغۇدەك پۇرسەت تاپالماي قېچىپلا دەرەخكە چىقىۋاپتۇ. چاشقان ھەممە بالادىن خالاسلىق تېپىپ توشۇككە كىرىۋاپتۇ. ئوۋچى كېلىپ تۇزىغىنىڭ يىپلىرىنىڭ ئۇزۇك تۇرغانلىغىنى كورۇپ ھەيران قاپتۇ ۋە كېسىلگەن تۇزاقنى قولىغا ئېلىپ، نائۇمىتلىك بىلەن يولىغا راۋان بولۇپتۇ. بىر پەس ئوتكەندىن كېيىن چاشقان توشۇكتىن چىقىپتۇ ۋە يىراقتا تۇرغان مۇشۇكنى كورۇپ توختاپ قاپتۇ. ئۇنى كورگەن مۇشۇك توۋلاپتۇ:

— كورۇپ تۇرۇپ كورمىگەندەك قىلىپ تۇرسەنغۇ؟ نېمىشقا قېشىمغا كەلمەي مەندىن يىراق قېچىپ تۇرۇۋاتىسەن؟ ساڭا مەندەك پايدىلىق دوست نەدە بار؟ ماڭا ئاشنا بولساڭ، ئوزەڭ

باشلىق بارلىق ئەھلى ئەۋلادىڭ، ئۇرۇق-تۇققانلىرىڭ بارلىق دۇشمەنلەرنىڭ ئاپەتلىرىدىن ئامان بولىدىغانلىغىنى بىلمەمسەن؟ يېقىن كەل، مەن سېنىڭ ياخشىلىغىڭنىڭ مۇكاپاتىنى ساڭا كۆرسىتەي، مەن قايسى تىل بىلەن سېنىڭ ۋاپادارلىغىڭنىڭ شۆكرانىسىنى ئېيتىپ بولارمەن ۋە مۇرۇۋۋەتكىگە ئۇزۇن ئېيتالارمەن.

شادىمان يۈرسەممۇ دائىم بىر خىجالەت ئىچرەمەن!
"مەرھىمىتىڭ شۆكرىنى قانداقچە قىلغايمەن ئادا."

چاشقان ئۇنىڭ قېشىغا بارغىلى ئۇنىماپتۇ ۋە: "بۇ جاھان ھەق ساقلاشنىڭ ۋاقتى ئەمەس، بەلكى ئازارنىڭ زامانى" دېگەن سوزلەرنى كوڭلىدىن كەچۈرۈپتۇ. شۇڭا ئۇ ئاجىز، بىچارە ئاۋاز بىلەن ئۇنىڭغا:

تاشلىغاندۇر رەھىم-شەپقەت يولىنى بۇ روزىگار،
مۇرادىمنى بەرمىگى مۇمكىن ئەمەس دەۋران ماڭا.
ياخشىلىقنى قىلمىغايمەن ھىچ كىشىدىن مەن ئۇمىت،
گەر يامانلىق كورمىسەم شۇدۇر ئۇلۇغ ئىھسان ماڭا.

دېگەن گەپ بار. شۇڭا ماڭا ھازىرقى ۋاقىتتا، خىلۋەتتە بولۇش ماقۇل كورۇنۇۋاتىدۇ. مەن ئۇزەمگە ئۇزەم ھەمدەم بولۇپ، كىشىگە قوشۇلماي ئوتمەكچىمەن، — دەپتۇ.

— ئۇنداق بانا قىلما، — دەپتۇ مۇشۇك، — دىدارىڭنى مەندىن ئايىمىغىن، دوستلۇق ھەققى ۋە ئاشنالىق ھورمىتىنى زايا قىلمىغىن. ھەر قانداق كىشى ناھايىتى كوپ تىرىشچانلىق بىلەن بىر دوستىنى قولغا كەلتۈرسەيۇ، ئۇنى ئاسانلىق بىلەن تاشلىۋەتسە ھەم سەۋەپسىز ھالدا ئۇنىڭدىن

مۇھەببەت رىشتىسىنى ئۈزسە، يارانلىق نەتىجىسىدىن مەھرۇم قالىدۇ. شۇنىڭ بىلەن باشقا دوستلارمۇ ئۇنىڭدىن مەيۈسلىنىپ، ھېچكىمنىڭ ئۇنىڭغا ئىشەنچىسى قالمايدۇ.

بۇ جاھاندا كىشى يارسىز يۈرگىنى شۇنچە يامان،
ياردىن يۈز ئوروگەنلەر ھالى ئۇندىنمۇ يامان.

مېنىڭ ھاياتىم سەن ئۈچۈن پىدا، تا قىيامەتكىچە مېنىڭ جېنىمغا مىننەت قويىساڭ راۋا. مەن ئارىغا كەلتۈرگەن بۇ مۇھەببەت ئەقىدىسىنى ھەرگىز ئۈزۈۋەتمەيمەن.

تائەبەت بويى ۋاپا يەتكەي ساڭا،
بۇ مۇھەببەتلىك كۆڭۈل گۈلزاردا.

ئەگەر ھاياتلا بولىدىكەنمەن، سېنىڭ ھەققىڭنى ئۇنتۇمايمەن ۋە ئىمكان قەدەر ياخشىلىغىڭغا لايىق ياخشىلىق قايتۇرۇش ئۈچۈن تىرىشىمەن.

گۈلگە ئوخشاش قاتمۇ-قات بۇ نېمىتىڭنىڭ شۈكرىنى،
خۇددى بىر سەۋسەن بولۇپ يۈز تىل بىلەن ئېيتسام كېرەك.

مۇشۇك بۇ توغرىدا ھەرقانچە سوزلەرنى سوزلەپ قاتتىق قەسەملەرنى قىلغان بولسىمۇ، چاشقانغا ماقۇل چۈشمەپتۇ ۋە شۇنداق دەپتۇ:

— ھەي مۇشۇك، ئەگەر بىرەر يۈزەكى ئاداۋەت بولغان بولسىڭ، كېچىكتىن مەرھەمەت ۋە مېھرىبانلىق بىلەن ئارىدىن كوتىرىلىپ كەتكەن بولاتتى. ئەمما چوڭقۇر ئاداۋەت ھەرگىز كۆڭۈلدىن كوتىرىلمەيدۇ. كورۇنۇشتە ھەر قانچە دوستلۇق

بىناسىنى مۇستەھكەملىگەندەك قىلغان بىلەن ئۇنىڭغا ئىشەنچ قىلغىلى بولمايدۇ. ئۇندىن باشقا ئىككىمىزنىڭ ئارىمىزدا ھەمجەمىلىق بولمىغاچقا، ماڭا ئۇلپەت بولۇشتىن كۆڭۈل ئۇزۇشۇڭ لازىم. مەنمۇ سېنىڭ سوھبىتىڭدىن جېنىم بىلەن قاچىمەن. ھەركىشى ئوزىگە جىنىس بولمىغان كىشى بىلەن ئاشنا بولسا، ئۇنىڭغا ھىلىقى پاقىغا يەتكەندەك ھادىسە يېتىپ قېلىشى مۇمكىن.

— ئۇ قانداق ھادىسە ئىكەن؟ — دەپ سوراپتۇ مۇشۇك.

— بىر چاشقان، — دەپ ھېكايىسىنى باشلاپتۇ چاشقان.

چاشقان بىلەن پاقىنىڭ ھېكايىسى

بىر چاشقان بىر بۇلاق بويىدىكى دەرەخ تۈۋىدە ماكان تۇتقان ئىكەن. بىر پاقا ھەم ئاشۇ بۇلاقتا كۈن كەچۈرىدىكەن ۋە بەزىدە ساپ ھاۋادىن نەپەس ئالماق ئۈچۈن سۇ لېۋىگە چىقىدىكەن. بىر كۈنى ئۇ پاقا بۇلاقنىڭ قىرغىغا چىقىپ، دىلىنى غەش قىلىدىغان ئاۋاز بىلەن سادا چىقىرىپ كۈكۈراپتۇ، ئەمما ئوزىنىڭ ئۇ ناخۇش نەغمىسىنى مىڭ بۇلبۇلنىڭ سايرىشىدىن ئارتۇق بىلىپ سۈيۈنۈپ كېتىپتۇ.

زېرىكىشلىك شۇنچە قوپال بولسىمۇ "ساز" غەلۋىسى،
ئۇ خىيالىدا ئۇنى دەر ئىدى داۋۇت نەغمىسى.

چاشقان ئۇنىڭ شورلۇق غوغاسىنى ئاڭلاپ، توشۇك ئىچىدىن چىقىپتۇ ۋە ئۇنى مەسخىرە قىلىپ، ئۇنىڭ نەغمىلىرىنى ياخشى ئاڭلىغان بولۇۋېلىپ، قوللىرىنى بىر بىرىگە ئۇرۇپ چاۋاك چېلىپ، بېشىنى لىڭشىتىپ تۇرۇپتۇ. پاقىغا ئۇنىڭ بۇ تەلەتى بەكمۇ چىرايلىق كورۇنۇپ كېتىپ، مەرغۇلنىڭ دېپىنى بۇرۇنقىدىن

بەكرەك چېلىشقا باشلاپتۇ ۋە ئوزىگە ئوزى: "بۇ چاشقان بىلەن دوست بولۇشتىن ياخشى ئىش يوق. چۈنكى بۇ چاشقان نەغمىنىڭ قەدرىنى بەكمۇ ياخشى بىلىدىكەن" دەپ ئويلاپتۇ.

كۈن كەچۈرگەيسەن جاھاندا يار بىلەن چىن مېھرىۋان،
چۈنكى ھەمسوھبەت زوقى بەرگەي ئولۇك تەنگىمۇ جان.

شۇنىڭ بىلەن پاقا چاشقاننىڭ قېشىغا بېرىپتۇ ۋە ئۇنىڭغا دوستلۇق خوشامىتىنى كورسىتىپتۇ. نەتىجىدە ئىككى تەرەپتىن شەۋق ۋە مايىللىق پەيدا بولۇپ، ئۇلار ئوزئارا مۇھەببەتلىشىپتۇ. شۇندىن تارتىپ، پاقا چاشقاننىڭ قېشىغا كەلسىلا ئوز قىسىنى باشلاپ ئېيتىدىكەن، ئۇلار بىر بىرى بىلەن ئەقىدە ۋە ئىشەنچ توغرىسىدا شىرىن رىۋايەت ۋە ياخشى ھىكايەتلەرنى ئېيتىشقا باشلىشىپتۇ.

بىر بىرىنىڭ ھال ئەھۋالىن بىلىشتى،
شەۋقى بىلەن ئاشنالىق قىلىشتى.
پاقا كەلسە چاشقانغا ئوز قىسسەسىن،
باشلاپ ئېيتار ئىدى دەردۇ غۇسسەسىن.
سوزلىمەك ئەيلەر مۇھەببەتنى ئايان،
سوزلىمەسلىكتۇر ئاداۋەتتىن نىشان.

ئۇلار بىر نەچچە زامان شۇ تەرىقىدە دەۋر سۈرۈشۈپتۇ. بىر كۈنى چاشقان پاقىغا شۇنداق دەپتۇ:

— مېنىڭ ھەمىشە سەن بىلەن سوھبەتلەشكىم كېلىدۇ. شۇنداق چاغلاردا، مەن بۇلاق لېۋىگە بارسام، سەن سۇنىڭ تېگىدە تۇرغاچقا، ھەر قانچە قىلسامۇ ئاڭلىمايدىكەنسەن.

مەن جامالكۈنى كورۈشكە يول تاپالماسمەن نەتەي،
دىلدىكى سىرىمنى ساڭا سوزلىيەلمەسمەن نەتەي.

— راست ئېيتسەن، — دەپتۇ پاقا، — مەنمۇ مۇشۇ ئەندىشىدە ئىدىم. مەن دائىم: "ئەگەر دوستۇم سۇ لېۋىگە كەلسە، مەن بۇلاق ئاستىدا تۇرۇپ ئۇنىڭدىن قانداق ئاگاھ بولارمەن، ئۇنىڭ مەن ئۈچۈن چەككەن ئىنتىزارلىغىنىڭ قانداق ھوددىسىدىن چىقارمەن" دەپ ئويلايمەن. گايى چاغلاردا، مەنمۇ سېنىڭ توشۇگۈڭنىڭ ئاغزىغا كېلىمەن. ئۇ چاغدا سەن يەنە بىر توشۇك بىلەن باشقا بىر يەرگە كەتكەن بولسەن-دە، مەن ئىنتىزار بولۇپ تۇرۇپ قالىمەن. بۇ سوزنى ساڭا ئېيتىشنى ئويلاپ يۈرەتتىم. سەنمۇ خۇددى كارامەت ئىزھار قىلغاندەكلا كۆكلۈمدىكىنى تاپتىڭ. ھەرقانداق مۇشكۈل ئىشنىڭ چارىسى سېنىڭ زېھنىڭغا ناھايىتى روشەن. بۇنىڭ تەدبىرىنمۇ ئۆزەڭ ئېيتقىنا، بىر بىرىمزنى خالىغان ۋاقتىمزدا قانداق تېپىشىماق بولار؟

— مېنىڭ كۆكلۈمگە شۇنداق بىر چارە كېلىۋاتىدۇ، ئارىمزدا بىر مۇھەببەت يىپى پەيدا قىلايلىكى، ئۇنىڭ شۇنداق تارتىلىشى بىلەن، بىر بىرىمزنىڭ ئەھۋالىدىن خەۋەردار بولۇپ تۇرىدىغان بولايلى، — دەپتۇ چاشقان.

شۇنداق قىلىپ، ئۇلار ئەنە شۇ مەسلىھەتكە كېلىشىپتۇ. چاشقان ئۇزۇن تانا تېپىپ كېلىپ، بىر ئۇچىنى ئۆز پۇتىغا باغلاپتۇ. يەنە بىر ئۇچىنى بولسا پاقىنىڭ پۇتىغا مەھكەم باغلاپتۇ. قاچانكى چاشقانىنىڭ پاقا بىلەن مۇلاقات بولغۇسى كەلسە، سۇ لېۋىگە بارىدىكەن ۋە تانىنى تارتىدىكەن. پاقا ئۇ ھەركەتتىن ئاگاھ بولۇپ چاشقانىڭ قېشىغا چىقىدىكەن. گاھى پاقىنىڭ چاشقانىنى كورگۈسى كەلسە، توشۇك ئاغزىغا كېلىپ يىپنى سىلكىيدىكەن. چاشقان دوستىنىڭ كەلگىنىدىن ۋاقىپ بولۇپ، ئۇنى قارشى ئېلىش ئۈچۈن يۈگۈرەيدىكەن. ئۇلار

شۇ تەرىقدە نەچچە زامان ئۇلپەتلىشىپ سوھبەتلىشىپ يۈرۈشۈپتۇ.

بىر كۈنى چاشقان پاقا بىلەن كورۇشمەكچى بولۇپ بۇلاق لېۋىگە كەپتۇ. ئۇ تاننى تارتىشقىمۇ ئۇلگۈرەلمەپتۇ، تۇيۇقسىز ھاۋا - دىن بىر قاغا پەيدا بولۇپ، چاشقاننى ئېلىپلا كوتىرىپ ئۇچۇپتۇ. يېپىنىڭ بىر ئۇچى پاقىنىڭ پۇتىغا مەھكەم باغلانغانلىقى ئۈچۈن، ئۇمۇ سۈدىن تارتىلىپ چىقىپتۇ ۋە چاشقان بىلەن بىللە ھاۋاغا كوتىرىلىپتۇ. خالايىقلار ئاسمانغا قاراپ: بىر قاغا بىر چاشقاننى ئېلىپ ئۇچقانلىقىنى ۋە بىر پاقىنىڭمۇ باغلاقلىق ھالدا چاشقانىڭ ئاستىدا ساڭگىلاپ تۇرغانلىغىنى كورۇپ، ئەجەپلىنىپ: "ۋا ئەجىبا، بۇ قاغا پاقىنىمۇ شىكار قىلىپتىغۇ؟ قاغىنىڭ پاقا يېگەنلىگىنى ھەرگىز كورمىگەن ئىكەنمىز" دېيىشىپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان پاقا: "مەن قاغىنىڭ شىكارى ئەمەسمەن، لېكىن چاشقانغا دوست بولغانلىقىنىڭ شۇمىلۇغىدىن بۇ بالاغا مۇپتىلا بولدۇم. ھەركىمى ماڭا ئوخشاش ئوزىگە ناجىنس بىلەن ھەمسوھبەت بولسا، ئۇنىڭغا ماڭا كەلگەندەك مىڭ ئوقۇبەت ئازلىق قىلىدۇ" دەپ پەريات قىلىپتۇ.

جانغا ئاپەت بولغۇسى ناجىنس يار،
ناموناسىپ بىرلە يار بولما زىنھار.

بۇ مىسالنىڭ پايدىسى شۇكى، كىشى ئوز جىنسىدىن باشقىلارغا قوشۇلماسلىغى كېرەك. خۇددى پاقىغا ئوخشاش بالا رىشتىسىگە ئېسىلماسلىغى كېرەك. مەن شۇ تاپتا ئوز جىنسىلىرىمغىمۇ قوشۇلۇشنى ياقتۇرمايۋاتسام، ساڭا ئوخشاش ناجىنسقا قوشۇلۇپ نىمە قىلاي؟

سەن خالايىق ئۇلپىتىدىن يىراق بول،
ئوز ئۇلپىتىڭ ئۇچۇن بەرگىن ئوزەڭ قول.

تەڭھا يۇرگەچ پادىشا بولدى سۈمرۇغ،
بولمىسا ئۇ ئەسلىدە ئىدى بىر مۇرغ①.

— كىشىنىڭ سوھبىتىنى خۇشلىمايدىكەنسەن، خوش، ئۇنداق بولسا، ئىلگىرى ماڭا نىمىشقا ئاشنا بولدۇڭ ئەمسە؟ — دەپتۇ مۇشۇك، — باشتا مەن بىلەن دوستلۇق رىشتىسىنى باغلاپ بولۇپ، ئەمدى نىمىشقا ئۇزىسەن ئۇ رىشتىنى؟

ساقى! ماڭا ئىلتىپاتتىن نەزەر سالدىڭ،
بىردەم تۇرۇپ جامنى يەنە قولدىن ئالدىڭ.
ئەۋۋەلدە ماڭا شىرىن مەي ئىچۈرۈپ،
ئاخىر نەچۈك دىلغا بۇنداق ئەلەم سالدىڭ؟

چاشقان ئۇنىڭغا جاۋاپ بېرىپ شۇنداق دەيتۇ:
— ئۇ مەھەلدە مەن ساڭا مۇھتاج ئىدىم. ئەقىللىق كىشىلەر بالا-قازا ئارىسىدا قالسا، ئۇ ھالدا بىر كىم بىلەن دوستلىشىدۇ ۋە شۇ ئارقىلىق مەقسىدىنى ھاسىل قىلىپ بولغاندىن كېيىن ئۇنىڭ دوستلۇغىدىن زەرەر يېتىپ قېلىشىنى بىلسە، ئۇنىڭدىن ئۆزىنى تارتىدۇ. ئەمما ئۇ ئىشنى ئاداۋەت قىلغانلىغىدىن ئەمەس، بەلكى ئېھتىيات يۈزىسىدىن ۋە ھۇشيارلىق يوسۇنىدىن دەپ بىلىدۇ. بۇ خۇددى ھايۋاناتلارنىڭ باللىرى سۈت ئېمىدىغان چاغدا، ئانىلىرىنىڭ قېشىغا يۇگۈرۈپ بارسىمۇ، ئەمچەكتىن ئايرىلغاندىن كېيىن، ئۇندىن ئاجراپ ھەرتەرەپكە يۇرگىنىگە ئوخشاش بىر ئىش. ھەچقانداق ئەقىللىق كىشى ئۇنى "دۇشمەنلىك قىلدى" دىيەلمەيدۇ. لېكىن سەندىن ماڭا دۇشمەنلىك كېلىپ قېلىش ئېھتىمالى بار. شۇڭا پايدا ئالىدىغان ۋاقىت ئوتۈپ كەتكەندىن كېيىن سەندىن يىراق بولمىغىم ئەلا.

① مۇرغ — بۇ يەردە توخۇ، قۇش مەنىسىدە.

هەرکىشكىم كىشىگە بەرسە گەر نەپ،
سوھبىتىنى بىل ئۇنىڭ راھىتى جان.
مەنپەئەتلىك بولمىسا قايسى كىشى،
ئۇنى كورمەك بولغۇسى كاتتا زىيان.

ئىككىنچىدىن، خۇدا بىزنى ياراتقاندا بىر بىرىمىزگە دۇشمەن قىلىپ ياراتقان ئەمەس. ئارىمىزدا ئاداۋەت بارلىقى خەلق ئارىسىدا مەلۇم ۋە مەشھۇر. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ھاجەت يۇزىسىدىلا ئارىمىزدا پەيدا بولغان ئۇنداق دوستلۇققا ئىشەنچ قىلغىلى بولمايدۇ. چۈنكى ھەرقانداق مۇھەببەت بىر غەرەز بىلەن ۋۇجۇدقا كېلىدۇ. ئەگەر ئۇ غەرەز ئارىدىن كەتسە ئۇ مۇھەببەتمۇ كېتىدۇ - دە، ئەسلىدىكى ئاداۋەت يەنە ئورنىغا كېلىدۇ. بۇمۇ خۇددى قازانغا سۇ قۇيۇپ، ئوتقا قويسا سۇ ئىسسىيدىغان بولسىمۇ ئىسسىق سۇنى ئوتتىن ئېلىپ قويۇپ قويسا، يەنە ئاۋالقى سوغۇقلىغىغا يانغاندەك بىر ئىش. مەن ھازىر سېنىڭ مېنى ناشتىلىق قىلىش ئىشتىياقىڭ بارلىغىنىمۇ بىلۈاتىمەن. سېنىڭ ئەپسۇنكىغا ئالدىنىپ، دوستلۇغۇڭغا ئىشىنىپ قېلىش ماڭا زىيانلىق. جاھاندا چاشقان بىلەن مۇشۇك دوست بولىدىغان ئىشمۇ بولامدۇ زادى؟

— بۇ سوزۇڭنى راست ئېيتىۋاتامسەن ياكى ماڭا ئويۇن، چاقچاق قىلىۋاتامسەن؟ — دەپ سوراپتۇ مۇشۇك.

— جان بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولغان يەردىمۇ چاقچاق قىلامدىكەن كىشى، — دەپتۇ چاشقان ۋە سوزىنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ، — مەن بۇ سوزلەرنى راستىن ئېيتىۋاتىمەن. سەندىن قېچىش، سالامەت بولۇش ئۈچۈن زورۇر ئىكەنلىگىنى ياخشى بىلىمەن. مەندەك ئاجىزغا سەندەك كۈچلۈك بىلەن ھەمسۇھبەت بولۇش يارىشايدۇ. ئاجىز كىشى كۈچلۈك دۇشمەندىن قاچمىغى لازىم. ئۇنداق قىلمىسا ئۇنىڭدىن بىرەر زەخمە يېمەستىن قالسا،

ئۇنىڭغا ئىلاج قىلالماي قالدۇ. ھازىرمۇ خۇددى سەن ئوۋچى-دىن قاچقىنىڭغا ئوخشاشلا مېنىڭمۇ سەندىن ھەزەر قىلغىنىم ياخشى ۋە بۇندىن كېيىن بىر بىرىمىزگە شۇنچىلىك ئەقىدە قىلىشىپ، روھى سوھبەت بىلەن كۆڭىلەنگىنىمىزمۇ تۇزۇك. بىزنىڭ بىر بىرىمىز بىلەن قوشۇلۇشنى ئويلىشىمىز مۇمكىن بولمايدىغان خام خىيال، مۇشۇنچىلىك ئوتكەنگە قانائەت قىلمىغىنىمىز كېرەك.

مۇشۇك ناھايىتى كوپ تېپىرلاپ، يالۋۇرۇپ، ئاجىزانە قىياپەتتە كوزلىرىگە ياش ئالغان بولسىمۇ، ئاخىرى بولماي ئۇ ئىككىسى:

ياردىن ئايرىدى تەقدىر ئىرادە،
بولدى دىلىمنىڭ رەنجى زىيادە.

دىگەنىدەك بىر بىرى بىلەن ۋىدالىشىپ ئىككىلىسى ئۇز ۋەتىنىگە فاراپ كېتىشىپتۇ.

ئەقىللىق ۋە تەدبىرلىك رايغا بۇ ھىكايىنىڭ پايدىسى شۇكى، سۇلۇھ قىلىدىغان چاغدا دۇشمەن بىلەنمۇ دوست بولۇپ ھاجەتنى راۋا قىلماق كېرەك. غەرەز قىلىنغان مەقسەتكە ئېرىشكەن ھالەتتىمۇ ئېھتىياتنى تاشلىماسلىق كېرەك. مانا بىر ئاجىز چاشقان، شۇنچىلا ئاپەتلەر ئارىسىدا قالغان بولسىمۇ، غالىپ دۇشمەنلەر ۋە زەبەردەست رەقىپلەر ئۇنىڭ پېيىغا چۈشكەن بولسىمۇ، ياخشى چارە-تەدبىرى ئارقىلىق ئۇلاردىن بىرى بىلەن دوست بولۇپ، ئۇنىڭ ئاشنالىغىنىڭ ۋاستىسى بىلەن باشقىلارنىڭ ئوزىگە زىيان سېلىشىدىن ئەمىن بولدى ۋە دەل ۋاقتىدا ئوز ۋەدىسىنىڭ ھوددىسىدىن چىقىپ بارلىق ئەقىل ئىگىلىرى ۋە پارا-سەتلىك ئەربابلارغا تەجرىبە يارىتىپ بەردى. ھەركىم ئوزىگە ئېھتىياج بولغان ۋاقتىدا بۇ ئىشارەتلەرنى قوللىنىپ، زورۇر

بولغان چاغدا ئۇنىڭ مەزمۇنلىرىغا ئەمەل قىلسا، ئەقىل ۋە تەدبىرنىڭ قوللىشى بىلەن ھەقىقىي بەخت-سائادەتلەرگە ئېرىشكۈسىدۇر.

قىلسا ھەركىم ئەقىل يولىغا ئەمەل،
ھېچ سەۋەپتىن ئۇ مالامەت تاپمىغاي.
يوقاتسا گەر پېتىنى تەدبىر بىلەن،
ئاقىۋەت ئۇندىن نادامەت تاپمىغاي.
ئىش ئويىگە تەدبىرنى قىلسا تۆۋرۈك،
ئۇ ئىمارەت ھېچ ھالاكەت تاپمىغاي.

سەككىزىنچى باب

ئاداۋەت ساقلىغۇچىلارغا ئالدانماسلىق ۋە ئۇلارنىڭ سۆزىگە ئىشەنمەسلىك كېرەكلىگى توغرىسىدا

پادىشايىم ئالەم راي خۇش تەبەسسۇملۇق دانىشمەن ھەكىمگە شۇنداق دەپتۇ:

باشتىن - ئاخىر سۇبھىدەك روشەن ئىرۇر ئاق كۆڭلىڭىز،
بارچىدە تولغان كامالەتلىك ھۇنەردۇر ئەقلىڭىز.

ــ ئەيپ نۇقساندىن خالى ۋە شەك - سۇبھىدىن يىراق بولغان سۆزلەر ئارقىلىق، كۆچلۈك دۇشمەنلەر ھەم زەبەردەست رەقىپلەر تىكلىپ تۇرۇۋالغان چاغدا، قاچماقنىڭ يولى باغلانغان پۇرسەتتە، ئۇلاردىن بىرى بىلەن سۆلۈھ قىلىپ دوستلۇق توغرىسىدا ۋەدىلىشىپ تۇرۇپ، پىتنە ۋە ئاپەتتىن ئەمىن بولغان ۋە ئۆزىنى ئاسراپ تۇرۇپ، پۇرسەت تېپىپ، ئوز ۋەدىسىگە ۋاپا قىلغان كىشىلەرنىڭ داستانىنى بايان قىلدىڭ. ئۇلار ئېھتىياتنى بەرىكتىدىن ئاپەت گىردابىدىن سالامەت چىقىپتۇ. ئەمدى شۇنى

ئىلتىماس قىلىمەنكى، كىشىلەرنىڭ ئاداۋەتخورلاردىن ساقلانماق ياكى ئۇلار بىلەن دوست بولماقتىن قايسى بىرىنى خالىشى لازىملىغىنى بايان قىلساڭ ئىدى. ئەگەر دۇشمەنلەردىن بىرەرسى مۇلايىملىق بىلەن خۇشامەت قىلسا، ئۇنىڭغا ئىلتىپات قىلماق كېرەكمۇ ياكى ئۇنى نەزەرگە ئىلماسلىق كېرەكمۇ؟

بەرەھمەن شۇنداق دەپتۇ:

سىزدە باردۇر پادىشاھىم خۇددى دۇربۇندەك كوڭۇل،
ھەم يېتىلگەن كوپ كامالەت بىرلە دانىشمەن ئەقىل.

ــ ھەركىمكى روھۇل قۇددۇسنىڭ پەيزىدىن مەدەت ئالغان بولسا، ھەر قانداق ئىشتا ئېھتىيات قىلىشنى ۋاجىپ دەپ بىلىدۇ؛ ياخشىلىق بىلەن يامانلىق پەيتىنى ھەم پايدا بىلەن زىيانىنىڭ ۋاقتىنى ئوبدان بىلىدۇ. يەنە شۇنسى ئېنىقكى، ئاغرىنىپ قالغان دوستتىن ھەزەر قىلماق، ئۇنىڭ ئېتىقادى ئوزگىرىپ قالغانلىغىنى چۈشەنگەندىن كېيىن، ئۇنىڭدىن بەد گۇمان بولماق ئامانلىق ئۈچۈن زورۇردۇر.

سەندىن ئاغرىنغان كىشىدىن دائىما قىلغىن ھەزەر،
ھەرقاچان بىر قەست بىلەن ئۇ ساڭا يەتكۈزگەي زەرەر.

گەرچە كورۇنۈشتە ھازىرچە مەنپەئەت يەتكۈزگەنىدەك قىلسىمۇ، ئاخىرىسىدا ئۇ چوقۇم بىر زەرەر يەتكۈزىدۇ. ھەركىشى ئادا-ۋەت ئەھلىدىن بىرەر ئىش يېتىپ قېلىش ئېھتىمالىنى پەرەز قىلسا، ئۇلارنىڭ تىل ياغلىمىچىلىقلىرىغا ھەرگىز ئالدانماسلىغى كېرەك ۋە ھوشيارلىق قائىدىسىنى تاشلىماسلىغى كېرەك. چۈنكى ئەگەر بۇ ئىشتا ئۇ غاپىللىق قىلىدىغان بولسا، ئوز جېنىغا ئاپەت تېغىنى ئۇرغان ۋە ئوز كوكسىنىڭ ئوچىغىدا بالا ئوتىنى يانىدۇرغان بولىدۇ.

هەر كىشىگە دۇشمىنى كوپ دەردۇ كۇلپەت كەلتۈرۈر،
هەر بالايۇ هەر قازا، هەرياڭزا ئاپەت كەلتۈرۈر.

بۇ توغرىدىكى هىكايىلەر ئەقىل ئىگىلىرىنىڭ كۆڭۈل دەپتىرىگە پۈتۈلگەن بولۇپ، ئۇلاردىن بىرى ئىبنى مۇدەييىن بىلەن قەيزەنىڭ قىسسىسىدۇر.

ــ ئۇ قانداق قىسسە ئىكەن؟ ــ دەپ سوراپتۇ دابىشلىم شاھ.

ــ ئىلگىرىسىدە، ــ دەپ هىكايىسىنى باشلاپتۇ بىدپاي هەكىم.

ئىبنى مۇدەييىن بىلەن قەيزە هىكايىسى

ئىلگىرى، ئىبنى مۇدەييىن ئىسىملىك بىر پادىشا ئۆتكەن ئىكەن. ئۇ ئالى هىممەتلىك، بەخت دولەتلىك، تۇغرا تەدبىرلىك بىر پادىشا بولۇپ، سەلتەنەت دەرىجىسىگە لايىق مۇبارەك تەختنىڭ شان ـ شەۋكەت نەقىشلىرى بىلەن زىننەتلەپ، خۇددى ئاسمان ئايۇانىدەك مۇستەهكەملىگەن ئىكەن ۋە ئۇلۇغلۇق قەسرىنىڭ كۈڭگۈرسىنى هەشەمەتنىڭ مەدىتى بىلەن پەلەك ئەۋجىدىن ئۆتكۈزگەن ئىكەن.

بەشى كوككە تاقاشقان تەختى گويا جەمشىتنەك،
مەرتىۋىسى پەلەكتەك، بەختى ئاي ۋە قۇياشتەك.

ئۇ پادىشا ئۇز ئوردىسى ئىچىدە بىر تورغاينى ساقلىغان بولۇپ، ئۇنىڭغا قەيزە دەپ ئىسىم قويغان ئىكەن. قەيزەمۇ ناهايىتى چىرايلىق ۋە خۇش كورۇنۇشلۇك بىر قۇش بولۇپ، ياخشى ۋە شىرىن سوزلەرنى هەم خىلمۇ ـ خىل مىسال ـ تەمسىلەرنى سوزلەپ بېرىدىگەن. پادىشا دائىم ئۇنىڭ خىلمۇ ـ خىل هىكايىلىرى ۋە رەڭگارەڭ رىۋايەتلىرىنى ئاڭلاپ، ئۇز كوڭلىنى خوشال قىلىدىكەن.

دانىشمەنلەرگە ھىكايەت خوپ ئىرۇر،
ئاقىللارغا ياخشى سوز مەھبۇب ئىرۇر.
بولسىكىز شىرىن مىسالدىن بەھرىمەن،
سىزگە قىلغاي كاتتا شاھلارمۇ پىسەن.

قەيزە كۇنلەرنىڭ بىرىدە پادىشانىڭ قەسرىدە تۇخۇم قويۇپ بالا چىقىرىپتۇ. پادىشا ئۇنى تولىمۇ ياخشى كورگەچكە، دەرھال بۇيرۇق بېرىپ، ئۇنى ھەرەم سارىيىغا يوتكەتتۇرۇپتۇ ھەم: "بالىسى بىلەن ئۇنىڭغا ياخشى تەربىيەت قىلىڭلار" دەپ پەرمان چۇشۇرۇپتۇ. دەل شۇ كۇنى پادىشانىڭ خوتۇنىمۇ چىرىسى ئاپتۇمدىن دولەت تۇرى چېچىلىپ تۇرغان، ئەھۋالى سەھىپىلىرىدىن سائادەت شولىسى چاقناپ تۇرغان بىر ئوغۇل تۇغۇپتۇ.

چىرىسى خۇش مۇبارەك پەرىشتىدەك تەلئىتى،
چاچار ئىدى يۇلتۇزى بەختۇ تەلەي نۇرىنى.
كامال چەرخى ئەۋجىدە ھىچبىر كىشى كورمىگەن،
بۇ سۇپەتلىك تولۇن ئاي رۇخسارىنى - يۇزىنى.

قەيزىنىڭ بالىسى چوڭ بولغۇچە، شاھزادىمۇ ئوسۇپ يېتىلىپ تۇ ۋە ئۇلار بىر بىرى بىلەن پۇتۇنلەي ئۇلپەت بولۇشۇپتۇ. شاھزادە داۋاملىق قەيزىنىڭ بالىسىنى قولىدا تۇتۇپ ئويناپىدىكەن.

قەيزە بولسا ھەر كۇنى تاغلار ۋە ئورمانلارغا بېرىپ كىشى كورمىگەن ۋە بىلمىگەن مۇنىلەردىن ئىككى دانىدىن ئېلىپ كېلىدىكەن ھەم ئۇنىڭ بىرىنى شاھزادىگە بېرىپ، يەنە بىرىنى ئوز بالىسىغا يىدۇرىدىكەن. بۇ مۇنىلەرنىڭ تەسىرى بىلەن ئۇنىڭ بالىسىمۇ كۇندىن - كۇنگە چوڭىيىپتۇ.

زامان زامانلار ئوتۇپ، ئۇلارنىڭ كۇچى ئارتىپ،
باھار مايسىلىرىدەك ھەر دەمسىرى باش تارتىپ.

پادىشا قەيزىنىڭ بۇ خىزمىتىنىڭ قەدرىنى ياخشى بىلىدىكەن ۋە دائىم ئۇنىڭغا مىننەتدارلىق بىلدۈرىدىكەن. شۇ تەرىقىدە بىر نەچچە زامان ئوتۈپتۇ. بىر كۈنى قەيزە مىۋە ئېلىپ كېلىش ئۈچۈن كەتكەندە، بالىسى شاھزادىنىڭ قۇچىغىغا سەكرەپتۇ ۋە ئوز پەنجىسى بىلەن شاھزادىنىڭ قولىنى مەھكەم قامالـلاپ، ئۇنىڭ قولىنى يارىلاندۇرۇپ قويۇپتۇ. شاھزادىنىڭ غەزىۋى ئورلەپ، ئۇلپەت ۋە دوستلۇق ھەققىنى ئۇنتۇپ، ئۇنىڭ پـۇتىدىن تۇتۇپ يەرگە ئۇرغان ئىكەن، بىچارە قۇش تۇيراق بىلەن يەكسان بولۇپتۇ-دە، روھى بەدەن قەپىزىدىن چىقىپ يوقلۇق مەملىكىتىگە راۋان بوپتۇ.

كۈز بورانى بۇ گۈلشەنگە زور قەھرى بىلەن يەتتى،
بارلىق شاخ يوپۇرماقلارنى بىردىن توكتى - دە كەتتى.

قەيزە قايتىپ كېلىپ بالىسىنىڭ ئولۇك تۇرغانلىغىنى كورۈپ، ھۇشىدىن كېتىپ ۋە دەرتلىك پىغانى ئورلەپ، پۇتۇن ئالەم كوزىگە قىزىلمىق كورۈنۈپتۇ. ئۇ ناله-پەريادىنى پەلەككە يەتكۈزۈپ:

كوزلىرىمدە قالمىدى نۇر بۇ قارا ئالەم ئارا،
دىلدە شاتلىق نىمە قىلسۇن ئەمدى بۇنچە غەم ئارا.

دەپتۇ ۋە ناھايىتى كوپ ئىسەدەپ، ئەندىكىدىن كېيىن يەنە ئوز-ئوزىگە: "بۇ بالا ئوتنى ئوزەمگە ئوزەم ياندۇردۇم ھەم پاراغەت تەختنى مېھنەت ماتاسىغا ئوزەم ئالماشتۇردۇم. مەن بىر تـورغاي بولغاندىن كېيىن، يا بىر تىكەن بېشىدا، يا بىر تاغ تېشىدا ئۇۋا تۇتۇپ، بالامنى باقماي پادىشانىڭ ساريىدا ئۇۋا قۇرۇشـنىڭ نىمە لازىمى بار ئىدى. پادىشانىڭ بالىسىنى تەربىيەت قىلىشىپ بېرىشنىڭ نىمە ھاجىتى بار ئىدى؟ سەھرادىكى ئۇۋا بىلەن ئوزۇقلا قانائەت قىلغان بولساڭ بۇنداق بالاغا مۇپتىلا بولمىغان بولاتتىڭغۇ؟ ئىلـ

گىرى ئوتكەن دانىشمەنلەرمۇ: "زالىملارنىڭ سوھبىتىدە بولغان كىشىلەرنىڭ ھالىغا ۋاي! چۈنكى ئۇلارنىڭ ۋەدىلىرىنىڭ يېمىلىرى ناھايىتى بوش بولىدۇ. ۋاپالىرىنىڭ بىناسى ناھايىتى سۈس بولىدۇ. ئۇلارنىڭ ئالدىدا يا ئەقىدە-ئىخلاسنىڭ ئېتىۋارى يوق، يا خىزمەت ۋە مۇلازىمەتنىڭ قەدرى-قىممىتى يوق. ئۇلار گۈنانى ئەپۇ قىلماقنى ھارام دەپ بىلىدۇ. كىشىنىڭ ھەققىنى زايا قىلماقنى بولسا ھالال سانايدۇ. ئۇز ئىخلاسمەنلىرىنىڭ ۋاپادارلىق ۋە تەرەپدارلىقلىرىنى ئۇنتۇپ قالىدىغان ئۇنداق كىشىلەرنىڭ سوھبىتىدىن كىشىگە نىمە ھاسىل بولسۇن؟" دىگەن ئىكەن.

ھۇشيار بولساڭ قاماپا ئۇنداق كىشىلەرنىڭ خىزمىتىن.
خىزمىتىڭ ھەققىگە مىننەتدار بولۇشنى بىلمىسە

دىگەن گەپ بىلەن
ئاتىماق مۇمكىن ئەمەستۇر ئۇ كىشىنىڭ نامىنى،
ئۇنتۇسا ئۇ يار-دوستلار سوھبىتىنىڭ ھەققىنى.

دىگەن گەپنى بىلىپ تۇرۇپ، مەن ئۇزۇنىڭ يامان ئىشلىرىنى ياخشى دەپ بىلىدىغان، باشقىلارنىڭ ھۇنەرلىرىنى ئەيىپ دەپ سانايدىغان كىشىلەر بىلەن ئۇلپەت بويتىمەن. ئەمدى مەنمۇ مۇكاپات ۋە جازا ۋاقتىنى ئوتكۈزۈۋەتىمەسلىگىم ۋە بۇ جاپاكار زالىم قانخورلاردىن پەرزەنتىمنىڭ ئىنتىقامىنى ئالماستىن توختىماسلىغىم كېرەك.

مېھىر-شەپقەتنى كۆڭۈلدىن كوتىرىپ،
باشلىغايمەن ئەمدى دۇشمەنلىك ئىشىن."

دەپتۇ ۋە ئورنىدىن ئۇچۇپلا بېرىپ، شاھزادىنىڭ كوزلىرىنى چوقۇپ قارغۇ قىلىۋېتىپتۇ-دە، ئۇچۇپ بېرىپ قەسىرنىڭ كۈنگۈرىسىدە ئولتۇرۇپتۇ. مۇلازىملار بۇ ھالدىن پادىشاغا خەۋەر بېرىشىپتۇ. پادىشا ئوغلىنىڭ كوزى ئۇچۇن كوزلىرىدىن ياشلار ئاققۇرۇپ، بىر ھىلە

بىلەن ئۇ قۇشنى مىكىرداماغا چۈشۈرۈپ، بالا قەپىزدە مەھبۇس قىلىپ، قىلغان گۇناھىغا لايىق جازا بەرمەكچى بولۇپ قەستلىنىپتۇ. شۇڭا پادىشا قەسىرنىڭ تۆۋىگە چۈشۈپ، قەيزىنىڭ ئۈدۈلىغا كېلىپ، ئۇنىڭغا شۇنداق دەپتۇ:

— ئەي ئۇلپىتىم، مېنىڭ قېشىمغا چىقىشكىن. سەندىن بەرەر يېرىم خاتالىق سادىر بولۇپ قالغان بولسا قالغاندۇر. سەن خاتىرجەم بولۇپ قېشىمغا چىقىشىڭ. مېنىڭ سوھبىتىمگە بەرھەم بېرىپ ئەيش-ئىشرىتىم كوچىتىنى سولاشتۇرما.

— ئەي پادىشا، — دەپتۇ قەيزە، — ھەقىقەتەنمۇ سېنىڭ خىزمىتىڭنى قىلىش بىرەدەك مۇلازىملارغا پەرز ئىدى. مەن شۇنچە زامانلاردىن بېرى ئاشۇ ئەقىدە بىلەن يۇرگەن ئىدىم ۋە "ئومرۇم ئىچىدە ماڭا سېنىڭ دەرگايىڭدىن بولەك سائادەت كەئىبىسى بولماس ۋە مېمىمتىمنىڭ ئۈتىنى ساڭا مۇلازىمەت قىلىش مەيدانىدىن بولەك يەردە يۈگۈرتمەسمەن" دەپ ئويلايتتىم. بۇنداق ئويلاشتا مەن: "مەرھىمىتىڭنىڭ سايىسىدە ھەرەم كەپىتەرلىرىدەك خاتىرجەم ۋە خوشال-خورام يۈرەرمەن. مۇرۇۋۋىتىڭنى ئاقلاش ئۈچۈن جان-دىل بىلەن تىرىشىپ يۈقۇرى مەرتىۋىلەرگە چىقارمەن" دەپ ئۈمىت قىلغان ئىدىم. ئەمدى قارىسام، سەلتەنەت ھەرىمىدىكى ھاجىلارنىڭ قۇربانلىقلىرىدەك پەرزەنتلىرىنىڭ قېنى تۆكۈلۈپتۇ. بۇنداق ھالەتتىمۇ مەندە قانداقمۇ بۇ ئويىنى تاۋاپ قىلىش ئارزۇسى بولسۇن؟ شۇھالدىمۇ شەرىن جاندىن ئۈمىت بارلىقىنى بىلسەم ئىدى، "لەببەي" دەپ خىزمەت ئىھرامىنى باغلىغان بولاتتىم. لېكىن:

بۇ تۇزاقتىن قايسى بىر قۇش قۇتۇلسا گەر،
قايتىپ كەلمەس بۇ تامانغا ئىككىنچى رەت.

دېگەندەك ھەچبىر كىشى تۇشۇكتىن ئىككى قېتىم ئۆزىنى ئىلان-چايانغا چاقتۇرمايدۇ ۋە ھەچبىر زېرەك كىشى بىر نەرسىنى ئىككى قېتىم سىنىمايدۇ.

بۇ مسالنى ئەقىل ئەھلى ياخشى ئېيتقان، ئەي بىگىت:
"سىنىغانىنى سىنىماق ھەردەم نادامەت كەلتۈرەر".

سېنىڭ كۆڭلۈڭگىمۇ روشەنكى، كىشىلەر گۈناكارنىڭ گۈناينى ئەپۇ قىلىشىدۇ، لېكىن ئاخىرى ئۇنى كېچىككىنە بىر بانا بىلەن جازاغا تارتىدۇ. ئەگەر ئۇنىڭ بەختى يار بېرىپ ئۇزى قۇتۇلسا، پەرزەنت ۋە نەۋرىلىرىگە ئۇنىڭ ئىنتىقامىنى يەتكۈزىدۇ. چۈنكى بۇ سۈپەت ئالىمنىڭ تەبىئىتى مۇكاپاتنى لازىم تۇتقۇچىدۇر. روزىگار-نىڭ تەبىئىتى جازا بەرمەكنى ۋاجىپ بىلىدۇ. بۇ خۇددى سېنىڭ ئوغۇڭ مېنىڭ پەرزەنتىمگە زۇلۇم قىلغانلىغىدىن، ئىختىيارسىز ھالدا ئۇنىڭغا مۇكاپات يەتكەنىدەك بىر ئىش. ھەركىم زۇلۇم قىلىدىن شاراپ ئىچكەن بولسا، ئۇ بالا خۇمارلىغىنىڭ مۇپتىلاسى بولماي مۇمكىن ئەمەس. ھەر كىشى ئاچچىق تاۋۇز تېرىغان بولسا، ناشكەر يەيمەن دەپ تاما قىلماسلىغى كېرەك. سەن تىبخى ھەلىقى دانادىلنىڭ ھېكايىسىنى ئاڭلىمىغان ئوخشايسەن ۋە قاراقچىلارغا مۇكاپات يەتكەنلىگى قۇلىغىڭغا چۈشمىگەن ئوخشايدۇ؟

— ئۇ قانداق ھېكايە ئىكەن؟ — دەپ سوراپتۇ پادىشا.

— رەقە شەھرىدە بىر دەرۋىش بار ئىكەن، — دەپ ھېكايىسىنى باشلاپتۇ قەيزە.

دانادىل بىلەن قاراقچىلارنىڭ ھېكايىسى

رەقە شەھرىدە بىر دەرۋىش بار بولۇپ، ئۇ ياخشى ئەدەپ ۋە ياراملىق ئەخلاقى بىلەن تونۇلغان، خۇي-پەيلىنىڭ كوچىتى ساپلىق ۋە ياخشى ئادەت يوپۇرماقلىرى بىلەن بېزەلگەن. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ كۆڭلى مەرىپەت ھەقىقىتىگە دانا بولغان بىر كىشى ئىكەن. ئۇنى دانادىل دەپ ئاتىشىدىكەن ۋە شەھەرخەلقىنىڭ چوڭ-كىچىك ھەممىسى ئۇنىڭغا تولىمۇ ئىخلاس ۋە ئېتىقات قىلىدىكەن.

هەر كىشىكىم مەرىپەتىنى قىلسا ھاسىل،
بولغۇسىدۇر جانغا راھەت مەلھەمى دىل.

كۇنلەرنىڭ بىرىدە ئۇ ئەزىز كەئبىنى تاۋاپ قىلماقچى بو-
لۇپ، سەپەر قىلىپتۇ ۋە يولدا ھەمراسىز كېتىۋاتقىنىدا ئۇنىڭغا بىر
توپ قاراقچىلار ئۇچراپ قاپتۇ. قاراقچىلار "ئۇنىڭ پۇلى جىق
ئوخشايدۇ" دەپ گۇمان قىلىپ، ئۇنى ئولتۇرۇشكە قەست قىلماقچى
بولۇشۇپتۇ.

ــ مەندە دۇنيالىقتىن ھەج يولىغا ئوزۇق بولالىغۇدەك بىر
نەرسە يوق، ــ دەپتۇ دانادىل، ــ ئەگەر مەندە بار نەرسىلەر بىلەن
غەرىزىڭلار ھاسىل بولمىغان بولسا، ھەممىنى ئېلىڭلاردە، قويۇۋې-
تىڭلار. مەن تەۋەككۇلغاتايىنىپ، بۇ يولنى داۋاملاشتۇرىمەن ۋە ئىنتىزار-
لىق كوزۇمگە ھەرەم ئاستانىسىنىڭ تۇپرىغىنى تۇتىيا قىلىپ تارتىمەن.

ئاستانىگە يەتمىلاي، قاچان بېرىپ بەيتىللاغا،
تۇپرىغىنى مەن قاچان كوزگە قىلاي تۇتىيا.

لېكىن رەھىمسىز قاراقچىلار ئۇنىڭ سوزىگە ئىلتىپات قىل-
ماستىن ئۇنىڭغا شەمشەر تارتىپتۇ. بىچارە ھەيران بولۇپ ئوزىگە
يار ۋە مەددەتكار تاپماقچى بولۇپ، ھەر تەرەپكە تەلمۇرۇپ قاراپتۇ.
لېكىن بۇ ھەيۋەتلىك سەھرا ۋە خەۋپلىك چول ئىچىدە ئۇنىڭغا
ھىچبىر ياردەم بەرگۇچى جان ئىگىسى چىقماپتۇ. دانادىل ئاخىرى
ئاسمانغا قارىغان ئىكەن، بىر توپ تۇرنىلارنىڭ ئاسماندا ئۇچۇپ
كېتىۋاتقانلىغىنى كورۇپتۇ. ئۇ تۇرنىلارغا قاراپ: "ھەي جانۋارلار!
مەن بۇ بايا‌ۋاندا زالىملارنىڭ قولىغا گىرىپتار بولۇپ قالدىم.
بارلىق خۇيىمىز ــ سىرلارنى بىلگۇچى ئاللاتائالادىن باشقا ھىچكىم
مېنىڭ ھالىمدىن خەۋەردار ئەمەس، سىلەر بۇ جامائەتتىن مېنىڭ
قېنىمنى تىلەڭلار!" دەپ ۋاقىراپتۇ.

بۇنى ئاڭلىغان قاراقچىلار ئۇنىڭ سوزىدىن كۇلۇپتۇ ۋە سوراپتۇ:

ــ ھەي! ئىسمىڭ نىمە؟

ــ مېنى دانادىل دەپ ئاتىشىدۇ، ــ دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ دانادىل.

ــ سېنىڭ دىلىڭدا دانالىقتىن قىلچە ئەسەر يوق بىر ئەقىلسىز ئادەم ئىكەنسەنغۇ! كىمنىڭ ئەقلى بولمىسا، ئۇنى ئولتۇرسە ئۆۋالى بولمايدۇ. ئولتۇرۇڭلار بۇنى، ــ دېيىشىپتۇ قاراقچىلار.

ــ مەن ماڭا قىلغان زۇلمىڭلارنىڭ جازاسىغا پات پۇرسەتتە ئۇچراپ قېلىشىڭلارغا ئىشارەت قىلىپ، بۇ سوزنى ئېيتىۋاتىمەن. لېكىن كىمكى ھەقىقەتنى چۈشىنىشتىن مەھرۇم قالغان بولسا، مېنىڭ بۇ سوزۇمنى چۈشەنمەيدۇ، ــ دەپتۇ دانادىل.

گەرچە دانادىل ھەرقانچە سوزلىگەن بولسىمۇ، قاراقچىلار ئۇنىڭ سوزىنى ئاڭلاشماي، ئۇنى ئەلەم خەنجىرى بىلەن ئولتۇرۇپتۇ ۋە مېلىنى بۇلاپتۇ.

كىمەرسىكى بىلگەن بولسا ھەقىقەتنى،
ئاڭلار ئىدى شۇنداق ياخشى نەسىھەتنى.

ئۇنىڭ ئولگەنلىك خەۋىرى شەھەر ئەھلىگە يەتكەندىن كېيىن، ھەممەيلەن ئەپسۇسلىنىپ مالال بولۇشۇپتۇ ۋە ھەممىسە قاراقچىلارنى تۇتۇشنىڭ پېيىدا يۈرۈشۈپتۇ.

كۇنلەرنىڭ بىرىدە ھېيت بولۇپ، ھەممە خالايىق ناماز ئوقۇش ئۈچۈن ھېيتگاھقا يىغىلىپتۇ. دانادىلنى ئولتۇرگەن قاراقچىلارمۇ بىر بۇلۇڭدا ئولتۇرۇپتۇ. دەل شۇ پەيتتە، ئاسماندا بىر توپ تۇرنىلار پەيدا بولۇپتۇ ــ دە، قاراقچىلارنىڭ بېشىغا كېلىپ شۇنداق يۇقۇرى ئاۋاز بىلەن ۋاقىرىشىپ، ناله ــ پەريات قىلىشقا باشلاپتۇكى، ئۇلارنىڭ غەۋغاسى بىلەن نامازغا كەلگەن بارلىق

كىشىلەر ئورنىدىن تۇرۇپ كېتىشىپتۇ. شۇ چاغدا قاراقچىلاردىن بىرى ئىستەزا بىلەن كۈلۈپ يېنىدىكىلەردىن سورىغە:

ــ بۇ تۇرنىلار دانادىلىنىڭ ۋەسىيىتى بىلەن بىزدىن ئۇنىڭ قېنىنى تەلەپ قىلىۋاتامدۇ نېمە؟ ــ دەپتۇ.

تاسادىپەن ئۇنىڭ سوزنى قاراقچىلارغا يېقىنراق بىر جايدا تۇرغان شەھەر خەلقىدىن بىرى ئاڭلاپ قاپتۇ ــ دە، دەرھال خالا- يىقىغا ئاشكارا قىلىپتۇ ۋە خەلقىلەر ئۇلارنى تۇتۇپ ھاكىمىنىڭ قېشىغا ئېلىپ بېرىپتۇ. ھاكىمنىڭ سەل ــ پەللاسىياسەت قىلىپ قو- يۇشى بىلەن ئۇلار ئوز گۇناللىرىغا ئىقرار بولۇشۇپتۇ ۋە ناھەق قان توككەنلىگىنىڭ مۇكاپاتى يېتىپ، دانادىلىنىڭ قىساسى ئۇچۇن ئولتۇرۇلۇپتۇ.

كىمكى زۇلۇم كامانىغا سالسا زەي،
لەنەت ئۇقىغا ئوزىن قىلغاي نىشان.

بۇ مىسالنى شۇنىڭ ئۇچۇن كەلتۇردۇمكى، ئەي پادىشا، شاھ- زادىگە زەخمە يەتكۈزگەنلىگىم مۇكاپات شەمشىرى ۋە جازا ئوقە- دىن ئىكەنلىگىنى چۇشىنىشىڭ كېرەك ۋە يەنە ھەرقانداق بىر ئاجىز جانۋارغىمۇ ئازار بېرىشكە بولمايدىغانلىغىنى بىلىشىڭ كېرەك. ھازىر ماڭا ئەقىلنىڭ ھۆكمى شۇكى، مەن سېنىڭ بۇيرۇغۇڭغا بويۇن سۇنمىغايمەن ۋە چاچقان ھىلە ــ مىكىرداناللىرىڭنى چوقۇمىغايمەن.

ــ ئېيتقانلىرىڭنىڭ ھەممىسى راست، ــ دەپتۇ پادىشا ئۇنىڭ سوزىنى ئاڭلاپ بولغاندىن كېيىن، ــ گەرچە سېنىڭ سوزلىرىڭ ھىك- مەت تەقەززاسىدىن بولغان بولسىمۇ، ئەسلىدە بۇ گۇنا مېنىڭ ئوغلۇمدىن سادىر بولغانلىغىنى مەنمۇ بىلىمەن! ئۇ سېنىڭ بالاڭنى سەۋەپسىز ئولتۇرگەنلىگى ئۇچۇن، ئوزىنىڭ يامان پەيلىنىڭ جازاسىنى يېدى. ھىلىمۇ ياخشى، ئۇنى ئولتۇرۇشكە قەست قىلماي، كور قىلماق بىلەنلا بەس قىلغانلىغىڭ ئۇچۇن سەندىن مىننەتدارمەن.

ھېچقىسى يوق، سەنمۇ مالال بولما، مەنمۇ رەنجىمەيمەن. بولدى ئەمدى، مېنىڭ سوزۇمگە كىرگىن. مېنىمۇ پىراقلىق ئوتىدا بىھۇدە كويدۇرمە. بىلگىنكى، مەن ئىنتىقام ئېلىشنى ئەيىپ بىلمەن، ئەپۇ قىلىشنى ياخشى كورىمەن. مەن ھەرگىز ياخشى ئىشتىن يۈز ئوروپ، ئەيىپ ئىشقا قەدەم قويمايمەن. شۇ تاپتا مېنىڭ سېنىڭ يامانلىغىڭغا ياخشىلىق قىلىش غەرىزىم بار. مەن ئەزەلدىن ھەر كىمدىن بىر زەرە كورسەم، ئۇنىڭغا نەپ يەتكۈزۈپ كەلگەنمەن.

— مېنىڭ يەنە قايتىپ كەلمىگىم مۇمكىن ئەمەس، — دەپتۇ قەيزە، — چۈنكى ئەقىللىق كىشىلەر ئازار تاپقان دوستىنىڭ سوھبىتىدىن قاچقان. بۇزرۇكلار: "ئازارلانغان كىشى ھەرقانچە كوڭۈل ئىزلەپ مەرھىمەتلەرنى كورسەتسىمۇ، ھەر قانچە ئىززەت-ئىكرام قىلسىمۇ ئۇنىڭغا ئالدانماسلىق، بەلكى بەدگۇمان بولۇپ يىراقراق قاچماق پەرزىدۇر" دەپ ئېيتقان.

ئەزىزىم گەر ئازار بەرسەڭ كىشىگە،
قىلما ئۇندىن ھەرگىز ۋاپا ئىشەنچە،
ئارتار ئۇنىڭ گۇمانى بىلەن شۇبھىسى.
خىزمىتىڭنى قانچە قىلساڭ زىيادە.

— بۇ سوزۇڭنى قوي قەيزە، — دەپتۇ پادىشا، — ئۇرۇق-تۇققان، يار-بۇرادەرلىرىڭدىن ھېچكىم سەن ئۈچۈن مەنچىلىك يېقىن ئەمەسلىگىنى سەنمۇ بىلىسەن. مەن ساڭا ھېچقاچان يامانلىق كوزلىمەيمەن. خۇسۇسەن مەن سەندىن ئىنتىقام ئېلىش قەستىدە بولمايمەن. سەن ماڭا پەرزەنتتەك ئەزىز ۋە جاندەك شىرىنسەن.

— ئۇرۇق-تۇققانلار تۇغرىسىدا ھېكۈمالار بىر سوزنى شۇنداق يوسۇندا تەپسىلى بايان قىلغان. ئۇلار: "ئاتا-ئانىلار ھەقىقى دوست، بىر قوساقتىن چىققان تۇققانلار دوست ۋە رەپىق بولىدۇ. تاغىلار ئاشىنىغا ئوخشاش، قىزلار بولسا دۇشمەنگە يېقىنراق

بولىدۇ. باشقا تۇققانلار يات ھىساۋىدا، ئەمما ئوغۇل بولسا يادىـ كاردۇر ۋە شۇ كىشىنىڭ ئوزىدەك بولىدۇ. باشقىلار بولسا ئىززەتـ ھورمەتتە ئوغۇلغا باراۋەر بولالمايدۇ" دەپ كورسەتكەن. مەنمۇ سەن ئۇچۇن ھەرگىز ئوغۇل ئورنىدا بولالمايمەن. مەن شۇنى پەرەز قىلالايمەنكى، سەن مېنى ئوغۇل ئورنىدا كورگەندەك قىلغىنىڭ بىلەن بالا كېلىپ، ئاپەت يەتكەن چاغدا تاشلىۋېتىسەن. بىراۋ بىراۋغا ھەرقانچە "مەن ساڭا جېنىمنى پىدا قىلسەمەن" دىگىنى بىلەن، جانغا تاقىلىدىغان بىرەر ھادىسە ياكى بىرەر ھالاكەتلىك ۋەقە يۈز بېرىپ قالمىغان بولسا، يۈزلەرچە تەرەددۇت ۋە تىرىشچانـ لىق بىلەن ئوزجېنىنى قۇتقۇزىدۇكى، ھەرگىز باشقىلارغا ئوز جېـ نىنى پىدا قىلالمايدۇ. سەن ھىلىقى كەمپىر بىلەن ئۇنىڭ قىزىنىڭ ھىكايىسىنى ئاڭلىمىغانمىدىڭ؟

— ئۇ قانداق ھىكايە ئىكەن؟ — دەپ سوراپتۇ پادىشا.

— بىر قېرى كەمپىرنىڭ، — دەپ ھىكايىسىنى باشلاپتۇ قەيزە.

كەمپىر بىلەن قىزنىڭ ھىكايىسى

بىر قېرى كەمپىرنىڭ ئىپپەت پەردىسى ئىچىدە ئولتۇرغان مۇھتىي ئىسىملىك بىر قىزى بار ئىكەن. تولۇن ئاي ئۇنىڭ رۇخـ سارىنىڭ تابىدىن رەشك ئېتىدىكەن، ئالەمنى قىزىتقۇچى ئاپتاپ ئۇنىڭ يۈزىدىن كۇنلۇگى كېلىپ خجالەت تەرىگە چۇمۇلىدىكەن.

شىرىن سوزى بېغىشلايىتتى ئەلگە ھۇش،
لەززەتتە ئۇ بولۇپ گويا قەنپۇرۇش.

قازابى قەدەر بىلەن ئۇ گۇل يۈزلۇككە روزگارنىڭ كوزى تېگىپ، كېسەللىك ياستۇغىغا باش قويۇپتۇ ۋە جامالىنىڭ گولشىنده

قىزىللىق ئورنىغا زەپىرەڭلىك كوكورۇپتۇ. كۈمۈشتەك ئاق بەدىنى ھارارەت قىزغىنلىسىدىن قۇرۇق-قاخشال بولۇپ، جىڭگىلەك چاچ-لىرى، تەپ ھارارىتىدىن سارغىيىپتۇ.

پۇرلۇشۇپ ئىپار پۇراقلىق زۇلپى،
نۇرسىزلىنىپتۇ نازىنىن كوزى.

كەمپىر قىزنىڭ بېشىدىن ئايلىنىپ، كوزلىرىدىن يالۇرۇش ياشلىرىنى توكۈپ:

— ئەي جېنىم بالام! ئاناڭنىڭ جېنى ساڭا پىدا بولسۇن. بۇ بېشىم سېنىڭ ئايىغىڭ ئاستىدىكى تۇپراق بولسۇن. مەن جې-نىمنى ساڭا تەسەددۇق قىلىمەن. ئەگەر بېشىڭدا كېسەل بولسا مېنى بېشىڭدىن ئايلاندۇرغىن بالام، — دەپ ھەر سەھەرلەردە ناله قىلىپ ئاھ تارتىدىكەن. گاھىدا بولسا خۇداغا ئىلتىجا قىلىپ: "خۇدايا بۇ ياش، تېخى جاھاننىڭ لەززىتىنى كورمىگەن بېچارىگە رەھىم قىلىپ، مەندەك جېنىدىن تويغان كەمپىرنى ئۇنىڭ ئورنىغا قۇربان قىلغىن.

مەيلى ئومرۇم ناز ۋە يا كوپ بولمىسۇن،
ئال مېنىڭدىن، قىل ئۇنىڭ ئومرىن ئۇزۇن.
ئەگىسىمۇ مەيلى مېنىڭ قەددىمنى غەم،
شۇ قىزنىڭ بولمىسۇن بىر مويى كەم".

دەپ تىلەيدىكەن. ئىشقىلىپ، كەمپىر ئانىلىق مېھرى بىلەن كېچە-كۈندۈز زارلىنىپ دۇئا قىلىدىكەن ۋە يۈرەك پارىسى بولغان پەر-زەنتىگە جېنىنى پىدا قىلىشقا تەييار تۇرىدىكەن.

تاسادىپەن بىر كۈنى كەمپىرنىڭ كالىسى پادىدىن كېلىپ

ئاشخانىغا كىرىپتۇ ۋە قازاندىكى تاماقنىڭ پۇرىغىنى ئېلىپ قازانغا بېشىنى تىقىپلا تاماقنى ئىچىپتۇ. تاماق تۆگىگەندىن كېيىن بېشىنى كوتەرگەن ئىكەن، قازاننىڭ گىرۋىگى مۆڭگۈزىگە ئىلىشىپ قېلىپ بېشىنى چىقىرالماي قازانىنى بېشىغا كىيگەن پېتىچە ئويناپ ئىچىدە ئۇ بۇلۇڭدىن-بۇ بۇلۇڭغا يۈگۈرۈشكە باشلاپتۇ.

كالا ئويگە كىرگەندە كەمپىر يوق ئىكەن. شۇڭا ئۇ بۇ ھادىسىدىن بىخەۋەر ئويگە كىرىپتۇ ۋە ئوي ئىچىدە غەلىتە شەكىللىك ھەيۋەتلىك بىر نەرسىنىڭ يۈگۈرۈپ يۈرگەنلىگىنى كورۈپ: "مۇھىت-نىڭ جېنىنى ئالغىلى ئەزرائىل كەلگەن ئوخشايدۇ" دەپ گۇمان قىلىپ دات-پەريات كوتىرىپ زارلىنىپتۇ:

ئەي ئەزرائىل مەن مۇھىتى ئەمەسمەن،
مەن كەمپىرمەن ئۇنىڭغا ئوخشىماسمەن.
كەلگەن بولساڭ ئۇنىڭ جېنىنى ئالغايسەن،
ئوي ئىچىگە كىرىپ ئۇنى تاپقايسەن.
ياش مۇھىتى بولسا قەستىڭ، ئال ئۇنى،
ئويگە كىرىپ تاپ ئۇنى، قويغىن مېنى.
گەرچە ئەزىز بولسىمۇ ئوغۇل ۋە قىز،
بولماس ئىكەن كىشىگە جاندەك ئەزىز.

مەن بۇگۈنكى كۈندە سەن بىلەن بولغان ھەمسە ئالاقىدىن ئۈزۈلدۇم ھەم خالايىقتىنمۇ ئۆزەمنى تارتىمەن. مەن سېنىڭ خىز-مىتىڭدە يۈرۈپ ئۆزەمگە شۇنداق بىر دەرت-ئەلەم تېپىۋالدىمكى، مېنىڭ كۈچ-قۇدرىتىم ئەمدى ئۇنىڭدىن ئارتۇق ئەلەمنى كوتىرەلمەيدۇ. قايسى جانۋارلاردا ئۆزىنىڭ جىگەر پارچىسىنى زۇلۇم ئوتىدا كاۋاپ قىلىپ، ۋۇجۇدىنىڭ مۇسىنى بۇلاڭ-تالاڭ شامىلىدا بەربات قىلىۋېتىشكە، كوزىنىڭ نۇرىنى ۋە كوڭلىنىڭ سەرۋىرىنى يوق قى-لىۋېتىشكە تاقەت بولسۇن. شۇنداق ھالەتتە تۇرۇپ، ئۇ قانداقسىگە

باشقىلارنىڭ پەرزەنتىدىن ئەندىشە قىلالىسۇن. ئۇندىن تاشقىرى، مەن ئوز جېنىمدىن ئەمەسمەن. بۇ ھالدا سېنىڭ بۇنداق سالام-تازىم ۋە خوشامەتلىرىڭگە ئالدىنىش ئەقىلدىن ئۇزاقتۇر. ئىككىمىزنىڭ ئارىمىزدا مەغرىپ بىلەن مەشرىقتەك پەرق بار.

ۋىسالدىن ئەگەر بولسا رەنج پەيدا،
ئۇنداق ۋىسالنى تاپمىغان ئەلا.

— ھەر نېمە قىلساڭمۇ قىلىپسەن، — دەپتۇ پادىشا، — ئەگەر قىلغۇلۇقىنى سەن ئاۋال قىلغان بولساڭ قاچساڭمۇ تېغرا بولاتتى. لېكىن سەن قىساس تەرىقىسىدە ئىش قىلدىڭ. جازا تېغرىسىدا ئەمەل كورسەتتىڭ. قىلغانلىرىڭ ئادالەت قائىدە-يوسۇنىغا ياتىدۇ. ھەرقانداق ئىنسانىلىق ھاكىم، ئوغلۇمدىن سادىر بولغان ئاشۇنداق گۇنا ئۇچۇن، مۇشۇنداق جازا بۇيرۇغان بولاتتى. شۇنداق تۇرۇقلۇق سېنىڭ نەپرەتلىنىشىڭنىڭ سەۋەبى نېمە؟ ئويلىساڭچۇ ئاخىر! مېنىڭ پەرزەنتىم تۇغۇلۇشىدىن ئىلگىرىمۇ سەن ماڭا ئۇلپەت ۋە ھەمدەم ئىدىڭغۇ؟ ئوغلۇم يوقلۇقتىن ۋۇجۇدقا كەلگەندىن كېيىن ئاتىلىق مېھرى ئۇنى ياخشى كورۇشنى تەقەززا قىلدى. شۇ ھالدىمۇ بەنە سېنى شېرىك قىلدىم. بىرگە ئولتۇرۇپ بىرگە تۇردۇم. ئومرۇمنى سېنىڭ سوھبىتىڭدە پاراغەت بىلەن ئوتكۇزدۇم. ئەمدىلىكتە زامانىنىڭ كوزى تېگىپ، پەرزەنتىمنىڭ كوزىگە نۇقسان پەيدا بولدى. شۇڭا ئۇنىڭغا ئاۋالقىدەك مېھر-مۇھەببىتىم قالمىدى. ئەمما سەن بىلەن سوزلەشمەك ۋە سوھبەت تۇتماقنىڭ ھۇزۇرى تېخىچە قەلبىمدە ساقلانىماقتا. ئۇنداق قىلما، بۇمۇ ئوتۇپ كېتىدۇ. مېنى بىر ئومۇر ئۇنتۇلمىغۇدەك خاپىلىقچا تاشلىما، مېنى ئەندىشە ۋە غەم-غۇسسە ئىچىدە يالغۇز قويما. سەن بىلەن مېنىڭ ئىشىم ھازىر ھەممىگە پادىشا بىلەن سازەندىنىڭ ئىشىغا تولىمۇ ئوخشايدۇ.

— ئۇ قانداق ئىش ئىكەن؟ — دەپ سوراپتۇ قەيزە.

ـــ بىر پادىشانىڭ بىر سازەندىسى بار ئىكەن، ـــ دەپ ھىكايە سىنى باشلاپتۇ پادىشا.

پادىشا بىلەن سازەندىنىڭ ھىكايىسى

بىر پادىشانىڭ بىر سازەندىسى بار ئىكەن. ئۇ شۇنداق خۇش ئاۋاز ۋە نەغمە-سازغا شۇنداق ماھىر ئىكەنكى، دىلنى مەپتۇن قىلغۇچى ئاۋازى بىلەن ئەقىلنىڭ تاملىرىغا يوچۇق سالىدىكەن، پادىشا ئۇنى تولىمۇ ياخشى كۆرىدىكەن ۋە ھەمىشە ساز چالدۇرۇپ، ئۇسۇل كورۇپ، شاتلىق بىغىشلىغۇچى ئاۋازلىرىدىن مەست-مۇستەغرەق بولىدىكەن.

ئاڭلىساڭ سازەندىنىڭ ئىنسانغا جانبەخش نەغمىسىن،
زىلۋا بوم ئاۋازى بىرلە يېڭى روھ ئىنئام قىلۇر.

بۇ سازەندە بىر قاۋۇل قۇلنى تەربىيەت قىلىپ، ساز چېلىش ۋە غەزەل ئېيتىشنىڭ قائىدە-يوسۇنلىرىنى ئۆگەتكەن ئىكەن. كوپ ئوتمەي قۇل بارلىق ھۇنەرلەردە ئۇستازىدىن ئوتۇپ كېتىپتۇ. ئۇ ئاھاڭسازلىق ۋە نەغمىۋازلىقنى شۇ دەرىجىگە يەتكۈزۈپتىكى، ئۇنىڭ شوھرەت ۋە داڭقى پۈتۈن ئالەمنى قاپلاپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان پادىشامۇ ئۇ قۇلنى تەربىيەت قىلىشقا ئىلتىپات كورسىتىپتۇ. نەتىجىدە ئۇ قۇل ئاستا-ئاستا پادىشاغا يېقىنلىق دەرىجىگە يېتىشىپتۇ. پادىشا ھەمىشە ئۇنىڭ دىلنى ئېرىتكۈچى نەغمىلىرىگە مەپتۇن، جاننى تەربىيەت قىلغۇچى ئاھاڭلىرىغا ئاشىق بولغان ھالدا، ئۇنىڭ ناخشا-سازلىرىنى تىڭشايدىكەن. ئەمما سازەندىنىڭ كۆڭلىدە ھەسرەت ئوتى شولە ئۇرۇپ، قۇلنى ئولتۇرۇۋېتىپتۇ. بۇ خەۋەر پادىشاغا يەتكەندىن كېيىن پادىشا سازەندىنى ھوزۇرىغا ھازىر قىلىشقا پەرمان بېرىپتۇ. سازەندە پادىشانىڭ دەرگاھىغاكەلتۈرۈلـ

ندىن كېيىن، پادىشا ھەيۋەت بىلەن تاجىچىقلاپ تۇرۇپ، ئۇ-
غا شۇنداق دەپتۇ:

ــ ھەي، مېنىڭ كۆڭۈل ئېچىشنى ياخشى كۆرىدىغانلىغىمنى
ەن ياخشى بىلىسەن ۋە مېنىڭ كۆڭۈل ئېچىشىمنىڭ ئىككى
سىل ئىكەنلىگىنى، ئۇنىڭ بىر خىلى، سازەندىلەرنى توپلاپ ساز
چالدۇرىدىغانلىغىمنى، يەنە بىر خىلى غەزەلچىنى يالغۇز ئوقۇتۇپ
ئاڭلايدىغانلىغىمنى ھەم بىلىسەن. شۇنداق تۇرۇقاۋۇق، نېمە سەۋەب-
ىن قۇلنى ئولتۇردۇڭ ۋە مېنى ئىككىنچى خىل كۆڭۈل ئېچىش
سۈلدىن مەھرۇم قىلدىڭ؟ شۇ سائەتتە بۇيرۇق بېرىمەنكى، سەن ئۇ
غا ئېچۇرگەن شەرۋەتنى ساڭىمۇ ئېچۇرۇشسۇن. باشقىلار بۇنىڭدىن
ەرەت ئېلىپ، بۇنىڭدىن كېيىن بۇنداق جۇرئەت قىلالمايدىغان بولسۇن!

ــ پادىشاھىم! مەن خاتا قىلدىم، ــ دەپتۇ سازەندە، ــ مەن شاھ-
سىزنىڭ كۆڭۈل شاتلىغىنىڭ يېرىمىغا بەرھەم بېرىستىمەن. ئەمما
پادىشاھىم ئۆزلىرى شۇنى ياخشى بىلىلىكى، ئەگەر ھازىر مېنى ئولـ
تۇرۇشكە بۇيرۇسىلا كۆڭۈل شاتلىقلىرىنىڭ قالغان يېرىمىمۇ زايا
بولىدىغۇ؟

پادىشاغا بۇ سوز ماقۇل كېلىپ، كۈلۈمسىرەپتۇ ۋە سازەندىنى
ئولۈمدىن ئازات قىلىپتۇ.

بۇ مىسالدىن غەزەز شۇكى، مېنىڭمۇ ئازغىنا بىر كۆڭۈل شات-
لىق پەرزەنتىمنىڭ ئەپسىلىك بولۇپ قېلىشى سەۋىۋىدىن بەرھەم
بولۇشۇم ئەمدى سەنمۇ پىراق سازىنى چالساڭ، ئۇمىدىسىمنىڭ بېلى
قامىتىدەك پۈكۈلۈپ، رەنجىگەن كوكسۇم ھەسرەت
بىلەن تاتلىنىدۇ. سوزۇمنىڭ خۇلاسىسى، دوستلارنىڭ
پىراقىدە ناھايىتى كوپ زەرەر كەلتۈرىدۇ. ھىلىھەم، ئىمكانىيەت
بولسلا دوستلۇق ئىتىگىنى قولدىن بەرمە.

قىلمىغىن بىگانىلىق، بىلگىنكى دەۋران ئاقىۋەت،
يار - دوستلار ئېچىگە نۇرغۇن چۈدالىق سالغۇسى.

ــ ئوچمەنلىگىڭ كوكلۇكىنىڭ خىلۋەتخانىسىدا يوشۇرۇن تۇرماقتا، ــ دەپتۇ قەيزە ئۇنىڭغا، ــ ۋە ئاداۋىتىڭ كوكرىگىنىڭ بايا ۋاندىن ئورۇن ئالغان، لېكىن باشقىلار ئۇنىڭدىن ۋاقىپ بولالمايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئاغرىنىڭدىن چىققان سوز ئىشەنچىكە يارىمايدۇ. چۈنكى كوگۇلۇكدىكى مەنىلەردىن تىلىڭ يىخەۋەر. دىلىڭدىكىنى تىلىڭ سوزلەپ بېرەلمەيدۇ. لېكىن كوكۇلدىن كوكۇلگە يول بولغانلىغى سەۋىبىدىن سېنىڭ تىلىڭ دىلىڭغا مۇۋاپىق ئەمەسلىگىنى مېنىڭ كوكلۇم چۈشىنىۋاتىدۇ. ئەي پادىشا، مەن سېنىڭ مەجەزىڭنى بىلىمەن ۋە سېنىڭ سىياسىتىڭدىن قورقىمەن. ھەچقاچان سېنىڭ قەھرىڭدىن خاتىرجەم بولالمايمەن. سېنىڭ زەردىڭ خەۋپىدىن بىر نەپەس ئارام ئالالمايمەن. مەن ھىلىقى تەۋپ، "ساڭا مەيدە ئاغرىغىنىڭ دورىسىدىن كوز ئاغرىغىنىڭ دورىسى زورۇررەكتۇر" دەپ جاۋاپ بەرگەن گۇرۇھتىن ئەمەسمەن.

ــ ئۇ قانداق ئىش ئىكەن؟ ــ دەپ سوراپتۇ پادىشا.

ــ بىر كىشى، ــ دەپ ھىكايىسىنى باشلاپتۇ قەيزە.

تەۋپ بىلەن ئاغرىق كىشىنىڭ ھىكايىسى

بىر كىشى تەۋىپىنىڭ قېشىغا كەپتۇ. ئۇ مەيدە ئاغرىغىدىن زارلىنىپ يەرگە يۇمۇلىنىپ ناله قىلىپ، تەۋىپتىن داۋا سوراپتۇ. تەۋپ ھوكۇمالىق قائىدىسى بويىچە ئالەمەتلىرىنى سوراپ، كېسەلنى پەرق ئېتىپتۇ ۋە ئۇنىڭدىن سوراپتۇ:

ــ نېمە يىگەن ئىدىڭ؟

ــ ئالقانچىلىك بىر پارچە كويۇك نانىنى يىگەن ئىدىم. يۇرىگىمنىڭ تونۇرىنى قىزىتىۋەتتى، ــ دەپتۇ ئۇ ساددا كىشى.

تەۋپ خادىملىرىغا بۇيرۇپتۇ:

ــ كوزگە جۇلا بېرىپ روشەنلىكىنى ئاشۇرىدىغان دورىنى ئەپكېلىڭلار، بۇ كىشىنىڭ كوزىنى داۋالاپ قويايي.

ـــ چاقچاق قىلىدىغان چاغمۇ بۇ، ـــ دەپتۇ ئاغرىق كىشى پەرـ
يات قىلىپ، ـــ مەسخىرىۋازلىقنى قويۇڭ. ئىستىھزانى تاشلاڭ، مەن
مەيدە ئاغرىغىدىن ناله قىلىۋاتسام سىز كۆزۈمگە دورا قىلىمەن دەيـ
سىزغۇ. كۆزىنىڭ مەيدە بىلەن نىمە ئوخشاشلىقى بار؟

ـــ مەن ئاۋال كۆزۈڭنى داۋالىسام ئاق بىلەن قارىنى پەرق
ئېتىپ، ئىككىنچى قېتىم كويۇك تان يىمەيدىغان بولىسەن. شۇنىڭ
ئۈچۈن ساڭا كۆزىنىڭ دورىسى مەيدە ئاغرىغىنىڭ دورىسىدىن زورۇرـ
رەك، ـــ دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ تېۋىپ.

بۇ مىسالدىن غەرەز شۇكى، سەن مېنى كويغەن بىلەن كويـ
مىگەننى، پىششىق بىلەن خامنى ئاجرىتالماسسىكىن دەپ تەسەۋۇر
قىلما. خۇداغا شۈكرى، ئۆزەمگە چۈشلۈق ئەقلىم بار. ياخشى ـ ياـ
مانىنى پەرق ئېتىپ بىلەلەيمەن.

ـــ دوستلار ئوتتۇرىسىدا مۇنداق ھادىسىلەر بولۇپ تۇرىدۇ.
شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ بۇنداق قارشىلىشىلار پۈتۈنلەي ئوتتۇرىدىن كوـ
تىرىلىپ كەتمۇن دېگىلى بولمايدۇ، ـــ دەپتۇ پادىشا، ـــ ئەمما ھەركىم
ئەقىل تۇرى ۋە پەم ـ پاراسەت زېمىرى بىلەن جابدۇلغان بولسا
تاقىتسىنىڭ بارىچە غەزەپ شولىسىنى ئوچۇرۇشكە ھەركەت قىلىدۇ
ۋە دۇشمەنلىك ھەم پىتنە توپىسىغا كۈچىنىڭ يېتىشىچە يۇڭاشلىق
سۈيىنى سېپىدۇ. چۈنكى ئۇلار ئەپۇ شەرتىنى ئىچىش گەرچە نا ـ
ھايىتى ئاچچىق بولسىمۇ، يولباشچى بولۇش ھالاۋىتىنى بېرىدىغان
لىغىنى، مۇشەققەتكە سەۋرە قىلماق گەرچە زەھەرىدەك ئاچچىق بولسـ
مۇ، تەرياق خۇسۇسىيىتىدە ئىكەنلىگىنى بىلىدۇ.

ـــ "ھەركىم سۇئالۇق قىلسا پايدىسى زىيانغا ئايلىنىدۇ"
دېگەن مەشھۇر مىسال بار، ـــ دەپتۇ قەيزە، ـــ قېيىن ئىشنى ئاسان چاغـ
لىغىلى بولمايدۇ، بۇنداق قاتتىق ئىشتا سۇئالۇق قىلىش يارىمايدۇ.
مەن ئومرۇمنى پەلەكنىڭ ئاپەت يوشۇرۇنغان مېھرىۋانلىغىدا ئوتكۈـ
زۈپتىمەن، ئەزىز ھاياتىمنى زامانىنىڭ ئاجايىپ ئىشلىرىنى كورۇشكە
سەرپ قىلىپتىمەن، نەتىجىدە بەزى تەجرىبىلەرنى قولغا كەلتۈـ

رۇپ، پەم-پاراسەت سەرمايىسىنى ئارتتۇرۇپتىمەن. مەن ئىقتىدار ئۇچقۇنى ۋەدە بىناسىنى كويدۇرۇۋۇپتىدىغانلىغىنى، دولەتىمىزنىڭ يېڭىسى ۋاپانىڭ كوزىنى تىكىدىغانلىغىنى تەھقىق بىلىمەن. شىر ھەيۋەت بىلەن ئىنتىقام قۇيرۇغىنى يەرگە ئۇرغان ۋاقىتتا، تۆلكىنىڭ يالۋۇرۇشى قانچە پايدا بەرمەيدۇ. مەن ئۇچۇن تىرىشقاندەك ئۇخلاپ ياتقاندىن كورە يولۋاستىن قورققان كىيىكتەك بايا ۋانلاردا چېپىپ يۇرگىنىم ياخشىراق. چۈنكى ئاجىز رەقىپ كۇچلۇك دۇشمەنگە تەڭ كېلەلمەيدۇ. بىر پادىشا ئۇز دۇشمىنى توغرىسىدا بىر تەمسىل كەلتۇرگەن ئىكەن.

— ئۇ قانداق مىسال ئىكەن؟ — دەپ سوراپتۇ پادىشا.

— تۇركستان دىياردا، — دەپ ھىكايىسىنى باشلاپتۇ قەيزە.

تۇركستانلىق پادىشانىڭ ھىكايىسى

تۇركستان دىياردا بىر پادىشا بار بولۇپ، ئۇ جاھانىدا تەڭدىشى يوق، ھىممەت چىدىرىنىڭ ياخشىلىق سايىسىنى پۈتۈن ئالەم خەلقىنىڭ بېشىغا يايغان، ئەنقانىڭ قانىتىدەك لەپىلدەيدىغان بايرىغىنىڭ ئۇچىنى پەلەك تاۋۇسىنىڭ ئۇۋۇسىدىنمۇ ئىگىز كوتەرگەن، ئادالەتلىك مەملىكەت باشقۇرۇش ئىزاملىرىنى تۇزۇپ چىقىپ، سېخىلىق ۋە ياخشىلىق بىلەن پادىشالىق تەختىگە زىننەت بەرگەن بىر پادىشا ئىكەن. شۇنداق بولسىمۇ كۇنىلەرنىڭ بىرىدە، دولەت ئەركانلىرىدىن بىرىنىڭ كوڭلىگە غۇبار پەيدا بولۇپ، ئۇنىڭ ئاستانىسىدىن يۇز ئوروپ، دۇشمەنلەرنىڭ قېشىغا بېرىپتۇ ۋە دۇشمەنلەرنى كۇشكۇرتوپ ئۇرۇشقا دالالەت قىلىپتۇ. پادىشا دۇشمەنىڭ ئىتائەت قىلىسىدىن يۇز ئوروپ، ئىسيان ۋەسۋەسىسى بىلەن ئېتىقادىغا نۇقسان يەتكۇزگەنلىگىنى ۋە خام-خىيالىلىق سەۋداسى بىلەن پادىشالىق ئارزۇسى بېشىغا چۈشكەنلىگىنى بىلىپ، شەپقەتلىك سوزلىرى بىلەن نەسىھەت قىلىپ، مەكتۇپ يېزىپ ئەۋەتىپتۇ،

لېكىن دۇشمەن مەغرۇر بولغاچقا، مەكتۇبنىڭ مەزمۇنىغا ئىلتىپات قىلماپتۇ-دە، پاراكەندە لەشكەرلىرىنى يىغىپتۇ. پادىشا ئوزىنىڭ نەسىھەت دوستى بىلەن ئۇلارنىڭ يولدىن چىقىقان مىجەزلىرىنى تۈزىتىشكە بولمايدىغانلىغىنى پەملەپتۇ. شۇڭا ئۇلارغا: "مەن ۋە سەن تاش بىلەن شىشىگە ئوخشايمىز. مەيلى تاشنى شىشىگە ئۇر، مەيلى شىشنى تاشقا ئۇر، بەربىر شىشە سۇنىدۇ، تاشقا ھېچقانداق زەرەر يەتمەيدۇ" دىگەن مەزمۇندا خەۋەر ئەۋەتىپتۇ.

بۇ مىسالنىڭ پايدىسى شۇكى، ئەي پادىشا، مېنىڭ شىشىگە ئوخشايدىغانلىغىم، سېنىڭ تاشقا ئوخشايدىغانلىغىڭ سېنىڭ كۆڭلۈڭگىمۇ روشەن. شۇڭا مەن سەن بىلەن مۇلاقات بولماسلىغىم لازىم. ھازىر سەن ھەرقانچە "ئىلتىپات ۋە مەرھىمەتلەرنى قىلمەن" دىگىنىڭ بىلەنمۇ، غەزىۋىڭ تۇتقان ۋاقىتتا سېنىڭ ئاچچىغىڭنى كەلتۈرۈپ قويغانلارنىڭ ئوزىرىنى قوبۇل قىلماق ھارام ۋە سەن ئاداۋەت ساقلاۋاتقان كىشىلەرنىڭ سۈلۈھ تەلەپ قىلىشىغا ئىنكار بىلەن جاۋاپ بەرمەك ۋاجىپ بولۇپ قالىدۇ.

ماڭا شۇنداق نەسىھەت قىلغان ئىدى مېھرىۋان دوستۇم:
"دۇشمەن سېنى ئالدار بولسا ھەرگىز ئىشەنمە ئەتمە".

ــ گۇمانىغا ئىشىنىپلا دوستلۇقنى تاشلاش راۋا بولمايدۇ، ــ دەپتۇ پادىشا، ــ سەل-پەللا ۋەھىمە بىلەن كونا دوستلۇقتىن كېچىپ، دوستنى يىراق ئەلىمگە گىرىپتار قىلىشمۇ لايىق ئىش ئەمەس، بارلىق جانۋارلارنىڭ خارراغى ۋە ئاجىزراغى بولغان كۆچۈكىمۇ ۋاپادارلىق دەيدىغان نەرسە تېپىلىدىغۇ؟ سەن نىمىشقا مۇ بۇ ۋاپالىق توغرىسىدىلا سوزلەيدىغانسەن؟ ۋاپا دىگەن شۇنداق ياخشى نەرسىغۇ؟ سەن نىمىشقا مۇھەببەت ۋەدىسىنى ئاخىرىغا يەتكۈزمەيسەن؟

ــ ماڭا ۋاپادارلىق تۇۋرۇگى ئۇ تەرەپتە يىقىلغان تۇرسا،

مەن قانداقمۇ ۋاپادارلىق ئىمارىتىنى سالالايمەن؛ ئۇ تەرەپتە ئەھـ
دۇ پەيماندىن قىلچە ئەسەر قالمىغان تۇرسا، مەن قانداقمۇ ۋاپا
توغرىلىق ئېغىز ئاچالايمەن؟ سېنىڭ كۆڭلۈڭدىكى ئاداۋەت ۋەھـ
شىتىنى چىقىرىۋېتىشىڭنىڭ ھېچقانداق ئىمكانىيىتى يوق. كۈچ-
قۇۋۋەت بىلەن مېنى بىر تەرەپ قىلالمايدىغانلىغىڭ ئېنىق بولغانلىـ
غى ئۈچۈن، ھىلە-مىكىر بىلەن ئىنتىقام ئېلىشنى ئويلاۋاتسەن!
شۇڭا بۇ ئىشتا پۈرسەتنى قولغا كەلتۈرۈشكە تىرىشۋاتسەن. پادىـ
شالارنىڭ كۆڭلىدە ئورۇن ئالغان ئاداۋەتتىن قورقماق كېرەك،
چۈنكى ئۇلار سەلتەنەت غورۇرى بىلەن ئىنتىقام ئېلىش قەستىگە
چۈشكەندە، ھېچقانداق دەلىل-ئىسپاتقا قارىمايدۇ ۋە ھېچقانداق
ئوزرىنى قوبۇل قىلمايدۇ. ئۇلارنىڭ ئاداۋىتى خۇددى كومۇرگە
ئوخشايدۇ. گەرچە ھازىرلىقچە ئۇنىڭدا ئوت يوق بولسىمۇ، غەزەپ
ئۇچقۇنى ئۇنىڭغا ئۇلاشقان چاغدا دەرھال تۇتىشىدۇ-دە، ئوچمەنـ
لىك شولىسى ئورلەپ، پۈتۈن جاھاندىكى ھول ۋە قۇرۇقنى تەڭلا
كويدۇرىدۇ ئەمەسمۇ؟ ــ دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ ئۇنىڭغا قەيزە.

ــ ئەجەپ سەن بۇ ئىشنىڭ بىر تەرىپىنىلا كورۇپ، يەنە
بىر تەرىپىنى مۇلاھىزە قىلىپ باقمايۋاتسەنغۇ؟ ــ دەپتۇ پادىشا، ــ
نىمىشقا غەزەپنىڭ ئۇلپەتچىلىككە ئالمىشىش ئېھتىمالى يوق بولـ
دىكەن؟ نىمىشقا كۆڭلىمىزدىن خاپىلىق كېتىپ خۇشلۇق ھاسىل
بولۇشى مۇمكىن ئەمەسكەن؟

ــ ئەگەر كىشى ئىلتىپات يولىنى تۇتالىسا ۋە دوست رىزا-
سىنىڭ تەلىۋىدە يۈرەلىسە، ياكى ئۇنىڭغا پايدا يەتكۈزمەك ۋە زى-
يىنىنى توساش ھەركىتىنى قىلالىسىغۇ ئىككى تەرەپنىڭ كۆڭلىدە-
كى غەزەپ ۋەھشىتى كوتىرىلىپ، كۆڭۈل شاتلىغى ھاسىل بولۇشى
مۇمكىن بولاتتى. لېكىن مەن كۆڭلىدىن ئاداۋەت كوتىرىلىپ، مې-
ھىر-مۇھەببەت پەيدا بولۇشقا سەۋەپ بولغۇدەك بىر ئىش قىلىشقا
ئاجىزمەن، بەلكى شۇ ئىشنى كۆڭلۈمدىن كەچۈرەلەيمەنكى، ئەگەر
سېنىڭ خىزمىتىڭگە يەنە بارسام ھەمىشە قورقۇنچ ئىچىدە يۈرۈشۈم

ۋە ھەر سائەتتە بىر يېڭى ئولۇمنى كورۇشۇم مۇمكىن. شۇڭا بۇنداق مۇلازىمەت خىيالىنى بېشىمدىن چىقىرىۋېتىپ، پىراق يولىنى كوزلىمىگىم ئەلادۇر.

بەخت شېخىدىن ۋەسلى گۈللىرى ئېچىلغان ھالدىمۇ،
مەن تىكەن دەسسەپ پىراق دەشتىدە يۈرسەم ياخشىدۇر.

دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ قەيزە.

ــ ياخشىلىق ۋە يامانلىقتا ھېچكىم تەڭرى ئىرادىسىنىڭ سىرتىغا قەدەم قويالمايدۇ، ــ دەپتۇ پادىشا، ــ ئاز بولسۇن، كوپ بولسۇن، چوڭ بولسۇن، كىچىك بولسۇن، ئىشقىلىپ كىشىگە يەتكەن ھەر بىر ئىش تەڭرىنىڭ ھوكمى ۋە تەقدىرى بىلەن بولىدۇ. ئوغلۇمنىڭ قىلغان ئىشى ۋە سېنىڭ ئۇنىڭغا بەرگەن جازايىڭمۇ تەقدىرى ئىلاھى بىلەن بولدى. سىلەردىن كورۈلگەن سەۋەپ ئاساس بولالمايدۇ. شۇنداق بولغاندىن كېيىن، خۇدايىتائالانىڭ تەقدىرىگە نارازى بولۇپ زارلىنىش راۋا بولمايدۇ!

بولسا گەر كاللاڭدا ھۇش، بول تەڭرى ھوكمىگە رىزا،
سەبرى ئۈزرە قۇي پۈتۈڭنى كەلسە ساڭا ھەر بالا.
ھەرنىمەرسە يازسا تەقدىر قەلىمى، بىلگىن ساۋاپ،
"نە ئۈچۈن" دەپ ئويلىما، تەقدىرى ھەق قىلماس خاتا.

ــ بارلىق مەخلۇقاتنىڭ تەڭرىنىڭ قازاسىنى رەت قىلالمايدىغان ئاجىزلىغى ئوچۇق ـ ئاشكارا مەلۇملۇق، ــ دەپتۇ قەيزە، ــ ياخشىلىق ياكى يامانلىق، پايدا ياكى زىياننىڭ يېتىشى تەقدىر ئىرادە بىلەن بولىدۇ. خالايىق ئۈزىنىڭ تىرىشچانلىغى بىلەن تەڭرى ھوكمىنى ياكى ئۈزگەرتەلمەيدۇ، ياكى قازانىڭ ئالدىنى ئالالمايدۇ، ياكى ھېچكىم ئۇنى ئىلگىرى ياكى كېيىن قىلالمايدۇ، گەرچە بارلىق ئولىمالار:

قازاغا قىلمىغىن ئارتۇقچە گەپ - سوز،
تەكرىنىڭ ئىشىغا گەپ - سوز نە ھاجەت.

دىگەن سوزدە بىرلىككە كېلىشكەن بولسىمۇ، ئۇلاردىن ھىچ بىرى "ئېھتىيات ۋە ھۇشيارلىقنى تاشلاش كېرەك" دەپ ئېيتقىنى يوق. بەلكى ئۇلار: "ھەرقانداق ئىشقا سەۋەپ قىلماق ۋە كىنايەت تاپمىغىنى خۇدايىتائالاغا قويماق كېرەك" دەپ ئېيتىشقان.

ھەر نىمەرسىنى ساڭا يەتكۈزسە ھەق،
"بىر سەۋەپسىز يەتكۈزەر" دەپ قىلما گەپ.
تىرىشىپ ھەركەت بىلەن قىلساڭ سەۋەپ،
ھاسىل بولغاي ھەرنە ئىش قىلساڭ تەلەپ.

دىگەن بىيىتىمۇ ئەنە شۇ مەنىنى تەكىتلەيدىغۇ؟

— مەن سەن بىلەن مۇلاقات بولۇشقا ناھايىتى مايىل ۋە سوھبىتىڭگە ناھايىتى ئارزۇلۇقمەن. مەن تەرەپتىن شۇنچە ئىشتىياق كورۈلۈپ تۇرۇپ، سەن تەرەپتىن مالاللىق ۋە ناماقۇللۇق-تىن باشقا نەرسە كورمەيۋاتىمەنغۇ؟

مەن ساڭا ئاشقۇ شەيدا، سەن لېكىن مەندىن مالال،
ئارىمىزدا بۇ يوسۇن بىرلە تېپىلغايمۇ ۋىسال.

دەپتۇ پادىشا.

— سەن مېنى ئولتۇرۇپ، كوڭلۇڭنىڭ رەنجىگە شىپا بېرىشنى كە ئىشتىياق قىلىۋاتسەن، — دەپتۇ قەيزە، — ۋاھالەنكى، مېنىڭ جېسىمنىڭ ئەجەل شەرۇبتىنى ئىچىشكە مەيلى يوق. تاكى مۇرادىمنىڭ تىزگىنى ئوز قولۇمدا بولىدىكەن، مەن سەندىن ئېھتىيات قىلىمەن ۋە ساقلىنىمەن، چۈنكى مېنىڭ بېشىم كېسىۋەتسە يەنە كوكلەيدە-

غان قومۇش ئەمەس، مەن سېنىڭ ئە قىدەڭنىڭ ئەھۋالىنى ئوز كۆڭ
لۈمنىڭ تونۇشى ئارقىلىق بىلۈۋاتىمەن. مەن شۇ تاپتا كۆچۈم يەت
ـە سېنى ئولتۇرمىسەم رازى بولمايمەن. سەنمۇ ئوغلۇڭ ئۈچۈن
مېنىڭ ھالاكىتىمدىن باشقا نەرسىنى تىلىمەيسەن، مۇسىبەتلىك بول
غانلارنىڭ كۆڭۈللىرىنىڭ ئەھۋالىدىن پەقەت ئەنە شۇ دەرت شارا
بىدىن ئىچىپ باققان كىشىلا خەۋەردار بولالايدۇ. لېكىن راھەت
ـپاراغەت ئىچىدە ياشاۋاتقان كىشى ئۇنىڭدىن بىخەۋەر.

سەن ئاياغىڭغا تىكەن كىرمەي تۇرۇپ نە بىلسەن،
بېشىغا تېغ زەخمى تەككەن شىرى مەرتلەر ھالىنى.

ئۇنىڭدىن تاشقىرى، ھەرقاچان سېنىڭ ئوغلۇڭنىڭ كوزىنىڭ
كورۇشى سېنىڭ يادىڭغا يەتسە ۋە مېنىڭ پەرزەنتىمنىڭ تىرىكلىگى
مېنىڭ خاتىرەمغا يەتسە، بىزنىڭ كۆكلىمىزدە پەرق ۋە مىجەزىمىز
دە ئوزگىرىش ھاسىل بولىدۇ. ئۇ چاغدا ئۇنىڭدىن قانداق پاسات
چىقىپ، نېمە ھال يۈز بېرىدىغانلىغىنى بىلگىلى بولمايدۇ. مۇشۇ
دەلىل بويىچە ئېيتقاندىمۇ، ماڭا سەن بىلەن بىللە بولۇشتىن كورە
ئايرىلىپ ئەتكىنىم ياخشىراق.

— نېمە ئۈچۈن كىشى دوستىنىڭ گۇناھىدىن ئوتۇپ، ئۇنىڭ
غا ئازار بېرىش قەستىنى كۆكلىدىن چىقىرىۋېتەلمەيدىكەن؟ —
دەپتۇ پادىشا. — ئاقىللارنىڭ ئوز دوستىنىڭ خاتالىق سۇرىتىنى
كوڭلىنىڭ لەۋھەسىدىن ئومۇر ئىچىدە ئۇ لەۋھەدە ئۇنىڭدىن يەنە
نىشان كورمىگەندەك ۋە ئوزىنى رەنجىتىپ قويغانلارنىڭ ئوزىنى
ـڭ رىغبەت بىلەن قوبۇل قىلغىدەك قۇدرىتى بولۇشى كېرەك. چۇن
كى ئوزرە بارلىق ئاداۋەتلەرنى ياپقۇچىدۇر. يامانلارنىڭ يا
مانراغى ئوزرىنى قوبۇل قىلمىغۇچىلاردۇر. مەن ئوزۈم ئېيتقان
بۇ سوزلەردە كوڭلۈمنىڭ ساپ ئىكەنلىگىنى، كوڭلۈمدە غەزەپ
ۋە ئىنتىقام سۇرىتىدىن ئەسەر يوق ئىكەنلىگىنى كورۈۋاتىمەن

ۋە گۈنا ھەرقانىچە چوڭ بولسىمۇ ئەپۇ قىلماقنىڭ پەزىلىتى ئۇنـ دىنمۇ چوڭ ئىكەنلىگىنى بىلىمەن.

چوڭ بولسىمۇ كىچىكلەرنىڭ خاتاسى،
ئۇنىدىن چوڭدۇر كاتتىلارنىڭ ئەپۇسى.

ـ دېگەنلىرىڭىز ھەممىسى راست، ـ دەپتۇ قەيزە، ـ ئەمما مەن گۇناكارمەن. گۇناسى بار ئادەم ھەممىشە قورقىدۇ. مەن ھازىر تاپىنىدا يارىسى بار كىشىنىڭ قارا ئاغۇ كېچىدە تاشلىق يەردە ماڭغىنـ غا ئوخشاپ قالدىم. ئۇنداق كىشىلەرنىڭ جاراھىتى تاشقا تېگىش بىلەن تېخىمۇ ئېغىرلىشىدۇ ۋە پۈتى ئۈشتىن چىقىپ يۈمشاق توپـ پىلىق يەردىمۇ ماڭالمايدىغان بولۇپ قالىدۇ. مېنىڭ سېنىڭ خىزمـ تىڭدە قىلمۇھىرىشىمنىڭ مىزاجى ئەنە شۇنداق. شۇنداق ئىكەن، مەن ئۇنىڭدىن قېچىشنى شەرىئەت ۋە مىللەت قائىدە ـ يوسۇنىدا پەرز دەپ بىلىمەن. ھوكۇمالار "ئۇچ خىل كىشى ھىكمەت رە ـ ۋىشىدىن يىراق ۋە ئەقىل يولىدىن تاشقىرىدۇر" دەپ ئېيتىشقان. بۇنىڭ بىرىنچىسى، ئوزىنىڭ كۈچ ـ قۇۋۋىتىگە ئىشىنىپ، ھەرقان ـ داق بالا كەلسە قارشى كېتىۋېرىدىغانلار، بۇنداق كىشىلەر ئاقىۋەت ئوزىنى ھالاكەتكە سالىدۇ؛ ئىككىنچىسى، تائام ۋە شاراپنىڭ ئو ـ زىگە يېتەرلىك مىقدارىنى بىلمەيدىغانلار ۋە مەيدىسىنىڭ ھەزىم قىلىشقا ئاجىز كېلىشىدىن قورقماي يەۋېرىدىغانلار، شۇبھىسىزكى، بۇنداق كىشىلەر ئوز جېنىنىڭ دۇشمىنىدۇر. ئۈچىنچىسى، ئاداۋەت ئەھلىنىڭ سوزىگە مەغرۇر بولۇپ، ئۇلارنىڭ خوشامەتلىرىگە ئالدانـ غانلار، بۇنداق كىشىنىڭ ئىشى ئاخىرى ھەسرەت ـ نادامەت ۋە پۇشايمان كەلتۈرىدۇ.

دۇشمىنىڭىز ھىلىسىدىن بولما غاپىل ھېچقاچان،
قۇدرىتىڭىز بارىچە قاچ ئۇ تاماندىن ھەرقاچان.

ـــ هەي قەيزە، ـــ دەپتۇ پادىشا، ـــ مەن ساڭا ھەرقانچە مەرھەمەت ۋە ئىلتىپات كورسەتسەمۇ ۋە شۇنچە دوستانە نەسىھەتلەرنى ئېيتسامۇ، سەن تارتىنىپ بويۇن تولغاۋېرىسىنا! نەسىھەتنى قوبۇل قىلمايدىغان كىشىگە قىلغان نەسىھەت خۇددى زاھىتنىڭ بورىگە قىلغان نەسىھىتى پايدا بەرمىگەندەك بىر ئىش بولمىدىكەن - دە!

ـــ ئۇ قانداق ئىش ئىكەن؟ ـــ دەپ سوراپتۇ قەيزە.

ـــ بىر پاك كورۇنۇشلۇك زاھىت بار ئىكەن، ـــ دەپ ھىكايەسىنى باشلاپتۇ پادىشا.

زاھىت بىلەن بورىنىڭ ھىكايىسى

بىر پاك كورۇنۇشلۇك زاھىت بار بولۇپ، ئۇ ھەر كۈنى بەلگىلىك تائەت - ئىبادىتىنى تۈگەتكەندىن كېيىنكى ۋاقتىنىڭ ھەممىسىنى خالايىققا نەسىھەت قىلىش بىلەن ئوتكۈزىدىغان كىشى ئىكەن. بىر كۈنى، سەھرادىن ئوتۇپ كېتىۋېتىپ، ھېرىس ئاغزىنى ئېچىپ تاما كوزى بىلەن تەلەپ يولىغا قاراپ، پۈتۈن ھىممىتىنى بىگۇنالارغا ئازار بېرىشكە قارىتىپ جانلىقنى جانسىز قىلىپ، تويماس نەپسىنى خوشال قىلماقتا تەييار تۇرغان بىر بورىنى كورۈپ قاپتۇ.

زالىمنى كور، جاھىللىقتىن كىشىگە،
مىڭ زىيان يەتكۈزگۈسى بىر نەپ ئۈچۈن.

زاھىت شەپقەت يۈزىسىدىن ئۇنىڭغا نەسىھەت قىلىشقا باشلاپتۇ ۋە شۇنداق دەپتۇ:

ـــ ھەي زالىم، بۇندىن كېيىن ئەمدى ھەرگىزمۇ خالايىققا قويىلىرى تەرەپكە يېقىن يولىمغىن ۋە ئاجىز ھەم بىچارە-

لەرگە قەست قىلمىغىن. چۈنكى زۇلۇمنىڭ ئاقىۋىتى ئوقۇبەت، ئاخىرى ئاخىرەت ئازاۋى بولىدۇ.

زۇلۇم بىلەن ھەر كىشى بولسا خۇرسەنت،
قولى بىلەن پۈتىغا سالغۇسى يەنت.
كورسەمۇ ئۇ ھازىرچە كاتتا دولەت،
لېكىن تېزدىن يەتكۈسى ئاڭا مېھنەت.

زاھىت يۇقۇرقىدەك ماقالىلار بىلەن سوزلەپ، ئۇنىڭ خەلق قويلىرىغا زىيان سېلىشنى تەرك ئېتىشى ئۈچۈن ۋەز ئېيتىشقا كىرىشىپتۇ. لېكىن:

ــ ھەي شەيخ! نەسىھەت قىسمىنى قىسقا قىل، ماۋۇ جاڭگالنىڭ كەينىدە قويلار ئوتلاۋاتىدۇ. ئۇلاردىن بەزىسىنىڭ قارنىنى يېرىپ، بەزىسىنى ئېلىپ قېچىشنىڭ پۇرستى ئوتۇپ كېتىدۇ بىكار. ئۇ ھالدا ھەسرەت ۋە نادامەت پايدا بەرمەيدۇ ماڭا! ــ دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ ئۇنىڭغا بورە.

بۇ مىسالنى كەلتۈرۈشۈمدىن غەرەز شۇكى، مەن ساڭا شۇنچىلا نەسىھەت قىلسامۇ، سەن ئوز پەيلىڭدىن يانمايۋاتسەن ۋە سوزۈمگە ئىلتىپات قىلمايۋاتسەن.

مەن تەرەپكە قارىغىن ئەي باغرى تاش،
ئىلتىپات بىرلە سوزۈمگە سال قۇلاق.

ــ مەن ئەقلىم نەسىھەتچىسىدىن نەسىھەتلەرنى ئاڭلىدىم ۋە پەم ۋائىزىدىن پەنت ئالدىم ھەم ئۇنىڭدىن بەھرىلەندىم. شۇڭا مەن ھەمىشە ھەزەر قىلىشىم، ھەزەر ئىشىگىنى تۇتۇشۇم، تەجرىبە ئەينىگىگە قاراپ تۇرۇشۇم كېرەك. مەن قورقۇنچىدىن شۇ يەرگە كەلدىمكى، شۇ تاپتا مەن، ماڭا كىشىنىڭ قولى يەتمەيدىغان،

كوزى ئۇلۇشالمايدىغان يەرگە كەتمەكتىك كويدا! مەن. مېنىڭ بۇ يەردە بۇنىڭدىن ئارتۇق تۇرۇشۇم ھارام. چۈنكى مەن سېنىڭ مې-نىڭ قېنىمنى ھالال دەپ تونۇغانلىغىڭنى ھەم مۇرۇۋەت شەرتىدە جايىز بولمايدىغان ئىشنى قىلىشىنى راۋا كورگەنلىگىڭنى بىلىمەن، بەس! بۇنداق ھالدا مېنىڭ بۇ يەردە توختىشىم مەكرۇ ۋە كېتە-شىم ۋاجىپتۇر. بۇ يەردە بۇنىدىن ئارتۇق تۇرۇشۇم خوپ ئەمەس، — دەپتۇ ئۇنى ئاڭلىغان قەيزە.

— بۇ يەردە ساڭا ھەممە مەنسەپەت جابدۇقلىرى تەييارغۇ! راھەت - پاراغەت ئىشكلىرى كوڭلۇڭگە ئوچۇقتۇ! شۇنداق تۇرۇق-لۇق سەپەر مۇشەققىتىنى ئىختىيار قىلىشىڭ ۋە باشقا جايلارغا بېرىپ كۇن كەچۈرۈش ئۈچۈن تەرەددۇت قىلىشقا ھىچقانداق سە-ۋەپ يوقتۇ؟ — دەپتۇ پادىشا.

— ھەرقانداق كىشى مۇنۇ بەش خىسلەتنى ئومۇرنىڭ سەر-مايىسى ۋە يول جابدۇغى قىلسا، ھەر قەيەرگە بارسا غەرىزى ھا-سىل بولىدۇ ۋە ئۇزىگە ھەمسوھبەت تېپىپ ئىززەتلىك بولىدۇ، — دەپتۇ قەيزە. — ئۇنىڭ بىرىنچىسى، بەتقىلىقلىقتىن يىراق بولماق؛ ئىككىنچىسى، ياخشى ئىش قىلىدىغان بولماق؛ ئۈچىنچىسى، تۇھ-مەت قىلىدىغان ۋە رىيا قىلىدىغان ئىشلاردىن پەرھىز قىلماق؛ تۆتىنچىسى، ياخشى خۇيلۇق بولماق؛ بەشىنچىسى، ھەممە ۋاقىتتا ئەل بىلەن ياخشى چىقىشماق ۋە ئەدەپ ساقلىماق. بۇ سۈپەتە-لەرنى ئۇزىگە جەم قىلغان كىشى ھىچقانداق جايدا غېرىپ بولۇپ قالمايدۇ، بەلكى غېرىپلىقنى يەرلىكلىككە ئالماشتۇرىدۇ. ئەقىللىق كىشى ئەگەر ئۇز يۇرتىدا ئۇرۇق - تۇققانلىرىدىن خاترجەم بولال-مسا، ئۇلاردىن ئايرىلىپ سەپەر قىلىشى كېرەك، چۈنكى ئۇلارنىڭ ھەممىسىگە بەدەل تېپىلسىمۇ ئۇز زاتىغا بەدەل تېپىلمايدۇ.

قىلالمساڭ ئەگەر يۇرتۇڭ ئىچرە كوڭلۇڭنى خوشال،
نە قىلارسەن ئۇيۇڭ ئىچرە ئەسىر بولۇپ ئولتۇرۇپ.

كەتسەڭمۇ گەر ئۇزگە يۇرتقا تاپالارسەن يارۇ-دوست،
يۇرسەڭ ئەگەر ھەر ماكاندا ئەدەپ-ئەخلاقلىق بولۇپ.

ــ بارغان يېرىڭدە قانچىلىك ۋاقىت تۇرسەن؟ قايسى زامان-غىچە توختايسەن؟ ــ دەپ سوراپتۇ پادىشا.
ــ مېنىڭ بېرىشىمدىن يېنىشىمنى ئۇمىت تۇتمىغىن ۋە كېتىشىمدىن كېلىشىمنى تاما قىلمىغىن، ــ دەپتۇ قەيسەر، ــ سېنىڭ بۇ سوئالىڭ ۋە مېنىڭ جاۋاۋۇم، خۇددى ناۋاي بىلەن ئەرەپنىڭ ھىكايىسىغا ئوخشاپ قالدى.
ــ ئۇ قانداق ھىكايە ئىكەن؟ ــ دەپ سوراپتۇ پادىشا.
ــ بىر ئەرەپ، ــ دەپ ھىكايىسىنى باشلاپتۇ قەيسەر.

ئەرەپ بىلەن ناۋاينىڭ ھىكايىسى

بىر ئەرەپ بايا‌ۋانلارنى كېزىپ، ئاخىرى باغداتقا كەپتۇ ۋە دەجلە دەريا‌سىنىڭ قىرغىغدىكى بىر ناۋاينىڭ دۆڭىنى كورۇپ تۇر. قارىسا گىردىلەر تولۇن ئايدەك پارقىراپ، ئاق نانلار ئاپتاپتەك يارقىراپ، توقاچلار مەھبۇبلار رۇخسارىسىدەك ناز قىلىپ، كاكچىلار دىلبەرلەر يۈزىدەك دىلنىڭ زوقىنى تارتىپ تۇرغان ئىكەن.

ناۋاي تونۇرى خۇددى خىلىل گۈلزارىغا ئوخشار①،
ھەرلەھزە چىقار پاكىزە نانلار گۈل كەبى ئاندىن.

ئەرەپ بىچارە نانىنىڭ پۇرىغىدىن يېگى ھايات تېپىپتۇ. ئۇ نانىنىڭ يۈزىنى كورۇپ سەۋرە ياقىسىنى يىرتىپ، ناۋاينىڭ قېشىغا

① نەمرۇدنىڭ ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنى كويدۇرۇش ئۈچۈن ياقىقان ئوتلىرى گۈلزارغا ئايلىنىپ كەتكەن ئىكەن. بۇ يەردە ئەنە شۇ تەمسىل ئىشارەت قىلىنغان.

كەپتۇ ۋە دەپتۇ:

ــ ھەي خوجايىن! قانچە پۇل بىلەن مېنى نانغا تويدۇرالايسەن؟ ناۋاي: "ناھايىتى بىر پاتمان ياكى ئىككى-ئۈچ پاتمان نان بىلەن تويار" دەپ ئويلاپ:

ــ يېرىم تىللا بېرىپ، قانچىلىك يەسەك يىگىن، ــ دەپتۇ.

ئەرەپ يېرىم تىللا بېرىپتۇ-دە، دەريانىڭ لېۋىگە ئولتۇرۇپتۇ. ناۋاي ئانا كەلتۈرۈپ بېرىپتۇ. ئەرەپ نانىنى سۇغا تۇگۈرۈپ يەيشكە باشلاپتۇ. ئەرەپ بىر تىلالىق نان يەپ بولغان بولسىمۇ، يەنىلا نان تەلەپ قىلىپتۇ. ئاخىرى ناۋاي بىتاقەت بولۇپ، شۇنداق دەپتۇ:

ــ ساڭا راسا ئىشتىھا بەرگەن ئىكەن-دە بۇرادەر! خۇداھەقى ماڭا ئېيتقىنا، سەن قاچانغىچە نان يەۋېرىسەن؟

ــ ھەي خوجايىن، بىسەۋرىلىك قىلما، تاكى بۇ سۇ ئېقىشى تۇتىمغىچە مەن نان يېيىشتىن توختىمايمەن، ــ دەپ كۈلۈپ جاۋاپ بېرىپتۇ ئەرەپ.

بۇ مىسالدىن غەرەز شۇكى، پادىشا مەن ھاياتىم ئىچىدە قورقۇپ ئوتمەن، شۇڭا ۋىسالدىن بەھرە ئېلىشىمنى مۆمكىن ئەمەس دەپ بىلىمەن. روزىگار ئوتتۇرىسىغا شۇنداق جۇدالىق سالدىكى، ۋىسال ئېھتىمالى يوق. مۇندىن كېيىن ئەگەر سېنى ناھايىتى بەك سېغىنىپ كەتسەم سەھەر شامىلىغا ئەرز قىلىپ، دىدارىڭنى خىيال ئەينىگىدە كورۇۋالارمەن.

بولمىسمۇ يار ۋىسالى، يادى بىرلە مەن خوشال،
بولمىسا ئاي، شام بىلەنمۇ كۆلبىمنى روشەن بولۇر.

پادىشا كوزىدىن ھەسرەت تامچىلىرىنى ئاققۇزۇپتۇ ۋە ئۇ زېرەك قۇشنىڭ تۇزاقتا ئىلىنمايدىغانلىغىنى، ئىنتىقام ئېلىش مۇيەسسەر بولمايدىغانلىغىنى، ھەرقانچە ۋەدە دانىلىرىنى چاچقان بولسىمۇ

مسمۇ ئۇنىڭغا ئىلتىپات قىلمايدىغانلىغىنى چۈشىنىپتۇ.

ــ ئەي پادىشا، ھەرقانچە مەرھەمەت بىناسىنى ۋە خاتىرە جەملىك خەۋىرىنى قەسەم بىلەن تەكىتلىسەكمۇ، خىزمەت ھالقىسىنى بويۇنۇمغا سالمايمەن، ــ دەپتۇ قەيزە.

پادىشا قەيزىنىڭ پۇتىغا سانچىلغان ئازار تىكىنىنى ھىلە يىڭنىسى بىلەن چىقىرىشقا بولمايدىغانلىغىنى، ئەمدى ئاتقان ئوقنىڭ قايتمايدىغانلىغىنى چۈشىنىپ شۇنداق دەپتۇ:

ــ ئەي قەيزە، ۋىسال بوستانىنىڭ ھىدى جان دېمىغىمغا يەتمەيدىغانلىغىنى ۋە ئۇمىت ئەينىگىمدە سوھبەت چېھرىسىنى كۆرەلمەيدىغانلىغىنى چۈشەندىم. ئەمما، نەسىھەت سىرى بىلەن كۆڭۈل ئەينىگىمدىكى غۇبارنى ئېرتىپ، ھاياتىم ئۈچۈن سائادەت كەلتۈرگۈدەك بىر ــ ئىككى ئېغىز سوزنى يادىگار قىلىپ قالدۇرۇشۇڭنى ئۈمىت قىلىمەن.

ــ ئەي پادىشا، ــ دەپتۇ قەيزە، ــ جاھاندىكى ھەممە ئىشلار تەقدىرگە مۇۋاپىق بولىدۇ. شۇڭا ئۇنى يا ئىلگىرى ــ كېيىن ياكى ئاز ــ كوپ قىلغىلى بولمايدۇ. بىر كىشىنىڭ نامى ئەمەلگە سائادەت مەنسىپى بۇيرۇتۇلگەنلىكى ياكى شۇملۇق سەھىپىسى بېزىلغانلىغىنى ھېچكىم بىلمەيدۇ. لېكىن ئېھتىيات شەرتىنى بىجا كەلتۈرۈپ، ساۋاپلىق ئىشلارنى قىلىش ھەممە كىشىلەر ئۈچۈن ۋاجىپتۇر. ئەگەر مۇۋاپىق كېلىپ قالسا، ئۇلۇغلۇق تەختىدە ئولتۇرالايدۇ ۋە دوستلار قېشىدىمۇ مەغرۇر، تەنە قىلغۇچىلارنىڭ تەنىسىدىنمۇ يىراق بولالايدۇ. يەنە شۇنى بىلمەك كېرەككى، نەپ ئالغىلى بولمايدىغان مال ماللارنىڭ ئەڭ ئوسالىسىدۇر. پۇقرالارنى باشقۇرۇشتا بىپەرۋالىق قىلىدىغان پادىشالار پادىشالارنىڭ غاپىللىراقىدۇر. زوروزىيەت ۋەقىتىمنىچلىق چېغىدا دوستىدىن يۈز ئوروگۈچىلەر دوستلارنىڭ پەست ۋە يامانراقىدۇر. ئوز ئېرىنى ياخشى كورمەيدىغان خوتۇن خوتۇنلارنىڭ ئەسكىراقىدۇر. ئاتا ــ ئانىسىغا ئىتائەت قىلىشتىن بويۇن تارتىدىغان پەرزەنت پەرزەنتلەرنىڭ يامانراقىدۇر. ئەمىر

لىك ۋە ئەرزانچىلىق بولمىغان شەھەر شەھەرلەرنىڭ ۋەيرانرا-
قىدۇر. سوھبەتلەشكۈچىلەرنىڭ كۆڭلى ساپ بولمىغان ئولتۇرۇش
سوھبەتلەرنىڭ ناخۇشراقىدۇر. مەن بىلەن پادىشانىڭ ئوتتۇرىسىغا
شۇنداق ۋە خەرخەشلىك چۈشتى. ئەمدى ۋىدالاشماق ئەلادۇر.

قەيزە شۇ سوز بىلەن ئوز گېپىنى ئاخىرىغا يەتكۈزۈپ، ئاي-
ۋان ئۈستىدىن ئۈچۈپ كېتىپتۇ. پادىشا ھەيرانلىق بارمىغنى چىش-
لەپ، پۈشايمان قىلىپ ئاھ تارتىپتۇ ۋە:

جاننى كويدۇرگەن بۇ دەرتنى كىمگە ئەيلەرمەن ئايان،
تەييارلاندى تۇيۇقسىز شۇ دەم بولماقتا راۋان.
ئىلتىجا قىلسامۇ شۇنچە قىلدى يار ئوز گېپىنى،
ئاخىرى كەتمەكچى بولدى، قەست قىلىپ ئالماقتا جان.

دەپتۇ.

مانا بۇ ھەسەت قىلغۇچى ۋە ئاداۋەت ساقلىغۇچىلارنىڭ
مىكرىدىن ساقلىنىپ، ئۇلارنىڭ غەرەز ئارىلاشقان دوستلۇغىغا ئە-
شەنمىگەن كىشىلەرنىڭ داستانى. ھەقىقەتەنمۇ ئازار تاپقان دۇش-
مەن ئىنتىقام ئېلىشقا بەل باغلايدۇ. ئەقىل ئىگىلىرىنىڭ روشەن
كۆڭۈللىرىگە مەخپى ئەمەسكى، بۇ سوزلەرنى بايان قىلىشتىن غە-
رەز: ئەقىللىق كىشىلەر زامان ھادىسىلىرى ۋە جاھان ئىشلىرىدا، بۇ
سوزلەرنى پېتەكچى قىلىپ، ئىشلىرىنىڭ يېنىسىنى ئەقىل ۋە تەد-
بىر ئاساسىغا قويۇپ، ئېھتىيات بىلەن ئىش كورۇشى، ھەرقانداق
بىر ئەھۋال ئاستىدىمۇ كۆڭلىدە دۇشمەنلىك ساقلاپ يۈرگەنلەرگە
ئىشەنمەسلىگى، ئۇلارنىڭ ھىلە-مىكرلىرىنىڭ ئاپىتىدىن ۋە ئىنتى-
قام ئېلىش، ئاداۋەت ساقلاشلىرىنىڭ زەربىدىن خاتىرجەم بولماس-
لىغى كېرەك دەمەكتۇر.

ئەگەر "دىلىم تاپمىسۇن رەنجى" دىسەڭ،
قۇلاغىڭغا بۇ گەپنى تاققايسەن.
دۇشمىنىڭدىن ھەرئان قىلىپ ئېھتىراز،
قانچە ياخشى كورۇنسىمۇ قاچمايسەن.
ئاداۋەت ئەھلىگە يولەنمەك يامان،
ئىشەنمەك زىياندۇر، زىياندۇر، زىيان.

توقتۇرنىچى باب

ئەپۇقلىش پادىشالارنىڭ ياخشى پەزىلەتلىرىدىن بىرى ئىگەنلىگى توغرىسىدا

دابشلىم شاھ ھورمەت يۈزىسىدىن دانىشمەن قەلب ئىگىسى بەرھەمەنگە شۇنداق دەپتۇ:

ــ ئاداۋەت پەيدا بولغاندىن كېيىن دۇشمەنلىدىن كۆڭلى ئارام تاپمىغان، دۇشمىنىدە گىنە ـ ئاداۋەت ئەسىرىنى كورگەنلىدىن كېيىن ھەر قانچە مەرھەمەت ۋە خوشامەت قىلغىنى بىلەن ئۇنىڭدىن غاپىل بولمىغان كىشىلەرنىڭ مىسالىنى ئاڭلىدىم. ئەمدى كۆڭلۈمگە مۇنداق ئىشتىياق چۈشتى، تىوقتۇزىنچى ۋە ـ سىيەتنىڭ مەزمۇنى بويىچە، پادىشالارنىڭ ئەپۇلىرىغا مىسال بولىدىغان داستانلارنى بايان قىلغايىمەن. پادىشا ئوز خزمەتكارلىرىدا خاتالىقنى كورگەن ۋە ئۇنى ئوتكۇزۇۋەتكەندىن كېيىن ئۇلاردا ئىكىنچى قېتىم ئەيىپ ۋە گۇنا سادىر بولغان بولسا بۇ ئىككىنچىسىدە ئۇلارغا يەنە مەرھەمەت قىلىشى كېرەكمۇ يوقمۇ؟ ئۇلارغا بېگىدىن مەنسەپ بېرىپ، يەنە ئاۋالقىدەك ئىشىنىش ھۇشيارلىق ۋە ئېھتىيات شەرتىگە مۇناسىپ كېلەمدۇ يوق؟ بۇنىڭغا ئالاقىدار مىسالىلاردىن تەپسىلات سوزلەپ بەرسەك.

بىدپاي ھەكىم جانغا راھەت بېغىشلىغۇچى ئىبارىلەر بىلەن

شۇنداق جاۋاپ بېرىپتۇ: سەل - پەل خاتالىق سادىر بولۇشى بىلەنلا، ئۇنى جازالاشقا ئەمر قىلسا، مۇلازىملارنىڭ ئىختىقادى قايتىدۇ - دە، ھېچكىم پادىشاغا ئىشەنمەيدىغان بولۇپ قالىدۇ، نەتىجىدە، بۇ ھالدىن ئاخىرى ئاللەت پەيدا بولىدۇ. ئۇنىڭ بىرى شۇكى، پادىشالىق ئىشلىرى يۇرۇشمەي ۋە پۈتمەي قالىدۇ. ئىككىنچىسى، پادىشامۇ ھەم گۇناھكارلارمۇ ئەپۇنىڭ لەززىتىدىن نېسىۋىسىز قالىدۇ. كاتتا پادىشالاردىن بىرى: "ئەگەر خەلق مېنىڭ جېنىمنىڭ تامغى ئەپۇ چاينالمىدىن قانداق لەززەت تاپىدىغانلىغىنى بىلىدىغان بولسا، مېنىڭ دەرگاھىمغا گۇنا ۋە خىيانەتتىن بولەك تۇھپە ئېلىپ كەلمىگەن بولاتتى" دىگەن ئىكەن.

ئەپۇ قىلماقتىن ماڭا بىھساپ ۋە بىساناق،
لەززەت تېپىلىشنى بىلگەن بولسا گۇناھكار.
ھەر دائىم بىر قەست بىلەن ئوتكۇزۇپ كوپ خاتالىق،
كەلتۇرەتتى ئالدىمغا گۇنالارنى كوپ قاتار.

پادىشالارنىڭ ھاللىرىنىڭ جامالىغا ئەپۇدىن ئۆزگە ھېچ - قانداق ياسداق ياراشمايدۇ. ئۇلۇغلارنىڭ قەدرى - قىممىتىنىڭ كامالىتىگىمۇ مەرھىمەتتىن روشەنرەك بىرەر دەلىل يوق. بىر ئادەمنىڭ كۆچ - قۇۋۋىتىنى ئۇنىڭ ئوز ئاچچىغىنى باسالىشى بىلەن بىلىنىدۇ. ھوشيارلىق ۋە ئەرلىگىنىڭ ئەسىرىنى غەزىۋىنىڭ قىزىق شەرۋىنىنى ئىچەلىشى بىلەن ئولچىسە بولىدۇ.

مەرتلىگىنى كۆچ بىلەن دەپ، قىلما گۇمان،
غەزەپنى باسالىغ ئىرۇرسەن پەھلىۋان.

پادىشانىڭ خۇي - پەيلىنىڭ ياخشىراغى: "ھادىسە ۋاقتىدا

ئەقلىنى ئۆزىگە ھاكىم قىلغان بولۇش، ھېچ ۋاقىتتا خۇيىنى مەرھەمەت ۋە سىياسەتتىن خالى قىلماي تۇتۇش" تىن ئىبا - رەتتۇر. ئەمما مەرھەمەت بوشاڭلىق بولۇپ قالماسلىقى، سىياسەت زۇلۇم بولۇپ قالماسلىقى كېرەك. شۇنداق بولغاندىلا سەلتەنەت ئىشى گۈزەللىك ۋە ئۇلۇغلۇق بىلەن زىننەت تاپىدۇ ۋە مەملە - كەتنىڭ مادارى خەۋپ بىلەن ئۇمتنىڭ ئارىسىدا بولىدۇ. يەنى ئىخلاسمەنلەرمۇ ئىلتىپاتتىن نا ئۇمىت بولمايدۇ؛ پىتنە - پاساد - چىلارمۇ ئەلنى بۇزۇپ، پىتنە قوزغاشقا سىياسەتتىن ئەمىن بولالمايدۇ.

ئېلىنى شۇنداق تۇتاتتى جەمشىت،
بېرىپ بەزى خەۋپ، بەزىدە ئۇمىت.

ئىسلام ھوكۇمالىرى: "تەڭرى تائالا قۇرئاندا بەندىلەرگە ياخشى خۇيلارنى تەلىم بەرگەن. ئەزەلدە سائادەت يار ۋە مەدەتكار بولغان كىشى قۇرئان ھوكۇملىرىنى كۆڭلىگە قىبلە ۋە جېنىغا كەئبە قىلىشى كېرەك" دەپ ئېيتقان. تەرىقەت پىرلىرىدىن بىرى ھەقىقەت تىلى بىلەن مۇنداق دېگەن: "ئاچچىقنى يۇتماق دېگەنلىك ئوقۇبەت قىلىشقا ھەركەت قىلماسلىق دېگەنلىكتۇر. ئەپۇ دېگەنلىك مالالىق ئەسرىنى كۆكلىدىن تامامەن چىقىرد - ۋېتىش دېگەنلىكتۇر. ياخشى ئىش دېگەنلىك گۇناھىنى ئەپۇ قىلغان دوستىغا يەنە بۇرۇنقىدەكلا مېھىر - شەپقەت كورسىتىش دېگەنلىكتۇر".

بۇ سوزنىڭ مەھسۇلى شۇكى، ئىشلار بىناسىنى ئىلتىپات ۋە يۇمشاقلىق ئاساسىغا قويۇپ، ھەممە ئىشلاردا دوستلارغا مۇرۇۋۋەت، دۇشمەن بىلەن مادارا قىلماقنى موتسۇەر بىلىمەك كېرەك. «سۇھاھ» دېگەن كىتابتا: "ئەگەر يۇمشاقلىقنى سۇرەتكە كەلتۇرۇش مۇمكىن بولسا، ئۇنىڭ جامالى شۇنداق نۇرلۇق

ۋە پارقىراق بولغان بولاتتىكى، ھەچبىر كۆز ئۇنىڭغا قاراشقا چىدىيالمىغان بولاتتى. ھېچ كىشى ئۇنىڭدىن كۆزىلىرەك ۋە ئۇنىڭدىن ياخشىراق شەكىلنى كورمىگەن بولاتتى" دەپ يېزىلغان ئىكەن.

پۈرسەت كېلىپ قولۇڭغا چۈشكەن بولسا گۈناكار،
ئەپۇ قىلساڭ سەن ئۇنى، ساڭا كېلىپ باش قويار.
قىلمىشىدىن قورقۇپ ئۇ ئالىلبۇرۇن ئولگەندۇر،
گەر ئەپۇدىن تاپسا ھىد، يېڭىۋاشتىن جان تاپار.
مۇمكىن بولسا ئەپۇنىڭ سۈرىتىنى سىزماققا،
ئەپۇ يۈزى قۇياشتەك، نۇرچېچىپ تۇرغان بولار.

ئەگەر چوڭقۇرراق ئويلاپ باقىدىغان بولسا، كىشى ئىنسانىنىڭ شاراپىتى ئەپۇ ۋە ئىھسان بىلەن ئاشىدىغانلىقىنى بىلەلەيدۇ. شۇڭا ئاشۇ ئىككى سۈپەتنى تېپىشقا ھەركەت قىلىماق كېرەك. ھېچكىمگە مەخپى ئەمەسكى، ئادەم گۈنا ۋە غەپلەت، سەھۋەنلىك، خاتالىقتىن خالى بولالمايدۇ. ئەگەر ھەر بىر گۈناغا ئازاپ - ئوقۇبەت، ھەر بىر سەھۋەنلىككە بىر سىياسەت قىلىۋېرىدىغان بولسا، تېز ئاردا پادىشالىقنىڭ مۇھىم ئىشلىرىغا تۇسالغۇ ۋە نۇقسانلار پەيدا بولىدۇ.

ئاچچىق تېزلىك بىلەن ئالساڭ قولغا تېغ،
يەيسەن ئاخىر ئادامەت بىرلە دەرىغ.
تەپەككۇرلۇق ئىش قىلىشنى قويسا باش،
تاپالمىغاي زىبۇ زىننەت بىرلە تاج.

ئىككىنچى تەرەپتىن، پادىشا گۈناكار بولغۇچىنىڭ ئىخلاسىغا ۋە قابىلىيىتىگە قارىشى كېرەك. ئەگەر ئۇنىڭدىن پادىشالىق

ئىشلىرى ئۇچۇن بىرەر مەسلىھەت چىقىدىغان ياكى بىرەر ھادىسە پەيدا بولغاندا ئۇنىڭغا ئېھتىياج چۈشۈشىنىڭ ئېھتىمالى بولىدىغان بولسا، ئۇنىڭغا يەنە ئاۋالقىدەك ئىلتىپات قىلىشى ۋە دەرھال ئۇنى تەربىيەت قىلىشنىڭ پېيىگە چۈشۈشى كېرەك. ئۇنىڭدىن كورۇلگەن سەھۋەنلىكنى ئەيىپ كورمەي، ئۇنىڭ كوڭلىگە قۇۋۋەت بېرىشى كېرەك. چۈنكى پادىشالىقنىڭ مۇھىم ئىشلىرىنىڭ باش - ئۇچى ۋە ھەددى - ھىساۋى يوق. پادىشانىڭ ئوز سىرىگە مەھرەم بولالايدىغان قابىلىيەتلىك كىشىلەرگە ناھايىتى كوپ ئېھتىياجى چۈشىدۇ. شۇنداق ئىكەن، جاھاننى سوراشنىڭ شەرتى شۇكى، پادىشالار ئەقىللىق، قابىلىيەتلىك، قەلبى پاك، دىيانەتلىك، ئوزىنى ئايايدىغان، نەسىھەت قىلالايدىغان، قولىدىن ئىش كېلىدىغان، ئوزىگە تەرەپتار بولغان، ياخشى خۇيلۇق كىشىلەرگە تەربىيەت قىلىشى، ئۇلارنىڭ قولىدىن نىمە ئىش كېلىدىغانلىغىنى، ئۇلارنىڭ قايسىسى نىمە ئىشقا يارايدىغانلىغىنى بىلىشى ۋە ھەر قىسىم كىشىلەرنى ئوز تۇرىگە قاراپ، لىياقىتىگە يارىشا ئىشقا تەيىنلىشى كېرەك. ئەگەر بىرەرسىنىڭ ئەيىۋىنى كورۇپ قالسا ئۇنى يامان كورمەسلىگى كېرەك. چۈنكى مەخلۇقلار ئەيىپسىز بولمايدۇ ۋە ئەل ئارىسىدا "ئەيىپسىز يار ئىزلەيدىغان بولساڭ يارسىز قالىسەن" دىگەن گەپمۇ بار. شۇنىڭ ئۇچۇن، ئەگەر بىر كىم ئوزىگە تاپشۇرۇلغان ئىشنى بېجىرەلمىگەنلىگى ياكى خاتالىق ئوتكۈزگەنلىگىنى بىلسە، گەرچە ئۇ قابىلىيەتلىك ھەم ئەقىللىق كىشى بولغان ھالەتتىمۇ ئۇنى ئىش بېشىدىن يىراق قىلماق ۋە ئەگەر ئۇ نادان ۋە بىئەقىل بولغان بولسا ئۇنىڭدىن پەرھىز قىلىش دەرىجىسىگىچە ئېھتىيات قىلماق ۋاجىپتۇر. بۇ مەنا مەلۇم بولغاندىن كېيىن، ئەمەلدارلارغا ۋە قول ئاستىدىكىلەرگە تاپشۇرغان ئىشلارنىڭ نەتىجىسىدىن مەملىكەتنىڭ باولىق ئىشلىرىدىن بىر قىسل ياكى بىر قارامۇقچىلىق نەرسە ئوزىگە مەخپى قالمىغۇدەك دەرىجىدە

خەۋەردار بولۇش پادىشالار ئۆچۈن پەرزدۇر. بۇنىڭدىن ئىككى تۈرلۈك پايدا ھاسىل بولىدۇ: ئۇنىڭ بىرى، ئەمەلدارلارنىڭ قايسىلىرى خەلقىپەرۋەر ۋە قايسىلىرىنىڭ زالىم ئىكەنلىگىنى مەلۇم بولىدۇ-دە، پۇقرالارغا ياخشىلىق قىلغانلارنى تەربىيەت قىلىپ، خەلققە جاپا سالغانلارنى مەنسەپ ۋە ئەمىلىدىن ئېلىۋەتكىلى بولىدۇ.

خۇدا ھوكمىنى سەن قويساڭ ئەمەلگە،
كى يۇرتۇڭ ئۆچرىماس ھىچبىر خەتەرگە.
رەقىپتۇر ساڭا ھەر زالىم ئەمەلدار،
ساڭا نەپ ئىزلەپ ئەلگە بەرسە ئازار.
خاتادۇر ئۇ كىشىگە بەرسە مەنسەپ،
ئۇنىڭدىن كورگۈسىدۇر خەلق كۆلپەت.
ياماندۇر تەربىيەت قىلساڭ ئاڭا سەن،
ساڭا بىلسەڭ بولۇر ئۇ كاتتا دۇشمەن.

يەنە بىرى شۇكى، مۇلازىملار پادىشانىڭ ئۇلارنىڭ ئىشلىرىدىن خەۋەردار بولۇپ تۇرغانلىقلىرىنى ئاڭلىسا، ھەم ياخشى ئىشقا ۋە ئادالەت قىلغانلارغا ئىنئام بېرىپ تۇرغانلىغىنى كورسە، يامانلىق تەرەپكە ئەسلا قەدەم باسالمايدۇ. بۇ مۇقەددەسكە لايىق كېلىدىغان مەسىلالاردىن بىرى شىر بىلەن چىلىشورنىڭ ۋەقەسىدۇر.

— ئۇ قانداق ۋەقە ئىكەن؟ — دەپ سوراپتۇ راي.

— ھىندىستان دىيارىدا، — دەپ ھىكايىسىنى باشلاپتۇ بەرەھمەن

شىر بىلەن چىلبورنىڭ ھىكايىسى

ھىندىستان دىيارىدا پۈرەيسە ئىسىملىك بىر چىابىورە بار ئىكەن. ئۇ دۇنيادىن يۈز ئورۇگەن، دۇنيانىڭ تەئەللۇقاتىغا ئارقىسىنى قىلغان ئىكەن. ھەمىشە ئوز جىنسلىرىنىڭ ئاۋىسىدا يۈرسىمۇ، گوش يىيىش، قان توكۈش ۋە باشقىلارغا ئازار يەتكۈزۈشتىن پەرھىز قىلىدىكەن.

ئەلەم يەتكۈزمەس ئىدى ھىچ جانغا،
بويىماس ئىدى ئاغزىنى قانغا.

يارانلىرى ئۇنىڭغا نارازى بولۇپ:

— بىز سىبىنىڭ بۇ خۇيۇڭىغا رازى ئەمەسمىز، سەن بىز بىلەن بىللە يۈرگەندىن كېيىن، بىزنىڭ سوھبىتىمىزگە قاتناش - قىن، بىزنىڭ ئورپ - ئادىتىمىزگە رىايە قىلغىن ۋە ئەزىز ئومرۇڭنى رىيازەت زىمنانىدا ئوتكۈزمەي دۇنيا لەززىتىدىن نىسىۋە تاپقىن. بۇ دۇنيادا سىنىڭمۇ نىسىۋەڭ بارلىغىنى ئۇنتۇ - مىغىن، دۇنيانىڭ نىمىتىدىن خالىغانچە يەپ ئىچىپ، خەرج قىلىپ يۈرىۋەرگىن. بۇ دۇنيادا ئەنە شۇ يىمەك - ئىچمەكتىن باشقا نىمە راھەت بولسۇن؟ تۇنۇگۈنكى ئوتكەن كۈنىنى ياندۇر - غىلى بولماس، تاكلا كىلىدىغانىنى تاپىماقىقا جەم قىلىش راۋا ئەمەس. شۇنداق تۇرۇقاۋۇق، بۇگۈنكى كۈنىنى زايا قىلماقنىڭ نىمە پايدىسى بار؟

شات بولايلى، كەل بۇگۈن خىلۋەت ئارا،
تاكلىنىڭ ئەھۋالىنى كىم بىلگۈسى. —

دېيىشىپتۇ.

ــ تۇنۇگۈنكى كۈنىنىڭ قايىتىپ كەلمەيدىغانلىغىنى ۋە ئەتىكى كۈنگە ئىشەنچ قىلغىلى بولمايدىغانلىغىنى ياخشى بىلىپسىلەر، ــ دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ پۈرەيسە ئۇلارغا، ــ ئۇنداق بولسا، بۈگۈن ئەتىنىڭ يولىغا ئوزۇق بولغۇدەك بىر نەرسىنى ساقلاپ قويۇڭلار.

ئىستە بۈگۈن، قالمىسۇن ھېچبىر ماكان،
ئاخىرەت يولىغا ئوزۇق تاپ ھامان.

بۇ دۇنيانىڭ ھەممە ئىشى باشتىن ـ ئاخىر ئەيىپ بولسىمۇ، ئۇنىڭ ئاخىرەتنىڭ زىرائەتگاھى بولۇشتەك ئارتۇقچىلىغىمۇ بار. ئۇنىڭغا ھەرقانداق ئۇرۇقنى تېرىساڭ قىيامەتتە ئۇنىڭ ھوسۇلىنى ئالىسەن.

تېرىمساڭ بولغۇسى ئاخىر يۈزۈڭ،
دان تاپالماستىن سامان كەبى سېرىق.
سەن بۈگۈن گەر قىلمىساڭ تېرىقچىلىق،
تاڭلا خاماندىن تاپالماسسەن تېرىق.

مەرت ۋە ئەقىللىق كىشى ئوز ھىممىتىنى ئاخىرەت ساۋابىنى جەم قىلىشقا سەرپ ئېتىشى كېرەك. ئۇ خەيىرلىك ئىشلار ۋە سەدىقاتلار ئارقىلىق ئەمەلگە ئاشىدۇ. ئەقىللىق كىشى ئوز كۈنلىنى باقى دولەت ۋە جەننەت نېمىتىگە قويۇش كېرەك. بۇ مەقسەت بولسا دۇنيانى تەرك ئېتىش بىلەن قولغا كېلىدۇ.

بۇ دۇنيا ئىمارىتىگە بەرمە ددل،
ئاخىرەت بىناسى تەييارلاڭ.

بۇگۈنكى كۈندۈكتە سىلەرنىڭ قۇۋۋىتىڭلارنىڭ بار ۋاقتىدا، رىسالەت تۇلپارىنى تېرىشچانلىق مەيدانىدا يۈگۈرتۈپ، تەن ساقلىق مۇسابىقىسىدىن بىمارلىق ۋاقتى ئۈچۈن ئېھتىياتچانلىق قىلىپ جۇغلاپ قويۇشۇڭلار كېرەك. قېرىلىق بازىرىنىڭ كاساتلىغىنى كۆزلەپ، يېگىتلىك سەرمايىسىدىن قولۇڭلارغا پايدا كەلتۈرۈشۈڭلار كېرەك. ھاياتلىق مائىدىسىدىن① يوقىلىش بايراۋانىنىڭ سەپىرى ئۈچۈن ئۇزۇق ئېلىشىڭلار كېرەك. بۇزرۇكلاردىن بىرى: "بۇ - گۈنگۈ قىلالايسىلەر، تاڭلا قىلىش قىلالماسلىقنى بىلەيسىلەر" دېگەن ئىكەن.

بىلمىگەندە بار ئىدى كوپ قۇۋۋىتىم،
بىلگىنىمدە قالمىدى ھېچ قۇدرىتىم.

دۇنيانىڭ راھىتى چاقماقنىڭ روشەنلىگىدەك قىسقا، مېھ - نىتى بولسا بۇلۇتنىڭ قاراڭغۇلۇغىدەك ئۇزۇن. شۇڭا ئۇنىڭ نېمىتىگە شات، ئەلىمگە خاپا بولغۇچىلىگى يوق.

بەرسە راھەت خوشاللىقا ئەرزىمەس،
يوقلۇغىغا ئەقىل كىشى غەم يىمەس.

گەپنىڭ خۇلاسىسى، بۇ مېھنەت كۈلپىسىنىڭ دوستلۇغىغا كۆڭۈل بەرمەك ئالى ھىممەتلىكتىن ئەمەس؛ بۇ تەۋرەپ تۇرغان جايغا ئىمارەت سالماق دانالىقتىن ئەمەس.

ئولتۇرغىلى بولمىغىدەك سارايىنى،
ياساپ يۈرمەي تاشلىغىن ئوز ھالىغا.

① مائىدە: بۇرۇنقى زاماندا ئاسماندىن مائىدە ئىسىملىك زىيا - پەت چۈشكەنلىكى ئىكەنمىش.

ـــ هەي پۇرەيسە، ـــ دېيىشىپتۇ ئۇلار، ـــ سەن بىزنى دۇنيا نېمەتلىرىنى تاشلاشقا تەرغىپ قىلىۋاتمىسەن، لېكىن بىز خۇدايىتائالا بىرگە نېمەت ئۈچۈن بەرگەن نەرسىلەردىن لەززەت ئېلىۋېرىمىز ۋە مەنپەئەتلىنىۋېرىمىز.

ـــ دۇنيانىڭ نېمەتى دېگەن ئەقىلسىز كىشىلەر ئۈچۈن ئۇزۇنغا ياخشى نام كەلتۈرۈش ۋە ئاخىرەت يولىنىڭ ئوزۇقىنى تەييارلاشتىكى بىر ۋاستە؛ ئۇ باشقىلارغا ئازاپ ـ ئوقۇبەت سېلىش ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى ئاخىرەت ساۋابىنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن ۋاستە قىلىنغان. ئەگەر سىلەر ئىككى جاھاننىڭ سائادىتىنى ئىستەيدىغان بولساڭلار، ھەرگىز ئۇ گېلىڭلارنىڭ راھىتى ئۈچۈن باشقا جانۋارلارنىڭ جانلىرىغا زامىن بولماڭلار. ھەر-قانداق بىر لوقما قولۇڭلارغا ئازارسىز كېلىدىغان بولسا، ئۇنىڭغا قانائەت قىلىڭلار، ئەقىل ۋە شەرىئەتكە خىلاپ كېلىدىغان ھەر-قانداق ئىشقا مېنى تەكلىپ قىلماڭلار. چۈنكى ئۇنداق ئىش ماڭا ياراشمايدۇ. ئۇنداق يامان ئىشتا سىلەرگە ھەمكارلاشسام ئۇ ماڭا ئازاپقا سەۋەپ بولۇپ قالىدۇ. ئەگەر مېنى بۇنداق تەكلىپ بىلەن ئازاپ ـ ئوقۇبەتكە سازاۋەر قىلماقچى بولساڭلار ماڭا ئىجازەت بېرىڭلار، مەن سىلەردىن جۇدا بولۇپ، باشقا ـ غەيرىنىمۇ كورمەي، خىلۋەتتىنا بىر بۇلۇڭدا ئولتۇراي، ـــ دەپ پۇرەيسە ئۇلاردىن ئايرىلىپ خىلۋەت جايىنى ماكان قىلىپتۇ.

يارانلىرى پۇرەيسىنىڭ تەقۋادارلىق ۋە زاھىتلىق بىساتىدا مەزمۇت ئورۇن تۇتۇپ ئولتۇرغانلىغىنى كورۈشۈپ، ھەممىسى ئۇنىڭغا ئېتىقات باغلاپ، ئاۋال ئۇنى يولدىن يانىدۇرماقچى بولغانلىغىغا پۇشايمان قىلىشىپتۇ ۋە ئوزرە ئېيتىپ توۋا قىلىشىپتۇ. نەتىجىدە ئازغىنا ۋاقىت ئىچىدە، ئۇنىڭ تەقۋا ۋە رىيازىتىنىڭ ئاۋازى پۈتۈن ئەتراپقا تارقاپ، پەرھىزكارلىغىنىڭ شوھرىتى تەرەپ ـ تەرەپكە يېيىلىپتۇ. پۇرەيسىنىڭ مەنزىلىگە يېقىن بىر جايدا، ئۇنىڭ گۈزەللىگىدىن رەشك قىلىپ، باغى ئېمرەمىۇ يۇزىنى

جاپا نەقاۋنغا ئورايدىغان ۋە راھەتلىك شامىلىنىڭ يېلىپۈشى ئولگەن كوگۈللەرگىمۇ ھايات بېغىشلايدىغان دەرسىدە گۈزەل بىر ئورمان بار ئىكەن.

ئەجەپ كەڭرى دىيارى شۇنچە ئاۋات،
ئەجەپ ياخشى ھاۋاسى جانغا راھەت.

ئورماننىڭ چوڕىسىدە خۇددى نازىنىنلارنىڭ زۇلپىغا ئوخشايدىغان گۈزەل ئوت - چۆپلەر ئوسكەن بولۇپ، ئۇ جايىنىڭ سۈيى، ھاۋاسى ئوبدان بولغانلىقى ئۈچۈن، ئۇرغۇن ياۋايى ھايۋانلار شۇ جايدا جەم بولغان ئىكەن ۋە ئۇلارغا ھەيۋەتلىك ۋە سولەتلىك بىر شىر پادىشالىق قىلىدىكەن.

نەرسى گۈلدۈردەك ئاۋازى يوغان،
كوزىدىن چاقماقتەك ئوتلار چاقنىغان.

ئۇ ئورمان ئەھلىنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭغا ئىتائەت قىلىدىكەن ۋە ئۇنىڭ ھەشەمىتىنىڭ پاناھىدا ياخشى كۈن كەچۈرىدىكەن. ھەممەيلەن ئۇ شىرنى كامجۇي دەپ ئاتايدىكەن. ئۇ ئەنە شۇ لەقەم بىلەن پۈتۈن مەملىكەتكە مەشھۇر بولغان ئىكەن.

بىر كۈنى كامجۇي دولەت ئەركانلىرى بىلەن ھەر باپتىن سوزلىشىپ ئولتۇرغاندا، گەپ ئارىسىدا پۈرەيسىنىڭ گېپىگە چىقىپ قاپتۇ ۋە ھەممەيلەن ئۇنىڭ ياخشى تەرىپى ۋە ياراملىق ئەخلاقىنى ماختاپتۇ. ئۇنىڭ تۇغرىسىدا ئېيتىلغان سوزلەرنى ھەر تەرەپتىن پادىشانىڭ قۇلىغىغا يەتكۈزۈشۈپتۇ. شۇنىڭ بىلەن پادىشا جان دىلى بىلەن پۈرەيسىنىڭ سوھبىتىگە مايىل بولۇپتۇ. شۇنداق قىلىپ پۈرەيسە بىلەن مۇلاقات بولۇشقا كامجۇينىڭ زوق - شوقى ئېشىپ، ئۇنى چاقىرىپ كېلىشكە

كىشى ئەۋەتىپتۇ. ئۇمۇ شاھنشاھنىڭ پەرمانىنى تۇتۇپ، دەرھال ئۇنىڭ قېشىغا ھازىر بولۇپتۇ. پادىشا ئۇنىڭغا ئىززەت ۋە ھۆرمەت كۆرسىتىپ، مەجلىسنىڭ تۆرىدىن ئورۇن بېرىپتۇ ھەم ئۇنى سىناپ كۆرۈپ بېقىپ، ئۇنىڭ پەزىلەت ۋە ئەدەپ-ئەخلاقىنىڭ بېپايان دەرياسى ھەم ھەقسىزلىق ۋە مەرىپەتنىڭ كامالەت گۈلھەرلىرى بىلەن تولغان خەزىنىسى ئىكەنلىگىنى كۆرۈپتۇ. ئۇنى ئىش بىلەرمەنلىك، مۇھىم ئىشلارنى بىر تەرەپ قىلىش، سوزگە ماھىرلىق ۋە چارە-تەدبىرگە قابىلىق تەرەپلەر-دىنمۇ ئىمتىھان قىلىپ كۆرۈپ بېقىپ، ئۇنىڭ ئەھۋالىنى قوبۇل بولتىسىغا پۈتۈنلەي مۇناسىپ كۆرۈپتۇ.

ئەگەر بولسا ئالتۇن پاك،
بولماس سىناقتىن غەمناك.

كامجۇي ئۇنىڭ بىلەن سوھبەتلىشىشكە خۇشتار بولۇپ، ھەمىشە ئۇنىڭ بىلەن ئۇلپەت بولىدىغان بولۇپتۇ. ئارىدىن بىرنەچچە كۈن ئوتكەندىن كېيىن، كامجۇي جايىنى خالى قىلىپ، پۈرەيسىگە شۇنداق دەپتۇ:

— ئەي پۈرەيسە، مېنىڭ مەملىكتىم ناھايىتى كەڭرى ۋە ئۇنىڭدا ھەرقانداق مۇھىم ئىشلارغا تولۇق ئىمكانىيەت تەييارلانغان. ماڭا سېنىڭ تەقۋادار زاھىتلىغىڭنىڭ خەۋىرىنى يەتكۈزۈشكەنىدە، مەن ئۇنى ئاڭلاش بىلەنلا سېنى كۆرمەي تۇرۇپ، سېنى ئىككى كۆزۈمدىنمۇ بېقىن دوست تۇتقان ئىدىم. ئەمدى ئېنىق مەلۇم بولدىكى، سەن مېنىڭ ئاڭلىغىنىمدىنمۇ مىڭ ھەسسە ئارتۇق ئىكەنسەن.

دەيتتى سېنى "يىگانىدۇر ئالەم ئارا"،
ئەمدى كۆردۈم سەن ئىكەنسەن ئۇندىن ئەلا.

بۇگۈن مەن تولۇق ئىشەنچ بىلەن مەملىكەتىنىڭ خەزىنىلىرىنى ۋە مۇھىم ئىشلارنى باشقۇرۇش ھوقۇقىنى ساڭا تەقدىم قىلماقچىمەن. چۈنكى، مېنىڭ تەربىيىتىم بىلەن سېنىڭمۇ دەرىجەڭ ۋە مەرتىۋەڭ ئىگىزلەپ، مەخسۇس كىشىلەر ۋە يېقىن كىشىلەرنىڭ قاتاردا بولغىن. ئەمدى ئىمكانىيەت ۋە ھوقۇقنى قولۇڭغا ئالغاندىن كېيىن، ھەمتەكلىرىڭنىڭ ئارىسىدا ئالاھىدە ئىلغىنىپ چىقىشىڭمۇ مۇمكىن بەلكىم.

دولىتىم ئاستانىسىگە قويسىڭىز باش،
ھەپتە ئوتىمەي ئاستىڭىزدا بولغۇسى تەخت.

— ئەي پادىشاھىم، — دەپتۇ پۇرەيسە، — پادىشالارنىڭ مۇھىم ئىشلىرىنىڭ ئەملىگە ئېشىشى ئۈچۈن ياراملىق خىزمەتكارلار ۋە قاۋۇل ھاۋادارلار لازىم بولىدۇ. لېكىن بىر كىشىنى زورلاپ ۋە قاخشىتىپ تۇرۇپ بىر ئەملىگە قويسىلا، لېكىن ئۇ ئۇنداق ئەملىنى بېجىرىشكە ئاجىز كەلسە، ئۇزلىرىگە ئۇنىڭ ئۇۋالى يېتىپ قالىدۇ. بۇ سوزدىن غەرىزىم شۇكى، مەن ئۇزلىرى بەرمەكچى بولغان ئۇنداق ئەملىنى خوشلىمايمەن. مەن ئۇ ئىشتىن بۇرۇن ۋاقىپ بولمىغانمەن ھەم تەجرىبەمۇ يوق. ئۇزلىرى يۇقۇرى مەرتىۋىلىك ئۇلۇغ ۋە شان-شەۋكەتلىك پادىشا. ئۇزلىرىنىڭ خىزمەتلىرىدە ناھايىتى كوپ ئاقىل، ياراملىق، ئامانەتلىك ھەم دىيانەتلىك كىشىلەر بار. ئەگەر ئىلتىپات قىلىپ، ئۇلارنى مەنسەپكە تەيىن قىلسىلا، ئۇلار مۇبارەك خاتىرىلىرىنى ئەنە شۇ مۇھىم ئىشلارنى ھەل قىلىش غېمىدىن خالاس قىلىشىدۇر ۋە ئۇلارمۇ ئەملىدارلىقنىڭ شارابىستىدىن تاپقان توھپە ۋە ھەدىسىلەر بىلەن كۆڭلى خوشال، بەختى ئىگىز بولغۇسىدۇر.

— سەن بۇنداق قىلىپ قانچىلىك بىر پايدا تاپارسەن؟

بۇنداق دەيدىغان بولساڭ مەن سېنى ھەرگىزمۇ ئەپۇ قىلمايمەن، مەيلى سەن خالىغىن ياكى خالىمىا، بۇ مۇھىم ئىشنىڭ ھوددە - سىدىن چىقىشىنى سېنىڭ گەدىنىڭگە ئارتىمەن، سېنىڭ قوبۇل قىلىشىڭ ياكى رەت قىلىشىڭ بىلەن ئىشىم يوق، — دەپتۇ كامجۇي.

— ئەي شاھىم! — دەپتۇ پۇرەيسە، — سۇلتانلىق ئىشى ئىككى خىل كىشىگە مۇناسىپ كېلىدۇ. ئۇنىڭ بىر خىلى، باغرى قاتتىق، ئوزى زېرەك. ئوز غەرىزىنى ھىلە بىلەن ھاسىل قىلا - لايدىغان، ئېتىرازنى ئوزىگە بېقىن كەلتۈرەيدىغان كىشى؛ ئىككىنچىسى، نومۇسۇۋق بولۇشنى ئوزىگە خوي قىلىغان كىشى، بۇنداق كىشىلەرگە باشقىلار ھەيران قالمايدۇ ۋە ھىچكىم ئۇنىڭ بىلەن دۇشمەنلىشىشىڭ قەستىگە چۈشمەيدۇ. مەن بولسام ياكى خىيانەتكە قول ئۇرالايدىغان ھىرىسى غالىپ تەبىقىدىن ئەمەسمەن، ياكى خارلىق يۇكىنى كوتىرەلەيدىغان بەخىل تەبىەتلىك كىشىلەردىن ئەمەسمەن.

تەكرى ھەققىكى سوزۇم راستىنى ئېيتارمەن ساڭا،
ئىككى ئالەم بەختى بىر خارلىققا ئەسلا ئەرزىمەس.

بۇ خىياللىرىدىن ۋاز كەچسىلە پادىشاھىم، مەن ئۇزۇن مۇددەتتىن بېرى، ھىرىسمنىڭ كوزىنى قانائەت بىلەن تەكشۈەتكەنمەن ۋە ئارزۇيۇمنىڭ رەختىنى رىيازەت ئوتىدا كوي - دۇرۇۋەتكەنمەن. ئەگەر مېنى قايتىدىن دۇنيا ئىشلىرى بىلەن ئارىلاشتۇرمەن دىسىلە، ئۇ چاغدا مېنىڭ ئىشىم ھىرىس شۇم - لۇغىدىن ھەسىلىگە پېتىپ قالغان ھىلقى چۈشىلەرگە ئوخشاپ قالىدۇ.

— ئۇ قانداق ئىش ئىكەن؟ — دەپ سوراپتۇ كامجۇي.

— بىر كۈنى، — دەپ ھىكايىسىنى باشلاپتۇ پۇرەيسە.

هالۋاپۇروش بىلەن دەرۋىشنىڭ ھېكايىسى

بىر كۈنى، تەرسقەت يولىغا مەھكەم قەدەم قويغان دەر - ۋىشلەردىن بىرى بازاردىن ئوتۇپ كېتىۋېتىپ، بىر ھالۋاپۇروش ئۇستىسىنى كورۇپ قاپتۇ. ئۇستا ئۇنىڭ ئەھۋالىدىن خەۋەردار بولغاچقا، دەرۋىشنى دۇكىنىغا تەكلىپ قىلىپتۇ. دەرۋىشمۇ ئۇس - تىنىڭ كۆڭلىنى ئىزلەپ، ئۇنىڭ دۇكىنىدا بىر پەس ئولتۇرۇپتۇ. ھالۋاپۇروش دەرۋىشنى زىيارەت قىلىش ئۈچۈن بىر تەخسە ھەسەل ئېلىپ كېلىپ، ئۇنىڭ ئالدىغا قويۇپتۇ. بىر پەستە ھالۋاپۇروشنىڭ دۇكىنىغا جەم بولغان چۈشىنارنىڭ ھەممىسى كېلىپ ھەسەل ئۇستىگە يىغىلىپتۇ - دە، بەزىلىرى تەخسىنىڭ لېۋىگە قونۇپتۇ، بەزىلىرى بولسا ئوزىنى تەخسىنىڭ ئوتتۇرىسىغا ئۇرۇۋېتىپتۇ. ھالۋاپۇروش ئۇستا تەخسىدىكى ھەسەلگە ناھايىتى كوپ چۈشىنارنىڭ ھۇجۇم قىلغانلىقىنى كورۇپ، قولىغا يەلپۈگۈچ ئېلىپ ئۇلارنى ئۇركۈتۈپتۇ. شۇندا تەخسىنىڭ قىرغىدىكى چۈشىنلار ئوڭايلا ئۇچۇپ قاچقان بولسىمۇ، ئوتتۇرىسىدىكى چۈشىنلارنىڭ ئاياغى ھەسەلگە يېتىپ قالغاچقا ئۇچالماپتۇ. ئۇلار ئۇچماقچى بولۇپ، قانات ئۇرغان ئىكەن، قاناتلىرىمۇ ھەسەلگە يېپىشىپ قېلىپ، ئولۇمگە گىرىپتار بولۇپتۇ. ئۇ ئەزىز دەرۋىش بۇ ھالىنى كورۇپ مەس ۋە بىخۇت بولۇپ بىر نەرە تارتە - ۋېتىپتۇ ۋە بىر سائەتتىن كېيىن ئاندىن قەلب دەرياسى دولقۇنلاشتىن بېسىلىپتۇ. بۇنى كورگەن ھالۋاپۇروش ئۇنىڭغا:

— ئەي ئەزىز، بىز ماددى ھالۋىنى سىزدىن ھەرگىز ئايىمايمىز. سىزمۇ تەكرى سىزگە ئاتا قىلغان مەنىۋى ھالۋىنى بىزدىن ئايماي، شىرىن لېۋىڭىزنى ئېچىپ، ئۇنىڭدىن شېكەر - لەرنى توككەيسىز، — دەپتۇ.

— بۇ پەس دۇنيانىڭ ھەرسىخور تەلەپكارلىرى بۇ تەخسە ئىچىدە ئۇز ھالىنى ماڭا كورسەتتى. شۇندا غايىپ مۇئەللىمى ماڭا: "بۇ تەخسنى دۇنيا دەپ، بۇ ھەسەلنى ئۇنىڭ نېمەتلىرى دەپ بىلگىن، چۈنكى ئارنى بولسا نېمەتلەرنى يىگۈچىلەر دەپ بىلگىن. تەخسىنىڭ قىرغىدا ئولتۇرغانلار بولسا قانائەتسىزلار، ئۇلار دۇنيا نېمەتلىرىدىن ئازغىنا لوقمىغا خۇرسەن بولۇشتى. لېكىن تەخسىنىڭ ئوتتۇرىسىغا چۈشكەنلەر بولسا ھەرىس ئەھلىدۇر. ئۇلار نېمەتنىڭ ئوتتۇرىسىغا كىرسەك نېسىۋە تاپالمىغىكىن دەپ تاما قىلىشىدۇ، لېكىن ئۇلار خۇدانىڭ ھەركىمگە ئوز نېسىۋىسىگە تۇشلۇق رىزق بېرىدىغانلىغىنى بىلمەيدۇ. ئەمما ئەزرائىل ئەلەيھىسسالام ئولۇم يەلپۇگۈچىنى تەۋرەتكەن چاغدا، "ئاۋۇ قىرغاقتا ئولتۇرغانلار ئاسانلىق بىلەن ئۇچۇپ، ئوزىنىڭ ماكانىغا قايتىدۇ. ماۋۇ ئوتتۇرىدا تۇرغانلار قانچە ھەركەت قىلسىمۇ ئايىغى شۇنچە چوكۈر پېتىپ پەسلىك ماكانىدا قالىدۇ" دەپ ئېيتتى، — دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ دەرۋىش.

نە ئۇچۇن يۇرەرسەن ھەرىس كويىدا،
خارلىقنى يەتكۈزۈپ ئەزىز بېشىڭغا.
قانائەتنى ئوزەڭگە ئەيلە تائەت،
كىشىگە ياخشى بايلىقتۇر قانائەت.

بۇ مىسالنى كەلتۈرۈشۈمدىن غەرەز شۇكى، پادىشاھىم مېنىڭ ئىشلىرىمنىڭ قانات - قۇيرۇغىنى بۇ دۇنيانىڭ ھەسىلىگە بۇلغىمىغايلا. شۇنداق قىلسام روھىمنىڭ ئامانلىقىنى ئىگىسىگە تاپشۇرىدىغان ۋاقتىمدا، ماڭا ئاخىرەت يولىغا يۇرمەك ئاسان بولسا ئەجەپ ئەمەس.

يېنىك تۇتقايسەن ئوزەڭنى ھەرقاچان،
يۇرۇشۇڭدە يۇرمىگىڭ بولغاي راۋان.

— ئەگەر كىشى ھەق تەرەپكە نەزەر تاشلاپ ئادالەت يولىدىن چىقمىسا ۋە مەزلۇملارنى زالىملارنىڭ شۇماۋغىدىن قۇتقۇزسا، مېھنەتكەشلەرنىڭ سوزىنى خوشال - خورامىلىق ۋە ئوچۇق كوڭۇللۇك بىلەن قوبۇل قىلسا، ھەرقاچان ئۇ كىشىنىڭ بۇ دۇنيادا دولىتى ۋە ئىززىتى بەرقارار، ئاخىرەتتە بولسا كارامەت ۋە مەرتىۋىسى ئەبدى بولغۇسىدۇر، — دەپتۇ ئۇنىڭ سوزىنى ئاڭلىغان كامجۇي.

— ئېيتقانلىرى راست، — دەپتۇ پۇرەيسە، — ئەگەر كىمكى ئەمەلدارلىق ئىشلىرىنى شەرئىەت يولىغا مۇۋاپىق بېجىرسە، ئۇنىڭ ئىشى ئاخىرەتتە نىجات تېپىشقا سەۋەپ بولغۇسىدۇر، ئەمما دۇنيا ئىشلىرىنى ئۇ ئاخىرغىچە داۋاملاشتۇرالمايدۇ. چۇنكى كىشى سۇلتانغا يېقىن بولسا، ھەممە دوستلار ھەسەت يۇزىسىدىن ئۇنىڭ ئۈچۈن ئاداۋەت قالقىنىنى يۇزلىرىگە تارتىدۇ، دۇشمەنلەر ئۇنىڭ جېنىنى بالا ئوقىغا نىشان قىلىدۇ. بىر كىشىگە باشقىلار شۇ يوسۇندا جەم بولۇپ، قەست قىلىشسا، ئۇ كىشى ئەلۋەتتە خاتىرجەم بولالمايدۇ ھەم خوشال - خورام يۇرەلمەيدۇ! بۇنداق كىشى ئەگەر پۈتىنى پەلەك بېشىغا قويالمىغان ھالەتتىمۇ بېشىنى سالامەت ساقلىيالمايدۇ.

— مەن سەندىن رازىمەن، ۋەھىمە قىلما، مەن دۇشمەنلىرىڭ سەن تەرەپكە كېلىدىغان پىتنە يولىنى باغلاپ، سېنى راھەت - پاراغەت ۋە خاتىرجەملىك دەرىجىسىگە يەتكۇزىمەن. دوست - يارىڭ بولسا، دۇشمەنلىدىن غەم قىلىشنىڭ نېمە ھاجىتى؟ — دەپتۇ كامجۇي.

— ئەگەر غەرەزلىرى مۇشۇ يول بىلەن ماڭا ياخشىلىق قىلىش ۋە ئىززەت - ھورمەت كورسىتىش بولىدىغان بولسا، مېنى مۇشۇ سەھرادا ئوز ئىختىيارىم بىلەن ئەركىن، ئازادە يۇرۇشكە قويۇپ بېرىشلىرىدىن ئارتۇق ئىنئام يوق، — دەپتۇ پۇرەيسە، — مەن دۇنيانىڭ نەز - نېمىمەتلىرىدىن سۇ بىلەن

گىياغلا قانائەت قىلىپ، دوست ۋە دۇشمەنلەرنىڭ زەربىسىدىن يىراق بولۇپ يۇرۇشنى خالايمەن. خاتىرجەم ۋە پاراغەت بىلەن ئوتكۈزگەن ئاز ئۈمۈر قورقۇنچ ۋە ئەندىشە بىلەن كەچۈرگەن ناھايىتى كوپ ھاياتتىن ياخشىراق بولۇشى مۇقەررەر.

بىر دەم شات بولۇپ ئولگەنمۇ ياخشى،
غەم - غۇسسە بىلەن مىڭ يىل ياشاشتىن.

— قورقۇنچ داغدۇغىلىرىنى كۆڭلۈڭدىن چىقىرىۋەتكىن، — دەپتۇ كامجۇي، — ئەمدى ماڭا يېقىنلىق مەرتىۋىسىگە ئېرىشىش بىلەن مەملىكەتنىڭ مۇھىم ئىشلىرىنىڭ ھوددىسىدىن چىققايسەن.

— ئەگەر سىلىنىڭ خاھىشلىرى شۇنداق بولىدىغان بولسا، ماڭا ئۇنىڭدىن قېچىشقا چارە تېپىلمايدىغان ئوخشايدۇ، — دەپتۇ پۈرەيسە، — ئۇنداق بولسا خاتىرىلىرى جەم بولسۇنكى، ئەگەر كېچىكسەڭ مېنىڭ مەنسۇمنى تاپىماق ئۈچۈن، چوڭلار بولسا ئوز مەرتىۋىلىرىدىن ئاجراپ قېلىشتىن قورقۇپ ماڭا قەست قىلىشسا، ئۇلارنىڭ گەپ - سوزلىرىنىڭ ۋەسۋەسىسى بىلەن ماڭا نىسبەتەن ئوزگىرىپ قالمغايلا، ئۇنداق گەپلەرنى ئاڭلىغاندا كوپرەك ئويلاش ۋە پىكىر يۈرگۈزۈشنى ۋاجىپ بىلگەيلا!

يامانلىنىڭ سوزى بىرلە سەن يەنە بىزگە يامان بولما،
رەقىپ ئېيتقان گۇمان بىرلە كى دوستتىن بەدگۇمان بولما.

پۈرەيسە كامجۇي بىلەن ئەنە شۇنداق ۋەدىلەرنى قىلىشقاندىن كېيىن، كامجۇي مال - دۇنيالىرى ۋە مەملىكەتنى باشقۇرۇش ھوقۇقلىرىنى ئۇنىڭغا تاپشۇرۇپ، ئۇنىڭ مەرتىۋىسىنى ھەممە مۇلازىملارنىڭ دەرىجىسىدىن ئىگىز قىلىپتۇ. بىرىپ - بىرىپ، شۇ دەرىجىگە يېتىپتۇكى، كامجۇي ھەرقانداق مۇھىم

كېڭەشلىرىنى ئۇنىڭدىن باشقا كىشى بىلەن قىلمايدىغان، پادىشا - لىقنىڭ بارلىق سىر - ئەسرارلىرىنى ئۇنىڭدىن باشقىغا ئاشكارا قىلمايدىغان بولۇپ كېتىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن كۇندىن - كۇنگە كامجۇينىڭ ئۇنىڭغا بولغان ئېتىقادى كۇچىيىپ، سەلتەنەت بار - گاھىدا ئۇنىڭ ئىززەت - ھورمىتى ئېشىۋېرىپتۇ. ئۇلارنىڭ يېقىنچىلىقلىرى شۇ دەرىجىگە يېتىپتۇكى، يا پۇرەيسە بىر دەم كامجۇينىڭ مۇلازىمىتىنى قىلماي كۇگىلى ئارام تاپمايدىغان، ياكى كامجۇي بىر پەس پۇرەيسىنى كورمىسە ئولتۇرالمايدىغان ھالەتكە يېتىپتۇ. دوستلۇق چېكىدىن ئېشىپ كەتسە ئەنە شۇنداق بولىدۇ - دە. ھەممىسى پۇرەيسىگە قارشى ئىتتىپاق تۇزۇشۇپ، ئۇنىڭغا قەست قىلىشقا ۋەدە قىلىشىپ قەسەم بېرىپتۇ. ئۇلار ئۇنىڭغا بىر شەكەست يەتكۇزۇش غەرىزىدە تەدبىرلەرنى ئويلاپ، كۇندۇزنى كېچىگە ئۇلايدىكەن، ئۇنىڭ دولىتىنىڭ بىناسىنى ۋەيران قىلماقنىڭ ئەندىشىسى بىلەن كېچىنى كۇندۇزگە يەتكۇ - زىدىكەن. ئاخىرى ئۇلارنىڭ مەسلىھەتى: "پۇرەيسە خىيانەت قىلدى دىگەن سوز بىلەن كامجۇينىڭ مىجەزىنى ئوزگەرتىپ، ئۇنىڭ ئەقىدىسىنى ئۇزۇش كېرەك" دىگەن يەرگە قارار تە - پىپتۇ.

تاپقۇسى زەپەر رەقىپتىن مىكرىمىز،
تەككۇسى دەل جايىغا يۇ زەربىمىز.

شۇنىڭ بىلەن ئۇلار خۇپتەن ۋاقىتى بولغاندا، بىراۋنى بۇيرۇپ، كامجۇينىڭ ناشتىلىغىغا قويۇپ قويغان گوشنى ئوغۇرلاپ، پۇرەيسىنىڭ ھوجرىسىغا يوشۇرۇپ قويۇپتۇ.

قۇياش شىرى قىلماقچى بولۇپ ئۇرۇش،
پەلەك ئورمانلىغىدا قىلدى يۇرۇش.

بارلىق ئەمىر ھەم ۋەزىر ۋە بارلىق ئەمەلدارلار پادىشانىڭ بارگاھىغا ھازىر بولۇشۇپتۇ. پۈرەيسە بىر چوڭ ئىشنى بىر تەرەپ قىلىش ئۈچۈن بىر تەرەپكە كەتكەن بولۇپ، كامجۇي ئۇنىڭغا مۇنتەزىر بولۇپ ئولتۇرۇپ، ئۇنىڭ ياخشى ياراملىق ھۇنەرلىرى ۋە ھەر خىل ئىشلارنى بىر تەرەپ قىلىشتىكى قابىلىيىتىنى تەئرىپ قىلماقتا ئىكەن.

يار ئىسمى ھەمىشە بۇ خىيالىمغا ئىرۇر ئۇلپەت،
ئۇنىڭ تەكرارىنى ئۇنتۇش دىلىمغا سالغۇسى كۇلپەت.

پادىشانىڭ ناشتىلىق يەيدىغان ۋاقتى بولغاندا، ئىشتىھا-سىنىڭ ئوتى شولە ئۇرۇشقا باشلاپتۇ. لېكىن ئۇ ناشتىلىققا ئېلىپ قويغان گوشنى ھەر قانچە ئىزلىگەن بولسىمۇ تاپالماپتۇ. دۇش-مەنلەر پۈرەيسىنىڭ يوق ئىكەنلىگى، غەيرەت پۇرىستىنىڭ غەنىمەت ئىكەنلىگىنى كورۇپ، ھەر بىرى ئوز ئالدىغا ئاداۋەت ئارىلاشقان ئەپسانىلىرىنى باشلىشىپتۇ ۋە كامجۇيىنىڭ غەزەپ تونۇرىنىڭ قىزىق ئىكەنلىگىنى كورۇپ، ئۇنىڭغا ئوزلىرىنىڭ خام خوشامەت پېتىرلىرىنى يېقىشقا باشلاپتۇ. ئاخىرى ئۇلاردىن بىرى:

ــ ئەمدى ئاڭلىغانىنى ئېيتماسلىققا چارە قالمىدى. بۇ خەۋەر گەرچە بەزىلەرنىڭ تەبىئىتىگە ياقمايدىغان بولسىمۇ، ئۇنى ئاشكارا قىلماي بولمايدۇ، ــ دەپتۇ.

ــ يەكدىل ۋە توغرا نىيەتلىك مۇلازىملار، نەسىھەت قىلىش ۋاقتىنى ئوتكۈزمەسلىگى ۋە ئاڭلىغان سوزلىرىنى تارتىنماي ئېيتمىغى كېرەك.

ھەر مۇلازىم بولسا ئەگەر ھەقشۇناس ھەم قەدىردان،
تۇتمىغاي ھىچبىر خەۋەرنى پادىشاھىدىن نىھان.

نىمىنى ئاڭلىغان بولساڭ شۇنى ئېيتقىن، نىمىنى كورگەن بولساڭ شۇنى سوزلە، ــ دەپتۇ كامجۇي ئۇنىڭغا.

ــ ئەي پادىشاھىم، ــ دەپتۇ ئۇ مەككار ئالدامچى، ــ مېنىڭ خەۋەر تېپىشىمچە، ئۇ گوشنى پۇرەيسە تويىگە ئېلىپ كېتىپتۇمىش.

ــ مەن بۇ سوزگە ئىشەنمەيمەن، چۇنكى ئۇ بىئازار ۋە دىيانەتنى ئوزىگە شوئار قىلغان كىشى، بۇ ئىشتا ئېھتىيات قىلماق كېرەك، چۇنكى ھەر كىشىنىڭ دوستى ۋە دۇشمىنى بار. بىرەر-سى دۇشمەنلىك قىلىپ ئۇنىڭغا بۇ بەتنامنى چاپلىغان بولۇشى ئېھتىمال، كىشىنىڭ سىرىنى كىشى ئوقۇپ بولغىلى بولمايدۇ، ــ دەپتۇ يەنە بىرى مەككارلىق بىلەن ھىلە تىلىنى چىقىرىپ.

ــ راست، ــ كىشىنىڭ سىرىنى كىشى بىلگىلى بولمايدۇ، ــ دەپتۇ يەنە بىرى كوڭۇل ئايىغاندەك قىلىپ، ــ ئەمما گوش ئۇنىڭ ئويىدىن چىقىپ قالسىزە، خەقنىڭ دىگىنى راست بولۇپ چىقىدۇ.

ئۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ كامجۇينىڭ سەۋرى ـ تاقىتى قالماي شۇنداق دەپتۇ:

ــ ئۇنىڭ توغرىسىدا نىمە دىيىشۇاتىسەن ھەي خەقلەر! قانداقسىگە ئۇنى خىيانەت قىلدى دىمەكچى بولۇشىسەن؟

ــ ئەي پادىشاھىم، ــ دەپتۇ دۇشمەنلەردىن بىرى، ــ بۇ ئورمانلىق ئىچىدە ئۇنىڭ مەككار ئالدامچىلىغىنىڭ خەۋىرى مەشھۇر بولۇپ بولغان، ئەگەر ئۇ دىگەندەكلا ئالدامچى بولمىغان بولسا، ھەرگىز قۇتۇلالمايدۇ ۋە خىيانىتىنىڭ شۇملۇغى ئوزىگە يانغۇسىدۇر.

ــ كوپ ۋاقىتلاردىن بېرى ئىشەنچلىك كىشىلەردىن كوپ-لىرى ئۇنىڭ دىيانەتسىزلىگىنىڭ خەۋىرىنى ماڭا ئېيتىشقان ئىدى. مەن ئۇنىڭغا تازا ئىشىنەلمەي تۇرغان ئىدىم. ئەمدى بۇ گەپنى ئاڭلاۋاتىمەن، گۇمانىم راستقا ئايلانغىلى تۇردى، ــ دەپتۇ يەنە

بىرى پىتنە ـ پاسات ئاغزىنى ئېچىپ.

ــ مەن ئۇنىڭ مەككارلىغى ۋە قەلبىنىڭ بۇزۇقلۇغىنى ئاڭلاپ، پالانى پالانلارغا "بۇ رىياكار زاھىتنىڭ ئىشى ئاخىرى رەسۋالىققا ئايلىنىدۇ، بىر كۈن ئۇنىڭدىن بىر چوڭ گۇنا ئاشكارا بولىدۇ" دېگەن ئىدىم. ئاشۇ دېگەنلىرىم ئەمدى راستقا ئايلىنىدىغان بوپتۇ ـ دە، ــ دەپتۇ يەنە بىرى.

ــ ئەجەپ ئۇ پاك تەبىئەتلىك، توغرا نىيەتلىك، جەندە كىيىدىغان دەرۋىشلىك دەۋاسىنى قىلىپ تۇرۇپ، بۇنداق خىيانەتنى قىلىشتىن شەرمى ھايا قىلماپتۇ ـ يا!

جەندىنى كىيىمەكلىگىم ئەي دوست دىيانەتتىن ئەمەس،
مەندىكى پىنھان ئەيىپلەر ئۇستىگە ئۇدۇر يوپۇق.

دېگەن بىيىت ئۇنىڭغا راسا باپ كېلىدىغان بوپتۇ ـ دە، ــ دەپتۇ يەنە بىرى.

ــ بۇ پاك، تەقۋادار كىشى كوپ ۋاقىتلاردىن بېرى پادىشانىڭ سەلتەنەتلىك ئىشلىرىنى قىلىشنى قوبۇل قىلماي ئاشكارا ناھە قىلغان ئىدى ۋە ئۇ ئىشلارنى ئۈزىگە كاتتا بالا ۋە خاپىلىق ساناپ يۈرەتتى، شۇنداق تۇرۇقلۇق ئەگەر ئۇنىڭدىن خىيانەت سادىر بولدى دىسەكلا، ئۇ ئەقىلنى ھەيرانلىق ۋە تەئەججۈپكە سالىدىغان بىر ئىش بولىدىغۇ، ــ دەپتۇ يەنە بىرى مۇرەسسە قىلغان بولۇپ.

ــ ئەگەر ئۇ پادىشانىڭ ناشتىلىغى بولغان ئاشۇنچىلىك ئۈزۈقتا ھىرىس كۆزىنى ئاچقان بولسا، نى كاتتا مۇھىم ئىشلارنى بىر تەرەپ قىلغاندا قانچىلىك پارە ئالغانلىغىنى ۋە پادىشانىڭ مالىلىرىدىن قانچىلىك مەبلەغنى تەسەررۇپىغا كىرگۈزۈۋالغانلىغىنى قىياس قىلغىلى بولىدۇغۇ! ــ دەپتۇ يەنە بىرى.

ئوۋچىلار قۇشقاچنى ئوۋلىغان يەردە،
نە قىلۇر كەكلىك ۋ قىرغولنى كورسە.

شۇنداق قىلىپ، ئۇلار غەيرەت مەيدانىنىڭ خالى ئىكەنلىگىنى كورۈپ، بەتنىيەتلىك ئاتلىرىنى جەڭگا كەلتۈرۈشۈپتۇ ـ دە، كامجۇينىڭ شۇبھە ۋە گۇمان چاڭلىرىنى توزۇتۈپتۇ. ۋەزىرلەرمۇ بايان تىزگىنىنى شۇماۋۇق تەرەپكە بۇراپ، قانچىلاپ پىتنە ۋە يالغان سوزلەر رەقمىنى پادىشانىڭ كوڭۈل بەتلىرىگە يېزىپتۇ.

ـ ئەي پادىشاھىم، ـ دەيتۇ ئۇلاردىن بىرى، ـ ئەگەر بۇ سوز راست چىقسا، ئۇنىڭ گۇناھى يالغۇز مۇشۇ خىيانەتلا بولماستىن، بەلكى ئۇنىڭ بۇ ئىشى ئۇنىڭ كۇپرانى نېمەتلىگىگە، ساختىنى سەل چاغلاپ باشقا بىئەدەپلىكلەرنىمۇ جۇرئەت بىلەن قىلغانلىغىغا دالالەت قىلىدۇ.

ـ ھەي بۇرادەر، ئۇنداق ئۇۋالىق سوز بىلەن نام ـ ئەمالىڭنى قارا قىلماڭ، بۇنداق غەيۋەتچىڭنىڭ چىشى بىلەن بۇرادىرىڭنىڭ گوشىنى يىمەڭ. بۇ خەۋەر يالغان بولۇپ چىقىپ، ھەممەڭلار گۇناكار بولۇپ قالساڭلارمۇ ئەجەپ ئەمەس. ئەگەر پادىشاھىم ئۇنىڭ ئويىنى ئاختۇرۇشقا بۇيرۇسلا شۇبھە چاقىتوزانلىرى ھەقىقەت يولىدىن كوتىرىلىپ كېتىدۇ. چۇنكى گوش ئەگەر ئۇنىڭ ئويىدىن چىقسا، خالايىقنىڭ گۇمانلىرى راستقا ئايلىنىدۇ. ئەگەر ئۇنىڭ ئويىدىن چىقماي قېلىپ، بۇ خەۋەرنىڭ توھمەت ئىكەنلىگى ئىسپاتلانسا، ھەممەڭلار توۋا ئىستىغپار ئوقۇپ پۇرەيسىدىن كەچۈرۈم سورىشىڭلار لازىم بولىدۇ، ـ دەيتۇ بىرى ۋەز ئېيتىپ نەسىھەت قىلغان ئاھاڭدا.

ـ ئەگەر ئېھتىيات قىلماق لازىم بولىدىغان بولسا، پاتراق بىر كىشى بىرىپ باقسا بولىدۇ. چۇنكى جاسۇسلار تولا. ئەگەر ئۇلاردىن بىرى بېرىپ، بۇ يەردە بولغان ماجرانى پۇرەيسىگە ئېيتىدىغان بولسا، ئۇ ھىلە ياساپ قىلغىنىنى قىلمىغانغا چىقىرىدۇ

بىكار، — دەپتۇ تۇرغانلاردىن يەنە بىرى.

— ھەي يارانلار، — دەپتۇ خادىملاردىن بىرى، — سىلەر - گە بۇ ھادىسىنى تەپتىش قىلىشتىن نىمە پايدا! يېتەر؟ بۇ ۋەقەنى ئېنىقلاشتىن نىمە ھاسىل بولۇپ كېتەر؟ بۇ دىيانەتسىز خىيانەتكارنىڭ گۇناھى روشەن بولغان ھالەتتىمۇ ئۇ ئۇستىلىق بىلەن پادىشانىڭ رايىنى قايتۇرۇپ، ئازاپ مۇكاپاتىدىن قۇتۇلدۇ ۋە خادىملار ھەم تاۋابئاتلارغا ھىلە ئەپسۇنلىرىنى ئوقۇپ، ئۇلارنىڭ ئېنىق بىلگەن ئىشلىرىنىمۇ گۇمانغا ئايلاندۇرىدۇ.

ئەپسۇنگەرلەر قىلۇر ئېيتىپ ھەر خىل دەللىل - مەسەل،
ئېنىق ئىشنى گۇمانغا ھەم شەكنى ئېنىققا بەدەل.

ئاچ قالغانلىغى ئۈچۈن غەزەپلىنىپ تۇرغانىنىڭ ئۇستىگە بۇنداق يامان گەپلەرنى ئاڭلىغانلىقىتىن: "كىشى بىر گەپ ئاڭلسا كۆڭلى كىر بولىدۇ" دىگەندەك، كامجۇينىڭ كۆڭلىدە پۇرەيسىگە نىسبەتەن بىر گۇمان پەيدا بولۇپتۇدە، تۇرلۇك خىيالار كۆڭلىگە كىرىۋېلىپ، دەرھال پۇرەيسىنى ھازىر قىلىشقا كىشى ئەۋەتىپتۇ. دۇشمەنلىك مىكىرلىرىدىن بىخەۋەر بولغان بىچارە پۇرەيسە كامجۇينىڭ قېشىغا كەلگەندە كامجۇي ئۇنىڭدىن سوراپتۇ:

— تۇنۇگۈن مېنىڭ بۇگۈن ئەتىگەنلىك ناشتىلىغىمغا مۇقەررەر قىلىنغان گوش نەگە كەتتى؟

— ئۇنى مەھرەمگە تاپشۇرغان ئىدىم، — دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ پۇرەيسە.

كامجۇي مەھرەمدىن سورىغان ئىكەن، ئۇمۇ دۇشمەنلەر قەبىلىسىدىن بولغاچقا:

— مەن ئۇنى كورمىدىم ۋە ئۇنىڭدىن ھىچقانداق خەۋىرىم يوق، — دەپ تېنىپتۇ.

كامىجۇي يىنىدىكىلەردىن بىر توپنى بۇيرۇغان ئىكەن، ئۇلار بىرىپ پۇرەيسىنىڭ تۇرغان جايىنى ئاختۇرۇشۇپتۇ ۋە ئۇزلىرى يوشۇرۇپ قويغان گوشنى شۇ ھامان تېپىپ، پادىشانىڭ قېشىغا كەلتۈرۈپتۇ. دۇشمەننىڭ ئوز دۇشمەنلىگنى قىلىپ، كوپ ۋاقىتتىن بېرى ئوزىنىڭ يېيىغا چۈشۈشتىكى غەرىزىنى ھاسىل قىلغانلىغنى چۈشەنگەن پۇرەيسە ئوز-ئوزىگە:

تۇتتى ئەندىشە بۇلۇتى نۇر قۇياشىم يۇزىنى،
بىلگەن ئىدىم بۇ بېشىمغا مۇشۇ كۇننىڭ كېلىشىن،—

دەپتۇ.

ۋەزىرلەرنىڭ ئىچىدە بىر بورى بار بولۇپ، بۇرۇن ئۇ مۇتلەق غەيۋەتكە ئېغىز ئاچمىغان ئىكەن، شۇ پەيتتە ئۇ شۇنداق دەپتۇ:

— ئەي پادىشاھىم، بۇ بەتبەختىنىڭ دىيانەتسىز خىيانەت-كارلىغى مەلۇم بولدى. بەس ئەمدى، ئۇنىڭغا پاتراق سىياسەت بۇيرۇغايلا! چۈنكى ئۇنىڭ مۇكاپات ۋە ئوقۇبىتنى كېيىنگە تارتسىلا گۇناكارلار ئۇنىڭدىن پايدىلىنىپ، يامان ئىشتىن ۋە كىشىگە زىيان سېلىشتىن قورقمايدىغان ۋە شۇملۇق، بەتقىلىقلىقىغا ئامراق بولۇپ قالىدۇ. سىياسەت بولمىسا مەملىكەتنىڭ ئىنتىزامى بۇزۇلىدۇ!

كامجۇي ئۇنىڭ سوزىنى ئاڭلاپ، بۇيرۇق بېرىپتۇ. مۇلازىملار پۇرەيسىنى تۇتۇپتۇ. ئەمما بۇيرۇق بەرگەندىن كېيىن ئۇزۇندىن ئۇزاق خىيالغا چۆمۈپ ئولتۇرۇپ قاپتۇ. ئۇنى كورۇپ، پادىشانىڭ خاس يېقىنلىرىدىن بولغان بىر قارا قۇلاق شۇنداق دەپتۇ:

— ئەي پادىشاھىم! سىلىنىڭ روشەن كوڭۇللىرىدىن قۇياش نۇر ئالاتتى، مەن شۇنداق ئەجەپلىنىپ قالدىمكى، بۇ مەككار

ئالدامچىنىڭ ئىشى قانداقمۇ ئۇنىڭدىن يوشۇرۇن قالغاندۇ؟ ئۇنىڭ قەلبىنىڭ ئىپلاسلىقى ۋە تەبىئىتىنىڭ ناپاكلىقىدىن كۆڭۈللىرى قانداقمىگە غاپىل قالغاندۇ؟ ئەجەپ ئۇنى ئولۇمگە بۇيرۇمايدىلىغۇ؟

ــ غەرىزىڭنى ئېيتقىنا؟ ــ دەپتۇ كامجۇي.

ــ ھوكۇمالار: "كىشىنىڭ سىياسىي قاتتىق بولسا سەردارلىقى ئۇزۇن داۋام قىلىدۇ. ئەگەر كىشى سىياسەت تىغىنى ئىنتىقام غىلاپىدىن چىقارسا، پىتنە ئوقىنى ھىمايە قالقىنى بىلەن ئارقىغا ياندۇرالمايدۇ. ئەگەر كىشى قەھرى كەتمىنى بىلەن زۇلۇم ئوتلىرىنى يەر بىلەن يەكسان قىلمىسا، ئامانلىق كوچىتىنى زامان گۈلشىنىدە ئۇندۇرەلمەيدۇ" دەپ ئېيتقانغۇ؟

سىياسەتنى يوق ئەتسە شاھى دەۋران،
ئامانلىق قەسرىنى قىلغۇسى ۋەيران.
قۇرۇغۇسى مەملىكەتتە سەرۋى دىلجۇ،
گەر سىياسەت بۇلغىدىن ئىچمىسە سۇ.

ئەگەر پادىشا ئوز مەملىكىتىنىڭ بەخت ــ سائادىتىنى كوزلەيدىغان بولسا، گۇناكارغا قاتتىق سىياسەت قىلىشى كېرەك. گەرچە ئۇ ھەر قانچە جانغا راھەت، دىلغا ئۇلپەت بولغان ھالدىمۇ، خۇددى ئوز پۇقرالىرىنىڭ بەختىنى كوزلەپ، ئوزىنىڭ خاس مەھبۇبىسىنى ئولتۇرگەن باغدات پادىشاسىدەك ئىش قىلىش كېرەك، ــ دەپتۇ قارا قۇلاق.

ــ ئۇ قانداق ئىش ئىكەن؟ ــ دەپ سوراپتۇ كامجۇي.

ــ چىن مەملىكىتىنىڭ، ــ دەپ قارا قۇلاق ئوز ھىكايىسىنى باشلاپتۇ.

باغدات پادشاسنڭ همكايسى

چن مەملكتنڭ بىر پادشاسى بار بولوپ، ئۇ ئادالەت يۈرگۈزۈش ئۈچۈن ئەقلىنڭ جاھانندما جامنى خۇددى جەمشىد - كە ئوخشاش تىرىكچىلىككە ئەينەك قىلغان ئىكەن؛ مەرھەمەت قائىدىسىنڭ مۇلاھىزىسى بىلەن، خۇددى ئىسكەندەرگە ئوخشاش ئىنساپ ئابىھايات‌نى تىلەيدىكەن.

سياسەت ئەيلىمەك لازىم زۇلۇمغا،
ئۇنى قوغلاپ يوقال دەپ چول - قۇمغا.

ئۇنىڭ زىبا يۈزلۈك، ياخشى خۇيلۇق، مەرھەمەت كەمەنىنى پۇتۇن خەلقنىڭ كۆڭلىنىڭ بويىنغا سالغان، ئىھسان دانىلىرى بىلەن بارلىق ئامۇخاسىنىڭ جانلىرىنىڭ قۇشىنى مۇھەببەت تۇزىغا ئىلغان بىر ئوغلى بار ئىكەن.

تۇغمغان دۇنيادا همچكم ئۇ كەبى پاكزە زات،
ئۇ كەبى ساھىپ كامالنى كورمىگەن دەۋران كوزى.

كۇنىلەرنىڭ بىرىدە ئۇ ئوغۇلغا ھەرەمنى كورمەك ھەۋىسى پەيدا بولۇپتۇ ۋە زىيارەتكە بارماقچى بولوپ، ئاتىسىدىن رۇخسەت ئىلىپتۇ، دەريا بويى ئارقىلىق ماڭماقچى بولوپ، ھەممە مۇلازىم - لىرى بىلەن بىرلىكتە كېمىگە چۈشۈپتۇ. ئۇ كېمىلەر شۇنچىلىك كاتتا ئىكەنكى، ئۇنىڭ چاقىلىگىنىڭ كاتتىلىغى ئالدىدا پەلەك كىچىككىنە كورۇنىدىكەن. توققۇز ئاسمانىنىڭ سەھىپىسى بۇ كېمىنىڭ ئۈستىدىن كېچىكرەك ئىكەن. ئۇلار تورۇسلىرى تۇۋەن ۋە تۇۋرۇكلىرى ئۈستۈن بولغان ئەنە شۇ ياغاچ ئويىدە ئولتۇرۇپتۇ

ۋە يەرگە دەسسىمەي ماڭىدىغان ئەنە شۇ پۇتى يوق ئاتلارغا مىنىپ، ئاتلارنىڭ تىزگىنىنى شامالنىڭ ئىلكىگە تۇتقۇزۇپتۇ.

ئەي كەبى سۇ ئويىنى ئەيلەپ ماكان،
بولدى سەييارە كەبى بولغا راۋان.

شۇ تەرىقىدە يول يۈرۈپ، ئازغىنا ۋاقىت ئىچىدە ناھايىتى كوپ مۇساپىلەرنى بېسىپ ئوتۇپتۇ ۋە مەككىگە يېرىپ ھەجىنىڭ قائىدە - يوسۇنلىرىنى بىجا كەلتۈرۈپتۇ. ئۇندىن كېيىن ھەزرەت مۇھەممەت ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇقەددەس قەۋرىسىنىڭ بوسۇغىسى تەرەپكە يۈزلىنىپ، ئاشۇ شەرەپلىك بوسۇغىنى بوسە قىلىش سائادىتىگە ئېرىشىپتۇ. شۇنداق قىلىپ، شاھزادە زىيارەتنى تۈگىتىپ، خوراسان كارۋانلىرىغا قوشۇلۇپ، باغدات تەرەپكە كەپتۇ. باغدات پادىشاسى شاھزادىنىڭ كېلىدىغانلىغىدىن خەۋەر تېپىپ ئالدىغا چىقىپتۇ ۋە ناھايىتى كوپ ئىززەت - ئىكرامىلار بىلەن تەكلىپ قىلىپ شەھەرگە ئەپكىرىپ چۈشۈرۈپتۇ. پادىشا، كوكۈلگە ياققىدەك مۇناسىپ جاي، كەڭ كەڭرى ۋە ئالى نەزىرىنەمەت، ئىسىل مەيلەرنى تەييارلاپ، شاھزادىنى بىر نەچچە ۋاقىت تۇرغۇزۇپتۇ. شاھزادە يول رەنجىدىن قۇتۇلۇپ ھاردۇغىنى چىقارغاندىن كېيىن، ئوز يۇرتىغا قايتماقچى بولۇپتۇ ھەم "باغدات پادىشاسىغا توھپە" دەپ ناھايىتى كوپ مەبلەغ بىلەن بىر چىن كېنىزىگىنى تەقدىم قىلىپ، ئوز يولىغا راۋان بوپتۇ. باغدات پادىشاسى ئۇنى ئۇزىتىپ بولۇپ، ئوردىسىغا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن كېنىزەكنى قېشىغا ھازىر قىلىشقا بۇيرۇپتۇ. كېنىزەك كەلتۈرۈلگەندىن كېيىن ئۇنىڭغا قاراپتۇ ۋە شۇنداق بىر گۈزەل سۇرەتنى كورۈپتۇكى، قۇدرەت نەقاشى ۋۇجۇت لەۋھەسسىگە ئۇنداق زىبا نەقىشنى سىزمىغان ئىكەن. پىكىر كوزى خىيال سەھىپىسىدە ئۇنداق رەنا شەكىلنى كورمىگەن ئىكەن. ئۇنىڭ

دىلنى بويسۇندۇرغۇچى زۇلپىي پىتنە كەمەنى بىلەن ئالەمنى زەنجىرگە ئىلغان ئىكەن. جاھاننى يورۇتقان ئاي ئوز مەنزىلىدىن چۈشۈپ، ئۇنىڭ پىشانىسى ئالدىدا بېشىنى سەجدىگە قويۇپ تۇرغان ئىكەن. گۈزەللەرنىڭ نازۇكلۇق دەۋالىرىنى ئۇ ئوزىنىڭ نازى بىلەن پارامۇشلۇق تاشلىغان ئىكەن. جەندە كىيىدىغان زاھىتلارنى ئۇنىڭ مەس كوزى ئىبادەتخانىدىن ئەپچىقپ شاراپخانىغا باشلىغان ئىكەن.

يۈزلىرى خۇددى قۇياشنىڭ نۇرىدەك،
لېۋى ھەم سوزى گويا ئىدى شېكەر.
قامىتى راست، بەختى ئىقبالى ئىگىز،
ھالقىدەك زۇلپى كۆكۈلنى بەنت ئېتەر.
سوزىدىن قەن قالىدۇ تەكىلىك ئىچىدە،
لېۋىدىن ھەقىق ئوزىدە شەرم ئېتەر.

ئۇ گۈزەل سەرۋىنىڭ جامالىنى كورۈش بىلەنلا باغدات پادىشاسىنىڭ كۆكۈل پۈتى ھەيرانلىق لېيىغا پېتىپ قاپتۇ. ئۇنىڭ مەيگۈن لېۋىنىڭ ئۇزلۇغى ئۇنى قاتتىق مەسلىك ۋە خاراپلىققا ساپتۇ.

كۆكۈل مۇلكىنى ئىشقىنىڭ سپاھى كوپ خاراپ ئەتتى،
بۇ مېھنەتكەشكە بىلمەسمەنكى، ئەمدى نە بالا يەتتى.

پادىشا يۈگۈرگەن كۆكۈلنى قولىغا كەلتۈرمەك ئۈچۈن ناھايىتى كوپ ھەركەت قىلغان بولسىمۇ، ھەپسىلىسى ھېچنىمگە يەتمەپتۇ، ئىشقىنىڭ ئوتىغا ئۇنىڭ ئەقلى ھەرقانچە نەسىھەت سۇيىنى قۇيغان بولسىمۇ ھېچقانداق پايدا بەرمەپتۇ.

بۇ پەرياد - ۋىغانىنى ناشلىماسمەن تەنە قىلغانغا،
بېسىلماس دەردى ئىشق ھەرگىز مالامەتلەرنى قىلغانغا.

شۇنىڭدىن تارتىپ ئۇ كېنىزەك بىلەن ئەيىش - ئىشرەت قىلىشقا بېرىلىپ كېتىپ، مەملىكەت ۋە پۇقرالارغا غەمسىزلىق بىر يوللا ئۇنتۇپ كېتىپتۇ.
ھەرقاچاندا بولمىسۇن، پادىشا ئەيش - ئىشرەتكە مەشغۇل بولسا، ئۇدە ۋە قالۇن نەغمىسىگە قۇلاق سېلىپ، دادخاھلارنىڭ نالىسىنى ئاڭلىمىسا، ئازغىنا ۋاقىتتا مەملىكىتى ئىچىدە پىتنە - پاسات پەيدا بولۇپ، خالايىقنىڭ ئىشى غەم - قايغۇ ۋە ھەسرەت چېكىشلا بولۇپ قالدۇ.

كوركىدىن ئايرىلار نادان پادىشا،
خارلىقا ئالمىشار بەختۇ ئىقبالى.

پادىشا بىر نەچچە كۈن ئەنە شۇ ھال بىلەن ئۆتۈپتۇ. دولەت ئەركانلىرى پادىشانىڭ بۇ بىپەرۋالىغىدىن تەڭلىكىگە قېلىشىپتۇ. ئۇلار يۇرت ئەھۋالىنىڭ خاراپلىشىۋاتقانلىغىدىن ئەدەدىشە قىلىپ، خەيىر - سەدىقىلەرنى بېرىشىپ، ئىبادەتكە مەشغۇل بولۇش بىلەن بىللە، دەرۋىشلەردىن دۇئا تىلەپ، پادىشانىڭ ئەھۋالى ياخشىلىنىشىغا ئاتاپ نەزىرلەر بېرىشىپتۇ. ئاخىرى ئۇلارنىڭ خالىس نىيەتلىك دۇئالىرى ئىجابەت بولۇپ، بىر كېچىسى پادىشا چۈش كورۈپتۇ. چۈشىدە بىر كىشى ئۇنىڭغا:

— "ئەي پادىشا، ئىشىكىدىن تاكلا بولماسمۇ سوراق،
نىمە دەرسەنكىن سېنى سوراق قىلسا ئاشۇ چاغ.

سەن قىلىۋاتقان نىمە ئىش بۇ؟ ئەجەپ، بىچارىلەرنىڭ مۇھىم ئىشلىرىنى نەزىرىڭدىن چۈشۈرۈۋېتىپسەنا؟ ئەمدى سېنىڭ

ئىشك قولۇڭدىن كېتىشكە ۋە دولىتىك يېقىنلاشتى. ھەرقانداق پىتنە كورسەك ئۇزەڭدىن كورگىن ئەمدى! قوپقىن، بۇرۇنقى ئىشڭىنىك پەيدا بولغىن!" دەۋاتقانىمىش. پادىشا بۇ ۋەقەنىك ھەيۋىتى بىلەن ئۇيقۇدىن ئويغىنىپتۇ ۋە غۇسسىلە قىلىپ توۋا ئىستىغپارغا مەشغۇل بولۇپتۇ. تاڭ ئاتقاندىن كېيىن يەنە بۇرۇنقىدەكلا خەلق ئەھۋالىنىڭ غېمىستى يەپتۇ ۋە ئۇز-ئۇزىگە: "ئەمدى كېنىزەك مېنىڭ سوھبىتىمدە بولمىسۇن" دەپ ھوكۇم قىلىپتۇ. گەرچە ئۇ كېنىزەكنى بىر نەپەس كورمىسە تاقەت قىلالمايدىغان ھالدا بولغان بولسىمۇ، ئەمما خۇدانىڭ غەزىۋىنى كەلتۈرۈپ قويۇپ ئازاپ-ئوقۇبەتكە دۇچار بولۇشتىن قورقۇپ، ھەم پادىشالىغنىڭ زاۋال تېپىشىدىن خەۋپ قىلىپ، ئائىلاج كېنىزەكنىڭ پىراقىغا چىداپتۇ. ئۇ سۇ تەرىقىدە ئىككى-ئۈچ كۈن سەۋرە قىلىپتۇ. لېكىن كېنىزەك پادىشانىڭ سوھبىتىنى سېغىنىپ، بىر كېچىسى ئوزى پادىشانىڭ بارگاھىغا كەپتۇ. پادىشا تاڭ سەھەرنىڭ شامىلى بىلەن پۇرەكلەپ ئېچىلغان گۈلىستانىنى كورۈپ، سۇمەن ۋە سۇمبۇللەرنىڭ ئەتىرى بىلەن جېنىنىڭ دېمىغىنى يەنە خۇشبۇي قىلىپتۇ.

شاھ كوردىكى، تۇراتتى بىرخامان گۈل،
سۇمەن ئوزرە بىنەپشە بىرلە سۇمبۇل.
ئۇندىن ئارتۇق نەرگىستەك ئىككى جادۇ،
مەستانىلىق ئىلكىدە ئىشى ئۇيقۇ.

شۇنىڭ بىلەن پادىشانىڭ بېشىغا يەنە بۇرۇنقى سەۋدا چۈشۈپتۇ-دە، ئىشق لەشكىرى ئۇنىڭدىكى ئەقىل-ئىدراك ماللىرىنى بۇلاڭ-تالاڭ قىلىۋېتىپتۇ.

كەلدى ئىشقىنىڭ لەشكىرى قىلدىم يەنە دىۋانلىق،
جانغا ئۇرغاچ غەمزە قىزى ئىشق ئاپەت نەشتىرىن.

بۇ قېتىمدىمۇ پادىشا بىرنەچچە كۈنگىچە كېڭىشەكىنىڭ زۇلپىي بىلەن خالىغا ئالدىنىپ، جامالى بىلەن ئاۋارە بولۇپ، ئەيش-ئىشرەت قىلىپتۇ ۋە يەنە ئىككىنچى قېتىم غايىپ ئاۋاز ئۇنى توغرا يولغا ئۈندەپتۇ. شۇندا پادىشا: "بۇ بالانى مۇتلەق بىر تەرەپ قىلماي تۇرۇپ، مېنىڭ دەردىمگە ئىلاج تېپىلمايدىغان ئوخشايدۇ" دەپ ئويلاپ ياساۋۇلغا:

— بۇ كېڭىشەك يارلىق ئالماي تۇرۇپ بارگاھقا ئۇزىچە كىردى. بۇنى ئەپچىقىپ دەريانىڭ تاشلىۋەت، — دەپ پەرمان بېرىپتۇ. ياساۋۇل كېڭىشەكنى ئېلىپ چىقىپتۇ ۋە: "بۇ پادىشانىڭ مەھبۇبىسى. ئەتە يەنە پۇشايمان قىلىپ مەندىن سوراپ قېلىشى ئېھتىمال، بۇنى ساقلاپ قويۇشتىن ياخشىسى يوق" دەپ ئويلاپ، كېڭىشەكنى دەريانىڭ تاشلىۋەتمەي، ئۇز ئويىگە يوشۇرۇپ قويۇپتۇ. لېكىن بۇ سىرنى مەخپى تۇتۇپ ھېچكىمگە ئېيتماپتۇ. بىر كۈن ئوتەر-ئوتمەي پادىشا ئۇ ئىشىدىن پۇشايمان قىلىپتۇ. لېكىن غەمدىن باشقا چارە تاپالماي، كوڭلىدىكى مالاللىقنى تۇغقىنىش ئۈچۈن شاراپ ئىچىپتۇ. مەس بولغاندىن كېيىن كوڭلىدىن ئىلھامى ئىلاھى كوتىرىلىپ كېتىپتۇ-دە، دىلىنى مەپتۇن قىلغان كېڭىشەكنىڭ خىيالى بېشىغا كىرىۋېلىپ، ياساۋۇلنى چاقىرتىپ ئۇنىڭدىن دادارنىڭ خەۋىرىنى سوراپتۇ ھەم بەكمۇ قاتتىق تەھدىت بىلەن:

— ئەگەر بۇگۈن كېچە ئۇنى كەلتۈرمىسەڭ سېنى ئازاپلايمەن، — دەپتۇ.

— ئۇنى دەريانا تاشلىۋەتكەن ئىدىم، بۇ چاقچىچە بەلىقلارغا يەم بولغاندۇ، — دەپتۇ ياساۋۇل.

ئەمما ئۇ كورسەتكەن بۇ ۋەجە پادىشاغا ماقۇل چۈشمەپتۇ. ياساۋۇل پادىشانىڭ ناھايىتى قاتتىق تەكتىلەۋاتقانلىغىنى كورۇپ، ئائىلاج ئۇ ئاينى بارگاھقا ھازىر قىلىپتۇ. پادىشا بۇ قېتىمقىمۇ شاتلىق بەزمىسىنى تۇزەپ ئىشرەت ئەسۋابلىرىنى تەييارلاپتۇ.

شۇكرى ئەمدى بىزگە يار بولدى پەيدا،
جام بىلەن مەي خۇشكۆڭار بولدى پەيدا.
يوقالدى شۇم تىكەن، گۈل بولدى ھازىر،
كەتتى قىش، نەۋ باھار بولدى پەيدا.

شۇنداق قىلىپ، پادىشا ئۇچ قېتىم بۇ كېنىزەكنى ئولتۇرۇشكە ھوكۇم قىلغان بولسىمۇ، ياساۋۇل ئوز قورقۇنچىسىدىن ئۇنى ئامان قالدۇرۇپ، پىنھان جايدا ساقلاپتۇ. نەتىجىدە مەملىكەتنىڭ مۇھىم ئىشلىرى ھەل قىلىنماي تاشلىنىپ قاپتۇ. پادىشا شۇنىدا بۇ بالانىڭ چارىسىنى ئوزىدىن بولەك كىشى قىلالمايدىغانلىغىنى، بۇ ئىش باشقا كىشىنىڭ قولىدىن كەلمەيدىغانلىغىنى چۈشىنىپتۇ. چۈنكى ئۇ كىمگە بۇيرۇمىسۇن بەربىر ئۇ كىشى ئىشىنىڭ ئاخىرىدىن ئەندىشە قىلىپ ئولتۇرەلمەيدىكەن. شۇنىڭ ئۈچۈن پادىشا بۇ ئىشنى ئوزى قىلماقچى بولۇپ، ئىشنىڭ پەيىگە چۈشۈپتۇ. بىر كۈنى ئۇلار قەسرىنىڭ ئوگزىسىدە تۇرۇپ دەريا تاماشاسى قىلىۋاتقاندا، پادىشا يېنىدا تۇرغان كېنىزەككە بىر قاراپلا ھىلىقى ئىلھامى ئىلاھى خاتىرىغا يېتىپ قورقۇپ كېتىپتۇ-دە، ئوز-ئوزىگە: "ئەمدى كېنىزەكنى ئولتۇرۇش ۋاقتى يەتتى. گەرچە بىگۇنانىڭ قېنىنى توكۈپ گەدىنىمگە ناھەق خۇن ئارتىشىدىغان بولساممۇ، مېنىڭ بىيەرۋالىغىمدىن قانىدا غەرق بولغان يۇز مىڭ كۆڭۈللەر دەرمان تاپىدۇ. بۇ كېنىزەك ماڭا ھەرقانچە جان بولغان ھالەتتىمۇ، پۇقرالارنىڭ يۇز خاتىرىسىنىڭ مۇلا-ھىزىسى ماڭا ئۇنىڭدىن ئوبدان" دەپتۇ-دە، كېنىزەككە ئىشارەت قىلىپ:

— ماڭا يېقىن كەلگىن، ئەنە ئاۋۇ كېمىنى تاماشا قىلغىن، — دەپ چاقىرىپتۇ.

كېنىزەك يېقىن كەپتۇ. پادىشا ئۇنى تۇتۇپلا كوتىرىپ قەسىر ئۇستىدىن دەريانا تاشلىۋېتىپتۇ ۋە ناھايىتى كوپ

پۇشايمان ۋە ھەسرەت-نادامەت ئىزھار قىلىپ خالايىقنىڭ ئۇنى "سۇغا ئوزى يەقىلىپ چۈشكەن" قىلىپ مەلۇم قىلىپتۇ ھەم دەرھال ئۇنى سۇدىن سۇزۇپ، دەپنە قىلىشقا بۇيرۇپتۇ. ئوزى بولسا تەزدىيە تۇتۇپتۇ. شۇنداق قىلىپ، پادىشا ئوز مەملىكىتىنىڭ بەختى ئۈچۈن ئوز قولى بىلەن ئوز جانىنىڭ جېنىنى ئاپىتۇ. پادىشالار بىر مەقسەتنى كوزلەپ، يۈزلەپ كىشىنى يوق قىلىۋىدۇ-دە!

بۇ مسالنى شۇنىڭ ئۈچۈن كەلتۈردۇمكى، خىيانەتكار بىلەن كېلىشىپ ئوتكەندىن كورە، پۇقرالارنىڭ يۇز خاتىرىسىنى كوزلىگەن ياخشىراق ۋە جانىنى ئاغرىتىشاندىن كورە، بىرنى جانسىز قىلماق ئەقلىغا مۇۋاپىق ئىشتۇر.

قارا قۇلاقنىڭ بۇ كۇشكۇرتۇشى بىلەن كامجۇيىنىڭ غەزەپ ئوتى ئورلەپ، پۇرەيسىنىڭ قېشىغا كىشى ئەۋەتىپ سوراتتۇرۇپتۇ:

— بۇ گۇنايىڭغا نىمە ئوزرە ئېيتسەن؟

پۇرەيسە بىگۇنا بولغانلىقى ئۈچۈن، ئۇنىڭغا دەلمۇ-دەل قارشى تۇرۇپ قوپاللىق بىلەن:

— كىمنىڭ قولى قىسقا بولسا شۇنىڭ تىلى ئۇزۇن بولىدۇ. بىگۇنا كىشى غەيرەتلىك كېلىدۇ، — دەپ جاۋاپ قايتۇرۇپتۇ.

كامجۇي ئۇنىڭ مەنستىمەسلىك بىلەن بەرگەن جاۋابىنى ئاڭلىغانلىقى ئۈستىگە، ئوپچۇرىسىدىكىلەرنىڭ پىتنە ئارىلاش خوشامەتلىرى قوشۇلۇپ غەزىۋى ئورلەپتۇ-دە، ئوتتۇرىسىدىكى ۋەدىلەرنى ئۇنتۇپ، پۇرەيسىنى ئولتۇرۇشكە ھوكۇم قىلىپتۇ. بۇ خەۋەرنى كامجۇيىنىڭ ئانىسى ئاڭلاپ، ئوغلىنىڭ ئالدىراپ كەتكەنلىگى ۋە سەۋرىچانلىق بىلەن ئويلاپ ئىش كورۈشىنى بىر يوللا تاشلىۋەتكەنلىگىنى چۈشىنىپ، ئوز ئوزىچە ئەندىشە قىلىپ: "پەرزەنتىم قېشىغا پاتراق ببرىپ، ئۇنى نەسىھەت بىلەن شەيتان ۋەسۋەسىدىن قۇتقۇزۇشۇم كېرەك، چۈنكى ھەرقاچاندا پادىشالارنىڭ غەزىۋى كەلسە، ئۇلارغا لەنتى شەيتان مەسلىھەتچى بولىدۇ-دە،

نىمىنى خالىغان بولسا شۇنى قىلىشىنى بۇيرۇيدۇ. پادىشانىڭ ئاچچىقلانغان ۋاقتى شەيتاننىڭ ئۇنىڭغا غالىپ كېلىدىغان ۋاقتى" دەپ ئويلاپتۇ.

غەزىۋىڭ كەلتۈرگەن چېغىدا شەيتان،
ئىش قىلساڭ، قىلارسەن ئاخىر پۇشايمان.

شۇنىڭ ئۈچۈن كاھىجۇيىنىڭ ئانىسى دەرھال جاللات قېشىغا كىشى ئەۋەتىپ "بىر دەم ئولتۇرمەي تۇرۇپ تۇرسۇن، مەن ئوغلۇمغا گەپ قىلىۋالاي" دەپ خەۋەر قىلىۋېتىپتۇ. ئوزى بولسا شۇ ھامان كاھىجۇيىنىڭ قېشىغا كېلىپ:

— پۇرەيسىنى ئولتۇرۇشكە بۇيرۇق قىلغانلىغىڭنى ئاڭلىدىم، ئوغلۇم، ئۇنىڭ نىمە گۇنايى بار ئىدى؟ — دەپ سوراپتۇ.

كاھىجۇي بولغان ۋەقەنى تولۇق بايان قىلىپ بېرىپتۇ.

— ئەي ئوغلۇم، — دەپتۇ شاھنىڭ ئانىسى، — ئوزەڭنى ھەيرانلىق بايا‌ۋاندا سەرگەردان قىلما، ئەپۇ ۋە ئىھسان شارا‌پىتىدىن بەھرىسىز قالما. بۇزرۇكلارنىڭ ئېيىتىشىچە سەككىز نەرسە سەككىز نەرسىگە باغلىق بولىدۇ. ئۇلار مۇنۇلار: خوتۇننىڭ ئىززىتى ئەر بىلەن، بالىنىڭ ئىززىتى ئاتا بىلەن، شاگىرتلارنىڭ ئەقلى‌ـ‌ھوشى ئۇستاز بىلەن، لەشكەرنىڭ قۇۋۋىتى سەردار بىلەن، زاھىتلارنىڭ كارامىتى تەقۋادارلىق بىلەن، پۇقرالارنىڭ خاتىرجەملىگى پادىشا بىلەن، پادىشالىق ئىشىنىڭ نىزامى ئادىللىق بىلەن، ئادىللىقنىڭ رونىق تېپىشى ئەقىل ۋە ھوشيارلىق بىلەن باغلىق بولىدۇ. پۇرەيسىنىڭ ئىشىنى بىر تەرەپ قىلىشتا ئىككى نەرسىگە دىققەت قىلىشىڭ لازىم. بىرى، قول ئاستىڭدىكىلەرنىڭ ئەھۋالىنى ياخشى بىلىپ، ئۇلارنىڭ ھەر بىرىگە ئوز قەدرى‌قىممىتى ۋە ھۈنەر‌قابىلىيىتىگە ياردىشا تەربىيەت قىلىشىڭ لازىم؛ ئىككىنچىسى شۇكى، ئەگەر ئۇلاردىن بىرى يەنە بىرىنىڭ يامان گېپىنى

قىلسا، ئۇنى ئېتىۋارغا ئالغۇلۇق ئەمەس. چۈنكى، ھەمىشە بىر بىرىگە بوھتان قىلىش، يامان دېيىشىنىڭ قەستىدە يۈرۈش پادىشانىڭ يېقىن كىشىلىرىگە ئادەت بولۇپ قالغان ئىش. شۇنداق تۇرۇقلۇق، پادىشا ئۇلارنىڭ بىرەرسىنىڭ قىلغان ئەنە شۇنداق مەككارلىق ھەرىكەتلىرىگە تەستىق قىلىدىغان بولسا، ئۇنىدىن كېيىن پادىشاغا ھېچكىمنىڭ ئىشەنچىسى قالمايدۇ. نەتىجىدە شۇنداق ئاقىۋەت كېلىپ چىقىدۇكى، بىگۇناھلار بالا گىرداۋىغا چۈشىدۇ. گۇناكارلار نىجات ساھىلىدا خاتىرجەم ۋە سالامەت يۈرۈپ بېرىدۇ.

گۇناكارلار يۈرگۈسى شاد ـ خەندان،
بىگۇناھلار ماكانى بولۇر زىندان.

بۇنىڭ نەتىجىسىدە، نەخ بار كىشىلەر ئەمەلنى قوبۇل قىلىشتىن ئۆزىنى تارتىدۇ. ئۇزى ھازىرچە يوق بولغان كىشىلەر ئۇز خىزمىتىدە بوشاڭلىق، سۇساۋۇق قىلىدۇ. پادىشانىڭ ھوكمى ئاقمايدىغان بولۇپ قالىدۇ. بۇ سەۋەپتىن سەلتەنەت ئەركانلىرىغا دەخلى يېتىدۇ ۋە زەرەرلەر پەيدا بولىدۇ.

غەرەزلىكلەر سوزنى ئاڭلىمغىن،
ئۇندىن يېتەر مەملىكەت، ئەلگە شىكەست.
چېقىمچىنىڭ بېشىنى قىلساڭ ئىگىز،
قىممىتىڭنى قىلغۇسى ئاخىرى پەست.

— مەن پۈرەيسىنىڭ خىيانىتىنى ئېنىقلىمايلا ھوكۇم قىلمىدىم. گۇناھىنى تەھقىقلەپ، ئۆزىنى ئىقرار قىلدۇرۇپ ئولۇمگە بۇيرۇدۇم، — دەپتۇ كامجۇي.

— تولۇق ئېنىقلىماي تۇرۇپ، مىجەزىنى ئۆزگەرتمەك

پادىشالارغا راۋا ئەمەس، — دەپتۇ ئانىسى، — خىيانىتىنى ئېنىقلىدىم دېگىنىڭمۇ تېخى شۇبھىلىك. ئىش ھەققىتىنىڭ يۇزىدىكى پەردە كوتىرىلسە ئاندىن ھەققىي ئەھۋال مەلۇم بولىدۇ. باشقىلار بىر نامەلۇم گۇنا بىلەن ئۇنىڭغا بوھتان قىلغان بولۇشىمۇ ئېھتىمال. ئۇ ھالدا سەن غەزەپ قىلمىغان بولساڭ ۋە ئۇنىڭ قىلغان خىزمىتىنى ھەم ئىخلاسىنى ياد ئەتكەن بولساڭ، نادانلارنىڭ سوزى بىلەن دانالارنى سىياسەت قىلمىغان بولساڭ بولار ئىكەن.

نادانلار كىشىگە شاتلىق بېرەلمەس،
خەس بىلەن شاھانە بەزمە يورۇماس.
ھاماقەر قىلغۇسى ئەقىلسىز كىشى،
تا "كېيىن قالسۇن" دەپ ئاقىللار ئىشى.

ئەي ئوغلۇم، ھەرقانداق ئىشقا دۇچ كەلگىنىڭدە، ئەقىلنى ئادىل ھاكىم ۋە كامىل مەسلىھەتچى بىلىپ، كۆپرەك ئويلاپ ئىش قىلىش كېرەك. چۈنكى ئادەم ئوزىدىكى جەۋھەر بولغان ئەقىلنىڭ ساپلىقى بىلەن ئەزىزدۇر.

ئەقىل - دانىش ھەر كىشىگە بولسا يار،
ئۇ تاپار ئەلنىڭ ئىچىدە ئېتىۋار.

پۇرەيسە سېنىڭ دولىتىڭدە ئۇلۇغ كىشى بولۇپ، ئىگىز مەرتىۋە ۋە كاتتا ئورۇنغا ئېرىشكەن ئىدى. ھەرقاچان مەجلىسىدە ئۇنى ياخشى سۆيەتلەر بىلەن ياد ئېتەتتىڭ. خىلۋەتلەردە ئۇنىڭ بىلەن سىردىشاتتىڭ. ئەمدى سەن ئوزەڭنىڭ سوزۇڭنى ئوزەڭ بوزماسلىغىڭ، ئوزەڭ سالغان ئىمارەتنى ئوزەڭ ۋەيران قىلماسلىغىڭ، ھەم ئوزەڭنى، ھەم ئۇنى خالايىق ئالدىدا بەتنامغا قويماسلىغىڭ لازىم. سەن ئوز ھالىڭ ۋە قەدرى-

قىممىتىگە بېقىپ، ئۇنىڭ ئىشىنى ياخشى تەھقىق ۋە تەپتىش قىلىشىڭ لازىم. شۇنداق قىلساڭ ئەقىل ئالدىدىمۇ ئۇزرە-مەزۇر كورستەلىگەن، ئاقىللار قېشىدىمۇ توھمەتتىن يىراق بولالىغان بولاتتىڭ، ئۇنى دىيانەت ئېتىگىنى خىيانەت لېيىغا بۇلغىدى دىسە، بۇ ئەقىلغا سىغمايدىغان سوز. ھىممىس ۋە ئاچكوزلۇك ئۇنىڭ تەقۋالىغى ۋە قانائەتچانلىغى ئۇستىدە غالىپ كېلەلمەيدىغانلىغىنى مەن ياخشى بىلىمەن. پۈرەيسە مۇشۇ دەرگاھىڭ مۇلازىمى بولغاندىن بېرى گوش يەپ باقمان ئەمەس. ئۇنىڭدىن ئىلگىرىمۇ گوش يىمەك ۋە ھايۋاناتقا ئازار يەتكۈزمەك ئۇنىڭ كوڭلىدە بولغان بولسىدى، ئۇ بۇنداق پاك دامانلىق بىلەن مەشھۇر بولمىغان بولاتتى. بەلكى بىر بەتنامغا قالغان بولاتتى، ئوچاقتا ئوت كويسە تۇتۇن چىقماي قالامدۇ؟ مەن ئۇ گوشنى پۈرەيسىنىڭ ئويىگە ئۇنىڭ دۇشمەنلىرى قويۇپ قويىدى بولغاي دەپ بەكرەك گۇمان قىلىمەن. ھەسەت ئەھلىنىڭ بۇنداق ھىلە-مىكرلەرنى قىلىشى ھىچ ئەجەپلىنەرلىك ئەمەس. چۈنكى ھەسەت ئەھلىنىڭ بەزىلىرى كىشىگە ئازار يەتكۈزمەك ئۈچۈن، ھىلىقى ئۇزىنىڭ قۇلىغا بۇيرۇپ ئۇزىنى ئولتۇرگۈزگەن خوجايىنغا ئوخشاش، ئۇزىنىڭ ئولۇمىگىمۇ رازىلىق بېرىدىغان بولسىدۇ تېخى.

— ئۇ قانداق ئىش ئىكەن؟ — دەپ سوراپتۇ كامجۇي.

— باغدات شەھرىدە، — دەپ كامجۇينىڭ ئانىسى ھىكايىسىنى باشلاپتۇ.

زاھىت بىلەن ھەسەتخورنىڭ ھىكايىسى

باغدات شەھرىدە ناھايىتى ھەسەتخور بىر كىشى **بار** ئىكەن. ئۇنىڭ ناھايىتى پەرھىزكار تەقۋادار ياخشى بىر خوشنىسى بار ئىكەن، ئۇ كىشى كۈندۈزنى روزا بىلەن شامغا، كېچىنى ناماز بىلەن سەھەرگە ئۇلاشتۇرىدىكەن.

ئۇ ئىدى بەندىلىك مۇقامىن تۇتقان،
خۇدادىن ئۆزگىنى ئەسلا ئۇنتۇتقان.

پۈتۈن باغدات ئەھلى ئۇنىڭغا ئېشىقات قىلىدىكەن ۋە ياخشى يىمەكلىك ۋە قىممەتبىاھا رەخت قاتارلىقلارنى ئۇنىڭ ئالدىغا كەلتۈرۈپ، ئۇنىڭ دۇئاسىنى ئالىدىكەن. مەجلىس ۋە ئولتۇرۇشلاردا چوڭ - كىچىك خالايىق ئۇنى ياخشى سۆيەت بىلەن يادلايدىكەن. ھىلىقى ھەسەتخور بولسا، مۇشۇ جەھەتتىن ئۇ پاك مەرت كىشىگە ھەسەت قىلىدىكەن ۋە تۆرلۈك ھىلىلەر بىلەن ئۇنىڭغا قەست قىلىدىكەن. ئەمما ئۇ ھەر قانچە مىكىر ئوقلىرىنى شۇملۇق ياسى بىلەن ئاتسىمۇ، ئۇنىڭ ياخشىلىق قالقىنىغا كار قىلمايدىكەن. ئاخىرى ئۇ بۇ خىل ئۇرۇنۇشتىن تەڭلىككە قىلىپ غەمگە چۆمۈپتۇ. ئۇ بىر قۇل سېتىۋاپتۇ ھەم ئۇنىڭغا ياخشى تەربىيەتلەرنى قىلىپتۇ. ئۇ ھەر دائىم قۇلىغا:

— ھەي ئوغلۇم، سېنى مۇھىم بىر مەسلىھەت ئۈچۈن پەرۋىش ھەم بىر ئۇلۇغ ئىش ئۈچۈن تەربىيەت قىلىۋاتىمەن. كۆڭلۈمنى غەم يۇكىدىن خالاس قىلىشىڭ ھەم پەرىشان خاتىرەمنى بۇ ئەندىشە بىلەن مەشغۇل بولۇشتىن پارىغ ئېتىشىڭدىن ئۈمىتۋارمەن، — دەيدىكەن.

شۇنىڭ ئۈچۈن ساقلارمەن كۆز يېشىمنى،
كى ئوتۇمنى ئۆچۈرگۈسى بىر كۈنى.

بىرنەچچە ۋاقىت ئەنە شۇ يوسۇندا ئوتۇپتۇ. كۈنلەرنىڭ بىرىدە قۇل خوجايىنىدىن بۇ ھىساپسىز شەپقەتلەرنىڭ سەۋەبىنى سورىماقچى بولۇپ:

— غوجام، مەن قۇللىرىغا تۆرلۈك ئىلتىپاتلارنى كۆرسەتتىلە، بۇ كوتا تىلسىم ئۇنى شەرھىلەپ بولالمايدۇ. ھەر كۈنى مەن بىچارىگە قىلىۋاتقان بۇ مەرھەمەتلەرنى بايان قىلىپ بولالمايمەن.

سوسەن كەبى يۇزلەپ تىلىم بولسىمۇ،
ئېيتالماسمەن بۇ نېمەتلەر شۇكرىنى.

كۆكلىمدە، ماڭا قىلغان بۇ ياخشىلىقلىرى ئۈچۈن ئۇزلىرىگە جېنىمنى قالقان قىلارمەن دېگەن ئۇمتتىممەن، — دەپتۇ.

خوجايىن قۇلنىڭ ئوزىگە ھاۋادارلىق قىلىپ، تۆز ھەققىنى ئاقلاشقا مەيلى بارلىغىنى ۋە شۇنىڭ ئۈچۈن كۆكۈل سىرىنىڭ ئاغزىنى ئاچقانلىغىنى كورۈپ:

— بىلگىن ۋە ئاگاھ بولغىنكى، مەن بۇ خوشنامدىن ناھايىتى خاپا. ئۇنىڭدىن ھەر سائەت مېھنىڭ جېنىمغا ھەسەت ئوتى تۇتىشىدۇ - دە، بۇ ھاياتمۇ كوزۈمگە كورۈنمەيدۇ. مەن ئۇنىڭ غەم - غۇسسىسى بىلەن جېنىمدىن تويدۇم ۋە ئومرۇمدىن بىزار بولدۇم. شۇڭا ئۇنىڭغا زەرەر يەتكۈزمەك ئۈچۈن قانچە ھىلىلەرنى قىلغان بولسامۇ، ھېچ بىرى پايدا بەرمىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن ساڭا شۇنچىلا تەربىيەت قىلدىم. بۇگۈن كېچە مېنى بۇ خوشنام - نىڭ ئۇگزىسىگە چىقارغىن ۋە شۇ يەردە تۇرغۇزۇپ بېشىمنى كەسكىنده ئوز يولۇڭغا ماڭغىن. ئەتىسى كىشىلەر مېنى ئۇنىڭ ساريىنىڭ بېشىدا ئولۇگۈمنى كورسە، چوقۇم مېنىڭ قېنىمنىڭ توھمىتى بىلەن ئۇنى تۇتۇپ، جېنىنى قىساقا ۋە مېلىنى تالان - تاراجغا بۇيرۇيدۇ. ئەگەر ئۇنداق قىلمىغان تەقدىردىمۇ پۇتۇن ئەلنىڭ ئېشقادى يانىدۇ - دە، تەقۋادارلىق ۋە ياخشىلىغىنىڭ شوھرىتى ئەل ئارىسىدىن يوقىلىدۇ. ئۇندىن كېيىن ھەرگىزمۇ تەقۋالىغى ۋە سوپىلىغى توغرىسىدا لاپ ئۇرالمايدۇ. ئۇ چاغدا ئۇنىڭغا:

"ھەددىدىن ئاشۇردى زاھىت يوشۇرۇن پاسقلىغىن،
پەردىسىن ئاچقىن خۇدايا سىرى بولسۇن ئاشكار"

دېگەن دۇئانىڭ مەنىسى ئۇنىڭغا تازا باپ كېلىدىغان

بولىدۇ، — دەپتۇ.

— ئەي غوجام، — دەپتۇ قۇل، — بۇ خىيالدىن كەچسىلە ۋە ئىشىنىڭ چاردىسىنى باشقا يوسۇندا قىلسىلا، ئەگەر مۇرات-مەقسەتلىرى زاھىتنى يوق ئېتىش بولىدىغان بولسا، مەن ئۇنى ئولتۇرەي ۋە كۆڭۈللىرىنى ئۇنىڭ غېمىدىن خاتىرجەم قىلاي.

— ئۇنداق بولۇشى ناتايىن، — دەپتۇ خوجايىن، — سەن ئۇنىڭغا قۇدرەت تاپالماي قېلىشىڭمۇ مۇمكىن ياكى ئۇنى ئولتۇرۇشۇڭ كېچىكىشىمۇ مۇمكىن. مېنىڭ ئەمدى بۇندىن ئارتۇق چىداشقا تاقىتىم يوق. مېنىڭ ھېچ سەۋرى-تاقىتىم قالمىدى. قويقىن، مۇشۇ خىزمەتنى بىجا كەلتۈرگىن، ئەگەر مېنى بۇ ئىشتا خوشال قىلساڭ سېنىڭ قولۇڭغا ئازاتلىق خېتى بېرىمەن ۋە بىر خىش ئالتۇن ئىنئام قىلىمەن. قالغان ئومرۇڭنى ئاشۇ ئالتۇن بىلەن راھەت-پاراغەتتە كەچۈرسەن.

— ھېچقانداق ئەقىللىق كىشى سىلە قىلغاندەك بۇنداق پىكرىنى قىلمايدۇ غوجام، — دەپتۇ قۇل، — چۈنكى كىشى ئۆز دۈشمىنىڭ بالاغا گىرىپتار بولغىنىنى ئۆزى تىرىك ۋاقىتىدا كۆرگىنى ياخشى، چۈنكى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرىدۇ ۋە قۇلىغى بىلەن ئاڭلايدۇ. ئۆزى ئولگەندىن كېيىن دۈشمىنىڭ ئولگىنىدىن نېمە لەززەت تاپاتتى، دۈشمىنگە يەتكەن ئەلەم ۋە زەرەرنى نەدىن بىلەتتى.

گۈل ئېچىلغاندا نە پايدا مەن چىمەندە بولمىسام،
سەرۋىدىن نە پايدا مەن بوستان ئىچىدە تۇرمىسام.

قۇل بۇنداق سۆزلەرنى قانچە كۆپ ئېيتقىنى بىلەنمۇ خوجايىنى ماقۇل كۆرمەپتۇ. قۇل خوجايىنىڭ رىزالىغى ۋە ئىشتىلا ئىكەنلىگىنى كۆرۈپ، ئامالاج ئۇنى زاھىتنىڭ ئوگزىسىگە ئېلىپ چىقىپ بېشىنى كېسىپتۇ ۋە خوجايىنى بەرگەن بىر خىش

ئالتۇن بىلەن ئازاتلىق خېتىنى ئېلىپ ئىسپاھانغا كېتىپتۇ. ئەتىسى كىشىلەر هىلىقى بەتنىيەت خوجايىنىنىڭ زاهىتنىڭ ئوگزىسىدە ئولۇك ياتقانلىغىنى كورۇپ، زاهىتنى باغلاپ زىندانغا ساپتۇ. گەرچە زاهىتنى زىندانغا سالغان بولسىمۇ، ئۇنىڭ ئۇ هەسەتخورنى ئولتۇرگەنلىگىگە هېچقانداق ئىسپات بولمىغاچقا، زاهىتنى ئولتۇرمەي زىندانىدا ساقلاشىپتۇ. باغداتنىڭ كاتتىلىرى هەرقانچە هەرىكەت قىلىپ، زاهىتنىڭ پاكلىغى ۋە دىيانەتلىگىنى ئىسپاتلاپ، پادىشاغا ئىلتىماس قىلغان بولسىمۇ پادىشانىڭ ئۇنىڭغا بولغان شۇبهىسى تېخى كوتۈرۈلۈپ بولمىغاچقا، ئۇنى زىندانىدىن خالاس قىلماپتۇ. نەتىجىدە زاهىت زىندانىدا بىر نەچچە ۋاقىت يېتىپ قاپتۇ.

ئىسپاهانغا تىجارەت ئۈچۈن بارغان باغداد سودىگەرلىرىدىن بىرى تاسادىپەن قۇلنى ئۈچرىتىپ قاپتۇ. قۇلىمۇ ئۇنى كورۇپ تونۇپ، قېشىغا كەپتۇ ۋە جوجايىنىنىڭ بالا-چاقىلىرىنىڭ ئەهۋالىنى سوراپتۇ. ئۇلار هەر تەرەپتىن سوزلىشىپ ئولتۇرغاندا، گەپ ئارىسىدا هىلىقى زاهىتنىڭ گېپىنى چىقىپ قاپتۇ.

— ئۇ بىگۇنا كىشى ئەجەپ زۇلۇمغا ئۇچراپ كېتىپتۇهە! ۋاهالەنكى، خوجامنى ئوزىنىڭ پەرمانى بىلەن مەن ئولتۇرگەن ئىدىم. ئۇ مەرت ياخشى كىشى بىزنىڭ بۇ ئىشىمىزدىن بىخەۋەر ئىدى، — دەپتۇ قۇل.

سودىگەر باشقا سودىگەرلەر جامائىتىنى قۇلنىڭ ئىقرارىغا گۇۋا قىلىپتۇ ۋە باغداتقا كېلىپ هادىسىنىڭ ئوتمۇشىدىن خەۋەر بېرىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن زاهىت خالاسلىق تېپىپتۇ. ئولگەن هەسەتخورنىڭ روهى خالايىقلار ئارا لەنەت ئوقىغا نىشانە بولۇپتۇ. زاهىت شۇندىن بېرى پازىللاردىن بىرى بولۇپ يازغان توۋەندىكى نەزمىنى هال تىلى بىلەن ئوقۇيدىغان بولۇپتۇ.

ئەپسۇن ئوقۇپ هەسەتخوردىن بىر نەچچىسى،
هىلە ئوتىنى تۇتاشتۇردى راسا ماڭا.

ياساپ پىتنە، قىلىپ ماڭا باغرىنى تاش،
مېنى ئولتۇرمەككە خەنجەر قىلدى پەيدا.
ئاخىرى تاپتى يامان ئەمەللىرىگە خوپ جازا،
ھەربىرىگە يەتتى بىردىن ئوزگىچە دەردۇ بالا.

بۇ مىسالنى شۇنىڭ ئۈچۈن كەلتۈردۇمكى، ھەسەت ئەھلىنىڭ قولىدىن ھەرقانداق ئىشنىڭ كېلىدىغانلىغىنى، ئوزلىرىگە ئەنە شۇنداق قىلغان يەردە باشقىلارغا نىمىلەرنى قىلىشى مەلۇم ئىكەنلىگىنى بىلىشىڭ كېرەك ئوغلۇم. سېنىڭ خىزمەتكارلىرىڭنىڭ ھەممىسى دەرىجىدە پۇرەيسىدىن پەس ئورۇندا تۇرىدۇ. بۇرۇن ئۇلارنىڭ مەرتىۋىسى يۇقۇرى ئىدى. شۇ تۈپەيلىدىن ئاشۇنداق ھىلە-مىكرىنى ئويلاپ چىقىرىپ، ئۇنى مەرتىۋىسىدىن چۈشۈرۈش ئۈچۈن ھەركەت قىلغان بولۇشىمۇ ئېھتىمالدىن يىراق ئەمەس. شۇڭا ئالدىراپ كەتمىگىن ۋە سەۋرى قىلغىن، بۇ ئىشنى ياخشى ئويلاپ بىر تەرەپ قىلغىن. بۇ ئىشنى ئوزەڭنىڭ ئولۇغلۇغۇڭغا يارىشا ھەل قىلغىن. بۇگۈن سەن سىياسەتنىڭ تىزگىنىنى تارتىڭ ۋە ئالدىراپ كەتمىسەڭ ئەتە-ئوگۈن ئۇنىڭ گۇناھى بار ياكى يوق ئىكەنلىگى مەلۇم بولىدۇ. ئەگەر ئۇ خىيانەت ئۇنىڭدىن ئوتمىگەن بولسا، سەن ئوز ھەققىدە مەرھەمەت قىلغان، ناھەق قانىنى گەردىنىڭگە ئالمىغان بولىسەن. ئەگەر ئۇ ئىش ئۇنىڭدىن ساددىر بولغانلىغى ھەقىقى رەۋىشتە روشەن بولسا، ئۇنى ئولتۇرۇشتىكى ئىختىيارىڭ ھەرقاچان ئوز قولۇڭدا.

تىرىكنى ھەر قاچان ئولتۇرسە بولغاي،
لېكىن ئولگەننى تىرگۈزگىلى بولماس.

كامجوي ئانسىنىڭ نەسىھىتىنى ياخشى دىققەت بىلەن ئاڭلاپ، ئۇنىڭ كوڭۇلدىكىدەك نەسىھەت ۋە پايدىلىق ۋەز

ئىكەنلىگىنى چۈشىنىپ، ئاچچىغىدىن يېنىپتۇ ھەم بۈيرۇق بېرىپ پۈرەيسىنى قېشىغا ھازىر قىلغاندىن كېيىن، ئۇنى خىلۋەت جايغا ئىلىپ كېلىپ، ئۇنىڭغا شۇنداق دەپتۇ:

— ھەي پۈرەيسە، بۇندىن بۇرۇن سېنى ناھايىتى كوپ سىناپ كورگەن ئىدىم. سېنىڭ ياخشى سۈپىتىڭ ۋە پاكلىغىڭ مەلۇم بولغان ئىدى. ھىلىمۇ دۇشمەنلەرنىڭ سوزىدىن كورە ساڭا بەكرەك ئىشىنىمەن. بولدى ئەمدى، ئوز ئورنۇڭدا ئولتۇرغىن، ساڭا ئۇلار ئاشۇنداق بوھتانلارنى قىلىشىپتۇ. ئۇنىڭدىن كوڭۈڭدە كىر ساقلىما.

— ئەي پادىشاھىم، — دەپتۇ پۈرەيسە، — گەرچە بۇ ئىشتا ماڭا ئىلتىپات ۋە مەرھەمەت قىلۇاتقان بولسىلىمۇ، تاكى بۇ ئىشنى ياخشى تەھقىق قىلىپ، تېگىنى-تەكتىگە ياخشى يەتمەيدىغان بولسىلا، مەن بۇ توھمەتنىڭ كۈلپىتىدىن ئەسلا ئوتىمەيمەن. ئەگەر بۇنى تەپتىش قىلىپ ھەقىقەتنى ناھەقچىلىقتىن ئايرىسىلا، سىلىگە ئىخلاسىم ئېشىپ، نەسىھەتكوئىلۇغۇم تېخىمۇ زىيادە بولىدۇ. مېنىڭ ئىشمىنىڭ ياخشىلىنىشى ۋە تىرىكچىلىگىمىنىڭ ئوبدان بولۇشى مۇشۇ ھادىسىنىڭ بىر تەرەپ قىلىنىشىغا باغلىق.

تەنە قىلىمۇ دۇشمەن كوپ غەم يىمە ئەي كوڭلۇم،
ھېچ ئەجەپ ئەمەس ئۇندىن ساڭا مەنپەئەت يەتسە.

— ئۇنداقتا بۇ ئىشنى قانداق ھىلە بىلەن تەھقىقلىگىلى بولىدۇ؟ قانداق قىلىپ بۇ ئىشنىڭ تېگىگە يەتكىلى بولىدۇ؟ — دەپ سوراپتۇ كامجۇي.

— ماڭا بوھتان چاپلىغان جامائەتنىڭ ھەممىسى يىغىپ، قاشلىرىغا ھازىر قىلسىلا، — دەپتۇ پۈرەيسە، — ئۇلاردىن بىر-بىرلەپ، بۇ ماجىرانى ئايرىم-ئايرىم سۈرۈشتۈرسىلە، ئەگەر بۇنى تەپتىش قىلىشقا ئوزلىرى مەشغۇل بولسىلا ئۇلار ناتىلاج

راستنی ئېيتسا ئەجەپ ئەمەس. ئەگەر كونىسسە قورقۇتۇپ كوندۇرگىلى بولىدۇ. ئەگەر ئۇنىڭ بىلەنمۇ مەقسەت ھاسىل بولمىسا، ئۇنىڭغا ۋەدە بېرىپ، ئۇمتۇار قىلىپ تۇرۇپ، ھەقىقەت يۈزىدىن شۇبھە نىقابىنى كوتەرگىلى بولىدۇ. مۇشۇ تەرىقىدە ئىش قىلسىلا، مېنىڭ دىيانىتىم ۋە پاكلىغىم بارلىق ئامۇخاسقا روشەن بولغۇسىدۇر.

بولسا ھەر سىر تۇن پەردىسىدە پىنھان،
كۇندۇز بولسا بولار بارچىگە ئايان.

— مەن ئەھۋالنى، ئۇلاردىن سىياسەت قىلىش يولىي بىلەن تەھقىقلەيمەن، — دەپتۇ كامجۇي، — ئۇنى ئەپۇ ۋە مۇلايىملىق بوسۇنى بىلەن تەھقىقلەشكە بولمايدۇ. چۇنكى سەندەك بوزرۇك ۋە ئىشەنچلىك كىشىگە ھەسەت يۇزىسىدىن قەست قىلغانلارغا ئەپۇ مۇناسىپ ئەمەس.

— ئازاپ - ئوقۇبەت قىلىش ۋاجىپ بولغان كىشىنىڭ ھەقىقىدە ئەپۇ قىلىش دۇرۇس، قولغا چۇشۇپ ئاجىز بولغان بىچارىنىڭ گۇناھىدىن كەچمەك كاتتا ھۇنەر. چۇنكى ئەپۇ قىلىش قۇدرەت تاپقان ۋاقتىدا قىلىدىغان ئىش. بىلىمەك كېرەككى، دۇشمەن ئۇستىدىن قۇدرەت تاپماق كاتتا نېمەتتۇر. ئۇنىڭ شۇكرانىسى بولسا ئەپۇدىن بولەك نەرسە ئادا تاپمايدۇ.

گۇناكار ئۇستىدىن تاپقاندا قۇدرەت،
ئەپۇ ئەيلەپ ئۇنى شۇكرانە بىلدۇر.

كامجۇي پۇرەيسىنىڭ سوزىنى ئاڭلاپ، ئۇنىڭ سوزلىرىنىڭ سەھىپىلىرىدە راستلىق ئەسىرىنى ئەينەن كورۇپتۇ ۋە ئۇنىڭ ئېيتقىنىچە قىلىپ، پۇرەيسىگە بوھتان چاپلىغانلارنى ئايرىم - ئايرىم

قېشىغا چاقىرتىپ كېلىپ، ئەھۋالىنىڭ ھەقىقىتىنى لازىم بولغان ئۇسۇل بويىچە سوراپتۇ:

— قايسىلار ۋەقەنىڭ راستىنى ئېيتساڭلار گۇناھسىلار ئەپۇ سۇيى بىلەن يۇيۇلىدۇ. مەن ئۇنداقلارغا شاھانە ئىنئامىلارنى قىلىمەن، — دەپ ۋەدە بېرىپتۇ پادىشا.

شۇنداق تەپتىش قىلىش ئارقىلىق ئۇلارنىڭ بەزىلىرى شۇ زامانلا ئىقرار قىلىپتۇ، بەزىلىرى سەل قىستىغاندا ئىقرار قىلىپتۇ، ئىشقىلىپ، پۈرەيسەنىڭ خىيانەتسىزلىگى گۇمان بۇلۇتى ئاستىدىن چىقىپ، يېقىنلىق كوزىدىن شەك غۇبارى كوتىرىلىپتۇ.

— ئوغلۇم، — دەپتۇ كامجۇينىڭ ئانسى كامجۇيغا قاراپ، — بۇ جامائەتنىڭ گۇناھىنى ئەپۇ قىلدىڭ. ئەمدى يەنە ئۇلارغا سىياسەت قىلىشىڭ راۋا ئەمەس. ئەمما بۇ جەھەتتە ساڭا ھاسىل بولغان تەجرىبىلەردىن ئىبرەت ئېلىپ، مۇندىن كېيىن ھېچقانداق چېقىمچىنىڭ ئەپسانىسىنى ئاڭلىمىغىن، تاكى روشەن دەلىل ۋە ئىنىق ئىسپات بولمىغىچە، غەرەز ئەھلىنىڭ سوزلىرىگە ئىشەنمە. ئەگەر بىر كىم بىر كىشىنىڭ ئەيىبىنى تونۇرىسىدا سوزلىسەن بولسا، ئۇنى ھەر قانچە ئىشەنىدۇرۇپ ئېيتقان ھالىدىمۇ قەبۇل قىلمىغۇلۇق ئەمەس. چۈنكى ئاز گەپمۇ بارا-بارا دېيىلىۋەرسە، يوغناپ مۇكەممەللىشىپ قالىدۇ-دە، ئاخىرى ئۇنى رەت قىلغىلى بولماي قالىدۇ. بۇ خۇددى بۇلاقلارنىڭ سۇيى يىغىلىپ چوڭ دەريانى ھاسىل قىلغاندا، ئۇنىڭدىن كېمىگە چۈشمەي تۇرۇپ ئوتكىلى بولمىغاندەك بىر ئىش. شۇڭا غەرەز بىلەن قىلىنغان سوزلەر ئاز ۋە كىچىك ۋاقىتىدىلا، ئۇنى رەت قىلماق كېرەك. شۇنداقلا باشقىلارنىڭمۇ سوزلەيدىغان يولى باغلىنىپ، ئىشنىڭ ئاخىرى پىتنە-پاساتقا ئايلىنالمايدۇ.

چەشمە سۇيى باغلىنار بىر پارچىلا تۇپراق بىلەن،
بولسا دەريا توختىتىپ بولماس ئۇنى بىر تاغ بىلەن.

ـ بۇ نەسىھەتنىڭنى قوبۇل قىلدىم ۋە روشەن دەلىل بولماي تۇرۇپ، كىشنى توھمەت زىندىسى قىلىش ياخشى ئەمەس ـ لىگىنى چۈشەندىم، ـ دەپتۇ كامجۇي.

ـ ئەي ئوغلۇم، ـ دەپتۇ ئانىسى، ـ ھەرقانداق كىشى سەۋىۋى ئوچۇق ـ ئاشكارا بولماي تۇرۇپ دوستلىرىدىن ئاغرىنسا، ئۇ كىشى ھوكۇمالار ھەمسوھبەت بولۇشتىن پەرھىز قىلىشنى بۇيرۇغان سەككىز خىل كىشلەرنىڭ قاتارىدا بولىدۇ. ئۇلارنىڭ بىرىنچىسى، ياخشىلىق ھەققىنى بىلمەيدىغان ۋە ياخشىلىق قىلغاذ ـ لارغا مىننەتدارلىق بىلدۇرمەيدىغانلار؛ ئىككىنچىسى، سەۋەبسىز ئاچچىغى كېلىدىغان، غەزىۋى يۇقاشلىغىنى بىسىپ چۈشىدىغانلار؛ ئۈچىنچىسى، ئۆزۈن ئومۇر كورۇشنى جەزملەشتۇرىدىغان، لېكىن ئۆزى خۇدا ۋە خەلقنىڭ ھەققى ھەم ھوقۇقلىرىنى ئادا قىلىشنىڭ ھاجىتى يوق دەپ قارايدىغانلار؛ تۆتىنچىسى، ئۆز ئىشىنىڭ بىناسىنى ئالدامچىلىق ۋە مەككارلىق ئاساسىغا قۇرغان، ئۇنىڭدىن باشقا ئەمەلنى ئۆز نەزىرىدە سەل چاغلايدىغانلار؛ بەشىنچىسى، سوزلەشكە ئامراق، لېكىن راست سوزلەشتىن قاچىدىغانلار؛ ئالتىنچىسى، شەھۋەت مەيدانىدا نەپس ئاغامچىسىنى ئۆزۈن قويۇۋەتكەن، ھاۋايى ھەۋەسنى مەقسەت قىلىسى ۋە مۇرات كەئىسى دەپ تونۇيدىغانلار؛ يەتتىنچىسى، شەرم ـ ھايانى يوق، بىئەدەپ بولغانلار؛ سەككىزىنچىسى، كىشلەرنىڭ ھەققىدە بىسەۋەپ بەدگۇمان بولىدىغان، دەلىل ـ ئىسپات بولمىسىمۇ ياخشىلارنى توھمەت زىندىسى قىلىدىغانلار. ھوكۇمالار يەنە مۇنداق سەككىز خىل كىشنىڭ سوھبىتىنى ۋە ئۇلىپەتچىلىگىنى غەنىمەت بىلمەك كېرەك دېيىشكەن. ئۇلارنىڭ بىرىنچىسى، ھەر دائىم كورگەن ياخشىلىق ـ لىرىغا شۈكرى قىلىپ يۇرىدىغان، ياخشىلىق ھەقىقىتىنى تونۇيـ ـ دىغانلار؛ ئىككىنچىسى، روزىگارنىڭ ھادىساتلىرىغا ئۇچرىغان بىلەنمۇ مۇھەببەت رىشتىسى ئۈزۈلمەيدىغانلار؛ ئۈچىنچىسى، ئۆزىنى تەربىيەت قىلغان ۋە ئىززەت قىلغانلارغا ھورمەت قىلماقنى

ۋاجىپ دەپ بىلگەن، سوزى ۋە ئىشى بىلەن ئۇنىڭغا ياخشىلىق قايتۇرۇشنىڭ كويىدا بولىدىغانلار؛ توتىنچىسى، مەككارلىق ۋە بەتقىلىقتىن يىراق بولغانلار؛ بەشىنچىسى، غەزىۋى كەلگەن چاغدا ئۆزىنى توختىتىۋېلىشقا قادىر بولالايدىغانلار؛ ئالتىنچىسى، ساخاۋەت ئەلىمىنى كوتەرگەن ۋە ئۇنىڭدىن تاما قىلمۇچىلارنىڭ مەقسەتلىرىنى قۇدرىتىنىڭ بارىچە ھاسىل قىلىشنىڭ پېيىدا يۈرىدىغانلار؛ يەتتىنچىسى، شەرم-ھايالىق بولغان، ياخشىلىق قىلىشنىڭ پېيىغا چۈشكەن، ئەدەپ يولىدا يۈرگەنلەر؛ سەككىزىنچىسى، ياخشىلار ۋە پاك كىشىلەرنىڭ دوستلۇغىنى ئىتىگەن، پاسىقلاردىن ۋە قىلىغى سەت كىشىلەردىن يىراق بولغانلار، ھەرقانداق كىشى بۇ سەككىز خىل كىشى بىلەن ئۇلىپەت بولسا ۋە ئىتتىپاق بولسا، ئىلگىرىكى سەككىز خىل كىشىدىن ئۆزىنى تارتسا ۋە ساقلانسا، يامان خۇيلىرى ياخشى سۈپەتكە ئالمىشىدۇ. ئەھۋالى ۋە مىجەزى ئېتىدالغا كېلىدۇ. چۈنكى سىركە ئەسلىدە ئاچچىق نەرسە بولسىمۇ، ھەسەل بىلەن قوشۇلسا، ئاچچىقلىغى كېتىپ ناھايىتى كوپ ئىللەتكە داۋا بولىدۇ.

بولساڭ ئەگەر سىركىدەك، قوشۇل ھەسەلگە شۇندا سەن،
بولغايسەن دەرتكە داۋا ھەم راھىتى روھى راۋان.
بولمىغىن كۆڭلى ئولۇك ھەركەت قىلىپ جانغا قوشۇل،
ھەمدەم بولساڭ جان بىلەن سەنمۇ بولارسەن بەلكى جان.
قەلبى ساپلارغا مۇلازىملىقتا بولغىن سايىدەك،
شۇندا بولغايسەن قۇياشتەك تاكى مەشھۇرى جاھان.

كامجۇي بۇ ۋەقەلەردە ئانىسىنىڭ شۇنداق مېھرىبانلىق ۋە رەھىمدىللىك قىلغانلىغىنى كورۈپ، شۈكرىلەرنى بىلدۈرۈپ، مىننەتدارلىقلارنى ئىزھار قىلىپ:

ــ ئەي زامانىمىزنىڭ مەلىكىسى! سېنىڭ نەسىھەتىڭنىڭ بەركىتى بىلەن:

قاراڭغۇ يول نامايەن بولدى ئاخىر،
مۇشكۈل ئىشىم بەك ئاسان بولدى ئاخىر.

نەتىجىدە يەنە، بۇ دانىشمەن پۇرەيسىمۇ توھمەتتىن خالاس بولدى. مەنمۇ ھەر بىر مۇلازىمنىڭ ھالىدىن ئاگاھ بولدۇم. ئەمدى مەن ئۇلار بىلەن قايسى تەرىقىدە ئىش تۇتۇماق كېرەكلىكىنى، ئۇلارنىڭ سوزىنى قايسى يوسۇندا ئاڭلىماق لازىملىقىنى بىلىۋالدىم، — دەپتۇ.

شۇندىن كېيىن كامجۇينىڭ پۇرەيسىگە بولغان ئىشتىقادى ۋە ئىشەنچىسى تېخىمۇ زىيادە بولۇپتۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنى قېشىغا چاقىرىپ شۇنداق دەپتۇ:

— سەن بۇ توھمەتنى مېنىڭ ساڭا بولغان ئىشتىقادىمنىڭ ئېشىشىغا سەۋەپ بولدى دەپ چۈشەنگىن. كوڭلۇڭگە ھېچ قانداق تەشۋىش يەتكۈزمىگىن. ئەمدى بۇرۇنقىسى مەنسىۋىدە ئولتۇرۇپ، ئىشىڭغا مەشغۇل بولىۋەرگىن.

— مەن بۇ سوزگە ئانچە ئىشەنچ قىلمايمەن، — دەپتۇ پۇرەيسە، — بۇ ئىلتىپات بىلەن مېنىڭ كوڭلۇمنىڭ گىرەلىرى ئېچىلىپ بولالمايدۇ. چۈنكى سىلى دۈشمەنلىرىڭ بوھتانلىرىغا ئىشىنىپ، ئوتتۇرىمىزدا باغلانغان ۋەدىلەرنى سۇندۇردىلا!

ئەمدى بىلدىم كوڭلىڭىزنىڭ ھېچ ۋاپاسى يوق ئىكەن،
شەنىڭىز بىمەرھەمەت، غەيرى جاپاسى يوق ئىكەن.
قىلمىدىڭىز دوست بىلەن دۈشمەننى سىز ھەرگىزمۇ پەرق،
ئەقلىڭىزنىڭ مىكرىدىن ئوزگە ساپاسى يوق ئىكەن.

— بۇ سوزلەرنى كوڭلۇڭدىن چىقىرىۋەتكىن، — دەپتۇ كامجۇي، — چۈنكى سېنىڭ خىزمىتىڭدە ھېچقانداق كەمچىلىك ئوتمىدى، مېنىڭ مەرھەمىتىمدىمۇ قۇسۇر كورۈلمىدى. كوڭلۇڭنى

توق تۇتۇپ ئىشكنى قىلىۋەرگىن.

ــ بۇ توھمەتتىن خالاسلىق تاپقىنىم بىلەن، جاھان ھەسەتخور ۋە بەتنىيەتلەردىن خالى ئەمەس، ــ دەپتۇ پۇرەيسە، ــ سىلە ماڭا مەرھەمەتلەرنى قىلىۋەرسىلە، ئۇلاردىكى ھەسەتمۇ ساقلىنىپ تۇرىۋېرىدۇ. چۈنكى سىلە بىر قېتىم توھمەتخورلارنىڭ سوزلىرىنى ئاڭلىدىلا. ئۇلارمۇ سىلىنى سوز بىلەن ئازدۇرۇش ئاسان ئىكەنلىگىنى بىر قېتىم بىلدى. ئەمدى ئۇلار ھەمىشە ياماں نىيەتلىك سوزلىرىنى سىلىگە ئېيتىۋېرىدۇ ۋە ھەر سائەت ئازىمزغا بولگۈنچىلىك سالىدۇ. ھەرقانداق پادىشا توھمەتخورلارنىڭ ۋە چېقىمچىلارنىڭ سوزىنى ئويلاپ باقمايلا ئاڭلايدىغان بولسا، ئۇنىڭ خىزمەتىدە بولماق جان بىلەن ئويناشقانلىق بولىدۇ. جان بىلەن ئوينىشىش ئاقىللارنىڭ ئىشى ئەمەس. چۈنكى ھەر كۈنى بۇ تەنگە يېتىگىدىن جان كىرىپ تۇرمايدۇ دە! ئەگەر قوبۇل كورسىلە، مەن ئۇزەمنىڭ ئەمەلنى قوبۇل قىلماسلىغىمدىكى ئۇزرەمنى بىر ئېغىز سوز بىلەنلا روشەن قىلىپ بېرەي.

ــ ئېيتقىن، ــ دەپتۇ پادىشا.

ــ ئەي پادىشاھى ئالەم، ــ دەپتۇ پۇرەيسە، ــ سىلىنىڭ بۇ ھادىسىدە ماڭا رەھىم قىلىپ، ئىشەنچ ۋە ئېتىقاتلىرىنى تېخىمۇ زىيادە قىلغانلىرى مەن ئۈچۈن گەرچە ئۇلۇغ ئىنئام ۋە كاتتا ئېھسان بولسىمۇ، مەن سىلىنىڭ ئالدىراپ كەتكەنلىكلىرى ۋە تەپتىش قىلمايلا مېنى سىياسەتكە بۇيرۇغانلىقلىرىدىن بەدگۇمان بولدۇم. شۇڭا سىلىنىڭ بۇ ھىساپسىز مەرھەمەتلىرى ۋە چېكى يوق شەپقەتلىرىدىن ئۈمىت ئۈزدۇم. چۈنكى ماڭا قىلىغان تەربىيەتلىرىنىڭ ھەممىسىنى بىردەمنىڭ ئىچىدىلا زايا قىلىۋەتتىلە، ئەگەر تېگى ـ تەھتىگە يېتىپ قارىسا ھېچقانچە بىر كايىخۇچىلىگى يوق بولغان كىچىككىنە بىر توھمەت بىلەنمۇ ماڭا ناھايىتى چوڭ جازا بۇيرۇدىلا. پادىشا دېگەن، ئوز ياساۋۇلىنىڭ شۇنداق كاتتا گۇناھىنى كورۈپ تۇرۇپمۇ ئۇنى رەسۋا قىلماي، ئۇنىڭ

يامان قىلغىنى سېخىلىق پەردىسى بىلەن ياپقان يەمەن پادىشاسىغا ئوخشاش، خېلى چوڭ خىيانەتلەرنىمۇ ئاسان ئەپۇ قىلىدىغان بولۇشى كېرەك ئىدى.

ــ ئۇ قانداق ئىش ئىكەن؟ ــ دەپ سوراپتۇ كامجۇي.

ــ يەمەن دىياردا، ــ دەپ ھىكايىسىنى باشلاپتۇ پۇرەيسە.

پادىشا بىلەن ياساۋۇلنىڭ ھىكايىسى

يەمەن دىياردا بىر پادىشا بار بولۇپ، ئۇ دولەت سۈيىمسىنىڭ ئاقلىغى يېشانىسىدىن چاقناپ، ئىنساپ نۇرى ئەھۋالىنىڭ چېھرىسىدە كورۇنۇپ تۇرغان بىر پادىشا ئىكەن.

ئۇ پادىشانىڭ بېشىدىن ئاسمان،
يۇلتۇز گوھىرىن چاچاتتى ھەرئان.

بىر كۈنى ئۇ پادىشا ئوزىنىڭ ياساۋۇلىنىڭ بىر گۈنا قىلغانلىغى تۈپەيلىدىن ئۇنىڭغا غەزەپلىنىپ: "ئەمدى ئۇ مېنىڭ دەرگاھىمغا كەلمىسۇن" دەپ ھوكۈم قىلىپتۇ. شۇ سەۋەپتىن بىچارە ياساۋۇل پادىشانىڭ قېشىغا كېلەلمەپتۇ، ئەما ئۇ شەھەر-دىن چىقىپ باشقا يەرگە كېتىشنىمۇ خالىماپتۇ. ئۇ بىر مەزگىل ئويدە ئولتۇرۇپ قېلىپ، ئوز ھالىنىڭ خاراپلىشىپ قالغانلىغىنى ئويلاپ، گاھى يىغلاپ كېتىدىكەن، گاھى بولسا زامانىنىڭ ئاجايىپلىغىغا قاراپ كۈلۈپ كېتىدىكەن.

ھەر كېچە يەكپاي تۇرۇپ، كويمەك بىلەن تاڭ ئاتقۇچە، خۇددى شامدەك، ھالىغا گاھ يىغلار ئىدى، گاھ كۈلۈپ.

ئاخرى ئۇ مال-دۇنياسى ئاز، بالا-چاقىسى كوپلۇكىدىن، تەڭلىكتە قېلىپ: "بىر ھىلە بىلەن پادىشانىڭ قېشىغا بارايچۇ، يا بويىنۇم سىياسەت تىغى بىلەن كېسىلەر، ياكى بېشىم راھەت تاجىسىنى كىيەر" دەپ ئويلاپ، ئەل-ئاغىنىلىرىدىن سەرۇپا تىلەپ كېيىپ، ئات تىلەپ مىنىپ، ئوردا ئىشىگىگە بېرىپتۇ. ئىشىك باققان ياساۋۇللار ئۇنىڭ جابدۇلغان ئات مىنىپ، قىممەتبаھا تون كىيىپ كەلگەنلىكىنى كورۇپ: "پادىشا ئۇنىڭ گۇناھىدىن كېچىپ ئۇنىڭغا ئىنئام قىلغان ئوخشايدۇ" دەپ گۇمان قىلىپ، دەرۋازىدىن تۇسىماپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ گۇناكار ياساۋۇل پادىشانىڭ بارگاھىغا كىرىپ، لايىق بىر جاي تېپىپ، پادىشانىڭ ئۇدۇلىغا كېلىپ تۇرۇپتۇ. ئۇ كۇنى پادىشانىڭ ئالدىغا ناھايىتى كاتتا مېھمانلار كەلگەن بولۇپ، ئۇلار بىلەن شاراپ ئىچىپ ئولتۇرغان ئىكەن. ئۇنىڭ ھىلىقى ياساۋۇلىغا كوزى چۈشۈشى بىلەن دەرھال ئاچچىغىنىڭ ئوتى شولە ئۇرۇپ، قەھرىنىڭ زورى ئۇنى بىتاقەتلىككە ساپتۇ. لېكىن ئۇ يەنە بىر ئاز ئويلاپ، قېلىپ ئوز-ئوزىگە: "بولدىلا، ئۇنى دەپ ئەيىش-ئىشرەت بەزمىسىنى بۇزۇپ، شاراپ شاتلىغىنى غەزەپ ئەندىشىسىگە ئورۇمەيلا قويماي" دەپتۇ-دە، ئۇنىڭ سېخىلىغى ئەپۇنى تەقەززا قىلىپتۇ، ياخشىلىق تەبىئىتى ئۇ ياساۋۇلنىڭ قىلغان گۇناھىنى كورمىگەن بولۇپ تۇرۇپتۇ. ياساۋۇل پادىشانىڭ چىرايىدا غەزەپ ئەسىرىنى كورمەپتۇ-دە، كوڭلى توختاپ ھەرقانداق ئىشقا بۇرۇنقىدەكلا قول ئۇزىتىۋېرىپتۇ. تارتىنماي ھەرقانداق ئىشقا ئارىلىشىۋېرىپتۇ. شۇنداق قىلىپ يۇرۇپ ئۇ ئارىلىقتا بىر ياخشى پۇرسەت تېپىپ، ۋەزنى مىڭ مىسقال كېلىدىغان بىر ئالتۇن تاۋاقنى قويۇنىغا يوشۇرۇۋاپتۇ. لېكىن ئۇنى ئېلىپ قويۇقچە ئارىلىقتا ئۇنى پادىشا كورۇپ قېلىپ ئوزىچە: "بۇ نەچچە ۋاقىتتىن بېرى مېنىڭ غەزىۋىمدىن قورقۇپ ئويمدىن چىقالمىغاچقا، بالا-چاقىلىرىغا ئوزۇقلۇق تېپىپ بېرەلمىگەن ئوخشايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن تۇرمۇش

كەچۈرۈشتە تەكلىكتە قېلىپ ئىلاجسىزلىقتىن بۇ جۈرئەتنى قىلدى بولغاي" دەپ ئويلاپ، ئۇنىڭ بۇ ئەيىۋىنى سېزىشلىق پەردىسى بىلەن يېپىپتۇ. بەزمە ئاخىرلاشقاندىن كېيىن، تاۋاقچىلار ئۇ تاۋاقنى ئىزلەپ ھېچ يەردىن تاپالمىغاچقا، ئۇنى تەپتىشلەپ بىر مۇنچە خالايىقنى تۇتۇپ، ئۇرۇپ - سوقۇپ يۈرگەندە، پادىشا ئۇ ئىشتىن خەۋەر تېپىپ ئۇلارنىڭ بىرىدىن سوراپتۇ:

تاۋاقچى ئەھۋالنى بايان قىلىپتۇ.

— قويۇپ بېرىڭلار ئۇ كىشىلەرنى، تاۋاقنى ئۇ كىشىلەر ئالمىدى، تاۋاقنى ئالغان كىشى ئەمدى بەرمەيدۇ. ئالغانىنى كورگەن كىشىمۇ ھەرگىز ئېيتىپ بەرمەيدۇ، — دەپتۇ پادىشا.

ياساۋۇل بۇ ماجىرادىن كېيىن، چىقىپ ئويىسىگە بېرىپتۇ ۋە ئۇ تاۋاقنى خىراجەت قىلىپ مەئىشىتىنى پاراغەت بىلەن ئوتكۈزۈپتۇ. كېيىنكى يىلى شۇ ۋاقىتتا پادىشا ئوردىسىدا يەنە بىر قېتىم كاتتا زىياپەت ئوتكۈزگەن ئىكەن، ياساۋۇل ئوردىغا يەنە بېرىپتۇ ۋە پادىشانىڭ نەزىرىدە تۇرۇپتۇ. پادىشا ئۇنى كورۈپ قېشىغا چاقىرىپتۇ ھەم ئۇنىڭغا ئاستاغىنا دەپتۇ:

— ھىلىقى تاۋاقنى پۈتۈنلەي خەرج قىلىپ بولدۇڭمۇ؟

ياساۋۇل يالۇۇرۇش يۈزىنى ھاجەت يېرىگە قويۇپ تۇرۇپ:

سىز ئىكەنسىز پادىشاھىم لۇتپى ئىھسان ئىچرە تاق،
دولىتىڭىز دائىما بولسۇن يامان كوزدىن يىراق.

— ھەر نىمە قىلغان بولسامۇ قەستەن قىلىدىم، — دەپتۇ ياساۋۇل، — كۆڭلۈمدە: "مۇشۇ خىيانەتنى بىر قىلاي، ئەگەر ھەچكىم تۇيمىسا بىرنەچچە ۋاقىت بالا - چاقامنىڭ كۈنىنى راھەت - پاراغەتتە ئوتكۈزەرمەن، ئەگەر بىر كىم كورۈپ قېلىپ پادىشاغا خەۋەر بەرسە، بىر يولىلا دەرىجىسىنى تېپىپ، بۇ تەڭلىك ۋە غەم - غۇسسىدىن قۇتۇلارمەن" دەپ ئويلىغان ئىدىم. مېنىڭ

هالىم قانداقلىغىنى مانا ئوزلىرىگە راستى بىلەن بايان قىلدىم. بۇ سىرلارنىڭ ئوزلىرىگە مەلۇم ئىكەنلىگىنى ئەمدى بىلدىم.

جېنىم ئورتەنگىنىنى دىلىنى ئورتىگەن شامىم بىلۇر،
ئۇشبۇ دەۋادا گۇۋاھىم يەنە روشەن كۆكلىدۇر.

ــ راست ئېيتىسەن، ساڭا رەھىم قىلمىغىم لازىم، ــ دەپتۇ پادىشا ۋە ئىلتىپات قىلىپ، ئۇنى يەنە بۇرۇنقى مەنسىۋىدە ئولتۇرغۇزۇپتۇ.

بۇ مىسالدىن غەرەز شۇكى، پادىشانىڭ كۆكلى كاتتا دەريادەك كەڭ بولۇشى ۋە ھېچقانداق ئىغۋانىڭ خەس ـ خەشەكلىرى ئۇنى كىر قىلالمايدىغان بولۇشى كېرەك. يۇۋاشلىغى بولسا ھېچقانداق غەزەپ بوراسى بىلەن ئورنىدىن تەۋرىمىگۈدەك دەرىجىدە مەزمۇت بولۇشى كېرەك.

ياخشىلارنىڭ مۇلايىملىق خۇيى بار،
بولمىغاي غەزەپ ئۇلار كۆكلىگە يار.
ئۇچقۇسى خەس، ئاڭا يەل تەككەن زامان،
تەۋرىمەس ئوز ئورنىدىن تاغ ھېچقاچان.

ــ ئېيتقان سوزۇڭ راست، ــ دەپتۇ كامىجۇي، ــ نەسىھەت دورىسى دىگەن مانا مۇشۇنداق ئىچىشنى كىشىنىڭ كۆكلى تارتىدىغان دەرىجىدە تاتلىق بولۇشى لازىم. ئەگەر دورا ئاچچىق بولسا، ئاغرىق كىشى ئۇنىڭ ھەرقانچە ساقىيىپ كېتىشىنى بىلسىمۇ ئىچمەي قويۇپ، سالامەتلىك نېمىتىدىن مەھرۇم قېلىش ئېھتىمالى بار.

تاكى ئىمكانسىلا بولسا بىرگە شىرىن سوزلىگىن،
تاتلىق ئاغرىقنا مۇناسىپ بولمىغاي ئاچچىق جاۋاپ.

— مېنىڭ ھەق سوزنى ئېيتقىنىغا ۋاقتىتسكى سوزۇمنىڭ قوپاللىقىدىن سىلىنىڭ ناھەققە ھوكۇم قىلىدىغان ۋاقتىتسكى كوڭۇللۇرىنىڭ فاتىسقىلىغى ئارتۇقراق. شۇنىڭ ئۈچۈن سىلە كىشىنىڭ يالغان ۋە بوھتانلىرىنى ئاڭلىغان چاغدا، باشقىلار ھەق سوزنى قوپالراق ئېيتىپ قويسىمۇ ئېغىر ئالمىغايلا، — دەپتۇ پۇرەيسە.

— ئۇغۇ شۇنداق، — دەپتۇ كامجۇي، — ئەما سېنى بۇ بالا دېگەندىن خالاس قىلىپ، ساڭا ناھايىتى كاتتا ئىلتىپات قىلدىم ۋە ساڭا سىياسەت بۇيرۇغىنىمدىن كېيىن غەزىۋىمدىن يېنىپ، ساڭا قىلغان بوھتانىنى تەھقىقلەشتىن بۇرۇنلا سېنى ئەپۇ قىلۇەتتىمغۇ ئەنە!

— مەن پۈتۈن ئومرۇمدىمۇ سىلىنىڭ بۇ ئېھسانلىرىنىڭ شۈكرىنى ئېيتىپ بولالمايمەن، — دەپتۇ پۇرەيسە، — سىلىنىڭ ئولۇمگە بۇيرۇغاندىن كېيىن ئەپۇ قىلغانلىرى ھەممە نېمەتلەردىن ئۈلۈغ نېمەت. چۈنكى بۇ ھادىسىدىن بۇرۇنقى ئىشلىرىمنىڭ ھەممىسى تەن نېمىتى ئىدى. ئەما بۇ ئىلتىپات جان نېمىتى بولدى.

قىلدىڭىز جانۇ دىلىمغا كوپ نەزەرۇ ئىلتىپات،
تاپتى جانىم بۇ ھۇزۇرنى، بولدى كۆڭلۈم كوپ كۈشات.

مەن بۇرۇنىدىنلا سىلىگە ئىخلاس ۋە ئېتىقات قىلىپ، جان ۋە تېنىمنى پاراغەتلىرىنىڭ پىداسى قىلىپ كېلىۋاتىمەن. ھىلىمۇ بۇ سوزنى قىلىشتىن غەرىزىم بۇ ھادىسىدە سىلىدىن ئۇتكەن خاتالىنى ئىسپاتلاش ياكى كورگەن تەدبىرلىرىدىن ئەيىپ تېپىش ئەمەس، بەلكى جاھىللارنىڭ ھۇنەر - پەزىلەت ئەھلىنىڭ ئۈستىدە ھەسەت قىلىشلىرى بىر خىل ئادەت ئىكەنلىگىنى، ئۇلارنىڭ ھەسەت يولىنى باغلاش ماڭا تەس كېلىدىغانلىغىنى سىلىگە ئۇقتۇرۇپ قويۇشنى مەقسەت قىلىۋاتىمەن. چۈنكى پەزىلەت ۋە دانىشمەنلىك

گۈلى ھەسەت تىكىنسىز بولسايدۇ. بۇ توغرىدا بۇزرۇكلاردىن بىرى:

ھەسەتخورلار بىزنى يامان دىسە نە ئەيىپ،
ھەسەتخورلار كۆپ بولسىمۇ يوقتۇر ئەجەپ.
ئۇلار چەككەن بىلەن قانچە ھەسرەت ـ ئەلەم،
بولماس بىزدە پەزىلەتتىن بىر زەررە كەم.

دىگەن ئىكەن. ھوكۇماللاردىن بىرى يەنە: "ئولدىغان بولساڭ راسا كاماللەتكە يېتىپ، خالايىقنى ئوزەڭدىن ھەسەت يىدۈرۈپ ئولگىن" دىگەن ئىكەن.

ـ دۇشمەنلەرنىڭ ھەسەت قىلىشلىرىدىن ساقلا نىمە زىيان؟ يالغان سوز دىگەن بەربىر ئىز باسمايدۇ ـ دە! نادانلارنىڭ ھەر ـ لىسى دانالارنىڭ پەزىلىتى ئالدىدا خۇددى قۇياش نۇرى ئالدىدا بۇلتۇزلارنىڭ يورۇقلۇغى يوقالغاندەكلا نابۇت بولىدۇ ۋە ھەمىشە خارزارلىق ئورۇنىدا تۇرىدۇ. ھەقىقەت ھەمىشە غالىپ بولىدۇ. ھەسەتخورلار شىكەست يەتكۈزگىنى بىلەن ئاقىللارنىڭ روناق تېپىشى توختاپ قالمايدۇ. بەتنىيەتلەر ئەيىپ قىلغان بىلەن ھۈ ـ نەرۋەنلەر ئەيىپلىك بولۇپ قالمايدۇ.

مەيلى دۇشمەن سېنى يامان دىسە، ئۇ ھىچ گەپ ئەمەس،
ھەددى يوق مىسنىڭ كېلىپ قىلماقتا زەرنىڭ غەيۋىتىن.
شەپەرەڭنىڭ تەنىسىدىن يەتمىگەي كۈنگە زەرەر،
سۈندۇرالماس قارا تاش ئەلۋەتتە گوھەر قىممىتىن.

ـ بۇندىن كېيىن سەن ھەسەتخورلارنىڭ پىتنىلىرىدىن خاتىرجەم بولغىن. مەن ئۇلارنىڭ غەرەزلىك سوزلىرىنىڭ ھەقىقىتىگە يېتە ـ لەيمەن ۋە ئۇنى قوبۇل قىلمايمەن ـ دەپتۇ كامجۇي.

ـــ دۇشمەنلەر يەنە باشقا بىر خىل يول بىلەن سىلىنىڭ مىجەزلىرىنى ئۆزگەرتىۋېتەرمىكىن دەپ قورقىمەن، ـــ دەپتۇ پۇرەيسە.

ـــ ئۇ قانداق يول ئىكەن؟

ـــ ئەگەر ئۇلار: "پالانىنىڭ كوكىلىگە بىر ۋەھىشەت چۈشۈپ-تۇ. ئەسلىدە ئۇنى سىلە ئوقۇبەتكە بۇيرۇغان بولسىمۇ ھازىرقى كۈنىدە ئۇنىڭ دىمىغىدا تەكەببۇرلۇق ۋە مەنمەنلىك پەيدا بو-لۇپ قاپتۇ. چۈنكى ئۇنىڭ تەربىيىتىنى ھەددىدىن ئاشۇرۇۋەتتىلە. بۈگۈن ئەمدى ھەزرەتلىرىدىنمۇ ئاغرىنىپ ھەم بەدگۇمان بولۇپ يۈرىدۇ. ئەمدى يا بىر ئىشەنچىكە، ياكى خىزمەتكە يارىمايدىغان بولۇپ قالدى. ئۇ كىشىدىن ھەرگىز غاپىل بولمىسىلا، بۈرۈن بىر قېتىم ئۇنى ئاغرىتىپ قويغان ئىدىلە، ئۇ بىر ئىش چىقارمىسۇن يەنە" دېگىلى تۇرسا، ماڭا يەنە بەدگۇمان بولۇپ قېلىشلىرىمۇ ئېھتىمال، ـــ دەپتۇ پۇرەيسە.

ـــ ئۇنداقتا ئۇنىڭ ئىلاجىنى قانداق قىلىش كېرەك؟ ـــ دەپ سوراپتۇ كامجوي.

ـــ ئاۋال ئۇلارنىڭ سوزلىرىگە قولاق سېلىش كېرەك، ـــ دەپتۇ پۇرەيسە، ـــ ئەگەر ئۇلارنىڭ سوزىدىن چېقىمچىلىق قىلىۋاتقانلىقىنى پەملەنسە، ئۇنىڭغا شۇنداق قاتتىق پەندى-نەسىھەت بېرىشلىرى كېرەككى، باشقىلار ئۇنى كورۇپ ئىبرەت ئالىدىغان بولسۇن. مۇشۇ يوسۇندا ئىش قىلسىلا ھەم ئۇلارنىڭ تىلى باغ-لىنىدۇ، ھەم سىلىنىڭ قولاقلىرى تىنىدۇ. مۇشۇ قائىدىنى بەرپا قىلىدىغان بولسىلا ھەم سىلە مۇلازىملاردىن بەدگۇمان بولىدىغان، ھەم مۇلازىملار سىلىدىن رەنجىيدىغان ئىش بولمايدۇ.

قەھرى ئوقى بىرلە تىككىن پىتنە-ئىغۋا ئاغزىنى،
قونمىسۇن دىل ئەينىگىگە ئۇ نەپەسىنىن قارا كىر.

ـ قانچه خـل چاكارلار پادىشادىن بەدگۈمان بولىدۇ؟ـ دەپ سوراپتۇ كامجۇي.

ـ ئۇچ قسىم چاكارلار بار، ـ دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ پۇرەيسە،ـ بىرىنچىسى، مەنسۇي بار بولۇپ، پادىشانىڭ بىپەرۋالىغـ دىن مەنسىۋى زايا بولغانلار؛ ئىككىنچىسى، پادىشانىڭ ئۇنىڭغا ئىلتىپات قىلمىغانلىغى سەۋدۇددىن دۇشمىنى ئۇنىڭغا غالىپ كەلـ گەنلەر؛ ئۇچىنچىسى، كوپ مال ـ دۇنيا جۇغلىغان بولسىمۇ پادىشانىڭ ئىلتىپاتسىزلىغى تۇپەيلىدىن دۇنياسى قولىدىن كەتكەنلەر.

ـ ئۇنداقتا بۇنىڭ چارىسىنى قانداق قىلماق كېرەك؟ ـ دەپ سوراپتۇ كامجۇي.

ـ ھەممىسىنىڭ چارىسى بىرلا، ـ دەپتۇ پۇرەيسە، ـ ئۇ شۇكى، پادىشا ئۇلاردىن رازى بولۇپ، ئۇلارغا بولغان ئىشەنچىسىنى يېـ ڭىلىسلا، ھەم كەتكەن مەنسەپلىرى قولىغا قايتىپ كېلىدۇ، ھەم غالىپ بولغان دۇشمەنلىرى مەغلۇپ بولىدۇ، ھەم يوقالغان مالـ دۇنياسى قولىغا كېلىدۇ. ئەگەر سىلە بىر كىمدىن رازى بولۇپ، ئۇنىڭغا يېڭىدىن ئىشەنچ بىلدۇرسىلە، ئۇنىڭغا باشقا كىشى قانـ داقچە ئازار يەتكۈزەلسۇن؟ دۇشمەنلەر ئۇنى يامان دېيىشكە قانداق جۇرئەت قىلالسۇن؟ شۇنچە كوپ مەرھەمەتلىرىنى كورگەنـ لىگىم ئۇچۇن، ئەمدى: "ھېنى يەنە ئاپەت دامىغا سالماي قويۇپ بەرسىلە، باياۋانلار ۋە جاڭگاللىقلاردا ئوز ئارامىم ۋە ئوز ئىختـ يارىم بىلەن يۇرسەم ئىدى" دىگەن ئۇمىتتىمەن. مەن ھەرقانـ داق جايىدا بولسام سادىقلىق ۋە ئەقىدە بىلەن دۇئاگۇيلۇق قىلغايمەن.

ھەر كۇنى ماختاپ يۇرۇپ دائىم سېنى،
ھەر كېچە تەكرار ئېيتەرمەن مەدھىيە.

ـ كوڭلۇڭنى تىندۇرغىن پۇرەيسە، ـ دەپتۇ كامجۇي، ـ سەن

ئوزىنىڭ يامان گېپىنى ئاڭلىسا ۋە توھمەتلەرنى تەكشىسا راستىمـ كىن دەپ ئىشىنىپ قالىدىغان كىشىلەرنىڭ قاتارىدا ئەمەسسەن، مەن سېنى ياخشى سىناپ كورگەنىمەن. سەن مېھنەتكە سەۋرە قىلغۇچى ۋە نېمەتكە شۈكرى ئەيلىگۈچى كىشىسەن. مۇرۇۋۋەتسىز، دىيانەتسىز كىشىلەردىن قاچمىسەن. مەرتلىكنى ۋە ئامانەتكە رىايە قىلىشنى ئۇزەڭگە پەرز دەپ بىلىسەن. بولدى ئەمدى، مېنىڭ مەرـ ھەمەتلىرىم ۋە يۈز خاتىرە قىلىشىمدىن ئۈمىتۋار بولغىن. سېنىڭ راستلىغىڭ ۋە پەرھىزكارلىغىڭ بابىدا مېنىڭ ساڭا ئەقدەم زىيادە بولدى. ئەمدى ھېچقانداق سەۋەپ بىلەنمۇ دۈشمىنىڭنىڭ سوزىنى ئاڭلىمايمەن. بۇنىڭدىن كېيىن ھەرقانداق پىتنىخورنىڭ سوزىگە ھەرگىز قۇلاق سالمايمەن.

ــ جاناپلىرىدىن مۇنچىۋالا ئىلتىپاتنى كورۈپ تۇرۇپ، ماڭا ئەمدى دۈشمەنلەرنىڭ يامانلىقلىرىدىن غەم قىلىشنىڭ ھاجىتى قالمىدى، ــ دەپتۇ پۇرەيسە، ــ مەندىن سىلە رازى بولسىلا، باشقا دەۋاگەرلەر خوشال بولمىسىمۇ ئۇنىڭدىن نېمە غېمىم.

ھەسەتخورلار ئەگرى ئوقىن بىزگە ئاتسا نېمە غەم،
ئەمدى نىگار قاشلىرىنى ئەيلىدۇق يا بىزمۇ ھەم.

شۇندىن كېيىن پۇرەيسە تولۇق قىزغىنلىق بىلەن ئۇزىنىڭ بۇرۇنقى ئىشىغا مەشغۇل بولۇپ، كامچۇينىڭ ئالدىدا كۇندىن ـ كۇنگە مەرتىۋىسى ئېشىۋېرىپتۇ. پادىشامۇ ھەرقانداق ئىشتا ئۇنىڭغا تولۇق ئىشەنچ قىلىدىغان بولۇپ، مەملىكەت ۋە خەزىنىنىڭ بارـ لىق ئىشلىرىغا ئۇنى مەھرەم قىلىپتۇ.

ياخشىلىق ئاسمانىدا تاپتى راۋاج،
كوككە يەتكەن بېشىغا ئۇ كېيدى تاج.

مانا بۇ پادىشانىڭ قول ئاستىدىكىلەر ئارىسىدا ئوتكەن هادىسىلەرنىڭ داستانى. پادىشانىڭ تەۋەلىرىدىن هەرقانداق سەۋەبلىك ياكى غەپلەت سادىر بولسا، ياكى ئۇنىڭغا كەمچىلىك يا توهمەت چاپلانسا، پادىشا ئۇنى ئەپۇ قىلىشى ۋە ئۇلار توغرىسىدا رازىلىق هەم مۇلايىملىق مۇقامىغا كېلىشى كېرەك. ئاقىل كىشىلەر بولسا هەم تەرىقەت شېيخانىسىنىڭ تەۋەلىرىدىن كۆڭلىدىكى غەملەرنى كەتكۈزۈپ، دىلىنى خوشال قىلىدىغان هەقىقەت مەجۇنىنى تەلەپ قىلىپ، روهىي هوكۇمالىرىنىڭ داۋالىشىنىڭ بەركىتى بىلەن جاهالەت ۋە نادانلىق ئىللىتىدىن ساقىيىشى كېرەك.

ئال ئىلىمنىڭ دورىسىنى دانىشمەنلىك تېبىبىدىن،
بولغۇسىدۇر ساڭا بىر چوڭ رەنج نادانلىق ئىللىتى.
بولسا ئەينەك قارا ئۇندا كورۇنمىگەي هىچقاچان،
گەرچە كۈندەك بولسىمۇ نۇرانە، ئىنسان سۈرىتى.
سوپى-زاهىت ياكى تەقۋا هەمىسى بولغاي گودەك،
بولمىسا ئالەمدە بىر يولباشچى مەرتىنىڭ هىكمىتى.

ئونىنچى باب

ھەركىمنىڭ ئوز قىلمىشىغا يارشا مۇكاپاتقا ئېرىشىدىغانلىغى ۋە جازاغا ئۇچرايدىغانلىغى توغرىسىدا

دابىشلىم تازىم ئاداسىدىن كېيىن بىدپاي ھەكىمگە شۇنداق دەپتۇ:

ــ سەن ئېيتقان پۇرەيسە ۋە كاھجۇي داستانلىرىنى ئاڭلىدىم. بۇلار مىسلى كورۇلمىگەن دەرىجىدە ياخشى ھىكايىلەر ئىكەن. پادىشا ئوز قول ئاستىدىكىلەر ئوتتۇرىسىدا كورۇلگەن زىددىيەت ۋە خىيانەتلەرنى ئەيۇ قىلىش ۋە جازالاشنى، كەڭچىلىك قىلىش ۋە ئازاپلاشنى ھەق ـ ناھەقنى ئايرىغان ھالدا ئوز يولى بىلەن ئېلىپ بېرىپ، تولۇق بىر تەرەپ قىلىش كېرەك ئىكەن. ئەمدى ئوز نەپسى ئۈچۈن باشقىلارنى ئىزاغا قويۇشتىن ۋە زىيانغا ئۇچرىتىشتىن يانماي، ئەقىللىق كىشىلەرنىڭ نەسىھەتلىرىنى ئاڭلىماي، ئاقىۋەت ئوزى قىلغان ئىشقا ئوخشاش جازاغا مۇپتىلا بولغان كىشىلەرنىڭ ھىكايىلىرىدىن بايان قىلغىن.

ــ پەقەت جاھىل كىشىلەرلا باشقىلارنى ئىزاغا قويىدۇ ۋە زىيانغا ئۇچرىتىدۇ. چۈنكى بۇ كىشىلەر ياخشىلىق ۋە يامانلىقنى،

پایدا ۋە زىيانىنى پەرق ئېتەلمەيدۇ. ئۇلار ئازغۇنلۇق بايا‌ۋاتقىدا سەرگەردان بولۇپ، ئۇز ئىشىنىڭ ئاخىرىدىن غاپىل قالىدۇ-دە، ھەر ئىشنىڭ ئاقىۋىتىگە كوزى يەتمەيدۇ، ھەقىقى مۇكاپات ۋە جازاغا ئەقلى يەتمەيدۇ. ئەمما ئەقلىنىڭ كوزىگە تەۋپىق سۇرمىسى تارتىلىپ روشەن قىلىنغان، كوڭۈل چىمەنىدە ئىنايەت گۇللىرىدىن گۇلشەن بەرپا قىلىنىپ خۇشپۇراق بولغان كىشىلەر بولسا، ئۇزىگە راۋا كورمىگەن ھەرقانداق نەرسىنى باشقىلارغا راۋا كورمەيدۇ، ئوزى خالىمىغانىنى باشقىلارغا تاڭمايدۇ، شۇنىمۇ بىلىش كېرەككى، بىرەر يامانلىق قىلغۇچى كىشى ئوزىنىڭ ھازىرچە جازاغا ئۇچرىمىغانلىغى بىلەن مەغرۇر بولمىسۇن، ئۇ ئاقىۋەت جازاغا ئۇچرايدۇ. خۇدا ئۇنداقلارغا بىر مەھەل زامان بېرىدۇ، ئاقىۋەت ئامان بەرمەيدۇ. كىشى ھەرقانداق ئۇرۇقنى ئەمەل بېرىدە تېرىيدۇ ۋە ئاقىۋەت ئۇنىڭ ھوسۇلىنى يىغىدۇ. شۇڭا ياخشىلىق قىلغەنلەر ياخشىلىق ئۇرۇغىدىن باشقىنى تېرىماسلىغى كېرەك.

ياخشى مۇكاپات تاپماق بولسا ئەگەر خاھىشىڭ،
بارچە كىشىگە ھامان ياخشىلىق بولسۇن ئىشىڭ.
قىلغان ھەر ئىش ئەلۋەتتە قىلغۇچىسىغا يانغاي،
يەنە زۇلۇم قىلسەن، شۇ بولدىمۇ بىلىشىڭ.

ئەگەر كىشى يامان ئىش قىلمىغان بولسا، لېكىن كورۇنۇشتە ياخشى ئىش قىلغان بولۇپ يۇرسە، خالايىقلار ئۇنىڭ ئىچكى ئەھۋالىدىن بىخەۋەر بولۇپ، ئۇنى ياخشى سۈپەتلەر بىلەن تەرىپلەپ، پۈتۈن جاھانغا مەشھۇر قىلغان ھالەتتىمۇ، ئاشۇ مەخپى قىلغان يامان ئىشلىرىنىڭ يامانلىغى ئۇنىڭغا يانماي قالمايدۇ. ئۇنداق ئادەملەر خۇددى دېخانىدەك يەرگە ھەنزەل (ئاچچىق تاۋۇز) تېرىسا ۋە ئۇرۇغىنى توپا بىلەن كومۇۋېتىپلا خالايىقلارغا "بۇ

يەرگە ناشكەر تېرىدىم" دىسە، ئۇنىڭغا ھەممە ئادەم "ناشكەر ئۇنىدۇ" دەپ ئىشىنىدۇ. ئەمما ۋاقتى كەلگەندە، ئۇ يەردىن ناشكەر ئەمەس، بەلكى ھەنزەل ئۇنىدۇ - دە.

كىم يامان قىلسا ياماڭلىق كورگۈسى،
ئۇ ئۇرۇغدۇر ھەق ئۇنى ئۇندۇرگۈسى.

شۇنىڭ ئۈچۈن بىر كىشى ھەرقانداق ئىشقا ئۇزىگە يارىشا ھۈكاپات بېرىلمىدىغانلىقىنى چۈشىنىدىغان بولسا، يامان ئىشلاردىن يېنىپ، ياخشى ئەمەل بىلەن شۇغۇللىنىشى كېرەك. زۇلۇم ۋە دىل ئازارلىقىتىن تۇۋا قىلىپ، شەپقەت ۋە مەرھەمەت يولىنى تۇتۇشى لازىم. بۇ توغرىسىدىكى مىساللاردىن بىرى كۇچىتىنگىر شىر بىلەن مەرگەن ئەر توغرىسىدىكى ھىكايىدۇر، — دەپتۇ ھەكىم.

— ئۇ قانداق ھىكايە ئىكەن؟ — دەپ سوراپتۇ راي.

— ھەلەپ دىيارىدا بىر ئورمان بار ئىكەن، — دەپ سوزلەشكە باشلاپتۇ بەرەھمەن.

زالىم شىر بىلەن قارا قۇلاق ھىكايىسى

ھەلەپ دىيارىدا بىر ئورمان بار بولۇپ، دەرەخلىرى ۋە گۈل - چېچەكلىرى تولا؛ تاغدىكى بۇلاقلاردىن ھەر تەرەپكە ئېرىقلار ئېقىپ تۇرغان، سەرۇى ۋە شەمشاد دەرەخلىرى بىلەن سوگەت ۋە گۈللەرنىڭ شاخلىرى بىر بىرىگە چىرمىشىپ كەتكەن گۈزەل جاي ئىكەن. ئۇ جايدا بىر چىشى شىر بار بولۇپ، داۋاملىق جەڭ بىلەن ئومرى ئوتىدىغان، ئەگەر خالسا پىللارنىمۇ ئوۋلايدىغان شىر ئىكەن. يەلەك شىرى بۇ شىرنىڭ ھەيۋىتىدىن قورقوپ، ئۇنىڭ شەۋكىتىدىن قېچىپ، خۇددى يەرنى كوتىرىپ تۇرغان ئوكۇزدەك تەھتى سەرادا تۇرىدىكەن.

غەزەپلەنگەندەك چىقارسا چىشىن،
تومۇر ئىپرىيىتتى كورۇپ ھەيۋىتىن.
كوزىدىن شۇملۇق ئوتى چاقنار ئىدى،
چىشلىرى خەنجەر، ئاغزى غار ئىدى.

ئۇ، ھەمىشە قان توكۈپ جان يۇتىدىكەن، ئاغزى ۋە پەنجىسى داۋاملىق قانغا مىلىنىپ تۇرىدىكەن. ئۇنىڭ مۇلازىملىرىنىڭ ئارىسىدا بىر قارا قۇلاق بار ئىكەن، قارا قۇلاق شىرنىڭ بۇ زالىملىغىدىن ئەندىشە قىلىپ قورقۇپتۇ ۋە ئۇزىچە: "بۇنىڭ زۇلمىنىڭ شۇملۇغى ئاخىرى ماڭىمۇ تەسىر قىلىشى ئېھتىمال. شۇڭا ئەڭ ياخشىسى بۇ زالىمنىڭ خىزمىتىدىن قېچىشىم كېرەك" دەپ ئويلاپتۇ.

نەسىھەت شۇكى، زالىملارغا ھەرگىز بولما ئۇلپەت - يار،
كىشى ئوتقا يېقىنلاشسا كويۇشىنىڭ ئېھتىمالى بار.

قارا قۇلاق مۇشۇ خىيالىنى قىلىغاچ ھېكىسپ، بىر تاغنىڭ ياقىسىغا بېرىپ قاپتۇ. قارىسا بىر چاشقان چىشى بىلەن بىر دەرەخنىڭ يىلتىزىنى قىرقىۋاتقان ئىكەن، دەرەخ بولسا ئۇنىڭغا ھال ئېيتىپ: "ھەي زالىم دىل ئازار، نېمىشقا جاپا پالتىسى بىلەن جېنىمنىڭ رىشتىلىرىنى كېشىسەن ۋە ۋۇجۇدۇمنى قۇرۇتۇپ خالايىقنى سايەم ۋە مېۋەمنىڭ مەنپەئەتىدىن مەھرۇم قىلىسەن؟" دەۋاتقان ئىكەن.

يامانلىق قىلما ئۇ ئىشنىڭ جازاسى ھەم يامانلىقتۇر،
يامانلىق قىلغۇچىنىڭ كورمىشى ھەر دەم يامانلىقتۇر.

چاشقان بۇ نالىنى ئىلتىپات قىلماي، دەرەخكە جاپا سېلىشنى

داۋاملاشتۇرۇۋاتقان ئىكەن، تۈيۈقسىز بىر يىلان پەيدا بولۇپ، ئۇنى دەم تارتىپ يۇتۇپتۇ، قارا قۇلاق بۇ ئەھۋالدىن ساۋاق ئاپتۇ ۋە ئازار بەرگۈچى ئازاردىن باشقىنى كورمەيدىغانلىغىنى، تەكەن تېرىغان كىشى ھەرگىز گۈل ئۇندۇرەلمەيدىغانلىغىنى چۈشىنىپتۇ.

كورمىگەي نەپ ھەر كىشى سالسا زىيان،
تاپمىغاي ھىچ ياخشىلىق ھەر بىر يامان.

ئىلان چاشقاننى يۇتقاندىن كېيىن، دەرەخ سايىسىدە تۇگۇلۇپ ياتقان ئىكەن، بىر كىرپە كېلىپ ئىلاننىڭ قۇيرۇغىنى چىڭ چىشلەپ، بېشىنى قوسىغا تىقىپ تۇرۇۋاپتۇ، ئىلان تېرىلاپ ئوزىنى كىرپىگە ئۇرۇشقا باشلاپتۇ ۋە بىر دەمدىلا كىرپىنىڭ تەكشىدىن ئىلاننىڭ بەدىنى يارىلىنىپ ئولۇپ قاپتۇ. قارا قۇلاق بۇ ۋەقەدىن يەنە بولەكچە ئىبرەت ئاپتۇ. كىرپە بېشىنى چىقىرىپ ئىلاننىڭ ئولگىنىنى كورۇپتۇ - دە، دەرھال قوسىغىنى يېرىپ، قوسىغى تويغىچىلىك ياخشى يەرلىرىدىن يەپ يەنە بېشىنى ئىچىگە تىقىپ ئاشۇ يەردە يېتىپ ئۇيقۇغا كېتىپتۇ، شۇ پەيتتە بىر تۈلكە شۇ جايىغا كېلىپ، كىرپىنى كورۇپ قاپتۇ - دە، ئوزىچە: "بۇ ماڭا لايىق لوقما ئىكەن. ئەمما ئارزۇ ئىشىگى مەھكەم تاقىلىپتۇ، ئۇنىڭغا ھىلە ئاچقۇچىنى سالماي تۇرۇپ ھەرگىز ئېچىلمايدىغانىدەك تۇرىدۇ. مۇرات گۈلى جاپا تىكەنزارلىغىدا پىنھان بولۇپتۇ. مىكىر شامىلى بىر تەرەپتىن يەلپۇمسە، ئۇ غۇنچە ئوز خۇش پۇرۇغىنى پۇراتمايدىغان ئوخشايدۇ" دەپ ئويلاپتۇ - دە، يېقىن كېلىپ، كىرپىنى ئوڭدىسىغا ئورۇپ، ئۇستىگە ئاستا - ئاستا سىيىپتۇ، كىرپە "يامغۇر يېغىۋاتقان ئوخشايدۇ" دەپ ئويلاپ بېشىنى چىقىرىپتۇ، شۇ پەيتكە ئىنتىزار بولۇپ تۇرغان تۈلكە كاپ قىلىپ كىرپىنىڭ تۇمشۇغىدىن چىشلەپلا ئۇزۇۋاپتۇ ۋە قالغان ئەزاسىنى شۇنداق يەپتۇكى، تېرە ۋە تىكىنىدىن باشقا ھىچنەرسە

قالماپتۇ، دەل شۇ چاغدا، بىر ئاچ ئىت كېلىپ قېلىپ، تۆلكىنى قوچىقىغا پۇرسەت بەرمەي تۇتۇپتۇ ۋە قوسىقىنى يېرىپ زوق - ئوقى بىلەن يەپتۇ ۋە بىر بۆلۈكىگا كىرىپ يېتىپتۇ. قارا قۇلاق بۇ مۇكاپاتلارنى تاماشا قىلىپ تۇرۇشقا، بىر يولۋاس چىقىپ كەپتۇ - دە، ئىتنى كورۇپ قېلىپ، ئورنىدىن قوپقىچە پارە - پارە قىلىپ يىگىلى تۇرۇپتۇ. تاساددىيەن بىر ئۇۋچى قولىغا ئوق ۋە يا ئېلىپ، يولۋاس ئاتقىلى چىققان ئىكەن، شۇ يەرگە كېلىپ قاپتۇ - دە، بىر دالدىدا تۇرۇپ يولۋاسنىڭ ھەپىمىدىن بىخەۋەر گوش يەۋاتقانلىقىنى كورۇپ، ئوقىنى ياغا قويۇپ كۇچەپ تارتىپ چەنلەپ بىر ئاتقان ئىكەن، ئوق بېرىپ يولۋاسنىڭ ئوڭ تەرىپىدىن كىرىپ سول تەرىپىدىن چىقىپتۇ.

بۇ ئېتىشقا چەرخ ئەيلەپ ئاپىرىن،
بۇ تېگىشكە قىلدى تەھسىنلەر زىمىن.

ئۇۋچى ئولۇك يولۋاسنىڭ قېشىغا بېرىپ، ئۇنىڭ تېرىسىنى سويۇپتۇ ۋە تېرىسىنى ئېلىپ قايناي دەپ تۇرۇشقا، بىر ئاتلىق كىشى ئۇنىڭ قېشىغا كەپتۇ، يولۋاسنىڭ نەقىشلىك قىممەتباھا تېرىسىنى كورگەن ئاتلىق كىشى ئۇنى تارتىۋېلىش كويىغا چۈشۈپتۇ ۋە ئۇۋچى بىلەن تېرە تالىشىپ جىدەل چىقىرىپتۇ. يارغانچىرى جىدەل ئۇلغىيىپ، ھىلىقى ئاتلىق كىشى تېغ تارتىپتۇ - دە، شەمشەر بىلەن ئۇۋچىنىڭ بېشىنى كېسۋېتىپ، تېرىنى ئېلىپ يولىغا چۈشۈپ تۇ. ئۇ ئادەم تېخى يۇز قەدەم نېرى بارمىغان ئىكەن، ئېتى مۇدۇرۇپ كېتىپ ئاتتىن يىقىلىپ بوينى قارىلىپ ئولۇپتۇ.

بۇ مۇكاپاتنى كورۈڭ دەۋرى زامان،
ئىككى سائەت بەرمىدى ئاڭا ئامان.

قارا قۇلاق بۇ تەجرىبىلەرنى كورۈپ ياماڭلىق ئۈچۈن ئاز خىرى جازا بېرىلىدىغانلىقىنى ئېنىق چۈشىنىپ‌تۇ. ئۇ شىرنىڭ قېشىغا كېلىپ تاغدىن كېتىش ئۈچۈن ئۇنىڭدىن رۇخسەت سوراپتۇ.

— دولىتىمىزنىڭ سايىسىدە راھەتلىنىپ ياشاۋاتىسەن، سېخىلىغىمىزنىڭ داستىخىنىدىن قانچىلىك بەھرىلىنىۋاتىسەن، شۇنداق تۇرۇقلۇق مېنىڭ خىزمىتىمنى تەرك ئېتىپ، بۇ مەنزىلدىن بىر تەرەپكە كېتىشىڭدىكى سەۋەپ نىمە؟ — دەپ سوراپتۇ شىر.

— ماڭا بىر خىيال پەيدا بولدى، — دەپتۇ قارا قۇلاق، — ئەگەر ئۇنى پىنھان تۇتسام تاقەت قىلالمايمەن، بايان ئەيلەي دىسەم بېشىمنىڭ كېتىشىدىن قورقىمەن.

ماڭا مۇشكۇل كۆڭۈلنىڭ ھالىنى سەندىن نىھان قىلماق،
رەقىبلەر خەۋىدىن تەستۇر ئۇنى ئېيتىپ ئايان قىلماق.

ئەگەر سەن يېنىۋالمايدىغان ۋەدە بەرسەڭ، ئەھۋالىمنىڭ جەريانىنى ساڭا راستى بىلەن ئېيتاي!

شىر ۋەدە بېرىپتۇ.

— قارىشىمچە، سەن خەلقىگە ئازار بېرىشكە نىيەت باغلاپسەن، — دەپتۇ قارا قۇلاق، — سېنىڭ ھېممىتىڭ گۇناسىزلارغا زۇلۇم سىلىشلا بولۇپ قاپتۇ. ھەممىنىڭ كوكسى سېنىڭ زۇلمىڭ نەشتىرى بىلەن يارا، بارچە كۆڭۈللەر جەۋرى - جاپايىڭنىڭ تىغى بىلەن پارە - پارە بولۇۋاتىدۇ.

جەۋرۇ جاپالار قىلدىڭ ھەمىشە،
روزى مەھشەردىن قىلماي ئەندىشە.

شىرغا بۇ سوز ئېغىر كەپتۇ. لېكىن ئۇزى ۋەدە بەرگەنلىگى

ئۇچۇنلا ئىلاجسىز ئۇزىنى بەسەپ ئولتۇرۇپ، شۇنداق دەپتۇ:
— مەندىن ساڭا ھېچقانداق يامانلىق كەلمىگەن ئىدىغۇ؟ كېتىشنى ئىختىيار قىلىشىڭدىكى سەۋەپ نىمە؟
— سەندىن ئۇزەمنى چەتكە ئېلىشىمدا، ئىككى سەۋەپ بار: بىرىنچىسى، مېنىڭ زۇلۇمنى كورۇشكە تاقىستىم ۋە مەزلۇملارنىڭ نالىسىنى ئاڭلاشقا سەۋرىم يوق.

كوڭۇللەر بارچىسى سەندىن پەرىشان،
زىمىن ئەھلى قىلار زۇلمىڭدىن ئەپغان.
ئۇز ھالىمدىن ھېچ ئەيلىمەسمەن غەم،
بولماقتىمەن ئەل غېمىگە ھەمدەم.

يەنە بىرى شۇكى، مۇبادا بۇ خۇي - پەيلىڭنىڭ شۇملۇغى يەتسە، مەنمۇ ساڭا قوشۇلۇپ ئازاپ - ئوقۇبەت ئوتىدا كويىدىغان ئوخشايمەن. چۇنكى بىر جايغا ئوت كەتسە ھول - قۇرۇق ئوخشاش كويىدۇ - دە، — دەپتۇ قارا قۇلاق.
— سەن يامان ئىشنىڭ شۇماۋغىنى نەدىن بىلدىڭ ۋە ياخشى ئىشنىڭ بەركىتىنى كىمدىن ئاڭلىدىڭ؟ — دەپ سوراپتۇ شىر.
— ھەر كىشى ئەگەر ئەقىل گۇلزارىدىن بۇي ئالغان بولسا، ئازار ئۇرۇغىنى تېرىغان كىشىنىڭ زەھەردىن باشقا ھوسۇل ئالالمايدىغانلىقىنى بىلىدۇ؛ مەنپەئەت دەرىخىنى تىككەن كىشى راھەت مېۋىسىنى يەيدۇ. بۇ جاھان بىر مۇكاپات يېرىدۇر، ئۇ بىر تاقىغا ئوخشايدۇ، ئۇنىڭغا ھەرقانداق ياخشى ياكى يامان سوز قىلساڭ ئۇنىڭ ئەكس ساداسىدا يەنە شۇنى ئاڭلايسەن.

بۇ جاھان تاغدۇر، پەيلىمىز نەدا،
قانداق توۋلىساق كېلۇر شۇ سادا.
تام سايە سالار زىمىن ئۇستىگە،
سايە ئاخىرى قايتار ئۇزىگە.

ـ مەن بۇگۈن جازا سۈرەتلىرىنى ئۆز كۆزۈم بىلەن كوردۇم ۋە مۇكاپات قائىدە - يوسۇنىنى ئۆز بويىچە چۈشەندىم، ـ دەپتۇ قارا قۇلاق شىرغا جاۋابەن ۋە چاشقان، ئىلان، كىرپە، تۈلكە، ئىت، يولۋاس، ئۇۋچى ۋە ئاتلىق كىشىلەرنىڭ قىسقىسىنى شىرغا بايان قىلىپ بولغاندىن كېيىن، ئاخىرىدا نەسىھەت قىلىپ شۇنداق دەپتۇ:

ـ ئەي پادىشا! چاشقان دەرەخ پىلتىزىنى قىرقىدى، ئىلانغا لوقما بولدى، ئىلان ئۇنى يىدى، كىرپىنىڭ ئازارىغا ئۇچىرىدى، كىرپە ئىلاننى ئولتۇردى، تۈلكە ھىلىسىنىڭ دامىغا چۈشتى، تۈلكە ئۇنى يىگەن ئىدى، ئىت ئۇنىڭ مىڭىسىدىن تۇتۇن چىقاردى. ئىتمۇ شۇ زۇلۇم توپەيلىدىن يولۋاسنىڭ ئالقىندا ھالاك بولدى. يولۋاس زالىملىغى ئۈچۈن ئەجەل ئوقىغا نىشانە بولدى. ئۇۋچى ئۇنى ئولتۇرۇپ ئۆز بېشىدىنمۇ ئايرىلدى، ئاتلىق ئادەممۇ ناھەق قان توككەنلىگى ئۈچۈن بويىنى سۇندى ۋە تىرىكلىكتىن كۆڭلى تىندى. مانا بۇلارنىڭ ھەر بىرى باشقىلارغا زەرەر يەتكۈزۈپ ئۆزىمۇ زەرەر تاپتى، شۇڭا ئاقىل كىشىلەر "يامان ئىشلاردىن پەرھىز قىلىشى، يامان ھەمسوھبەتلەردىن قېچىشى، ياخشى ئىش - ئەھمەللەرنى قىلىشى ۋە ياخشى خۇي - پېئىللىق بولۇشقا نىيەت باغلىشى كېرەك ئىكەن.

شۇ كىشىنى دىسە بولار: دىلى ئاق،
بولسا ئۇ دائىم يامان ئىشتىن يىراق.

شىر ئۇزىنىڭ كۈچ - قۇۋۋىتى ۋە شان - شوھرىتىگە مەغرۇر بولغانلىغى ئۈچۈن، قاراقۇلاقنىڭ بۇ ۋەز - نەسىھەتلىرىگە قۇلاق سالماپتۇ، بەلكى قاراقۇلاق ئۇنى باشقىلارغا ئازار بەرمەسلىككە قانچە دالالەت قىلغانسېرى ئۇنىڭ كۆڭلىدىكى ھېرىس ئوتى شۇنچە زىيادە بولۇشقا باشلاپتۇ.

مېنى جۇنۇن ئىشىدىن مەنئى قىلمىغا ئەي ۋائىز،
سەن سوزلىسەڭ ئىشق ئوتى مەندە بەتتەر بولۇر تېز.

قارا قۇلاق خۇددى پولات تاختايغا چۈمۈلىسىنىڭ پۈتى زەربە بەتكۈزەلمىگەندەك ياكى بىر كىم تىكەننى تاشقا قارشى نەيزە قىلىپ ئاتسا تىكەن تاشقا ئوتمىگەندەك بىر ئىش بولۇپ، ئۇزىنىڭ نەسىھتى شېرىنىڭ كۆڭلىگە قىلچە تەسىر قىلمىغانلىغىنى سېزىپ، شېرىنىڭ قېشىدىن قېچىپ، ناھايىتى چوڭ بىر تىكەنزارلىققا بېرىپ دوكۇپتۇ. شېر غەزەپلىنىپ ئارقىسىدىن قوغلاپ بېرىپ، ئىزلەپ تاپالماي، ئۇنىڭ چىڭ يەرگە ھوككەنلىگىنى پەملەپتۇ ۋە نېرىراق بېرىپ قارىسا ئىككى كىيىك بالىسى ئوتلاپ يۈرگەن، ئانىسى ئۇلارنى مۇھاپىزەت قىلىپ يۈرگەنلىگىنى كورۈپ، ئۇنىڭغا ھەملە قىلىپتۇ، كىيىكنىڭ ئانىسى دات - پەريات قىلىشقا باشلاپتۇ:

— ھەي پادىشا! بۇ ئىككى نارىسىدىنى يىمەك بىلەن ساڭا قانچىلىك قۇۋۋەت ھاسىل بولۇپ كېتەر؟ پەريادىسىغا يەتكىن، ئۇلارنىڭ بىر قوشۇق قېنىدىن كەچكىن! مېنى پەرزەنتلىرىمنىڭ پىراق ئوتىغا تاشلىما ۋە ئوزەڭنىمۇ بۇنىڭغا كېلدىرىغان مۇكاپاتىنىڭ ھەلەكچىلىگە باشلىما، سېنىڭمۇ پەرزەنتلىرىڭ باردۇر، بۇلارغا زىيان يەتكۈزسەڭ سېنىڭ بالىلىرىڭنىمۇ زىيان - زەخمەت يېتىپ قېلىشنى بىر ئويلىساڭچۇ! سەن ئوز بالىلىرىڭدىن ئايرىلىشنى خالىمىساڭ، مېنىمۇ بالىلىرىمدىن ئايرىۋەتمىسەڭچۇ؟

شېر بۇ ناله - زارغا قىلچە ئىلتىپات قىلماي، كىيىكنىڭ بالىلىرىنى تۇتۇپ يەپتۇ. شېرنىڭمۇ ئىككى بالىسى بار ئىكەن. شېر بالىلىرىنى بىردەم كورمىسە ئالەم كوزىگە قاراڭغۇ كورۈنىدىكەن، ئۇ دائىم بالىلىرىنىڭ دىدارىنى تاماشا قىلىش ئۈچۈن ئوز كوزىنىڭ روشەن بولۇشىنى تىلەيدىكەن. دەل شېر كىيىكنىڭ بالىلىرىغا قەست قىلغان ۋاقتىدا، بىر ئوۋچى شېرنىڭ بالىلىرىنىڭ پېيىغا چۈشكەن ئىكەن. شېر كىيىك بالىلىرىنىڭ گوشى بىلەن تويغاندا

ئوۋچىمۇ شىر بالىلىرىنىڭ تېرىسىنى سويغان ئىكەن.

ياخشىراق قۇلاق سالغىن بۇ سوزگە،
كىشىگە قىلغان قىلۇر ئوزىگە.

كىيىك شىردىن قېچىپ بالىلىرىنىڭ پىراقىدا ناله - پىغان قىلىپ، سەراسىمە بىلەن يۇگۈرۈپ يۈرۈپ، قارا قۇلاقنىڭ قېشىغا بېرىپ قاپتۇ. قارا قۇلاق ئۇنىڭدىن ھال سوراپتۇ. كىيىك ئوز بالىلىرىغا شىرنىڭ زۇلۇم يەتكۈزگىنىنى ئۇنىڭغا بايان قىلىپتۇ. قارا قۇلاقمۇ ئۇنىڭ ھالىغا ئېچىنىپ زار - زار يىغلاپتۇ.

يار يادىدا يىغلىسام زار - زار،
يىغامغا قوشۇلۇپ تاملارمۇ يىغلار.

— ھەي بۇرادەر، يىغلىما، غەم يىمىگىن، ئۇزاقتا قالماي ئۇمۇ ئوز زۇلمىنىڭ جازاسىنى تارتىدۇ، — دەپتۇ قارا قۇلاق كىيىككە.

پەرۋانىلارنى كويدۇرسەمۇ شام،
كويەر ئاخىرى ئوز يېغى بىلەن.

شىر كىيىك بالىلىرىنى يەپ بولۇپ، ئوز مەنزىلىگە قايتىپ كېلىپ، كوز نۇرى بولغان بالىلىرىنىڭ تەنلىرى جانسىز، گوشى تېرىسىز ھالدا ياتقىنىنى كورۇپ، پەريات ۋە نالىسىنى ئاسمانغا يەتكۈزۈپ يىغلاشقا باشلاپتۇ.

بىھىساپ دەرت يەتتى - بۇ كوڭاۋدە راھەت قالمىدى،
ئىزتىرابىم ئاشتى ھەم جانىمدا تاقەت قالمىدى.

ئۇ شۇنداق پىغان چېكىشكە باشلاپتۇكى، ئۇنىڭ تەسىرىدىن شۇ تاغدىكى ھەممە جانۋارلارمۇ يىغا - زارە قىلىشىپتۇ. ئۇ شۇنداق ئوتلۇق ئاھ ئۇرۇپتىكى ئۇنىڭ ئاھىنىڭ شولىسىدىن ھاۋادىكى ئۇچۇۋاتقان قۇشلارنىڭمۇ تېنى كويۇپتۇ.

دوستلىرىم كورسە بۇ ھالىمنى پاراۋان يىغلىغاي،
دوست تۆگۈل دۇشمەنلىرىم ھەم كورسە قان - قان يىغلىغاي.

شىرغا بىر چىلبورە خوشنا بولۇپ، ئۇ ئىشىگىنى دۇنيا تەئەللۇقاتىنىڭ توپىسىدىن قاققان ۋە ئۇزىنى تەۋەككۇلغا تاشلىغان، قانائەتلىك، تەۋەككۇل ئىززىتىنىڭ ئېتىنى مىنگەن، قانائەت دۇنياسىنىڭ تاجىسىنى كىيگەن بىر جانۋار ئىكەن. ئۇ تەزىيەت ئۇچۇن شىرنىڭ قېشىغا كەپتۇ ۋە سوراپتۇ:
ــ ئەي پادىشا، بۇنچىۋالا پىغان چېكىشىڭنىڭ سەۋەۋى نىمە؟
شىر ئەھۋالنى بىر - بىرلەپ بايان قىلىپ بېرىپتۇ.
ــ سەۋرە قىلغىن، ــ دەپتۇ چىلبورە، ــ ھېچقانداق پادىشاھنىڭ ئۇلۇشىدىن ۋاپا ھىدىنى پۇرىغىنى يوق ۋە ھېچقانداق ئېغىز دەۋران ساقىيىسىنىڭ قولىدىن جاپاسىز شاراپ ئىچكىنى يوق.

بۇ دەۋر مەككارىسىدە ھېچقاچان يوقتۇر ۋاپا،
روزىگار ئاينەسىدە ھېچقاچان يوقتۇر ۋاپا.

باغرى قان بولغان كوڭۇللەر زەخمى ئۇچۇن، سەۋرىدىن ياخشىراق مەلھەم يوق. بىر پەس ئوزەڭنى بېسىۋال، ھۇشۇڭنى يىغ ۋە قۇلىغىڭنى ئاچ. مەن ساڭا ھېكمەت دەپتىرىدىن ئىكىكى - ئۇچ ئېغىز ھېكمەتلىك سوزلەرنى ئېيتاي. بۇ ئىكىكى يۇزلىمە دۇنيانىڭ ئىش - كۇشلىرىنىڭ ھەقىقىتىنى كوڭاۋىڭنىڭ كوزىگە كورسىتەي.

شىرنىڭ قەلب دەرياسى دولقۇنلاشتىن سەل بېسىلىپ، نەسىھەت ئاڭلاشقا مايىل بولۇپ ۋە چىلبورە ئۇنىڭغا شۇنداق دەپتۇ:

— ئەي پادىشا! ھەر باشلىنىشنىڭ بىر ئاياقلىشىشى بولىدۇ ۋە ھەر ئاۋالىنىڭ بىر ئاخىرى بولىدۇ. ئەگەر ئۇمۇرنىڭ مۇددىتى توشۇپ، ئەجەل ۋاقتى يەتسە، كوز ئاچقىچە مۇھلەت بەرمەيدۇ. ھەر گۇرۇھقا ئولۇم ۋە ئازاپ ۋاقتى تەيىن قىلىنغان. ئەگەر شۇ ۋاقىت كېلىدىغان بولسا، ئۇندىن كىچىكىنە ۋاقىتنىمۇ تىلەپ ئالالمايدۇ. شۇڭا ھەر غەمنىڭ ئارقىسىدىن شاتلىقنى تىلەش كېرەك ۋە ھەر تويىدىن كېيىن كېلىدىغان ماتەمنىمۇ كورۈش كېرەك.

بۇ جاھان باغىدا كوكلۈم شوخ سابادەك سەير ئېتىپ،
تاپتى كوپ گۈللەرنى يۇ، لېكىن تىكەنسىز تاپمىدى.

ھەرقانداق ھالدا، خۇدادىن كەلگەن قازاغا رىزا بولۇش ۋە بۇنداق ناله ـ پەريادتلارنى قىلماسلىق كېرەك. چۈنكى ئۇنىڭ ھېچ قانداق پايدىسى يوق.

ئېتىلسا گەر قازادىن ئوق جېنىڭنى ئەيلىگىن قالقان،
قازا ئوقى خاتا تەگمەس، ۋەھىمە ئەيلىمە زىنھار.

— بالىلىرىمغا بۇ بالا نەدىن كەلگەندۇ؟ — دەپ سوراپتۇ شىر.

— ئوزەكىدىن كەلگەن، — دەپتۇ چىلبورە، — چۈنكى سەن ئۇۋچى سېنىڭ بالىلىرىڭغا قىلغاندەك ئىككى ھەسسە قىلىغۇلۇقنى باشقىلارغا قىلغان بولغىيتتىڭ. ئوز ئەملىكىنىڭ مۇكاپاتى ئاخىرى يەنە ئوزەكىگە يېنىپتۇ. سەن باشقىلارنى جازالىغاندەك جازا ئوزەكىگىمۇ كەپتۇ. سەن بىلەن بولغان بۇ ۋەقە ئوتۇنچىنىڭ ۋەقەسىگە

ئوخشايدىكەن. ئۇمۇ "ئوتۇنۇمغا بۇ ئوت نەدىن چۈشتى" دىگەن ئىكەن.

ــ ئۇ قانداق ۋەقە ئىكەن؟ ــ دەپ سوراپتۇ شىر.

ــ ئوتكەن زامانىدا بىر زالىم بار ئىكەن، ــ دەپ ھىكايىسىنى باشلاپتۇ چىلبۇرە.

زالىم ئوتۇنچىنىڭ ھىكايىسى

ئوتكەن زامانىدا بىر زالىم بار ئىكەن. ئۇ كەمبەغەللەرنىڭ ئوتۇنلىرىنى زورلۇق بىلەن تارتىۋېلىپ، يېرىم باھادا پۇلىنى بېرىدىكەن ۋە شۇ يوسۇندا جۇغلىغان ئوتۇنىنى قىشچە بايلارغا توشۇپ بېرىپ، ئۇلاردىن ئىككى ھەسسە تارتۇق پۇل ئالىدىكەن. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنىڭ جەۋرىدىن كەمبەغەللەر ناله ـ زار قىلىدىكەن ھەم بايلارغا قاخشايدىكەن.

جەۋرىدىن ھەر بىر جىگەر بولغان كاۋاپ،
زۇلمىدىن بارچە كوڭۈل بولغان خاراپ.

بىر كۈنى ئۇ بىر دەرۋىشنىڭ ئوتۇنىنى كۈچ بىلەن تارتىۋاپتۇ ۋە ھەتتا ئوتۇنىنىڭ يېرىم باھاسىغىمۇ توغرا كەلمەيدىغان ئازغىنا پۇل تاشلاپ بېرىپتۇ. دەرۋىش دۇئا قولىنى ئاسمانغا كوتىرىپ، يىلىنىش يۈزىنى تەلەپ قىلىسىگە كەلتۈرۈپتۇ.

قالما ئەي زالىم دۇئالار ئوقىدىن غەپلەتتە سەن،
قىلسا زار يىغلاپ دۇئا، شۇنداق دۇئادىن قان تامار.

شۇ چاغدا، بىر شەپقەتلىك كىشى ئۇ يەرگە كېلىپ قاپتۇ ۋە ئۇ زالىمغا مالامەت قىلىشقا باشلاپتۇ:

زەئىپ ئەلنىڭ ساڭا ئاتقان ئۇقىدىن كوپ ھەزەر قىلغىن،
كى زەئىپى قانچە ئارتۇق بولسا، ئۇق زەخمى بولۇر قاتتىق.

— بۇ بىچارىلەرنىڭ خۇدادىن باشقا پاناھى يوق. بۇلارغا ئۇنداق زۇلۇم قىلما! بۇ كىشىلەر ھەر كىچىسى خۇددى شامدەك كۆڭۈل كوزىدىن ياش ئاققۇزىدۇ. بۇلارغا بۇنچىۋالا جاپا سالما، بۇ غېرىپلارنىڭ كوكرەك ئويىنى زۇلۇم بالاسى بىلەن ۋەيران قىلما. گەرچە سېنى قاتتىق مەي خۇمارى تۇتقان بولسىمۇ، يىتىملارنىڭ يۈرەك قېنىنى شاراپ ئورنىدا ئىنتىقام جامىغا قۇيما!

بۇ ئەزىزنىڭ سوزى ئۇ تەكەبۇر زالىمغا خوش ياقمايتۇ. چۈنكى ئۇنىڭ ئەخمەقلىق ۋە جاھالىغى چېكىدىن ئاشقان ئىكەن. شۇڭا نەسىھەتنى قوبۇل قىلمايتۇ:

ماڭ يولۇڭغا ئەي ۋەزىچى ساڭا قۇلاق سالماسمەن،
بىر خامان نەسىھەتنى بىر ئارپىغا ئالماسمەن.

دەرۋىش ئۇنىڭدىن يۈز ئوروپ، بىر خىلۋەت جايغا كىرىپ كېتىپتۇ. تاسادىپەن شۇ كۈنى كىچىسى ئوتۇن جۇغلانغان ئويگە ئوت كېتىپ، پوتۇن ئوتۇننى كويدۇروپ، ئوتۇنچىنىڭ ئولتۇرغان ھويلىسىغىمۇ ئوت تۇتىشىپتۇ ـ دە، ئۇنىڭ بارلىق بايلىغىنى كويدۇروپ كۈل قىلىۋېتىپتۇ، ئۇ ئوز جېنىنى ئاران قۇتۇلدۇروۋالىپتۇ. ئوتۇنچى ئەتىسى خوشنىلىرىغا "بۇ ئوت ئويۇمگە نەدىن تۇتاشقاندۇر؟" دەپ تۇرۇشقا، ھەلقى نەسىھەت قىلغان ئەزىز ئۇ يەرگە كېلىپ قاپتۇ ۋە ئۇنىڭغا:

— ئۇ ئوت دەرۋىشلەرنىڭ ئاھلىرىنىڭ شولىسىدىن ۋە دىلى ئاغرىغانلارنىڭ كۆڭلىنىڭ كويۇشىدىن چۈشتى، — دەپتۇ.

قىلما دەرتمەنلەرنىڭ ئوتلۇق كوكسىنى ھەرگىزمۇ چاك،
ئىنتىك ئوتنى يارسا ئۇ ئوت تېخىمۇ ئۆلغايغۇسى.

زالىم بېشىنى توۋەن ساپتۇ ۋە:

— بۇ جاپا ئۇرۇغىنى ئۈزەم تېرىغان. ھوسۇلى بۇنىڭدىن ئۈزگە نىمە بولسۇن؟ — دەپتۇ.

ناله قىلما، غەيرىدىن سەن ئۈز ئىشىڭدىن بول مالال.

بۇ مىسالنى شۇنىڭ ئۈچۈن كەلتۈردۇمكى، سەنمۇ باشقىلار-نىڭ بالىلىرىغا قىلغان ئىشلىرىڭ ئۈچۈن ئۇلارغا كەلگەن جازا ۋە ئىزتىراپلارنىڭ مۇكاپاتى سۈپىتىدە بۇ كەلگۈلۈك سېنىڭ پەر-زەنتلىرىڭگىمۇ كەلگەنلىكىنى چۈشىنىشىڭ كېرەك. باشقىلار سەندىن كەلگەن رەنج - ئەلەمىلەرگە سەۋرە قىلغان ئىدى. سەنمۇ شۇلارغا ئوخشاش باشقىلاردىن كەلگەن كەلگۈلۈككە سەۋرە قىلغىن ئەمدى.

— بۇ سوزلىرىڭنى دەلىل - ئىسپات بىلەن سوزلىگىنە قېنى؟ — دەپتۇ شىر.

— نەچچە ياشقا كىردىڭ؟ — دەپ سوراپتۇ چىبۇرە.

— قىرىق ياشقا كىردىم.

— شۇنچە ئۈزۈن مۇددەت ئىچىدە نىمە بىلەن ئۈزۈقلاندىڭ؟

— ئادەم ۋە ياۋايى ھايۋانلارنى شىكار قىلىپ ئۈزۈقلاندىم.

— ئۇلارنىڭمۇ ئاتا - ئانىسى بار بولغىيتتى، سەن ئۈز بالا-لىرىڭغا قانچىلىك ئېچىنىپ پەريات قىلغان بولساڭ، ئۇلارمۇ پەر-زەنتلىرى ئۈچۈن شۇنداق ناله چەككەندۇر. ئەگەر شۇ ۋاقىتلاردا بۇگۈنكى كۈننى كۆز ئالدىڭغا كەلتۈرۈپ، قان توكۈشتىن پەرھىز قىلغان بولساڭ، بۇ ۋەقە يۈز بەرمەس ۋە بۇ مۇسىبەت بېشىڭغا كەلمەس ئىدى.

ئەلگە قىلمىساڭ ياخشىلىق ھەردەم،
قانداقمۇ راھەت كورىسەن بىردەم.
سەن ئۇرساڭ ئەلنىڭ جېنىغا نەشتەر،
كىم قويار سېنىڭ زەخمىڭگە مەلھەم.

ئەگەر قانخورلۇق ۋە جاپاكارلىغىنى داۋام قىلدۇرساڭ، بۇنىڭ-دىنمۇ يامان بالالارنى كورۇشۇڭ چوقۇم، بەس! بۇ يامان پەيلىنى تاشلا، كوڭاۋنى بىئازارلىق يولىغا باشلا. چۈنكى ئازار بەرگۈچى ھېچقاچان راھەت يۈزىنى كورمەيدۇ، زالىم ھەرگىز مۇرات-مەقسەتكە يېتەلمەيدۇ، زالىمنىڭ تەدبىر يۈرگۈزىدىن ئېتىلىغان ئوق ھېچقاچان مەقسەت نىشانىغا تەگمەيدۇ.

شىر بۇ سوزلەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، ھەقىقى ھال ئۇنىڭغا بىر ئاز روشەن بولۇپتۇ، شۇنىڭ بىلەن ئۇزىنىڭ ئىش-ھەركەت بىنا-سىنى زار ۋە ئازار ئۈستىگە قۇرغانلىغىنى، ئۇنىڭ نەتىجىسى ئاپەت ۋە ئازاپ-ئوقۇبەت بولىدىغانلىغىنى چۈشىنىپتۇ. شىر ئويلاپ-ئويلاپ ئاخىرى "ياشلىغىمنىڭ باھارى قېرىلىقىمنىڭ خازانىغا ئالماشىش ئالدىدا تۇرىدۇ. ئەمدى قەدەمبۇ-قەدەم پانا يولىغا مېڭىشىم كېرەك. ئولۇم سەپسىرىم يېقىنلىشۋاتىدۇ. ئەمدى ئاخىرەت بايلىرىنىڭ سەرمايە ۋە جابدۇغىنى قىلىپ، ئازار ۋە زۇلۇم سېلىشىنى تەرك ئېتىپ، ئازراق غىزاغا قانائەت قىلىپ ئوتكىنىم ھەممىدىن ياخشى" دىگەن قارارغا كەپتۇ.

بارۇ يوقۇ، ئازۇ-كوپتىن قىمارچىلىكىمۇ غەم يىمە،
ئاخىرەت سەرمايىسىن تاپ، ھەممە پايدا شۇنىدىدۇر.
بۇ پايانسىز مەنزىل ئىچرە سەن تاپالماسسەن نىجات،
ئاخىرەت مەنزىلىگە يۈر، بارچە ۋاپا شۇنىدىدۇر.

شۇنىڭ بىلەن، شىر گوش يېيىشنى تاشلاپتۇ ۋە مۆۋە بىلەن ئوزۇقلىنىشقا قانائەت قىلىپتۇ. شىر مۆۋىلەر بىلەن ئوزۇقلىنىشقا باشلىغان ئىكەن، چىلبورە غەمگە قاپتۇ، "بۇ تاغنىڭ مۆۋىلىرى چىلبورىلەرگە تەئەللۇق ئىدى. ئەگەر شىر ئۇنى يېگىلى تۇرسا، بىزنىڭ بىر يىلىغىمىزنى ئون كۈندە يەپ تۈگىتىدۇ-دە، مۆۋە تۈگىگەندىن كېيىن بىز نىمە يەيمىز ۋە نەگە بارىمىز؟" دەپتۇ

ئوز - ئوزىگە ۋە مۇشۇ خىيال بىلەن مېڭىپ شەرىنىڭ قېشىغا كەپتۇ.

— ئەي پادىشاھ، نېمە ئىش قىلىۋاتىسەن؟ — دەپ سوراپتۇ چىلبورە.

— دۇنيادىن ئىتىگىمنى سىلكىدىم ۋە رىيازەتكە بەل باغلىدىم، — دەپتۇ شەر.

بۇ بىمەزە بەھرىنى ئۇنۇتتۇم،
يوقلۇق سۈيىدىن كوڭۈل سويۇتتۇم.

— ئۇنداقتا تېخىمۇ بولمايتۇ. خەقتە بۇرۇنقىدىنمۇ بەكرەك زىيان سالغىلى تۇرۇپسەن، — دەپتۇ چىلبورە.

— ئاغزىمنى قانغا بۇلغىمسام، يا چاڭگىلىم بىلەن كىشىگە ئازار بەرمىسەم، باشقىلار مەندىن قانداق زەرەر كۆرىدىكەن؟ — دەپتۇ ھەيران بولغان شەر.

مىڭ كىشى تالاش قىلسا جېنىمنى،
ئەمدى بەرمەسمەن ھېچكىمگە ئازار.

— سەن ئوز قوسىغىنى تويغۇزۇش ئۈچۈن، باشقا جانۋارلارنىڭ زىمزىقىغا كوز ئالايتىپسەن، بۇ تاغنىڭ مۇڭىسى ساڭا ئون كۈنلۈكمۇ ئوزۇق بولالمايدۇ. باشقا ياۋايى ھايۋانلارنىڭ تىرىكچىلىگى مۇشۇ مۇئىلەر بىلەن ئىدى، ئەمدى ئۇلار قەھەتچىلىكتىن ئولسە، ئۇلارنىڭ ئۇۋالى سېنىڭ گەدىنىڭگە چۈشىدۇ - دە، مۇشۇ جاھاندا بۇ ئىشنىڭ مۇكاپاتى تەرىقسىدە ساڭا بىر ئوق تېگىشمۇ ئېھتىمال، ئۇ چاغدا سېنىڭ ھالىڭ خۇددى مايمۇننىڭ مۇڭىسىنى غەزەپ قىلىپ تارتىۋىلىپ، ئاخىرى ئوزى ھالاك بولغان توڭگوزنىڭ ھالىغا ئوخشاپ قالىدۇ، — دەپتۇ چىلبورە.

— ئۇ قانداق ئىش ئىكەن؟ — دەپ سوراپتۇ شىر.
— بىر مايمۇن بار ئىكەن، — دەپ ھىكايىسىنى باشلاپتۇ چىلبورە.

مايمۇن بىلەن توڭگۇزنىڭ ھىكايىسى

بىر مايمۇن تەۋپىق تېپىپ، ئوزى ئايرىم ياشاشنى ئىختىيار قىپتۇ ۋە مايمۇنلارنىڭ ئارىسىدىن چىقىپ، بىر تاغنىڭ بۇرجىگىدە ماكان تۇتۇپتۇ، ئۇ يەردە بىرنەچچە تۈپ ئەنجۇر دەرىخى بار بولغانلىقتىن، مايمۇن ئەنجۇر يەپ كۈن ئوتكۈزۈپتۇ. بىر كۈنى مايمۇن ئوزىچىلا "ھېچ جانۋار غەزاسىز كۈن كەچۈرەلمەيدۇ. بۇ بەردە مۇشۇ ئۇچ - تۆت تۈپلا ئەنجۇردىن باشقا يېگۈلۈك يوق ئىكەن. ئەگەر بۇلارنىڭ ھەممىسىنى يازدا يەسەم زىمىستان قىشتا نېمە يەيمەن؟ شۇڭا بۇلارنىڭ بىر قىسمىنى ھازىر يەي، يەنە بىر قىسمىنى قىشلىغىم ئۈچۈن قۇرۇتۇۋالاي" دەپ ئويلاپتۇ.

كەلدى گۈل ياز ياتما غەپلەت ئۇيقۇدا،
قىش غېمىنى راسلىغىن ياز ۋاقتىدا.

ئۇ، ھەر كۈنى ئەنجۇرنىڭ ئۈستىگە چىقىپ، ئىرغىتىپ يەرگە چۈشكەن مۇلەرنىڭ بەزىسىنى يەپ، بەزىسىنى قىشقا يېيىشكە ساقلاپ قويۇش ئۈچۈن ئاپىتاپقا سېلىپ قۇرۇتۇپ قويۇپتۇ. شۇ تەرىقىدە ئىشلەپ، بىر كۈنى ئۇ ئەنجۇر ئۈستىدە ئىشقا مەشغۇل بولۇۋاتقاندا، ئۈۋچىسىدىن ئۇركۈپ قېچىپ كەلگەن بىر توڭگۇز مايمۇن چىقىقان دەرەخنىڭ تۈۋىگە تۈيۇقسىز كېلىپ قاپتۇ ۋە قۇرۇتۇپ قويغان ئەنجۇرلەرنىڭ ھەممىسىنى يەپتۇ. مايمۇننىڭ كوزى توڭگۇزغا چۈشۈشى بىلەن كوڭلى پەرىشان بولۇپ شۇنداق دەپتۇ:

قايسى جايدىن بولدى پەيدا بۇ بالايى ناگاھان،
بەر جېنىمغا ئەي خۇدايا بۇ بالايىڭدىن ئامان.

توڭگۇزمۇ دەرەخ ئۈستىدىكى مايمۇننى كورۇپ، ئۇنىڭغا تازىم بىلەن ھورمەت بىلدۈرۈپتۇ ۋە:
ــ ھەي بۇرادەر، مېھمانىنى قارشى ئالامسەن؟ ــ دەپ سوراپتۇ. مايمۇن ناتىلاج ئۇنىڭغا شۇنداق دەپتۇ:

ئۈمىت باغىمغا كەلگەندەك بولۇپ گويا گۈزەل سەرۋى،
ھەقىر كۆلبەمگە غايىپتىن يېتىپ كەلدى ئىسىل مېھمان.

ــ بولدىن ئاچ ۋە ئۇسسۇپ كەلدىم، زىيادە تەخاناڭدا نىمە بولسا شۇنى تەكەللۇپ قىلماي ئەپكەل. كوڭلۈم مەزەنى بەكمۇ تارتىۋاتىدۇ، ــ دەپتۇ توڭگۇز.
بىچارە مايمۇن توڭگۇزنىڭ زورلۇغىغا تەڭ كېلەلمەي، شاخلارنى قېقىپ ببرىپتۇ. چۈشكەن ئەنجۇرلەرنى بولسا توڭگۇز ناھايىتى زور ئىشتىھا بىلەن يېيىشكە باشلاپتۇ. شاخلاردا مۇۋە ۋە يەردە ھېچنەرسە قالمىغاندا توڭگۇز يەنە مايمۇنغا قاراپ:
ــ ھەي ساھىپخان، توختاپ قالدىڭىز! تېخى ئىشتىھايىمنىڭ ئوتى يالقۇنجاشتىن توختىمىدى. سېنىڭ مەزلىرىڭ نەپسىمنىڭ ئارزۇسىغا كۇپايە قىلمىدى. ئەگەر بۇ دەرەختە قالمىغان بولسا يەنە بىرنەگە قەدەم قوي. مېنىڭ قوسىخىمنى تويغۇزۇپ، بوينۇمنى سىنەت كەمىرى بىلەن باغلا، ــ دەپ بۇيرۇپتۇ.
مايمۇن يۇزىنى كۆلدۈرۈپ، كوزىنى يىغلىتىپ، يەنە بىر دەرەخكە چىقىپ، ئۇنى ئىرغىتىشقا باشلاپتۇ. بىردەمدىلا ئۇنىڭدىمۇ ھېچنەرسە قالماپتۇ. ئۇنى كورگەن توڭگۇز مايمۇننى يەنە بىر دەرەخكە چىقىشقا ئىشارەت قىپتۇ.
ــ ھەي ئەزىز مېھمان! ــ دەپتۇ مايمۇن، ــ بىر ئاز ئىسىاپ

قىلغىن. مۇرۇۋىتىڭنى تاشلىما. ساڭا بەرگەنلىرىم مېنىڭ بىر ئايلىق ئوزۇقۇم ئىدى. مەندە يەنە ساڭا بىر نەرسە بەرگۈدەك تاقەت يوق. ئەمدى بۇنىدىن ئارتۇق سېخىلىق قىلالمايمەن.

توڭگۇز ئاچچىقلىشىپتۇ:

ــ بۇ جاي ھازىرغىچە سېنىڭ قولۇڭدا ئىكەن، ئەمدى بۇ جاينى ئوز قولۇمغا كىرگۈزمىگىنىمنى كور! ــ دەپ خىقىراپتۇ.

ــ كىشىنىڭ ماكانىنى تارتىۋېلىشنىڭ مۇكاپاتى بەكمۇ قاتتىق بولىدۇ، ــ دەپتۇ مايمۇن، ــ زۇلۇم بىلەن ئېلىپ يىگەن نەرسە، گەرچە تاتلىق بولسىمۇ، ئاخىرى غايەت ئاچچىقتا ئايلىنىدۇ. ماڭا جاپا سېلىشتىن ۋاز كەچكىن. بىچارىلەرگە جاپا سېلىش ياخشى ئەتىجە بەرمەيدۇ، ئاجىزلارغا ئازار بېرىش ياخشى ئىش ئەمەس.

مېنىڭمۇ چىشلىسەڭ رەنجۇر ئېتەرسەن،
چىشىڭنىڭ ئاغرىغى تۇتسا نېتەرسەن.

بۇ سوزنى ئاڭلىغان تۆكىگۇزنىڭ تېخىمۇ قاتتىق ئاچچىغى كەپتۇ:

ــ ئاۋال دەرەخ ئۈستىگە چىقىپ، سېنى يەرگە چۈشۈرەي! ئاندىن كېيىن قارشىلىق قىلىشنىڭ پايدىسىنى ساڭا بىر كورسىتىپ قويايي. توختاپتۇر! ــ دەپ دەرەخ ئۈستىگە چىقىپتۇ. توڭگۇز تۆۋەندىكى شاخقا چىقىشغىلا شاخ ئۈشتۈلۈپتۇ ۋە توڭگۇزنىڭ بېشى تۆۋەن، پۇتى ئاسمانغا بولۇپ يەرگە يىقىلىپ، سوڭەكلىرى چۈل-چۈل چېقىلىپ، نەپسىنىڭ غېمىدىن بىر يولى كوڭلى تىنىپتۇ. بۇ مىسالنى شۇنىڭ ئۈچۈن كەلتۈردۇمكى، سەن كىشىلەرنىڭ مۈلۈكلىرىنى تارتىۋېلىۋاتسەن ۋە ئۇلارنىڭ رىزقلىرىنى ئۈزەڭگە ئوزۇق قىلىۋاتسەن. ئەگەر بۇ جامائە ئاچلىقتىن ئولسە، ئۇلارنىڭ يەرلىرى سېنى دۇشمەن تۇتۇپ قالىدۇ-دە، تا قىيامەتكىچە ھەممەيلەن سېنىڭ يامان سۆپەتىڭنى قىلىشىدۇ. بۇرۇن زالىملىق

بىلەن مەشھۇر ئىدىك. ئەمدى زاھىتلىق بىلەن توتۇلدۇك. لېكىن ئىككىلا ھالدا جانۋارلار سېنىڭ جەۋرىڭدىن قۇتۇلالمىدى. ھەمىشە بەدىنىڭگە قۇۋۋەت بېرىدىغان ئوزۇقلارنى يەۋەرسەڭ قانداقمۇ دەر-ۋىش بولالايسەن؟ بىلىگىنكى، جىسمانى ھالاۋەت بىلەن روھى ھەقىقەتنىڭ لەززىتىگە يەتكىلى بولمايدۇ.

قۇل بولۇپسەن بۇ جاھاندا ئوز تېنىڭنىڭ لەززىتىگە،
ئۇ دۇنيادا ئوز جېنىڭنىڭ پېتىلمەسسەن راھىتىگە.

شىر چىلىشىۋىرىدىن بۇ سوزلەرنى ئاڭلاپ مىۋە يېيىشتىنمۇ ئوزىنى تارتىپتۇ. ئۇ شۇندىن ئېتىۋارەن سۇ ۋە گىياالارغىلا قانائەت قىلىپ، تائەت-ئىبادەتكە مەشغۇل بولۇپتۇ. ئۇ گاھى-گاھىدا بۇ بىيىتلار مەزمۇنىنى تەكرار قىلىدىكەن:

كەل ئەي كوڭلۇم، بۇ دۇنيانىڭ كوڭۈل ئازاردىن ئوتكىن،
پاراغەت كوزلە ئۇشبۇ زالىمى مەككاردىن ئوتكىن.
ئەمەس لايىق جاھانىنىڭ ئىشلىرى كوزلۈك كىشىلەرگە،
قىلىپ مەردانىلىك بۇ مەنپەئەتسىز كاردىن ئوتكىن.
ساڭا گەر بولسا مۇمكىن گۈلشەنى روھانىغا يەتمەك،
تىرىشقىن، بۇ تىكەنلىك يول بۇ ۋەھشەت غاردىن ئوتكىن.

جاھان خەلقىنە زۇلۇم سېلىپ، زۇلۇمنىڭ ئاقىۋىتىنىڭ شۇمۇلۇغىدىن ئەندىشە قىلماي، ئاخىرى خەقنە سالغان زۇلمىغا ئوخشاش بالاغا ئوزىمۇ ئۇچرىغاندىن كېيىن، تىوغرا يولنى تۇتۇپ، ساۋاپلىق ئىشلارنى قىلىشقا تۇتۇنغان زالىملارنىڭ داستانى مانا شۇ. ئۇنداقلار خۇددى شىرنىڭ ئىككى يۇرەك پارچىسىنىڭ مۇكاپات ئوتىدا كاۋاپ بولغىنىنى كورگىنىدەك تەجرىبىلەرنى ھاسىل قىلىمىچە، قانخورلۇق ۋە زۇلۇم سېلىشتىن توختىمايدۇ؛ بۇ ئىككى

يۇزلىمە ئالەمدىن يۇز ئورۇپ، ئۇنىڭ ھەقىقەتسىز مۇئامىلىلىرىگە ئىلتىپات قىلىشتىن تىوختاشمايدۇ. پەقەت شىرەڭ ساۋاقلا ئىگە بولغانىدىلا، ھېچقانداق باناھ بىلەن بۇ بۇاپا جادۇگەرنىڭ نازـ لىرىغا خېرىدارلىق قىلمايدىغان بولىدۇ.

جەننەت ئايۇانىغا زەر بىرلە يېزىلغانمىش بۇ سوز،
كىم سېتىپ ئالسا بۇ دۇنيا نەزىنى ھالىغا ۋاي.

ئەقىللىق كىشىلەر بۇ ئىشارەتنى پەھم ئېتىشى، بۇ تەجرىـ بىلەرنى ئەستايىدىل ئېسىدە ساقلىشى، دۇنيالىق ۋە ئاخىرەتلىك ئىشلىرىنىڭ بىناسىنى مۇشۇ نەسىھەت ئۇستىگە قۇرۇشى كېرەك. ھەر كىشى ئۆز ئىشىنىڭ باشتىن ـ ئاخىر ياخشى سۇپەتلەر بىلەن زىننەت تېپىشىنى خالىسا، ئۆز پەرزەنتلىرىگە ۋە ئۆز يېقىنلىرىنا راۋا كورمىگەن ئىشنى باشقىلارغىمۇ راۋا كورمەسلىگى كېرەك. شۇنداق بولغانىدىلا، بۇ دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە يامانلىق ھەم زالىمـ لىقنىڭ شۇملۇغىغا ئۇچرىمايدۇ.

جاھاننى دەپ كىشىگە رەنجى يەتكۈزمەك ئېرۇر باتىل،
يامانلىق قىلمىغىنكى قىلمىغاي بۇ ئىشنى ھېچ ئاقىل.
بۇ دۇنيا بىر دېگىز گويا، لەھەڭلەر ئۇندا بەك كوپتۇر،
بۇنى بىلمەك ئوتەرسەن تېچ، سېنىڭدىن رەنجىمەس ھېچ دىل.

ئون برنچی باب

هەر كشی ئوز ئېهتياجىدىن ئارتوقنی تەلەپ قىلسا زىيان تارتىدىغانلىغى ۋە بۇرۇنقی ئىشىدىنمۇ قۇرۇق قالىدىغانلىغى توغرىسىدا

پادىشاهى ئالەم دىلغا نەسىهەت قىلغۇچى بۇ داستانىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن:

— ئەي ئەقىللىق بوۋاي، بۇ هىكايىلەرنى ماڭا ناهايىتى ياخشى دەللىلەر بىلەن بايان قىلىپ بەردىڭ. بۇ مەسەللەردىن مەلۇم بولدىكى، هەر كىشى باشقىلارغا ئازار بېرىدىغان بولسا، ئۆزىمۇ خۇددى ئۆزى قىلغانىدەك جازاغا ئۇچرىغاندىن كېيىن تەۋەنىڭ پاناهىغا قاچىدىكەن. ئەمدى ئون برىنچى ۋەسىيەتنىڭ مەزمۇنىغا مىسال بولىدىغان داستانلاردىن بايان قىلىشىڭنى، ئوز هالىغا مۇناسىپ كەلمەيدىغان ئىشقا قەدەم قويۇپ، هەيران‌لىق ۋە سەرگەردانلىقتا قېلىپ، بۇرۇنقی ئىشلىرىدىنمۇ قۇرۇق قالغان كىشىلەرنىڭ هەققىتىنى ئېچىپ كورسىتىپ بېرىشىڭنى ئۈمىت قىلىمەن، — دەپتۇ.

سوزنىڭ پاكلىغى گوھەردىن ئارتۇق،
يەنە شىرىنلىغى شېكەردىن ئارتۇق.
ئاڭلىسا بىر ئېغىز ئۇنىڭ سوزىدىن،
كېتەر ئىدى پىلاتون① ھەم ئوزىدىن.

دىگەندەك، ساپلىغى ۋە لاتاپىتى ئابىھاياتتەك، يېگىملىغى ۋە شىرىنلىغى شەرۋەت ـ ناۋاتتەك، مۇكەممەل ئىبارىلەر بىلەن ھەكىم شۇنداق دەپتۇ:

پەلەك قىلسۇن دەرگاھىڭغا بەندىلىك ـ قۇللۇق،
روناق تاپسۇن ئومرۇڭ ھەم سەلتەنەت قۇتلۇق.

قەدىمقى زاماندا ئوتكەن دانىشمەنلەر: "ھەر ئىشقا لايىق ئادەم، ھەر جايغا مۇناسىپ سوز بار" دېيىشكەن، شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ بەزى ئىشنى بەزى ئادەملەردىن باشقىسى قىلالمايدۇ؛ بەزى چاغدا بولەك سوزنى قىلسا ياراشمايدۇ.

تاۋۇس پەيلىنى چىۋىن قىلالماس،
چىكەتكە سۈمرۈغ ئىشىن بىلەلمەس.
تىكەندە نەشتەر خاسىيىتى يوق،
ھەم ئۇندا گۈلنىڭ خۇش ھىدى يوق.

تەقدىرى ئەزەل ساقىيسى ئوز نەسۇە مەيخانىسىدىن ھەر كىشىگە ئوز قۇۋۋىتىگە ۋە ئېھتىياجىغا لايىق مەي بېرىپ شادىمان قىلىدۇ. ئۇ ھېچكىمنى ئوز ئىنايىتىنىڭ شەرىتىدىن بەھرىسز ۋە مەھرۇم قويغىنى يوق.

① پىلاتون ـ ئەپلاتون. مىلادىدىن ئىلگىرىكى 427 ـ يىلى تۇغۇلۇپ، 348 ـ يىلى ئولگەن يۇنان پەيلاسوپى.

ئۇ جۇغىغا يارىشا يا بىر يۇتۇم يا جام بىلەن.
بارچە ئىنسان بۇ شاراپتىن بەھرە تاپماي قالمىدى.

شۇنىڭ ئۈچۈن ھەر بىر ئىنسان ئاللاتائالا ئاتا قىلغان ئۆز ھۆ-
نىرىگە مەشغۇل بولۇشى ۋە ئۇنى دەرىجىمۇ-دەرىجە تەرەققى
قىلدۇرۇپ كامالەتكە يېتىشى كېرەك.

بورىچى گەر ھۇنەرگە ئۇستا بولسا ھەرقاچان،
ھۇنىرىگە نا ئۇستا چەكمەنچىدىن ياخشىراق.

ئەگەر ھەر كىشى ئۆز ھۇنىرىنى تاشلاپ، ئوزىگە تونۇشلۇق
بولمىغان ئىشنى باشلىسا، ئەلۋەتتە ھەيرانلىقتا قالىدۇ، ئۇ يولدىن
مەنزىلگە يېتەلمەيدۇ؛ بۇرۇنقى يۇرگەن يولىغمۇ يېنىپ كېلەل-
مەيدۇ. يەنى ئالدىغمۇ باسالمايدۇ، كەينىگمۇ يانالمايدۇ. شۇڭا
ئاقىللار ئۆز يولىدا مەزمۇت قەدەم بىلەن مېڭىشى، ئارزۇ-ھەۋەس
بىلەن باشقا شاخقا قول ئۇزاتماسلىغى، ئۆز ئېھتىياجىدىن ئار-
تۇقنى تەلەپ قىلماسلىغى كېرەك. چۈنكى بۇ ئىشنىڭ ئاقىۋىتىدىن
زىيان كېلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىللە كوپ نەپ ۋە ياخشى نەتىجە
بېرىدىغان ئىشلارنى ئاساتلىق بىلەن قولدىن بەرمەسلىك كېرەك.
ھەر كىشى قايسى ھۇنەردىن رىزقى تاپقان بولسا، ئۇنى تاشلە-
ماسلىغى كېرەك. چۈنكى بۇ پەرىشانلىق ۋە سەرگەردانلىقتىن نىجات
تېپىشنىڭ يولىدۇر. مەۋلۇي ھەزرەتلىرىنىڭ مەنسىلەر گوھەرلىرى
بولغان سوزلىرى ئىچىدىن مۇنۇ بەيت مۇشۇ ھالەتكە دالالەت
قىلىدۇ.

ئەنجۇر سېپتىشنى كەسىپ ئەتكەن كىشى،
ئۆز ئەنجۇرىنى ساتقىنى ياخشى.

بۇ مۇقەددىمگە لايىق كېلىدىغان مىسالارنىڭ بىرى ــ زاھىت-نىڭ مېھمىنى توغرىسىدىكى ھىكايە، ئۇ زاھىتنىن ئەجرى تىلىنى ئۇگىنىمەن دەپ ئاۋار بولغان.

ــ ئۇ قانداق ھىكايە ئىكەن؟ ــ دەپ سوراپتۇ راي.

ــ قۇنۇھ دىيارىدا بىر زاھىت بار ئىكەن، ــ دەپ ھىكايە-سىنى باشلاپتۇ بەرەھمەن.

زاھىت بىلەن مۇساپىرنىڭ ھىكايىسى

قۇنۇھ دىيارىدا، ناھايىتى مۇلايىم، پەرھىزكار، پاكىزە ۋە خۇش تەبىئەتلىك، ئىبادەت ۋەزىپىلىرىنى ھەممە شەرتلىرى بىلەن مۇكەممەل بىجا كەلتۇرىدىغان، تائەت رەسم-رۇسۇملىرىنى ئىخلاس قائىدىسى بىلەن ئىجرا قىلىدىغان دىندار بىر زاھىت بار ئىكەن. ئۇ قەلبى جاھان قايغۇسىنىڭ كىرلىرى بىلەن كىرلاشمە-غان، كوز ئالدىنى ھاۋايى ھەۋەس پەردىسى توسالمىغان، جاينا-مازنىڭ قىرغاقلىرى غايىپ پەيزى فۇتۇھاتنىڭ مەنزىلى بولغان، ئېتىكاپخانىسىنىڭ بوسۇغىسى ئۇنىڭ غەيرەت ۋە ئىرادىسىنىڭ تۇگۇنى بولغان:

بېشىغا كىيگەنى شەرىئەتنىن تاج،
بولغان كوڭلى ئەرش، سەجدىسى مىراج.
ئىدى شەيتانكەش پەرىشتە مۇقام،
يۇرەتتى قويۇپ ھاۋاغا قەدەم.

دۇنيا جاپاسىنىڭ قۇشلىرى ئۇنىڭ كوڭلىگە ئۇۋا سالالمىغان، قەلبىنىڭ ئاپتۇى ئىلاھىيات نۇرى بىلەن كوكرەك قەپىزىنى نۇر-لاندۇرغان، يەنى، ئۇنىڭ قەلب ئاپتۇى جاھاننىڭ ھاۋايى ھەۋەسلىرىگە قىلچىلىكمۇ يورۇق چۈشۈرمىگەن بىر كىشى ئىكەن.

شۇنداق تەقۋالىق بىلەن تۇرۇپ، ئۇنىڭغا ھەرکىم قانداق نەسۋە كەلتۈرگەن بولسا، ئۇنى ئېلىپ قويۇپ، ئەتىسىگەنده ۋە كەچتە دەرۋىشلەر ۋە ئوزىگە مۇناسىپ كىشىلەرنى مېھمان قىلدىكەن.

ساخاۋەت قولدا يۇلتۇزنى پەلەك سەھىگە كوپ چاچقان،
ساخاۋەت ھەقىقده بۇزرۇكلار تەرىپلەپ ئەسەر يازغان.

بىر كۈنى، بىر مۇساپىر ئۇنىڭ ئويىگە مېھمان بوپتۇ، زاھىت بارلىق مېھماندارچىلىق رەسىم-رۇسۇملىرىنى بىجا كەلتۈرۈپ، ئۇنى مېھمان قىلىپتۇ ۋە مېھماننىڭ ئوز ئويىگە چۈشكەنلىگىگە كوپ خۇرسەنلىكلىرىنى بىلدۈرۈپتۇ. تاماقدىن كېيىن سوز باشلىنىپ، زاھىت ئۇنىڭدىن سوراپتۇ:

— مېھمان قەيەردىن كەلدىڭ؟ قەيەرگە بارماقچىسەن؟

— مېنىڭ قىسمىم ئۇزۇن، ئەگەر مۇبارەك كوڭۇللىرى ئاڭلاشنى خالىغان بولسا مەن ئوز قىسمەتىدىن كېچىكىنە سوزلەپ بېرەي، — دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ مېھمان.

— ئەگەر كىشى ھوش قۇلىغىنى ئاچسا ھەر بىر سوزدىن بىر پايدىلىق ھىكمەت تاپالايدۇ. ھەر بىر چاقماقتىمۇ بىر ئىشارەت بار، ھەر بىر ئەپسانىدىنمۇ بىر پەيزى ئېلىشقا بولىدۇ. سەن ئوز سەرگۈزەشتىڭنى تارتىنماي بايان قىلىۋەرگىن، — دەپتۇ زاھىت.

مېھمان ئوز سەرگۈزەشتىسىنى بايان قىلىشقا باشلاپتۇ.

مۇساپىر مېھماننىڭ ھىكايىسى

— ئەي زامانىسىدا تەڭدىشى بولمىغان زاھىت، مەن ئەسلى پەرەڭ دىيارىدىن بولىمەن. مەن ئۇ جايىدا ناۋايىلىق قىلاتتىم. ھەر كۈنى ھەرىس ئوتنى بىلەن تونۇر قىزىتىپ، نان يېقىپ، مىڭ مۇشەققەتلەر بىلەن دەسمايىدىن ئاشۇرۇپ بىر نان تاپاتتىم.

يۇرىگىمنى كويدۇرۇپ بىر گىردىنى،
مەن ئالاتتىم رىزقىنىڭ تونۇرىدىن.

مېنىڭ بىر دىخان دوستۇم بار ئىدى. ئۇ دائىم ماڭا بۇغداي بېرەتتى. مەن ئۇنى دەسمايە قىلاتتىم، پۇلىنى تايقاندا بېرەتتىم. بىر كۈنى ئۇ مېنى ئۆز بېغىغا باشلاپ باردى ۋە زىياپەت بېرىپ مېھمان قىلدى. تائام يېيىلىپ بولغاندا، ئۇ مەندىن: "سېنىڭ كەسپىڭدىن ساڭا قانچىلىك مەنپەئەت بولىدۇ؟" دەپ سورىدى. مەن "دۆكىنىمنىڭ دەسمايىسىدىن ئاشىدىغان پايدىسى ئون نەچچە بىر نان، بۇ بالا-چاقىلىرىمنىڭ يىمەك-ئىچمىگە ئۈتىۈرلۈق يېتىدۇ.

بىرگە ھەقتىن بۇندىن ئارتۇق رىزقى يوق،
شۇ رىزقى بىرلە ئۇمۇر ئۆتمەكتە توق"

ــ دەپ جاۋاپ بەردىم مەن. "سۇبھانالا!ــ دىدى دىخان دوستۇم،ــ سېنىڭ كەسپىڭ نەپ تېگىدىغان كەسپ ئەمەسكەن ئەمەسمۇ؟ بۇنىڭدا پايدا دېگۈدەك ھېچنىمە يوقكەن. مەن تېخى ساڭا كەسپىڭدىن ناھايىتى كوپ پايدا-مەنپەئەت بېتىدۇ دەپ ئويلاپ يۇرۇپتىمەن. دېمەك مەن خاتا چۈشەنگەن ئىكەنمەن-دە!". "سىز كەسپىڭىزدىن قانچىلىك ھوسۇل ئالىسىز؟" دەپ سورىدىم مەن. "مېنىڭ ئىشىمنىڭ دەسمايىسى ئاز، پايدىسى كوپ،ــ دەپ جاۋاپ بەردى دىخان دوستۇم،ــ مەن ئون دانە دان چاچسام يۈز دانە ھوسۇلغا قانائەت قىلمايمەن."

مەن ھەيران قېلىپ سورىدىم: "بۇ قانداق گەپ؟" "ئەجەپلەنمە،ــ دىدى دىخان دوستۇم،ــ بۇنىڭدىنمۇ جىق پايدا ئالىدىغان ئىشلار بولىدۇ. مەسىلەن، كوكنارنىڭ ئۇرۇغى ھەممە ئۇرۇقلاردىن كىچىك بىر نەرسە، ئەگەر ئۇنى ياخشى يەرگە تېرىسا بىر

تال ئۇرۇقتىن يىگىرمىگە يېقىن شاخ ئايرىلىپ چىقىدۇ. ھەتتا ئۇنىڭدىن ئارتۇق شاخ بولۇشىمۇ مۇمكىن، ھەر بىر شاخ ئۇچىدا بىردىن غوزا تۇگۈلدۇ، ھەر بىر غوزا ئىچىدىكى ئۇرۇقىنىڭ ھەر-ساۋىنى ئالغىلى بولمايدۇ. مېنىڭ ئىشىمنىڭ پايدىسى ھەددى ھىساپسىز ئىكەنلىگىنى مۇشۇنىڭدىن قىياس قىلساڭ بولىدۇ. ھىكمەت دېخانلىرىنىڭ ئېيتىشىچە، دېخانچىلىق دېگەن سوزنى ئەرەپچە زەرە (زَ رَ عْ) دېيىلىدۇ. بۇ جەمى ئۇچ ھەرپ. بۇنىڭ ئالدىنقى ئىككىسى (ز بىلەن ر) قوشۇلسا زەر دەپ ئوقۇلىدۇ، بۇ ئالتۇن دېگەننى بىلدۈرىدۇ. ئۇچىنچى ھەرپ ئەين (ع) ئەلا دېگەننى بىلدۈرىدۇ. دېمەك زەرەع دېگەن خەت زەر ئۇستىگە زەر دېگەننى بىلدۈرىدۇ.

ئىككى خەت مەنىسى زەردۇر، ئەين خېتى زەر ئەمەسدۇر،
بەس بىلىڭ، دېخان كىشى زەر ئۇستىگە زەرلەر تاپقۇر.

دېخانچىلىق كارخانىسىنىڭ كىمياگەرلىرى مۇشۇنداق دېگەن ئىكەن:

كىميا ئىستەپ جاھاندا قىلما ئومرۇڭنى خاراپ،
بەس، قارا تۇپراقنا تەر توكسەك ئاشۇدۇر كىميا!①

دېخانىدىن بۇ سوزلەرنى ئاڭلاپ، كوكلۇمگە دېخانچىلىق قىلىشنىڭ ھەۋىسى چۈشتى-دە، شۇ زامان ناۋايىلىقنى تاشلىدىم. قولۇمدا بار پۇللار بىلەن دېخانچىلىق ئەسۋابلىرىنى تەييارلاپ، شۇ ئىش بىلەن شۇغۇللىنىشقا تەييارلاندىم. بىزنىڭ مەھەللىمىزدە كامالەتكە يەتكەن، مۇقام تاپقان پاك بىر دەرۋىش بار ئىدى.

① كىميا — بۇرۇنقى زامانىدا كىشىلەرنىڭ تونۇشىچە ئالتۇن پەيدا قىلىدىغان ئىلمىي ھۈنەر.

خەلق ئاراسىدىن چىقىپ خىلۋەتتە ئۇ تۇتقان ماكان،
ئەيلىگەن سەۋرى ـ قانائەت تاپسا ئازراق ئاشۇ نان.

ئۇ مېنىڭ ئوز كەسپىمنى تاشلاپ، باشقا ئىشقا تۇتۇش قىلغانلىغىمنى ئاڭلاپ، مېنى چاقىرتىپ شۇنداق دېدى:

ــ ھەي ئۇستا، ھەزرىتى ھەق سۇبھان ۋە تائالا ساڭا رىزقى بېرىپ تۇرغان كەسپىڭنى تاشلىما ۋە ئوزەڭگە ئېھتىياجلىقنىن ئارتۇقنى تەلەپ قىلىپ ئوزەڭنى ھېرىس يولىغا باشلىما، چۈنكى ھېرىسنىڭ ئاقىۋىتى شۇملۇققۇر، ھەرقانداق كىشى قانائەتلىك بولسا، ئۇنى دەۋران پادىشاھى دەپ بىلىمەك كېرەك، ھېرىسمەن بولغان ئادەملەرنى بولسا زامانىدىكى قارا يۇزلەر دەپ چۈشەنمەك كېرەك.

ئارپا نانغا قانائەت ئەيلە بولغىن سەۋىرچان،
يېمە بۇغداي، ئالدىغان ئادەمنى ئۇ ئوتكەن زامان.

ــ ئەي شەيخ! ــ دېدىم مەن، ــ مەن ئوزەمنىڭ ئاجىزلىغىمدىن قىلمۇاتقان كەسپىمدىن تۇزۇكرەك كۇن كەچۈرگۈدەك پايدا تاپالمىدىم. ئەمدى دېخانچىلىقنىڭ پايدىسى ناھايىتى كوپ ئىكەنلىگىنى بىلدىم. دېخانچىلىق قىلسام كەڭ كۇشادىرەك كۇن كەچۈرەرمەنمىكىن دەپ ئۇمىت تۇتقان ئىدىم.

ــ خېلى ئۇزۇندىن بۇيان مەن ناۋابلىق بىلەن ئوڭاي كۇن كەچۈرۇپ كەلگەن ئىدىك. ئەمدى دېخانچىلىققا قول قويۇپمەن، بىلگىنكى، بۇنىڭ لازىمەتلىكلىرى بەكمۇ كوپ ئىش. مەن ھەممە لازىمەتلىكلەرنى تېپىش ئۇچۇن ئاجىز كېلىپ قالارسەنمىكىن. ئۇندىن قالسا، بۇ ئىش بىلەن مەن ئوزەڭنىڭ ئارزۇ قىلغىنىڭغا يېتەلەمسەن ۋە مۇرادىڭنى ھاسىل قىلالامسەن، بۇنى كىم بىلىۋېن؟

تەمەننا كويىدىن مەقسەت بازارغا يەتمەككە،
بولۇپ ئاگاھ قۇلاق سالغىن، بۇ بەكمۇ ئۇزۇن يولدۇر.

ئۇز كەسپىگىنى تاشلىما، بۇ ئىش سېنىڭ ھالىڭغا لايىق ئىش ئەمەس، بۇ ئىشنى قىلساڭ ئۇقاغا يەتكەن ھادىسىدەك ساڭمۇ بىرەر ھادىسە كېلىپ قالمىسۇن يەنە، ــ دىدى ئۇ مەرت دەرۋىش.
ــ ئۇ قانداق ئىش ئىكەن؟ ــ دەپ سورىدىم مەن.
دەرۋىش ئۇقانىڭ ھېكايىسىنى سوزلەپ بېرىشكە باشلىدى.

ئەخمەق ئۇقانىڭ ھېكايىسى

بىر شۇستىگەر ئېرىق لېۋىدە ئولتۇرۇپ، ئۇز ئىشىغا مەشغۇل بولۇۋاتقان ئىكەن. ئۇ ھەر كۇنى شۇ يەردە ئىشلەپ ئولتۇرۇپ، بىر ئۇقانىڭ سۇدىن قۇرۇت ـ قۇمۇسقىلارنى تېرىپ يىگەنلىگىنى كورىدىكەن، ئۇقا ئۇزىنىڭ تاپقان ئاشۇ ئۇزۇغىغا قانائەت قىلمىدىكەن، ئۇقا بىر كۇنى ئادەتى بويىچە دانلاۋاتىپ، بىر لاچىنىڭ بىر ئۇدەكنى پارە ـ پارە قىلىپ يەپ، ئېشىپ قالغىنىنى تاشلىۋاتىپ كەتكەنلىگىنى كورۇپىتۇ. ئۇقا ئۇزىچە ئويلاپ: "بۇ كىچىككىنە جانۋار ئۇزىدىن چوڭ نەرسىنى ئالىدى ۋە يىدى. مەن ئۇنىڭدىن چوڭ تۇرسام، نىمىشقا ئۇزەمگە مۇناسىپ شىكار قىلماي، ئاشۇ سېپىق قۇرۇتلارغا قانائەت قىلىپ، ئومۇر ئوتكۇزىمەن؟ بەس، ئەمدى، ئالى ھىممەتلىكنى باشلىشىم ۋە قەستىم كەمىنىنى ئاسمان بېشىغا تاشلىشىم كېرەك" دەپتۇ.

قايسى قۇشنىڭ ھىممىتى گەر بولسا يار،
قۇۋۋىتىنىڭ بارىچە ئۇستۇن ئۇچار.
ئىبرەت ئالغىن موردىن چىققان تۇتۇن،
ئورلىگەي ئاسمان تەرەپكە كۇنۇ كۇن.

شۇنىڭ بىلەن، ئۇنىڭ قۇرۇت تېرىپ يېيىشتىن كۆڭلى سوۋۇپ كېتىپتۇ - دە، شىكار قىلىش ئۇچۇن ھاۋاغا پەرۋاز قىلىپتۇ. قارسا بىر كەپتەر ئۇچۇپ يۇرگەن ئىكەن، ئۇنى ئوۋلىماقچى بولۇپ، مولجاللاپ ئۇچۇپ ئۇنىڭ ئۇستىگە كەلگەندە، توۋەنگە قاراپ بىر ئېتىلغان ئىكەن، ئۇنى كورگەن كەپتەر سەللا ئوزىدىن قاچۇرۇشى بىلەن، ئۇقا ئوزىنى توختىتالماي پەسكە شوڭغۇپ كېتىپ، شۇستىگەرنىڭ ئالدىدىكى پالچىق لايغا موللاقلاپ چۈشۈپتۇ - دە، يۇتى ۋە قانتى لايغا پېتىپ قاپتۇ، شۇستىگەر ئۇرنىدىن تۇرۇپ ئۇقانى ئېلىپ ئويمگە قايتىپتۇ، بولدا ئۇنىڭ بىر دوستى ئۇچراپ: "بۇ نىمە؟" دەپ سوراپتۇ. "بۇ ئۇقا پوقاق، لاچىنى دوراپ كەپتەرنى ئوۋلىماقچى بولدى. لېكىن ئوزى مېنىڭ قولۇمغا چۈشتى" دەپتۇ شۇستىگەر.

بۇ مىسالنى شۇنىڭ ئۇچۇن كەلتۈردۇمكى، سەن ھەر كىشىنىڭ ئوزىنىڭ ھۈنىرىنى قىلىشى ۋە ئوزىگە لايىق بولمىغان ھۈنەرنى قىلماسلىغى لازىملىغىنى چۈشىنىشىڭ كېرەك.

دەرۋىش بۇ مىسالنى كەلتۈرگەن بولسىمۇ، مېنىڭ دېخانچىلىق قىلىشقا بولغان ھەۋىسىم تېخىمۇ زىيادە بولدى. ئۇ ھەقىقەتەن شەپقەت يۇزىدىن ماڭا بۇ نەسىھەتنى قىلغان بولسىمۇ، قىلچىلىك قۇلاق سالمىدىم ۋە ئوز دېگىنىمنى قىلىپ ئازراق سەرمايە بىلەن دېخانچىلىق جابدۇقلىرىنى قەدىر ئەھۋال تەييارلاپ، بىر پارچە يەرگە ئۇرۇق چاچتىم ۋە ئىنتىزارلىق بىلەن "خامان ۋاقىدا ھوسۇلنى كورىمەن" دەپ كۈتتۈم، ئەمما بۇ ئەھۋالدا بالا - چاقىلىرىم قېينىچىلىقتا قالدى. چۈنكى ناۋايىلىق كەسىپدىن ئۇزۇلۇق، كۈندىلىك يىگىلى تاماق تېپىلىپ تۇراتتى. بۇ دېخانچىلىقتا بىر يىل ئىنتىزار بولۇپ تۇرغاندا، ئاندىن نەتىجە قولغا كېلىدىغان ئىش ئىكەن. شۇڭا مەن: "بىراۋدىن پۇل قەرز ئېلىپ، يەنە ناۋايىلىق دۇكىنىنى تەۋرىتىپ، يەردىن ھوسۇل چىققىچە كۈن كەچۈرگەچ تۇرسام بولغىدەك" دەپ ئويلىدىم.

ئىشمنى قويۇپ بېشىم ئايلاندى،
ئىشمنى تېپىپ بېشىم ئوڭلاندى.

شۇنىڭ بىلەن شەھەردىكى خوجايىنلاردىن بىرىنىڭ قېشىغا بېرىپ، ئۇنىڭدىن پۇل قەرز ئېلىپ ناۋايلىق دۇكىنىنى ماڭدۇردۇم، تېرىغان زىرائەتلەرگە پەرۋىش قىلىش ۋاقتى كەلگەندە بىر كىشىنى نىمكارلىققا ئېلىپ دۇكاندا قويۇپ قويۇپ، ئۆزەم زىرائەت بېشىغا باردىم. گاھى ئېتىز بېشىغا بېرىپ، گاھى دۇكانغا كېلىپ يۈرۈپ، ئىكىسكى-ئۆچ ئاي ۋاقىت ئوتتى. قارىسام دۇكانىغا قويغان ئادەم خىيانەت قىلىپ، دەسمايىنىمۇ چوكۇرۇۋېتىپتۇ. زىرائەتكە ئايەت چۈشۈپ، قىلغان چىقىمنىڭ ئوندىن بىرىمۇ قولغا كەلمىدى. ھەيران قىلىقتا بېشىم ئايلىنىپ، ھىلىقى ئۇقانىڭ ھىكايىسىنى سوزلەپ بەرگەن دەرۋىشنىڭ قېشىغا بېرىپ، ئىكىكى ئىشىمدىن بولغان زىيانلارنى بايان قىلىپ بەرگەن ئىدىم. ئۇ كۈلۈپ كېتىپ: "سەن ھازىر ئىككى خوتۇنى ساقلىنى يۈلۈپ تۇگەتكەن ئادەمگە ناھايىتىمۇ ئوخشاپ قاپسەن" دىدى.

— "ئۇ قانداق ئىش ئىكەن؟— دەپ سورىدىم مەن.

دەرۋىش سوزلەپ بېرىشكە باشلىدى:

چا ساقال ئادەمنىڭ ھىكايىسى

بىر ئادەمنىڭ ساقلىنىڭ بېرىمىغا ئاق كىرگەن، يېرىمى تېخى قارا بولۇپ چا ساقال ئىكەن، ئۇنىڭ ئىككى خوتۇنى بار ئىكەن، ئۇ خوتۇنلارنىڭ بىرى قېرى، بىرى ياش ئىكەن، ئۇ ئادەم ئەگەر ئۆيىدىسى كەلسە خوتۇندىن بىرىنىڭ تىزىغا بېشىنى قويۇپ ئۇخلاشقا ئادەتلەنگەن ئىكەن، بىر كۈنى ئۇ قېرى خوتۇنىنىڭ ئويىگە كىرىپتۇ ۋە ئۇنىڭ قۇچىغىغا بېشىنى قويۇپ ئۇخلاپ قاپتۇ، قېرى خوتۇن ئۇنىڭ ساقلىنىڭ بەزىسى ئاق، بەزىسى قارا

ئىكەنلىگىنى كورۇپ، ئوز-ئوزىگە "بۇنىڭ ساقلىنىڭ قارىلىرىنى بىر يۇلۇۋېتەي، ئاقلىرى قالسۇن، ساقلىنىڭ قارىسى بولمىغاندىن كې-يىن، ئەمدى ئاق ساقال بولۇپتىمەن، ماڭا مۇشۇ قېرى خوتۇنۇم لايىق ئىكەن دەپ ئويلاپ، مېنى باخشى كورۇپ ياش خوتۇنىدىن كەچسۇن" دەپىتۇ-دە، قۇدرىتىنىڭ يەتكىنىچە ئېرىنىڭ ساقلىنىڭ قارىلىرىنى ئاستا-ئاستا يۇلۇپتۇ.

خوتۇنلار قولىغا چۈشكەندە ساقال،
يۇلۇنماقتىن ئوزگە نە بولغۇسى ھال.

يەنە بىر كۈنى ئۇ ئادەم ياش خوتۇنىنىڭ تىزىغا بېشىنى قويۇپ ئۇخلاپ قالغان ئىكەن، ئۇمۇ "بۇنىڭ ئاقلىرىنى يۇلۇۋېتەي، ھەم-مىسى قارا كورۇنسە، مەن تېخى ياش ئىكەنمەن، ماڭا ياش خو-تۇن مۇناسىپ ئىكەن دەپ قېرى خوتۇنىنى تاشلاپ، مەن بىلەنلا بولىدۇ" دەپ ئويلاپ، ئىمكان قەدەر ئاق مويىنى يۇلۇشقا باش-لاپتۇ. مۇشۇ تەرىقىدە بىرنەچچە كۈن ئوتكەن ئىكەن، بىچارىنىڭ ساقلى يۇلۇنۇپ تۈگەپتۇ. بىر كۈنى ئۇ ساقلىنى سىلىغان ئىكەن، ئىگەكتىن باشقا ھېچنىمە قولىغا ئۇرۇنماپتۇ، ئۇ ھەرقانداق ناھە-پەريات قىلغان بولسىمۇ ھېچقانداق پايدا بەرمەپتۇ. سېنىڭ ھا-لىڭمۇ ئاشۇ كىشىنىڭ ئەھۋالىغا ئوخشاش بولۇپتۇ، سەرمايىنىڭ بەزىسىنى دېخانچىلىققا سەرپ قىپسەن، بەزىسىنى ناۋايىلىققا ئىشلە-تىپسەن، مانا ئەمدى يا مەئىشتىڭ تونۇرىدا نان، يا ئوزۇق-ئوقەت خامىنىڭدا دان تاپالمىدىڭ.

بىر كۈنى تۇتتۇڭ ئۇنى كۈن ساڭا يۇز ئاچتى بۇ،
ئەمدى بىلدىڭكى قولۇڭ ئىچرە نە بۇ قالدى، نە ئۇ.

دەرۇشتىن بۇ سوزلەرنى ئاڭلاپ، ئۇنىڭ ئېيتقانلىرىنىڭ ھەم-

مىسى ھەقىقەت ۋە راست ئىكەنلىگىنى چۈشەنمىدىم. ئۇنىڭ ئېيتقىنىدەكلا ماڭا بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسى ۋە نادامەتتىن باشقا ھېچقانداق مەنپەئەت يەتمىدى. قورالۇمىدىكى مال-پاللىرىمنى ھەممىسىنى قەرزگە بېتىشمىگۈدەك. شۇڭا "تاقەت قىلالمىغۇدەك نەرسىدىن قېچىش ۋاجىپتۇر" دىگەن سوز بويىچە قېچىشنى مۇۋاپىق كۆردۇم-دە، بىر كۈنى كېچىسى شەھەردىن چىقىپ قاچتىم. يۈرتۇمۇ-يۇرت ئارىلاپ قېچىپ كېلىۋاتسام، يولدا ماڭا بىر كىشى ئۇچرىشىپ قېلىپ: "ھەي پالانى، بارۇ يوقۇڭنى قەرزدارلىرىڭ ئالدى. بالا-چاقىلىرىڭنىڭ ھەممىسى ئولدى" دىدى. بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ يۈرتۇمدىن ئۈمىت ئۈزۈپ، نەدە بىر دانىشمەن ئادەمنى تاپسام، ئۇنىڭ سوزىنى ئاڭلاپ كۆڭلۈمگە تەسەللى بېرىپ يۈرۈەردىم. ھالا بۇگۈن ئوزلىرىنىڭ سوھبەتلىرىگە مۇيەسسەر بولدۇم.

مېڭىپ بۇ يولدا ھاردىم ھەددىدىن ئارتۇق،
سېنى كوردۇمكى ئەمدى چىقتى ھاردۇق.

بۇ مېنىڭ سەرگۈزەشتىلىرىمنىڭ بىر قىسمى، ئوزلىرىگە ئەرز قىلدىم، — دەپ ھىكايىسىنى ئاخىرلاشتۇرۇپتۇ مۇساپىر مېھمان.

— سوزۇڭنىڭ راستلىغىنى بىلدىم. بۇ جەريانىدا گەرچە كوپ مۇشەققەت تارتقان بولساڭمۇ ياخشى تەجرىبىلەرنىمۇ ھاسىل قىلىپسەن. ئەمدى خاتىرەڭنى جەم قىل. چاپا-مۇشەققەتنىڭ دەۋرى ئوتۇپ، راھەت-پاراغەتكە يېتىشىپسەن. غەم شامى كېتىپ شاتلىق سەھەرى يېتىپ كەلدى، — دەپتۇ زاھىت.

مېھمان بىلەن ساھىبخان ئوزئارا سوھبەتلىرىدىن خوشۇاخ بولۇشۇپتۇ. زاھىت بەنى ئىسرائىل قەۋمىدىن بولۇپ، ئىبرى تىلى ئۇنىڭ ئاتا-بوۋىسىنىڭ تىلى بولغاچقا، زاھىتمۇ بۇ تىلنى ياخشى سوزلەيدىكەن، زاھىتنىڭ ئوي ئىچى، بالا-چاقىلىرىغا بۇ تىل بىلەن سوزلىگەنلىگىنى ئاڭلىغان پەرەڭ مېھماننىڭ قۇلىغىغا بۇ تىل

ناھايىتى چىرايلىق ئاڭلىنىپ، كېتىپتۇ-دە، زاھىتتىن بۇ تىلنى ئۇگىنىشنى تاما قىلىپ ئولتۇرۇپتۇ. زاھىتمۇ مېھمانىنىڭ بۇ تىلغا قىزىقىپ قالغانلىغىنى كورۇپ، تېخىمۇ پاساھەت بىلەن سوزلىگىلى تۇرۇپتۇ.

گويا قەندەك سوزلەيتتى شىرىن سوزلەر،
كۇلكە بىلەن لېۋىنى ئەيلەپ شېكەر.
شېكەرنى يىيىشلىك كورگەچكە مېھمان،
تۇتى كەبى خېرىدار بولدى شۇئان.

ئاردىدىن بىرنەچچە كۇن ئوتۇپ، ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى تارتىنىش پەردىسى كوتىرىلىپ، ئۇلارنىڭ ياتلىقلىرى دوستلۇققا ئايلىنىپتۇ.

قالمىغان بولسا تەكەللۇپتىن غۇبار،
شادىمانلىق تاپقۇسى ھەر ئىككى يار.

شۇنىڭ ئۇچۇن مېھمان تارتىنمايلا زاھىتقا مۇراجىەت قىلىپتۇ:

لەۋزىڭىز ئاچقۇ كامالەت ئويىگە،
مەنىسى ئىسپات تەڭرى ھوكمىگە.

— بۇ نىمە دىگەن يارىشىملىق ۋە چىرايلىق ئاڭلىنىدىغان تىل-ھە، تىلشۇناسلارنىڭ ئەقىل قۇلىغى تا ھازىرغىچە بۇنداق گۇزەل سوزلەرنى ئاڭلاپ باقمىغان بولغىيدى، ھەممىنى كورگەن بىلىملىك زاتلارنىڭ ئەقىل كوزىمۇ ئوزلىرىدەك بۇنداق پاساھەتلىك سوز-لەيدىغان كىشىنى كورمىگەن بولغىيدى.

بىلمىدىم مەن قايسى جىنس، قايسى تۇردىنكىن بۇ سوز،
سېھىرگەرلەر سوزى دەيمۇ ياكى پەيغەمبەر سوزى.

ئەمدى مەن بۇ تىلىنى ماڭا ئۆگىتىشلىرىنى ئۈمىت قىلمەن ۋە بۇ پاساھەتلىك تىلنىڭ تەلىمىنى مەندىن ئايىماس دەپ ئىشىنىمەن. ئەگەر ئىلتماسىمنى قوبۇل كورسىلە ئولگىچە بۇ ئىھسانلىرىنى ئۇنۇتمۇاي بۇ ئىنئامىلىرىنى زىكرى قىلىپ ئوتكەيمەن.

كوپ كوردۇممەن مەرھەمەتۇ ئىھسانىڭنى،
ئېيتىمغايمەن ئەمدى شۇكرىڭدىن بولەك سوز.

ــ مەن بۇ تىلنى ئۆگىتىشنى سەندىن ئايىمايمەن، ــ دەپتۇ زاھىت، ــ ئەمما ئىسرى تىلى بىلەن پىەرەڭ تىلى بىر بىرىدىن ناھايىتى كوپ پەرقلىنىدۇ. سەن ئۆگىنىمەن دەپ ناھايىتى كوپ ئەقىل ئىشلىتىپ، كوپ جاپا چېكىپ قېلىشىڭ ئېھتىمال، شۇڭا ئۆگىنەلمەي سېنىڭ ئومرۇڭ زايا بولۇپ، مېنىڭمۇ ۋاقتىم ئىسراپ بولۇرمىكىن دەپ ئەنسىرەيمەن.

ــ ھەركىم بىر ئىشنى كوزلەپ قەدەم قويغان بولسا، جاپا ـ مۇشەققەتتىن قورقۇش ئۇنىڭغا ياراشمايدۇ.

كەئبگە بارماق ئۈچۈن قويدۇم بايا‌ۋانغا قەدەم،
تاش پېتىپ پۇتقا تىكەن سانجىلسىمۇ بوق مەندە غەم.

مەن بۇ نىيىتىمدە شۇنداق قەتئى تۇرىمەنكى، ئەگەر بېشىمدىكى ھەر بىر مويۇم ماڭا قارشى بىردىن تىغ بولسىمۇ، بۇ ئىشىمدىن يانمايمەن. چۈنكى، بىر كىم بىر خەزىنىنى قولغا كەلتۈرمەكنى ئارزۇ قىلسىدىغان بولسا، جاپا ـ مۇشەققەت چېكىشتىن قورقماسلىغى كېرەك. مەن ئىلىم تەلەپ قىلىۋاتىمەن. خۇددى بىر ئوۋچى ئىلىم تەلەپ قىلىپ، ئازغىنا جاپا تارتىپ ناھايىتى كوپ دولەتكە ئېرىشكىنىگە ئوخشاش، ئىلىم ئۈچۈن چەككەن ھەر بىر جاپا ئاخىرىدا راھەتنىڭ خېرىدارلىرىغا ئايلىنىدۇ ئەمەسمۇ؟ ــ دەپتۇ پەرەڭ مېھمان.

— ئۇ قانداق ئىش ئىكەن؟ — دەپ سوراپتۇ زاھىت.
— بىر كەمبەغەل ئوۋچى بار ئىكەن، — دەپ ھېكايىسىنى باشلاپتۇ مېھمان.

ئوۋچى بىلەن تالىپلار ھېكايىسى

بىر كەمبەغەل ئوۋچى بار بولۇپ، ئۇ ئوۋ ئولاش بىلەن كۈن كەچۈرىدىكەن. ئۇ ئوز كەسپىگە شۇنداق كامىل ئىكەنكى، تۇزاق قۇرۇپ ۋە تور تاشلاپ، ھاۋادىكى قۇشلارغا تېچ ئامانلىق ياكى دەريادىكى بېلىقلارغا كۈن بەرمەيدىكەن. ئۇ بىر كۈنى تۇزاق قۇرۇپ قويۇپ، سىكىر ھىلىلەر بىلەن ئۇچ قۇشنى ئالداپ، تۇزاق تەرەپكە ئوچۇرۇپ، ئوزىنى دالدىغا ئېلىپ، قۇشلارنىڭ تۇزاققا چۈشۈشىگە تەقەززا بولۇپ ئولتۇرسا، بىر تەرەپتىن قاتتىق ۋاقىراشقان ئاۋازلار ئاڭلىنىپتۇ. "ئابلا! بۇ ئاۋازدىن قۇشلار ئوركۇپ كېتىپ، قېچىپ كەتمىگەي ئەمدى" دەپ ئەنسىرىگەن ئوۋچى ئولتۇرغان يېرىدىن قوپۇپ قارىسا، ئىككى نەپەر مەدرىسە تالىپى مۇللىلىق توغرىسىدا سوز تالىشىپ، بەس - مۇنازىرە قىلىشۋاتقان بولۇپ، ئاڭلانغان ئاۋازلار شۇلارنىڭ ئاۋازى ئىكەن. ئوۋچى ئۇلارنىڭ قېشىغا بېرىپ يالۋۇرۇپتۇ:
— ئاۋازلىرىنى پەسەرتىڭلا مۇللىلىرىم. بىكار، قۇشلار ئوركۇپ كېتىپ، ئەجرىم زايا بولۇپ كەتمىسۇن.
— ئەگەر قۇشنى تۇتقان ۋاقتىڭدا، بىرىمىزگە بىرىدىن بەرسەڭ غوغا قىلمايمىز، — دەيىشىپتۇ تالىپلار.
— ھەي ئەزىزلەر، — دەپتۇ ئوۋچى، — مەن كەمبەغەل ۋە بالا-چاقىلىق ئادەم. خوتۇن، بالا - چاقامنىڭ يېمەك - ئىچمىكى مۇشۇ مەن قىلمۇاتقان ئوۋغا قاراشلىق. ئەگەر سىلەر ئىككىنى ئېلىۋالساڭلار قالغان بىرى بىلەن بالا - چاقىلىرىمنى قانداق رازى قىلىمەن.
— سەن دېگەن ئوۋچى، — دەپتۇ ئۇلار، — ھەر كۈنى شىكار

قىلىپ تۇرسەن. ھەر خىل قۇشلارنى قولۇڭغا چۈشۈرسەن. بىز بولساق ئومرىمىز ئىچىدە شىكار دېگەننى كورۈپ باققىنىمىز مۇشۇ. شۇڭا ھەرگىز بۇ غەنىمەتنى قولدىن بەرمەيمىز. ئەگەر بىرىشكە ۋەدە قىلمىساڭ غوغا باشلايمىز، قۇشلىرىڭمۇ ئۇچۇپ كېتىدۇ.

ئۇۋچى چارە تاپالماي، ئۇلارنىڭ شەرتىنى قوبۇل قىلىپتۇ. لېكىن قۇشلار تۇزاقنا چۈشكەندىن كېيىن، بەرگۈسى كەلمەي، تەر - خەشلىك قىلىشقا باشلاپتۇ:

— قۇشنى مەندىن ئېلىپ نېمە قىلىسلەر؟

— مەدرىسگە ئېلىپ بېرىپ، مۇدەررىسنىڭ ئالدىغا قويىمىز، دوستلىرىمىزنى مېھمان قىلىمىز.

— مېنىڭ تۇزىغىمنى سىلەرنىڭ مەدرىسەڭلەردىكىلەر توقۇمىغان، يېپلىرىنى ھوللىلار ئەشمىگەن، تۇزاقنى مەن ۋەخپە يەرگە قۇرمىغان، ۋەخپە غەللىدىن دان چاچمىغان: يا مەن كۆچۈمنى مەدرىسگە ۋەخپە قىلمىغان، مېنى قورقۇتۇپ قۇشنى ئېلىۋالساڭلار شەرىئەتكە راۋا كېلەمدۇ؟ — دەپ ۋاقىراپتۇ ئۇۋچى.

— بىز سېنى قورقاتمىدۇق. پەقەت ئۇزەڭ ۋەدە قىلغان ھەققىمىزنى تەلەپ قىلدۇق. قۇشنى بەرمىسەڭ شەرتىڭ بۇزۇلىدۇ. ۋەدىگە ۋاپا قىلىشىڭ كېرەك - تە، — دېيىشىپتۇ تالىپلار.

ئۇۋچى تەڭلىكتە قاپتۇ. بىرىگە بىرىدىن قۇش بېرىپتۇ ۋە ئۇنداق دەپتۇ:

— زېيانىنى مەن تارتتىم، سىلەرگە تۇھپىمۇ بەردىم. ئەمدى ھىلىقى بىر بىرىڭلار بىلەن بەسلىشىۋاتقان گېپىڭلارنى ماڭمۇ ئۇگىتىپ قويۇڭلارچۇ، كۇنلەرنىڭ بىرىدە پايدىسى تېگىپ قالسا ئەجەپ ئەمەس.

— بىر خۇنسە توغرىسىدا مۇنازىرە قىلىشقان ئىدۇق.

— خۇنسە دېگەن نېمە ئۇ؟

— نەرىكەكمۇ ئەمەس، چىشىمۇ ئەمەس نەرسىنى خۇنسە دەيدۇ، — دەپتۇ تالىپلار.

ئوۋچى بۇ گەپنى ئېسىدە مەھكەم تۇتۇۋاپتۇ ۋە بىر دانە قۇشنى ئېلىپ بالا - چاقىسىنىڭ قېشىغا بېرىپ، ناھايىتى تەڭلىك بىلەن بىر كۈننى ئوتكۈزۈپتۇ. ئەتىسى خۇددى زەررىن توخۇ ئوز پەرلەرىنى تۆزاق ئىچىگە تاشلىغاندەك، قۇياش پۈتۈن ئالەمگە نۇر ياغدۇرغاندا، ئۇ، ئوۋچى تورنى كوتىرىپ دەريا لېۋىگە كەپتۇ - دە، تەۋەككۈل قىلىپ دەريانىڭ تور تاشلاپتۇ. تاسادىپەن تورغا بىر بېلىق ئىلىنىپتۇ. ھەيران، ئۇ شۇنداق چىرايلىق بىر بېلىق ئىكەنكى، ھېچقاندىق سۇ ئۇنداق رەڭمۇ - رەڭ تاۋلىنىدىغان بېلىقنى تەرىپلەپ قىلمىغان ۋە ھېچبىر سۇ خەلقىنىڭ كوزى بۇنداق ئاجايىپ شەكىللىك بېلىقنى كورمىگەن ئىكەن.

قوسىغى كۈمۈشتەك ئاق ھەم پارقىراق،
كوزلىرى ئاپتاپتەك روشەن ۋە ئويناق.
دۇمبىسى رەڭمۇ - رەڭ گۈزەل تاۋلانغان،
گويا كى ئالەمنى پۈتۈن يېپىنغان.

ئوۋچى ئۇنى كورۈپ، ھەيران ھەس قاپتۇ ۋە: "مەن بۇ يېشىمغا كەلگىچە بۇنداق چىرايلىق بېلىقنى كورمەپتىكەنمەن. ياخشىسى، بۇنى پادىشاغا سوغا قىلاي. ئەگەر پادىشانىڭ نەزىرىگە يېقىپ قالسا، مېنى ئېھتىياجدىن چىقارسا ئەجەپ ئەمەس" دەپ ئويلاپ، بېلىقنى كوتىرىپ پادىشانىڭ دەرگاھىغا كەپتۇ. دەل شۇ كۈنى پادىشا ئوزىنىڭ خاس مەنزىلىدە ئولتۇرغان ئىكەن. پادىشا ئۇ جايغا مەرمەردىن بىر كول ياساتقان ۋە ئۇ كولگە خىلمۇ - خىل بېلىقلارنى سالدۇرغان ئىكەن.

بارلىدى كۈمۈش تەنلىك بېلىقلار،
قۇلاقلىرىدا مەرۋايىت - ھېقىقلار

پادىشا يەنە يېڭى چىققان ئويدەك بىر قېيىق ياسىتىپ سۇغا چۈشۈرگەن ئىكەن.

يەنە بىر كىچىك قېيىق بار ئىدى ئۇندا،
ئاي ئاسماندا ئۇزگەندەك ئۇزەتتى سۇدا.

دەل شۇ چاغدا، پادىشا ئۇ كولگە نەزىرىن تاشلاپ، بېلىقلار رەڭ-گىنى تاماشا ئەيلەپ تۇرغان ئىكەن. ئۇۋچى بېلىقنى ئۇنىڭغا تەق-دىم قىلىپتۇ. پادىشا ئۇنى كورۇپ، خۇرسەن بولۇپ كېتىپتۇ ۋە ئۇۋچىغا مىڭ دىنار ئىنئام بېرىشكە بۇيرۇپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان ۋە-زىرلەردىن بىرى پادىشاغا ئاستاغىنا ئىلتىجا قىلىپتۇ:

— پادىشاھى ئالەم!

نۇر چۈشۈرسۇن تاجى تەختىگە بولۇپ بەختىڭ چىراق،
دولىتىڭ بولسۇن ھەمىشە بارچە ئاپەتتىن يىراق.

بۇ چاغاندا ئۇۋچى دىگەن تولا گەپ. بېلىق دىگەننىڭ ھەددى ھىساۋى يوق. ئەگەر سىلە بىر بېلىققا مىڭ دىناردىن پۇل بېرىۋېرىدىغان بولسىلا، ئۇنىڭغا خەزىنە تۇشامدۇ؟ خەرج - خىراجەت يېتىشەمدۇ؟ بېلىق دىگەننىڭ باھاسى تايىنلىق نەرسە، ئۇۋچىنىڭ بېلىقنىڭ باھاسىغا چۈشۈق ئىنئام بەرسىلە كۆپايە. ھەر كىشىگە ئۆز ھالىغا چۈشۈق مەرھەمەت قىلىش كېرەك!

يۈز پاتمان سۇ سىغدىغان كولگە ئەگەر،
ئۇچ يۈز پاتمان سۇ باشلىسا ۋەيران بولۇر.

— مەن ئۇنىڭغا مىڭ دىنار بېرىشكە ۋەدە قىلدىم. ئەمدى سوزۇمدىن يېنىۋالسام توغرا كەلمەيدۇ، — دەپتۇ پادىشا.

— مەن بىر ھىلە ئويلىدىم، — دەپتۇ ۋەزىر، — شۇنداق قىلـ

ساق پادىشاھىمنىڭ ۋەدىسىگىنى خىلاپ كەلمەيدۇ ھەم خەزىنىگە زىيان يەتمەيدۇ.

— قانداق ھىلە ئويلىدىڭ؟ — دەپ سوراپتۇ پادىشا.

— ئۇۋۇچىدىن، "بۇ بېلىقنىڭ ئەركەكمۇ، چىشىمۇ؟" دەپ سورايمىز، — دەپتۇ ۋەزىر، — ئەگەر ئەركەك دىسە، "چىشىنى تېپىپ ئەكىلىپ بېرىڭ، مىڭ دىنارنى ئالغىن" دەيمىز، ئەگەر چىشى دىسە، "ئەركىگىنى تېپىپ ئەكىلىپ بېرىڭ ئالتۇننى ئال" دەيمىز. شۇنداق قىلساق ئۇ تېپىپ ئەكىلىشكە ئاجىزلىق قىلىدۇ - دە، ئاندىن كېيىن ئازراق بىر نەرسە بەرسەك رازى بولۇپ كېتىدۇ.

— ھەي ئۇۋۇچى، — دەپ سوراپتۇ ۋەزىرنىڭ مەسلىھىتىنى ماقۇل كۆرگەن پادىشا، — بېلىقنىڭ ئەركەكمۇ - چىشىمۇ؟

ئۇۋۇچى تەجرىبىلىك ۋە زېرەك كىشى ئىكەن. ئۇ پادىشا ۋە ۋەزىرنىڭ بۇنداق سوئالىنى سوراشتىكى غەرەزىنى چۈشىنىپتۇ - دە، پىكىر غەۋۋاسىنى تەدبىر دەريالىغا چۈشۈرۈپ، ئۇنىڭدىن جاۋاپ گوھىرىنى ئاختۇرۇپ، تۇنۇگۈن ئولىمالاردىن ئۆگىنىۋالغان سوزنى تېپىپ چىقىپتۇ:

— بېلىقنىڭ خۇنىسى، — دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ ئۇ.

پادىشاغا ئۇنىڭ جاۋابى ماقۇل كېلىپ، دەرھال خەزىنىدىن مىڭ دىنار ئەپچىقتۇرۇپ، ئۇنىڭغا بېرىپتۇ ۋە ئۇنى ئوزىنىڭ خاس خادىملىرىدىن قىلىپ تەيىنلەپتۇ.

بۇ مىسالنىڭ پايدىسى شۇكى، ئۇۋۇچى ئولىمالارغا ئىككى قۇش بىلەن خىزمەت قىلىپ، بىر ئېغىز ئىلىم ئۆگەنگىنىگە بەرگىدىن مىڭ دىنار پۇل تاپتى ۋە پادىشالىقنىڭ مەرھەمىتى بىلەن غېمى تۈگەپ بېشى ئۇستۇن بولدى. دىمەك ئىلىم ئۆگىنىش ئۇچۇن جاپا - مۇشەققەت چېكىش ۋە ئالىملارغا خىزمەت قىلىشتىن كىشىگە ناھايىتى كوپ پايدا - مەنپەئەت ۋە بەرىكەت ھاسىل بولغۇسىدۇر.

ئىلىم تاپساڭ بولۇرسەن ئەلگە پىسەنت،
دانىشمەن بىرلە بولۇر قەدرىڭ بەلەنت.
ئىلىم ئىستەپ كوپ جاپا چەكسەڭ ئەگەر،
ئەيلىگەيسەن قارا تۇپراقلارنى زەر.

زاھىت مېھماننىڭ سوزلىرىدىن ئۇنىڭ ئىبرى تىلىنى ئۇگەنمەكچى بولغانلىقىنى كورۇپ، ئۇنىڭغا تەلەم بېرىشكە باشلاپتۇ، لېكىن بىر نەچچە ۋاقىت ئۇنىڭغا ناھايىتى ئىخلاس بىلەن ئۇگەتكەن بولسىمۇ، ئۇنىڭ ھېچ تىلى كەلمەپتۇ. زاھىت ئۇنىڭغا ھەر قانچە كوپ ئۇگەتكىنى بىلەن پايدىسى بولماپتۇ. زاھىت ئۇنىڭ كوڭۇل باغچىسىغا سوز دەرىخىنى تىككەن بولسىمۇ، مەھرۇملىقتىن باشقا ھېچقانداق مېۋە بەرمەپتۇ.

كىشىگە تەۋپىق مەدەتكار بولمىسا،
پايدا بەرمەس تىرىشىش ھەم ئىلىنجا.

بىر كۈنى زاھىت مېھمانغا شۇنداق دەپتۇ:
ــ ھەي قىممەتلىك مېھمان! بۇ قېيىن ئىشنى ئۇزەڭ پەيدا قىلدىڭ ۋە كوڭلۇڭنى رەنجىتىپ بىر مۇنچە جاپاغىمۇ قالدىڭ. شۇنداقتىمۇ بۇ تىلغا ھېچ ئاغزىڭ كەلمەيۋاتىدۇ، ئەمدى ھەپسەلەك كەلمىگەن ئىشنى قىلمەن دەپ ئاۋارە بولماي، بۇ تىلنى ئۇگىنىشتىن ۋاز كەچسەڭ بولۇرمىكىن؟

بىلسەڭ ئەگەر مۇرادىڭ كەلمەس بولسا قولۇڭدىن،
ئۇنىڭ ئۈچۈن ئارتۇقچە چەكمىگەيسەن رەنج ئەلەم.
يۇرگەن يولۇڭ ئەگەردە يەتكۈزمىسە مەنزىلگە،
يۇرمىگەيسەن ئۇ يولغا قويۇپ بېھۇدە قەدەم.

هالىڭغا مۇناسىپ كەلمەيدىغان تىلنى ئۇگىنىمەن دەپ، ئانا تىلىڭنى تاشلاپ قويۇشۇڭمۇ ياخشى ئىش ئەمەس.

— ئاتا - بوۋا، ئەجدادلىرىنىڭ جاھىللىق ۋە بىلىمسىزلىكلىرىنىمۇ ئەتۋارلاش ئەخمەقلىقتۇر، — دەپتۇ مېھمان، — بۇ توغرىدا مەن ھەرگىز دورامچىلىق قىلمايمەن، بەلكى ھەقىقەت يولىغا مائىمەن. ئەجدادىنىڭ نادانلىقلىرىغا تەقلىت قىلغۇچىلار ھېچقاچان گۈمان بايا‌ۋانىدىن چىقىپ، ھەقىقەت مەنزىلىگە يېتىپ بارالمايدۇ.

ئەي دورامچى، تاشلىۋەتسەڭ پەردىنى،
كورگەيسەن ھەق نۇرى بىرلە بارچىنى.
ھەقنى قىلغىن ھەممە تەقلىتتىن جۇدا،
ھەقنى داۋۇت بىل، ئۇ تەقلىتنى سادا.

— مەن سائا نەسىھەت قىلىش بىلەن ئوز بۇرچۇمنى ئادا قىلدىم، — دەپتۇ زاھىت، — لېكىن سائا ماقۇل كەلمىدى. سەن ھازىر پەرەڭ تىلى بىلەن ئوزەڭنىڭ خالىغان سوزۇڭنى ئېيتالايسەن، ئەمما ئىبرى تىلنى تولا تەكرارلاش نەتىجىسىدە پەرەڭ تىلىنىمۇ ئۇنتۇپ كېتىپ، ئۇنىمۇ بىلەلمەي، بۇنىڭدىنمۇ قۇرۇق قالۇرسەنمەكىن دەپ ئەنسىرەيمەن. سېنىڭ ئەھۋالىڭ خۇددى كەكلىكنىڭ مېڭىشىنى ئۇگىنىمەن دەپ ئوزىنىڭ مېڭىشىنىمۇ ئۇنتۇپ قالغان قاغىنىڭ ئەھۋالىغا ئوخشاپ قالمىسۇن يەنە!

— ئۇ قانداق ئىش ئىكەن؟ — دەپ سوراپتۇ مېھمان.

— بىر كۈنى بىر قاغا، — دەپ ھىكايىسىنى باشلاپتۇ زاھىت.

دورامچى قاغىنىڭ ھىكايىسى

بىر كۈنى بىر قاغا ئۇچۇپ كېتىۋېتىپ، يەر ئۈستىدە نەزەر

سالغان كىشىنىڭ زوقىنى كەلتۈرگۈدەك دەرىجىدە ناھايىتى چىرايلىق يورغىلاپ يۈرگەن بىر كەكلىكنى كورۈپ قاپتۇ.

ئەجەپ خۇشخۇي قەدەم تاشلاپ دىلىمنى بىقارار قىلدىڭ،
يەنە بىر جىلۋە قىلغىن بۇ جېنىمنى ھەم قىلاي قۇربان.

كەكلىكنىڭ شۇنداق چىرايلىق قەدەم تاشلاشلىرى قاغىغا ياراپ قاپتۇ ـ دە، ئۇنىڭ مېڭىشلىرىنى ئۆگەنمەكچى بولۇپ، ئۆمىت قىلىپ داۋاملىق ئۇنىڭ كەينىدە يۈرۈپ، ھۆلازىمەت قىلىشقا باشلاپتۇ ۋە ئۇنىڭ يورغىلاشلىرىنى تاماشا قىلىپتۇ.

خىرامان يورغىلاپ گۈلشەندە جەۋلان ئەيلىسەڭ كەكلىك،
بۇ ئاقساق پۇتۇم بىرلە سېنى قانداق قىلاي تەقلىت.

بىر كۈنى كەكلىك قاغىغا شۇنداق دەپتۇ:
ــ ھەي دىۋە تەلەت قارا يۈز، نەچچە ۋاقىتتىن بېرى ماڭا ئەگىشىۋېلىشىڭدىكى غەرىزىڭ نىمە؟
ــ ئەي گۈزەل كۆلگۈنچەك كەكلىك:

مېڭىشىڭ كۆڭلۈمنى ئالدى، مەن كۆڭلۈڭنى كەيندىن،
نالەيۇ پەريات قىلىپ تىنماي يۈرەرمەن بىقارار.

ماڭا سېنىڭ مېڭىشىڭنى ئۆگىنىش ھەۋىسى پەيدا بولدى. شۇڭا نەچچە ۋاقىتتىن بېرى ئارقاڭدىن قالماي يۈرۈۋاتىمەن. سېنىڭ مېڭىشىڭنى ئۆگىنىپ ئۆزەمگە پەخىر پەيدا قىلاي دەيمەن.
ــ ھەيھات، ــ دەپ كۈلۈپ كېتىپتۇ كەكلىك، ــ سەن نەدە، مەن نەدە؟ سېنىڭ مېڭىشىڭ ۋە مېنىڭ يورغىلىشىم ئوزىمىزگە خاس ئىككى خىل تۇغما خۇسۇسىيەت تۇرسا، خالىغىنىڭ

قىلغان ئىشنى مەخلۇق ھەركەت قىلىپ ئۆزگەرتكىلى بولامدىكەن؟ بۇ خىيالدىن ۋاز كەچكىن، بۇ ئىش سېنىڭ قابىلىيىتىگە لايىق ئىش ئەمەس.

ــ بۇ ئىشقا قەدەم قويغان ئىكەنمەن، نەسىھەت ۋە تەنبىھ بىلەن ئۇنىڭدىن ۋاز كەچمەيمەن.

مەن تەۋەككۈل كېمىسىن سالدىم بۇ غەم دەريالىغا،
يا ئولۇمگە ئۇچرىغايمەن ياكى تاپقايمەن مۇرات.ــ

دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ قاغا.

شۇنداق قىلىپ بىچارە قاغا بىرنەچچە ۋاقىت كەكلىكنىڭ ئارقىسىدا يۈرۈپتۇ، لېكىن ئۇنىڭ مېڭىشىنى ئۇگىنەلمىگەنلىكى ئۈستىگە ئۆزىنىڭ مېڭىشىنىمۇ ئونتۇپ قاپتۇ ۋە ھەرقانچە تىرىشىپ باقسىمۇ بۇرۇنقى ئادىتىنى تاپالماپتۇ.

بۇ مىسالنى شۇنىڭ ئۈچۈن كەلتۈردۇمكى، سەن ئۆزەڭنى بىر ۋۇدە جايىغا سالغانلىغىڭنى ۋە نامۇۋاپىق ئىشنى باشلاپ قويغانلىغىڭنى چۈشىنىشىڭ كېرەك. خۇددى دىخانچىلىق قىلىمەن دەپ ناۋايىلىغىنىمۇ زىيا قىلىۋەتكىنىدەك، ئاخىرى ئېرى تىلىنى ئۆگىمىمەن دەپ پەرەڭ تىلىنىمۇ ئونتۇپ قالسەن ئەمدى.

بېرىپ جاننى ۋىسالىغا يېتەرمەن دەپ ئۇھىت تۈتتۈم،
جېنىمنى بەردىمۇ ئەما ۋىسالىدىن قۇرۇق قالدىم.

مېھمان زاھىتنىڭ نەسىھىتىنى قوبۇل قىلماي، ئېرى تىلىنى تەكرارلاشقا باشلاپتۇ. ئاقىۋەت ئۇ تىلىنى ئۇگىنەلمەپتۇ ۋە پەرەڭ تىلىنىمۇ ئونتۇپ قاپتۇ.

مانا بۇ ئۆز ئىشىنى تاشلاپ، ئۆزگە لايىق بولمىغان ئىشنى باشلاپ، زىيان تارتقان كىشىلەرنىڭ داستانى. بۇ باپ پادىشالار-

نىڭ دىققەت قىلىشى ۋە ئەھمىيەت بېرىشىگە تەئەللۇقتۇر. ئەگەر پادىشا ھاكىمىيىتىنىڭ ئەبەدى بولۇشىنى، پۇقرالىرىنىڭ تۇرمۇشى پاراۋان، دۇشمەنلىرى يەر بىلەن يەكسان، دوپىلىرى شاد-خەنـ دان بولۇشىنى خالايدىغان بولسا، بۇ باپتىكى سوزلەرنى چوڭقۇر ئويلاپ بېقىشى كېرەك ۋە بۇنىڭدىن بەھرە ئالغانلىغىنىڭ نەتـ جىسى سۈپىتىدە، بىلىمسىز نادان كىشىلەرنى بىلىملىك ئالىملار بىلەن باراۋەر كورمەسلىگى كېرەك. چۈنكى نادان كىشىلەر ھەمىشە ئوزىنى چوڭلار ۋە بىلىملىك كىشىلەر بىلەن باراۋەر كورىدۇ. ئۇلارنىڭ ئەھۋالى خۇددى ئارغىماقنىڭ قېشىغا كېلىپ قالسا ئۇنىڭ بىلەن چېپىشقىسى كېلىدىغان توكۇر ئېشەككە ئوخشايدۇ. ۋاھالەنـ كى ئۇلار چېپىشىپ قالىدىغان بولسا، ئېشەك ئارغىماقنىڭ ئايىغى ئاستىدىن چىققان چاڭغىمۇ يېتىشەلمەيدۇ.

كوزىغا قويسا ئەگەر كوز لەئلە ۋە گوھەر بىلەن،
ئوخشىماس ھىچ ۋەجە بىرلە ئەسلى جەمشىت جامىغا.

ئەگەر ئىنسانلار ئوتتۇرىسىدىكى پەرق - تاپاۋەت يوقالسا، نادانلار ساۋاتلىقلارنىڭ ئورنىغا ئولتۇرۇشسا، ساۋاتلىقلار ئوزىنى ئالىملار بىلەن سېلىشتۇرۇپ لاپ ئۇرۇشسا، نەتىجىدە پادىشانىڭ شان - شەۋكىتى سۇنىدۇ، مەملىكەتكە خەۋپ يېتىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈنـ ھۇ، بۇرۇنقى ئوتكەن پادىشالار بەدئىسىل ۋە نادانلارغا ئىلىم ۋە خەت قىلدۇرمىغان، ئەگەر كاسپلار پەزىلەت تېپىپ ئەھلى دولەتكە ئايلانسا، موللا ئالىملار كاسپلارنىڭ ئورنىغا چۈشسە موللا ئالىملار - قانداقمۇ كاسـپـ لارنىڭ ھۈنىرىنى قىلالسۇن؟ كاسپلاردىن قانداقسىگە ئالىملارنىڭ بىلـ مى چىقسۇن؟ ئۇنداق بولىدىغان بولسا، بۇنداق ئەھۋالنىڭ پۈتۈن مەمـ لىكەتكە زىيىنى تەسىر قىلىپ، بارلىق ئامۇخاسنىڭ مەئىشىنى بۇزۇلىدۇ.

شۇنىڭ ئۈچۈن، بارلىق ئەقىللىق كىشىلەر ئولىمالارنىڭ ۋەزـ نەسىھەتلىرىگە قۇلاق سېلىپ، ئۇنى كوڭلىگە ئورنىتىشى، ئۇنىڭدىن

ئالغان بەھرە بىلەن تەجرىبە ھاسىل قىلىپ، ئەدەپ - تەخلاق، قائىدە - يوسۇننى ئەيىپ نۇقسانلاردىن تازىلىشى كېرەك.

ئۇنى دىگەن جاھاندا مەرد - ئاقىل،
نەسىھەتلەرنى ئاڭلاپ بولسا كامىل.
گويا سوز گوھەردۇر، ئېيتقۇچى غەۋۋاس،
سەن ئالغايسەن ئۇنىڭدىن گوھەرى خاس.

ئون ئىككىنچى باب

يۈۋاش بولۇش، ئېغىرلىق قىلىش ۋە ئويلاپ ئىش كۆرۈشنىڭ پەزىلىتى توغرىسىدا

دولەتمەن شاھنشاھ داڭدار ھەكىمگە قاراپ، ئۇنى ماختاپ شۇنداق دەپتۇ:

ئەي ئالەم ئىچرە بىر يېگانە ھەكىم،
كورمىدى زاماندا سەندەكنى ھىچكىم.

ــ ئوز كەسپىنى قويۇپ باشقا بىر ئىشقا تۇتۇش قىلىپ، ئۇنىمۇ قولغا كەلتۈرەلمەي، بۇنىمۇ قولدىن كەتكۈزۈپ قويغان كىشىنىڭ داستانىنى بايان قىلدىڭ. ئەمدى پادىشالارنىڭ قايسى سۈپەتلەرى ياخشىراق، ۋە قايسى خىسلەتلىرى يېقىملىقراق ئىكەنلىگىنى ئېيتىپ بەرسەڭ ئىكەن. مەن ئون ئىككىنچى ۋەسىيەتتە: "پادىشالار يۈۋاشلىق ۋە ئېغىرلىقنى ئوزلىرىگە لازىم تۇتۇشى كېرەك" دېگەنىنى كورگەن ئىدىم. شۇنداق كېيىن مەندە: "پادىشالار ئۇچۇن يۈۋاشلىق ياخشىمىدۇ ياكى ساختاۋەت، ياكى شىجائەت ياخشىمىدۇ؟"

دىگەن شۇبھە پەيدا بولدى. مۇشۇ شۇبھىنىڭ تۈگۈنىنى كۆڭلۈمدىن يېشىپ، بۇ ئۇچ سۈپەتنىڭ قايسىسى ياخشى ئىكەنلىگىنى تاللاپ بەرسەڭ.

شىرىن سوزلۈك بەرەھمەن گوھەردەك ئىبارىلەر بىلەن شۇنداق دەپتۇ:

ئەي شاھىم ھەممىگە سەنسەن ھوكۈمران،
تۈتار ھەر ھوكمىڭنى زىمىن ۋە ئاسمان.

ــ بىلگىنكى، پادىشانى ئۇلۇغ ۋە ھەيۋەتلىك كۆرسىتىدىغان، پۇقرالارنىمۇ پادىشادىن خوشال بولدىغان سۈپەت يۈۋاشلىق ۋە خۇشخۇيلۇقتۇر. سەن قايسىسى ياخشى ئىكەنلىگىنى ئايرىيالمايۋاتقان ھىلىقى ئۇچ سۈپەتنىڭ ھەممىسى پادىشالارغا كېرەك بولىدىغان خىسلەتلەردۇر. ئەمما شىجائەت ئاندا-ساندا كارغا يارايدۇ، ساخاۋەت بىلەن يۈۋاشلىق بولسا ھەممە ۋاقىت زورۇردۇر. شۇنداق بولغاندىن كېيىن، سېخىلىق ۋە يۈۋاشلىق شىجائەتتىن ياخشىراق بولىدۇ - دە! ئىككىنچىدىن ساخاۋەتنىڭ پايدىسى پادىشانىڭ ئىشتىمىدىن بەھرە تېپىشقاسالاھىيىتى بار بولغان كىشىلەرگىلا يېتىدۇ. لېكىن يۈۋاشلىقنىڭ مەنپەئەتى بارلىق ئادەملەرگە يېتىدۇ. شۇنىڭدىن يۈۋاشلىقنىڭ ئۈستۈنلۈكى ھەممىگە يېتىپ بارىدۇ. بۇنىڭدىن يۈۋاشلىقنىڭ ئۈستۈنلۈكىمۇ ئەۋزەل ئىكەنلىگى مەلۇم بولىدۇ.

بولسا كىمنىڭ قەلبى ياخشى ھەم مەجەزى خۇشپېئىل،
سەن ئۇنى شەكسىز دىگىنكى كىشىلەرنىڭ ياخشىسى.

بۇزرۇكلاردىن بىرى: "ئەگەر بىر تال قىلنىڭ بىر ئۇچىنى مەن تۇتسام، يەنە بىر ئۇچىنى ھەممە خالايىق تۇتۇپ تارتىپ ئۇزەكچى بولسا، ھەرگىزمۇ ئۇزىلمەيدۇ. چۈنكى ئۇلار كۆچ بىلەن تارتسا،

مەن ئۇلار تەرەپكە بارسەمەن. ئەگەر ئۇلار كۆچمىسە، مەن ئاستا تارتىپ، ئۇلارنى ئوز تەرىپىمگە ئەكېلىمەن. يەنى مېنىڭ يۇۋاشلىغىم ۋە خۇشخۇيلۇغۇم شۇ دەرىجىدىكى ئالەم ئەھلىنىڭ ھەممىسى بىلەن ياخشى چىقىشىمەن" دىگەن ئىكەن.

مەن ئۇنى ئىستەرمەنتۇ ئۇ ئوزگىنى كوزلەر هامان،
كەلمىسە ئۇ مەن تەرەپكە مەن بارۇرمەن ئۇ تامان.

بىلمەك كېرەككى، ئېغىرلىق ۋە يۇۋاشلىق پادىشالار ئۈچۈن زىيۇ-زىننەت بولىدىغان ياخشى خىسلەت. چۈنكى ئۇلارنىڭ ھوكۇملىرى جاھان ئەھلىنىڭ جانلىرى ۋە مالىرى ئۈستىدە يۈرگۈزۈلىدۇ. بەس، ئۇلار ئەگەر خۇيلىرىنى يۇۋاشلىق ۋە دىيانەت بىلەن زىننەتلىمىسە، بىر قوپاللىق بىلەن خالايىقنىڭ هاياتلىغىنى بەربات قىلىۋېتىدۇ-دە، مەملىكەتنىن نىزام ۋە كوڭۈل ئارامى يوقىلىدۇ.

ھوكۇم سۈرمەك كېرەكتۇر شاھى دەۋران،
قىلىپ چوڭقۇر پىكىرلەرنى پاراۋان.
پىكىر قىلماي راۋان قىلسا سىياسەت،
دەخلىگە ئۇچرىغاي پۈقرا ۋە دولەت.

ئەگەر پادىشا ساخاۋەت سۇيى بىلەن جاھان يۈزىدىن ئېھتىياج غۇبارىنى يۇيسا ياكى شىجائەت ئوتى بىلەن دۇشمەنلەر ئومرىنىڭ خامىنىنى كويدۇرسە، شۇ سۇپەتلەر بولۇپ تۇرۇپ، ئەگەر خۇيى قوپال بولسا، بىر جاپا بىلەن ساخاۋىتىنىڭ بۇلغىنى تىندۇرۇۋېتىدۇ؛ بىر غەزەپ بىلەن مىڭلاپ كىشىنىڭ جانلىرىنى قىرىۋېتىدۇ، ئەمما ئۇنىڭ ساخاۋىتىدە نۇقسان ۋە شىجائىتىدە كەمچىلىك بولسىمۇ، دوستلۇق، كوڭۈل ئىزلەش، يۇۋاشلىق ۋە خۇشخۇيلۇق بىلەن پۈقرالار ۋە لەشكەرلەرنى ئوزىدىن خوش قىلالايدۇ - دە،

پۈتۈن جاهان ئەهلىنى تەرەپتارلىق ۋە خىزمەتكارلىق رىشتىسىگە باغلىيالايدۇ.

گۈل يۈزۈڭ ئەلگە ياخشى ئېچىلسا،
جان دىماغىنى بۇيى خۇش قىلسا.
بەرسە جاھانغا خۇلقۇڭ ئارايىش،
بولغۇسى ئاندىن ئەلگە ئاسايىش.

ئاندىن، پادىشا يۈزاش بولۇشنىڭ ئۈستىگە، ئېغىر بېسىق بولۇشى كېرەك. چۈنكى چىدامسىز يۈزاشلىق ئەيىپتىن خالى ئەمەس. ئەگەر كىشى يۈزاشلىق قىلسىپ، نۇرغۇن كۈلپەتلەرنى كۆتەرگەن ھالەتتىمۇ، ئاقىۋىتىدە يەڭگىللىك قىلىپ قويسا، بارلىق بەرداشلىقلارنىڭ ھەممىسى زايا بولىدۇ!

بەرداشلىق يېرىگە قويساڭ گەر ئاياق،
شەۋكىتىڭ يېنىڭدا تۇرغاي مىسلى تاغ.

پادىشالار غەزەپتىن يىراق بولۇشى لازىم. چۈنكى ئۇنىڭ ئاقىۋىتى پۇشايمانلىق كەلتۈرىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ: "يۈزاشلىق پەيغەمبەرلەرنىڭ خۇيى، ئاچچىقلانماق ئىنسانىڭ ئىشى" دىگەن گەپ بار. ھەقىقەت ئەھلىنىڭ ئالدىدا شۇ ئىش ئېنىق ۋە مۇقەررەركى، ھەركىشى ئۆزىنىڭ غەزىۋى ئۈستىدىن غالىپ كېلەلمىسە، ساداقەتلىك دەرىجىسىگە يېتەلمەيدۇ. «ناۋادىرۇل كەلىمات» ① دىگەن كىتابتا شۇنداق يېزىلغان ئىكەن:

بىر كىشى بىر بۇزرۇكتىن سورىدى: "بارلىق ياخشى خۇلۇقنى كىشىنىڭ يالدا تۇتۇشى ئاسان بولغان بىر سۇپەتكە يېغىنچاقلاپ بەرسەڭچۇ؟" دەپ ئالتىماس قىلغان ئىكەن. ئۇ بۇزرۇك كىشى:

① ناۋادىرۇل كەلىمات — "نادىر سوزلەر".

"غەزەپنى تەرك ئەتمەك ھەممە ياخشى خۇيلارنىڭ ئاتىسى، ئاچچىق-لانماق بارلىق يامان خۇيلارنىڭ ئانىسى" دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ.

گىنە - ئاداۋەت ئەمەس ئىنسانىڭ ئىشى،
بەلكى ئۇ شۇمنىڭ، يامانىڭ ئىشى.
ئالەم ئىچرە شۇم ئاداۋەتچى بولۇر،
كى بۇلارنىڭ ئەسلى دوزاختىن ئىرۇر.
گىنەخور دوزاخ ئارا تاپقاي قارار،
چۇنكى كۇل ئازگال ئىچىگە تاشلىنار.

پادىشالارغا ۋەزىر شۇنىڭ ئۈچۈن لازىمكى، ئەگەر پادىشا-لار سەلتەنەت غۇرۇرى بىلەن يۇقاشلىق يولىدىن چىقسا، ۋەزىرنىڭ نەسىھەت قىلىپ، ئۇلارنى توختىتىۋېلىشى ھەم چىدام مۇقامىغا كەلتۈرۈشى ئۈچۈن زورۇردۇر. مۇشۇ تەۋپىقنىڭ بەركىتىدىن ئۇلار ھەممە ئىشتا غالىپ بولالايدۇ. شان - شەرەپ ۋە غەلبە ئۇلارغا ھەمىشە يار - مەددىكار بولىدۇ. ئەگەر تاسادىپەن پادىشا نەپس ھاۋانىڭ كەينىگە كىرىپ، غەزەپ يۇزىسىدىن بىر ئىشقا ھوكۇم سۈرىدىغان بولسىمۇ، ئۇنى ۋەزىرگە بۇيرۇيدۇ، ۋەزىر بولسا توغرا تەدبىرى بىلەن ئۇنىڭغا ياخشى چۈشەنچە بېرىدۇ. تاقەتسىزلىكى ۋە يەكلىلىگىنىڭ زەھرىنى چۈشىنىپ بولۇشتىن بۇرۇن، پۇشايمانىنىڭ ساقايماس كېسىلگە گىرىپتار بولماسلىغى ئۈچۈن چارە - تەدبىر قىلىدۇ. بۇ ئىش ھىندىستان پادىشاسى بىلەن ئۇنىڭ ۋەزىرىنىڭ ئارىسىدىمۇ يۈز بەرگەن ئىدى.

— ئۇ قانداق ئىش ئىكەن؟ — دەپ سوراپتۇ راي.

— ھىندىستان شاھەرلىرىنىڭ بىرىدە، — دەپ ھىكايىسىنى باش-لاپتۇ بەرەھمەن.

ھندىستان شاھى بىلەن مەلىكە ۋە ۋەزىرنىڭ ھىكايىسى

ھندىستان شەھەرلىرىنىڭ بىرىدە ھېيلار ئىسىملىك بىر پادىشا بار بولۇپ، ئۇ خەزىنىسى ھەددى ـ ھىسابسىز، لەشكەرلىرى سان-ساناقسىز پادىشا ئىكەن.

سايە سالغان نەيزىسى ئەل ـ ئاھالە بېشىغا،
دىن ۋە دۇنيانى ئېلىپ تېخى ئۇز پ ناھىغا.

ئۇنىڭ ئىككى ئوغلى بار بولۇپ، نۇرلۇق قۇياش ئۇلارنىڭ يۈزىدىن نۇر تەلەپ قىلىدىكەن؛ تولۇن ئاي ئۇلارنىڭ رۇخسارىنىڭ گۈزەللىگىدىن ھەيران ئىكەن. بىرىنىڭ كېلىشكەن قامىتىنى كورۇپ، سەرۋىنىڭ پۈتى ھەسرەت لېيىغا پېتىپ قالىدىكەن؛ يەنە بىرىنىڭ يارىشىملىق مېڭىشىنى كورۇپ، كەكلىك ئۇز مېڭىشىنى ئۇنتۇيىدىكەن.

بىرىنىڭ لالىدەك چىرايلىق يۈزى،
بىرى جۇپ ئېچىلغان گۈزەل گۈل ئوزى.

ئۇلارنىڭ تاشقى كورۇنۇشى قانداق ياخشى بولسا، ئىچكى دۇنيا-سىمۇ شۇنداق بىزەلگەن، چىرايى قانداق چىرايلىق بولسا، قەلبىمۇ شۇنداق گۈزەل ئىكەن. ئۇلارنىڭ بىرىنىڭ ئىسمى سەھلى يەمەن ئىكەن، ئىككىنچىسىنىڭ ئىسمى ماھى خوتەن ئىكەن. ئۇلارنىڭ ئانىسىنىڭ ئىسمى ئىران ۋەخت ① ئىكەن. ئۇمۇ شۇنداق ساھىپ جامال ئىكەنكى، ئاپتاپ كېلىنى ئۇنىڭ نازىنىن يۈزىدىن رەشك ئېتىپ، ئوزىنى پىنھانلىق پەردىسىگە ئورايدىكەن، جىڭگىلەك زۇلپىنى كورۇپ، سۇمبۇل خىجىلچىلىقتا ئىزتىراپقا چۇشىدىكەن.

① ئىران دۇخت ــ ئىران قىزى دىگەن مەنىدە.

ھوسنی ئىقلىمىدا ئۇ تاپقان كامال،
نازىنىن يۈزلۈك گۈزەل ساھىپجامال.
ئىككى قارا زۇلپى ھەم باشقا - باشقا،
كەمەندىنى سالغان ئىدى قۇياشقا.
بارمۇ ھېچ جاھاندا شۇنداق لاتاپەت،
گۈلگە سۈمبۈل چىرماشقان كەبى ھالەت.

بۇ گۈزەل سەدەپ بىلەن ئىككى ئىسىل گوھەرگە پادىشا ناھا - يىتى ئامراق ئىكەن. شۇڭا ئۇلارنىڭ جامالىنى بىردەم كورەلمىسە ئارام ئالالمايدىكەن. ئۇنىڭ بىر ۋەزىرى بار بولۇپ، ئۇنىڭ ئىسمى پىلار ئىكەن. ھىندى تىلىدا پىلار دىگەن سوزنىڭ مەنىسى "يۇزى مۇبارەك" دىگەن بولىدىكەن. ئۇ ئۇزىنىڭ توغرا پىكرلىرى بىلەن خالايىق ئارىسىدا مەشھۇر بولغان. تۇزۇك تەدبىرلىك، ئەل تىلىدا داڭقى ئاتالغان دانىشمەن ھەم ئەقىل - پاراسەتتە يەككە - يىگانە، ھاۋادارلىق ھەم ئەقىداتتا تەڭدىشى يوق بىر بۇزرۇكۋار كىشى بولۇپ، زامان تىلى ئۇنىڭ كامالىتىنى ماختاپ مۇنۇ بىيىتنى ھەمىشە تەكرار قىلىدىكەن.

قويالماس سەن تۇرۇپ دەۋراندا ھېچكىم،
ۋەزىرلىك تەختى ئۇستىگە قەدەمنى.
سېنىڭ كاتىپلىرىڭدىن ھەر كىمەرسە،
ئاتاروت ئىلكىدىن ئالۇر قەلەمنى.

بۇ ۋەزىرنىڭ كامال ئىسىملىك بىر مىرزىسى بار ئىكەن، ئۇنىڭ لاتاپەتلىك قەلبىنىڭ تىلى پاساھەت سىرلىرىنىڭ خەزىنىسى ئىكەن. ئۇنىڭ مۇكەممەل ئەسەرخانىسىنىڭ ئەۋجى بالاغەت نۇرىنىڭ پارقىرىغى ئىكەن. ۋەزىر زىمىنىنىڭ ئالماسى ھەرقانداق بىر مەنا جەۋھىرىنى تېپىشدىغان بولسا، ئۇنىڭ كامىل زېھنى شۇ ھامان ئۇنى

ياخشى ئىبارىلەر يېپىغا تىزىدىكەن. ھەرقانداق بىر ھەقىقەت ھېلىنى ۋەزىرنىڭ ئەقلى - تەدبىر تارازىسىدا تارتىدىغان بولسا، ئۇ - نىڭ ئىدراك دالالەتچىسى ياراملىق تەرىپلىرى بىلەن دىققەت قىلغۇچىلار بازىرىنىڭ خېرىدارلىرىغا ئۇنى ماختاپ بېرىدىكەن.

جانغا راھەت ئىدى تەقرىرى،
دىلنى شات قىلاتتى تەھرىرى.
ئىشقا سالسا گەر قەلەم تىلنى،
بىلدۈرەر ئىدى ۋاقىئە سىرىنى.

ئۇ پادىشانىڭ بىر ئاق پىلى بار بولۇپ، ئۇ پىل جەڭ مەيدانىغا خۇددى بوراندەك ئېتىلىپ، تاشلارنى تېشىۋېتىدىغان چىشى بىلەن باغرى تاشلارنىڭ كوكسىدىن توشۇك ئېچىۋېتىدىكەن. تومۇر تاغنىڭ ئىچىدە بولىدىغان بولسىمۇ بۇ پىل گويا تومۇر ئىچىدىكى تاغدەك، گەرچە توت پۇتى بىلەن ماڭسىمۇ خۇددى پۇتى يوق تاغدەك ھەيۋەتلىك كورۇنىدىكەن.

چوڭلۇغى بىلەن تاغدىنمۇ ئاشقان،
ئىدى بەلەككە بېشى تاقاشقان؛
يوغان خارتۇمى بىر ئەجدىھادەك،
دۇشمەن بېشىغا كاتتا بالادەك.

پادىشانىڭ ئۇنىڭدىن باشقىمۇ يەنە ناھايىتى زور ھەم يامان ئىككى پىلى بار ئىكەن، ئۇلار يوغان خارتۇملىرىنىڭ مۇشتۇمى بىلەن دۇشمەنلەرنىڭ باشلىرىنى مەيداندىن توپتەك دۇمىلىتىدىكەن؛ ئۇ - مۇتقا ئوخشاش پۇتلىرى بىلەن بويۇنتاۋلىق قىلغۇچىلارنىڭ بويۇن - لىرىنى ئۇشتۇپ - ئۇشتۇپ تۇپراققا چەيلىۋېتىدىكەن.

قورقۇپ تۇرار ئىدى پەلەك گەردىشى،
ئۇلار جەڭ قىلغاندا ئېگىپ بېشىنى.
بىرى مىرىخ ئوزرە خارتۇم ئۇزاتسا،
سانچىيتتى زۇھەلگە بىرى چىشىنى.

ئۇندىن باشقا، ئۇ پادىشانىڭ يەنە ئىككى دەشتكە لىق تولغان توگىلىرى بار بولۇپ، چاڭ - توزاڭلارنى توزۇتۇپ بىر ماڭىدىغان بولسا، بىر كېچىدە ئىقلىمنى كېسىپ ئوتۇپ، بىر قەدەمدە ئالەمنى مالەم قىلۇېتىدىكەن. ئۇ توگىلەر بويۇن بىلەن قوللىرىنى يا ۋە ئوق قىلىپ، كوكرەكلىرى بىلەن پۇتلىرىنى قالقان ۋە گۇرزا قىلىپ، يەر يۇزىنى ئوزىگە قارىتىپ بولغان ۋە سەپەر يوللىرىنى ئاستىن - ئۇستۇن قىلۇەتكەن ئىكەن.

قەلبى كەڭ دەرۇىش كەبى ئەيلەپ گويا تاغدەك چىدام،
ئورۇن تۇتقان بايا ۋاندا، قىلغان تىكەننى ئۇ تاتام.

ئۇ پادىشانىڭ يەنە شۇنداق تېز چاپىدىغان بىر ئېتى بار ئىكەنكى، ئەگەر ئۇنىڭ تىزگىنىنى قويۇۋېتىدىغان بولسا، تېزلىكتە سابادىن يۇز ھەسسە ئېشىپ كېتىدىكەن، ئۇنداق چاغدا، ئىتتىك شامال ئۇنىڭ ئايىغىدىن چىقىپ چاڭلىرىنىڭ چېڭىغىمۇ يېتىشەلمەيدىغانلىقىغا ھەچكىمۇ گۇمان قىلمايدىكەن. پەلەكنىڭ كوك ئارغىمىقى جاھان سەھنىسى ئۇستىدە ئەزەلدىن تائەبەتكىچە ئايلانسىمۇ، ئۇنداق چاپقۇر ئارغىماقنى كورەلمەيدىكەن؛ روزىگار دەۇران مەيدانىنى ئاۋالدىن تا ئاخىرغىچە كەزسىمۇ، ئۇنداق تېز يۇرىدىغان ئاساۋ ئاتقا يېتەلمەيدىكەن.

بىر دەمدە كېزەر ئىدى جاھاننى،
يەرنىڭ يۇزىدە بەلكى ئاسماننى.

دائىم بولاتتى ئۇنىڭ سۆلىغى.
پەلەك يايلىغى قۇياش بۆلىغى.
غەرق بولغان چاغدا ئۇ تەر ئىچىگە،
دەيتتىكەن "چاقماق يامغۇر ئىچىدە".

پادىشانىڭ يەنە جاۋاھىرلار بىلەن زىننەتلەپ، گوھەرلەر بىلەن كوز قويغان بىر قىلىچى بولۇپ، قارىغان كىشىگە خۇددى يۇپۇرماقلار يۆزىنى شەبنەم تامچىلىرى بىلەن بېزىگەندەك ياكى ئاسمان سەھنىسىنى يۇلتۇز گوھەرلىرى بىلەن زىننەتلىگەندەك چەرايلىق كورۇنىدىكەن. زاتىدىكى جوھىرى ساپ بولغانلىغى ئۈچۈن، قارىغاندا، خۇددى ئالماس يۆزىدىكى چۈمۈلىنىڭ ئىزىدەك، ياكى پولات تاختايغا قونغان چىۋىننىڭ قانىتىدەك مەۋجىلىنىپ، كوزنى چاقنىتىپ تۇرىدىكەن. ئۇنى شەمشەر دىمەك مۇۋاپىق ئەمەس، بەلكى ئۇ يامغۇر ئورنىغا قانلارنى چاچىدىغان بۆلۈت ياكى شولە مەيدانىدا چوغلارنى ئاچىدىغان چاقماق ئىكەن.

ئۇ گوياكى بەرگسز بىر شاخ بولۇپ،
قىزىرىپ تۇراتتى جەڭ سورۇنىدا.
خۇددى نىلۇپەر بولۇپ ئۇچلۇق ئۇچى،
قانىنى يوشۇرغان ئىدى ئوز قارنىدا.

پادىشا بۇ نەرسىلىرىدىن ناھايىتى بەك پەخىرلىنىدىكەن ۋە ئۇ نەرسىلىرى بىلەن ھىندىستانىنىڭ باشقا پادىشالىرىنىڭ ئالدىدا ماختىنىدىكەن. ئۇنىڭ دىيارىدا بىر توپ مۇشرىكلەر بار بولۇپ، ئۇلارنىڭ بىر چوڭ بەرەھەمسىنى بار ئىكەن، ئۇلار شۇ بەرەھەمنىگە بويسۇنىدىكەن ۋە ئۇنى پەيغەمبەر ئورنىدا كورۈپ، ئۇنىڭ كەينىگە كىرىپ گۇنا ۋە جاھالەت باياۋانىدا يۇرۇشىدىكەن. پادىشا ھىلار ھەر دائىم ئۇلارنى ئۇ خاتا يولدىن مەنئى

قىلغان بولسىمۇ، ئۇلار قايتقىلى ئۇنىمىغاچقا، ئاخىرى پادىشا ئىسلام دىنىنى كۆچلەندۈرۈش ئۈچۈن، ئۇلاردىن ئون ئىككى مىڭ كىشىنى ئولتۇرۇپ، مال-دۇنياسىنى تالان-تاراج قىلدۇرۇپ، ئاياللىرى ۋە پەرزەنتلىرىنى ئەسىر قىلدۇرۇپتۇ. ئۇ جامائەتنىڭ ئالىملىرىدىن توت يۈز كىشى كورۇنۈشتە ئىمان كەلتۈرگەن بولۇۋالغانلىغى ئۈچۈن، ئۇلارنى ئوز دەرگاھىدا ساقلاپتۇ. ئەمما ئۇ مۇناپىقلار ئۈنىڭغا نائىلاجلىقتىن بىچارىلەرچە خىزمەت قىلمىدىكەن. لېكىن پۈرسەت تېپىپ پادىشادىن ئىنتىقام ئېلىشنىڭ قەستىدە يۈرۈشىدىكەن. بىر كېچىسى پادىشا چۈشىدە بەتتە قېتىم قاتتىق ۋاقىرغان ئاۋازنى ئاڭلاپ، سەسكىنىپ ئويغىنىپتۇ ۋە ئۇ ئاۋازنىڭ ھەيۋىتىدىن بىر پەس تەپەككۇرگە چۈشۈپتۇ. ئەمما ئۇيقۇسى غەلىبە قىلىپ ئۇخلاپ كېتىپتۇ ۋە چۈش كورۇپتۇ: قارىسا ئىككى قىزىل بېلىق پەيدا بولغانمىش، ئۇ بېلىقلار شۇنداق نۇرلۇق ئىكەنكى، ئۇنىڭدىن چاچرىغان نۇرلار كوزنى چاقارمىش، پادىشا يەنە ئويغىنىپتۇ ۋە ئۇزۇندىن-ئۇزۇن ئەندىشگە چۈشۈپ تۇرۇپ، كوزى يەنە ئۇيقۇغا كېتىپ، يەنە چۈش كورۇپتۇ: قارىسا ئىككى ئودەك بىلەن بىر غاز بىر بىرىنىڭ ئارقىسىدىنلا ئۇچۇپ كېلىپ، پادىشانىڭ ئالدىغا چۈشۈپ، ئۇنىڭغا دۇئا قىلىۋاتقانمىش. پادىشا يەنە ئويغىنىپ ھەيران بولۇپتۇ، لېكىن ئۇيقۇنىڭ مەسلىگىدىن بېشىنى ياستۇققا قويۇپلا يەنە چۈش كورۇپتۇ: قارىسا سېرىق ۋە ئاق خالىلرى بار بىر يېشىل ئىلان كېلىپ، پادىشانىڭ ئايىغىغا چىرماشقانمىش. بۇنى كورۇپ يەنە ئويغىنىپتۇ ۋە بۇ ھالاكەتلىك چۈشتىن غەمگە چۆمۈپ بىردەم تۇرۇپتۇ. بۇ نوۋەتمۇ ئۇيقۇ ئۇنىڭ بېشىنى ئېگىپتۇ، يەنە قارىسا ياشتىن-ئاياق پۈتۈن بەدىنى قانغا بۇلغانغانمىش؛ پۈتۈن بەدىنى خۇددى مارجاندەك قىزىل كورۈنەرمىش. پادىشا قاتتىق قورقۇپ ئويغىنىپتۇ ۋە مۇلازىملارنى چاقىرماقچى بولۇپتۇ، ئەمما ئۇيقۇنىڭ زورى ئۇنىڭغا يول قويماي، بېشىنى

بېسىپتۇ. قارىسا ئۇ ئۇچقاندەك تېز يۈرىدىغان ئاق خېچىرغا مىنىپ، چاقماقتەك تېز چېپىپ كېتىپ بارارمىش، ئەمما ئۇنىڭ خەۋىدىن يەنە سەسكىنىپ ئويغىنىپتۇ ھەم كوز يۇمۇپ يەنە چۈش كورۈپتۇ: قارىسا بېشىغا ئوت تۇتاشقانمىش، ئوتنىڭ يالقۇنى پۈتۈن ئەتراپنى چۈلغۇالغانمىش، پادىشا قاتتىق تىترەپ ئويغىنىپتۇ. لېكىن ئۇيقۇ ئۇنىڭغا يەنە غالىپ كېلىپ يېتىپتۇ. بۇ نوۋەت چۈش كورسە، بىر قۇش كېلىپ، ئۇنىڭ بېشىغا قونۇپ ئولتۇرۇپ، مىڭىسىنى چوقۇۋاتقانمىش. بۇ نوۋەت پادىشا شۇنداق نەپرە تارتىپ ئويغىنىپتۇكى، ئۇ ئاۋازنى ئاڭلاپ بارگاھىنىڭ ئەتراپىدىكى مۇلازىملارنىڭ ھەممىسى ئويغىنىپ سەراسىمگە چۈشۈشۈپ، يۇگۈرۈپ تەختىنىڭ ئالدىغا يېتىپ كېلىشىپتۇ. پادىشا ئۇلارغا ئەنسىرىمەسلىك توغرىسىدا چۈشەنچە بېرىپ، ئوز ئورۇنلىرىغا ياندۇرۇپتۇ - يۇ، ئوزى يالغۇز قالغاندىن كېيىن، كورگەن ھەيۋەتلىك چۈشلىرىنىڭ ئىزتىرابىدىن خۇددى ئىلان چاققان كىشىدەك تولغىنىپ، ئوز - ئوزىدىگە سوئال قويۇپتۇ: "ئارقىمۇ - ئارقا نەزىرىمدىن ئوتكەن نىمە دىگەن خەۋپلىك سۇرەتلەر بۇ؟"، "پەيدىن - پەي قولۇمغا بېرىلگەن نىمە دىگەن ئاچچىق شەرۋەتلەر بۇ؟"

پىتنە پەسەيمەي تۇرۇپ يەتتى ئاپەت،
قورقۇنچ كەتمەي تۇرۇپ كەلدى كۇلپەت.

"بۇ ۋەقەلەرنى كىمگە ئېيتقىلى بولار؟ بۇ مۇشكۇللۇكنى كىم ھەل قىلالار؟ بۇ دەردىمنى كىمگە ئېيتىپ دورىسىنى ئىزلەي ئەمدى؟" دەپ كېچىنىڭ قالغان يېرىمىنى مىڭ غەم - غۇسسە بىلەن ئويغاق ئوتكۇزۇپتۇ ۋە تۇنىنىڭ ئۇزۇنلۇغىدىن يۇز تىل بىلەن شىكايەت قىلىپتۇ:

"ماڭا ئەي كېچە - رەھىم ئەتسەڭ نە بولغاي،
بېشىمدىن بىردەم كەتسەڭ نە بولغاي.
تەلەتكۈنى قارايتىپ ھېچ ئۇياتماي،
تۇرارمۇسەن قىيامەتتەك تاڭ ئاتماي.
دەم ئۇرغىن بولسا سەل جېنىڭ ئەي سۇبھى،
خۇداغا بولسا ئىمانىڭ ئەي سۇبھى."

سۇبھىنىڭ روشەن يۈزى كېچىسىنىڭ قارا زۇلپى ئىچىدىن ئېچىلىپ، تۇنىڭ ئەنىرى ئورنىغا جاھان ئەتراپىغا كۈنىنىڭ كاپۇرى چېچىلىپ:

ئاپتاپنىڭ چەشمىسى سۈيىن چاچقاندا،
ئۇيقۇدىن بارچىنىڭ كوزىن ئاچقاندا.

پادىشا ھىلىقى توت يۈز مۇناپىق بەرەھمەننى قېشىغا چاقىرتىپتۇ. چۈنكى ئۇلار تەبىر ئىلمىدە كامىل ئىكەن. پادىشا كورگەن چۈشلىرىنى ئۇلارغا بىرمۇ - بىر بايان قىلىپتۇ. بۇ ۋەقەنى ئاڭلاپ، ئۇلار پادىشانىڭ چىرايىغا قاراپتۇ ۋە پادىشانىڭ بەكمۇ خەۋپىسىرەپ ئۇرغالىلىغىنى كورۈپ، پادىشانىڭ غەمكىنلىگىدىن ئۇلارنىڭ كوڭلىگە شاتلىق پەيدا بولۇپتۇ.

ــ ئەي پادىشاھى ئالەم! ــ دېيىشىپتۇ ئۇلار، ــ بۇ چاقچەچە ھېچكىم بۇنداق چۈش كورگەن ئەمەس ۋە ھېچبىر تەبىرچى بۇنداق گەپنى ئاڭلاپ باققان ئەمەس. ئەگەر ئىجازەت بەرسىلە تەبىرنامىلەرنى مۇتالىئە قىلىپ، جاۋاپ ئېيتايلى ۋە ياخشى پىكىر يۈرگۈزۈپ تەبىر بېرەيلى.

پادىشا ئىجازەت بېرىپتۇ. ئۇلار بارگاھتىن چىقىپ، خىلۋەتكە كىرىپ مەسلىھەتلىشىپتۇ:

"بۇ زالىم جاپاكار بىزنىڭ قەۋمىمىزگە نىمە زۇلۇملارنى قىل-

مىدى ۋە كۆڭلىمىزگە نىمە ئەلەملەرنى يەتكۈزمىدى ـ ھە؟ بۈگۈن ئەمدى ئۇنىڭ تىزگىنى بىزنىڭ قولىمىزغا چۈشۈپتۇ. ئۇ ئۇزىنىڭ چۈشى توغرىسىدا بىزنىڭ ئېيتقىنىمىزغا ئىشىنىپ ۋە ئېتىقات باغلاپ تۇرىدۇ. ئەمدى پۈرسەتنى غەنىمەت بىلىپ، قولىمىزدىن نىمە كېلىدىغانلىقىنى ئۇنىڭغا بىر كۆرسىتىپ، ئۇنىڭ دولىتىنىڭ رىشتىلىرىنى باشتىن ـ ئاخىرغىچە ئۇزۇۋېتەيلى!

دۈشمەننىڭ كۆكرىگى كېيىكتۇر بۈگۈن،
ۋاقىت شۇ، چىقارغىن ئۇنىڭدىن تۈتۈن.

مەسلىھەتىمىز شۇكى، بۇ توغرىدىكى سوزنى ئۇنىڭغا تارتىنمايلا ئېيتىپ، ناھايىستى كوپ تەھدىتلەر بىلەن ئۇنى قورقۇتايلى. بۇ يەتتە چۈش ھەربىرىدە جان ئاپىتى بولغان يەتتە خەتەرگە ئىشارەتتۇر، بۇ زەرەلەرنىڭ مۇداپىئەسىنى كورۇش ئۈچۈن دولەت ئەركانلىرىدىن بەزىسىنى، ھەم ھىلىقى مەخسۇس پىلىلارنى، تۇغىلەرنى ۋە ئاتنى بايىقى گۇمبەزلەر بىلەن بېزىتىلگەن شەھەر بىلەن ئولتۇرمەك كېرەك. ئاندىن ئۇلارنىڭ قانلىرىنى بىر قاچىغا ئېلىپ، ئۇنىڭغا سۇ قوشۇپ، پادىشانى ئۇ قاچىنىڭ ئىچىدە ئولتۇرغۇزماق كېرەك. شۇ چاغدا بىز پادىشاغا ئەپسۇن ئوقۇپ دەم سالىمىز، قاچىدىكى قالغان قاندىن ئازراق ئېلىپ پادىشانىڭ ئەزاسىغا سۈرتىمىز. بىر پەس تۇرغۇزغاندىن كېيىن يەنە خالىس سۇ بىلەن يۇيىمىز" دەيلى. بۇ ھىلە بىلەن ئۇنىڭ يېقىن كىشىلىرىنى ھالاك قىلىۋەتسەك ئوزى تەنھا قالىدۇ. ئۇ چاغدا ئۇنىڭ ئىشىنى بىر تەرەپ قىلىش ئاسان بولىدۇ. گەرچە ھازىر بىزنىڭ كۆڭلىمىزنىڭ پوتى ئۇنىڭ ئازارىنىڭ تېكىنى بىلەن جاراھەتلىك بولسىمۇ، ئەمما ئۇمىد بارکى، ئارزۇ قولى بىلەن مۇرات گۈلىنى ئۇزەلەيمىز ۋە كۆچلۈك دۈشمىنىمىزنى ئاخىر زەئىپ ھالدا كورەلەيمىز."

قورقمسا كىم جەبرۇ جاپا تىكسۇن،
مەقسەت گۈلىن ئۈزگەي مۇزات گۈلشىنىدىن.

شۇنداق قىلىپ، ئۇلار ئەنە شۇ مەككارلىق ھىللىرىنى تۈزۈپ، كۈپرانى نېمەتلىككە ئىشتىياق تۈزۈشۈپ، پادىشانىڭ قېشىغا كەپتۇ ۋە دەپتۇ:

ئەبىدى بولسۇن شاھىم سېنىڭ بەختىڭ،
خوشاللىقتا ئوتسۇن ھەممە ۋاقتىڭ.

— نۇرانە كوكۈللىرىگە بۇ مەنا شۇنداق ئاشكارا بولۇنكى، بىز سىلىنىڭ چۈشلىرىنىڭ تەبىرى توغرىسىدا باشتىن-ئاخىر بالا ۋە مېھنەتلەرنى مەلۇم قىلدۇق. ئەمما ئۇلارنىڭ دەپنىنى ياخشى ئۇسۇل بىلەن ئويلاپ كوردۇق، ئەگەر سىلە ھەقىقى دولەتخاھلىق يۈزىسىدىن ئېيتىلۇاتقان بىزنىڭ سوزلىرىمىزنى قوبۇل قۇلىغى بىلەن ئاڭلىسلا، بۇ چۈشلەرگە تەئەللۇق تاپقان ھەرقانداق بالا-قازا بولسا ھەممىسى تېز پۈرسەتتە بەربات بولغۇسىدۇر. ئەگەر بىزنىڭ بۇيرۇغىمىزغا ئۇنمىسىلا، چوڭ بىر ئاپەتكە ئىشتىزار بولۇپ تۇرۇشلىرى كېرەككى، پادىشالىقلىرىنىڭ زاۋال تاپمىغى ۋە ئوزلىرىنىڭ ھالاك بولماقلىرىنى يېقىن بىلگەيلا!

— بۇ سوزنى تەپسىلى بايان قىلىڭلارچۇ؟ ھەقىقتىگە ئاگا بولۇپ، ئىمكانىيەتىنىڭ بارىچە چارىسىنى قىلىشقا مەشغۇل بولايلى، — دەپتۇ پادىشا قورقۇپ ۋە ھەيرانلىقتا قېلىپ.

ئۇلار ھىلىسىنىڭ تونۇرى قىزىغانلىغىنى كورۇپ، مىكرىنىڭ پېتىر ئانلىرىنى ئۇنىڭغا يېقىشقا باشلاپتۇ:

— قۇيرۇغى بىلەن تۇرغان ئۇ ئىككى بېلىق ئىككى پەرزەنتلىرى، — دېيىشىپتۇ ئۇلار ۋە سوزىنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ، — پۇتلىرىغا چىرماشقان ئىلان بولسا خوتۇنلىرى ئىران دۇخت، ھىلىقى غاز

ئاق پللىرى، ئىككى ئوده‌ك بولسا يه‌نه قالغان ئىككى پللىرى خىمچىر ئاتلىرى، ئىككى پىيا‌ده پەرراش بولسا توگىلىرىدۇر. باشلىرىدا كويگه‌ن ئوت ۋەزىرلىرى پىيلار، باشلىرىنى چوقۇغان قۇش بولسا ۋەزىرنىڭ مىرزىسى كامالىدۇر، پۈتۈن به‌ده‌نلىرى بۇلغانغان هىللىقى قان بولسا گوهه‌ركوز قويۇلغان شه‌مشه‌رنىڭ ئه‌سىرى بولۇپ، باشلىرىغا ئه‌نه شۇنىڭ بىله‌ن چاپسا قانلىرى بىله‌ن ته‌نلىرى بويىلىدىكه‌ن. بىر بۇ زەره‌رنى ده‌پئى قىلىش ئۈچۈن مۇناسىب بىر چاره كوزلىدۇق، يه‌نى ئىككى پەرزه‌نتلىرىنى، ئانىسىنى، ۋەزىرنى، كاتىۋىنى، پىل، ئات ۋه توگىلەرنى ئاشۇ شه‌مشه‌ر بىله‌ن ئولتۇرۇپ، هه‌رقايىسىنىڭ قېنىدىن ئالغاندىن كېيىن، شه‌مشه‌رنى ئۇشتۇپ، هىللىقى ئولۇكلەر بىله‌ن ده‌پنه قىلماق كېره‌ك. بىز ئۇ قانىنىڭ يېرىمىنى بىر چوڭ قاچىغا ئېلىپ، ئۇستىگه ده‌ريا سۇيىدىن قويۇپ، سىلىنى ئۇ سۇدا ئولتۇرغۇزغايمىز ۋه باشلىرىدىن ئاياقلىرىنغىچه دۇئا ۋه ئه‌پسۇن ئوقۇپ ده‌م سالغايمىز. قانىنىڭ قالغىنى بىله‌ن پىشانلىرىگه تىلسىمات پۈتكه‌يمىز هه‌م ئىككى دولىلىرىغا هه‌م كوكسلىرىگه سۇرتكه‌يمىز. تاكى ئۇچ سائه‌ت تۇرغاندىن كېيىن بۇلاق سۇيى بىله‌ن به‌ده‌نلىرىنى يۇيۇپ قۇرۇتقاندىن كېيىن هه‌مه ئه‌زالىرىنى زەيتۇن يېغى بىله‌ن ياغلاش كېره‌ك. يۇقۇرىدا ئېيتىلغانلارنى قىلدۇرسىلا كه‌لگه‌ن بالا پۈتۈنلەپ ده‌پئى بولغۇسىدۇر. بۇ توغرىدا بۇندىن باشقا چاره كارغا يارىمايدۇ.

بۇ گه‌پنى ئاڭلىغان پادىشانىڭ ئىزتىراپ ئوتى جېنىغا تۇتۇشۇپتۇ ۋه سه‌ۋرى ـ تاقىتىنىڭ ره‌خىتى ئورتۇنۇپ تۇتۇنى دىمىغىدىن چىقىپتۇ.

ـــ هه‌ي دوست يۇزلۇك دۇشمه‌نلە‌ر! ـــ ده‌پتۇ ئۇ، ـــ ماڭا بۇ ته‌دبىرىڭلاردىن ئولۇم ياخشىراقتۇ؟ چۈنكى بۇلارنىڭ به‌زىسى جېنىم بىله‌ن باراۋه‌ر، به‌زىلىرى مه‌ملىكه‌ت ۋه مال ـ دۇنيايىمنىڭ ماداري تۇرسا، ئۇلارنى ئولتۇرسه‌م تىرىكلىكتىن ماڭا نىمه راهه‌ت قالىدۇ. ئومۇردىن ماڭا نىمه پايدا بولىدۇ؟

يارىنىڭ ۋەسلىنى تاپماقدۇر تىرىكلىكتىن غەرەز،
گەر بۇ دولەت بولمىسا ھەر بىر نەپەستۇر بىر مەرەز.

سىلەر سۇلايمان بىلەن بۇتمارنىڭ ھىكايىسىنى ۋە ئۇلارنىڭ سوئال - جاۋاپلىرىنى ئاڭلىمىغان ئوخشايسىلەر؟

— ئۇ قانداق ئىش ئىكەن؟ — دەپ بەرەھمەنلەر ئىلتىماس قىلىشىپتۇ.

— سۇلايمان ئەلەيھىسسالام، — دەپ ھىكايىسىنى باشلاپتۇ پادىشا ھېيلار.

سۇلايمان بىلەن بۇتمارنىڭ ھىكايىسى

سۇلايمان ئەلەيھىسسالامنى ئاللاتائالا بارلىق ئىنسان ۋە جىن ھەم بارلىق ياۋايى ھايۋانلار ۋە ئۇچار قاناتلارنىڭ ھەممىسىنىڭ ئۈستىدە ھوكۇمرانلىق قىلىشقا بۈيرۇغان بولۇپ، جاھان مەيدانىدىكى جېنى بارلىكى بولغان بارلىق تەن ئۇنىڭغا خىزمەت قىلىش كەمىرىنى بېلىگە باغلىغان، قازا كاتېۋى ئۇنىڭ سەلتەنىتى ئەسىرىنى تەۋپىق بىلەن ئوقۇغان، قەدەر مىرزىسى ئۇنىڭ تەمكىنلىك ئىگىرىنى شامال ئېتىنىڭ ئۈچىسىغا توقۇغان ئىكەن. يەنى جاھانىدا سۇلايمان ئەلەيھىسسالامغا نىسىپ بولغان پادىشالىق ئۇنىڭدىن كېيىن ھېچقانداق كىشىگە مۇيەسسەر بولمىغان ئىكەن. ئۇ شامال ئېتىغا مىنىپ ئەتىگەندىن چۈشكىچە بىر ئايلىق يول باسىدىكەن، چۈشتىن كەچكىچە بىر ئايلىق يول باسىدىكەن. دىمەك بىر كۈن ئىچىدە ئىككى ئايلىق سەپەر باراۋىرىدە يول باسىدىكەن.

پەلەك ئاڭا بەندە ئىدى، كۈن ئىدى قۇل،
پۈتكۈل جاھان ئاڭا تەۋە ئىدى تۈگۈل.

ئىنسۇ جىنلار دەرگاهى ئوزره تۇرۇپ،
قۇشلار بىلەن ياۋايىلار بىر سەپ قۇرۇپ.

بىر كۈنى ئۇنىڭ قېشىغا بىر پەرىشته كەپتۇ. ئۇ بىر قەدەھته هايا تلىق شەرۇبتى كەلتۈرگەن ئىكەن. پەرىشته سۇلايمان ئەلايهىسسالامغا: "پۈتۈن جاهاننىڭ پەرۋەردىگارى بولغان ئۇلۇغ تاللاتائالا ساڭا: ئىختىيارنى سۇلايمانىڭ ئوزىگه بەردىم، خالىسا بۇ قەدەھتىكى شەرۇبتنى ئىچىپ، بارلىق جاندارلار ئىچىدىغان ئولۇم شەرۇبتنى تېتىشتىن ئەمىن بولسۇن، ئەگەر خالىسا بۇ ئالەمنىڭ زىنداندىن پاتراق چىقىپ، ئۇ ئالەمنىڭ بوستانىغا ئۇلاشسۇن، دەپ ۋەھىي ئەۋەتتى" دەپتۇ.

سۇلايمان ئەلەيهىسسالام ئەندىشىگه چۇشۇپتۇ: "ئومۇر دىگەن ئۇنىڭ بىلەن قىيامەت بازىرىدا پايدا تېپىشقىلا بولىدىغان سەرمايىدىن ئىبارەت، تېرىكلىك دىگەن ئۇنىڭدا ئاخىرەت دولىتىنىڭ ئۇرۇغىنى تېرىشقىلا بولىدىغان زىرائەتكاهدۇر.

ئۇشبۇ قىسقا كۈن قولىكسم ئاقىۋەت،
ئۇ ئۇزۇن دولەت ئاياغىغا يېتەر.

بەس، شۇنداق بولغاندىن كېيىن، ھەرقانداق هالدا تېرىكلىكنى ئولۇمگه ئالماشتۇرغىنىم ئەۋزەل. ئىككى - ئۇچ كۈن بولسىمۇ دولەت تىزگىنى ئىقتىدارىمنىڭ قولىدا ئىكەن، مەن پەرۋەردىگارىنىڭ رىزاسىغا بويۇن سۇنمىغىم لازىمدۇر. چۇنكى پەقەت يار كويىدا كەچكەن ئومۇرنىلا ئومۇر دىگىلى بولىدۇ" دەپ ئويلاپتۇ ئۇ. ۋە "دەرگاهىمدا ئادەملەر، جىنلار، ۋەهشى هايۋان ۋە قۇشلارنىڭ ھەممىسى بار بولغاندىن كېيىن، ئۇلار بىلەن كېڭەش قىلىپ كورۇپ، ھەممىسىنىڭ رايىغا ياققان ۋە پىكرى بىرلىككه كەلگەن ئىشنى ئىختىيار قىلاي" دىگەن پىكرىگه كېلىپتۇ.

شۇنىڭ بىلەن ئۇ جەن-پېڭ، ئادەم ۋە قۇش ھەم باشقا جانۋارلار بىلەن بۇ مەسلىھەتنى ئوتتۇرىغا سېلىپ، مەسلىھەتلەشكەن ئىكەن، ئۇلارنىڭ ھەممىسى "ئۇنىڭ ھايات تۇرۇشى بىلەن پۈتۈن جاھان ئەھلىنىڭ توغرىلىق ۋە ياخشىلىغى ئەبەدى تۈرىدۇ" دېگەن مەسلىھەتنى بېرىپ، ھاياتلىق شەرىتىنى ئېچىشكە ئىشارەت قىلىپتۇ.

تەڭرىك يۇرگىن جاھان ئىچرە دائىما،
بۇدۇر جەمئى ياش-قېرىغا مۇددىئا.

— مەملىكىتىمىزنىڭ ئەھلىدىن بۇ يەرگە ھازىر بولمىغان كىشىلەردىنمۇ بارمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ سۇلايمان ئەلەيھىسسالام.

— بار، بۇتمار بۇ يەرگە كەلمىدى. ئۇنىڭ بۇ كېگەشتىن خەۋىرى يوق، — دەپ جاۋاپ بېرىشىپتۇ باشقىلىرى. سۇلايمان ئەلەيھىسسالام ئاتقا بۇيرۇپتۇ:

— بارغىن، ئۇنى بۇ يەرگە كەلتۈرگىن. ئات بېرىپ پەيغەمبىرنىڭ يارلىغىنى يەتكۈزگەن ئىكەن، بۇتمار قوبۇل قىلماپتۇ. ئات قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، سۇلايمان ئەلەيھىسسالام ئىككىنچى بۇيرۇپتۇ. ئۇ بارغان ئىكەن، بۇتمار ئۇنىڭ سوزى بىلەن دەرھال كەپتۇ.

— ئەي بۇتمار، سەن بىلەن كېگەش قىلىدىغان ئىشىم بار. ياخشى جاۋاپ بەرگىن، — دەپتۇ سۇلايمان ئەلەيھىسسالام.

— گەرچە ئۇلۇغ زاتلارنىڭ كىچىكلەرگە ئىلتىپات قىلىشى ھەچقانداق ئاجايىپ كورۇنمىسىمۇ ۋە گەرچە ھېنىڭ ئوزلىرىگە يارىغۇدەك خىزمەت قىلىش نېيىتىم بار بولسىمۇ، مەندەك ئاجىز بەندىدە ئوزلىرىدەك ئۇلۇغ شان-شەۋكەتلىك پادىشا بىلەن كېگەش قىلغۇدەك ۋە مۇشكۇللىرىنى ھەل قىلالىغۇدەك سالاھىيەت يوقتۇر.

سەن گويا نۇرلۇق قۇياشسەن مەن گويا بىر زەررىچە،
نەئەجەپ قىلسا قۇياش ئۇز زەررىسىگە پەرۋەرىش.

ئەگەر ئىنايەت قىلىپ ماڭا مەسلىھەتلىرىنى ئىزھار قىلسىلا، شىكەستە خاتىرەمگە ئۇ توغرىسىدىن نىمە يەتكەن بولسا ئۇنى ھەرگىز ئايىمىغايمەن، ــ دەپتۇ بۇتمار.

ــ ئاۋال سەندىن بىر سوئال سورايمەن، ــ دەپتۇ سۇلايمان ئەلەيھىسسالام، ــ ئەگەر ئۇنىڭغا مۇۋاپىق جاۋاپ بېرەلىسەڭ ساڭا سىرىمنى ئېيتىمەن.

ــ ئۇ سوئاللىرى قايسىكىن؟ ــ دەپ سوراپتۇ بۇتمار.

ــ ئادەمدىن قالسا ھايۋاناتنىڭ مۇتۇھرراغىسى ئات، جانۋارلارنىڭ پەس مەرتىۋىسىدىكىسى ئىت تۇرسا، ــ دەپتۇ سۇلايمان ئەلايھىسسالام، ــ بەس، مۇتۇھر مەرتىۋىدىكىنىڭ سوزىنى قوبۇل قىلماي، پەس مەرتىۋىدىكىنىڭ چىللىشى بىلەن كېلىشكىدەكى ھىكمەت نىمە؟

ــ گەرچە ئاتنىڭ مۇتۇھرلىگى ۋە كامالىتى ھەممىگە ئايان بولسىمۇ، ئەمما ئۇ ۋاپا يايلىغدا ئۇتلاپ، ھەقسۇناسلىق بۇلغىدىن سۇ ئىچكىنى يوق.

دانىش ئەھلى بۇ سوزنى ئېيتتى ماڭا،
ئات، خوتۇن ھەم قىلىچتا يوقتۇر ۋاپا.

ئىت گەرچە پەس دەرىجىلىكلەر سۇپىتى بىلەن ئاتالغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇ ئەلۋەتتە ۋاپادارلىق لوقمىسىنى تاناۋۇل قىلىپ، ھەق سوزلۇك سوڭگىنى چاينايدۇ.

ئىت مېھرۇ ۋاپا ئىشىغا تۇردى،
ۋاپا ھالقىسىن بويىنىغا ئۇردى.

ئۇ هەرگىز جاپا يولىنى تۇتماس،
بىر لوقما بەرسەڭ هەرگىز ئۇنتۇماس.

مەن هەزرەتلىرىنىڭ ۋاپاسىنىڭ مەنبەئى ۋە ساپاسىنىڭ مەجمۇئەسى بولغان دەرگاهلىرىغا بۇۋاپاسىنىڭ سوزى بىلەن كېلىشىنى راۋا كورمىدىم ۋە ۋاپادارلىڭ ئىشارىتى بىلەن كەلدىم، ــ دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ بۇتمار.

بۇ جاۋاپ سۇلايمان ئەلەيهىسسالامغا ياراپ قاپتۇ ۋە ئوز سۆزىنى ئاشكارا قىپتۇ.

ــ ئۇ سۇنى ئوزلىرى يالغۇز ئىچەمدىلا ياكى دوستلارنىمۇ شېرىك قىلامدىلا؟ ــ دەپ سوراپتۇ بۇتمار.

ــ ماڭا خاس قىلىپ ئەۋەتىپتۇ، باشقىلارنىڭ ئىچىشىنى مەنئى قىلىپتۇ، ــ دەپتۇ سۇلايمان ئەلەيهىسسالام.

ــ ياخشىبۇللا، ــ دەپتۇ بۇتمار، ــ ئوزلىرى هايات تۇرۇپ ۋەرسلىرىگە، هەممە هەمدەملەر ۋە ئۇرۇق ـ تۇققان، پەرزەنت، خىزمەتكار ۋە هاۋادارلىرى سىلىدىن ئىلگىرى ئولۇپ كەتسە بۇ قانداق بولغىنى؟ ئەلۋەتتە ئۇنداق هاياتتىن سىلىگە لەززەت بولمايدۇ ـ دە! ئەگەر ئومۇرلىرى باشتىن ـ ئاياق پىراق بىلەن ئوتسە، ئۇنىڭدىن قانداق راهەت تاپالايدىلا؟

تىرىكلىك هاسىلى بۇدۇركى تۇتقىن،
نەچچە كۇن ئاشنالار بىرلە سوهبەت.
ئۇزۇن بولسا ئومۇر خۇشتۇر، لېكىن بىل،
ئۇنى مەم دوستلىرىڭ بىرلە غەنىمەت.

سۇلايمان ئەلەيهىسسالام ئۇنىڭ سوزىنى ئاڭلاپ، پىراق شەرـ ۋىتى بولغان ئابى هاياتنى ئىچمەپتۇ.

بۇ مىسالنى شۇنىڭ ئۇچۇن كەلتۈردۇمكى، مەن ئۇلارسىز

ئوتكەن ئومرۇمنى قاتتىق ئولۇم هساۋدا بىلمەن. هەرقانداق دولەتنىڭ ئاخىردا زاۋالى بولىدىغانلىغدا گۇمان يوق. ئاقۇەت ئولۇم يولغا كەتمەك ۋە لەھەتنىڭ ۋەھشەتخانىسدا ياتماق لازىم بولىدۇ. شۇنداقلىغنى بىلىپ تۇرۇپ، مۇشۇ ئىككى كۈنلۈك پانى ئومۇر ئۈچۈن بۇنداق قەبىھ ئىشلارنى هەرگىز قىلمايمەن ۋە ئوز قولۇم بىلەن سەلتەنەتنىڭ بىناسىنى ۋەيران قىلمايمەن. ئەگەر قىلالىساڭلار بۇنىڭدىن بولەك چارىنى ئويلاپ كورۈڭلار ۋە باشقا تەدبىر تۇزۇڭلار. ئۇنداق گەپنى ئاغزىڭلارغا ئالماڭلاركى مەن هەرگىزمۇ ئۇنداق قىلالمايمەن.

ــ پادىشاهى ئالەمگە يەنە مەلۇم بولسۇنكى، هەق سوز ئاچچىق ئاڭلىنىدۇ. غەرەزسىز نەسىھەت قوپال تۇيۇلىدۇ. ئەجەپ سىلە، باشقىلارنىڭ ۋۇجۇدىنى ئوزلىرىنىڭ زاتىدىن ئەلا بىلىۋاتىدىلا ۋە ئوزلىرى ئولۇپ باشقىلارنىڭ تىرىك قېلىشىنى ماقۇل كورۈۋا- تىدىلا! ــ دىيىشىپتۇ بەرەھمەنلەر، ــ بىزدەك شەپقەتلىك كىشىلەر- نىڭ نەسىھىتىنى ئاڭلاپ، شەرەپلىك ۋۇجۇتلىرى ۋە كەڭرى مەملىكەتكە ئۇلارنى پىدا قىلسىلا. بىر كىشىنىڭ قولىغا پادىشالىق دىگەن ناهايىتى كوپ رەنج ـ مۇشەققەت بىلەن مۇيەسسەر بولىدىغانلىغى ئوزلىرىگىمۇ مەلۇم. هازىرلىقتا سىلىدە ئولۇغ سەلتەنەت ۋە ئىغىر مال ۋە مەملىكەت بار، ئوڭى زايا قىلمۇەتمىسلە، جاهاز- نىڭ ئىنتىزامى سىلىگە باغلىقتۇر. گەرچە ئوز غەملىرىنى يىمىسلىمۇ خالايىقنىڭ غېمىنى يىسىلە ۋە بىرىنىڭ ماقۇل كورگىنىمىزگە ئوندۇ- سىلا، باشلىرى ئامان بولسىلا، خوتۇن، پەرزەنت، خىزمەتكار ۋە باشقا كىرەكلىك ئەسۋاپلار كېمىپ قالماس. سىلىلا بولسىلا باشقا يوقنىڭ هەممىسى تېپىلىدۇ ئەمەسمۇ؟

پادىشا بەرەھمەنلەردىن بۇ سوزنى ئاڭلاپ، سوز ئاخىرلاش- قاندىن كېيىن ناهايىتى هالى پەرىشان بولۇپ، بارگاهتىن چىقىپ خىلۋەتگاهقا كىرىپتۇ.

ئەگەر مەھرەم تاپالمسام ئۆزەمگە،
خىلۇەت ئارا سىرىم ئېيتاي ئۆزەمگە.

ئۇ خىلۇەتخانىسىدا يۈزىنى تۆپىراقتا قويۇپ زار-زار يىغلاپتۇ ۋە كۆڭلىنى ئائۇمىتلىك ئوتىدا كويدۇرۇپ، سەۋرى تاقىتىنى بوراڭغا ئۇچۇرۇۋېتىپتۇ: "بۇ بالا يامغۇرنى ياغدۇرۇۋاتقان پىتنە بۇلۇتى نەدىن پەيدا بولدى زادى؟ باشتىن-ئاخىر تىرىكلىك ماتالىرىنى بۇلاڭ-تالاڭ قىلىۋاتقان بۇ غەم لەشكىرى نەدىن كەلدى؟

يار بىلەن خىلۇەتتە خوپمۇ ياخشى ئەيشىم بار ئىدى،
غەمنى كىم چىللاپ كېلىپ ئاپەتكە كىم بەردى خەۋەر.

ئاخىر، ھەمدەملىرىمنىڭ ئولۇملىرىگە قانداق تاقەت قىلالايمەن؟ ئۇلپىتىم ۋە پەرزەنتلىرىمنىڭ جاماللىرىنى ئايرىلىپ بۇ ھاياتتىن قانداق لەززەت تاپالايمەن؟ ھاياتىمدا كۆزۈمنىڭ روشەنلىگىگە ۋە ۋاپاتىمدا نام-نىشانىمنىڭ ئەبىدىلىگىگە مادار بولىدىغان ئوغۇللىرىمسىز بۇ پادىشالىقنى نىمە قىلاي؟

ئاتا ئۇچۇن مالۇ دۇنيا بەختۇ دولەت خوپ ئىرۇر،
شۇندىمۇ بىر ياخشى پەرزەنت ئۇزگىچە مەھبۇپ ئىرۇر.

قۇياش نۇرىنىڭ بۇلغى ئىران دۇخىتىنىڭ مەكزىدىكى زىناقتىن بىر تامچىگە ياكى نۇرلۇق قۇياش ئۇنىڭ نۇرلۇق يۈزىنىڭ سايىسىگە ئوخشايدۇ.

يۈزى كۈننىڭ يۈزىدىن خوپراق ئۇنىڭ،
ئەگمە قاشى يېڭى ئايدىن تاق ئۇنىڭ.
ھوسنىدىن ئاي قۇياش بولغاي خىجىل،
لېۋىدىن ياقۇت بولۇر خۇنابە دىل.

ئۇنىڭسىز مەن قانداق ھايات كەچۈرەلەيمەن؟ پىيلارنىڭ تەدبىرلىرى بولسا، ھادىسە كېچىسىدە چېچىلغان ئاپىتاپ نۇرىغا ئوخشاش، ئۇنىڭ قەلبى خۇددى ۋاقتىلا قاراڭغۇلۇغىدىكى زۇلمەتنى يورۇتقان شامغا ئوخشاش ئىدى.

تاپمىغاندا ئۇنىڭ ئەقلىدىن مەدەت،
بەختىم پۈتى بولماس ئىدى بەر قارار.

شۇنداق بىر ئادەم دائىم نەزىرىمدە تۇرمىسا، مەملىكەتنىڭ شاتلىغى ۋە خەزىنەمنىڭ ئاۋاتلىغى نەدە بولسۇن؟

كامالنىڭ تەھىرلىگى ئالدىدا پەلەك كاتىپلىرى گويا شاگىرتقا ئوخشايدۇ. ئۇنىڭ سوزلىرىنىڭ يوسۇنىنى پەلەك كاتىپلىرى مەشق ئورنىدا ئۇگەنسە ئەرزىيدۇ.

بىرلەشتۇرۇپ لەۋزى، ئوتنى سۇ بىلەن،
جەم قىلغان خېتى زۇلمەتنى نۇر بىلەن.

ئۇنىڭ تەدبىر سەھىپىلىرىنى نەزىرىمدىن يوقاتسام، مەملىكىتىمنىڭ ئەھۋالىنىڭ قانداقلىغى، دىيارىمنىڭ ئەتراپىدىكى ھادىساتلارنى قانداق بىلەلەيمەن، رەقىپلەرنىڭ پىتنىسى ۋە دۇشمەنلەرنىڭ قەستلىرىدىن قانداق ۋاقىپ بولالايمەن؟

بەدىنى تولغان ئايدەك، ھەر بىر يۇرۇشى پەلەكنىڭ بىر ئايلانغىنىدەك،

شەھەر كىم ئۇ تومۇرلەر ئىچرە پىنھان،
جەڭگە كىرسە شەھەرنى قىلۇر ۋەيران،

سۇپەتلىك ئاق پالىم بولمىسا، قانداقمۇ دۇشمەنگە قارشى ئاتىلمالايمەن؟ جەڭ ۋاقتىدا دۇشمەن سېپىگە سەلدەك ئېتىلىپ

هەمله سالىدىغان، يېغىنىڭ پەلۋانلىرىنى خۇددى قۇيۇن خەسنى كوتەرگەندەك مەيداندىن كوتىرىۋېتىدىغان،

قىلىچ خارتۇمىلىرىنى خۇددى كەمەن،
سالار رەقىپ گەردىنى ئۈستىگە بەندى،

ئۇ ئىككى پىلىم بولمىسا، ئۇرۇش بولۇپ قالغان چاغدا، قانداقمۇ دۇشمەنلەرنىڭ قاتارىدىن چاڭ توزۇتۇپ، سەپلىرىنى سۇندۇرالايمەن؟ سەيىر قىلغان چېغىدا تاڭ ساباسىمۇ يىراقتىن تۇغلىرىنى كۆرەلمەيدىغان، شامالمۇ يولدا قالغان چاڭلىرى بىلەن ھەمرا بولۇشنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرەلمەيدىغان،

تىكەن يەپ ئوت كەبى سەرگەش يۈرەر،
سەپەر چاغدا يۈرەر خۇددى سەرسەر،

توغلىرىم يوقالسا، مەملىكەت ئەتراپىدىن قانداق ۋاستە بىلەن ۋاقىپ بولالايمەن؟ دەۋەتنامە ۋە بۇيرۇقنامىلىرىمنى جاھان ئەتراپىغا نىمە بىلەن يەتكۈزىمەن؟ تېز چېپىشتا رۇستەمنىڭ ئارغىمىغىنىڭ يۈرىگىگە رەشك ئوتىنى ياقىدىغان، چىرايلىق يورغىلىشىنى كورسە خىراۋ تۇلپارىنىڭ رەشك كوزىدىن گۈلگۈن ياشلار ئاقىدىغان ئۇ ئۇركەكەك ئېتىمنى مىنمەي تۇرۇپ، قانداقمۇ گە شاتلىق مۇقامغا يۈرۇش قىلىپ، خۇشخۇللىق مەيداندىن ئەيش-ئىشرەت مۇرادىنى تاپالايمەن؟

سۇ شەكلىنى كورسىتىپ پىتنە ئوتىنى ئوچۇرىدىغان، ئادالەت خۇيىنى ئىزھار قىلىپ مەملىكەتنىڭ ئابرويىنى ساقلايدىغان،

گۈل بەرگىدەكى قەترە شەبنەمدەك،
سەھىپسىدە گوھەر نامايان،

بولغان ئوتكۈر شەھشىرىم قولۇمدا بولمىسا، جەڭلەردە نېمە ئىش قىلالايمەن؟ ئەنە شۇ كىشىلىرىم ۋە ئەسۋاپلىرىمدىن ئايرىلسام، ئەنە شۇ تەئەللۇقاتلىرىمنى ئوز قولۇم بىلەن زايا قىلۋەتسەم پادىشالىقتىن نېمە بەھرە تاپارمەن ۋە ئومۇردىن نېمە لەززەت ئالارمەن؟ ئەگەر ئومۇر ئاشۇنداق ئوتىدىغان بولسا، بۇنداق ھاياتتىن كورە يۇز قېتىم ئولگەن ياخشى ئەمەسمۇ؟"

ئەنە شۇلارنى ئويلاپ، پادىشا ئۇ كۈندۈزى ۋە شۇكچىسى ھەيرانلىق دەريياسىدا ئەنە شۇنداق غەۋۋاسلىق قىلغان بولسىمۇ، ئۇنىڭ بىلەن ياخشىلىقنىڭ باش رىشتىسى قولغا كەلگۈدەك بىر تەدبىر گوھىرىنى ئەسلا تاپالماپتۇ. ئاخىرى ئۇنىڭ مۇنداق تەپەككۇرگە چۇشۇپ قالغانلىغى سەلتەنەت ھەرىمىنىڭ باشقا مەھرەملىرىگە ۋە بەلكى دولەت ئەركانلىرىنىڭ ھەممىسگە مەلۇم بولۇپ قاپتۇ.

"پادىشا تەرىپىدىن ئىشارەت بولماي تۇرۇپ بۇ سىرنى سورىشىم ئەدەپتىن ئەمەس، لېكىن تەخىر قىلسىپ تۇردۇبرىپ، بۇ ئىشنى بىر تەرەپ قىلمىشنىڭ ھەركىتىنى قىلمىسام، ئىخلاس ۋە ئىختىساس يولىدىن يىراق ئىش قىلغان بولىمەن"، — دەپ ئويلاپتۇ ۋەزىر پىيلار. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئىران دۇخت قېشىغا كىرىپتۇ ۋە دەپتۇ:

پاكلىق ئاسمانىدا سەن ھوسنى لەتاپەت ئاپتىۋى،
جەبرەئىل ھورمەت بىلەن خانەكدە بولسۇن پەردەدار.

— كۆكۈللىرىگە مەخپى ئەمەسكى، بۇ بارگاھنىڭ مۇلازىمىتىدە بولغان كۈندىن تارتىپ تا مۇشۇ زامانغىچە پادىشانىڭ سىرلىرىدىن ماڭا ھېچ نەرسە مەخپى ئەمەس ئىدى. ھېچقانداق مۇھىم ئىشقا ئۇ مېنىڭ مەسلىھەتىمسىز تۇتۇش قىلمايتتى. تۇنۇگۈن مەن ئۇنىڭ بىر - ئىككى نوۋەت بەرەھمەنلەرنى قېشىغا چاقىرغانلى-

لمغنى كوردۇم. بىلمىدىم ئۇلار بىلەن نىمە كېڭەش تۈزىدىكەن؟ شۇنداق بېرى خىلۋەتكە كىرىپ ئولتۇرىدۇ ۋە ئۇ يەردە ناھايىتى خاپا ھالدا پىكىر يۈرگۈزۈۋاتىدۇ. مېنىڭ مەسلىھەتىم شۇكى، ئۆزلىرى ئۈنىڭ قېشىغا كىرىپ ۋەقەنىڭ ئوتمۇشىنى ئاڭلاپ، ئۇ سىردىن كەمىنە-نىمۇ خەۋەردار قىلغايلا. بىز تېزرەك ئۈنىڭ چارىسىنى قىلىشقا مەشغۇل بولايلى. چۈنكى بەرھەمەنلەر مەككار ۋە بەتنىيەت. مۇبادا ھىلە ۋە غەرەز يۈزىسىدىن ئۇنى زەرەرلىك ئىشقا تەرغىپ قىلغان بولسا، ئۇ ئىشىنىڭ ئاخىرى ھەسرەت - نادامەتكە تارتىلىپ قېلىپ، ئۆندىن كېيىن پۈشايمان قىلىش پايدا بەرمەي قالمىسۇن يەنە!

— پادىشا بىلەن مېنىڭ ئوتتۇرامدا كىچىككىنە دىل غۇبار بولىدىغان ئىش ئوتكەن ئىدى، — دەپتۇ ئىران دوخت، — بۇ ھالەتتە پادىشانىڭ قېشىغا بارماقتا شەرم قىلىمەن ۋە ئۇنىڭدىن سوز سوراشقا خىجالەت بولىمەن.

— ئەي جاھاننى يورۇتقان قۇياشقا ئوخشىتىپ مەدھىيىلەشكە مۇناسىپ كېلىدىغان مەلىكەم! — دەپتۇ ۋەزىر، — نېزىقاش — دوستلارنىڭ توھپىلىرىدۇر. ئانچە - مۇنچە كايىپ قويۇش مۇھەببەت بىناسىنىڭ مۇستەھكەملىنىشىگە سەۋەپ بولىدۇ.

سەندە بولسا ناز - نېزىقاش، ئۇندا بار كايىش خۇيى،
نازلىماي ھەم كايىماي بولماس ئىكەن دوستلۇق بۇيى.

لېكىن، ئۇزۇن بىر ئەندىشە ھازىر پادىشانىڭ خاتىرىسىنى پەرىشان قىلىپ قويۇپتۇ. بۇ مۇشكۈلنى سىلە بېرىپ ھەل قىلىسىلا، باشقا كىشىنىڭ ئۈنىڭ كۆڭۈل سىرلىرىنىڭ تەپسىلاتىنى سوراشقا ھەددى يوق. مېنىڭ ئاڭلىشىمچە پادىشا ھەمىشە:"ھەر-قاچاندا ئىران دوخت مېنىڭ قېشىمغا كەلسە، ھەر قانچە غەملىك بولسامۇ خوشال بولىمەن ھەم ئۈنىڭ بەختۇ دولەتتەك جامالىنى كورسەم غەم - ئەندىشىنىڭ بەنتىدىن ئاجرايمەن" دەيدىكەن.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئىران دۇخت پادىشانىڭ قېشىغا بېرىپتۇ ھەم دۇئا تىلىنى ئېچىپ پادىشاغا قاراپ شۇنداق دەپتۇ:

خاتىرىڭدىن رەنجۈغەم كەتسۇن تامام،
كەلسۇن ئۇنىڭ ئورنىغا راھەت - ئارام.

— ھەيرانلىق ئىلكىدە قېلىپ، تەپەككۇرغا چوكۇپ كېتىشىڭىز سەۋەۋى نىمە؟ ئەگەر بەرھەمەنلەردىن بىرەر گەپ - سوز ئاڭلاپ پەرىشان بولۇپ قالغان بولسىڭىز بىزگە ئېيتىڭ. غەم بولسا تەڭ بولۇشۇۋاپتۇ، چارىسىنى قىلىشنىڭ يىكرىگە چۈشەيلى.

— جاۋاۋدىنى ئاڭلىسا كۆڭلگە غەم چۈشىدىغان نەرسىدىن سوئال قىلغۇلۇق ئەمەس، — دەپتۇ پادىشا.

— ئەگەر باشقىلارغا كەلگەن رەنج تۆپەيلىدىن غەم قىلىپ قالغان بولسىڭىز، سىزنىڭ مۇبارەك زاتىڭىزنىڭ سالامەتلىگى مۇلازىملارغا كەلگەن ئاپەتلەرنىڭ چارىسىنى قىلىدىغانلىغىدا، شەك يوق، — دەپتۇ ئىران دۇخت، — شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ سىزنىڭ بىر جېنىڭىزغا مىڭ جاننى پىدا قىلمۇەتسە ئەرزىيدۇكى، ئەگەر بۇ غېمىڭىز ئۇزىڭىزگە تەئەللۇق بولسا، ئىزتىراپ ۋە غەم - ئەندىشە قىلىشنىڭ ھاجىتى يوق. بەلكى مەردانىلىق بىلەن سەۋرە قىلماق ۋە چىداملىق بولماق كېرەك. چۈنكى ئىزتىراپ ۋە بىتاقەتلىك رەنجنى زىيادە، غەمنى ئارتۇق، دوستلارنى ھالى خاراپ، دۈشمەننى خوشال قىلىدۇ. ئەگەر كىشى ھەر بىر ھادىسىدە سەۋرى ئەينىگىگە قارىسا، ئەلۋەتتە ئۇنىڭدا مۇرات يۈزىنى كۆرەلەيدۇ.

يەتسە ئاپەت سەۋرى قىلغىن ئەي كۆڭۈل،
سەۋرى بىرلە ئىش سەرەنجام تاپقۇسى.

شۇنىڭ ئۈچۈن سىزگە ھەرقانداق ئىش دۇچ كەلگەن بولسا،

ئۇنىڭ چارىسىنى قىلىشقا تۇتۇش قاماق مۇناسىپ كېلىدۇ. چۈنكى ھەرقانداق قىلاي دىسىگۈز كۈچ قۇدرىتىگۈز بار ھەم ھەرقانداق ئىشنى قىلىشقا كېرەكلىك نەرسىلەر سىزدە تەييار.

سەندە تۇرسا مالۇ دۇنيا، كۈچ ھەمىشەمە
ئۇنچىلىك بىر ئىشقا يەمسەن شۇنچە غەم؛
چىق بۇ خىلۋەتتىن تىرىشچانلىق بىلەن،
مۇشكىلاتنى ھەل قىلىشقا قوي قەدەم.

— بەرەھىمەنلەر ئېيتقان سوزدىن ئەگەر بىر ھەرپنى تاغنىڭ قۇلىغىغا ئېيتسا، خۇددى تۇر تېغىغا نۇر چۈشكەندە پارە - پارە بولۇپ كەتكەندەك كوكسىدە يورۇقلار پەيدا بولۇپ، تاغنىڭ ۋۇجۇدى ھاۋاغا توزۇپ كېتىدۇ. ئەگەر ئۇنىڭدىن بىر جۈملىنى روشەن كۇندۇز ئاڭلاپ قالسا، شۇ ھامان ئۇنىڭ رەڭگى زۇلماتىنىڭ قارا رەڭگىگە ئايلىنىپ كېتىدۇ.

ئاي بۇ غەمدىن قارا كىيىمەس، بولغۇسى يۇزى قارا،
گەر بۇلۇت بۇغۇسسىدىن قان يىغلىماس، ئۇ بىھايا.

— سەنمۇ ئۇنى ئاڭلىمايلا قوي ھەم ئۇنى تەھقىلەشنى ئىستىمە، چۈنكى مەنمۇ ئۇنى ئېيتالمايمەن، سەنمۇ ئۇنى ئاڭلاشقا تاقەت قىلالمايسەن، — دەپتۇ پادىشا.

ئىران دۇخت ئۇنىماي ئۇ سىرنى يەنە سوراۋەرگەنلىكتىن پادىشا ئۇنىڭ كوڭلىنىڭ رىزاسى ئۈچۈن ئۇ سىردىن كېچىكىنە ئىزھار قىلماقچى بولۇپ شۇنداق دەپتۇ:

— ئوتىكەن كېچە مەن ئاجايىپ ۋەقەلەرنى كورگەن ئىدىم. ئۇنىڭ تەئىسىرىنى بەرەھىمەنلەردىن سورىسام ئۇلار: "ئوغۇللىرىڭنى، ۋەزىرىڭنى، خوتۇنۇڭنى، پىل، توگە ۋە ئاتلىرىڭنى، گوھەر كوز

قويۇلغان شەمشەر بىلەن ئولتۇرسەك چۈشۈڭنىڭ زەربىسى سەئىدىن دەپئى بولىدۇ" دېيىشتى.

بۇ سوزنى ئاڭلاپ ئەندىشە تۈتۈنى ئىران دۆختىنىڭ دىماغىدىن ئورلەپ ـ دە، كوز بۇلاقلىرىدىن ھەيرانلىق ياشلىرىنى توكۈۋەتكىلى تاس ـ تاسلا قاپتۇ. لېكىن ئۇ ئوزىنى زور تەمكىن بىلەن تۈتۈپ، ئۇ جاننى كويدۇرگۈچى غەم ـ غۇسسىنى ئىچىگە يۇتۇپ، كوڭلىنى توختىتىپ شۇنداق دەپتۇ:

مەن يوقالسامۇ غېمىم يوق، سىز سالامەت بولسىڭىز،
جېنىڭىزغا مەن كەبى مىڭ جان پىدا بولسۇن پىدا.

— بۇ ئىش ئۈچۈن غەم يىمەك لازىم ئەمەس. چۈنكى بەزى دىلەرنىڭ جانلىرى سىزنىڭ ئامان ـ ئېسەنلىكىڭىز ئۈچۈن پىدا بولماسا، ئۇنداق جاننىڭ نېمە كېرىكى بار؟ ئەگەر مۇبارەك زاتىڭىز ئامانلا بولسا ئەھلى ئەۋلات، خىزمەتكار ۋە زېمۇ ـ زىمنەت ئەسۋاپلىرى يەنە تېپىلىدۇ. ئەمما قۇلىغىزدا تۇتۇڭكى، چۈشىگىزنىڭ يامانلىغى دەپئى بولغاندىن كېيىن ئۇ ئالدامچىلارغا ھەرگىز ئىشەنمەك. يەنە ئەگەر سىزنى باشقىلارنى ئولتۇرۇشكە تەرغىپ قىلسا ئويلاپ باقماي تۇرۇپ ئىش باشلىماڭ. چۈنكى قان توكۈش دېگەن ناھايىتى قىيىن ئىش، خۇدا ساقلىسۇن، ئەگەر ناھەق قان توكۈلۈپ قالسا، ئاخىرى رەسۋالىق ۋە شەرمسارلىق كېلىپ چىقىدۇ. ئۇ چاغدا ھەسرەت ـ نادامەت پايدا بەرمەيدۇ. ئوتكەن زامانىنى كەينىگە ياندۇرۇش ۋە ئولگەننى تىرىلدۈرۈش مەخلۇقنىڭ قۇدرىتى يېتىدىغان ئىش ئەمەس. شۇڭا سىز بىلەن بىز ئۇنداق ئىشنى قىلالمايمىز. بەرھەمىلەر سىزنى ھەرگىزمۇ دوست تۇتمايدۇ. سىز ئۇلارنى ئالىم دەپ، ئۇلارنىڭ دانىشمەنلىگىگە ئېتىقات باغلاپسىز. ئەمما ئسلام ھوكۇمالىرى بولسا: "بەدئىسىل ۋە پەس تەبەتلىك ياخشىلىق كىشىلەر ھېچقانداق ۋەج بىلەنمۇ ئىسىللىق ۋە

ياخشىلىق هالىغا كەلمەيدۇ" دىگەن ھوكۈمدە بىر پىكىرگە كېلىشكەن، ئۇنداقلارنى ئىلىم ۋە مال - دۇنياموُ ھەرگىز ۋاپا ھەم ياخشىلىق سۈپىتى بىلەن زىننەتلىيەلمەيدۇ. چۈنكى ئىنسانىڭ بويىنىغا ئۇنچە - گوھەرلەرنى ئاسقان بىلەنمۇ ئۇنىڭ نەجىسلىغى كەتمەيدۇ. توڭگۇزنىڭ چىشلىرىنى ئالتۇندا قاپلىسىمۇ ئۇنىڭ ئېپلاسلىغى پاكلىققا ئالماشمايدۇ. جەمئىيەتلەرنىڭ تەرەققىياتىنى كونترول قىلىدىغان بولسىمۇ يەنە ئۇنى تاشلىۋەتكەنلىگىنىڭ مىسالى ئەنە شۇ مەنىنى قۇۋۋەتلەيدىغان دەلىلدۇر. ئۇلارنىڭ مىسالى خۇددى ئېشەككە ئوخشايدۇ. يەنى ئېشەك سەپەر يۈكلىرىنى كوتەرسىمۇ، ئۇ يۈك ئۇنىڭغا جاپا - مۇشەققەتتىن بولەك تەسىر يەتكۈزمەيدۇ ۋە پايدا بەرمەيدۇ.

تەنگە ئەلەم ئۇرسا يۈك بولغاي ئېغىر،
گەر كۆڭۈلگە ئۇرسا بولغاي دەستىگىر.

دانىشمەن دىگەن ئۇنىڭ بىلەن ھەرقانداق نەرسىنى ئولتۇرغىلى بولىدىغان ئوتكۇر قىلىچتۇر. گەرچە ئۇلارنىڭ كورۇنۈشى گۈزەل ۋە ئەيپتىن پاكىتەك كورۇنگىنى بىلەن، قىلىچ دىگەن ئادەم ئۈچۈن ئەڭ يامان دۈشمەن بولغان نەپسى ھاۋانىمۇ ئولتۇرىدۇ؛ كورۇنۈشى كورۈمسىز ۋە پاكلىغىنى بىلگىلى بولمىسىمۇ، ئىنسانىڭ پۈتۈن شان - شەرىپىنى ۋۇجۇتقا چىقىرىدىغان ئەقىل بىلەن روھنىمۇ ھالاك قىلىدۇ. قىلىچ دىگەن ئەسلىدە دۈشمەندىن مۇداپىەلىنىدىغان قورال بولغان بولسىمۇ، بۇ يەردە ئۇ دوستلارنىڭ ئازارىغا ئىشلىتىلىدۇ. پازىل ۋە ھەقىقى كامىل كىشىلەر بۇ مەنىگە ئىشارەت قىلىپ مۇنداق دىگەن ئىكەن:

بەد ئىسلگە ئىلىم - پەن بىلدۈرمە ھىچ،
كىم قاراقچى ئىلكىگە بەرمە قىلىچ.

مەيلى مەس زەڭگىگە تىغ بەرگىن، لېكىن،
ئەسكى ئادەمگە ئىلىم ئۆگەتمىگىن.

ئۇلارنىڭ بۇنداق تەبىر بېرىشتىكى غەرىزى ئۇزلىرىنىڭ قەۋمىگە سىزدىن ئوتكەن ۋەقەلەرنىڭ ئىنتىقامىنى ئېلىشتىن ئىبارەت. ئۇلار ئالدى بىلەن سىزنىڭ مۇبارەك زاتىڭىزنىڭ ئورنىنى باسىدىغان پەرزەنتلىرىڭىزنى كوز ئالدىڭىزدىن يوتتۇرۇپ تاشلاپ، ئىككىنچى قېتىمدا دولەتنىڭ ئاۋاتلىغى ۋە خەزىنىنىڭ مەمۇرلىغىنى بارلىقىغا كەلتۈرىدىغان شەپقەتلىك بۇزرۇك كىشىلەرنى زايا قىلىپ، ئۇچىنچى قېتىمدا جاھاندارچىلىق ئەسۋاپلىرى بولغان پىلىلار، توگمەر ۋە ئاتىنى نابۇت قىلىشنى ئويلاپتۇ. تاكى سىز ئىگە-چاقسىز ۋە تەنها قالغان چېغىڭىزدىلا سەلتەنىتىڭىزنىڭ نىزامىغا نۇقسان يېتىدۇ-دە، ئۇلار سىزنى يالغۇز تېپىپ، ئاستا-ئاستا سىزنىڭ قەسىتىڭىزگە چۇشىدۇ. شۇندىلا ئۇلار نەچچە يىلدىن بېرى كوڭلىدە قىلغان تەسەۋۋۇرلىرىنى ئاشكارا ئەمەلگە ئاشۇرالايدۇ. ھازىرغىچە ئۇلارنىڭ سىزگە زەرەر يەتكۈزەلمەسلىگى ئۇلارنىڭ ئاجىزلىغىدىن بولغان. بۇگۈنكى كۈنلۈكتە سىز ئاشۇ چۇش تۇپەيلىدىن ئىختىيارىڭىزنى ئۇلارغا بېرىپ قويۇپسىز. ئۇلار پۈرسەتنى غەنىمەت بىلىپ، قۇدرىتىڭىزنى يەتكىنچە پادىشالىققا ۋە مەملىكەتكە غەۋغا سېلىپ، پىتنە ئىشىگىنى ئېچىشقا باشلاپتۇ. سىز ئەمدى ھۇشىڭىزنى بىلەن تۇرۇڭ، ئۇلارنىڭ ھىلە-مىكىرىگە ئالدىنىپ قالماڭ.

زامان دۇشمەنلىرىدىن بولما غاپىل،
ئۇلارنىڭ ھەربىرى مىكىرگە كامىل.
كورۇنمەككە قىلۇر ئۇ ئاشنالىق،
لېكىن كوڭلىدە باردۇر بۇزاپالىق.

شۇ تۇرقىدا، ئەگەر بەرەھمەنلەرنىڭ سوزى سىزگە ساۋاپ

ۋە ماقۇل كورۇنسىمۇ، ئۇلارنىڭ سوزىگە ئەمەل قىلماڭ. ئەگەر ئاڭ-لاي دىسىڭىز مەن قۇلىڭىزنىڭ كۆڭلىگىمۇ بىر مەسلىھەت كېلە-ۋاتىدۇ.

ــ سوزۇڭنىڭ ھەقلىگىگە مەندە شۇبھە يوق. كۆڭلۈڭگە كەل-گەننى ئېيتقىن، ــ دەپتۇ پادىشا.

ــ كاردۇن ھەكىمنىڭ تەبىئىتى سىر-ئەسرار نەپەسلىرىنىڭ خەزىنىسى، ــ دەپتۇ ئىران دۇخت، ــ ئۇنىڭ زېھنى نۇرلۇق جاۋا-ھىرلارنىڭ كانى. بۇگۈنكى كۈنلۈكتە ئۇ بىر غارنىڭ بۇلۇڭسىز ئوزىگە ماكان قىلغان. گەرچە ئۇنىڭ ئەسلى نەسىبىدە بەرەھىمەد-لەرگە يېقىنچىلىغى بولسىمۇ، ئەمما ئۇ راستچىللىقتا ۋە دىيانەتتە ئۇلاردىن ئەلا ئورۇندا تۇرىدۇ. ئەگەر خالىسىڭىز ئۇنىڭدىن چۈش-لىرىڭىزنىڭ تەبىرىنى سورىڭ. ئۇ ئەلۋەتتە راستى بىلەن تەبىر بېرىدۇ. ئەگەر ئۇنىڭ سوزى، بەرەھىمەنلەرنىڭ ئېيتقىنى بىلەن بىر كەلسە شۇبھە كوتىرىلىدۇ-دە، ئويلاپ ئولتۇرمايلا ئۇنىڭ ئېيتقە-نىغا ئەمەل قىلماق كېرەك. ئەگەر ئۇلارنىڭ ئېيتقىنىدىن باشقە-چىرەك تەبىر ئېيتسا، روشەن ئەقلىڭىز ئۇ ئىككى سوزنىڭ بىرىنى تاللىۋالار ۋە توغرىنى خاتادىن ئايرىۋالار.

بۇ سوز پادىشاغا ماقۇل كېلىپتۇ ۋە دەرھال ئاتلىنىپ كاردۇن ھەكىمنىڭ قېشىغا بېرىپتۇ. ئۇ ھەكىمگە ئىززەت-ئىكرام-لىرىنى بىجا كەلتۈرۈپتۇ، ھەكىمۇ پادىشاغا تازىم بىلەن ھورمەت كورسىتىپ شۇنداق دەپتۇ:

كۆلىمىز بولدى بەھىشت ئاڭا ھور رىزۋان كېلىپ،
بولدى روشەن كوزىمىز يۈسۈپى كەنئان كېلىپ.

ــ بۇ ياقتا كەلمەكلىرىگە نىمە سەۋەپ بولدىكىن؟ ئەگەر پەرمان ئەۋەتكەن بولسىلا مەن خىزمەتكارلىرى دەرگاھلىرىغا ھازىر بولغان بولاتتىم.

بەددىلىك، خىزمەت ۋە ياكى ساڭا قۇللۇق ئەيلىمەك،
بارچىسىنى ماڭا قويغىن، چۈنكى سەن سۇلتان ماڭا.

مۇبارەك پىشانىلىرىدە غەم-ئەندىشە نىشانىسى تۇرسىدۇ. ئەھۋال قانداق ئىدىكىن؟ بايان قىلغان بولسىلا!

پادىشا كورگەن چۈشلىرىنى ۋە ئۇلارغا بەرەمەنلەرنىڭ بەرگەن تەبىرلىرىنى ھەم چارە ئۇچۇن بۇيرۇغان ئىشلىرىنى تەپسىلى بايان قىلىپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان كاردۇن ھەيرانلىق بېشىنى چايقاپ تەئەججۇپ قولىنى چىشلەپتۇ.

— ھەي پادىشا! — دەپتۇ كاردۇن، — سىلە بۇ ئىشتا خاتا قىلىپتىلا. چۈنكى بۇنداق سىرنى ئۇنداق تائىپەگە ئېيتىش ھىكمەتتىن ئەمەس. ھەممە قۇلاق ئەسرار ئاڭلاشقا مەھرەم بولالمايدۇ ئەمەسمۇ؟ يەنە شۇمۇ مەخپى قالمىسۇنكى، ئۇ تەبىرچىلەر بۇ ۋەقەگە تەبىر ئېيتىشقا سالاھىيتى يوق. چۈنكى ئۇلاردا يا سۇزۇك ئەقىل ياكى تۇزۇك دىيانەت يوق. مېنىڭ بىلىشىمچە، بۇ چۈشلىرىدىن سىلىگە شاتلىق كېلىدۇ، دەممۇ-دەم ئىشلىرى مەقسەتلىرىگە مۇۋاپىق كېلىپ، سائەتمۇ-سائەت دولەتلىرى ئۇلغايىۋىدۇر.

پەلەك بولۇپ ئىتائەتمەن، دەۋرانمۇ قۇل بولغاي ساڭا،
دۇنيا گوي بولسا پۈتكۈل ئەل، زامان باققاي مۇرادىڭغا.

ئەمدى مەن سىلىنىڭ ئۇ چۈشلىرىگە باشتىن-ئاخىر ياخشى تەبىرلەرنى بېرەي ۋە ئۇ ئالدامچىلارنىڭ مىكرى ئوقىنى ھىكمەت قالقىنى بىلەن رەت قىلاي، ئۇ چۈشلىرىنىڭ تەبىرى مۇنداق: ھىلىقى قۇيرۇقسىز بىلەن ئوره تۇرغان ئىككى قىزىل بېلىق، ئىككى پىل ۋە بىر دانە ياقۇت بولۇپ، ئۇلارنى سەرانديپ پادىشاسىنىڭ ئەلچىسى ئېلىپ كېلىدۇ. ئۇ ياقۇت شۇنداق چوڭكى، ئۇنىڭ ۋەزنى توت يۈز رىتىلە چىقىدۇ. ئۇنىڭ ئۇستىگە شۇنداق خۇشرەڭكى،

ئانارنىڭ كۆكلى ئۇنىڭ قىزىللىغىدىن رەشك ئېتىپ ھىساپسىز قانغا تولغۇدەك، ئوتنىڭ شولىسى ئۇنىڭ قىزىللىغىدىن كۈنلۈگى كېلىپ تاش ئارىسىغا يوشۇرۇنغۇدەك گۈزەل. ھىلىقى ئىككى ئو-دەك بىلەن بىر غاز — ئىككى ئات ۋە بىر خېچىر بولۇپ، ئۇنى دېھقان پادىشاسى ئەۋەتىدۇ. ئۇ ئىككى ئات شۇنداق ياراملىق چاپقۇر ئاتلارکى، خۇددى ھاۋا گۈلدۈرلىگەندەك كىشنەيدۇ، چاق-ماقتەك تېز چاپىدۇ. ئوزى ھۇشيار ۋە قۇلىغى ئوتكۇر.

پۇتلىرى گويا ئىرۇر زىبا كوچەت،
قۇلىغى تۇرغاي ھاۋادا نەيزىدەك.
تۇتسا قامچا، لازىم ئېتىلمەس پەقەت،
مىنسە ئۇ يۇرگەي كۆڭلىنىڭ رايىدەك.

خېچىر شۇنداق شوخ ۋە ئوت مىجەزلىككى، ئوي-دوڭ، چوڭقۇردىن خۇددى چاقماقتەك تېز چېپىپ ئوتۇپ، تۇۋاقلىرىنىڭ زەربى بىلەن تاشتىن ئوت چىقىرىۋېتىدۇ.

كۆمۈش ئىگەر، زەر يۈگەن سەلىنغان ئۇ چاپقۇرغا،
چەرخ بېغدۇر ئوتلىغى، كۈن بۇلىغى سۇلىغى.

ھىلىقى پۇتلىرىغا چىرماشقان ئىلان بولسا بىر ئوتكۇر ۋە ئوتلۇق شەمشەر بولۇپ، جەڭ كۈنىدە ئۇنى شۇنداق ئۇزىتىدىغان بولسىلا، پەلەك دەريا سىدىن قان ئاققۇزىدۇ. ئاسمانىنىڭ ئالماس رەڭلىك سەھىپىسىگە ھېقىق ۋە مارجان پارچىلىرىنى چاچىدۇ.

يېڭىش - زەپەر تاپارسىز شۇ تىغ بىلەن،
ياق، شۇ قىلىچ ئوزى زەپەر تاپقۇچى.

چۈشلىرىدە كورگەن ھىلىقى پۇتۇن بەدەنلىرىنى قاپلىغان قان بولسا، بىر قىزىل تون بولۇپ، ئۇنىڭغا جاۋاھىرلاردىن تۇگمىلەر قادالغان، ئۇنى ھىلىقى شەمشەر بىلەن بىللە ھەزنە پادىشاسىنىڭ ئەلچىسى ئېلىپ كېلىدۇ.

چۈشلىرىدە مىنگەن ھىلىقى ئاق خېچىر بولسا، بىر ئاق پىل بولۇپ، لەشكەر سىپىدە زەبەرجەت خارتۇمنى باھادىرلارنىڭ قېنى بىلەن خۇددى قىزىل ياقۇتتەك بويايدۇ. خۇددى تومۇر تاغدىن چىققان مىخقا ئوخشاش ئەجدىھا سۈپەتلىك چىشلىرى بىلەن بىر-دەمدە ئالەمنى نابۇت قىلىۋېتىدۇ. ئۇ پىل ئەمەس گويا كى بىر توت تۇۋرۇك بىلەن ماڭىدىغان تاغ. ئۇنى ھىجارەگەر سۇلتانى ئەۋەتىدۇ. ھىلىقى باشلىرىدا كويگەن ئوت سىلگە سەيلان شاھ تەرىپىدىن ئەۋەتىلىدىغان بىر تاج بولۇپ، ئۇ تاجنىڭ يۇقۇرقى قىسمىدىكى كۈنگەرىسى ئاسمان قەسرىنىڭ باش يېپى بىلەن باغلاۋەر تۇرىدۇ، ئۇنىڭغا كوز قويۇلغان گوھەرلەرنىڭ نۇرى ئۇنىڭ كېيگەن كىشىنىڭ بېشىدىكى ھەر بىر تال مويىنى ئۇنچىلەردىن ياسالغان رىشتىگە ئايلاندۇرۇۋېتىدۇ.

بېزەلگەن تاج ئىرۇر ئۇ باشتىن - ئاياق تۇرۇ،
ئۇنىڭ نۇرى يەردىن تا ئايغا ئۇلىنۇر.

ھىلىقى باشلىرىنى چوقۇغان قۇشنىڭ ئەھۋالى ئازراق بىر ئىچ پۇشۇغىنىڭ يۇز بېرىشىنى كورسىتىدۇ. بىرنەچچە كۈن سىلە بىلەن مېھرىۋان يارلىرىنىڭ ئارىسىغا دىل غۇبارى پەيدا بولىدىكەن، ئەمما يەنە تېز ئارىدا ياخشىلىنىپ قالىدىكەنسىلەر. كورگەن چۈشلىرىنىڭ راست تەبىرى يۇقۇرىدا مەن ئېيتقاندەك. يەنە ئۇ چۈشىنى بولۇپ كورگەنلىرى بولسا، ئۇ ئەلچىلەرنىڭ يۇقۇرىدا مەزكۇر بولغان توھپىلەرنى يەتتە نوۋەتتە ئەپكېلىپ تامام قىلىدىغانلىغىنىڭ دەلىلى. سىلە ئۇ ھەدىيىلەرنى تاپشۇرۇۋالغاندىن كېيىن، شاد-

لمقلىرنى ئىزھار قىلىدىلا. دولەتلىرى ۋە ئومۇرلىرى داۋاملىق بەرقارار تۇرىدۇ. ئەمما مۇنداق كېيىن ھەر قانداق ياماق، نائەھ-لىنى سىرلىرىغا مەھرەم قىلماسلىقلىرى ۋە سىناڭغان ئەقىللىق، كىشىنى تاپمىسلا ھېچ كىشىگە سىر ئاغزىنى ئاچماسلىقلىرى كېرەك.

يۈز قېتىم سىنىماي كىشىنى، زىنھار،
قىلماسلىق كېرەكتۇر ساھىبى ئەسرار.

بۇنداق كېيىن قەلبى ئەگرى كىشىلەرنىڭ سوھبىتىدىن مۇتلەق پەرھىز قىلىشنى ئۆزلىرىگە پەرز قىلغايلا.

سۇنى كورگىنىكى نالەلەر ئەيلەر،
ئاقار يېرى گەر بولسا نالايىق.

پادىشا ئۇ بۇزرۇكۋار پىردىن بۇنداق ياخشى تەبرلەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن كوڭلى شات ۋە غەم كىشەنلىرىدىن ئازات بولۇپ، دەرھال شۇكرانە ئۇچۈن سەجدە بىجا كەلتۈرۈپتۇ ۋە ھەكىمگە ئۆزرە بىلەن مىننەتدارلىق تىلىنى ئېچىپ شۇنداق دەپتۇ:

ــ ھەقتائالا ئىنايەت قىلىپ، مېنى ھىكمەتلەرنىڭ كانى بولغان سىزنىڭ شەرەپلىك زاتىڭىزنىڭ قېشىغا كەلتۈرۈپتۇ. نەتىجىدە، مانا سىزنىڭ نەپىسىڭىزنىڭ بەركىتىدىن مېھنىتىم راھەتكە ئايلاندى.

شۈكرىكىم ساقايدى كوڭلۈم دەردۇ ئەلەم رەنجىدىن،
ئەيسا نەپەس شۇ ھەكىمنىڭ دېمىدىن يەتكەچ شىپا.

شۇنىڭ بىلەن، پادىشا كوڭلى شادىمان بولغان ھالدا ئورـ دىسىغا قايتىپتۇ. ئەتىسىدىن تارتىپ يەتتە كۈنگىچە پەيدىن ـ پەي

ئاشۇ هەكسم بىشارەت بەرگەن پادىشالاردىن ئەلچىلەر كېلىپ، هەكسم ئېيتقان توهمىلەرنى هەچبىرىنى كەم قىلماي پادىشانىڭ نەزىرىگە يەتكۈزۈشۈپتۇ.

بىر كۈنى پادىشا ئىران دۇختنى، پەرزەنتلىرىنى ۋە پىيلار بىلەن كامالنى بىر خىلۋەت جايغا چاقىرىپ شۇنداق دەپتۇ:

— چۈشۈمنى ئۇ دۇشمەنلەرگە ئېيتىپ ئاجايىپ بىر چوڭ خاتا قىلغان ئىكەنمەن. ئەگەر تەڭرىنىڭ مەرهىمتى ۋە ئىسران دۇختنىڭ نەسىهتى بولمىغان بولسا ئۇ مەلئۇنلارنىڭ هىلە - مىكـ رى هەممىسزنى هالاك قىلىدىكەن. هەر قانداق كىشىگە ئالىلا بەرگەن سائادەت مەدەتكارلىق قىلسا، شەپقەتلىك كىشىلەرنىڭ ۋەـ زىلىرىنى قوبۇل قىلىپ، تەپەككۇر قىلىپ، خىيال سۈرۈپ بېقىپ، ئىشنىڭ ئاقىۋىتىنى كوزلەپ، ئېهتىيات شەرتلىرىنى بىجا كەلتۈرىدىـ غان گەپ ئىكەن. ئەگەر ئىش تەدبىرسىزلىك بىلەن قىلىنغان بولـ سا ئاخىرى ۋەيىرانلىق بولغان بولاتتى. ئەمدى، ماڭا كەلىگەن ئاشۇ توهمىلەردىن هەر قايسىلار ئوزەڭلار خالىغانىنى ئېلىڭلار. ئەـ گەر ئۇلار كەلمىگەن بولسا، چېنىڭلارغا خەتەر يېتىش ئېهتىمالى بولۇپ قالغان ئىدى.

— ئەي پادىشاهىم، — دەپتۇ پىيلار، — بىز قۇللىرى هاـ دىسات ئوقى يەتكەندە سىلىنىڭ ئەزىز جانلىرىغا سىپەر بولۇشىمىز كېرەك. مەن بۇ بېشىمنى پەقەت سىلىنىڭ چوگەنلىرىگە توپ بو۔ لۇپ بېرىش ئۈچۈنلا ساقلايمەن. بۇگۈن ئەمدى ئۇ تەۋەرۇكلەر بىلەن بىزنىڭ بېشىمزنى كوككە يەتكۈزىدىغان بولدىلا. ئۇنداقتا بۇ زاـ مانىمىزنىڭ مەلىكىسىنى بىزدىن بۇرۇنراق خوشال قىلـ غايلا. چۈنكى بۇ ئىشنىڭ ئالدىنى ئېلىشقا كوپىرەك شۇ سەۋەپ بولدى. هەدىيىلەرنىڭ ئەڭ ياخشىلىرى بېزەكلىك تاج ۋە چىرايـ لىق تون ئىكەن، مەلىكە ئۇلاردىن قايىسىنى خالىسا شۇنى بەرگەيلا.

پادىشا ئۇنىڭ سوزىنى قوبۇل قىلىپ، خىلۋەتخانىسىدىن

چىقىپ ھەرەم ساراىيغا كىرىپتۇ. ھەرەمدە پادىشانىڭ بەزم ئەپرۇز ئىسملىك بىر كېنىزىگى بار ئىكەن. ئۇ شۇنداق ساھىپجامال ئىكەنكى، قۇياش ئۇنىڭ چىرايىدىن شەرم-ھايا قىلىپ، مەغرىپ پەردىسىگە يوشۇرۇنىدىكەن؛ گۈل ۋاراقلىرى ئۇنىڭ يۈزىدىن خىجالەت بولۇپ، زۇمرەت نىقابى ئىچىگە پىنھان بولىدىكەن.

ئاغزى زەررە، يۈزى كۈن، قاشى ھىلال،
ھوسنى ئىدى خۇددى گۈلزارى جامال.
كۆلكىسى قەنت ئىدى ھەم سوزى شىكەر،
قامىتى سىكەر قومۇشتىن ھوتمۇھەر،
نازى بىرلە خۇشخۇيلۇغى شۇنچە ئۇز،
قويماتتى ئۇ كوڭۈل ياراشقا توز.

ئۇنىڭغىمۇ پادىشانىڭ ناھايىتى كوپ مەيلى بار ئىكەن. ئەگەر ئىران دۇخت ھوسنى-لاتاپەتتە جاھانغا پىتنە سالغان دىيىلسە، بۇ كېنىزەكمۇ ياخشىلىق ۋە خۇش پېئىللىقتا زامانغا توپىلاڭ سالغان ئىكەن. شۇڭا پادىشا بىر كېچە ئىران دۇختنىڭ يېنىدا قونىسا، يانا بىر كېچىسى بەزم ئەپرۇزنىڭ قېشىدا قونىدىكەن. ھىلەقى ھەدىيىلەرنى بېرىدىغان ۋاقتىدا پادىشا:

— تاج بىلەن تونىدىن بىرىنى ئىران دۇخت، بىرىنى بەزم ئەپرۇز ئالسۇن، — دەپتۇ.

ئىران دۇخت پادىشادىن بۇ ئىجازەتنى ئالغاندىن كېيىن: "ۋەزىر قايىسىغا ئىشارەت قىلسا شۇنى ئالاي" دىگەن نىيەتتە ۋەزىرگە قارايتۇ. پىيلار كوز ئۇچى بىلەن تون تەرەپكە ئىما قىپتۇ. ئىران دۇخت تونىنى ئالماقچى بولۇپ، پادىشاغا قارايتۇ ۋە ۋەزىرنىڭ ئىشارەت قىلغىنىغا پادىشانىڭ كوزى چۈشۈپ قالغانلىغىنى پەملەپ، پادىشانى "بەدگۇمان بولۇپ قالمىسۇن" دەپ ئويلاپ دەرھال توندىن ۋاز كېچىپ ياندۇرۇپ تاجنى ئايتۇ. پىيلارمۇ

تون تەرەپكە كوزىنى ئالغاي قىلىپ قاراپ تولتۇرۇپتۇ. ئۇنىڭمۇ غەرىزى: "ئىران دۇختقا قىلغان ئىشارەتنى پادىشا كورمىسۇن" دىگەن ئىكەن. شۇنىڭدىن ئېتىۋارەن پىيلار قىرىق يىل ھىيلار-نىڭ مۇلازىمىتىنى تۇتقان بولسىمۇ ھەر قېتىم ئۇنىڭ خىزمىتىگە كەلسە، پادىشا ئاشۇ ۋاقىتتىكى ئىشتىن گۇمان قىلىپ قالمىغدى دەپ، ئالغاي قاراپ تولتۇرىدىكەن. ئەگەر مەلىكە بىلەن ۋەزىر شۇ قېتىمدا ئاقىللىق ۋە زىرەكلىك ئىشلەتمىگەن بولسا ئىككىلىسى-نىڭ جېنى بەربات بولۇپ كەتكەن بولاتتىكەن. ئىران دۇخت تا-جىنى كىيىپ بېشى ئۇستۇن بولۇپتۇ. بەزم ئەپىرۇز قىزىل تون بىلەن يۇزىنى گۈلرەڭ قىلىپتۇ. شۇنداق قىلىپ، ئۇلار ئىككىلىسى ئوز كوڭلى خالىغانىنى ئاپتۇ.

بىر ئاخشىمى ئىران دۇختنىڭ نوۋىتى ئىكەن، پادىشا ئۇنىڭ ھوجرىسىغا كىرىپتۇ. دىلىنى ئوزىگە باغلىغۇچى زۇلپىنى چۇۋۇپ:

چېچىمدىن چېچىپ ئىپارنىڭ بۇيىنى،
تاھىغۇزۇپ يۇزىمدىن ھايات سۇيىنى،

ئولتۇرغان ئىران دۇخت بېزەكلىك تاجىنى بېشىغا قويۇپ، ئالتۇن تاۋاقتا ئاش ئەكېلىپ پادىشانىڭ ئالدىدا قويۇپتۇ. پادىشا ئۇ تاۋاقتىن بىرەر لوقما يەپ تۇرۇشىغا، بەزم ئەپىرۇز قىزىل تونىنى كىيىپ، ھوسىنىنى گۈلدەك ئېچىلدۇرۇپ، چىرايىنى ئىككى ھەپتىلىك ئايدەك نامايەن قىلىپ كىرىپ كەپتۇ.

قىزىل رەڭلىك لىباسنى كىيىدى دىلبەر،
دىگىنىكى لالىدىن تون كىيىدى ئەر ئەر①،
كوزلىرى گەر كامان ئاتسا كوڭۈلگە،
ئىككى قاشى ئوق ئاتاتتى جىگەرگە.

① ئارچا دەرىخى.

پادىشا ئۇنى ئەنە شۇنداق كېلىشكەن هوسن - چىراي بىلەن كورۇپ ئىختىيارىنىڭ تىزگىنىنى قويۇپ بېرىپتۇ - دە، تەھسىن تىلى بىلەن ئۇنىڭغا:

ئەي يۈزۈڭ خۇددى قىزىل گۈل، قەددىڭ گويا سەرۋى بەس،
سەرۋى بىرلە گۈل تاپالماس كوزلىرىڭ كەبى نەرگەس.

— بۇ كېلىشىڭ بىلەن شاتلىق ئىشىگىنى كوكلۈمگە ئېچىپ، سەۋرىم خامىنى يەلگە سورۇدۇڭ، سېنىڭ كەلگەنلىگىگە بەختىمۇ "مەرھابا" دەۋاتىدۇ، — دەپتۇ، شۇئان ئىران دۇختقا قاراپ يەنە: — سەن كىيگەن بۇ تاج ئەسلىدە بەزم ئەپرۇزغا لايىق ئىكەن، ئۇنى ئوز دەرىجەڭگە قارىماي ئاپسەن، — دەپتۇ.

ئىران دۇخت بۇ سوزنى ئاڭلاپ، رەشك ئوتى ئۇنىڭ كوڭلىگە تۇتۇشۇپتۇ ۋە تاقىتىڭ خامىغا ئوت تۇتۇشۇپ، دىمىغىدىن تۇتۇن چىقىپتۇ. ئۇ خۇددىنى بىلمەي قولىدىكى ئاشنى پادىشانىڭ بېشىغا توكۇۋېتىپتۇ. پادىشانىڭ يۈزى ۋە ساقالىلىرى بۇلغىنىپ كېتىپتۇ. پادىشا كورگەن يەتتىنچى چۈشىنىڭ ھەكىمىنىڭ تەبىر بېرىشىچە "ئازراق ئىچىڭ پۇشىدۇ" دىگىنى ئەنە شۇ بولۇپتۇ. بۇ ھالنى كورۇپ پادىشانىڭ غەزىۋى ئورلەپ سەۋرى - تاقىتى قالماپتۇ. ئۇ دەرھال پىيلارنى چاقىرىپ:

— بۇ بىشەدەپ نادانىنى ئەپچىقسىپ ئولتۇرۇۋۈەت. بۇ بىر پەندى - نەسىھەت بولۇپ خوتۇنلار بۇنداق ئىشنى ئىككىنچى قىلمايدىغان بولسۇن، — دەپ بۇيرۇپتۇ.

پىيلار مەلىكىنى ئېلىپ چىقىپ كېيىن ئەندىشە قىلىپ تۇرۇپ قاپتۇ: "بۇ ئىشتا ئالدىرىشىم ياخشى ئەمەس. چۈنكى بۇ خوتۇننىڭ دانىشمەنلىك ۋە ئەقىل - پاراسەتتە تەڭدىشى يوق. بىز بىرنەچچە كىشى بۇنىڭ تەدبىرىنىڭ بەركىتى بىلەن بالادىن

نىجات تاپتۇق. پادىشانىڭ يات ئاردىدا بۇ ھوكمىدىن پۇشايمان قىلىپ، ئوز بۇيرۇغىدىن تېنىۋېلىشىمۇ ئېنىق گەپ، شۇڭا ئۇنىڭ بۇ ئەمرىنى ئىجرا قىلىشنى تەخىر قىلىپ، ئوبدان ئويلاپ بىر تەرەپ قىلىشتىن ياخشى ئىش يوق.

تەپەككۇر بىرلە ئىش قىلغايسەن ئۇدا،
كېيىنكى مەنپەئەت كەلمەس ئالدىدا.

ئەمدى مەن بىرنەچچە كۇن توختىۋالاي. ئەگەر پادىشا نادامەت-كە قالسا ئەينى مۇددىئاڭ ئوزى شۇ. ئەگەر ئوز پەرمانىدا مەھكەم تۇرسا ئۇنى ھەرقاچان ئولتۇرسە بولىۋېرىدۇ. بۇ تەخىر قىلىشتا ماڭا ئۇچ مەنپەئەت بار. بىرى، كىمدە-كىم بولمىسۇن بىر كىشىڭ تىرىك قېلىشىغا سەۋەپ بولسام ساۋاپ تاپىمەن. ئىككىنچىسى، ئەگەر پادىشا پۇشايمان قىلىپ قالسا ئۇنىڭ رازىلىغىنى ئالغان بولىمەن. ئۇچىنچىدىن، شۇنداق ئەقىللىق مەلىكىنى سالامەت ساقلىيالسام پۇتۇن مەملىكەت ئەھلىنىڭ ھەممىسىنى مىننەتدار قىلىمەن. چۇنكى ئۇنىڭ دانا تەدبىرلىرىنىڭ مەنپەئەتى ۋە ياخشى ئەخلاقىنىڭ ئىھسانى ھەممە خالايىققا يېتىدۇ" — دەپ ئويلاپتۇ ۋەزىر.

شۇنىڭ بىلەن، ئۇ مەلىكىنى ئوزىگە مەھرەم بولغان خىزمەتكارلىرى بىلەن بىللە ئوز ئويىگە ئېلىپ بېرىپ، ھويلىسىدىكى بىر مەخپى ئويگە ئورۇنلاشتۇرۇپ قويۇپتۇ ۋە خىزمەتكارلىرىغا: "بۇ زامانىمىزنىڭ مەلىكىسىنى ياخشى ئېھتىيات بىلەن ساقلاپ، ئوبدان ئىززەت-ئىكرام قىلىڭلار" دەپ تاپىلاپتۇ. ئوزى بولسا بىر قىلىچنى قانغا بوياپ پادىشانىڭ قېشىغا بېرىپ:

— ئۇ بەندەڭنى مۇشۇ شەمشەر بىلەن ئولتۇردۇم. پەرمانلىرىنى نۇقسانسىز بىجا كەلتۇردۇم، — دەپتۇ.

ۋەزىر بېرىپ كەلگۇچىلىكىنىڭ ئاردىلىغدا پادىشانىڭ كوڭلى

سەل تەسكىن تاپقان ئىكەن. ئۇ ۋەزىردىن مەلىكىنىڭ ئولگەنلىك خەۋىرىنى ئاڭلاپ ۋە قانلىق قىلىچنى كورۇپ، ئۇنى ئولتۇرگىنىگە پۇشايمان قىلىپتۇ ھەم ناھايىتى بەك ئىچى ئاغرىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئوز - ئوزىگە: "جاھانىڭ ئىشى شۇ ئىكەن - دە! ئۇ ھوسنى جامالدا بىمسال، ئەقىل ئىدرەكتە بەر كامال ئىدى. ھەي بەختۇي نەپس، سېنىڭ ئىشىڭ مۇشۇ! يۇۋاشلىق ۋ، يۇمشاقلىقنى ئۇنۇتۇرۇپ، كىچىككىنە بىر گۇنا بىلەن مەھبۇبىمنى زايا قىلدۇرۇ- ۋەتتىڭ، ۋاي دەربخ، ئۇنىڭ بۇنچىلىك بىر جۇرئىتى ئۇچۇن، ئو- لۇمگە بۇيرۇماي، يۇۋاشلىق سۇيى بىلەن غەزەپ ئوتىنى ئوچۇرگەن بولسامۇ بوپتىكەن!"

غەزەپ ئوتىنى ئوچۇرگى شولە ئۇرسا گەر،
ئەقىل - دانىشنى بىگۇمان ئورتەر.
قايسى بىر ئوتكى ئوتۇننى پۇتۇن،
چىقرار ياكى چىغارماس تۇتۇن.

دەپ نادامەت چېكىپتۇ. لېكىن كوڭلىدىكىنى سىرتقا بىلىندۇرمەپتۇ. ئاخىرى ۋەزىر ئۇنىڭ چېھرىسىدىن نادامەت ئالامىتىنى ئاشكارا كورۇپ، شۇنداق دەپتۇ:

— ئەي شاھىم، نىمە ئۇچۇن غەم يەۋاتىدىلا؟ ئاتقان ئوق- نى ياندۇرغىلى ۋە زەر - زېۋەر① سەرپ قىلىپمۇ ئولۇكنى تىرىل- دۇرگىلى بولمايدۇغۇ؟ بىھۇدە غەم جانىنى كاۋاپ، تەننى خاراپ قىلۇبتىدۇ. جاھاندا: "پادىشا ئوزى قىلغان ھوكمىدىن پۇشايمان قىلىپتۇ" دىگەننى ئاڭلىغان ئادەم بارمۇ؟ بۇ زەرەر كورۇلمەستە سەۋەب - تاقەت ۋە چىدام بىلەن بولغان بولسىلمۇ كاشكى ۋە ياكى يەمەن پادىشاسىغا ئوخشاش غەزەپنى پەس قىلىشقا قۇدرەت- لىرى يەتكەن بولسىمۇ كاشكى. ئەگەر ئاڭلىغىلىرى كەلسە مەن

① زېۋەر — بەزەك، يارىشىق.

سىلىگە ئۇنىڭ قىسسىنى ئېيتىپ بېرەي.
ــ ئۇ قانداق ھىكايە ئىكەن؟ ــ دەپ سوراپتۇ پادىشا ھەيران.
ــ يەمەن پادىشالىغدا، ــ دەپ ھىكايىسىنى باشلاپتۇ ۋەزىر پەيلار.

يەمەن پادىشاسىنىڭ ھىكايىسى

يەمەن پادىشالىغدا ئوزى قېرى، لېكىن بەختى ياش، ئەقلى روشەن، تەخى ساق بىر پادىشا بار ئىكەنكى، پۈتۈن دۇنيانى ئوراپ تۇرغان ئاسمان شۇنچە كوپ كوزى بولۇپ تۇرۇقلۇق ۋە شۇنچە ئۇزۇن ئومۇر كورگەن تۇرۇقلۇقمۇ ئۇنىڭغا ئوخشايدىغان جاھان ئاپىتىنى كورمىگەن ئىكەن. بۇ كونا روزىگارمۇ شۇنداق قېرى قۇلاق بولۇپ تۇرۇقلۇقمۇ زامان سەھىنىسىدە ئۇنىڭدەك يەنە بىر جاھاندار بارلىغىنى ئاڭلىمىغان ئىكەن.

بەزمە ۋاقتىدا قۇياشتەك گويا،
ئۇرۇش ۋاقتىدا خۇددى ئەجدىھا.
جاھاننى قىلغان ئەدلى بىرلە رام،
چەرخ ئاڭا بەندە، زامانە غۇلام.

ئۇ پادىشا شىكارغا ناھايىتى ئامراق ئىكەن. شۇڭا تولا ئومرىنى شىكار بىلەن ئوتكۇزىدىكەن. بىر كۈنى ئۇ شىكارغا چىققان ئىكەن، ئوۋ جانۋارلىرىنى ئىزلەپ ھەر تەرەپكە چېپىپ باققان بولسىمۇ ھېچبىر جانۋار نەزىرىگە يولۇقماپتۇ. شۇڭا ئۇ ئاشۇ ھەيرانلىق بىلەن كېزىپ يۇرۇپتۇ. تاسادىپەن شۇ كۈنى ناھايىتى نامرات ۋە يوقسۇللۇغىدىن كىيىكنىڭ تېرىسىنى ئوچىسىغا يېپىنىۋالغان بىركىشى، سېپتىپ ئوزۇق ئېلىپ يېيىش ئۈچۈن، تىكەن ئېلىپ

كېلىشكە جاڭگالغا چىققان ئىكەن، ئۇ كىشى ئۇ دەشت تە تىكەننى يۇدۇپ كەلگۈچە ھەرىپ قېلىپ، ئۇچىسىدىكى يۇكنى يېنىدا قويۇپ يەردە ياتقان ئىكەن. يىراقتىن پادىشانىڭ ئوغلىغا كوزى چۈشۈپ "كىيىك ياتقان ئوخشايدۇ" دەپ گۇمان قىلىپ، دەرھال ساغداقتىن كوكرەكنى بوسكۇچى ئوقنى ئېلىپ ئۇنىڭ تەرىپىگە راۋان قىلىپتۇ.

قىلدى خاتا، ئوقى خاتا قىلمىدى،
باردى بالا كەبى، ھايا قىلمىدى.
بەرىپ گويا كوكتىن چۈشكەن چاقماقتەك،
بولدى شەپەق دېگىز ئىچىگە غەرق.

پادىشا چېپىپ بېرىپ، بىر بىچارىنىڭ ئوق بىلەن جاراھەتلىنىپ ياتقانلىغىنى كورۈپ، ناھايىتى كوپ غەم قىلىپ كوزلىرىنى نەملەپتۇ ۋە مالامەت تىرنىغى بىلەن نادامەت يۇزىنى تاتىلاپتۇ. ئۇندىن كېيىن ئۇ تىكەنچىگە ناھايىتى كوپ ئوزرە ئېيتىپ، داۋالىنىش خەجىي قىلىشى ئۈچۈن مىڭ دىنار پۇل بەرىپ، خىجىل بولغان ۋە ئۇيالغان ھالدا شەھەرگە قايتىپ كېتىپتۇ. يول ئۇستىدە، ئوزىنىڭ تەقۋالىغى ۋە تائەت - ئىبادىتى بىلەن مەشھۇر بولۇپ، ئوزىنىڭ تەۋپىق ۋە كارامىتى بىلەن تونۇلغان بىر زاھىتنىڭ ئىبادەتخانىسىغا چۈشۈپ، زاھىتتىن بۇ دۇنيانىڭ سائادىتى ۋە ئاخىرەتنىڭ نىجاتىغا سەۋەپ بولغۇدەك بىر نەسىھەت بېرىشنى تىلەپتۇ.

— ئەي پادىشا، بۇ دۇنيا ۋە ئاخىرەتنىڭ دولەت - سائادىتىگە سەۋەپ بولىدىغان سۈپەت ئاچچىقنى يۇتماق ۋە سەۋرە قىلماقتۇر،

غەزىۋىگە كىم گەر بېسىق بەرمەس،
ئىنسان رەسمىدە ئۇ ئادەم ئەمەس.

ئاچچىغىنىڭ ئاساۋ ئېتى بولسا شاش،
تىزگىنىنى تارت، ئۇنى قىلغىن يۇڭاش.—

دەپتۇ زاھىت خۇددى كەشپى كارامەت قىلغاندەكلا.

— سەۋرە قىلىش ۋە ئېغىرلىق قىلىشنىڭ ياخشى سۈپەت ئىكەنلىگىنى بىلدىم، — دەپتۇ پادىشا، — ئەمما غەزىۋىم كەلگەن چاغدا ئەقىلىمنىڭ يوزى يېپىلىپ قېلىش ئېھتىمالى بار. شۇنداق چاغدا يۇڭاشلىقىنى غەزەپنىڭ ئۈستىدە غالىپ قىلالماسمەنمىكىن؟

— ئۇنداق بولسا مەن ساڭا ئۈچ پۇتۇك پۇتۇپ بېرەي، — دەپتۇ زاھىت، — ئۇلارنى بىر ئىشەنچلىك خاس كىشىگە بەرگىن. ئۇ كىشى ئۇنى ساقلىسۇن. قاچانكى سېنىڭ بىر ئىشقا غەزىۋىڭ كەلسە، ئۇلاردىن بىرىنى كوز ئالدىڭغا كەلتۈرسۇن. ئەگەر ئۇنى كورۇپ ئاچچىغىڭ بېسىلمىسا، يەنە بىرىنى كورسەتسۇن. ئەگەر ئۇنىڭ بىلەنمۇ ئىنساپقا كەلمىسەڭ ئۈچىنچى پۇتۇكنى كوزۈڭنىڭ ئۈدۈلىدا تۇتسۇن. مۇشۇ ۋاستە بىلەن ئاچچىق ۋە غەزىۋىڭ شەپىقەتكە ۋە مۇلايىملىققا ئالمىشىپ، غەزىۋىڭنىڭ قارائۇغۇلۇغى كېتىپ، يۇڭاشلىغىڭنىڭ روشەنلىگى كەلسە ئەجەپ ئەمەس. چۈنكى دىۋە كەتسە پەرىشتە كېلىدۇ ئەمەسمۇ؟

بۇ سوزدىن پادىشانىڭ كوڭلى بەك خۇش بولۇپتۇ. شۇ ئەسنادا زاھىتمۇ ئۈچ پارچە پۇتۇكنى يېزىپ بېرىپتۇ. پادىشا ئۇلارنى مۇلازىملىرىدىن بىرىگە بېرىپتۇ. بىرىنچى پۇتۇكنىڭ مەزمۇنى: "قۇدرىتىڭنىڭ بارىدا ئىختىيارىڭنىڭ تىزگىنىنى نەپسى ھاۋانىڭ ئىلكىگە بەرمە، چۈنكى ئۇ سېنى ئەبىدى ھالاكەتكە تاشلايدۇ" دىگەن ئىكەن. ئىككىنچى پۇتۇك: "ئاچچىق ۋاقتىدا ئالدىڭدا ئاجىز بولۇپ تۇرغانلارغا رەھىم قىلغىن، شۇنداق قىلساڭ ئاخىر بىر كۈنى ساڭا ھۇ رەھىم قىلىنىدۇ" دىگەن مەزمۇندا ئىكەن. ئۈچىنچى پۇتۇك: "ھوكۇم يۈرگۈزۈشتە شەرىئەتنىڭ سىرتىغا چىقماڭ ۋە ھەرقاچان ئىنسانىي تاشلىما" دىگەن مەزمۇندا ئىكەن.

لەچچە كۈن ياشساڭ جاھاندا، زىنھار،
يۈڭاشلىق قىلغىنكى بولما دىل ئازار.
كىشىنى يىغلىتىپ بولمىغىن خەندان،
سېنىڭمۇ كوزلىرىڭ بولغۇسى گىريان.
قەسرىڭگە كوڭلۈڭنى مەغرۇر ئىتەرسەن،
نە پايدا، ئاخىرى تاشلاپ كېتەرسەن.

پادىشا زاھىت بىلەن خوشلىشىپ، ئوز ئوردىسىغا قايتىپ كېـ
لىپتۇ. شۇنىدىن تارتىپ ئۇ ھەر قېتىم بىر كىشىگە غەزىـۋى كېلـ
دىغان بولسا، مۇلازىملار ئاشۇ پۇتۇكنى ئۇنىڭغا كورسىتىدىكەن، ئۇ
ئاچچىغىدىن يانىدىكەن. شۇ سەۋەپتىن يەنى ئاشۇ پۇتۇكلەر بول
غانلىغى سەۋىۋىدىن ئۇ پادىشانى كىشىلەر "پادىشايى زىلرىقاع" ①
دەپ ئاتىشىدىغان بولۇپتۇ.

ئۇ پادىشانىڭ ناھايىتى چىرايلىق، خۇيى يېقىملىق، سەرۋى
قەدلىك، ياقۇت لەۋلىك، كۈمۈش تەنلىك، تۇتى تىللىـق ۋە كەكـ
لىكتەك چىرايلىق ماڭىدىغان بىر كېنىزىگى بار ئىكەن.

جاننى ئالغان دىلىرەبا ـ مەھۇەش ئىدى،
خۇش چىرايلىق مۇشكىبۇي دىلكەش ئىدى.

چىن دىلبەرلىرى ئۇنىڭ زۇلپىنىڭ بەندىگە گىرىپتار ئىكەن،
كەشمىر سەتەڭلىرى ئۇنىڭ غەمزە ئوقىـ بىلەن دىلـى جاراھەت
ئىكەن.

① زىلرىقاع ــ پۇتۇك ئىگىسى، مەكتـۇپ ئىگىسـى دىگەن مەنـىنى
بىلـدۇرىدۇ.

كىم كورۈپتۇ ئۇ مالاھەتنى، يۇزۇڭدە بولمىسا،
قايدا باردۇر ئۇ لاتاپەتكىم سوزۇڭدە بولمىسا.

ئۇنىڭ هوسنىنىڭ ئەهۋالى ئېيپەت بەزىدىگى بىلەن زىننەتلەنگەن، ئەخلاقىنىڭ جامالى پاكىزلىك زىننىتى بىلەن جابدۇلغان بولغاچقا، پادىشانىڭ كۆڭلى ئۇنىڭغا شۇ قەدەر مايىل بولغان ئىكەنكى، بىر دەملىك ئىشرەتكىمۇ ئۇنىڭسىز كىرىشمەيدىكەن. كېچە - كۈندۈز ئۇنىڭ بىلەن بولغانلىغىنى كورگەن پادىشانىڭ خوتۇنى رەشكىتىن تاقىتى تاق بولۇپ، ئىزتىرابى هەددىدىن ئېشىپ، هەسەتنىڭ يامانلىغىدىن، تولا ۋاقىتلاردا، بىر هىلە ئىشلىتىپ يا پادىشانى، ياكى ئاشۇ كېنىزەكنى ئولتۇرۇش خىيالىنى قىلىدىكەن. شۇڭا ئۇ ئاخىرى، بۇ سىرىنى پەدەزچىگە بايان قىلىپتۇ.

— بۇ ئىشنىڭ چارىسىنى مەن قىلىمەن، — دەپتۇ پەدەزچى، — مېنىڭ مەسلىھەتىم شۇكى، پادىشانى ئولتۇرۇشىمىز كېرەك. چۈنكى كېنىزەكنى ئولتۇرسەك پادىشا تەپتىش قىلىپ، ئۇنىڭ قاتىلىنى تېپىپ قىساس ئالىدۇ. ئېيتقا، پادىشا كېنىزەكنىڭ قايسى ئەزايىغا كوپرەك مەيىل قىلىدۇ؟

— مەن كوپرەك ئۇنىڭ ئىشىگىگە سۈيىدىغانلىغىنى كوردۇم ۋە

نە قىلاي جەننەتنىڭ ئالمىلىرىنى،
ماڭا بەس، بولسا بۇ ئالمىدەك ئىگىڭ.

دەپ بەيىت ئوقۇغانلىغىنى ئاڭلىدىم، — دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ پادىشانىڭ خوتۇنى.

— ئۇنداق بولسا ئىش ئاسان ئىكەن، — دەپتۇ پەدەزچى، — ماڭا بىر پارچە زەهەر بېرىڭ ۋە يەنە كىچىككىنە نىل بېرىڭ. مەن زەهەرنى نىل بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ ئېزىپ، بىر قوتىچىغا سېلىۋالاي. كېنىزەكنىڭ قېشىغا بارغاندا ئۇ زەهەر ئارىلاشقان نىلدىن ئۇنىڭ ئىگىگە بەش - ئالته خال چېكەي، پادىشا هەس كېسىلىپ ئاشۇ زەهەرگە ئاغزىنى تەكىۋزىدۇ - دە، جان بېرىدۇ. سەن غۇسسىدىن خالاس بولىسەن.

بۇ تەدبىردىن خوتۇنىنىڭ كۆڭلى شات بولۇپ پەدەزچى كەمپىرنىڭ لازىم دېگەن نەرسىلىرىنىڭ ھەممىسىنى ئۇنىڭغا بېرىپتۇ. ئۇ مەككار قېرى ئۇزى ئېيتقاندەك قىلىپ كېنىزەكنىڭ قېشىغا كەپتۇ ۋە ئۇنىڭغا پەدەز قىلغان بولۇپ، ئۇنىڭ ئىگەك سەھىپىسىگە ھىلىقى قۇتىچىدىن ئالغان نىل بىلەن بىرنەچچە خال چېكىپتۇ.

ئالمىدەك خۇشرەڭ ئىگەككە بولدى پەيدا نەچچە خال،
شۇ ئىگەكنى ھەر بالادىن ئاسرىغايسەن يا خۇدا.

پادىشانىڭ ھەرەمگە قارايدىغان بىر قۇلى بار ئىكەن. ئۇ تاسادىپى ھالدا خوتۇن بىلەن پەدەزچى ئوتتۇرىسىدا بولغان گەپ - سوزلەرنى بىر دالدىدا تۇرۇپ ئاڭلاپ قالغان ئىكەن. كېيىن يەنە پەدەزچىنىڭ كېنىزەككە خال چەككەنلىگىنىمۇ كورگەن ئىكەن. ئۇ بۇ ئەھۋالنى پادىشاغا ئېيتاي دەپ قەستلەنگەن بولسىمۇ پادىشا ھەس بولغاچقا ئېيتالماپتۇ. ئەمما ئۇ پادىشانىڭ كېنىزەكنىڭ ئىگىگە سويىمەكچى بولۇۋاتقانلىغىنى كورۇپ دەرھال بېرىپ، كېنىزەكنىڭ ئىگىگىنى ئېرتىشقا باشلاپتۇ. ئۇنى كورگەن پادىشا "قۇل كېنىزەك بىلەن ئويناشىپ ئۇنىڭ ئىگىگىنى تۇتۇۋاتىدۇ" دەپ گۇمان قىلىپ رەشك ئوتى جېنىغا تۇتۇشۇپتۇ - دە، شەمشەرنى ئېلىپ قۇلغا تەگلەپ بولغىچە قۇل قېچىپ ئىشىكە چىقىپتۇ. پادىشا قولىدا شەمشەرنى كوتەرگەن ھالدا كەينىدىن قوغلاپ چىقىپتۇ. خاس ئىشەنچلىك كىشىلىرى قولىدا پۇتۇكلەرنى تۇتقان ھالدا تۇرغان ئىكەن، ئۇلار پادىشانىڭ غەزەپلىك ھالىنى كورۇپ بىر پۇتۇكنى ئۇنىڭغا كورسىتىپتۇ. پادىشانىڭ ئاچچىقى بېسىلمىغان ئىكەن. ئىككىنچى پۇتۇكنى تۇتۇپتۇ. ئۇنىڭ بىلەنمۇ تېخى غەزەپ ئوتى پەس بولمىغان ئىكەن، ئۈچىنچى پۇتۇكنى كورسىتىپتۇ. بۇنىڭ بىلەن پادىشانىڭ غەزىۋى پەسەيىپتۇ ۋە يۇمشاق ئاۋاز بىلەن قۇلنى ئالدىغا چاقىرىپ سوراپتۇ:

— نېمە ئۈچۈن بۇنداق جۇرئەتنى قىلدىڭ؟

قۇل ۋەقەنى راستى بىلەن بايان قىلىغان ئىكەن، پادىشا خوتۇنىدىن ئۇنداق زىيانكەشلىك قىلىشنىڭ ئەھۋالىنى تەپتىش قىلىپتۇ. خوتۇن ئوز قىلمىشىدىن تېنىۋاپتۇ ۋە پادىشاغا:

— ئۇ ئەبلەخ يالغان ئېيتىپتۇ. مەن سېنى ئولتۇرىمەن دەپ ئوز دولىتىمنىڭ بىناسىنى ئوزەمدىن يىراقلاشتۇرىمەنمۇ؟ مەنمۇ ئۇ ئېپلاس قۇلنىڭ شۇ كېنىزەك بىلەن ئويناشقانلىغىنى كوپ قېتىم كورگەن ئىدىم. ئەمما باشقىلارنىڭ: "بۇ ئىشنى ئوز قوسىغىدىن چىقىرىپ ئۇنىڭغا بوھتان قىلدى" دېيىشىدىن قورقۇپ، ساڭا ئېيتالمىغان ئىدىم. خۇداغا شۈكرى، ئەمدى ئۇ ئىشنى كورۈپسەن. بەس ئەمدى قۇل بىلەن كېنىزەكنى ئولتۇرۇشۇڭ لازىم بولدى. ئەمدى ھەرگىز تەخىر قىلماسلىغىڭ لازىم. چۈنكى سىياسەتنى تەخىر قىلىش پادىشالارنىڭ ھەيۋىتىگە زىيانلىق.

تىكەنلىك بار ئىزۇر ئازارى چەندان،
ئۇنى سەن قىلمىغىن قوينۇڭدا پىنھان،—

دەپتۇ.

— پادىشاھىم، ھىلىقى زەھەر ئارىلاشتۇرۇلغان نەل ھىلىمۇ بار. ئەگەر ئۇنى تاپتۇرسىلا كىمنىڭ سوزى توغرىلىغى ئايرىلىدۇ، — دەپتۇ قۇل.

پادىشا پەدەزچى كەپىرنى قۇتىچە بىلەن بىللە تېپىپ كېلىشكە بۇيرۇپتۇ. كەپىر كەلتۇرۇلگەندىن كېيىن قۇتىدىكى نىلادىن ئازراق يىدۇرگەن ئىكەن، پەدەزچى ئۇنى يېيىش بىلەنلا ئولۇپ تۇ. ئىش ھەقىقىتى ئايان بولغاندىن كېيىن پادىشا مەلىكىنى زىنە دانغا ساپتۇ. قۇلنى ئازات قىلىپ ئۇنىڭغا بىر شەھەرنى بېرىپتۇ. ئەنە شۇ ئالەمگە پانا بولغان پادىشا يۇڭاشلىق ۋە بېسىقلىقنى ئوزىگە كەسىپ قىلغانلىغى ئۈچۈن، بەتنىيەتلەرنىڭ ئەنە شۇنداق

هىلە - مىكرلىرىدىن ئاگاھلىق تېپىپ، خەتەردىن ئەمىن بولۇپتۇ.

بۇ مىسالنى شۇنىڭ ئۈچۈن كەلتۈردۇمكى، پادىشا بولغان كىشى ھېچقانداق ئىشتا ئالدىرىماسلىغى ۋە ئويلاپ كورمەي، تەپەككۇر قىلماي تۇرۇپ ھوكۇم سۇرمەسلىگى كېرەك.

شاھ يارلىغى سۇ ۋە ئوتتەك جاھاننى،
قىلغۇسىدۇر بىر دەم ئىچىدە خاراپ.
ھوكۇم ئەگەر شۇنداق بولسا، سۇلتانغا،
جايىز ئەمەس ئىش قىلىشتا ئىزتىراپ.

— مەن تازا ئاچچىغىم كەلگەن ۋاقتىدا ئۇنى ئولۇمگە بۇيرۇپ خاتا قىلىدىم، — دەپتۇ پادىشا، — شۇنى بىلگەنىدىن كېيىن سەن بولسائۇ ئالدىرىمىغان بولساڭ، ئۇنى ئولتۇرۇشتە تەخىر قىلغان بولساڭ بوپتىكەن.

— بىر خوتۇننى دەپ مۇنچىلا خاپا بولۇپ كېتىشلىرىنىڭ نىمە ھاجىتى، ئەمدى كېنىزەكلىرى بىلەن كوڭۈل ئېچىپ ئوتتەۋرەملا.

سەرۋى قەد يوقالسا نازىنىن يار بار،
گەرلالە توزۇسا ياسىمەن ھەم بار، —

دەپتۇ ۋەزىر.

پادىشا ۋەزىرنىڭ بۇ سوزىدىن ئىران دۇخت ھەقىقەتەن ئولۇپ كەتكەن ئوخشايدۇ دەپ پەملەپ، سوغۇق بىر ئاھ چېكىپتۇ ۋە بىر چوڭ ئەندىشە گىرداۋىغا چۇشۇپ قېلىپ ئوزگە ئوزدىگە:

"پىراق ئوتىدا كوپ كويمەك ماڭا پەرز بولدى ئەي كوڭلۇم،
بۇ ئىش ئوزرە يۇرەك ھەم يەتتە يەردىن باغلىدى بەلنى.

ۋاي ئۇ روناق تاپقان ياشلىق گۈلزارىغا ئىست، ئۇنىڭ ئومرى خۇددى گۈل پەسلىدەك قىسقا ئىكەن. ئەپسۇس ئۇ شاتلىق بېغىنىڭ كوچىسىگە، ھىجران كوزىنىڭ ئاپىتى بىلەن **باھار** ياپراقلىرى توكۈلۈپ كەتتى.

ياتتى تۇپراق ئاستىدا سەرۋى راۋانىم، دەرىخ،
كىردى يەرنىڭ ئاستىغا ماھى تابانىم، دەرىخ،" —

دەپتۇ ۋە ئۇندىن كېيىن ۋەزىرگە قاراپ:

— مەن ئىران دۆختىنىڭ ئولگىسىدىن ناھايىتى بەك غەملىك بولدۇم پىيلار، — دەپتۇ.

— ئۇچ كىشى ھەمىشە غەم - ئەندىشىنىڭ ئىلكىدە ئەسىر بولۇپ تۇرىدۇ، — دەپتۇ ۋەزىر، — بىرىنچىسى، ھەمىشە يامان ئىشىنىڭ قەستىدە يۈرگەن كىشى؛ ئىككىنچىسى، قۇدرىتىنىڭ باربىدا ياخشى ئىش قىلمىغان كىشى؛ ئۈچىنچىسى، نادانلىق بىلەن ئويلىماي ئىش قىلىپ، ئاخىرىدا ھەسرەت - نادامەتكە قالغان كىشى.

— ئىران دۆخت سېنىڭ خاتا ھەرىكىتىڭ نەتىجىسىدە ئۆلدى، گەرچە مەن ھوكۈم قىلغان بولساممۇ سەن توختۇالساڭ بولماسمىدى، — دەپتۇ پادىشا.

— ئۇچ خىل كىشىنىڭ مۇنداق ئۇچ ئىشنى قىلىشى خاتا، — دەپتۇ ۋەزىر، — بىرىنچىسى، تۇمۇرچىنىڭ ئاق تون كىيىپ دۆكىندا ئىش قىلىشى؛ ئىككىنچىسى، شۇستىگەرنىڭ قىممەت باھالىق لىباس كىيىپ سۇ ئىچىدە بوز يۇيۇشى؛ ئۈچىنچىسى، سودىگەرنىڭ ساھىپ جامال خوتۇن ئېلىپ، ئۇنى ئويىدە تاشلاپ ئوزى سەپەرگە كېتىشى خاتادۇر. مەن خاتا ئىش قىلدىغان بۇ ئۇچ تائىپەدىن ئەمەسمەن. بەلكى مەن مۇنداق ياخشى ئىش قىلدىمكى، سىلىنىڭ يارلىقلىرىنى بىجا كەلتۈردۈم. بۇ توغرىدا سىلە ئوزلىرىنى مالامەت

قاسىلا، چۈنكى ئاخىرىنى كوزلەپ ئىش قىلغان بولسىلا، سىلىگە بۇنداق نادانلىق كەلمىگەن بولاتتى.

ئويلاپراق بېجىرگەن بولسىلا گەر ئىش،
كەلمىگەن بولاتتى بۇنچە غەم-ئەندىش.

— بولدى، مالامەت قىلمۇەرمىگىن، — دەپتۇ پادىشا، — ئەمدى كوڭۈل غېمىدىن ۋېنى خالاس قىلالىغۇدەك بىر ئىش قىلساڭچۇ!

— بۇ چارىسىنى قىلغىلى بولىدىغان ئىش ئەمەس، بۇ داۋاسىنى قىلغىلى بولىدىغان كېسەلمۇ ئەمەس. سىلىنىڭ بۇ ئەھۋالىلىرى خۇددى ئوز جۇپتىنى ئالدىراپ ئولتۇرۇپ قويۇپ، نادامەتنىڭ ساقايغۇسىز رەنجىگە مۇپتىلا بولغان كەپتەرنىڭ ھالىغا ئوخشاپ قالدى.

— ئۇ قانداق ئىش ئىكەن؟ — دەپ سوراپتۇ پادىشا.

— بىر جۇپ كەپتەر، — دەپ ھېكايىسىنى باشلاپتۇ ۋەزىر.

ئالدىراڭغۇ كەپتەرنىڭ ھېكايىسى

بىر جۇپ كەپتەر ياز كۈنى قىشلىق ئوزۇقىنى ئۈچۈن مەلۇم مىقداردا دان جۇغلاپ، ئۇۋۇسىنىڭ بىر بۇلۇڭىدا زاپاس قىلىپ ساقلاپ قويغان ئىكەن. بىر كۈنى كەپتەرلەرنىڭ ئەركىگى ئاشۇ داننى ياخشى ساقلاشنى تاپىلاپ قويۇپ سەپەرگە كېتىپتۇ. دانلار جۇغلانغان ۋاقتىدا نەم ئىكەن، شۇڭا كوپۇشۇپ تۇرغاچقا كوپ بولۇپ كورۇنگەن ئىكەن. ئەركەك كەپتەر سەپەردىن قايتىپ كەلگىچە ھاۋانىڭ ھارارىتى بىلەن ئۇ دانلار قۇرۇپ كەتكەچكە، جىمىقىپ ئاز كورۇنىدىغان بولۇپ قاپتۇ. ئەركەك كەپتەر سەپەردىن كېلىپلا داننىڭ ئاز قالغانلىغىنى كورۇپ چىشىغا شۇنداق دەپتۇ:

— بۇ داندىن نىمىشقا يىدىڭ؟ بۇنى قىشلىغىمىز ئۈچۈن زاپاس قىلىپ قويىماپمىدۇق؟ ھوكۇمالارنىڭ مۇنۇ سوزىنى ئاڭلىمىغانمۇسەن؟

بۇگۈن بولسا سەندە بەھەد بەرگۈناۋا،
زەخىرە① قوي تاڭلا بولارسەن بىناۋا.

— ئىالا بىللا، — دەپتۇ چىشى كەپتەر، — مەن ئۇ داندىن يىمىش تۈگۈل، يىمىش دىگەن خىيالنى خاتىرەمگىمۇ كەلتۈرمىدىم.
ئەركەك كەپتەر ئۇنىڭ سوزىگە ئىشەنمەپتۇ ۋە غەزىۋى ئىبشىپ ئۇنى تۇمشۇغى بىلەن بىرنەچچىنى چوقۇپ قانتى بىلەن بىرنەچچىنى سوققان ئىكەن ئولۇپ قاپتۇ. كېيىن ئىككى - ئۈچ كۈن يامغۇر ياقماقان ئىكەن، دان نەم تارتىپ يەنە كوپۇشۇپ بۇرۇنقى ھالىغا كېلىپ كوپىيىپ قاپتۇ. شۇ چاغدا ئەركەك كەپتەر دانلارنى ئۇنىڭ جۈپتى يىگەن بولماي، بەلكى قۇرۇغانلىغى ئۈچۈن ئاز كورۇنگەنلىگىنى چۈشىنىپ، ئوز جۈپتىگە ئىچى ئاغرىپ، ئىزتىراپ بىلەن ئوزىنى يەرگە ئۇرۇپ ناله قىلىپ:
— مېھرىبان يارنىڭ پىراقى قاتتىق رەنج ئىكەن، نادامەتنىڭ پايدا بەرمەسلىگى ئۇنىڭدىنمۇ قاتتىق ئىكەن، — دەپتۇ.

ئالدىراپ ئىش قىلساڭ زىيان يەتكۈسى،
زىيانكىم ھەرگىزمۇ چىقماس پايدىسى.

بۇ مسالنىڭ پادىسى شۇكى، ئەقىللىق كىشىلەر كىشىگە ئوقۇبەت قىلىشتا ئالدىرىماسلىغى كېرەك. شۇنداق قىلمىغاندىلا ھىلىقى كەپتەردەك ھىجران بالاسىغا مۇپتىلا بولمايدۇ.
— مەن سوزدە ئالدىرىغان بولسام سەن ئىشتا ئالدىرىدىڭ

① زەخىرە — زاپاس، ئېھتىياج قىلىپ ساقلاپ قويۇش.

ۇه مېنى مۇشۇنداق رەنجىگە سالدىڭ، — دەپتۇ پادىشا.

— ئۇچ خىل كىشىلەر ئۆزىنى رەنجىگە سالىدۇ، — دەپتۇ ۋەزىر، — ئۇنىڭ بىرى، جەڭ ۋاقتىدا ئوزىدىن غاپىل بولغانلار، بۇلار زەخمە يەيدۇ. يەنە بىرى، ھارامدىن مال جۇغلىغانلار، بۇلارنىڭ مېلى تالان-تاراجغا كېتىپ، ئوزىدە ئۇۋالدىن باشقا نەرسە قالمايدۇ. يەنە بىرى، ئوزى قەبرى تۇرۇپ ياش خوتۇن ئالغانلار، ئۇلار ئۇنىڭ بىلەن كوڭۇل ئاچالمايدۇ.

— بۇ ئىشتا ئەقىلسىزلىق قىلدىڭ، — دەپتۇ پادىشا.

— ئىككى خىل كىشى ئاقىل يوسۇنى بىلەن ئىش قىلىمغان ھىساپلىنىدۇ، — دەپتۇ ۋەزىر، — ئۇنىڭ بىرى، ئوزىنىڭ پۇل ۋە مېلىنى يات كىشىنىڭ قېشىدا ئامانەت قويغانلار؛ ئىككىنچىسى، كىشى بىلەن خۇسۇمىتى بار بولغان بولسا، نادان كىشىنى ئوز دەۋاسىنى ئايدۇرۇپ قويۇشقا تەكلىپ قىلغان ۋە ئۇنىڭ ئالدىدىلا سوزلىشىۋەرگەنلەر. مەن ئەقىل قائىدىسىدىن تاشقىرى ئىش قىلمىدىم، بەلكى پەرمانلىرىنى ئىجرا قىلدىم.

— ئىران دۇختىنىڭ دەردىدە ناھايىتى كوپ غەمگە چومدۇم، — دەپتۇ پادىشا.

— بەش خىل خوتۇن ئۇچۇن غەم يىمەك راۋا، — دەپتۇ ۋەزىر، — ئۇنىڭ بىرىنچىسى، نەسىبى ئۇلۇغ، ئوزى ساھىپجامال ۋە پاك بولغان خوتۇنلار؛ ئىككىنچىسى، ئوزى دانا، ئېغىر بېسىق، ئەقىدىلىك ۋە بىر كوڭۇلاۋ بولغان خوتۇنلار؛ ئۇچىنچىسى، ھەممىنە تەرەپدارلىق ھاۋادارلىق قىلىدىغان، نەسىھەتكوي ھەم شەپقەتلىك خوتۇنلار؛ تۆتىنچىسى، يوزى قوتلۇق، سوزى مۇبارەك ۋە ئايىغى يارىشىدىغان خوتۇنلار؛ بەشىنچىسى، ئوزىگە خاھى زىيان يەتسۇن، خاھى پايدا كەلسۇن، ئۇنىڭ بىلەن كارى بولماي، قانداق يول بىلەن بولمىسۇن ئېرىگە پايدا يېتىشىنى كوزلەيدىغان خوتۇنلار. مانا مۇشۇ سۇپەتلەرنىڭ ھەممىسى ئىران دۇختىتا بار ئىدى. ئۇنىڭ ۋاپاتىدىن قانچە غەمگە چۇشكەن بولسىلا تېخى ئاز. چۇنكى ئۇنىڭسىز ئەمدى نە دولەتلىرىدىن راھەت تاپالايلا ۋە نە ئومۇر-

لىرىدىن لەززەت؟

ــ ھەي پىيلار، سوزدە ھېيىقماي، تولا بىئەدەپلىك قىلغىلى تۇردۇڭغۇ؟ بولدى ئەمدى، مەندىن يىراقراق تۇرغىن.

ــ ئىككى خىل كىشىدىن يىراقلاشماق زورۇر. ئۇنىڭ بىرى، ياخشىلىق بىلەن يامانلىقنى ئوخشاش ھىساپلايدىغان، ئاخىرەتنىڭ ساۋابىغا ۋە ئازاب ـ ئوقۇبىتىگە ئىشەنمەيدىغانلار. ئىككىنچىسى، تۇرقىنى يامان خۇي ـ پەيلىدىن، قەلبىنى ئۇۋاللىق پەيدا قىلىدىغان نىيەتتىن پاك تۇتمىغانلار، ــ دەپتۇ ۋەزىر.

ــ مەن كوزۇڭگە ھەقىر كورۇنۇۋاتقان ئوخشىمايمەنمۇ؟ نەزىرىمدە، بارغانسىرى كوپرەك يامان سوز ئېيتىشقا جۈرئەت قىلۋاتسىنا؟ ــ دەپتۇ پادىشا.

ــ ئۇلۇغ كىشىلەر ئۇچ تائىپىنىڭ كوزىگە ھەقىر كورۇنىدۇ، ــ دەپتۇ ۋەزىر، ــ ئۇنىڭ بىرى، ئەتە ـ ئاخشام ئولتۇرۇش ـ قوپۇشتا خوجايىنىغا باراۋەرلىك قىلىدىغان قۇل بولۇپ، خوجايىنى ئۇنىڭ ئەھۋالىنى تەگىمسە، بەلكى ئۇنىڭ بىلەن ئويۇن ـ چاقچاق قىلسا، ئۇنىڭ كوزىگە خوجايىنى ھەقىر كورۇنىدۇ. ئىككىنچىسى، خوجايىنىدىن ئېلىپ، ئوز مېلىنى كوپەيتكەن خىزمەتكار بولۇپ، ئۇنىڭ مېلى خوجايىنىڭكى بىلەن تەڭلەشكەندە ياكى ئۇنىڭدىن ئېشىپ كەتكەن ۋاقىتتا، ئوز خوجايىنىنى سەل چاغلايدىغان ۋە خار كورىدىغان بولۇپ قالىدۇ. ئۇچىنچىسى، خوجايىن ئوبدان سىناپ باقماي تۇرۇپ، ئوز سىرلىرىغا مەھرەم قىلغان مۇلازىم بولۇپ، ئۇ ناھايىتى ئاسانلىق بىلەن بۇ مەرتىۋىنى تاپقانلىغىغا مەغرۇرلىنىپ، ئۇنىڭغىمۇ خوجايىنى كىچىك ۋە ھەقىر كورۇنىدۇ.

ــ مەن سېنىڭ بۇنچىلىك ئىكەنلىگىڭنى بىلمىگەن ئىكەنمەن. سېنى ئەمدى چۈشەندىم، ــ دەپتۇ پادىشا.

ــ سەككىز خىل كىشىنى سەككىز ۋاقىتتا سىناش كېرەك، ــ دەپتۇ ۋەزىر، ــ يەنى شىجائەتلىك كىشىلەرنى جەڭدە، دىخانلارنى

تېرىقچىلىقتا، ئۇلۇغلارنى ھەزىۋى كەلگەندە، سودىگەرلەرنى ھەر ساپ - كىتاپتا، دوستلارنى ھاجەت چۈشكەندە، ئەسىل ياخشىلارنى مېھنەت يەتكەندە، زاھىتلارنى ئاخىرەت ئىشلىرىنى مەھكەم تۇتۇشتا، ئالىملارنى بايان ۋە ئەمر مەرۇپلاردا سىناش كېرەك.

ئىشقىلىپ، پادىشا ۋەزىرگە ھەرقانداق سوز قىلسا ۋەزىر ئۇنىڭ سوزلىرىگە خەنجەرىدىن ئىشتىك ۋە زەھەرىدىن ئاچچىق سوزلەر بىلەن جاۋاپ بېرىۋېرىپتۇ. پادىشا يۇڭاشلىق بىلەن چىداپ تۇرىۋېرىپتۇ.

بولسا ھەركىشى سەل - پەل ئەقلى بارە،
غەزەپ چېغىدا ئاچچىقنى باسار.
ئاچچىق بولسىمۇ چىداش، دەرمەھەل،
لېكىن ئاقىۋەت بولغۇسى ھەسەل.

ئاخىرى ۋەزىر دۇئا ۋە سانا تىلىنى ئېچىپ شۇنداق دەپتۇ:

ــ ئەي پادىشاھىم، تەڭرىنىڭ سايىسى بولغان دولەتلىرىنىڭ سايىسى ئالەم ئەھلىنىڭ بېشى ئۇستىگە ئەبىدى چۈشۈپ تۇرسۇن ۋە ئۇلۇغاۋۇقلىرىنىڭ ئاپىتىڭى شەرەپ ئەۋجىدە ھەمىشە پارلاپ تۇرسۇن. مەن قۇللىرىنىڭ بۇنداق بىئەدەپلىك قىلىشقا جۈرئەت قىلىشىم ھەزرەتلىرىنىڭ ماختاشقا لايىق زاتلىرىنىڭ سۈپىتىنى سىناپ بېقىش ئۈچۈن ئىدى. خۇداغا شۈكرى، ماڭا شۇنداق مەلۇم بولدىكى، خۇشخۇيلۇقنا سىلىگە ئوخشاش كىشىدىن يەنە بىرى يوق ئىكەن. ھەرقانداق كىشى سىلىدەك سەۋرىلىك كىشىنىڭ ئۇلۇغاۋۇغىغا تەسلىم بولىدۇ. ھوكۈمرانلىق سىلىگە ئوخشاش يۇڭاش كىشىگە ياخشى يارىشىدۇ.

سوزدىكى لاپ بىلەن بولماس ئۇلۇغاۋۇق،
ھەم ئازار يەتكۈزۈش ئەمەستۇر شاھلىق.

دىگىلى بولغۇسى "خۇيى ياراملىق"،
چىراينى تۇرمىسەك كەلگەندە ئاچچىق.

— سەنمۇ بىلسەن پىيلار، — دەپتۇ پادىشا، — مەن پادىشالىق ئىشىنىڭ بىناسىنى شەپقەت ۋە بىمارلىق ئاساسىغا قۇرغانمەن. ئەگەر مەندىن كىشىگە سىياسەت ۋە جاپا سادىر بولسا، ئۇ باشقا ئىش ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى مەملىكەتنى چىك ئىدارە قىلىش، جاھانىڭ ئىنتىزامىنى ساقلاش ئۈچۈندۇر. مېنىڭ ھەممىمىنىڭ دەريا سىنىڭ ئۇ سوزلىرىڭىنىڭ سوغۇق شامىلى بىلەن غەزەپ مەۋجىنى پەيدا قىلىدىغان دەرىجىدە ئەمەس.

مەن ئەمەسمەن ھەر شامالدا شېخى تەۋرەنگەن تېرەك،
خەس ئەمەسمەن ياكى كويدۇرگەي مېنى بىر پارچە ئوت.
تاغ ئەمەسمەن ۋاقىراشقا بەرگىلى ئەكسى سادا،
ھەر ھاۋادىن توككىلى ياش مەن ئەمەسمەن يا بۇلۇت.

مەن ئىران دۇخىنى ئولتۇرۇشكە بۇيرۇشتا بىئىختىيار بولۇپ قېلىپ خاتا قىلدىم. مەن خۇددى "ياخشى ئاتمۇ گايىدا مودۇرۇپ كېتىدۇ" دىگەندەك ئىش قىلىپ قويدۇم.

— ئۇ ئىش شۇنداقلا بىر يۇز بېرىپ قالدى، — دەپتۇ ۋەزىر، — شۇڭا گايىدا يۇز بېرىپ قالغان ئىشنى يوق ھىساۋىدا بىلىمۇ بولىدۇ. ھېچقانداق يۇۋاشلىق ۋە سەۋرىنىڭ قىممىتى قۇدرەتلىك ۋە ئىقتىدار ئىگىسى بولغان پادىشانىڭ ئوز ئالدىدا ھەددىدىن ئېشىپ بىئەدەپلىك قىلغان ئاجىز ۋە قابىلىيەتسىز خىزمەتكارنىڭ ئەدەپسىزلىگىنى تەمكىن قۇۋۇتتى بىلەن كوتىرىپ، چىرايىنى تۇرۇپ قويمىغانلىغىغا يەتمەيدۇ. چۈنكى تارىخلاردا ھېچقانداق پادىشا بۇنداق ئۇلۇغ ئەپۇ ۋە بۇنداق ئۇلۇغ ئېغىر-بېسىقلىق ھەم يۇۋاشلىق خۇسۇسىيىتى بىلەن زىكىر قىلىنغان

ئەمەس.

— ئەگەر بەندە گۈنايىغا ئىقرار بولۇپ، ئۇزرە قويىدىغان بولسا، مەرھەمەتلىك كىشىنىڭ ئۇنىڭ ئۇزرىسىنى قوبۇل قىلماسلىقىغا چارىسى يوق. مەرت كىشىلەر ئالدىدا ئەلۋەتتە ئۇزرە قوبۇل بولىدۇ، — دەپتۇ پادىشا.

— ئۇنداق بولسا مەن گۈنايىمغا ئىقرار قىلىمەن، — دەپتۇ ۋەزىر، — مېنىڭ گۈنايىم شۇكى، سىلىنىڭ پەرمانلىرىنى تەخىر قىلدىم. تا ھازىرقى ۋاقىتقىچە ئىران دۇخىنى ئولتۇرمىدىم. ئەمدى ھەر نىمە قىلسىلا ئىختىيار ئۇزلىرىدە.

خاھى لۇتپى كورىستىڭ، خاھ قەھرىلىك خەنجەر ئۇرۇڭ،
ئالدىڭىزدا باش قويۇپدۇرمىزكى قۇدرەت سىزدىدۇر.

پادىشا بۇ سوزنى ئاڭلاپ شاتلىق ئەسرى چېھرىسىدە زاھىر بولۇپتۇ، شۇكرى سەجدىلىرىنى بىجا كەلتۇرۇپ، شاتلىق ئەئرىسىنى پەلەكتىن ئاشۇرۇپ:

خۇشخەۋەر كەلدى كوڭۇل سۇلتانلىغىغا ناگاھان،
خەستە بولغان تەن ئىچىگە كىردى گويا يېڭى جان.
غۇنچە ئىچرە ئۇ ئۇمىدىمنىڭ گۈلى پىنھان ئىدى،
ئېچىلىپ ئەمدى مېنى — غەمكىنىنى قىلدى شادىمان.

— سوزلىرىڭدىن ئىران دۇخىنىڭ ئولگەنلىگىنى پەملەتكىنىڭدە گەرچە مەن ئەجەپلەنگەن بولسامۇ، يەنە مېنىڭ كوڭلۇمنى ئىزلەپ ئۇنى تىرىك ساقلىغان بولۇشى مۇمكىن **دەپ** ئەقىدە قىلغانتىم، — دەپتۇ پادىشا.

— مېنىڭ سىلە بىلەن بۇنداق ئۇزۇن سوزلىشىشىمىدىكى غەرەز سىلىنىڭ ئاشۇ ھوكۇملىرىدە مەھكەم تۇرغان - تۇرمىغانلىقى

لىرنى بىلىش ئۈچۈن ئىدى. ئەگەر ئاشۇ يارلىقلىرىدا چىك تۇر-غانلىرى مەلۇم بولسا، شۇ زامان بېرىپ ئۇنى ئولتۇرگەن بولاتتىم. ئۇ يارلىقتىن پۇشايمان قىلغانلىرى مەلۇم بولغاندىن كېيىن، گۇناھىمنى ئىزھار قىلىپ، تەخىر قىلغانلىغىمغا ئوزۇرە ئېيتتىم، — دەپتۇ ۋەزىر.

— سېنىك دانىشمەنلىگىك، ھۇشيارلىغىك، ئەقىل - پاراسەتلىگىك ۋە ئىشىنىك ئاخىرىنى كورۇش قابىلىيىتىك ماڭا ئەمدى بۇرۇنقىدىن ئارتۇقراق مەلۇم بولدى، — دەپتۇ پادىشا، — سەن ماڭا بۇ خىزمەتنى قىلدىك، پات پۇرسەتتە ئۇنىك ئەجرىنى كورسەن، ئەمدى تېز بېرىپ ئىران دۇختقا يېتەرلىك دەرىجىدە ئوزۇرە قويۇپ، ئۇنى بۇ يەرگە قايتىپ كېلىشكە ئۇندىگىن.

كەلگىن جېنىم ئەمدى ماڭا ئەيلە يارلىق،
بولدى قۇلاق خەۋەردە، كوز ئىنتىزارلىق.

پىيلار ھىيلارنىك قېشىدىن چىقىپ ئىران دۇخت تەرەپكە بېرىپتۇ ۋە ئۇنىڭغا ئەپۇ قىلىنغانلىغىنى ئېيتىپ ۋىسال دولىتىدىن بىشارەت بېرىپتۇ.

غۇنچىدەك باغلانغان ئىشتىن ناله قىلما ئەي كوڭۇل،
كىم، سەھەرنىك سالقىنى كەلدى گىرە ئاچماق ئۈچۈن.

ئىران دۇخت شۇ زامان پادىشانىك خىزمىتىگە يېتىپ كەپتۇ ۋە قۇللۇق شەرتىنى بىجا كەلتۈرگەندىن كېيىن، ئەپۇ تاپقىنىغا مىننەتدارلىغىنى ئىزھار قىلىپتۇ.

— بۇ سۈيۈنچىنى پىيلاردىن كەلدى دەپ بىلىش كېرەك، — دەپتۇ پادىشا، — چۈنكى ئۇ بىزنىك بەختسىزنى كوزلەپ، سېنى ئولتۇرۇشنى تەخىر قىلغانلىقتىن نىجات تاپتىك.

— مەن سىلىنىڭ ئۇلۇغ، سېخىلىقلىرىنى بىلگەچكە ۋە تۇغ-
مەس مەرھەمەتلىرىگە ئىشەنگەچكە، ئىشنى كەينىگە تارتتىم. بول-
مىسا مەن قوللىرىدا سىلىدەك ئالى شان-شەۋكەتلىك سۇلتانىنىڭ
پەرمانىنى تۇختىتىپ تۇرغۇدەك ھەد نېمە قىلسۇن؟ — دەپتۇ
ۋەزىر.

— خوشال بولغىن پىلار، — دەپتۇ پادىشا، — ھازىردىن
تارتىپ ساڭا مەملىكەتتە مېنىڭ پەرمانىم بىلەن ئوخشاش پەرمان
يۈرگۈزۈش ھوقۇقىنى بەردىم. ئەمدى مەملىكەتنى باشقۇرۇشتا قان-
داق ئىشنى قىلىشنى خالىساڭ ئوز ئىختىيارىڭ.

— مەن بۇ قىلغان خىزمىتىم بىلەنمۇ تېخى ئاغىرىكى مەر-
ھەمەتلىرىنىڭ ھەققىنى ئادا قىلىپ بولالمىغان ئىدىم، — دەپتۇ
پىلار، — ئەمدى يەنە مىڭ يىل ئومۇر كورۈپ مىڭ تىل بىلەن
ئېيتساممۇ بۇ قىلغان شەپقەتلىرىنىڭ شۈكرىنى ئادا قىلالمايدىغان
بولدۇم.

گەر سوسەن ھسايىمز تىل چىقارسىمۇ،
ھىچ ئېيتىپ بولالماس باھار شۈكرىنى.

پېقىر قوللىرىنىڭ سىلىدىن تىلەيدىغان ھاجىتى شۈكى، بۇندىن
كېيىن ئىشلارىدا يېنىكسلىك قىلمىغايلا. ھەر بىر مۇھىم ئىشنىڭ
ئاخىرىنى تەپەككۇر كوزى بىلەن كورمىگىچە ھوكۇم سۈرمىگەيلا.

— بۇ نەسىھەتىڭنى قوبۇل قىلغىم بىلەن ئاڭلايمەن. ئەمدى
ئېيتقىنىڭدەك ھەر بىر ئىشقا ھوكۇم قىلسام سەندىن كېڭەش
سوراپ، ئىجازەت ئالماي تۇرۇپ قىلماي، — دەپتۇ پادىشا.

شۇنىڭ بىلەن ئۇ ۋەزىرگە ھەم ئىران دۇختىغا ئوز دەرىجە-
سىگە لايىق سەرۇپالارنى كىيدۇرۇپتۇ. شۇندىن كېيىن پادىشا
پىراق كۇلبىسىدىن چىقىپ ۋىسال سارىيىغا ئولىشىپتۇ ۋە ئۇ
يەردە ئىشرەت مەجلىسىگە زىننەت بېرىپتۇ.

پادىشا ھازىرلاپ كاتتا زىياپەت،
ئىشرەت گۈلزارىغا بەردى زىننەت.

گۈل بەدەنلىك ساقىيلار كۆمۈش قەدەھلەردىكى سۈزۈك مەيلەرنى ئۇلاپەتلەرنىڭ ئاغزىغا قويۇشقا باشلاپتۇ. ئىسىل شاراپلار كوكرەك ئېقىنلىرىدا ئېقىپ ببردىپ، شاتلىق كوچەتلىرىنى سۈغۇرۇپ كوكەرتىپتۇ.

خۇشاللىق بېغىشلاپ ئىسىل مەي - شاراپ،
قىزىتتى ئويۇندا بازارنى قاپلاپ.

خۇش ئاۋاز سازەندىلەر ھەر خىل سازلار ناۋاسىنىڭ نالىسى بىلەن كۆڭۈل قۇشلىرىنى سايرىتىپتۇ. ھەر تۈرلۈك نەغمىلەرنىڭ سادالىرى مىڭ تىل بىلەن جەننەت ئەيش - ئىشرەتلىرىدىن بىشارەت ببردىپتۇ: ئۇد يۇز داستانلىق لاتاپىتى بىلەن مىڭ داستان نەغمىسىدىن نىشان ببردىتۇ. قالۇن دىلكەش ئاھاڭلىرى بىلەن مەسلەرنىڭ كوڭۈل ئەينىگىدىن كۈدۈرەت كىرلىرىنى ئەرتىپتۇ.

سازچىلار زوھرەدەك ئىدى خۇشناۋا،
ئاھىڭى مۇشتىرى كەبى ئەجەپ ساز.
چىقاتتى قالۇندىن شاتلىق مۇقامى،
ھەر تارى بېرەتتى يېقىملىق ئاۋاز.

ئۇ كېچىسى ئۇلار ئەنە شۇنداق ئەيش - ئىشرەت بىلەن كۈن ئوتكۈزۈپتۇ.

پادىشا بارلىق ئامۇخاسىنى يىغدۇرۇپ، ئۇزى ئادالەت تەختىدە بەرقارار بولۇپ ئولتۇرۇپتۇ. شۇ چاغدا ۋەزىر پىيلار ئۇزىگە، ئىران دۇختقا ۋە پەرزەنتلىرىگە ھەم كامالغا ۋاكالىستەن، پادىشا-

نىڭ ئالدىدا يۇگۈنۈپ ئولتۇرۇپ، بەرھەممەنلەرنىڭ ئۇستىدىن داتلاپتۇ. ئۇنى ئاڭلىغان پادىشا: "دەرھال كاردۇن ھەكسىنى ھازىر قىلىڭلار، ئۇ نىمە قىلىشنى لايىق كورسە شۇنى قىلايلى!" دەپ پەرمان بېرىپتۇ. مۇلازىملار بېرىپ كاردۇن ھەكسىنى ئېلىپ كېلىشىپتۇ.

— بۇلارنىڭ بەزىسىنى دارغا ئاسماق كېرەك، بەزىسىنى پىلىنىڭ ئاستىغا تاشلاپ يەنچىپ ئولتۇرمەك كېرەك، — دەپتۇ كاردۇن ھەكسم.

پادىشا كاردۇن ھەكسىنىڭ ھوكمىگە ئەمەل قىلىپتۇ.

كىمكى زۇلۇم شەمشىرىنى چىقاردى،
ئاشۇ شەمشەر ئۇنىڭ كوكسىنى ياردى.
سەندەلنى كور قاتتىق قىلغاچ يۇزىنى،
يىدى سانسىز بولقىلارنىڭ زەربىنى.

دۇشمەننى بىر تەرەپ قىلغاندىن كېيىن، پادىشا مەملىكەت ئىشلىرىنى باشقۇرۇشنى ۋەزىرگە تاپشىلاپ قويۇپ، ئوزى ئىران دۇخت بىلەن ئىشرەتكە مەشغۇل بولۇپ، بەخت-دولەتنىڭ كەيپىنى سۇرۇپتۇ.

تۇت غەنىمەت بۇ كېچە ئىشرەتىنكىم،
تاڭلىنىڭ ئەھۋالىنى كىم بىلگۇسى.

مانا بۇ يۇڭاشلىق ۋە ئېغىرلىقنىڭ پەزىلىتىنىڭ داستانى ۋە ئۇنىڭ باشقا خۇلۇق-مىجەزلەردىن ئەۋزەللىگىنىڭ بايانى. ئەقىللىق كىشىلەرگە مەخپى ئەمەسكى، بۇ ھىكايەتلەرنىڭ پايدىسى ئوقۇغۇچىلار ۋە ئاڭلىغۇچىلارنىڭ ئىبرەت ئېلىپ، ھۇشىنى تېپىشى ئۈچۈندۇر. ئەقىللىق كىشىلەر بۇرۇن ئوتكەن كىشىلەرنىڭ يۇقۇرقىدەك تەجرە-

بىلىرىنى ۋە ھوكۇمالارنىڭ ئىشلىرىنى ئوز ئىشلىرىغا پىشۇا قىلىشى، ئەل ۋە دۇنيا ئىشلىرىنى ياخشىلاش بىناسىنى ھىكمەت ۋە ئىلىم ـ بىلىم ئاساسىغا قويۇشى، غەزەپ ۋە يەڭگىلمەسلىكتىن يېنىپ، سەۋرە ۋە چىدامغا توختىشى كېرەك. ئەگەر ھەر كىم تەڭرىنىڭ ئەنە شۇنداق مەرھەمىتىگە ئېرىشكەن بولسا، ئۇنىڭ ھىممىتىنىڭ بېشى تەۋەززۇ تاجى بىلەن زىننەت تېپىپ، سۇپىتىنىڭ قامىتى يۇڭاشلىق لىباسى بىلەن جابدۇندۇ. بىلمەك كېرەككى، تەۋەززۇ ۋە يۇڭاشلىق دۇشمەننى دوست، دوستنى تۇققاندىنمۇ يېقىن قىلىدىغان سۇپەتتۇر.

گەر تەۋەززۇ كورستىپ بولساڭ يۇڭاش،
دۇشمىنىڭمۇ بولغۇسىدۇر ساڭا يار.
ھېچ كىشىگە قىلمىساڭ قەھرۇ غەزەپ،
مەقسىدىڭ بويىچە يۇرگەي روزىگار.

ئون ئۈچىنچى باب

ئەگەر يۈرەكلەر ۋەخىيانەتكارلارنىڭ سۆزلىرىدىن پەرھەز قىلىش كېرەكلىگى توغرىسىدا

بۇ داستان تامام بولغاندىن كېيىن، بىدپاي ھەكىمگە راي دابشلىم سانا تىلىنى ئېچىپ شۇنداق دەپتۇ:

قىلدى روشەن بۇ ئەقلىمگە بارچە مەسەل زىكرىڭىز،
ھەممە قىيىن - مۇشكۈلۈمنى يەشتى ئوتكۈر زېھنىڭىز.

— يۇۋاشلىق ھەم چىداملىقنىڭ پايدىلىرى ۋە ئاچچىقنى تېزلىك بىلەن يەڭگىلىكنىڭ زەرەرلىرى توغرىسىدىكى، شۇنىڭدەك ئېغىر - بېسىقلىق قىلىشنىڭ پادىشالار ئۈچۈن ھەممە سۈپەتلەردىن ياخشى ئىكەنلىگى توغرىسىدىكى بايانلارنى ئاڭلىدىم. ئەمدى ئىلتىماسىم شۇكى، پادىشالارنىڭ ئوزىگە ئىشەنچلىك مۇلازىملارنى ساقلىشىغا ئائىت سوزلەرنى چۈشەندۈرۈپ بەرسەڭ ئىدى. ئايىسى تائىپە تەربىيەتنىڭ قەدىمنى ياخشى بىلىدۇ ۋە نېمەتلەرنىڭ شۈكرىنى ئوبدان بىجا كەلتۈرىدۇ؟

بەرھەمەن ئۇنىڭ سانا‌سىغا جاۋابەن دۇئا باشلاپتۇ:

— ھەقتائالانىڭ مەدىتى بىلەن نۇسرەت سارىيىدىن يۇز ئۇرسۇندىغان بارلىق دولەت توھپىسى ۋە خۇدانىڭ يار - مەدەت - كارلىغى بىلەن ئىقبال مەنزىرىدە جىلۋە قىلىدىغان ھەر بىر سائادەت ھەدىيىسى پەقەت جانابىڭىنىڭ سەلتەنەت تەختىگىلا خاس بولسۇن.

ئەرتقۇسى چاڭنى ساباڭنىڭ ۋاستىسى بىرلە چەمەن،
ھەم قىزىل گۈل يۈزىدىن ھەم لالىنىڭ رۇخسارىدىن.
بۇيى جەننەت ئۇندا بولغان دولىتىڭ رۇخسارىنى،
ئاسرىسۇن تەكرىم خازانىنىڭ ئاپىتى - ئاسارىدىن.

پادىشالار ئۆز مۇلازىملىرىنىڭ ئەھۋالىنى سىناق بوتىسىغا سېلىپ، ھەر بىرىنىڭ ئىخلاس ۋە ئەقىدە، چارە - تەدبىر ۋە نەسەبتلىرىنىڭ دەرىجىسىنى ئولچەپ بېقىشى كېرەك. قايسىسى پەرھىزكار ۋە ئامانەتدار بولسا، ئۇنىڭغا ئىشەنچ باغلىشى كېرەك. چۈنكى پادىشانىڭ خىزمەتكارلىرىنىڭ سەرمايىسى راستچىللىقتۇر. لېكىن دىيانەت بولمسا راستچىللىق ۋۇجۇتقا كەلمەيدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا دانىشمەنلىكنىڭ ھەقىقىتى تەكرىدىن قورقماقتۇر - تەكرىدىن قورقمىغان كىشى ھەرقانچە ئەقلى بولسىمۇ ئالىم ئەمەس. ھەرقانداق مۇلازىم تەكرىدىن قورقمىغان بولسا ئۇنىڭغا ھەم پادىشانىڭ ئىشەنچى زىيادە بولىدۇ، ھەم پۇقرالارنىڭ ئۇمىتۋارلىقلىرى ئاشىدۇ.

پۇقرالار ياشسا تەكرىدىن قورقۇپ
مەملىكىتىڭ كەتكۈسى ئاۋات بولۇپ.
ۋەزىر بولسا تەكرىدىن ئەندىشە ناك،
رەنجىمەس ئەل، بولمىغاي سۇلتان ھالاك.

لېكىن ھەرگىزمۇ قەلبى ئەگرى ۋە يالغانچى كىشىلەرنى پادىشالىقنىڭ سىر - ئەسرارلىرىغا مەھرەم قىلغۇلۇق ئەمەس. چۈنكى ئۇنىڭدىن دەخلى يېتىدۇ؛ مەدەت قىلدىم دەپ قىلغان ئىشلىرىدىن زەرەر كېلىدۇ.

— بۇ توغرىدىكى سوزلەرنى تەپسىلى سوزلەشكە تېگىشلىك، — دەپتۇ پادىشا، — چۈنكى بەد ئىسىل كىشىلەر كوپىنچە ھاللاردا دەسلەپتە ياخشى سۆيەتلەر بىلەن ئوتتۇرىغا چىقىدۇ. لېكىن ئاخىرىدا ئۇ ياخشى خۇيلىرىدىن يېنىۋېلىپ، يامان خىسلەتكە تۇتۇش قىلىش بىلەن كىشىنىڭ تەرىبىيىتىنى بەربات قىلۇېتىدۇغۇ؟

بەد ئىسىللار گەرچە باشتا قىلىسمۇ مېھرۇ ۋاپا،
ئاخىر يېنىپ ئۇ پەيلىدىن قەست قىلىپ ئەيلەر جاپا.

— بۇ گەپنىڭ تەپسىلاتى شۇكى، — دەپتۇ بەرھەمەن، — پادىشاغا خىزمەت قىلىدىغان كىشىدە ئۈچ سۈپەت بولۇشى كېرەك. ئۇنىڭ بىرىنچىسى، ئامانەتكارلىق، ئامانەتكە خىيانەت قىلمايدىغان كىشى خۇدانىڭمۇ ۋە بەندىنىڭمۇ نەزدىرىدىن ئوتەلەيدۇ. ئۇنداق كىشىلەر سەلتەنەت ئەسرارلىرىغا مەھرەم بولۇشقا ۋە مەملىكەت ئىشلىرىغا ئۇرتاقلىشىشقا يارايدۇ. ئىككىنچىسى، راستكۆيلۇق، چۈنكى يالغانچىلىق كاتتا ئەيىپتۇر. پادىشا بولغان كىشى يالغان ئېيىتقۇچىلاردىن پەرھىز قىلىشى كېرەك. ئەگەر كىشى ھەممە ياخشى سۆيەتلەرنى ئۆزىگە جەم قىلغان بولسىمۇ، يالغان سوزلەشنى تاشلىمايدىغان بولسا ئىشەنچىكە يارىمايدۇ. ئۈچىنچىسى، ئىسىللىق، پاكلىق ۋە ئالى ھىممەتلىك. چۈنكى خەسىس ۋە ھىممەتسىز كىشى ئىنئام ۋە ئىززەت - ئىكرامىنىڭ قەدرىنى بىلمەيدۇ. شامال قايسى تەرەپكە چىقسا شۇ يانغا بۇرىلىدۇ، كۆللى قاياقتا باشلىسا شۇ تەرەپكە كېتىۋېرىدۇ. بۇنداق بېۋاپالار توغرىسىدا ئېيتىلغان بېيت بار:

دوستلۇقنىڭ يولىدا باسقىل توپىدەك مەزمۇت قەدەم،
يەل كەبى تاكى يۈرەرسەن ھەردەم ئۇزگە كوي بىلەن.

پادىشالارمۇ مۇلازىملارغا مۇئامىلە قىلىشتا دانا تەۋپىتەك بولۇشى، يەنى تەۋپ بىمارنىڭ ھەقىقى كېسىلىنى كورۈپ، ئالا-مەتلىرىنى سوراپ بىلمەي تۇرۇپ، ئۇنىڭ ئىلاجىنى قىلىشقا مەشغۇل بولمىغىنىدەك، ھەر بىر مۇلازىمنى ياخشى سىناپ كورمىگىچە ئۇنىڭغا تەربىيەت قىلماسلىغى كېرەك، ياخشى سىناپ تەكشۈرۈپ كورۈپ، ئۇنىڭ ياخشى خۇيلۇق ۋە دىيانەتلىك ئىكەنلىگىنى، ئىخلاسىنى ھەم چىن كوڭۈللۈكلۈگىنى بىلگەن زامان ئۇنى تەربىيەت قىلىشقا مەشغۇل بولۇپ، كۈندىن-كۈنگە ئۇنىڭ مەرتىۋىسىنى كوتۇرۈشى، ئاستا-ئاستا ئۇنى سىر-ئەسرارلىرىغا مەھرەم قىلىپ، يېقىنلىق دەرىجىسىگە كەلتۈرۈشى كېرەك. لېكىن كىشىگە ناھايىتى تېزلا ئىشىنىپ كەتسە ئۇ ئاقىۋەت ھەسرەت-نادامەت كەلتۈرىدۇ. شۇڭا پادىشانىڭ مۇلازىملىرى ھەم مال-دۇنيا ۋە مەملىكەت ئىشلىرىنىڭ ئەسرارىدىن غەيرى كىشىلەر ۋاقىپ بولالمىغۇدەك، ھەم لەشكەر ۋە پۇقرالار ئۇنىڭدىن زەرەر ۋە ئازار كورمەيدىغۇدەك دەرىجىدە ئىشەنچلىك، ئامانەتدار ۋە دىيانەتكار بولۇشى كېرەك. خۇدا ساقلىسۇن، ئەگەر يېقىن كىشىلەردىن بىرەرسى دىيانەتسىز ۋە بۇزۇق بولۇپ قالسا، ئەگەر پادىشا ئۇنىڭ سوزىنى قوبۇل قۇلىغى بىلەن ئاڭلايدىغان بولسا، ئۇ يالغان سوز بىلەن بىگۇنا كىشىلەرنى ھالاكەتكە يەتكۈزىدۇ. نەتىجىدە بۇ ئىشنىڭ شۇملۇغى پادىشانىمۇ بەتنام قىلىدۇ. ھەم ئۇزىنىڭ ناپاك زاتىغىمۇ ئەسەر يەتكۈزىدۇ. بۇ سوزلەرگە مۇناسىۋەتلىك تەپسىلاتلاردىن بىرى زەرگەر ۋە سەييياھنىڭ ھىكايىسىدۇر.

— ئۇ قانداق ھىكايە ئىكەن؟ — دەپ سوراپتۇ راي.

— ھەلەپ شەھىرىدە بىر پادىشا بار ئىكەن، — دەپ ھىكايىسىنى باشلاپتۇ بەرھەمەن.

هەلەپ پادىشاسى ۋە زەرگەر بىلەن سەييياھنىڭ ھىكايىسى

هەلەپ شەھرىنىڭ بىر پادىشاسى بار بولۇپ، ئۇ ناھايىتى نامدار ۋە سائادەتلىك پادىشا ئىكەن. زامان سۇلتانلىرىنىڭ كوپلىرى ئۇنىڭ خىزمەت ھالقىسىنى جان قۇلىغىغا سېلىشقان، دەۋران خاقانلىرىنىڭ نۇرغۇنلىرى ئۇنىڭ مۇلازىمەت تونىنى ئۇچىسىغا كىيىشكەن ئىكەن.

زىمىن يۈزى ئەدلىدىن زىننەت تاپقان بىر سەرۋەر،
زامان ھوسنى رايىدىن بىرەك ئالغان بىر قەيسەر.
ئۇ زەڭگىگە پۈت قويۇپ قىلسا يۇرۇش ھەر تامان،
ھەر قەدەمدە بىر يېڭىش ــ زەپەر بولاتتى ئايان.

بۇ پادىشانىڭ ناھايىتى گۈزەل بىر قىزى بار بولۇپ، ئۇنىڭ رۇخسارىنىڭ نۇرى كۈننىڭ چېھرىسىنى نۇرلۇق قىلىۋەتكەن ۋە زۇلپىنىڭ خۇشبۇيى روزىگارنىڭ دىماغىنى خۇشپۇراق قىلىۋەتكەن ئىكەن.

يۈزىنىڭ كۈنلۈگى ئايغا داغ سالغان،
چېچىنىڭ رەشكىدىن ئىپار ئىچى قان.
ئاغزى گويا بىر كىچىك ئۈزۈككە تەڭ،
لېۋى ئۈگا ياراشقان لەئلى خۇشرەڭ.
يۈزى ئوت ئىدى ئۈزگە، تېنى كۈمۈش،
لېكىن يوق ئىدى ئوتتىن ھىچ قورقۇنچ.

پادىشا بۇ يالغۇز گوھىرىنى غەيرىنىڭ كوزىدىن ئاسراپ

پىنھاندا ساقلايدىكەن. بىر كۈنى ئۇ قىزغا ياسداق ئەتتۈرمەكـ
چى بولۇپ: "ئوز ھۈنىرىدە كامىل بولغان بىر ئۇستا زەرگەر
تېپىلىدۇ. بۇ كوزۈمنىڭ نۇرى ھەم كوڭلۈمنىڭ سەرۋىرى ئۇچۇن
زىننەتلىك تاج، كىيىم ـ كېچەككە قادايدىغان بېزەكلەر، سىرغا
ھۇققە، ئۇزۇك، بىلەيزۈك ھەم پۇت بىلەيزۈكلىرىنى، ئىشقىلىپ
ئۇنىڭغا كېرەكلىك بولغان جابدۇقلارنىڭ ھەممىسىنى ئەتىۋن"
دەپ بۇيرۇپتۇ.

ئۇ شەھەردە بىر زەرگەر بار بولۇپ، ئالەمنى يورۇتقان
ئايتاپ ئۇنىڭ ئالتۇن ئېرىتىدىغان ئوچىغى ئىكەن، نۇر چاچقان
ئاي ئۇنىڭ كۈمۈش ئېرىتىدىغان بوتىسى ئىكەن. جوھەرشۇناسلىقتا
شۇ دەرىجىدە ئىكەنكى، سەدەپنىڭ ئاغزىنى ئاچماي تۇرۇپ ئىچـ
دىكى گوھەرنىڭ قىممىتىنى تونۇپ بولالايدىكەن؛ ئالتۇن ـ كۈمۈشـ
نىڭ سۈپىتىنى بوتىغا سالماي تۇرۇپلا بىلىپ ئالالايدىكەن.

زېھنى ـ ئىدراكى ئىدى ئەينى ھۈنەر،
ئېتىۋارلىق ھۈنىرىگە كېتەتتى زەر.
كىشى بىلمەس كوپ ئىشلارنى ئۇ بىلەتتى،
ئەقىل يەتمەس كوپ ئىشلارنى ئۇ قىلاتتى.

ھۆلازىملار ئەنە شۇ زەرگەرنى تېپىپ كەلتۈرۈشۈپتۇ. پادىشا
ئۇنى ھەرەم ساريىغا چاقىرتىپ، ياسداق جابدۇقلىرىنى ياساش
توغرىسىدا ئۇنىڭدىن بەزى سوئاللارنى سوراپتۇ. ئۇ بولسا ئوز
جاۋابىدا ناھايىتى لاتاپەتلىك ۋە دىلنى مەھلىيا قىلىدىغان سوز ـ
لەرنى سوزلەپتۇ. ئۇ مەرت زەرگەرمۇ ناھايىتى خۇشچىراي ۋە
شىرىن سوزلۈك كىشى ئىكەن، شۇڭا پادىشا ئۇنى دوست تۇتۇپتۇ
ۋە داۋاملىق ئۇنىڭ بىلەن سوزلىشىپ پاراڭ سېلىشىپ ئولتۇرىدىـ
غان بولۇپ قاپتۇ. ئۇمۇ پادىشانىڭ بۇ رىغبىتىنى چۈشىنىپ، كۈنـ
دىن ـ كۈنگە ئاجايىپ ھۈنەر ۋە غارايىپ ئەپسانىلەر بىلەن ئۇنىڭ

كۆللىنى ئازدۇرۇپ ئوزىگە قارىتىۋاپتۇ. پادىشا ئۇنىڭ يۈزىگە ئاچچىق سوزلىرى ۋە قىزىق ماقاللىرىنى تولا ئاڭلىغانلىقتىن، ئۇنىڭغا جاۋابەن، ھەر سائەتسېرى ئۇنىڭغا بولغان ھورمەت ۋە ئىلتىپاتىنى ئارتتۇردۇرىپتۇ. نەتىجىدە، بىرىپ-بىرىپ، ئۇ سەلتەنەت ھەرىمگە ئىچكى مەھرەم بولۇپتۇ-دە، ئاپتاپ ۋە ئاي يېشىغا تېخى سايە سالمىغان پادىشانىڭ قىزى ئۇنىڭغا پەردە ئىچىدىن جاي بېرىپتۇ.

گەر بولسا كىمەرسە مەھرەمى دىل،
دىلبەر ھەرىمدە تۇتقاي مەنزىل.

بۇ پادىشانىڭ بىر ۋەزىرى بار بولۇپ، سۇزۇك ئەقىل ۋە تۇزۇك تەدبىرگە ئىگە بولغانلىغى تۈپەيلىدىن، پۈتۈن دولەت ئەھلى ئۇنىڭ روشەن رايىغا پۈتۈنلەي ئىشەنچ باغلىغان ئىكەن. ئۇنىڭ قەلبىنىڭ ئۇچىدىكى سىياسىنىڭ بىر تامچىسى مىڭلاپ ھايات بۇلغىنى پەيدا قىلىدىكەن. پۈتۈن مەملىكەت خەلقى ئۇنىڭ ھايات بېغىشلىغۇچى خاسىيەتكە ئىگە بولغان قەلبىنى تىرىكلىكىنىڭ مەدىتى دەپ بىلىدىكەن. بۇ ۋەزىر پادىشانىڭ زەرگەرگە قىلىۋاتقان تەربىيەتلىرىنى تېگىشلىك دەرىجىدىن ئاشۇرۇۋەتكەنلىگىنى كورۇپ، پادىشاغا ھاۋادارلىق ۋە دولەتخاھلىق يۈزىسىدىن نەسىھەت باشلاپتۇ:

— ئەي پادىشاھىم، — دەپتۇ ئۇ، — بۇرۇن ئوتكەن پادىشالار ھۇنەرۋەنلەرنى خادىملىرى ۋە يېقىن كىشىلەرنىڭ قاتارىغائالمىغان ھەم ئوزىگە، ھەم سوھبەت قىلىپ سوزلىرىگە قۇلاق سالمىغان. ۋاھالەنكى سىلە بۇ كىشىنى ھەرەملىرىگە مەھرەم قىلىپتىلا ھەم ئۇنى ھەچىسىر سىناپ باقمايلا ئوز سىرلىرىغا شېرىك قىلىپتىلا. مېنىڭ بايقىشىمچە، بۇ ئادەم خەسىس ھەم قەلبى ناپاك ئادەمدەك قىلىدۇ. چۇنكى مەن ھەر قېتىم ئۇنىڭ سوز بىلەن كىشىنىڭ زەربىد-

گه ۋه ئازارغا ئشارەت قىلغانلىغنى كوردۇم. ئۇ خۇدايىتائالانىڭ ئەمرى ۋە نەھىلىرىنى مۇلاھىزە قىلمايدىكەن. بۇنداق كىشىلەر- دىن ۋاپادارلىق ۋە ھەق ساقلاشنى ئۈمىت قىلغىلى بولمايدۇ.

تاما قىلسا كىم ۋاپا خەسىتىن،
ئىشىگەن بولار مۇۋە سوگەتتىن.

مەن يەنە، ئۇنىڭ سىلە بىر كىمگە ئىنئام ۋە ئېھسان قىلغان ۋاقىتلىردا، ھەسەت قىلىپ ئۇزىگە ئولۇم تىلىگۈدەك بولغانلىغىنىمۇ كوپ كوردۇم. ھوكۇمالار: "تەبىئىتى پەس، بېخىللارنىڭ ئالامىتى شۇكى كىشىنىڭ كىشىگە سېخىلىق قىلغىنىنى كورەلمەيدۇ" دىگەن ئىكەن.

ئىنئامنى كورسە ئەگەر ھەسەتخور،
جېنى كويۇپ دۇت ئورلىگۈسىدۇر.
ئاشقا چىللىساڭ يامان نىيەتنى،
ئاشتىن تولاراق يىگەي ھەسەتنى.

پادىشالار ئوز سوھبەتلىرىدە، ئوز ئىززىتىنى بىلىپ، ئىسىللىقنى پەزىلەت قىلغان كىشىلەرنى سوھبەتداش قىلىشى، بەد ئىسىل ۋە جاھىل كىشىلەردىن پەرھىز قىلىشى كېرەك. چۈنكى بۇ تائىپە دىيانەتسىز بولىدۇ. ھەرقانداق كىشىدە دىيانەت ۋە ئامانەت سۈپىتى بولمىسا، ئۇنىڭدىن ھەرقانداق ئەيىپ ۋە ھەرقانداق يامان قىلىق سادىر بولىدىغانلىغىنى كوز ئالدىغا كەلتۈرمەك كېرەك.

كىشىدە يوقتۇر دىيانەتتىن نېسىپ،
گەر يامان ئىش قىلسا ئۇ بولماس ئەيىپ.
ئالەم ئىچرە يا نىھان يا ئاشكار،
ھەر يامان ئىش بىدىيانەتتىن چىقار.

— بۇ يىگىت چىرايلىقكەن، — دەپتۇ پادىشا، — سۇرىتىنىڭ زىبالىقى قەلبىنىڭ پاكىزلىگىگە دالالەت قىلىدۇ. ھەر نەرسىنىڭ سىرتقى كورۈنۈشى ئىچكى دۇنياسىنىڭ بەلگىسى بولىدۇ. بۇزرۇك-لار: "ماۋزۇنىڭ ياخشىلىقى قىسقىلىقىدىن خەۋەر بېرىدۇ" دېيىشكەنغۇ؟

نامەنىڭ ئىنشاسىدىن مەلۇم ھامان،
كى ئۇنىڭدا ياخشى سوزمۇ يا يامان.

— ھىكمەت مەكتەپخانىسىدا سۇرەتنىڭ خۇپلۇغىنىڭ سۇرىسىنى ئۇقۇمايدۇ ۋە ياخشى سەنئەتىنى① باشقىنى كامالەت ئايىتى دەپ بىلمەيدۇ، — دەپتۇ ۋەزىر، — چۈنكى جاھانىدا نۇرغۇن كە-شىلەر بارىكى، ئۇزىنىڭ زىبا سۇرىتى بىلەن خالايىقنىڭ كۆڭۈل-لىرىنى ئۇتۇۋالىدۇ، ئەمما قەلبىنى ئىمتىھان قىلىدىغان بولسا ھەچ نەرسىگە ئالغۇسىزدۇر. بىر ھوكۇمانىڭ كەلتۈرگەن بىر مىسالىدا شۇنداق دېيىلىدۇ: "بىر ھەكىم ناھايىتى چىرايلىق بىر جۇۋانىنى كورۈپتۇ ۋە كوڭلى ئۇنىڭغا مايىل بولۇپ قېشىغا بېرىپتۇ. لېكىن ئۇنىڭ ھەقىقىتىنى كورۈپ، ئۇنىڭدىن بىر زەررىگە ئەرزىگۈدەك مەنا تاپالماپتۇ. شۇندىن كېيىن ئۇ: "ئەجەپ ياخشى ئوي ئىكەن. ھەي ئىست، ئىچىدە كىشى يوق ئىكەن دەپتۇ." بەس، بۇنىڭدىن مەلۇم بولدىكى، سۇرەتكە پىرىپتە بولغۇلۇق ئەمەس ۋە كىشىنىڭ ياخشى - يامانلىقىنى ئۇنىڭدىكى مەنىنى ئولچەپ باققاندىن كېيىن بىلمەك كېرەك.

سۇرىتى ئوخشاش لېكىن مەنىسى بولغاچ ئوزگىچە،
بىر قۇمۇشتىن بوريا ھاسىل بولۇر بىردىن شېكەر.

① بۇ يەردىكى سەنئەت ھۈنەر قابىلىيەت، ئەخلاقىنىڭ ياخشىلىقى، ئىلىم - بىلىمدە كامالەتكە يەتكەن بولۇشتەك خۇسۇسىيەتلەرنى كورسىتىدۇ.

— سۇرەتنىڭ خۇپلۇغى مىزاجىنىڭ مۇتەدىل ئىكەنلىگىگە گۇۋا بولالايدۇ، — دەپتۇ پادىشا، — مىزاجى مۇتەدىل كىشىگە قىلغان تەربىيەت زايا كەتمەيدۇ. مەن ئۇنىڭغا تەربىيەت قىلىۋاتقان ئۇ ياخشى سۆپەتلەرنى ئۇگىنىدۇ. سەن تەربىيەت قىلىشنىڭ نەتىجىسى قارا تاشنى لەئلى ياقۇت، قارا قانىنى ئىپار ۋە يامغۇر قەترىسىنى گوھەر قىلىدىغانلىقىنى بىلمەمسەن؟

گەر تەربىيەت تاپسا قەترە گوھەر بولغاي،
قانمۇ كىندىك ئىچرە تۇرۇپ ئىپار بولغاي.
تومۇرگىمۇ گەر ئەيلىسە كوپ تەربىيەت،
قارىلىغى كېتىپ ئۇمۇ ئاق زەر بولغاي.

— ئەي پادىشاھىم! — دەپتۇ ۋەزىر، — تەربىيەت دېگەنمۇ ئۇز زاتىدا ئىسىللىق بار بولغان كىشىگە لايىق كېلىدۇ. چۈنكى ھەممىلا تاش گوھەرگە ئايلىنىۋەرمەيدۇ. ھەممە قان ئىپارغا ئۇزگەرمەيدۇ. ئەسكىلەرنى مىڭ يىل تەربىيىلىگەن بىلەنمۇ ئۇنىڭدىن ياخشىلىق تاما قىلىش راۋا ئەمەس.

سوغەتكە قىلساڭمۇ ئۇددەك پەرۋىش،
ئۇدنىڭ بۇيىنى بەرمىگەي ئۇ ھىچ.

بېخىلنى مىڭ قېتىم ئۇزگەرتسىمۇ ئۇنىڭ زاتىدىكى جوھەر ئۇزگەرمەيدۇ. بۇ توغرىدا بىر ئەزىز كىشى:

بىلىڭكى جاھان ئىچرە ھىچ ھايۋان،
نەسىھەت بىلەن ئادەم بولمىغاي.
ئىت چۈشنى گەر ئۇگەنسىمۇ سوز،
قەلبى ئۇزىدىن غەيرى بولمىغاي.

— دەپ تۇغرا ئېيتقان. ئەگەر بۇ ئوزلىرى ئۇچۇنمۇ ھەقىقەت بولىدىغان بولسا، مۇنداق ناچىنىس بىلەن مۇئامىلە قىلمىغايلا، چۇنكى شاھزادىگە يەتكەن ھادىسە سىلىگىمۇ يېتىپ قالمىسۇن يەنە.

— ئۇ قانداق ھادىسە ئىكەن؟ — دەپ سوراپتۇ پادىشا.

— پارىس شەھەرلىرىدىن بىرىدە، — دەپ ھىكايىسىنى باشلاپتۇ ۋەزىر.

پارىس شاھزادىسىنىڭ ھىكايىسى

پارىس شەھەرلىرىدىن بىرىدە، قەلبى ياخشى، مېجەزى ئوبدان بولغان بىر پادىشا بار ئىكەن، ئۇ جاھاندارچىلىق بىناسىنىڭ ئۇلىنى خەلقپەرۋەرلىك ئاساسىغا قۇرغان ۋە پەرمان يۈرگۈزۈش تەختىدە ئادالەت ۋە مەرھەمەت يولىنى تۇتقان پادىشا ئىكەن.

ئاچقان ئىدى ھەشەمەتلىك ئەدلى قولىن ئالەم ئوزرە،
جەبرۇ زۇلۇم پۇتلىرىنى باغلاپ ھەيۋەت زەنجىرىدە.

كۇنلەرنىڭ بىرىدە، بۇ پادىشانىڭ خوتۇنى شاھىنشاھلىق ئەسىرى پىشانىسىدا، جاھانپانالىق ئالامىتى چېھرىسىدە جىلۋىلىنىپ تۇرغان بىر ئوغۇل تۇغۇپتۇ.

مۇشتىرى بۇ پەرى يۈز يۇلتۇز تۇغۇلغانىنى كورۇپ،
قىلدى ئىنساپ، دىدى شۇدەم: "ياخشى سائەت شۇ ئىكەن".

بۇ گۇدەكنىڭ دولىسىدا ئالقانچىلىك چوكۇقتا قارا خال بار ئىكەن. پادىشا ئۇنى كورۇپ ھوكۇمالاردىن:

— بۇ ئالامەتنىڭ خاسىيتى نىمە؟ — دەپ سوراپتۇ.

— كىتاپتا كورۇشمىزچە، ھەر كىشىدە بۇنداق ئالامەت بولسا خەتەرلەرگە ئۇچرار، ئەمما پۈتۈن ئالەمنى ئوزىگە قارىتىدىغان جاھانگىر پادىشا بولۇر، — دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ ھوكۇمالار.

پادىشا ئۇ بىشارەتتىن خوشال بولۇپ، ئۇنىڭغا ياخشى تەربىيەتلەرنى قىلىپتۇ. ئۇ پادىشانىڭ باغلىرىدىن بىرىنىڭ تۇڭدە بىر موزدۇز بار ئىكەن. ئۇ ناھايىتى دىيانەتسىز، كوڭلى ئەگرى ئادەم ئىكەن. پادىشا ھەقەمسايلىق ھەققى ئۇچۇن ئۇنىڭ ھالىدىن ياخشى خەۋەر ئېلىپ تۇرىدىكەن. شاھزادە توت ياشقا كىرگەندە ئويدىن چىقىپ ھەر تەرەپلەرگە بېرىپ ئويناشقا باشلاپتۇ. ئۇ كوپىنچە موزدۇزنىڭ دۇكىنىغا كىرىپ ئويناىدىكەن. پادىشانىڭ ۋەزىرى بۇ ھالدىن خەۋەردار بولۇپ پادىشاغا ئەرز قىلىپتۇ:

— ئەي پادىشاھىم! شاھزادىنى موزدۇز بىلەن سوھبەتلىشىشتىن مەنئى قىلماق كېرەك، شاھزادە موزدۇزنىڭ يامان خۇيلىرىنى ئۇگىنىپ قالمىسۇن. چۇنكى گودەكلەر قايسى تائىپەگە قوشۇلسا شۇنىڭ رەسمىنى ئۇگىنىپ قالىدۇ. سۇمۇ نىمىگە قوشۇلسا شۇنىڭ رەڭگىگە كىرىپ قالىدۇ ئەمەسمۇ؟

— بۇ بالا تېخى كىچىك. ئۇ ھازىر موزدۇزغا ئىچكىپ قاپتۇ. ئۇنىڭدىن ئايرىۋەتسەم كوڭلى پەرىشان بولىدۇ. ھازىرچە سەۋرە قىلايلى. چوڭ بولۇپ ئەقلىگە كەلگەندە، نەسىھەت قىلىپ ئۇنىڭ مەيلىنى ياندۇرايلى! — دەپتۇ پادىشا.

ۋەزىر خاموش بولۇپ قاپتۇ. پادىشا موزدۇزنى چاقىرىپ ئۇنىڭغا ناھايىتى كوپ ئىلتىپات كورسىتىپتۇ، جىق ۋەدىلەرنى بېرىپتۇ ۋە شۇنداق دەپتۇ:

— بۇ پەرزەنتىم سەن بىلەن ئۇلپەتلىشىپ قاپتۇ. شۇنىڭ ئۇچۇن بۇنى ساڭا تاپىلاپ قويايى. سەن بۇنىڭ ھالىدىن ئوبدان خەۋەر ئالغىن. مەن ساڭا كاتتا ئىنئاملارنى بېرىمەن.

موزدۇز توققۇز پۇكۇلۇپ تازىم قىلىپتۇ ۋە دەپتۇ:

— هەممە تۇنلەر ئەچرە بولىۋن كۈن چىرىغلىق،
يەر - جاھانغا يورۇتقۇچى گۈلزار بېغلىق.

پېقىر قۇللىرى گەرچە بۇ ئىشتا ئۆزەمنى قابىل دەپ بىلمە - سەمەن، ئەمما سىلىنىڭ نەزەرلىرى قارا تۇپراقنى زەر، قارا تاشنى گوھەر قىلىدىغان كىمىيادۇر.

جان كىرەر تۇپراققا سەن دەسسەپ ئاڭا ئوتسەڭ ئەگەر،
تاشلار ئالتۇن بولغۇسىدۇر گەر ئاڭا قىلساڭ نەزەر.

مەن بارلىق ھىممىتىمنى ئۇنىڭ خىزمىتىنى قىلىشقا سەرپ قىلىمەن. ھەممە ھاياتىمنى ئۇنىڭ تەربىيىتىگە ئىشلىتىمەن.
شۇنداق قىلىپ، موزدۇز شاھزادىنى مۇھاپىزەت قىلىش ئۈچۈن ۋەدە بېرىپتۇ ۋە ئەتىسىگەن - كەچتە ئۇنى پەرۋىش قىلىشقا مەشغۇل بولۇپتۇ ھەم بۇ خىزمىتىنىڭ ۋاستىسى بىلەن ئور - دىغا كىرىپ چىقىدىغان بولۇپتۇ. بېرىپ - بېرىپ، پادىشاغا يېقىنلىق مەرتىسۇغا ئېرىشىپتۇ.

ئەگەر قىلسا ھەر كىشى ياخشى خىزمەت،
تاپار تەكتۇشلىرىدىن ئارتۇق ئىززەت.

موزدۇز شاھزادىنى كۈندۈزى باغلارنى تاماشا قىلغىلى ئاپىرىدىكەن. كەچتە ئەپكېلىپ ئوز ئويىدە قوندۇرىدىكەن. گاھىدا باغلاردىمۇ قونۇپ قالىدىكەن. كۈنلەرنىڭ بىرىدە پادىشا سەپەرگە چىقماقچى بولۇپ قاپتۇ. شۇڭا ئۇ موزدۇزنى چاقىرتىپ كېلىپ، ئوغلىنىڭ مۇھاپىزەت ئىشى ئۈچۈن ئۇنىڭغا يەنە بىرمۇنچە سوز - لەرنى تەكىتلەپ ۋەسىيەت قىلىپتۇ. شۇندىن كېيىن بارلىق خاس مۇلازىملىرى بىلەن سەپەرگە ئاتلىنىپتۇ.

پادىشانىڭ شەھەر ئەتراپىدا بىر چاربېغى بار بولۇپ، تالڭ شامىلى ئۇ باغنىڭ بىنەپشىسىنىڭ زۇلپىدىن ئالەم خېرىدارلىرىغا مۇشكى زەپەر ئاچىدىكەن؛ شامال ئەتىتارى نەسرىن گۈللەرنىڭ خۇشبۇيىدىن پۇراق تىلەيدىكەن. تۇبى ۋە سەدرە دەرەخلىرىنىڭ گۈلى ئېچىلغان ۋاقىتتا بۇ باغدىكى بېشى ئاسمانغا تاقاشقان دەرەخلەرنىڭ چىچەكلىرىدىن لەتاپەت قەرز ئالىدىكەن.

رەشك ئېتەر ئۇ باغدىن جەننەت بوستىنى،
خۇددى ھور ئىدى ئۇنىڭ ھەر رەيھىنى.
نەرگىس زەرجام، ياسىمەن ساقى بولۇپ،
گۈل سۇرۇق مەي ئىچىپ تۇرغان مەس بولۇپ.
بار ئىدى يەنە چىرايلىق غۇنچىلەر،
قۇيۇلغان ئىچگە لالىرەڭ مەيلەر.
قۇيغىلى جاملارغا شاراپ سۇيىنى،
ھەممە تۇتۇشقان توۋەن بېشىنى.
بۇلبۇللار چېلىشقان ئۇندا نەغمە ساز،
چىقىرىپ خۇش ناۋا بىرلە شات ئاۋاز.

پادىشا سەپەرگە كەتكەندىن كېيىن شاھزادە مۇزدۇز ۋە يەنە بىرنەچچە مەخسۇس قوللىرى بىلەن بىللە باغ سەيلىسىگە بېرىپتۇ. مۇزدۇز شاھزادىنىڭ بېشىغا بىزەكلىك قىممەت باھا تاج، ئۇستىگە قىممەت باھالىق مەخسۇس تىكىلگەن لىباسلارنى كىيگەندىكىنى كورۇپ، خەسلىق جوھىرى ۋە پەسلىك تەبىئىتى ھەركەتكە كېلىپ ئۇزى بىلەن ئوزى ئويغا چۈشۈپتۇ: "بۇ تاج بىلەن تون، بۇز سودىگەرگە دەسمايە بولىدىكەن. ھازىر ئاتىسى سەپەرگە كەتتى. ئانىسى شەھەردە كوڭلى خاتىرجەم ئولتۇرۇپتۇ. مەسلىھەت شۇكى، بۇنى يىراق بىر يۇرتقا ئېلىپ قېچىپ ئۇ يەردە كىيىم - كېچەك ۋە تاجىنى ئېلىۋېلىپ، ئوزىنى قۇل قىلۋالغىنىم ياخشى" — دەپ ئويلاپتۇ ئۇ.

بۇ پۇرسەتنى غەنىمەت بىل غەنىمەت،
قولدىن كەتسە ھەرگىز كەلمەس بۇ دولەت.

شۇنىڭ بىلەن، ئۇ بۇ سىرنى قۇللارنىڭ ئىچىدىكى ئۇزۇكگە سىرداش بولغان بىرىگە ئېيتىپتۇ - دە، ئىككىسى ئىتتىپاق تۈزۈشۈپتۇ. يېرىم كېچە بولغاندا، ئۇلار شاھزادىگە ۋە قۇللارغا بىھۇش قىلىدىغان دورا بېرىپ، ھەممىسىنى ھۇشىدىن كەتكۈزۈپتۇ. شۇنىدىن كېيىن، شاھزادىنى ساندۇققا سېلىپ توگىگە تېڭىپتۇ. ئۇلار شۇنداق تېز مېڭىپتۇكى، پەلەكتە ئايلانغان ئاي ئۇنىڭ يۈرۈشىگە ئاپىرىن ئوقۇپتۇ. جاھانىنى ئوراپ تۇرغان ئاسمان ئۇنىڭ ئايىغى تېزلىگىگە تەھسىن ئېيتىپتۇ.

پەلەكتىمۇ يوق ئىدى ئۇنداق چورگۈلۈش،
قىلالماس ئىدى ئايمۇ ئۇنداق تېز يۈرۈش.
چىقار ئىدى ئۇ ئىگىز تاققا بۇلۇتتەك،
چۈشەر ئىدى ئۇ توۋەنگە خۇددى سەلدەك.

موزدۇز ئومۇردەك تېز كېتىدىغان، ئەجەلدەك پات يېتىدىغان، ئىتتىك ئوق ئۇنىڭ تېزلىگىنىڭ رەشكىدىن ئوق يەيدىغان، كوزنى يۇمۇپ ئاچقىچە ئوتوپ كېتىدىغان چاقماقمۇ ئۇنىڭ چاپسانلىغىدىن رەشك ئېتىپ ئورتىنىپ كېتىدىغان دەريىجىدىكى بىر چاپقۇر ئاتقا مىنىپتۇكى، بۇ ئات ئەگەر تىزگىنىنى بوشىتىدىغان بولسا خىيال خەۋەرچىسىدىن مىڭ ھەسسە تېز ئوتوپ كېتىدىكەن؛ ئەگەر قامچا بىلەن بىرنى سالىدىغان بولسا توققۇز پەلەكتىن بىر سەكرەشتە ئوتوپ كېتىدىكەن.

ئاي يۈزىگە زەخمە ئۇرۇپ قۇلىغى،
يەر ئويىگە زەربە ئۇرۇپ تۇۋۇغى.

يۇرۇشىگە يېتەلمەيتتى پەلەك ھەم،
غۇبارىنى كۆرەلمەيتتى سابا ھەم.

قۇلنىمۇ شۇنداق بىر ئاتقا مىندۈرۈپتۇكى، ئۇ چېقىنداق سۈپەت، شامال يورغىلىق، چاقماق يۈرۈشلۈك، گۈلدۈرمامدەك كىشنەيدىغان بىر ئات ئىكەن.

ھۇشى خۇددى يەرشارىدەك ئون ھەسسە تېز - تېز قەدەم، بىر نەپەستە ئەيلەر ئىدى يەر يۈزى سەيرىن تامام.

ئۇلار يەنە ئاشۇنداق ئىككى ئاتنى يانداپ ئېلىپ يولغا چىققان بولۇپ، ئازغىنا ۋاقىت ئىچىدە ئۇ پادىشانىڭ مەملىكىتى تەۋەسىدىن چىقىپ باشقا مەملىكەتكە يېتىپ بېرىپتۇ. باغدا بەھۇش بولۇپ يېتىپ قالغان قۇللار تاكى ئەتىسى ئاش ۋاقتىغىچە ئاشۇنداق يېتىپتۇ. ئۇلارنىڭ ھالىدىن خەۋەر تاپقان باغۋەن ئۇلارنىڭ قېشىغا كېلىپ، ھەرقايسىسىنىڭ دىمىغىغا كونا سىركە بىلەن بادام يېغى پۈرتىپ، ئۇلارنى ھۇشىغا كەلتۈرۈپتۇ. ئۇلار ھۇشىغا كەلگەندىن كېيىن شاھزادە ۋە موزدۇزنىڭ يوق ئىكەنلىگىنى كۆرۈپ، شۇ زامان مەلىكىگە خەۋەر بېرىپتۇ. مەلىكە دەرھال ئاتلىنىپ باققا بېرىپ ھەرقانچە ئىزلىگەن بىلەنمۇ ئۇ رەنا گۈلدىن ددىمىغا بۇيى كەلمەپتۇ.

تاپمىدىم سەرۇى خىرامانىمنى باغ ئىچرە كىرىپ،
كۆرمىدىم ئۇ غۇنچە خەندانىنى چىمەنگە كۇز سېلىپ.
ھەر تامانغا بۇلۇتتەك ياش قەترىسى توكتى كۆزۈم،
نۇر قۇياشىمنى كۆرەلمەستىن ھامان كوككە بېقىپ.

مەلىكە ئۇ كۇنى پۈتۈن باغنىڭ ئەتراپىنى ۋە باغ ئوپچو-

رىسىدىكى سەھرالارنى ھەم شەھەرنى ئىەتىكىەن بولسىمۇ، ئىزلە بارغان كىشىلەرنىڭ ھەممىسى كەچتە نائۇمىت بولۇپ قايتىشىپ شۇنىدىن كېيىن مەلىكە پەرزەنت پىراقىدا بىتاقەت بولۇپ، ھىچ ۋاق ئوتىدا شامىدەك كويۇپ، ياشلىرىنى ئاقىقۇزۇشقا باشلاپتۇ سۇبھى يورۇغاندىن كېيىن مەلىكىنىڭ رەنجى چېكىدىن ئېشىپتۇ ئۇ دەرتلىك كوكسىدىن ئاھ تارتىپتۇ:

بىر نەپەس قالدى ئۇنى ھەم شۇبھىدەك بەربات ئېتەي،
كۇن يۇزلۇگۇمنىڭ دەردىدە شام كەبى كويۇپ كېتەي.

شۇ يوسۇندا، يىغلاپ يۇرۇپ ئۇنىڭ ھاياتىنىڭ شولىسى يوقلىش بورىنغا ئۇچۇپتۇ. مۇلازىملار دەرھال پادىشاغا چاپار مەن ئەۋەتىپتۇ. پادىشا بۇ ۋەھىشەتلىك خەۋەرنى ئاڭلاپ قايتىپ كېلىپ، ئوز تەختىدە قارار تېپىپتۇ ۋە خوتونى بىلەن پەرزەنتىنىڭ پىراقىدا ناله - پەريات قىلىپتۇ، لېكىن ئاخىرى سەۋرە خەتىگە باش قويۇپ رىزانىڭ پېشىنى تۇتۇپتۇ.

مەن ئەقىلگە بۇ مۇسىبەت شىددىتىن ئېيتسام، ددى:
"سەۋرە قىلغىل ھەم دىگىل - ئىننا ئىلەيھى راجىئۇن".①

بۇ چاغدا، موزدۇز شام ۋىلايىتىگە بارغان ئىكەن. ئۇ يەرد موزدۇز شاھزادىنىڭ كىيىم - كېچەكلىرىنى سالدۇرۇۋېلىپ ئوزىنى بىر سودىگەرگە سېتىپتۇ. قۇلنىمۇ يەنە بىر كىشىگە سېتىۋېتىپتۇ شاھزادە ئۇ سودىگەرنىڭ خىزمىتىنى قىلىپ، ئون يىل تۇرۇپتۇ. شۇ چاغدا ئۇنىڭ ھوسنى كامالەتكە يېتىپتۇ. ئۇ شۇنداق گوزەل ئىكەنكى، مىسىردىكى يۇسۇپ ئەلەيھىسسالامنىڭ ھوسنى بازىرىنىمۇ

① بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: بىز خۇدانىڭ بەندىسى. ئۇنىڭ تەرىپىگە قايتىۋۇچىدۇرمىز.

كاسات قىلىۋېتىپتۇ. قاچانكى، ئۇ نازىلىق سەرۋى ئويدىن چىقىپ قىدىخان بولسا مىڭلاپ كىشى ئەقىلى-ھوشىنى يوقىتىپ، ئۇنىڭ يولىغا جېنىنى سەدىقە قىلىۋېتىدىكەن ۋە خالايىقلار تەرەپ-تەرەپتىن ئۇنىڭ سالامەتلىگىنى تىلەپ دۇئاغا قول ئاچىدىكەن.

ناز بىلەن چىقساڭ تالاغا ،
قول كوتىرەر ھەركىم دۇئاغا.
ھىچبىر ياماڭ كوز تىكمىگەي،
ھەم ياماڭ تىل تەككۈزمىگەي.

سودىگەر ئەقىللىق ۋە ھۇشيار كىشى ئىكەن. ئۇ ئوزىچە: "بۇ قۇلنى ئەمدى ساقلاۋېرىشىم ياخشى ئەمەس. چۈنكى ئۇنى ئويدە مەخپى ساقلىسام ماڭا پايدا يوق. ئەگەر تاشقىرى چىقىۋەرسە، ئۇنىڭ كورۇپ خالايىقلار ئارىسىدا پىتنە پەيدا بولىدۇ.

دىلىمنىڭ يەتتى، كوزۈڭنى باغلا، ئەي كوز سالغۇچى،
ماڭا لازىم بولسا شىرىن جان، يەنە بىرنەچچە كۇن.

شۇنىڭ ئۈچۈن بۇنى ئاپىرىپ پارس شەھرىنىڭ پادىشاسىغا تۇھپە قىلىشتىن ياخشى ئىش يوق. چۈنكى ئۇ ھەممەتىلىك پادىشا، ماڭا بۇ قۇلنىڭ باھاسىغا ئىككى باراۋەر ئىنئام قىلىۋەتسىمۇ ئەجەپ ئەمەس" دەپ ئويلاپ، شاھزادىنى ئاپىرىپ پارس شاھىغا تۇھپە قىلىپتۇ. پادىشامۇ سودىگەرنى خىسراۋغا خاس تۇھپىلەر بىلەن خوشال قىلىپ بېشىنى كوككە يەتكۈزۈپتۇ. شۇ چاغدا شاھزادە ئۇن توت ياشقا كىرگەن ئىكەن.

كىردى ئۇن توت ياشقا دىلبەر ھىچ ئەجەپ يوقكى شۇ چاغ،
قىلسا ئون توت كۇنلۇك ئاي ئوزىنى شۇ دىدارغا قۇل.

ئاتىسى ئۇنى تونۇماي ئوزىنىڭ خاس قۇللىرىنىڭ قاتارىغا قوشۇپتۇ. بارا - بارا ئۇنىڭ بىلىملىك ئىكەنلىگى ۋە ئەقلى جاۋابىدا ئىكەنلىگى مەلۇم بولغاندىن كېيىن، پادىشا ئۇنى ياخشى تەربىيەت قىلىپتۇ ۋە باشقا قۇللارغا قارىغاندا ئۇنى ئوزىگە يېقىنراق تۇتۇپتۇ. ئۇ بىر نەچچە ۋاقىت ئەنە شۇنداق يۈرگەن ئىكەن، پادىشانىڭ خەزىنىچىسىنىڭ مۇلازىمى بولغان ۋە ھەمىشە خەزىنە ئىشىگىدە خىزمەت قىلىدىغان بىر جاۋاھىرشۇناس شاھزادە بىلەن دوست بولۇپ قاپتۇ. جاۋاھىرشۇناس بۇ قۇلنىڭ پادىشاغا ناھايىتى يېقىن ئىكەنلىگىنى كورۈپ، ناپاك ۋە خەسىسلىك تەبىئتى خاھىش قىلىپ: "بۇ قۇلنى ئالداپ، پادىشانىڭ قولىدىكى بارلىق خەزىنە ئىشكىلىرىنىڭ موھىرى نەقىشلەنگەن ئۇزۇكنى قولغا چۈشۈرسەم، خەزىنە ئىشكىلىرىنى ئېچىپ قانچىلىك لازىم بولسا شۇنچىلىك مال - دۇنيانى ئالسام، ئاندىن كېيىن يەنە ئاشۇ ئۇزۇك بىلەن ئىشكىلەرگە موھۇر باسسام بۇ خىيانەتنى ھىچ كىشى بىلمەيدۇ" دەپ ئويلاپتۇ - دە، شاھزادىگە: "ئەي يىگىت، مۇشۇ مەملىكەتكە پادىشا بولۇشنى ۋە پۈتۈن خالايىققا مۇتلەق ھوكۇم يۈرگۈزۈشنى خالامسەن؟ ئەگەر مەقسەدىڭ ئەنە شۇنداق بولسا ھىلە بىلەن پادىشانىڭ قولىدىكى ئۇزۇكنى ئالغىن. ئۇ ئۇزۇكنىڭ خاسىيىتى شۇكى، كىم ئۇنى قولغا كىرگۈزسە پۈتۈن جاھان ئۇنىڭغا قارايدىغان بولىدۇ.

بەختلىك ئىنسان ئاشۇكى كىرسە ئىلكىگە موھۇر،
بىگۇمان بىلگىنكى پەرمانىغا بار ئالەم كىرۇر.

ئۇنى ئېلىشتىكى ھىلە شۇكى، پادىشا ئىستىراھەت ئۇيقۇسىغا بارغاندا ئاستا كېلىپ، يۇمشاق دەسسەپ بىرىپ ئۇزۇكنى قولىدىن تۇيدۇرماي ئېلىپ، ماڭا بەرسەڭ، سەن ئۇچۇن مەن ئۇنى ياخشى ساقلاپ بېرىمەن. لېكىن شۇ شەرت بىلەنكى، سەن پادىشا بولغىچە

ئىگدا مېنى ۋەزىر قىلىسەن. چۈنكى ئاپتاپ بولغىنىگدا بىزدەك زەرىلەرنىمۇ ئۇنتۇماي ئىسسىتىپ قويۇش كېرەك" دەپتۇ.

شاھزادە ئۇنىڭ سوزىگە ئالدىنىپ قاپتۇ ۋە پادىشا ئۇخلاپ قالغان چاغدا، بېرىپ ئۇزۇكنى ئاستاغىنا تارتىشى بىلەنلا پادىشا ئويغىنىپ كېتىپتۇ.

— نىمىشقا بۇنداق جۇرئەت قىلدىڭ؟ — دەپ سوراپتۇ پادىشا قۇلدىن.

پادىشانىڭ ھەيۋىتىدىن شاھزادىنى سۇر بېسىپتۇ - دە، ئۇ ھىچقانداق سوزلىيەلمەي قاپتۇ. پادىشانىڭ غەزىۋى ئورلەپ جاللاتنى چاقىرىپ، ئۇنى ئۇزۇنىڭ ئالدىدا چېپىپ تاشلاشقا بويرۇپتۇ. جاللات ئۇنى يالىڭاچلاپ ئۇنىڭ كاللىسىنى ئالماقچى بولۇپ، ئۇنىڭ تونى ۋە كويىنىگىنى سالدۇرغان ئىكەن، ئۇنىڭ دولىسىدىكى قارا خالغا پادىشانىڭ كوزى چۈشۈپتۇ - دە، شۇ زامان ھۇشىدىن كېتىپتۇ. جاللات پادىشانىڭ بۇ ھالىنى كورۈپ بىردەم توختاپ تۇرۇپتۇ. ئانىچە پادىشا ئورنىدىن تۇرۇپ ئوغلىنىڭ باش كوزىگە سويۇشكە باشلاپتۇ.

— ئەي كوزۇمنىڭ نۇرى، — دەپتۇ پادىشا، — ئۇ مەككار موزدۇزنىڭ يېقىنچىلىغى بىزنى مانا شۇنداق پىراق ئوتىغا تاشلىدى ئەمەسمۇ؟

— مەنمۇ جاۋاھىر شۇناسنىڭ دالالىتى بىلەن بۇ جۇرئەتنى قىلىپ سالدىم، — دەپتۇ شاھزادە ئۇزرە ئېيتىپ.

پادىشانىڭ بۇيرۇغى بىلەن جاللات ئاشۇ قىلىچتا جاۋاھىر-شۇناسنى ئولتۇرۇپتۇ.

شۇندا پادىشا شاھزادىگە:

— ئەي ئوغلۇم، ئەسكى ئادەملەرنىڭ سوھبىتى مانا شۇنداق ئاقىۋەتلەرنى كەلتۈرىدىغانلىغىنى سەنمۇ بىلدىڭ. ئەمدى ھەرگىز بەدئىسلار بىلەن مۇئامىلە قىلمىغىن ۋە پەسلەرنى ئوز سوھبىتىگدە تۇتمىغىن.

ئىززەت تەختى ئوزرە ئولتۇرغانتى تاشلار ئاقۇۋەت،
خار - زارلىق تۇپرىغىغا، ئەسلى يامانلىك سوھبتى.

شەيتانلىك سوھبتى ئادەم ئەلەيھىسسالامنى جەننەتتىن يەر يۈزىگە چىقارغانلىغىنى ئاڭلىغان بولغىيدىك؟ — دەپ نەسىھەت قىلىپتۇ.

بۇ مىسالنىڭ پايدىسى شۇكى، بەدئىسللارنىڭ سوھبتى شاھنى قۇل، قۇلنى جاندىن جۇدا قىلىدىغانلىغىنى چۈشەنگەيلا. زەرگەرمۇ ئەنە شۇ توپقا كىرىدىغانلاردىن. شۇڭا ئۇنىڭ سوھبىتىدىن پەرھىز قىلغايلا، ئۇنىڭدىن چارە قىلىش تەس بولغان پىتنە - پاساتتىن بىرەرسى ۋۇجۇتقا كەپ قالمىسۇن يەنە.

پادىشا ۋەزىرىنىڭ بۇ سوزىگە ئىلتىپات قىلمايتۇ.

— ئادەمنىڭ ياخشى سۈپەتلىك بولۇشىغا ئالى نەپەسلىك بولۇشىنىڭ نىمە ئالاقىسى بار؟ كىشىنىڭ ئەدەپلىك ۋە پەزىلەتلىك بولۇشى تەربىيە ۋە ئىززەت - ئىكرام تېپىشتىن بولىدۇ، ھەرگىز ئىسىللىق ۋە نەسەپلىك بولۇشىدىن ئەمەس.

سوزلە ھىساپتىن، نەسەپتىن دىمە،
پېكىنى تۇت، كونىنى ئىزلىمە.
گوھەر شولىسى بىلەن كوز يورۇر،
ئۇمۇ كونىرىسا يۇزى سارغىرۇر.

قاچانلا بولمىسۇن پادىشانىڭ ئۇلۇغلىشىغا ئېرىشەلىگەن كىشى شەرەپلىك بۇزرۇكۋار كىشىدۇر ئالى دەرىجىلىك شاھنشالاردىن بىرى: "بىز خۇددى زامانغا ئوخشايمىز. كىمنى تاشلىۋەتسەك ئۇ پەس بولىدۇ. كىمنى كوتەرسەك شۇنىڭ بېشى پەلەكتىن ئاشىدۇ" دىگەن ئىكەن.

ئەگەر سۇلتان براۋغا قەھرى قىلۇر،
ئۇ پەلەكتە بولسا يەرگە يىقىلۇر.
ئەگەر چاچسا كىشىگە سۇبھىدەك نۇر،
كېچىدەك دەختى كۇندۇزدەك ئاقرۇر.

مەن بۇ يىگىتنى دولەت دەربىسىگە كوتەردىم ۋە ئۇنىڭغا هورمەت ئەۋجىدە ئورۇن بەردىم. مەن ئۇنىڭ تۇزۇكلۇگىگە قىلغان گۇمانىم خاتا چىقمايدۇ دەپ ئۇمىت قىلىمەن، ــ دە پتۇ پادىشا.

ۋەزىر پادىشانىڭ ئۇنىڭغا تەربىيەت قىلىشقا مەزمۇت قەدەم قويغانلىغىنى كورۇپ، دېمىنى ئىچىگە يۇتۇپ. قايتا ئۇ تىوغىرىدا سوز قىلماپتۇ. ئاردىدىن يەنە بىر نەچچە كۇن ئوتۇپتۇ. زەرگەر ئىختىيار قولىنىڭ بوش ئىكەنلىگىنى كورۇپ، پۇتىنى ئىنساپ دائىرىسىنىڭ سىرتىغا قويۇشتا باشلاپتۇ. ئۇ بەزىدە ۋەدە بېرىپ، بەزى ئالداپ يۇرۇپ، كىشىلەرنىڭ مال - دۇنيالىرىنى قولىغا كىرگۇزۇۋېلىشقا باشلاپتۇ. بىر كۇنى ئۇ پادىشانىڭ قىزىنىڭ زىنەت بۇيۇملىرىنى ياساپ ئولتۇرۇپ، بىر نەچچە دانە جاۋاهىرغا هاجىتى چۈشۈپتۇ. ئەمما ئۇ خىل جاۋاهىردىن يا پادىشانىڭ خەزىنىسىدە ياكى جاۋاهىرپۇرۇشلارنىڭ بازىرىدا تېپىلماپتۇ. ئۇ شەهەردە كاتتا بىر سودىگەر بار ئىكەن. زەرگەر ئۇنداق جاۋاهىر هەرقاچان ئاشۇ سودىگەرنىڭ قىزىنىڭ بېزەكلىرى ئارىسىدا بار دەپ ئويلاپ، ئۇنىڭغا كىشى ئەۋەتىپ سوراتقان ئىكەن، ئۇ قىز "مەندە ئۇنداق جاۋاهىرلار يوق" دەپ جاۋاپ ئەۋەتىپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان زەرگەر ئۇ قىزنى پادىشانىڭ قىزىنىڭ قېشىغا چاقىرتىپ كەپتۇ ۋە شۇنداق دەپتۇ:

ــ ئەي مەلىكەم، بۇ سودىگەرنىڭ قىزىدا شۇنداق شاهانە گوهەرلەر بارىكى، پەلەك جوهەرداری يۇلتۇز جاۋاهىرلىرىنى زەبەرجەت رەڭلىك تاۋىغا تىزىسىمۇ ساپلىق ۋە روشەنلىكتە ئۇنىڭدەك ئىسىل مەرۋايىتىنى تاپالمىغان. دەريا ئىنسگىانىسى ئالەمدە يەككە

گـوهەرلەرنى سەدەپ بوشۇكىدە پەرۋىش قىلىسىۋ، بۇنىڭدا باز
بولغان گوهەرلەردەك يىگانە دۇرلار غەۋۋاسىنىڭ نەزىرىگە چۈشمىگەن

زوهرەدەك ھەممىسى پارقىراق نۇرلۇق،
ئاي كەبى بارچىسى چاچار يورۇقلۇق.

ئۇنىڭ يەنە شۇنداق ياقۇتلىرى بارىكى، ئاپتاپ ئانىسى كان
قوسىغىدا جىگەر خۇنى بىلەن تەربىيىلىگەن، تاغ بولسا ئوزىنىڭ
تاش يۇرەكلىگى بىلەن ئۇلارنى ئوز كوكسىدە ساقلىغان.

خۇددى گۇلرەڭ مەيگە ئوخشاشتۇركى، ئۇ قىش ۋاقتىدا،
لەئلى قەدەھ ئىچرە سوغۇق شىددىتىدىن مۇزلىغان.

يەنە نۇرغۇن يېشىل زۇمرەتلىرى بار. كوزى خىرە بولۇپ
قالغانلار ئۇنى كورۇش بىلەن كوزىنىڭ نۇرى ئاشىدۇ.

زۇمرەت رەڭ خالىگدىن قاراقىم ئالدى بىھەد نۇر،
شۇنداق سەبزە كورمەك بىرلە كوزنىڭ نۇرى كوپ بولغاي.

ئۇنىڭ جاۋاھىرلارنى سالىدىغان قۇتىسىدا ئوز شولىسى
بىلەن ئاتەشپەرەسلەرنىڭ كوزلىرىدە ئوت ياندۇرۇۋېتىدىغان رۇم
لەئلىلىرى بار. يەنە ئۇنىڭغا شىشە رەڭلىك ئاسماننىڭ ئەتراپلىرى
ئۇلاردىن ساپلىق ۋە لەتاپەت ئۇگىنىدىغان دەرىجىدىكى پىروزە-
لەر سېلىنغلىق.

لەئلىسىدىن ئالدى سۇھەيلى ھېقمەتتەك خۇش چىراي،
ئالدى يېشىل رەڭنى پىروزىسىدىن چەرخ ئاسمىنى.

ئەمدى مەلىكەم ئەمرى قىلسىلا، ئاشۇ جاۋاھىرلىرىنى مۇشۇ يەرگە ھازىر قىلسۇن.

مەلىكە ئۇ قىزدىن سۇرۇشتۇرگەن ئىكەن، ئۇ قىز:

— ئەي زامانىمىزنىڭ زۇلەيخاسى ۋە دەۋرانىمىزنىڭ بىلقىسى، مەندە ئۇلارنىڭ ھېچقايسىسى يوق، — دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ.

— ئەي مەلىكەم، بۇ ئىختىيارى بىلەن ئىقرار قىلمايدۇ. بۇنىڭغا سىياسەت قىلماق كېرەك، — دەپتۇ زەرگەر.

شۇنىڭ بىلەن "خوتۇنلار كەم ئەقىلدۇر" دېگەن شاراپ بىلەن مەس بولغان پادىشانىڭ قىزى ئۇزىنىڭ غۇرۇرى ۋە زەرگەرنىڭ ۋەسۋەسە قىلىشىنىڭ مەدىتى بىلەن: "ئۇنى قىينىڭلار" دەپ بۇيرۇپتۇ. ئۇنى بىرەر سائەت قىينىغان بولسىمۇ قىز ھېچ نىمىنى ئېيتماپتۇ. ئۇنى كورگەن زەرگەر: "قاتتىقراق ئازاپلاڭلار" دەپ ئىشارەت قىلىپتۇ. ئۇ يەردىكى زالىملار غەزەپ ئىسكەنجىسىنى راسا چىڭىتقان ئىكەن، بىچارە قىزنىڭ تېنى تاتلىق جاندىن بوشاپتۇ. ئۇنى كورگەن سودىگەرنىڭ قىزىنى ئەگىشىپ كەلگەن ئۇرۇق - تۇققانلىرى پەريات - پىغان كوتىرىپتۇ. زەرگەر شۇ ھامان قېچىپتۇ. پادىشا بۇ ئەھۋالدىن خەۋەر تېپىپ، ناھايىتى پەرىشان بولۇپتۇ ۋە سودىگەرنىڭ قىزىنىڭ ئولگەنلىگى ئۈچۈن ناھايىتى كوپ ئوزرە ئېيتىپ، جىق مال - دۇنيا بېرىپتۇ. ئۇزىنىڭ قىزىنى بولسا ئاشۇ ئىشى تۈپەيلىدىن يامان كورۈپ قېلىپ، نەزەردىن تاشلاپتۇ. پادىشانىڭ خوتۇنى ئويلاپ كورۈپ: قىزىنى بىر نەچچە ۋاقىت ئۇزىنىڭ چار بېغىغا ئاپىرىپ قويماقچى، دادىسىنىڭ غەزىۋى بېسىلغاندا ئاندىن قايتۇرۇپ كېلىپ، بۇزرۇك كىشىلەردىن بىر نەچچىنى ۋاستە قىلىپ، قىزنىڭ گۇناھىنى تىلىمەكچى بولۇپتۇ. شۇنداق قىلىپ، قىز ئانىسىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى بىلەن چارباقتا بېرىپتۇ. بۇ ئىشتىن خەۋەر تاپقان زەرگەرمۇ چارباقتا بارغان ئىكەن، ئۇنى كورگەن پادىشانىڭ قىزىنىڭ بىغايەت ئاچچىغى كەپتۇ:

— هوي ئېپلاس، بەتقىلىق، شۇم تەلەت، بەتبەخت! يەنە پىتنە - پاسات تېرىش ئۈچۈن كەلدىڭمۇ؟ يەنە ھىلە ئىشلىتىشنى كوزلىدىڭمۇ؟ يوقال! ئەمدى ھەرگىز سەن بىلەن بىللە ئولتۇرمايمەن! — دەپ ۋاقىراپتۇ ئۇ.

زەرگەر چىراغدىن چىقىپ باياۋانغا قاراپ مېڭىپتۇ. ئۇ كېتىۋاتقاندا كەچ كىرىپتۇ ۋە ھاۋا بۇزۇلۇپ ئاسمان يۇزىنى بۇلۇت بېسىپ، يۇلتۇزلارنىڭ روشەنلىكلىرى يوقلىپ، جاھاننىڭ چېھرىسى قارىيىپتۇ.

ھاۋا سەيناسىغا ئېغىر چېچىلدى،
ئېغىر ئەمەس دۇت ئىشىگى ئېچىلدى.

ئۇ دەشتىدە بىر چوڭقۇر قۇدۇق بار بولۇپ، ئۇ قۇدۇقتا بىر يىلپىز، بىر مايمۇن ۋە بىر ئىلان چۈشۈپ كېتىپ، بىر تىقىلىپ قالغان ئىكەن. ئۇلار ئۇز دەردى بىلەن قالغاچقا، باشقىلارغا ئازار بەرگۈچىلىك ھالى قالمىغان ئىكەن. نەق ھىلىقى باشقىلارنىڭ يولىغا بالا قۇدۇغىنى قازىدىغان زەرگەر قاراڭغۇ كېچىدە كورمەي قېلىپ، ئاشۇ بالا قۇدۇغىغا چۈشۈپ كېتىپتۇ.

يار بولۇپ دولەت ساڭا بولساڭ ئۇلۇق،
زۇلۇم بىلەن كىشىگە قازما قۇدۇق.
گەر بىر كىم قەستىدە قازساڭ سەن چۇقۇر،
ئاقىۋەت بولغاي سېنىڭ ئوزەڭگە گور.

زەرگەرنىڭ يىقىلىشى بىلەن قۇدۇق ئىچىدىكى ئۈچ جان توت بولۇپتۇ. شۇ كۈنلەردە بىر سەييياھ ئۇ شەھەردىن چىقىپ، باشقا يۇرتقا بېرىش يولىدا ئاشۇ قۇدۇقنىڭ قېشىغا كېلىپ قاپتۇ ۋە قۇدۇقىغا چۈشۈپ كەتكەنلەرنىڭ ئەھۋالىنى كورۈپ، زەرگەر

ئۇچۇن ناھايىتى كوپ غەم يەپتۇ ۋە: "بۇ كىشى ئادەم پەرزەنـ تىدىن تۇرسا، قانداق ھادىسە بىلەن بۇ قۇدۇققا چۈشۈپ، بۇنداق زەھەرلىك ھايۋاناتلار بىلەن قوشۇلۇپ قالغاندۇ؟ بۇ بىچارىنى قۇدۇققىتىن چىقىرىپ قويۇپ، بىر ياخشىلىق قىلىپ قويسام، بۇ ئەمىلىمنىڭ ساۋابى ئاخىرەت ئۇچۇن زەخىرە بولۇپ قالار" دەپ ئويلاپ، قۇدۇققا ئاغامچا سالغان ئىكەن، ئۇنىڭغا مايمۇن ئېسىلىپتۇ. سەييياھ ئاغامچىنى تارتىپتۇ. مايمۇن چىققانلىغىنى كورگەن سەييياھ "بۇنى چىقارغىنىمۇ ياخشى بولدى، چۈنكى بۇمۇ خۇدانىڭ بەنـ دىسى" دەپ، ئاغامچىنى يەنە تاشلاپتۇ. بۇ قېتىم يىلپىز چىقىپتۇ. ئۇچىنچى نوۋەت سالغان ئىكەن ئىلان چىقىپتۇ. شۇنداق قىلىپ، بۇ ئۇچ جانۋار تار ئالەمدىن كەتكى جاھانغا كەپتۇ ۋە ئۇچىلىسى سەييياھقا دۇئا قىلىپ: سەن بىزگە ناھايىتى كوپ ياخشىلىق قىلىپ گەدىنىمىزگە چوڭ ھەق ئارتىپ قويدۇڭ. بۇنىڭ ئەجرىنى ئاخىر بىر كۇنى يەتكۇزەلىسەكمۇ ئەجەپ ئەمەس، — دىيىشىپتۇ.

— مەن بۇ شەھەرگە تۇتاش بولغان تاغنىڭ ئېتىگىدە ئولـ تۇرۇشلۇق، ئەگەر ئىلتىپات قىلىپ بارساڭ قولۇمدىن كېلىشىچە ساڭا خىزمەت قىلىمەن، — دەپتۇ مايمۇن.

— مەن بۇ شەھەرگە يېقىن جايدىكى پالانى جاڭگالدا ۋەتەن تۇتقانىمەن. ئەگەر مەرھەمەت قىلساڭ ۋە ئۇ يەرگە بارساڭ قوـ لۇمدىن كېلىشىچە مېھمان قىلاتتىم، — دەپتۇ يىلپىز.

— مەن بۇ شەھەرنىڭ سېپىلىدا ماكان قىلغان ئىدىم. ئەگەر ئىختىيارىڭ ئىجازەت بېرىپ، ئۇ يەرگە قەدەم تەشرىپ قىلساڭ، ئالدىڭدا ئىمكانىمنىڭ يار بېرىشىچە ھەققىڭنى ئادا قىلىشقا تىرـ شىمەن، — دەپتۇ ئىلان ۋە يەنە شۇنداق دەپتۇ، — بىز ساڭا بىر نەسىھەت قىلايلى. ئۇنى ئەلۋەتتە قوبۇل قىلغىن. بىزنىڭ نەسـ ھىتىمىز شۇكى، قۇدۇققا قېپقالغان بۇ كىشىنى چىقارمىغىن. چۈنكى ئادەمزات دېگەن ۋەدىسىگە تۇرمايدۇ. ياخشىلىق قىلغانلارغا يامانلىق قىلىش ئۇلارنىڭ رەسمى - قائىدىسى. ئۇلارنىڭ كورۇـ

نۇشتىكى جاماڭغا ئالدىنىپ، قەلبىنىڭ قەبىھلىگىدىن ئېمىن بولۇڭ ئەمەس.

ئادەم ئەۋلادىدا ھەر شۇمدىن يامانلار بار ئىزۇر،
سۇرىتى زىبا، ئىچى دودىن يامانلار بار ئىزۇر.

روزىگار ئەھلىنىڭ كوپچىلىگى سىرتقى كورۇنۇشكىلا ئېتىۋار بېرىدۇ، ئەمما ئىچكى دۇنياسىدىن بىخەۋەر قالىدۇ. بەزىلەر كوزگە كورۇنۇشتە خۇددى يۇسۇپتەك كورۇنسىمۇ، كوڭلى بورىگە ئوخشايدۇ. بولۇپمۇ بۇ كىشى بىز بىلەن بىر نەچچە كۇن بىللە بولىدى. بىز ئۇنىڭ تەلەتىدىن مۇرۇۋەت ئالامىتىنى كورمىدۇق ۋە ئەھۋالى گۇلشىنىدىن ۋاپا پۇرىغىنى پۇرىمىدۇق.

ۋاپانى كوزلىمە، ھۇسن ئەھلىدىنكى كەلمىگەن ھەرگىز،
زامانە گۇلشىنىدىن ھىچ بۇرۇنغا شۇ ۋاپادىن بۇي.

ئەگەر بۇ سوزنىمىزگە ئۇنمىساڭ ئاقىۋەت پۇشايمان قىلىپ قالىسەن. ئۇلار شۇ سوزنى ئېيتقاندىن كېيىن سەييىاھ بىلەن ۋىدالىشىپ ھەرقايسىسى ئوز ماكانىغا قايتىپ كېتىپتۇ. لېكىن سەييىاھقا ئۇلارنىڭ سوزى تازا ياقمىغانلىقتىن قۇدۇققا يەنە ئاغامچا تاشلاپ زەرگەرنى تارتىپ چىقىرىپتۇ. زەرگەرمۇ سەييىاھقا ناھايىتى كوپ رەھمەتلەرنى ئىزھار قىلىپ، پادىشادىن قورقۇپ بۇ يەرگە كەلگەنلىگىنى تەپسىلى بايان قىلىپتۇ ۋە:

— بۇ ياخشىلىغىڭىزنىڭ مۇكاپاتىنى چوقۇم كورسىتىمەن بۇرادەر، — دەپتۇ.

— مەن يەنە سەپەرگە چىقماقچىمەن. ئەگەر تىرىك قايتىپ كەلسەم سىز بىلەن مۇلاقات بولىمەن. ئولمىسەك ئاخىر بىر كۇن كورۇشۇپ قالىمىز، — دەپتۇ سەييىاھ.

ئۇلار ئەنە شۇ سوزلەر بىلەن ۋىدالىشىپتۇ. سەييىاھ ئوز يولىغا راۋان بوپتۇ. زەرگەر شەھەرگە مەخپى ھالدا كىرىپ، بىر

بۇلۇڭدا يوشۇرۇنۇپ يېتىپتۇ.

پادىشا زەرگەرگە ئىشىنىپ ئۇنىڭغا تەربىيەت قىلغانلىغىغا ۋە ۋەزىرلىك نەسىھىتىنى ئاڭلىمىغانلىغىغا كوپ پۇشايمان قىلىپ نادامەت يەپتۇ. مەملىكەت كاتتىلىرى قانچە قېتىم كېلىپ، قىزىنىڭ گۇناھىنى تىلىگەن بولسىمۇ پادىشا ماقۇل كورمىگەنلىكتىن قىز چارباغدا بىر يىل تۇرۇپ قاپتۇ. بۇ ۋاقىت ئىچىدە سەييياھ ناھايىتى كوپ شەھەرلەرنى كېزىپ ئۇچ يۈز دىنار پۇل تېپىپتۇ. ئاقىۋەت، "ۋەتەن سويمەك ئىمان جۇملىسىدىندۇر" دىگەن سوز ئۇنىڭ كوڭلىگە كېلىپ، ئوزى بىلەن ئوزى مەسلىھەتلىشىپ: بۇ غېرىپ لىقتا يۇرگەن چاغلىرىمدا ھەرقانچە ئىشلىرىم مۇرادىمغا مۇۋاپىق بولۇپ، ھەر سائەتتە ماڭا بۇ دۇنيا دولىتى ۋە ئاخىرەت سائادىتىنىڭ ئىشىكلىرى ئېچىلىغان ھالەتتىمۇ، ئانا ۋەتەننىڭ ھاۋاسى بەدەنگە باشقىچىلا ياقىدۇ ۋە سۇيى مىجەزگە بولەكچىلا خوش كېلىدۇ، دىگەن يەرگە كەپتۇ.

گۇلنى ئالتۇن جام ئىچىگە كوچۇرۇپ قويغانىدىمۇ،
تەبىئىتى خالىغاي ئۇنگەن يېرىنىڭ تۇپرىغىن.

شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئوز يۇرتى — ھەلەپكە قاراپ يولغا چىقىپ، ھىلىقى مايمۇن ۋەتەن قىلغان تاغ ئېتىگىگە كەلگەندە كەچ كىرىپ قېلىپ، ئاشۇ جايدا قونۇپتۇ. تۇننىڭ يېرىمى ئوتكەندە ئۇ جايغا ئىكى ئوغرى يېتىپ كەپتۇ. ئۇ ئوغرىلار شۇنداق قانخور ۋە شۇنداق يامان ئىكەنكى، خەنجەرۇاز مىرىخمۇ ئۇلارنىڭ كوكرەك بوسىرى ئوقىلىرىدىن ھەزەر قىلىپ، بەشىنچى پەردىگە موكۇۋالغان ئىكەن: نەيزىۋاز زۇھەلمۇ ئۇلارنىڭ جاننى ئوۋلىغۇچى تىغلىرىنىڭ ھەيۋىتىدىن قورقۇپ، يۇزىگە يەتتە قات سىپەر تۇتقان ئىكەن.

نىگارىم كوزىدەك ھەر بىرى خۇنرىز،
خالايىق جانلىرىغا تىغ ئۇرار تېز.

ئوغرىلار سەييياھنىڭ قېشىغا كېلىپ، ئۇنىڭ پۇت ـ قوللىرىنى باغلاپ تاشلىۋېتىپ، مال ـ دۇنياسىنى پۈتۈنلەي ئېلىپ، يولغا چۈشۈپتۇ. سەييياھ بىچارە ئۇ كېچىسى ئۇ يەردە باغلاقلىق ھالدا، ھەسرەت ياشلىرىنى كوزلىرىدىن ئاققۇزۇپ، قازا ھوكمىگە رىزا بولۇپ، ھايات قالغىنىغا شۈكرى قىلىپ يېتىۋېرىپتۇ. تاڭ ئاتقاندا بولسا قول ـ پۇتلىرىنىڭ ئاغرىپ كەتكىنىگە چىدىماي پەريات ۋە پىغان باشلاپ:

ئۇشبۇ جايدا قانچە پەريات ئەيلىسەممۇ، نە قىلاي،
بۇ ماكان دادىمنى ئاڭلار دادخاھ جايى ئەمەس.

— ۋاھ‌ەپسۇس، ئەجەپ بۇ جاننى كويدۇرىدىغان دەرتكە گىرىپتار بولۇپ قالدىم، لېكىن ئۇمىدسىزلىك دېڭىزىغا داۋا پۇرغىنى كەلمىدى، ئەجەپ بۇ قانخور باياۋاندا ئولۇۋاتسامۇ ھېچ كىشى ھالىمدىن خەۋەردار بولمىدى.

كويدى بالا ئوتىدا جانىم، لېكىن،
كويگۈچى يوق بولەك ئاڭا كۆڭلۈمدىن.

دەپ ناله قىلىشقا باشلاپتۇ.

دەل شۇ پەيتتە مايمۇن ئوزۇق ئىزلەپ ئۇۋۇسىدىن چىقىپ، ئۇياق ـ بۇياقنى ئىزلەپ يۈرگەن ئىكەن. ئۇنىڭ قۇلىغىغا سەييياھنىڭ پەريادى ئاڭلىنىپ، ئاۋاز كەلگەن تەرەپكە قاراپ يۈرۈپ، ئۇ بىچارىنىڭ قېشىغا بېرىپ نەزەر سالىتۇ ۋە ئوز دوستى ئىكەنلىگىنى تونۇپ دەرھال يېنىغا كېلىپ، كوز بۇلىغىدىن قىزىل سەللەرنى راۋان قىلىپتۇ ۋە:

— ھەي ئەزىز دوستۇم! قانداق قىلىپ بۇ يەرگە كېلىپ، بالا بەندىگە گىرىپتار بولۇپ قالدىڭ؟ — دەپ سوراپتۇ.

— هەي مېهرىۋان دوستۇم، — دەپتۇ سەييياھ، — بۇ جاپاكەش دۇنيادا كىشىگە ھېچقانداق راھەت ھاجەتسىز كەلمەيدىكەن. بۇ روزىگار ۋەيرانىسىدىكى ھېچقانداق خەزىنە رەنج - مېھنەتسىز يۇز كورسەتمەيدىكەن.

يىمىدى ھېچكىم ھەسەل، تەگمەي تۇرۇپ ئاغزىغا نىش،
ئۇزمىدى ھېچكىمسە گۇل، قىلماي تىكەن ئىلكىنى رىش.

ھەر كىمكى بۇ ھىكمەتنى چۈشىنىدىغان بولسا، زامانىنىڭ ئازارى تەككىنىگە خاپا بولۇپ، كۆز بۇلۇتىدەك مالال للق قەترە سىنى چېچىپمۇ كەتمەيدۇ. دەۋراننىڭ راھەت گۈلى ئېچىلغىنىغا ۋە جاۋە كورسەتكىنىگە خوشال بولۇپ، باھار مەۋسۇمىدەك شاتلىق چېھرىسىنى ئېچىپمۇ كەتمەيدۇ.

سوزلىگىدەك ھىچ يېرى يوق، ئۇشبۇ جاھان،
ساڭا قىلار گاھى قەھرى، گاھ ئېھسان.
گاھى سېنى يەرگە ئۇرۇپ، گاھ كوتەرگەي،
گاھى سەندىن ئالغاي، گاھى ساڭا بەرگەي.
"كۆلدۇرۇرمەن" دەپ تۇرۇپ ئۇ، قىلار گىريان،
ساڭا بەزى كورسىتىپ مەي، ئىچۇرەر قان.
مانا شۇدۇر بۇ ھىلىگەر جاھان ئىشى،
ئادەم ئوغلانىغا ئۇنىڭ ئىش قىلىشى.

شۇندىن كېيىن سەييياھ ئوغرىلارنىڭ كەلگىنىدىن تارتىپ، ئۇزىنى باغلاپ ئالتۇنلىرىنى ئېلىپ كەتكەنلىرىگىچە ھەممىنى باشتىن - ئاياق بايان قىلىپتۇ.

— غەم يىمىگىن، مەن ئەمدى سېنىڭ ئىشىڭنى ئوڭشاش ئۈچۈن ھەركەت قىلىمەن، — دەپتۇ مايمۇن.

قارايغان بولسا بەختىك تېز ئاقىرۇر،
چۈنكى تۈن ئارقىسىدىن سۈبھى يورۇر.

ئۇ شۇ سوزلەر بىلەن سەييياھنىك كۆڭلىنى ياساپ قويغاندىن كېيىن، سەييياھنىك باغلاقلىرىنى يېشىپ، ئۇنى ئۆزىنىڭ خەس - خەشەكلەر بىلەن ياسالغان ئويىگە باشلاپ بېرىپتۇ ۋە ئۆزىنىڭ زەخىرە قىلىپ ساقلاپ قويغان ھول ۋە قۇرۇق مېۋىلىرىنىڭ ھەممىسىنى ئۇنىڭ ئالدىغا توكۈپ:

— بۇ مېۋىلەردىن خالىغىنىڭچە يەپ، بۇ يەردە ئىستىراھەت كورىسى ئۈستىدە يېتىپ ئارام ئالغىن، — دەپ ئىلتىماس قىلىپ، سەييياھنى ئۆز ماكانىدا قويۇپ، ئۆزى ھامىلى ئوغرىلارنىڭ ئارقىسىدىن قوغلاپ مېڭىپتۇ. ئۇ ئوغرىلار تاڭ ئاتقىچە يول مېڭىپ ھارغانلىقتىن ئۇيقۇسى كېلىپ، بىر بۇلاق بويىدا يېتىپ قاتتىق ئۇخلاپ قالغان ئىكەن. مايمۇن ئۇلارنىڭ قېشىغا بېرىپ پۇرسەتىنىڭ غەنىمەت ئىكەنلىگىنى كورۇپ، دەرھال ئۇلارنىڭ يۇدۇپ ماڭغان يۈكلىرىنى ئېچىپ، دىنارلارنى ئېلىپ، بىر بۇلۇڭغا بېرىپ توپىغا كومۇپ يوشۇرۇپ قويۇپتۇ ۋە يەنە كېلىپ ئۇلارنىڭ تېخى ئويغانمىغانلىغىنى كورۇپ سەييياھتىن ئالغان سەرۇپا ۋە باشقا جابدۇقلارنى ئېلىپ بېرىپ، يەنە بىر يەرگە كومۇپتۇ، يەنە كېلىپ ئوغرىلارنىڭ ئۇز مالىرىنى ئېلىپ يەنە بىر جايغا يوشۇرۇپ قويۇپ، دەرەخ بېشىغا چىقىپ شاخ دالدىسىغا يوشۇرۇنۇپ، ئوغرىلارغا قاراپ ئولتۇرسا، ئوغرىلار ئويغىنىپتۇ ۋە ئوزىدە ھېچقانداق مال قالمىغانلىغىنى كورۇشۈپ ھەر تەرەپكە يۈگۈرۈشۈپتۇ، لېكىن ھېچنىمىنى تاپالماي بىر بىرىگە: "بۇ يەردە ئادەمزات ئەسىرى يوق تۇرسا، تاينىلىق بۇ ئىش پەرىلەرنىڭ قىلغان ئىشى، بۇ بۇلاق ئەسلىدە ئۇلارنىڭ ئىكەن - دە، بىز بۇ يەردە بىئەدەپلىرچە پۇت - قولىمىزنى سۇنۇپ يېتىپ ئۇخلاپ قاپتىمىز، ئۇلار بىزگە ئاچچىقلاپ مېلىمىزنى ئالغان ئوخشايدۇ. ھىلىھەم ئەزالىرىمىزغا ئاپەت يەتكۈزمەي جېنىمىزنى سالامەت قويۇپتۇ. شۇنىڭغىمۇ مىننەتدار بولمىغىمىز كېرەك.

ئەمدى بۇ يەردىن تېز قېچىپ، ھايات ۋاقتىمىزدا چېنىمىزنى ياقىغا ئالغىنىمىز ياخشى.

ئۇشبۇ ماكان مەنزىلى ئازاربدۇر،
ئەھىرازۇ مېھنىتى بىسياربدۇر.
كىمكى قىلسا بۇ ماكاننى سەيلىگاھ،
قالمىغاي جىسمىدا باش، باشتا كۆلا."

— دەيىشىپ قورقۇپ قېچىشقا باشلاپتۇ. مايمۇنىڭ ئۇلاردىن كۆڭلى خاتىرجەم بولغاندىن كېيىن دەرەختىن چۈشۈپ ئىككى - ئۈچ سەكرەپلا سەييياھنىڭ قېشىغا كەپتۇ ۋە ئۇنىڭغا بولغان ۋەقەلەرنى بايان قىلىپ بېرىپتۇ ھەم ئۇ كۆنى كېچىسى ئۇنى ئوز ئويىدە قوندۇرۇپ ئۇنىڭغا خىزمەتكارلىق قىلىپتۇ. ئەتىسى ئەتىگەندە تۈن ئوغرىسى قارا لىباسى بىلەن كۈن چەشمىسىنىڭ قېشىدىن قېچىپ كېتىپتۇ، سۇبھى مايمۇنى ئاپتاپ سەييياھنى مەشرىق زىندانىدىن ئازات قىلىپتۇ.

قۇياش ئالتۇنى بولغان ئىدى پىنھان،
يەر ئاستىدىن چىقىپ بولدى نامايان.

مايمۇن سەييياھنى ھىلىقى بۇلاق بېشىغا باشلاپ بېرىپتۇ ۋە ئوغرىلاردىن ئالغان مالنىڭ ھەممىسىنى ئېچىپ ئەپكىلىپ، ئۇنىڭ ئالدىغا قويۇپتۇ. سەييياھ پەرھىزكار كىشى بولغاچقا ئوز ھەققىنىلا ئېلىپ، شۇنىڭغا قانائەت قىلىپتۇ ۋە ئوغرىلارنىڭ ئەشيالىرىدىن ھېچنىمىنى ئالغىلى ئۇنىمايى، مايمۇن بىلەن ۋىدالىشىپ شەھەر تەرەپكە قاراپ يۇرۇپتۇ. ئۇ يولدا كېلىۋېتىپ ئوزى قۇتۇلدۇرۇپ قويغان ھىلىقى يىلپىز ماكان تۇتقان جاڭگالدىن ئوتۇپ قاپتۇ. ئۇ قارىسا بىر يىلپىز شىرەڭ غارقىراپ يۇگۇرۇپ كېلىۋاتقۇدەك.

سەييياھ قورقۇپ تىترەشكە باشلاپتۇ ۋە قېچىش ئۈچۈن جاي ئىز-
لەپ ئۈياق - بۇياقتا قاراپ تۇرسا، ئۇ يىلپىز كېلىپ، سەييياھنى
تونۇپ قېلىپ ۋاقىراپتۇ:

— قورقمىغىن، ھەي مۇھتەرەم دوستۇم! خاتىرجەم بولغىن.
مەن سەن قۇدۇقتىن چىقىرىپ قويغان مۇخلىسىڭ بولىمەن. سېنىڭ
قىلغان ياخشىلىغىڭنىڭ ھەققىنى ئۈنتۈپ قالمىدىم تېخى!

شۇنىڭ بىلەن ئۇ سەييياھنىڭ ئالدىغا كېلىپ، يۈزىنى سەي-
ياھنىڭ پۈتىغا سۈرتۈپ، ئۈنىڭغا ھورمەت شەرتىنى بىجا كەل-
تۈرۈپتۇ.

— ئەي ئەزىز، بۇ يەردە بىر سائەت تۇختاپ تۇرغىن.
ياخشىلىغىڭنىڭ مۇكاپاتىنى قايتۇرۇش ئۈچۈن ھال - قۇدرىتىمنىڭ
يېتىشىچە يۈگۈرۈپ باقاي، — دەپتۇ ئۇ.

يىلپىز ئۈنىڭغا مۇناسىپ توھپە ئىزلەپ ھەر تەرەپكە يۈ-
گۈرۈپ يۈرۈپ، پادىشانىڭ چار بېغىدا، زەرگەر ئېتىپ بەرگەن
بېزەكلەرنى باش ۋە بويۇن - قۇلاقلىرىغا ئاسقان ھالدا كول بو-
يىدا ئولتۇرغان پادىشانىڭ قىزىنى كورۇپ قاپتۇ - دە، ئۇچقاندەك
بىرىپ ئۇنىڭ قارىنىنى يېرىپ، ياسداق بېزەكلىرىنىڭ ھەممىسىنى
ئېلىپ قايتىپ كېلىپ، ئۇ نەرسىلەرنى سەييياھقا بەرگەنىڭ ئۈس-
گە، يەنە بىر مۇنچە ئوزرە ئېيتىپتۇ. سەييياھمۇ بىرمۇنچە رەھمەت
ئېيتىپ، ئۇنىڭ كوڭلىنى ياساپ قويۇپ، ئۇنىڭ بىلەن ۋىدالە-
شىپتۇ ۋە شەھەرگە قاراپ مېڭىپتۇ. ئۇ شەھەرگە كىرگىچە يولدا
كېتىۋېتىپ ئويلىنىپ: "مەن بۇ ياۋايى ھايۋانلاردىن مۇنچىلىك
ئەجرى كوردۇم، ئۇلار ئوز ۋەدىلىرىگە تۇرۇپ ماڭا شۇنچىلا
ۋاپادارلىق قىلدى. ئەمدى شەھەرگە كىرىپ ئاشۇ زەرگەر دوستۇم
بىلەن تېپىشسام، ماڭا ئۇلاردىن ئوبدانراق ياخشىلىق يەتكۈزۈشى
چوقۇم. چۈنكى ئۇ ۋەھشىلەردىن نەچچە ھەسسە ئەۋزەل بولغان
ئادەمزات ئەمەسمۇ؟" دىگەنلەرنى كوڭلىدىن كەچۈرۈپ مېڭىپتۇ.
ئۇ شۇ ئۇمىت بىلەن شەھەر دەرۋازىسىدىن كىرگىنىچە: "دوستۇم

قايسى تەرەپتىن ئالدىمغا چىقارگىن" دەپ ھەممە تەرەپكە تەڭ نەزەر سېلىپ ماڭغان بولسىمۇ زەرگەر ئۇچرىماپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئوز ئويىگە چۈشۈپ يېتىپ ئارام ئاپتۇ.

دەل ئاشۇ ۋاقىت پادىشانىڭ قىزىنىڭ ئولگەنلىك خەۋىرى پۈتۈن شەھەرگە ئاڭلىنىپ، خالايىقلار ئۇنىڭ ئولتۇرگۇچىسىنى تاپماق ئۈچۈن غوغا سېلىشىپ يۈرگەن پەيت ئىكەن. ئەتىسى سەھەردە سەييياھ كوچىغا چىقىپ كېتىپ بارسا، ھىلىقى غوغىنىڭ ھەقىقىتىنى ئاڭلاش ئۈچۈن يوشۇرۇنغان جايدىن چىققان زەرگەر ئۇنىڭ ئالدىغا ئۇچراپ قاپتۇ. ئىككىسى بىر بىرىنى تونۇپ سالاملىشىپتۇ. زەرگەر سەييياھنى ئوزىنىڭ يوشۇرۇنغان جايىغا باشلاپ بېرىپ، ئۇنىڭ ئالدىغا قويىدىغان مەزەر ئورنىدا كوز ياشى لىرىنى توكۈپ شۇنداق دەپتۇ:

ــ ھەي ھورمەتلىك دوستۇم، سەن مېنى قۇدۇقتىن قۇتۇلدۇرۇپ قويغاندا، مەن ساڭا پادىشانىڭ ئەزىزىدىن مەھرۇم بولغانلىقىمنى ۋە قولۇمدىكى بارلىق مال ـ دۇنيالىرىمنىڭ تالان ـ تاراجغا كەتكەنلىگىنى بايان قىلىپ بەرگەن ئىدىمغۇ، ئەنە شۇ ۋاقىتتىن بېرى تا ھازىرغىچە مۇشۇ بۇلۇڭدا مەخپى يېتىۋاتىمەن. ئەمدىلىكتە مەئىشىتىم ناھايىتى تەڭلىكتە قالدى. يا كىشىگە قوشۇلۇشقا ھالىم، ياكى ئوزۇق ـ تۇلۇككە سەرپ ئېتىشكە مېلىم قالمىدى.

ــ غەم يىمىگىن بۇرادەر، ــ دەپتۇ سەييياھ، ــ مەن سەپەردىن بىر ئاز ئالتۇن ۋە ناھايىتى كوپ جاۋاھىرلىق زىننەت ئەسۋاپلىرىنى تاپتىم. سەن جاۋاھىرلارنى ياخشى تونۇيسەن ۋە ھەر بىرىنىڭ قەدرى ـ قىممىتىنى بىلىسەن. ئۇلارنى ساڭا ھاۋالە قىلاي. سەن ئۇلارنى باھاسىغا چىقىرىپ ساتقىن. ئۇنىڭدىن تۇرمۇشۇڭغا قانچىلىك كېتىدىغان بولسا سەن ئۇنى ئېلىپ قېلىپ ئىشەتسەڭ، مەن ئۇنىڭغا رازى بولىمەن.

ــ ئەكەلگىن ئەمىسە، مەن كورۇپ باقاي، ــ دەپتۇ زەرگەر. سەييياھ سەپەردىن ئېلىپ كەلگەن ماللىرىنىڭ ھەممىسىنى

چقىرىپتۇ. زەرگەر ئۇلارنىڭ ئارىسىدا پادىشانىڭ قىزىنىڭ زىننەت جاۋدۇقلىرىنى كورۇپ، ئوزى ياسىغان بېزەكلەر ئىكەنلىگىنى تونۇپتۇ، ئۇ خوشاللىق بىلەن سەييياھقا شۇنداق دەپتۇ:

— بۇ بېزەك ئەسۋاپلىرىنىڭ قىممىتى شۇ دەرىجىدىكى، ھازىر بېرىپلا ئۇنى خەجلەپ تۈگىتىپ بولالمىغۇدەك باھاغا سېتىپ كېلىمەن.

زەرگەر زىننەت بۇيۇملىرىنى ئېلىپ، سەييياھنىڭ قېشىدىن چىقىپتۇ ۋە ناپاك كوڭلىدە: "ئەجەپمۇ ئوبدان نەرسىنى قولغا چۈشۈردۇم، ھازىر پادىشا قىزىنىڭ قاتىلىنى تاپالماي تۇرغان ۋاقىت، پادىشانىڭ ئالدىغا ھازىرلا بېرىشتىن ياخشى ئىش يوق. مەن ئۇنىڭغا: "قىزىڭنىڭ كۆشەندىسىنى تاپتىم" دەپ زىننەت بۇيۇملىرىنى ئالدىدا قويسام، بۇ خىزمىتىم بىلەن ھېنىڭ گۇناھىمدىن ئوتۈپ، يەنە بۇرۇنقىدەك مەرتىۋەمنى ئەسلىگە كەلتۈرسە ئەجەپ ئەمەس" دەپ ئويلاپ، دەرھال ئوردا ئىشىگىگە بېرىپتۇ ۋە پادىشانىڭ قېشىغا: "مەلىكىنى ئولتۇرگەن كىشىنى بارلىق ياسىداقلار بىلەن قولغا چۈشۈردۇم" دەپ خەۋەر كىرگۈزۈپتۇ. پادىشا ئۇنى قېشىغا چاقىرتىپ، زىننەت ئەسۋاپلىرىنى كورۈپتۇ ۋە سەييياھنى ھازىر قىلىشقا بۇيرۇپتۇ. بىچارە سەييياھ پادىشا ھوزۇرىغا ئېلىپ كېلىنگەندىن كېيىن ئىشنىڭ ھەقىقىتىدىن خەۋەر تېپىپ، زەرگەرگە قاراپ تۇرۇپ شۇنداق دەپتۇ:

دوستقا ئوخشاش جان بېرەتتىڭ سەن ماڭا،
بۇگۈن لېكىن جاننى ئالدىڭ دۇشمەندەك.

— ھېنىڭ ساڭا قىلغان ياخشىلىغىنىڭ جازاسى مۇشۇ بولدىمۇ؟ ئەسكىگە دوستلۇق قىلغانىنىڭ مۇكاپاتى مانا شۇنداق بولدىكەن - دە!

— بۇ گۇناكار بولغاچقا ئولۇمدىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن مۇشۇنداق

گەپ ياساۋاتىدۇ. بۇنى ئەپچىقىپ شەھەرنى ئايلاندۇرۇپ زىندانغا سېلىڭلار، ھازا ئىشنى ئاخىرلاشتۇرغاندىن كېيىن قىساس ئالماز،— دەپ بۇيرۇپتۇ پادىشا.

سەييياھ بىچارىنى شەھەر ئايلاندۇرغان ئىكەن، سېپىل بېشىغا چىققان ئىلان قوللىرى باغلانغان، باش تاق، پۇت يالاڭ ھالدا خالايىقلار ئالدىغا سېلىپ يۇرگەن دوستىنى ئاشۇ ھالدا كورۇپ تونۇپ، تاقىتى قالماپتۇ. ئۇ ئىگىز يەرگە چىقىپ قاراپ تۇرسا سەييياھنى شەھەر ئەتراپىنى ئايلاندۇرۇپ ئاپىرىپ زىندانغا سالغانلىغىنى كورۇپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئىلان سېپىلدىن چۈشۈپ، زىندانغا بېرىپتۇ ۋە سەييياھقا سالام بېرىپ:

— ئەي ياخشى دوستۇم! نىمە بولۇپ بۇ ھالغا چۈشۈپ قالدىڭ؟— دەپ سوراپتۇ.

سەييياھ زەرگەرنىڭ چېقىمچىلىغى بىلەن بۇ بالاغا گىرىپتار بولۇپ قالغانلىغىنى تەپسىلى بايان قىلىپتۇ.

— مەن ساڭا! "بەد ئىسىل ئادەمزات ياخشىلىققا يامانلىق يەتكۈزىدۇ" دەپ ئېيتمىغانمىدىم. ئاشۇ كۇن بىز ساڭا نەسىھەت قىلدۇق، ئەمما بىزنىڭ نەسىھىتىمىز ساڭا ياقمىدى،— دەپتۇ ئىلان،— شۇ چاغدا بىز سېنىڭ ئاخىرى نادامەتكە قالىدىغانلىغىڭنى بىلگەن ئىدۇق.

ئاشۇ چاغ ئۇزگەن ئىدىم پەرھات ئىشىدىن مەن ئۇمىت،
ئۇ كوڭۇل مالىنى بەرگەن ئىدى شىرىن لېۋىگە.

— مېھرىۋان دوستۇم! ئۇنىڭسىزمۇ جاراھەت كوڭلۇمگە مالامەت تۇزىنى قۇيمىساڭچۇ؟ بۇ پەقەت جاننى كويدۇرۇش ۋە كوڭۇلگە ئىزتىراپ سېلىشتىن باشقا نەتىجە بەرمەيدىغۇ؟ مېنىڭ زەخمەمنىڭ ئۇستىگە مەلھەم قويماي، نەشتەر ئۇرغىنىڭ نىمىسى؟ ئەگەر ماڭا دوستلۇق قىلىدىغان بولساڭ بىرەر چارە ئويلاپ، مېنى بۇ مېھنەت

زىندانىدىن خالاس قىلساڭچۇ! ــ دەپتۇ سەييياھ.

ــ تۇنۇگۈن پادىشانىڭ ئانىسىغا زەخمە ئۇرغان ئىدىم، ــ دەپتۇ ئىلان، ــ ھازىر ھەممە تەۋپىلار ئۇنىڭغا ئىلاج قىلىشتا ئاجىز كېلىۋاتىدۇ. بۇ گىيانى سېنىڭ چارەڭ ئۇچۇن ئېلىپ كەلدىم. بۇنى ساقلىغىن، سېنى ئاخىرى ئۇنىڭ ئىلاجىنى قىلىش ئۇچۇن ئېلىپ باردىم. ئۇلار ئىلتىماس قىلىشسا، بۇ گىيانى ئۇنىڭغا بەدۇرگىن. ئەلۋەتتە شېپا تاپىدۇ. مۇشۇ ۋاستە بىلەن بۇ بوھتان سەندىن ئېرىپ كەتسە ئەجەپ ئەمەس.

شۇ سوزنى ئېيتقاندىن كېيىن ئىلان سەييياھ بىلەن ۋىدالىشىپ، توشۇككە كىرىپ يېتىپتۇ، سۇبھى ۋاقتىدا پادىشانىڭ سارىيىنىڭ ئۇگزىسىگە چىقىپ تۇڭلۇكتىن: ئىلان چاقماقنىڭ ئىلاجىنى زىندانىدا ياتقان بىگۇنا سەييياھ قىلىدۇ. تېز بېرىپ ئۇنى كەلتۇرمەك كېرەك. بولمىسا ئىلاج قىلىشنىڭ ۋاقتى ئوتۇپ كېتىدۇ، ــ دەپ ۋاقىراپتۇ. پادىشا ئانىسىنىڭ بېشىدا ھەم ئۇنى ئىلان چاقماقنىڭ، ھەم قىزى ئولگەنىنىڭ غېمىدە سەراسىمە بولۇپ ئولتۇرغان ئىكەن، ھىلىقى ئاۋازنى ئاڭلاپ قېشىدىكى داۋالاشقا ئاجىز كېلىپ تۇرغان تەۋپىلاردىن:

ــ نىمە ئاۋاز بۇ؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

ــ بۇ غايىپ ئالەمنىڭ ئىلھامى بولۇشى مۇمكىن، بولمىسا سەھەر ۋاقتىدا پادىشانىڭ قەسرىگە چىقىپ بۇنداق قىلالايدىغان قانداق كىشىكەن ئۇ؟ ــ دېيىشىپتۇ ئۇلار.

كىشىلەر ئوگزىگە چىقىپ قارىغان بولسىمۇ ھېچكىم كۆرۈنمەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ھەممەيلەن "تەۋپىلارنىڭ جاۋاۋى توغرا ئوخشايدۇ" دېيىشىپتۇ، پادىشا دەرھال بۇيرۇق بېرىپتۇ. سەييياھنى زىندانىدىن ئېلىپ كېلىشىپتۇ. ئۇنىڭدىن ئىلاج سورىغان ئىكەن، ئۇ:

ــ پادىشاھىم، ئىلان چاقماقنىڭ داۋاسى مەندە بار. ئەگەر خانىكەمگە يىدۇرسەم بىر سائەتتە تولۇق سەھەت تېپىپ كېتىدۇ. ئەمما پەرىشان ھالىمدىن كىچىككىنە ئەرز قىلسام ئاڭلارمىكىن

دىگەن ئۇمىتتىمەن. چۈنكى پادىشالارنىڭ ئادالىتىگە ئاجىزلار ۋە زۇلۇمغا ئۇچرىغۇچىلارنىڭ ئەھۋالىدىن خەۋەردار بولۇش بەكمۇ يارىشىدۇ، ــ دەپتۇ.

ئەگەر ئۇخلاپ تۇرغانىدىمۇ پادىشاھ،
ئاغىلاش كېرەك قايسى دەرتىمەن چەكسە ئاھ.
بۇ تەخت ئۈزرە بولمىسا كىمكى بىدار،
پادىشالىق بولماس ئاڭا سازاۋەر.

ــ قانداق گېپىڭ بولسا قورقماي ئېيتىۋەرگىن، ــ دەپتۇ پادىشا.

سەييياھ ئۇز قىسمىنى باشتىن ـ ئاخىرغىچە تولۇق بايان قىلىپتۇ ۋە ھىلىقى گېپىنى سۆت بىلەن ئىزىپ پادىشانىڭ ئالدىغا ئېچۈرگەن ئىكەن، دەرھال ساقىيىپ كېتىپتۇ. پادىشا سەييياھنىڭ قىلغان چارىسى شېپا بەرگەنلىگىنى كۆرۈپ: "بۇ ئىش غايىپ ئىلھامغا مۇۋاپىق كەلدى" دەپ قاراپ، ئۇنىڭ بارلىق سوزلىرىنىڭ راستلىغىغا ئىشىنىپتۇ ۋە شۇ ھامان ئۇنىڭغا شاھانە كىيىملەرنى كىيدۈرۈپ: "سەييياھنىڭ ئورنىغا زەرگەرنى ئولتۇرۇڭلار" دەپ بۇيرۇپتۇ. زەرگەر: "پادىشا سەييياھنى ئولتۇرسە ئۇنىڭ دىنارلىرى ماڭا قالىدۇ" دەپ تاما قىلىپ تۇرغان ئىكەن. ئۇ زادىلا ماندا، ئەگەر بىر كىشى بوھتان بىلەن بىراۋنى ئالداشقا قويسا، كېيىن ئۇنىڭ توھمىتى مەلۇم بولۇپ غەرىزى ئاشكارىلىنىپ قالسا، توھمەتكە ئۇچرىغۇچىغا لايىق بولغان جازا توھمەت قىلغۇچىغا بېرىلىدىغان قائىدە بار ئىكەن. شۇڭا جاللاتلار كېلىپلا ئۇ بەتقىلىق مەككارنى دارغا ئېسىپتۇ ۋە مەملىكەت يۈزىنى ئۇنىڭ ناپاك ۋۇجۇدىدىن پاك قىلىپتۇ، شۇنداق قىلىپ، ئۇ ئوزى تېرىغان پىتنە-پاسات ۋە شۇملۇق ئۇرۇغىنىڭ ھوسۇلىنى ئوزى ئورۇپتۇ.

دەۋرى پەلەك مۇكاپاتىغا سازاۋار،
قىلغىنىڭنى ئوزەڭگە تېز يانىدۇرار.

تاپارسەن یاخشىلىق قىلساڭ یاخشى كار،
خەتەرگە ئۇچرارسەن بولساڭ دىل ئازار.

مانا بۇ پادىشانىڭ ئوز مۇلازىملىرىنىڭ ئەھۋالىدىن ئاگاھ بولۇشى لازىملىغىنىڭ داستانى ۋە بەد ئىسىل، قەلبى ئەگرى كىشىلەردىن پەرھىز قىلىشى كېرەكلىگىنىڭ مىسالى. ئەگەر ھەلەپ پادىشاسى ئۇ بەد ئىسىل بىئەدەپ زەرگەرگە تەربىيەت قىلمىغان بولسا، بىگۇنا قىزىنىڭ ئولۇمىگە سەۋەپ بولۇپ، قىزىنى يىلپىزىنىڭ پەنجىسىگە دۇچار قىلدۇرمىغان بولاتتى. ئەگەر پادىشا ئۇ راست سوزلۇك، روشەن كوزلۇك سەييياھىنىڭ سوزىگە ئىنساپ قۇلىغىنى ئاچمىغان بولسا، توغرىنى خاتادىن ئايرىپ، ئاخىرەت ساۋابىنى قولغا كەلتۇرەلمىگەن بولاتتى. شۇنىڭ ئۇچۇن پادىشالار بىر كىشىنى ياخشى سىناپ كورمىگىچە ئۇنىڭغا تەربىيەت قىلماسلىغى، ئوبدان چۇشىنىپ يەتمىگىچە كىشىنى يۇقۇرى كوتەرمەسلىگى كېرەك. بىلمەك كېرەك كى، ياخشىلىقنىڭ ئەجرى ھەرگىز زايا كەتمەيدۇ. يامانلىقنىڭ جازاسىمۇ يەتمەي قالمايدۇ. بۇگۇنكى كۇنلۇكتە قازا ئەلچىسى ئۇلارنىڭ دولەتلىرىنىڭ بارگاھىنى ئىگىز كوتىرىپ، قەدەر تەقسىماتچىسى سائادەتمەنلىك نوۋىتىنى ئۇلارغا بەرگەن ئىكەن، ئۇلار بۇ دۇنيادا ياخشى ئاتىنىشقا، ئاخىرەتتە نىجات تېپىشقا سەۋەپ بولغۇدەك ئىشلارنى ۋۇجۇتقا چىقىرىش ئۇچۇن ھەركەت قىلىشى كېرەك.

ھەر مۇددەتتە بىركىمگە نەزەر قىلۇر بۇ پەلەك،
ھەر نوۋەتنى بىراۋغا بىرۇر زىمىن ۋە زامان.
بىرنەچچە كۇن بولسا گەر قولۇڭدا شۇ دولىتىڭ،
جەننەت نېسىپ بولغۇدەك ئىش قىلغايسەن سەن ھامان.

ئون توتىنچى باب

زامان ھادىسىلىرىگە ئىلتىپات قىلماسلىق ۋە بارلىق ئىشلارنى قازا يېقە دەرگە قويىۇش كېرەكلىگى توغرىسىدا

پادىشاھى ئالەم راي ئۇ كامىل ھەكىمدىن ھىكمەت جاۋا-ھىرلىرى تولغان خەزىنە ۋە نەسىھەت گوھەرلىرى تولدۇرۇلغان ساندۇق بولغان بۇ داستاننى ئاڭلىغاندىن كېيىن، ئۇنىڭدىن بىجا-نىدىل مىننەتدار بولۇپ شۇنداق دەپتۇ:

ئەي، بايانىڭ نەھرىسىنىڭ ساپ سۇيىدىن چىقسا مەۋج،
قەترىسى يۇز تەشنا لەپ بولغان كىشىنى قاندۇرار.
ۋاي، زۇۋانىڭدىن كورۇنگەن گەپ ئىبارەتلەردىكى،
ھەر ھەرپ مىڭ سوز جامالىنىڭ نىقابىنى ئاچار.

— پېقىر جانابىڭىڭ بېشىنى كوپ ئاغرىتىپ، تۇرغۇن ھىكـ-مەتـلەرنى سوزلىتىپ، سانسىز بىئەدەپلىـكلەرنى قىلغان بولساممۇ، ئىلتىپات قىلىپ ئۇن ئۇچ ۋەسىيەتنىڭ مەزمۇنىنى بايان قىلدىڭ. ئەمدى سوزنىڭ قىسقىرىدىغان ۋاقتى يېقىنلاشتى. مەرھەمەت قىلىپ،

تۇگەنچى ۋەسىيەتنىڭ مەزمۇنىنى تەپسىلى بايان قىلىپ بەرسەڭ، بۇ ھىچقاچان سېنىڭ سېخىلىغىڭ ئالدىدا ھىچقانچە ئاجايىپ كۆرۈنمەيدۇ. زادى بۇ جاھاندا ئاقىل ۋە كامىل كىشىلەرنىڭ تەڭلىكتە قېلىپ مېھنەتكە گىرىپتار بولۇپ يۈرۈشى، لېكىن جاھىل ۋە غاپىل كىشىلەرنىڭ راھەت - پاراغەتتە ھايات كەچۈرۈشىنىڭ سەۋەبى نىمە؟ نىمە ئۈچۈن ئاقىل كىشىلەرگە ئۇلارنىڭ ئەقلى ۋە ئىلىم - بىلىملىرى يار - يولەك بولالمايدۇ؟ نىمە ئۈچۈن غاپىل كىشىلەرنى ئۇلارنىڭ جاھىللىق ۋە ھاماقەتلىكلىرى پۈتىدىن يەتمەيدۇ؟ ئىككىنچىدىن، قانداق چارە بىلەن زەردىن ۋە نەپسىلىكتىن ساقلانغىلى بولىدۇ ۋە قانداق ئىش بىلەن پايدا ۋە سائادەتكە ئېرىشكىلى بولىدۇ؟ مانا مۇشۇ مەسىلىلەرنى روشەن بايان قىلىپ بەرسەڭ.

ــ ئەي، پادىشاھ ــ دەپتۇ بەرەھمەن، ــ ھەرقانداق كىشى ئەسىلىدە دولەت ۋە سائادەتكە سەۋەپ بولىدىغان ئەسۋاپلارنى قولغا كەلتۈرۈپ، ئىززەت ۋە ھورمەتكە سازاۋەر بولالايدۇ. ئەمما تەقدىر ئۇنىڭغا مەدەتكار بولمىسا، ئۇنىڭ ئىستىداتىدىن ھىچقانداق پايدا ۋە نەتىجە چىقمايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن بەندىنىڭ ھەركەت ۋە سەۋەپلىرى ھەممە ئىشنىڭ ئاساسى بولغان تەڭرىنىڭ قازاسى ۋە ئىرادىسىگە مۇۋاپىق چۈشمىسە، ھەممىسى باتىل ۋە زايا بولۇپ كېتىدۇ. چۈنكى نۇرغۇن دانالار دولەت كورۇشكە لايىق تۇرۇپمۇ بىر كۈنلۈك ئوزۇق تاپالماي يۈرسە، كوپىنچە نادانلار قىلچە قابىلىيىتى يوق تۇرۇپمۇ يولباشچىلىق توردە ئولتۇرىدۇ.

نەزۇ نېمەتلەرنى كوپ تاپتى نادان،
يوق، لېكىن دانا قولىدا پارچە نان.
تورنى ئالدى پەس خۇلۇق ئاخماق كىشى،
تەگدى ئالسىغا شۇ ئوي بوسۇغىسى.

بۇ ئىشلاردا ھەممىسى ھەقىتائالانىڭ تەقدىرىگە باغلىق. ئەگەر كىشىنىڭ ھەرقانچە ئەقلى كامىل بولسا ۋە شۇ ئارقىلىق تۇرمۇش قانۇنىيەتلىرىنى ئوبدان ئىگىلىگەن بولسا، ياكى چوڭ بىر ھۇنەرى بار بولۇپ، ئۇنى ئىشلىتىپ، دۇنيالىق ئەسۋاپلىرىنى كەڭ كۇشادە جەم قىلالىغان بولسا ۋە ياكى شۇنداق چىرايلىق بولغان بولۇپ، ئەنە شۇ جامالىنىڭ كەمەنى بىلەن كوڭۇللەرنى باغلاپ مەنپەئەتلەرنى ئۇڭلىيالايدىغان بولسىمۇ، ئەمما تەڭرىنىڭ تەقدىرى ئۇلارغا يار بولمىسا، ھېچقانداق نەپ كۆرەلمەيدۇ. بۇ مەزمۇنىنى رۇم شاھزادىسى نەستۇر شەھرىنىڭ دەرۋازىسىغا يېزىپ قالدۇرغان ئىكەن. ئۇ خەت ئەنە شۇنىڭدىن يادىكار قالغان. ئۇنىڭ قىممىسى ناھايىتى شېرىن ۋە كۆڭۈلگە ياقىدىغان قىسىمدۇر.

— ئۇ قانداق قىسسە ئىكەن؟— دەپ سوراپتۇ راي.

— رۇم شەھەرلىرىنىڭ بىرىدە،— دەپ ھىكايىسىنى باشلاپتۇ بەرھەمەن.

رۇم شاھزادىسىنىڭ ھىكايىسى

رۇم شەھەرلىرىنىڭ بىرىدە، ناھايىتى سائادەتمەن ۋە داڭلىق بىر پادىشا تەختكە ئولتۇرغان ئىكەن.

ھىممىتى چوڭ، دانىشى بىسيار ئىدى،
كۆچى زور ھەم كوڭلى بەك ھۇشيار ئىدى.

ئۇنىڭ ياخشى ئەدەپ ـ ئەخلاقلىق ۋە تۇزۇك بەزمىلەتلىك ئىككى ئوغلى بار ئىكەن.

بىرى لۇتپى بىلەن ئەل كوڭلىن قىلىپ شات،
بىرى ئەدلى بىرلە قىلغان ئەلنى ئاۋات.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە، ئۇ پادىشا تەكسرى يارلىقنى قوبۇل قىلىپىتۇ. شۇنىدىن كېيىن چوڭ ئوغۇل كۈچ بىلەن ئاتىسىنىڭ زەرلىرىنى قولغا كەلتۈرۈپتۇ ۋە ھەممە دولەت ئەركانلىرىنىڭ كۆڭلىنى ئۆزىگە قارىتىپ، ئاتىسىنىڭ ئورنىدا تەختتە ئولتۈرۈپتۇ.

بولۇپ يارۇ - مەدەتكار دولەت - بەخت،
ئاڭا بولدى مۇقەررەر تاج بىلەن تەخت.

كىچىك ئوغلى سەلتەنەتنىڭ دولەت قۇشى ئاكسىنىڭ بېشىغا قونغانلىقىنى كورۈپ: "بۇنىڭ غالىپلىقىدىن ماڭا ئاپەت يەتمىگەي" دەپ قورقۇپ، كوڭۈل غېمىنى ئۆزۈق، كوز يېشىنى سۈ قىلىپ، يۈرتىنى تاشلاپ سەپەرگە چىقىپتۇ.

چۈنكى بولدۇم ئىشقىڭ ئىچرە رەقىپلەردىن مالال،
غەمنى مەن ئۆزۈق قىلىپ، قىلدىم سەپەرنى ئىختىيار.

ئۇ يولدا يالغۇز كېتىۋاتقىنىدا كەچ كىرىپتۇ. ئۇ بىر مەدىزىلدە قونۇپتۇ ۋە تاڭ ئاتقىچە يالغۇزلۇقىدىن غەمناك بولۇپ يىغلاپتۇ:

ئىككى كۈن ماڭماق بىلەن يىغلاپ كوزۈمدىن ئاقتى قان،
نەقىلارمەن، مەن كېيىن ئاۋالقى مەنزىل بۇ تېخى.

شۇ يوسۇندا ئۇ كېچىنى يالغۇز ئوتكۈزۈپتۇ. ئەتىسى كۈنىڭ زىبا يۈزلۈك دىلبىرى تۇنىڭ نىلۇپەر پەردىسىدىن يۈز كورسىتىپتۇ ۋە نىگار قۇياشى مەشرىق مەنزىردە جىلۋە قىلىپتۇ.

قۇياش ئىشىگىن ئېچىپ، پەلەك گەردىشى،
چاچتى پۈتۈن ئالەمگە ئوز نۇرىنى.

شاهزاده مېڭىشقا تەمشىلىپ تۇرغانىدا، بۇرۇتلىرى ئەدى خەت تارتقان چىرايلىق بىر يىگىت كېلىپ، ئۇنىڭغا ھەمرا بولۇپ-تۇ. ئۇلار ئىككى كىشى بولۇپ يولغا چۈشۈپتۇ. شاهزاده ئۇنىڭغا قاراپ، ئۇنىڭ تولىمۇ كېلىشكەن ۋە ناھايىتىمۇ لاتاپەتلىك يىگىت ئىكەنلىگىنى، مىيىغىدىكى بۇرۇتلىرى، خۇددى گۈلشەن قىرغىغىدا ئۇنگەن بىنەپشىلەر گۈلشەنگە ياراشقاندەك، ياكى لاله ۋاراقلىرىنىڭ بەتلىرىگە چېكىلگەن خاللار لالىگە ياراشقاندەك، ئوز هوسنىگە شۇنداق ياراشقانلىغىنى كورۈپتۇ.

يۈزى تازا ئېچىلغان قەپ-قىزىل گۈل،
چېچى گۈلگە چىرماشقان گويا سۈمبۈل.
ئىككى زۇلپى ئارىسىدا ئايدەك يۈزى،
تۇرمىلەنگەن قارا زۇلپىنىڭ ئۇچى.
قېشى ئىرۇر هوسنى ئايۋاندا تاق،
تاماشاسىغا جانلار كوزى مۇشتاق.
بېلى هەم ئاغزىنى ئېيتارغا تىل لال،
كەلتۇرەلمەي ئۇنىڭغا هەچبىر مىسال.

شاهزاده بۇ كېلىشكەن قەددى-قامەت ۋە ئاتەشتەك يۈزنى كورۈپ ئوز-ئوزىگە:

ئۇ جامال مەهبۇبىسىنىڭ يۈزىدەكى قارا خال،
خۇددى خىلىل ئوتى ئىچرە كويىمگەن نازۇك نىهال.

ئۇ ئوز-ئوزىگە "بۇ زىبا يۈزلۈك دوست بىلەن هەمرا بولغان كىشى هەرقانچە سەپەر مېهنىتىنى تارتسىمۇ، بۇ گۈلئوزار سەرۋىنىڭ سايىسىدە، بايا‌ۋاتقان هارارىتىدىن قوتۇلۇپ، جېنىغا راهەت يەتكەندەك بولۇپ قالدۇ-دە! شۇنداقلا بولسا، هەرقانچە ئاۋارە

بولسمۇ ئەرزيدۇ" دەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئىككى ياسىمەن بىر بىرىنىڭ سوھبىتى خوپ كېلىپ، ياخشى چىقىشىپ كېتىۋاتقاچقا، مۇشەققەت تىكەنلىگىنى جەننەت گۈلىشەنلىگى دەپ خىيال قىلىشىپتۇ.

بولالىسام دوزاخ ئىچرە زۇلپۇڭغا يار،
جەننەت ئەھلىدىن ئەلۋەتتە قىلارمەن ئار.
ئەگەر كەڭرى بەھىش ئىچرە سەنسىز يۇرسەم،
شۇ كەڭلىگى بىلەن كېلەر كوڭلۇمگە تار.

ئىككىنچىسى مەنزىلىدە، ئۇلارغا بىر سودىگەرزادە ھەمرا بولۇپتۇ. ئۇ شۇنداق ئىش بىلەرمەن، ھۇشيار ۋە پىكرى چوڭقۇر ھەم تەدبىرلىك ئىكەنكى، پەيتى كەلسە كامىل ئەقلى بىلەن تۇن رىشتىسىنى كۇننىڭ بوينىغا باغلىيالايدىكەن؛ مۇئامىلە ۋاقتىدا چاپسانلىق بىلەن ئاسمان بازىرىدىن قۇياشنىڭ خىش ئالتۇننى قولغا كەلتۈرەلەيدىكەن.

ئوزى چاققان، سوزى شىرىن، سەرۇى قامەت،
خۇيى ئوبدان، ئىش بىلەرمەن ياخشى ئۇلپەت.

ئۇچىنچى قونۇشتا، ئۇلارغا بىر دىخان ئوغلى قوشۇلۇپتۇ. ئۇمۇ باي، كۇچلۇك بىر يىگىت بولۇپ، دىخانچىلىق ئىشلىرىدا ھەممىگە ماھىر، زىرائەت بابىدا بارلىق ئىشقا كامىل، باغۋەنلىك ساھىسىدە شۇنداق سەلقىلىق ئىكەنكى، ھەرقانداق بىر كونا ياغاچنى تۇپ-راقتا تىكسە، ياشىرىپ يېڭى مىۋە بېرىدىكەن. دىخانچىلىقتا سەنئىتى شۇ دەرىجىدە ئىكەنكى، ھەر بىر ئۇچۇم داننى شور يەرگە چاچسا ياخشى يەردىكىدەك ئوبدان ھوسۇل بېرىدىكەن.

باغلىرىدا ئۇنگەن ئىدى تۇبى سەدرە كەبى نىھال،
تېرىتچىلىق ئىشلىرىدا كەتمەن كۇن، ئوغاق ھىلال.

بۇ توتەيلەننىڭ قوشۇلۇشى بىلەن ھەمرالىق ئويى تامامەن پۈتۈپتۇ ۋە بۇ مېھرىۋان يارانلار بىر بىرىنىڭ سوھبىتىنىڭ شاد-لىغى بىلەن ئوز شەھەرلىرىنىڭ مۇھەببىتىنى ۋە يار-دوستلىرىنىڭ يادىنى ئۇنتۇپ، مەنزىلىلەردىن ئوتۇپ، يولىلارنى بېسىپ، بىر بىرلىرىنىڭ دىدارىنى كورۇپ ماڭغىنىغا كوڭلى خوشال بولۇپ كې-تىۋېرىپتۇ.

ياخشى دوستقا ئۇلپەت بولساڭ ئەگەرسەن،
چولدە بولساڭ ئۇنى گۇلشەن دىگەيسەن.
تىل دىيەلمەس، قول قىلالماس ئىش بولۇر،
شۇ مۇرادىڭ سوھبەت ئىچرە تېپىلۇر.
ھەر سوھبەتداشتىن كوڭۇل يىسە غىزا،
ھەر بىراۋدىن جان ئالۇر ئىلىم ساپا.
ئىككى يۇلتۇز بىر بىرىگە ياندىشۇر،
ئىككىنىڭ نۇرى بىلەن ئالەم يورۇر.

ئۇلار بىر نەچچە كۇندىن كېيىن نەستۇر ۋىلايىتىگە يېتىپ بېرىپتۇ. ئۇلار بىردەم ئارام ئېلىش ئۇچۇن، شەھەرگە يېقىن بىر جايدىكى پاكىز بىر يەرنى تېپىپ ئولتۇرۇشۇپتۇ. ئەمما ئۇلارنىڭ ئوزۇقلىرى تۇگىگەن ئىكەن.

— ياخشىسى شۇكى،— دەپتۇ ئۇلارنىڭ ئىچىدىن بىرى،— ھەرقايسىمىز ئوز ھۇنىرىمىزنى ئىشلىتىپ، شۇنىڭ ۋاستىسى بىلەن ئوزۇق تېپىپ، بۇ جايدا بىرنەچچە زامان كۇن ئوتكۇزەيلى!

— دۇنيا دىگەن مۇراتتۇر، — دەپتۇ شاھزادە، — ئۇنى تەـ
لەپ قىلغۇچىغا دۇشمەن ناھايىتى كوپ، ھىچقانداق ئاقىل كىشى
ئۇنداق نەرسىنى تىلەپ ئەزىز ئۆمرىنى ئۇنىڭ ھەركىتىـ بولىدا
خار قىلمايدۇ.

ئوخشىغاي بىر ئەسكى تاپقا بۇ دۇنيا
قاغىلار ئۇنىڭ قېشىدا بەكمۇ كوپ.
تالىشىپ بىر بىرىگە چاڭگال سالار،
يۇرۇشەر بىر بىرىنى دائىم چوقۇپ.
ئاخىرى ئۇ تاپ قالۇر ئوز ئورنىدا،
قاغىلارنىڭ ھەممىسى كەتكەي ئۇچۇپ.

خۇدا تەرىپىدىن تەقسىم بولغان رىزق ھىرىس ۋە ھەركەت
سەۋدىسى بىلەن ئارتۇق بولۇپ قالمايدۇ.

تولا يىغماق بولسىمۇ نەپسىنىڭ ئىشى،
تەقسىماتتىن ئوزگىنى بىلمەس كىشى.
ھەممە تاپقانىنى كىشى ئوزى يىمەس،
بەس، ئۇنى كوپ ئىستىمەكلىك خوپ ئەمەس.
تەڭرى بۇيرۇقلىرىدىن بولۇپ خۇرسەن،
سەۋرە رىزا يولىدىن بول بەھرىمەن.

— نەز ـ نىيەت تېپىشقا سەۋەپ بولىدىغان ھەر قانداق سەـ
ۋەپ ھوسۇنىڭ ئالدىغا ئوتەيدۇ، — دەپتۇ چىرايلىق يىگىت، —
مال جۇغلاشقا بولىدىغان ھىچقانداق شەرت جامالغا يەتمەيدۇ.
ھەر قانداق كىشىدە جامال چىمەنى جىلۋە قىلغان بولسا، مالـ
دۇنيا ئۇنىڭغا ئوز ـ ئوزىدىن تەۋە بولىدۇ. ھەر قانداق ۋاقىتتا
ھوسن ۋە لاتايەت جىلۋە قىلىپ، مەرھەمەت ۋە مېھرىۋانچىلىق

ئۇنىڭغا قوشۇلسا، مۇھەببەت تۇغۇلىدۇ ـ دە، تاقالغان ئىشكلەر ئېچىلىدۇ، باغلانغان تۇگۈنلەر يېشىلىدۇ.

چېھرىسىن كورسەتسە گەر ساھىپ جامال،
تاپقۇسى ئالتۇن، كۈمۈش، گوھەر ۋە مال.

ـــ ھوسىن سەرمايىسى مۇئامىلە بازىرىدا كەم باھا مالدۇر،ـــ دەپتۇ سودىگەر زادە،ـــ ئازغىنا ۋاقىت ئۇتسە ئۇ دەسمايىمۇ، ئۇنىڭ پايدىسىمۇ قولدا قالمايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ھەرقانداق ئىشنىڭ پايدىلىقراغى ئىش يولىنى بىلىش ۋە مۇئامىلىشۇناسلىقتۇر. ھەرقانداق كىشىنىڭ مەئىشىتىنىڭ پۈتى پەقەرلىق تېپىشغا مۇدۇرۇلسە، ئۇنىڭغا ئەقىلدىن باشقا قولداش تېپىلمايدۇ. ھەر قانداق كىشىنىڭ قولىدا تىرىكچىلىك سەرمايىسى قالمىسا، تەدبىردىن بولەك نەرسە ئۇنىڭ چارىسىنى قىلالمايدۇ.

دانىشمەنلىك ئۇستىگە قويساڭ ئىشىڭ بىناسىنى،
بىلكى ئاسان قىلغىنىڭدۇر ئۇزەڭگە ھەر قىيىن ئىشنى.

ـــ ئەقىل ۋە تەدبىر ھەممە يەردە كارغا ياراۋەرمەيدۇ ۋە ھەممە ۋاقىتتا پايدا بېرىۋەرمەيدۇ،ـــ دەپتۇ دىخان ئوغلى،ـــ ئەگەر بىر كىشىگە ئۇنىڭ دانىشمەنلىگى دولەت ۋە نېمەت بېرەلەيدىغان بولسا، ھەر بىر دانا كىشى پادىشالىق تەختىدە سولەت بىلەن ئولتۇرالىغان بولاتتى. ۋاھالەنكى، بىر كوپلىگەن دانىشمەنلەرنىڭ پەم ۋە ئىدراك گۈلزارىدىن بۇي ئالمىغان كوپلىگەن كىشىلەرنىڭ ئېھتىياج زىندانىدا مەھبۇس بولۇپ ياتقانلىغىنى، مالدارلىق ۋە ھوزۇر ـ ھالاۋەت بوستانىدا تاماشا قىلۋاتقانلىغىنى كوردۇق. شۇ سەۋەپتىن:

ھەممە نادان كىشىگە بەرگەي پەلەك دولەت ۋە بەخت،
سەن ئەقىل ئەھلى ئىزۇرسەن شۇ گۇناھىڭ ساڭا بەس.

سائدا كەسپكارلىق ھەم تىرىشچانلىق ياخشىدۇر، چۈنكى ئادەمزاتقا سائادەت ۋە كەڭ-كۇشادە پاراۋانچىلىق ئەنە شۇنىڭ بەركىتى بىلەن كېلىدۇ.

بولما بىكار، ئۆگەنگىن كەسىپ ھۇنەر،
كەسىپ قىلساڭ كىرگۈسى قولۇڭغا زەر.
پادىشادا بولسىمۇ تەخت بىرلە تاج،
لېكىن بولار ھۇنەرۋەنگە ئۇ مۇھتاج.

بۇنى ئاڭلىغان شاھزادە يەنە شۇنداق دەپتۇ:
— مەن ئاشۇ تەۋەككۈل مەزھەبىدە چىڭ تۇرىمەن. مەن شۇنى تەكىتلەيمەنكى، ئەگەر قازا جامالى پەردە ئارقىسىدا جىلۋىگە كەلمىسە، ھوسن مۇسىسى سائادەت بۇلۇڭىدىن چىقالمايدۇ. تەقدىر سودىگىرى مەنسىپەت دۇكىنىنىڭ ئىشىگىنى ئاچمىسا، داۋنىشمەنلىك مېلى قوبۇل بازىرىدا راۋاج تاپالمايدۇ. كەسىپنىڭ پايدىسى كاسىپلارنىڭ قولىغا تەقدىرى ئەزەلنىڭ ھاۋالىسى بىلەن كېلىدىغان ماڭدە. شۇنداق ئىكەن، خۇدانىڭ خاھىشى يار بولماي تۇرۇپ، كىشىنىڭ كۆڭلى ھەر قانداق رەقەمنى خىيال لەۋھەسىگە يازسا، ئۇ بۇزۇلىدۇ. تەكرى ئىرادىسى مەدەت قىلماي تۇرۇپ، تەدبىر دۇئاگويى ھەرقانداق ئەپسۇننى ئوقۇسا، ئۇ ئاقىۋەت بىھۇدە ئەپسانگە ئايلىنىدۇ.

شۇنچە قىلدىم تەسەۋۋۇرلەر، بولمىدى مەۋجۇت بىرى،
يۇ كۆڭۇل ئەپسۇنلىرىم بولدى ئەپسانە بېرى.

شۇنىسى ھەقىقەتكى، ئەگەر ھەقتائالا خاھىش قىلسا، ھەر كىشىنىڭ مەقسىدى رەنج ۋە مۇشەققەتسىز قولىغا كېلىدۇ. ئەگەر تەكرى خاھىشى ئۇنىڭ ھاسىل بولۇشىغا تەئەللۇق بولمىسا،

تىرىشچانلىق ھەققانداق پايدا بەرمەيدۇ. شۇڭا قازايى ئىلاھقا بويۇن ئەگمەك كېرەك ۋە تەڭرىنىڭ تەقدىر خېتىگە باش قويماق لازىمدۇر. چۈنكى پۈتۈن جاھاندىكى ئىشلارنىڭ چارىسى قازاغا رىزا بولماقتۇر. ھىلىقى دېخانمۇ ئوز ئىشىنى تەڭرىنىڭ تەقدىرىگە ھاۋالە قىلغانلىغى ئۈچۈن، ئازغىنا ۋاقىتتا تەلەپ قىلغان نەرسىلىرىنى تېپىپ، جاپا زىنداندىن ئازات بولغان ئىكەن.

— ئۇ قانداق ھېكايە ئىكەن؟ — دەپ سورىشىپتۇ دوستلار.

— ئەندەلىس شەھرىدە بىر دېخان بار ئىكەن، — دەپ ھېكايىسىنى باشلاپتۇ شاھزادە.

ئەندەلىسلىق دېخاننىڭ ھېكايىسى

ئەندەلىس شەھرىدە بىر دېخان بار بولۇپ، ئۇ تېرىقچىلىق ئىشلىرىدا كامالەتكە يەتكەن، قولى ئۇچۇق، كۆڭلى - كۆكسى كەڭرى ئادەم ئىكەن. بىرىپ - بىرىپ ئۇنىڭ تاپاۋىتى خىراجىتىدىن ئېشىپ قالىدىغان بولۇپتۇ ۋە قولىغا ئۇچ يۈز دىنار پۇل جۇغلىشىپتۇ. ئەمما روزىغارى ئۇچۇن ئۇ پۇلدىن سەرپ قىلمايدىكەن ۋە ھەر كۈنى ئۇلارنى ھەمياندىن چىقىرىپ سانايدىكەن، پۇلى بارلىغىغا خوشال بولىدىكەن.

سېرىق ئالتۇن قىلىپ ئۇنى شادىمان،
خۇددى خۇرسەن قىلغىنىدەك زەپىران①.

بىر كۈنى ئۇ ئادىتى بويىچە پۇلىنى يەنە بىر قېتىم سانايتۇ ۋە ھەمىيانغا سېلىپ، ئاغزىنى بوغۇپ تۇرۇپ، مەزمۇت بىر يەردە قويۇپ قويۇشنى ئويلاپ تۇرۇشىغا بىر ئەزىز دوستى ئوي ئىشە-

① بۇ يەردە زەپەرنىڭ ئىچىلگەندە كۆڭۈلنى خۇرسەن قىلىدىغان خۇسۇسىيىتى كوزدە تۇتۇلىدۇ.

گگه کېلىپ قاپتۇ ۋه ئۇنى چاقىرىپتۇ. دېخان: "ئۇ ئويگه كـ-
رىپ بۇ ئالتۇنلارنى كورۇپ قالمغيدى" دەپ تېپىرلاپ كېتىپ-
تۇ - دە، دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ "ئالتۇنۇڭنى، بارىدىغان يېرىڭنى
ۋه مەزھىبىڭنى كىشىلەردىن يوشۇرغىن" دىگەن سوزنىڭ ھوكـ-
مىگه ئەمەل قىلىپ، ئالتـۇننى ھەميان بىلەنلا بىر كوزىغا ساپتۇ
ۋه دوستىنىڭ ئالدىغا چىقىپتۇ. دېخاننىڭ دوستى بىلەن بىللە
سەھـرادا قىلىـدىغان ئىشى بار ئىكەن، شۇ ئىشىغا كېتىۋېرىپتۇ.
دېخاننىڭ خوتۇنى ئېرى كەلگۈچە ئاش ئېتىپ قويماقچى بولۇپ،
كوزىنى ئېلىپ، سۇ ئەكەلگـىلى چىقىپتۇ. خوتۇن كوچىغا چىقىپ
تۇرۇشىغا ئۇنىڭغا بىر قاسـاپ ئۇچراپتۇ. قاسـاپ دېخانغا يېقىن
دوست ئىكەن. ئۇزى سەھـرادا ئولتۇرۇشلۇق بولۇپ، شەھەرگه
كالا سېتىۋالغىلى كىرگەن ئىكەن. ئۇنى كورگەن خوتۇن: "مەن
بىر ئايال كىشى تۇرسام، كوچىدا نامەھرەملەرنىڭ ئارىسىدا يۇرۇ-
شۇم ياخـشى ئەمەس. كوزىـنى بۇ ئونۇشـقا بېرەي، سۇنى مۇشۇ
ئادەم ئەكىلىپ بەرسۇن" دەپ ئويلاپ كوزىنى ئۇنىڭغا بېرىپتۇ.
قاسـاپ ئۇنى ئۇچىسىدا يۇدۇپ كېتىۋاتقاندا ھەركىتىنىڭ تەسىرى
بىلەن كوزا ئىچىدىن بىر نەرسىنىڭ شەپىسى قۇلىغىغا ئاكىلىنىپتۇ.
ئۇ شۇ زامان كوزىنىڭ ئاغزىنى تووۋەن قىلغان ئىكەن، ئىچىدىن
ئالتـۇن بىلەن توشـقان بىر ھەميـان يەرگه چۇشۇپتۇ. قاسـاپ
ناھايىتى خوشاللىق بىلەن ئۇنى قولىغا ئاپتۇ:

قولغا مۇت دولەت مۇشۇنداق كەلگىنىدىن شۇ ئېنىق،
سەئى سەۋەپ بىرلە جەننەتكە كىرىش ھېچگەپ ئەمەس.

"خۇدايىمتائالاغا شۇكرى، شۇنداق كوپ نېمەتنى ماڭا رەنج-
مۇشەققەتسىز بەردى. بۇنىڭغا يەنىمۇ كـوپ شۇكـرى قىلىشىم
كېرەك. ئەمدى مەن بۇ زەرنى كورۇپلا ئوز كەسپىمنى ئۇنتۇپ
قالماسلىغىم لازىم. بەلكى بۇنى ياخشى ساقلاپ، بۇرۇنقى ئىشىمنى

قىلىۋېرىشىم كېرەك" دەپ ئويلاپ، خوشاللىقتا سۇ ئەكىلىشنى ئۇنتۇپ قېلىپ، دەرھال بازارغا بېرىپتۇ ۋە قولىدىكى ئىلگىرىكى پۇلغا بىر سېمىز كالا ئاپتۇ ۋە ئويمگە راۋان بولۇپتۇ. لېكىن ئۇ شەھەردىن چىقىپلا ئەندىشىگە چۈشۈپتۇ: "بۇ ئالتۇننى ئويگە بېرىپ بولغىچە قاراقچىغا تارتقۇزۇپ قويۇشۇم مۇمكىن. ئەگەر بىر يەرگە كومۇپ قويساي دېسەم، ئۇنىڭدىن خاتىرجەم بولالمايمەن. بىر كىمنىڭ قېشىدا ئامانەت قويساي دېسەم بىرەر دوستۇمغا ئىشەنچىم يوق. چۈنكى بۇ زامانىنىڭ دوستلىرىغا ئىشەنگىلى بولمايدۇ. ئەگەر ياخشىسى شۇكى، بۇ ئالتۇننى ھەمياندا بىلەنلا مۇشۇ كالىنىڭ گېلىغا تېقىۋەتسەم، بۇ يۇتقاندىن كېيىن، ئويگە بارغاندا ئولتۇرۇپ ئېچىدىن ئالالايمەنغۇ؟" دەپ ئويلاپتۇ ئۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ھەمياننى ئالتۇن بىلەنلا ئۇ بىچارە كالىنىڭ گېلىغا تېقىپ يۇتقۇزۇپتۇ. شۇندىن كېيىن كېتىۋاتقىنىدا ئوغلى ئۈچراپ قاپتۇ. قاساپنىڭ شەھەردە يەنە بىر زورۇر ئىشى بار ئىكەن. شۇڭا كالىنى ئوغلىغا تاپشۇرۇپ بېرىپلا، ئوزى ھىلىقى ئىشىغا يېنىپتۇ. ئوغۇل كالىنى ھەيدەپ ئوز سەھراسىغا ئەكىتىۋاتقىنىدا، ئىشنى پۈتتۈرۈپ قايتىپ كېلىۋاتقان دېخان بىلەن ئۇچرىشىپ قاپتۇ. دېخاننىڭ بىر كالا ئولتۇرۇپ نەزىر قىلىش نىيىتى بار ئىكەن. شۇڭا ئۇ سېمىز كالىنى كورۇپلا: "بۇ كالا سويۇشقا يارايدىكەن، ھەم دوستۇمنىڭ مېلى ئىكەن، بۇنى ئېلىپ ئاشۇ نەزىرىنىڭ ھوددىسىدىن چىقىۋالاي" دەپ ئويلاپ ياخشى باھا بېرىپ قاساپنىڭ ئوغلىنىڭ قولىدىن سېتىۋېلىپ ئويمگە ئېلىپ كەپتۇ ۋە پۈت قولىنى بوغۇپ بوغۇزلاپتۇ. تېخى تېرىسىنى سويماي تۇرۇپلا، كوزىغا سېلىپ قويغان ھەمياندا يادىغا يېتىپ، دەرھال قارىغان ئىكەن، كوزىنىڭ ئوز ئورنىدا يوقلۇغىنى كورۇپتۇ. خوتۇنىدىن سورىغان ئىكەن، ئەھۋالنى بايان قىلىپتۇ. شۇندا دېخان دىنارلىرىنى قاساپ ئېلىپ قاچقانلىغىنى بىلىپ كوڭلىدىن ھەسرەت ئوتى ئورلەپتۇ. ئۇنىڭ شۇم ھەرىسى نادامەت بىلەن يېغلاپتۇ.

ئاقىۋەتنى كۆرەر ئەقلى ئۇنىڭ رەسۋالىغىغا كۆلۈپتۇ.

مال ـ دۇنيا ھەسرىتىدە يىغلىسا ھەر بىر كىشى،
يىغا دېمەك، كۈلگىنىدۇر رەسۋالىغىغا ئوزى.

دېخان بىرەر سائەت ھەيرانلىق قىرغىغىغا بېرىپ پۈشايمان كەلگۈنلىرىدە ئېقىپتۇ ۋە ئاقىۋەت قازاغا رازى بولۇپتۇ. شۇنداق كېيىن ئۇ كالىنىڭ تېرىسىنى سويۇپتۇ ۋە قارنىنى يېرىپ ئۇچەي-قېرىنلىرىنى توككەن ئىكەن، قېرىنىڭ ئىچىدىن ھىلىقى ھەمىيان چىقىپتۇ. ئۇنى كورگەن دېخان شاتلىقتىن ھۇشىدىن كېتىپتۇ. ھۇشىغا كەلگەندىن كېيىن ھەمياننى مەينەتتىن تازىلاپ ئالتۇننى ساناپ باققان ئىكەن، ئۇچ يۈز دىنار ئىلگىرىكى پېتىچە ساق چىقىپتۇ. ئۇ ساناپ بولغىچە ھەر بىر دىنارنى كوزىگە بىر سۈرتۈپ، لەۋلىرى بىلەن سويۇپ تۇرۇپ: "خۇدايا، ئەمدى مېنى بۇنىڭدىن مەھرۇم قىلمىغىن!" دەپ ئىلتىجا قىلىپتۇ ۋە "بۇندىن كېيىن بۇ ئالتۇنلارنى بىلىمگە تېگىپ ساقلايمەن ۋە ھەرگىز يېنىمدىن ئايرىمايمەن" دەپ ئەھدى قىلىپتۇ.

قېشىڭدىن ھېچ يېراقلىق ئەيلىمەسمەن ئەي گۈزەل دىلبەر،
كىشى ئوز ئىختىيارىدە جېنىدىن ھېچ جۇدا بولماس.

شۇ ۋەقەدىن كېيىن دېخان ھەمياننى ئوز يېنىدىن ئاجرات-مايدىخان بولۇپتۇ. خوتۇنى بولسا ئۇنى ھەمىشە مالامەت قىلىپ: "ھەي نادان سېنىڭ بۇ ئىشىڭ تەۋەككۇل يولىدىن يىراق. چۈنكى زەخمە يىغىش خۇدانىڭ رىزق بېرىدىغانلىغىغا ئىشەنمەسلىكتىن كېلىپ چىقىدۇ. ھەرقانداق كىشى ئوزىنىڭ رىزقىنى خۇدانىڭ سېخىلىق خەزىنىسىدىن ئىزلەش كېرەك. كامىل ئاقىل بولغان كىشى مال جۇغلاشقا ھېرىس بولمايدۇ، بەلكى خۇداغا تەۋەككۇل قىلىدۇ.

چۈنكى ئەزەلدە تەقدىر بىلەن پىشانىگە پۈتۈلگەن رىزق ھەچقاندا ق ساق سەۋەپ بىلەن ئارتۇق ياكى كەم بولۇپ قالمايدۇ، تەقدىر پىيالىسىگە قۇيۇلغىنى ئازلىقمۇ ياكى كوپلۇكمۇ قىلمايدۇ" دەيدىكەن.

— ھەي خوتۇن، — دەپتۇ ئۇنىڭ گېپىنى تولا ئاڭلىغان دە خان، — بۇ سەۋەپنىڭ ئالدىدە ئاز - تولا سەۋەپ قىلماي بولمايدۇ. سىرتقى جەھەتتىن سەۋەپ قىلىش كېرەك، ئىچكى جەھەتتىن تە ۋەككۇل قىلىش كېرەك.

بولما غاپىلكى بۇ ئالەم بىل سەۋەپنىڭ ئالىمى،
شۇڭا قولدا قىل سەۋەپ، دىلدا لېكىن تەۋرىگە باق.

خوتۇن جىم بولۇپ قاپتۇ ۋە مالامەت تىلىنى يىغىپتۇ.

بىر كۈنى دىخان غۇسلا قىلماقچى بولۇپ، بىر بۇلاقنىڭ قېشىغا بېرىپتۇ ۋە كىيىم - كېچەكلىرىنى يېشىپ يالىڭاچلىنىپ، غۇسلا قىلىپ بولغاندىن كېيىن، كىيىملىرىنى كىيىپتۇ - دە، يولغا راۋان بولۇپتۇ. ھەمىيان بولسا بۇلاق بېشىدا ئۇنتۇلۇپ قاپتۇ. بىرەر سائەت ئوتمەي، بىر قويچى قويلىرىنى سۇغىرىش ئۈچۈن بۇلاق بېشىغا كەپتۇ ۋە ئالتۇن بىلەن تولغان ھەمىيانىنى تېپىۋاپتۇ. ئۇ ھەددى - ھىسابسىز خوشال بولۇپ، ئۆز مەنزىلىگە قايتىپ كەپتۇ. ئالتۇننى ساناپ ئىكەن، ئۈچ يۈز دىنار چىقىپتۇ. قويچى: "بۇ جىق پۇل ئىكەن، ئەگەر بۇنىڭدىن خەج لىسەم كېمىپ كېتىدۇ، مېنىڭ ئۇنى ئاۋالقى سانىغا يەتكۈزۈشۈم قىيىن. شۇڭا بۇنىڭغا نۇقسان يەتكۈزمەي ساقلىغىنىم ياخشى. ئەڭ زوررۇر بولغان ۋاقتىدا ئېھتىياجىمغا لايىق سەرپ ئېتەرمەن" دەپ ئويلاپ، قوينىغا مەھكەم تىقىپتۇ ھەم قوي بېقىش ئىشىغا مەشغۇل بولۇۋېرىپتۇ. ئەمما دىخان بىر ئاز يول ماڭغاندىن كېيىن ھەمىيان يادىغا كېلىپ ئىككى سەكرەپلا بۇلاق بېشىغا كەلگەن بولسىمۇ، ھەمياندىن قىلچە ئەسەر كورۈنمەپتۇ. شۇ زامان ئۇنىڭ كوز بۇلۇتلىرى قاريىپ،

ھەسرەت ھاۋاسىدىن يامغۇر يېغىشقا باشلاپتۇ. ئۇ خۇددى گۈل-دۇرمامدەك پەريات چېكىپ، چاقماقتەك ئوتلۇق ئاھ ئۇرۇپ ئىز-لىگەن بولسىمۇ، مەھرۇملۇقتىن باشقا ھېچنىمنى تاپالماپتۇ. ئۇ ئاخىرى تىلى گەپكە كەلمىگەن پەرىشان ئەھۋالدا ئويىغە قايتىپ كېلىپ، مىڭلىغان غەم - غۇسسە بىلەن خوتۇنىغا ئەھۋالنى سوزلەپ بېرىپتۇ. ئۇ گەپنى ئاڭلىغان خوتۇن يەنە مالامەت قىلغىلى تۇرۇپتۇ.

— ھوي، ئاقمۇتتىنى بىلمىگەن، سەن ئاشۇ ئالتۇننى شۇنداق بېخىلىق بىلەن ساقلىدىڭ. بىزگە خەجلەپ بەرگىلى ئۇنماي مەئىشىمىزنى تەڭلىكتە قويدۇڭ، خوپ بوپتۇ. ئاشۇ ئالتۇننىڭ ھەسرىتىدە ئولگىچە غەم قىلىپ يىغلاپ يۈرگىن ئەمدى.

— راست ئېيتسەن، — دەپتۇ دىخان، —

ھىجر دەردى بىرلە ئولمەككە سازاۋەرمەن شۇدەم،
چۈنكى ۋىسال ئىچرە نېمەت قەدرىنى بىلمەپتىمەن.

زەخىرە يىغمەن دەپ كوپ خاتا قىلغان ئىكەنمەن. ھېچقانداق ئەقىللىق كىشى مەندەك كېچە - كۈندۈز ئالتۇننى ھىرىس كەمىرىدە ساقلاپ، ئۇنىڭدىن يا ئوزىگە، ياخوتۇن، بالا - چاقىسىغا نەپ يەتـكۈزۈشنى راۋا كورمەي، ئاخىرى، تەقدىر ئىلاھىدىن كەلگەن ئاپەت بىلەن نابۇت بولمىغاي. زادى ساقلىغۇچى دىگەنلىك نىمى راھەتنى دەپ نەخ ئاپەتكە ئۇچرىغانلىق ئىكەن!

ھەر بېخىل ئەگەر زەخىرە قىلسازەر،
ئاشۇ زەرنى ئاقمۇھەت بىگانە يەر.
لالە رەڭلىك مەي شاراپ سەندە تۇرۇپ،
يۈرمە ئىمساك جامى بىرلە خۇن يۇتۇپ.
زەر تېپىشنىڭ كويىدا چەكمە زەرەر،
تۇت قانائەتنى ئاشۇدۇر ياخشى زەر.

شۇنداق قىلىپ دىخان توۋا قىلىپتۇ ۋە ئەمدى مال يىغماي ئىلاھى خەزىنىدىن قولغا نىمە كەلسە، شۇنى توختاتماي سەرپ قىلىشقا ئەھدى قىلىپ، شۇ نىيىتىگە تەۋەككۇل قىلىپ، ئۆز ئىشىنى ئاللاغا ھاۋالە قىلىپ، قازاغا رازى بولۇپ، تەقدىرگە بويۇن ئېگىپتۇ.

قوبچى ھەمياننى كېچە - كۈندۈز قوينىدىن ئالمايدىكەن. بىر كۈنى ئۇ قويلىرىنى بىر قۇدۇقنىڭ ئەتراپىدا ئوتلىتىپ يۈرسە، يىراقتىن كىشىلەرنىڭ بىرنەچچە ئاتلىق كىشىلەر كورۇنۇپتۇ. ئۇ: "ئەگەر ئاتلىقلار يېقىن كېلىپ قالسا ئالتۇنۇمنى ئېلىۋالىدۇ" دەپ ئەندىشە قىلىپ، ھەمياننى قوينىدىن ئېلىپ قۇدۇققا تاشلاپتۇ ۋە ئاتلىقلار نېرىراق كەتكەندە ئالتۇننى قۇدۇقتىن ئېلىۋالماقچى بولۇپ ساقلاپ تۇرۇپتۇ. لېكىن ئۇ ئاتلىقلار تۇرغان يېرىدىن تېز قايتماپتۇ. ئۇ ئارىلىقتا كەچ كىرىپ قاپتۇ. ئۇ ئاخىرى "ھازىرچە قوينى ھەيدەپ ماكانىمغا قايتىۋالاي، ئەتە كېلىپ ئېلىۋالارمەن" دەپ ئويلاپ ئوز مەنزىلگە قايتىپ كېتىپتۇ. ئۇنىڭ قارىسى يو - قىلىشى بىلەن، ھىلىقى دىخان تۇيۇقسىزدىن بىر تەرەپكە بارماقچى بولۇپ قېلىپ ئاشۇ قۇدۇق بېشىدىن ئوتۇپ قاپتۇ. دەل شۇ پەيتتە بىر قاتتىق شامال چىقىپ ئۇنىڭ سەللىسىنى ئۇچۇرۇپ قۇدۇق - قا تاشلاپتۇ. دىخان سەللىسىنى ئالماقچى بولۇپ قۇدۇققا چۈشۈپتۇ. ئۇ قۇدۇقنىڭ ئىچىنى سىپاشتۇرۇپ سەللىسىنى ئىزلىگىن ئىكەن، قولغا ھىلىقى ئالتۇن بىلەن توشقان ھەميان ئۇرۇنۇپتۇ. ئۇ ھەمياننى ئاپتۇ ھەم سەللىسىنىمۇ تېپىپتۇ. ئۇ قۇدۇقتىن چىقىپ ئويىگە قايتىپ كەپتۇ. ئەمما ئۇ ئالتۇن ئوزىنىڭ ئىكەنلىگىنى بۇ نوۋەت بىلمەپتۇ. ئۇ ئالتۇن تېپىۋالغانلىغىنىڭ جەريانىنى بالا - چاقىلىرىغا سوزلەپ بېرىپتۇ. ھەممەيلەن خۇداغا شۈكرى قىلىشىپتۇ. دىخان ھەمياندىكى ئالتۇننى ساناپ باققان ئىكەن، ئۇچ يۈز دىنار چىقىپتۇ. ئۇ: "قولۇمدىن كەتكەن ئالتۇنىڭ باراۋىرىدە، بۇنى خۇدايىتائالا ئوزىنىڭ سېخىلىق خەزىنىسىدىن ماڭا يەتكۈزۈپ بەردى.

ئەمدى ئاشۇ نىيەت قىلغان ۋەدەمگە ۋاپا قىلمىغىم لازىم" دەپتۇ ۋە ئاشۇ پۇلدىن بىر قىسمىنى بالا - چاقىلىرىنىڭ خەرجىگە ئىشلىتىپتۇ. بەزىسىنى خۇدا يولىدا نەزرە قىلىپتۇ. نەتىجىدە ئىككى يۈز دىنار قولدىن كېتىپ يۈز دىنار قاپتۇ. قويچى بولسا ئەتىسى ئورنىدىن سەھەر تۇرۇپتۇ ۋە قويلىرىنى ھەيدەپ قۇدۇق بېشىغا بېرىپتۇ. لېكىن ئۇ روشەن يۈزلۈك يۈسۈپنى قۇدۇقتىن تاپالماي، خۇددى ياقۇپتەك پەريات ۋە پىغان چېكىپتۇ: "بۇ زىياندىن كېيىن ماڭا ئومۇر سەرمايىسىدىن نىمە پايدا؟ ئۇ مەھبۇبۇمنىڭ چېنى ھەسرىتىدە ماڭا تىرىكلىكتىن نىمە لەززەت يەتسۇن؟

بۇ كۆزنىڭ نۇرىنى دوستلار تىلەپ ئەمدى نەقىلغايمەن،
كى دىلبەرنىڭ ئاشۇ روشەن يۈزىدىن ئايرىلىپ قالدى."

ئۇ بىرمۇنچە ۋاقىت ئەنە شۇنداق ناله - پەريات بىلەن ھەيرانلىقتا يۇرۇپتۇ. بىر كۈنى ئۇ دىخانىنىڭ ئويىگە كەپتۇ. مېھماندوست دىخان ئۇنى ئادەتى بويىچە زىيادە قىلىپتۇ. تائام - دىن كېيىن ساھىبخان مېھماننىڭ كۆڭلىنى ئېچىش ئۈچۈن ئۇنىڭ بىلەن سوزلىشىپ ئولتۇرۇپتۇ. گەپ ئارىسىدا دىخان قويچىنىڭ چىرايىدا مالاللىق ئەسىرى بار ئىكەنلىگىنى، گايى گەپ قىلىۋېتىپ كۆزىگە ياش كەلتۈرۈۋاتقانلىغىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭدىن كۆڭلىنىڭ بىئارام، غەملىك كۆزىنىڭ نەملىك بولۇشىنىڭ سەۋەۋىنى سوراپتۇ.
— قانداقمۇ دىلىم شىكەستە بولمىسۇن؟ قانداقمۇ خاتىرەم پەرىشان بولمىسۇن؟

كەتتى مەندىن شۇنچە، گەر كەتسە سۇلايمان ئىلكىدىن،
يىغلار ئىدى ھالىغا ھەم ئادەمۇ، ھەم دو - پېرى.

ئۇچ يۈز دىنار پۇلۇم بار ئىدى. كۆڭلۈمنىڭ قۇۋۋىتى، جېنىمنىڭ

راهتی، کوزۇمنىڭ نۇرى، خاتىرىمنىڭ سەرۋىرى ئەنە شۇ پۇل ئىدى. بىر كۈنى بىرنەچچە زالىملاردىن قورقۇپ ئۇنى ھەمىيان بىلەنلا پالانى يەردىكى قۇدۇققا تاشلىغان ئىدىم، ئەتىسى كېلىپ ئىزلەپ ئۇنىڭدىن ھېچ ئەسەر تاپالمىدىم، — دەپتۇ قويچى.

دىخان بۇ سوزنى ئاڭلاپ، كوڭلى بۇزۇلۇپتۇ ۋە خوتۇنى قېشىغا كىرىپ:

— مېھرىۋان يارىم، مەن قۇدۇقتىن تاپقان ھىلىقى ئالتۇن مۇشۇ مېھمانىڭ ئىكەن ئەمەسمۇ؟ بىز تېخى ئۇنى ھالال مال دەپ سەرپ قىلىپتىمىز. ئەمدى قالغىنىنى ئۇنىڭغا ھەدىيە تەرىقە- سىدە بېرىۋېتىشىمىز كېرەك. خەجلەپ قويغانلىرىمىزنى ئاشكارا قىلمايلى. بولمىسا تولەپ بەرگىن دىسە ئاجىزلىق قىلمىز، — دەپتۇ.

— شۇنداق قىلايلى. قولىمىزدا بارىنىڭ ھەممىسىنى ئۇنىڭغا بېرىپ، قىيامەت قەرزىنىڭ بىر قىسمىدىن بولسىمۇ قۇتۇلۇشىمىز كېرەك. خۇدايىتائالا بىزگە ئەجرى ئەزىم بەرسە ئەجەپ ئەمەس، — دەپ خوتۇنىمۇ بۇ ئىشقا قوشۇلۇپتۇ.

شۇنىڭ بىلەن دىخان ئۇ يۇز دىنارنى ئەپچىقپ قويچىنىڭ ئالدىدا قويۇپتۇ.

ھەر كىشى تۇتسا تەۋەككۇل رىشتىسىن،
كورگۈسى تېزدىن مۇرادى چېھرىسىن.

— بۇرادەر! — دەپتۇ دىخان، — بۇ سىزگە مېنىڭ توھپەم، ئاپىرىپ كوڭلىڭىزنىڭ جاراھىتىگە مەلھەم قىلىڭ.

قويچى مەمنۇن بولۇپتۇ. ئۇ ئالتۇننى ئېلىپ ئويىگە بېرىپ سانىغان ئىكەن، يۇز دىنار چىقىپتۇ. "بۇ تېخى ئىشنىڭ مۇقەددىمىسى، — دەپتۇ ئۇز ئۆزىگە، — خۇدايىم يەنە قالغىنىمۇ بېرەر، ئەمدى بۇ ۋەجنى ياخشى ساقلىشىم كېرەك. بۇنىمۇ يوق ئېتىپ قويۇپ

بۇنىڭ ئۇچۇن غەم ـ غۇسسە چېكىپ يۇرمەي يەنە". قويچىنىڭ قوي ھەيدەيدىغان بىر يوغان تايىغى بار ئىكەن. ئۇ تاياقنىڭ ئىچىنى كاۋاك قىلىپ ئويۇپ، دىنارلارنى ئۇنىڭ ئىچىگە سېلىپتۇ ۋە تو ـ شۇكىنىڭ ئاغزىنى مەھكەم بېكىتىپتۇ. ئۇ بىر كۈنى قويلىرىنى سۇغارماقچى بولۇپ بىر چوڭ ئېقىنىڭ بويىغا كەپتۇ ۋە قويلىرى ـ نى سۇغا ھەيدەپ قويۇپ ئوزى سۇنىڭ ئۇرۇنۇشىدا ئولتۇرغان ئىكەن، تاياق قولىدىن چىقىپ كېتىپ سۇغا چۈشۈپ كېتىپتۇ ـ دە، ئېقىپ كېتىپتۇ. قويچى ھەرقانچە ھەركەت قىلىپ باقتان بولسىمۇ ئۇنى تۇتالماي كوزدىن يوتتۇرۇپ قويۇپتۇ ۋە پەريات ـ پىغان چېكىپ ساراسىمگە چۈشكەن پېتىچە قالۇبرىپتۇ. ئۇ سۇ شەھەر دەرۋازىسىنىڭ ئالدى بىلەن ئاقىدىكەن. تاسادىپەن دىخانمۇ شۇ چاغدا ئاشۇ سۇنىڭ بويىدا يۇيۇنۇۋاتقان ئىكەن. ئۇ يۇقۇرى تە ـ رەپتىن بىر تاياقنىڭ ئېقىپ كېلىۋاتقانلىغىنى كورۇپ، ئۇنى ئاپتۇ ۋە يۇيۇنۇپ بولۇپ، ھىلىقى تاياقنى تاينىپ ئويگە بېرىپتۇ. ئۇ ـ نىڭ خوتۇنى ئاش پىشۇرۇۋاتقان ئىكەن. ئوتۇن تۇگەپ قالغاچقا خوتۇن ئېرىنىڭ قولىدىن ھىلىقى تاياقنى ئېلىپ، ئوچاقتا سالماق ـ چى بولۇپ كەكە بىلەن يېرىپتۇ. دىخاننىڭ نەزىرى ئاشۇ تاياقتا ئىكەن. ئۇ تۇيۇقسىزدىن تاياقنى ئوتقا سالماي تۇرۇپ، ئۇنىڭ ئىچىدىن شولىلىق چوغلار چېچىلغانلىغىنى كورۇپ، ئالتۇننى دەر ـ ھال يىغىۋاپتۇ ۋە سانىغان ئىكەن، يۇز دىنار چىقىپتۇ. دىخان شۇ زامان شۇكرانە ئۇچۇن سەجدە قىلىپ، پۇلنى يەنە خەجلەشكە باشلاپتۇ. ئىككى ـ ئۇچ كۇن ئوتكەندىن كېيىن قويچى يەنە دىخا ـ نىڭ قېشىغا كەپتۇ ۋە ئىلگىرىكىدىن ئارتۇغراق پەرىشانلىق بىلەن، ھاسسىنى ئالتۇن بىلەن بىللە سۇغا ئاقتۇزۇپ قويغانلىغىنى بايان قىلىپتۇ.

ـــ ئېيتقىنا، ئاشۇ قۇدۇقتىن يوقاتقان ئالتۇننى نەدىن تاپقان ئىدىڭ؟ قانداق كەسىپ بىلەن جۇغلىغان ئىدىڭ؟ ـــ دەپ سوراپتۇ دىخان.

— ئۇنى پالانى ۋاقتىدا پالانى بۇلاقنىڭ بويىدىن تاپقان ئىدىم، — دەپ ئىنساپ بىلەن جاۋاپ بېرىپتۇ قويچى.

— بارلىق ماختاش ۋە مەدھىيىلەرنىڭ ھەممىسى ئۇلۇغ خۇداۋەندە كېرىمگە بولسۇنكى، ھەقىقەتنى ئوز مەركىزىدە توختاتتى، — دەپتۇ دېخان كۇلۇپ تۇرۇپ، — بىلگىنكى، ئاشۇ بۇلاق بويىدا ئالتۇننى ھەمىيان بىلەن مەن قويۇپ ئۇنتۇپ قالغان ئىدىم، ئۇنى ئاشۇ قۇدۇقتىن يەنە مەن تېپىۋالغان ئىدىم، ئۇنىڭدىن قالغان يۇز دىنارنى ساڭا بەرگەن ئىدىم. سۇ ئىچىدىن ھاسا بىلەن يەنە ئوز قولۇمغا كەلدى. مانا ھازىر ئۇنى خەجلەۋاتىمەن.

— بۇ ھىكايىنىڭ بۇنداق ئاجايىپلىغىدىن شۇ نەرسە مەلۇم بولدىكى، كىشىنىڭ رىزقىنى كىشى ھەرگىز يىيەلمەيدىكەن، — دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ ھەيران قالغان قويچى.

بۇ مىسالنى كەلتۇرۇشۇمدىن غەرەز شۇكى، سىلەرمۇ قانائەت مەنزىلىدە تۇرۇشۇڭلار ۋە تەۋەككۇلنىڭ پايدىسىدىن تاشقىرى قەدەم قويماسلىغىڭلار كېرەك. قازا ۋە قەدەرنىڭ نەتىجىسى بولغان بۇ زامان ئاجايىباتلىرىدىن غاپىل قالماڭلار. بۇ تىرىكلىك ئىچىدە خۇدايىتائالاغىلا ئىشىنىڭلار. ھەرگىز ھوسنى جامال، ئەقىل ۋە كەسپكە ئىشەنمەڭلار. چۇنكى ھەر نەرسىنىڭ ھەقىقىتى قازا پەردىسى ئىچىدە يوشۇرۇنىدۇ. ئۇ ئىشنىڭ قانداق سەرەنجام تاپىدىغانلىغىدىن ھېچكىم ۋاقىپ بولالمايدۇ.

ئۇ كۇنى شۇ گەپلەر بىلەن كەچ كىرىپتۇ. ئۇلار كېچىسى ئوبدان ئارام ئېلىشىپتۇ. ئەتىسى قۇدرەت دېخنى ئاپتاپ گۇل دەستىسىنى مەشرىق چىمەنىدە يۇز خىل رەڭ بىلەن جاۋە قىلىدۇرۇپتۇ. كېچىنىڭ سۇمبۇلى ئاسمان بىنەپشەزارىدا يۇزىنى يوشۇرۇپتۇ.

كۇن لالىسى ئېچىلىدىيۇ يۇز كورسەتتى،
يۇلتۇزلارنىڭ گۇلدەستىسى توزۇپ كەتتى.

سەھەردە دىخان بالىسى ئورنىدىن تۇرۇپتۇ:

— سىلەر بۇگۈن خاتىرجەم ئولتۇرىۋېرىڭلار. مەن شەھەرگە كىرىپ بىر سەۋەپ قىلىپ باقاي ۋە ئۇنىڭ بىلەن بىرەر نەسىۋە تېپىپ كەلسەم ئەزىرىڭلارغا كەلتۈرەي. تاكلا ۋە ئوگۈنلۈككىمۇ ھەرقايسىڭلار نۇۋەت بىلەن تىرىكچىلىك ئۈچۈن كۈچۈكلارنىڭ يېتىشىچە تىرىشچانلىق قىلىپ باقارسىلەر، — دەپتۇ ئۇ.

دوستلار بۇ مەسلىھەتكە قوشۇلۇشۇپتۇ. دىخان ئوغلى شەھەر دەرۋازىسىغا بېرىپ بىر كىشىدىن:

— بۇ شەھەردە نىمىنى كۆپرەك پۇلغا ئالىدۇ؟ — دەپ سورايتۇ.

— بۇ شەھەردە ئوتۇن ئەتىۋا، شۇڭا ئوتۇننى جىقراق پۇلغا ئالىدۇ، — دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ كىشىلەر.

دىخان ئوغلى دەرھال جاڭگالغا بېرىپتۇ ۋە قۇۋۇتىگە تۇشلۇق قۇرۇق ئوتۇن يۈدۈپ، شەھەرگە ئەكىرىپ ئۇنى ئون تەڭگە سېتىپتۇ. ئۇ پۇلغا لەززەتلىك تائاملاردىن ئېلىپ دوستلىرى تەرەپكە قاراپ مېڭىپتۇ. شەھەر دەرۋازىسىغا كەلگەندە، دۇۋۇەت قەلەم چىقىرىپ دەرۋازا قوۋۇغىغا: "بىر كۈناۋۇك كەسىنىڭ نەتىجىسى ئون تەڭگە" دەپ يېزىپ قويۇپ تائامنى ئېلىپ بېرىپ، دوستلىرىنىڭ ئالدىدا قويۇپتۇ. دوستلار ئۇ كۈننى شۇنىڭ بىلەن ئوتكۈزۈپتۇ. ئەتىسى قۇياشنىڭ جاھان ئارا ھوسنى قاراڭغۇ ئالەمنى كامالەتكە يەتكەن جامالىنىڭ نۇرى بىلەن روشەن قىلىپتۇ.

ئاجايىپ كورىكەم يۈز بىلەن قۇياش،
ئاسمان دەرىزىسىدىن چىقاردى باش.

— ئەمدى بۇگۈنلۈك مەئىشەتنىڭ ھوددىسىدىن سەن چىققىن، جامالىڭنىڭ ۋاستىسى بىلەن بىرگە بىر نەرسە تېپىپ كەلگىن، — دېيىشىپتۇ دوستلار چىرايلىق يىگىتكە.

چىرايلىق يىگىت ئورنىدىن تۇرۇپتۇ ۋە يولغا راۋان بولۇپلا ئەندىشىگە چۈشۈپ خىيال سۈرۈپتۇ: "مېنىڭ قولۇمدىن ھەچقانداق ئىش كەلمەيدۇ. مەقسەتنى قولغا كەلتۈرمەي تۇرۇپ تېخى يانغىلى بولمايدۇ. بېشىمغا ئەجەپ مۇشكۈل بىر ئىش چۈشتى - دە! ئۇنى قانداقمۇ ئاسان قىلالارمەن؟ چارىسىنى قانداقمۇ كىشىلەردىن سورىيالايمەن ئەمدى؟

زۇلپىدىن چۈشتى ئىشىمغا بىرگىرە، مەن نەيلەيىن،
ئۇشبۇ مۇشكۈل ئىشنى ئەل ئالدىدا ئاچماق بەك قىيىن."

ئۇ شۇ خىياللار بىلەن شەھەرگە كىرىپتۇ ۋە ئەندىشە بىلەن بىر كوچىنىڭ بېشىدا ئولتۇرۇپتۇ. دەل شۇ پەيتتە، چاچلىرى جىڭگىلەك، چىرايلىق بىر خوتۇن شۇ كوچىدىن ئوتۇپ قاپتۇ ۋە تۇيۇقسىزدىن ئۇ يىگىتنىڭ زىبا يۈزىنى ۋە دىلىنى ئېرىتكۈچى رۇخسارىنى كورۇپ، سەۋرە خامىنىنى ئىشق بورىنىغا ئۈچۈرۈپتۇ.

ئۇرۇپ كوكلىدە جۇش شىرىن مۇھەببەت،
چىقتى ھەر مويىدىن قاينىاق ھارارەت.
يۈزىدىن شۇ ھامان چۈشتى نىقابى،
چېكىدىن ئاشتى شۇ دەم ئىزتىرابى.

— قارىغىنا، — دەپتۇ ئۇ خوتۇن كەينىدىن كېلىۋاتقان كېنىزىگىگە، — بۇ خۇشرەڭ رۇخسارغا قارىغىنا! قىزىلگۈل ئۇنىڭ رۇخسارىنىڭ قىزىللىقىدىن خىجالەت بولۇپ، خۇددى سېرىق سۇھەندەك سارغىيىپ كېتىدۇ، ئۇنىڭ رەئىنا قەددىنى تاماشا قىلغىنا، سەرۋى ئۇنىڭ كېلىشكەن قەددىنى كورسە، پۈتى ھەسرەت لېيىغا پېتىپ قالىدۇ. بوستان سەرۋىسىمۇ بۇنداق كېلىشكەن بولماس. لېۋىگە قارىغىنا، لېۋىگە! خۇددى شېكەر تېمىپ تۇرغان

ياقۇت، يۇزىنىڭ قىزىللىغى كۆكۈلگە پىتنە سالىدىغان بىر بالا ئىكەن.

خۇدا ئۇچۇن قاراڭ ئۇنىڭ يۇزىگە ھەم قەددىگە،
ئۇ خۇدانىڭ لۇتپىدىن پۇتكەن ئىسىل بىر گۈل ئىكەن.

بۇ يىگىت ئادەمزات ئەمەس، بەلكى بىر پەرىشتە ئىكەن. چۇنكى ئادەمنىڭ جىسمىغا بۇنچىلىك ھوسنى جامال سىڭمىغان بولاتتى، ھەي كېنىزەك، بۇ ھۇمايۇن قۇشىنى دامغا چۇشۇرگۈدەك بىر تەدبىر تاپ ۋە بۇ نازىنىن نىگار قولغا كەلگۈدەك بىر ھىلە قىلغىنا!
كېنىزەك يىگىتنىڭ قېشىغا بېرىپتۇ ۋە شۇنداق دەپتۇ:

ئەي كوزۇمنىڭ نۇرىمۇسەن، ئارزۇيى جانىمۇ سەن؟
شىرىن شېكەر لېۋىڭ بىلەن يا شېكەرىستانىمۇ سەن؟
تۇردۇڭ ھوسنى بازىرىدا شۇنچە لاتايەت بىلەن،
نەزۇ ـ نىيەت ئىزلىگەنگە ياكى دەستۇرخانىمۇ سەن؟

ـ نازىنىن يىگىت، بىرنىڭ خېنىم ساڭا يۇز ئىشتىياق ۋە مىڭ ئارزۇمەنلىك بىلەن سالام ئەۋەتتى. بىرنىڭ خېنىم: "بۇ يىگىت مۇساپىر ئوخشايدۇ. مۇساپىرنىڭ كۆڭلى سۇنۇق بولىدۇ. ياخشى مەنزىلىمىز ۋە پاكىز ئوي ـ جايىمىز بار. ئۇ يەرگە قەدەم تەشرىپ قىلسىپ، بىرەر سائەت بىزگە ھەمدەم بولغان بولسا" دەيدۇ. ئەگەر بارساڭ بىز ئۇنىڭدىن تۇگەتكۈسىز ئۇمۇر تاپىمىز، ساڭىمۇ ھىچقانداق زىيان بولمايدۇ.
يىگىت ئۇنىڭ سوزىنى قوبۇل قىلىپتۇ ۋە خوتۇنىنىڭ ئويىگە بېرىپ تاكى ناماز دىگەرگىچە ئۇنىڭ بىلەن سوھبەت تۇتۇپتۇ.

بىناگاه كوردى بىر پاكىزه مەھبۇب،
ئۇنىڭ كوڭلىگە ھەم بۇ كەلدى مەرغۇب.
قىزىق كوردى تونۇرىن تاكى باقتى،
ئۇڭا بىر نەچچە پارچە نانىنى ياقتى.

گەچ كىرگەندە ئۇ يارانلىرىنىڭ قېشىغا بارماقچى بولغان ئىكەن، خوتۇن ئۇنىڭ ئالدىغا يۈز تەڭگە پۇل قويۇپتۇ ھەم بىرمۇنچە ئۇزرە ئېيتىپتۇ. يىگىت تەڭگىلەرنى ئېلىپ بەزىسىگە بازاردىن ئوزۇق - تۈلۈك سېتىۋاپتۇ ھەم شەھەر دەرۋازىسىغا بېرىپ قوۋۇقتا: "بىر كۈنلۈك جامالىنىڭ باھاسى يۈز تەڭگە" دەپ يېزىپ قويۇپ، ئالغان نەرسىلىرىنى ھەمراللىرىنىڭ ئالدىغا قويۇپتۇ.

ئەتىسى ھىكمەت دۇكانچىسى ئاسمان ئەتلىسى ئۇستىگە ئاپتاپ زەرباپلىرىنى ئېچىپ، دۇنيا بازىرىنىڭ خېرىدارلىرىغا كور - ستىپتۇ.

خېرىدار ئىستەپ پەلەك دۇكانچىسى،
ئۇيۇق دۇكىنى ئوزرە قويدى ئالتۇن.

— بۇگۈن بىز سېنىڭ ئەقىل ۋە دانىشمەنلىگىڭگە مېھمان بولىمىز، — دەپتۇ دوستلار سودىگەرزادىگە.

— ياخشى بولىدۇ، — دەپتۇ ئۇ ۋە ئورنىدىن تۇرۇپ شەھەر ئالدىغا بېرىپتۇ. ئۇ يەرگە دەريا يولى ئارقىلىق ھەر تەرەپتىن سودىگەرلەر كېمىلەردە تۇرلۈك نەپىس ماتالارنى كەلتۈرگەن ئىكەن. شەھەر ئەھلى ئۇلارنىڭ ئالدىغا چىقىپ ماتالىرىغا خېرىدارلىق قىلىۋاتقان ئىكەن. لېكىن تېخى ھېچقايسىسى بەيئى قىلىشمىغان ئىكەن. سودىگەرزادە ئۇ ماللارنى كورۇپ، كوڭلىدە باھالىرىنى مۇقەررەر قىلىپتۇ - دە، بىر كىمدىكى مالنى ئېسىگە ئاپتۇ. ئۇ كۈنلا نامازدىگەرگە قويماي ھەممە مالنى سېتىپ بولۇپتۇ. ئۇنىڭ -

دىن قولغا كىرگەن پۇللاردىن قەرزنى چىقىرىۋەتكەندە، مىڭ تەڭگە پايدا چىقىپتۇ. ئۇ پۇلدىن بىر قىسمىنى خەجلەپ دوستلىرى ئۈچۈن كېرەكلىك ئوزۇقلارنى بازاردىن ئاپتۇ ۋە شەھەر دەرۋازىسىغا: "بىر كۈنلۈك ئەقىلنىڭ ھوسۇلى مىڭ تەڭگە" — دەپ يېزىپ قويۇپتۇ. ئاندىن تاپقانلىرىنى دوستلىرىنىڭ ئالدىغا ئېلىپ بېرىپتۇ.

ئەتىسى توتىنچى قەلئەنى تەختىگاھ قىلغان پۇلتۇز سىپالەرنىڭ شاھى قۇياش مەشرىق مەيدانىدا سەلتەنىتىنىڭ زەررىن ئەلىمىنى كوتىرىپتۇ.

كۈندۈز كۈننىڭ بەختى تېپىپ ئاندىن رىۋاج،
تەييارلىدى ئالتۇن تاج ۋە تەخت بىلەن تاج.

— سەن ھەمىشە تەۋەككۇل قىلىش توغرىسىدا لاپ ئۇراتىڭ، قازا - قەدەرگە بېقىپ تۇراتتىڭ، ئەگەر مۇشۇ سۇپىتىڭ بىلەن بىرەر مىۋە تاپالىساڭ، بىزنى مەنۇن قىلىغىڭ كېرەك، — دەپتۇ دوستلار شاھزادىگە.

شاھزادە ئۇلارنىڭ سوزىنى قىزغىن ۋە رىغبەت بىلەن قوبۇل قىلىپتۇ ھەم ئالى ھىممەت، يۇقۇرى غەيرەت بىلەن شەھەرگە راۋان بولۇپتۇ. تاسادىپەن ئۇ كۈنى شەھەرنىڭ پادىشاسى ئولگەن بولۇپ، ھەممە خەلق تەزىيەت ئىشلىرى بىلەن مەشغۇل ئىكەن. شاھزادە ئوردىسىنىڭ ئالدىغا بېرىپ، بىر بۇلۇڭدا تاماشا كورۇپ ئولتۇرۇپتۇ. ئىشىك باقارلار ھەممە كىشىنىڭ يىغا - زارە بىلەن بولۇۋاتقانلىغىنى، لېكىن بىرلا كىشى تەزىيەت تۇتماي خاموش ئولتۇرغانلىغىنى كورۇپ، ئۇ جاسۇس ئوخشايدۇ، — دەپ گۇمان قىلىپ، ئۇنىڭ قېشىغا بېرىپ ئۇنىڭغا كوپ جاپا ۋە ئەلەم يەتكۈزۈپتۇ. لېكىن ئۇ بىچارە ئۇنىڭغا سەۋرە قۇۋۋىتى بىلەن چىداپتۇ.

ئومۇسسىزلىق قىلسا ساڭا يامان كىشى،
سەن ئېغىرلىق قىلساڭ ياخشى ياراشتۇسى.
بەدنىيەتلىك بىرلە قاياپ قىلسا ئۇرۇش،
ئاغزىڭنى يېغ، سەۋرە قىلغىن بولۇپ خاموش.

بىردەمدىن كېيىن جىنازىنى ئەپچىقىپ كېتىشىتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئوردا خالى قاپتۇ. شاھزادە ئورنىدىن تۇرۇپ قەسرىنىڭ ئەترابىنى تاماشا قىلىۋاتسا ساقچىلار يەنە كۆرۈپ قېلىپ، بىردىپ تۇتۇۋېلىپ، ئىلگىركىدىن كۆپرەك زۇلۇم قىلىپتۇ ھەم باغلاپ زىندانغا تاشلاپتۇ. شاھزادە زىندانغا چۈشكەندىن كېيىن كەچ كىرىپتۇ.

ــ ھىلىقى پېقىر تەۋەككۇل يولىنى تۇتۇپ كەتكەن ئىدى. قانياقتا بارغاندۇ؟ ئۇ تەۋەككۇلدىن پايدا تاپالماي بىرەر بالاغا ئۇچراپ قالغانمىدۇر يا؟ بىر ئۇنى ئىشقا تەكلىپ قىلىپ كۆڭلىنى ئۇنداق پاراكەندە قىلمىغان بولساقمۇ بۇيىتىكەن، ــ دېيىشىپتۇ دوستلار. بۇ چاغدا شاھزادە كۆڭۈل تىلى بىلەن خىيال خەۋەر-چىسىدىن دوستلىرىغا:

شۇ چىمەننىڭ قۇشلىرىغا ئەي شامال ئېيتقىن بىرىپ:
"قالدى بالا ئىچرە گىرىپتار بولۇپ بىر ھەمدىمىڭ".

ئەتىسى شەھەر كاتتىلىرى كېڭەش ئوتكۈزۈپ بىر كىشىنى ئۇ شەھەرگە پادىشا قىلماقچى بولۇشۇپ بىر يەرگە يىغىلىشىپتۇ. ئولگەن پادىشانىڭ ۋارىسى يوق ئىكەن. شۇڭا ھەممەيلەن ھەر تەرەپتىن سوزلەشكىلى تۇرغان ئىكەن، ساقچى بېشى كىرىپ شۇنداق دەپتۇ:

ــ ھەي خالايىق، بۇنداق گېپىڭلارنى قويۇپ تۇرۇڭلار، بىر جاسۇسنى تۇتۇۋېلىپ زىندانغا سالدىم. بۇنىڭدىن قارىغاندا بۇ شەھەرگە دۇشمەن كەلگەن بولۇشى ئېھتىمال. ئەگەر ئۇ دۇشمەن

سىلەرنىڭ بۇنداق جىدەل بىلەن پاراكەندە بولۇۋاتقانلىغىڭلاردىن خەۋەر تاپسا، ئۇ چاغدا بۇ يۇرتقا نۇرغۇن خەۋپ - خەتەر پەيدا بولىدۇ.

— ئۇ كىشىنى بۇ يەرگە كەلتۈرۈش كېرەك، بىز ئۇنىڭدىن گەپ سورايمىز، — دېيىشىپتۇ يۇرت كاتتىلىرى.

شۇ زامان كىشى بۇيرۇلۇپ شاھزادىنى ئېلىپ كېلىشىپتۇ. ھەممەيلەننىڭ كوزى ئۇنىڭ جامالىغا چۈشۈشى بىلەن ئۇنىڭ جاسۇس ئەمەسلىگىنى بىلىپتۇ ۋە بۇنداق مۇبارەك يۈزلۈك ۋە شىرىن سوزلۈك كىشى جاسۇس بولمايدۇ دېيىشىپتۇ. شۇڭا ئۇلار ھورمەت بىلەن سوراپتۇ:

— قايسى دىياردىن بولسىز يىگىت، نىمە بولۇپ بۇ شەھەرگە كېلىپ قالدىڭىز؟

ئېيتىڭىز قايدىن كېلۇرسىز كىم، خىرامان ئېيتىڭىز؟
بۇ خاراپ بولغان كوڭۇللەر شەھرىن ئاۋات ئېتىڭىز؟

شاھزادە ئۇلارغا شەھەر ۋە يۇرتنىڭ ھەم ئەسلى - تېگىنى بايان قىلىپتۇ. ئاتىسى ئولگەنلىگىنى، ئاكىسى ئۇنىڭغا غالىپ كەلگەنلىگىنى تەپسىلى سوزلەپ بېرىپتۇ. ئۇ مەجلىستە ئولتۇرغان يۇرت كاتتىلىرى ئىچىدە ئۇنىڭ ئاتىسىنىڭ خىزمەتىدە بولغان ۋە كوپىنچە ۋاقىتلاردا تەختىنىڭ يېنىدا ئۇنىڭ ئاتىسىغا ياندىشىپ ئولتۇرغانلىغىنى كورگەنلەرمۇ خېلى كوپ ئىكەن. شۇڭا ئۇ سوزلەپ بېرىشى بىلەنلا دەرھال ئۇنى تونۇشۇپتۇ ۋە باشقا مەملىكەت ئەركانلىرىغا ئۇنىڭ ئاتىسىنىڭ كاتتىلىغىنى، ئاتا - بوۋىسىدىن تارتىپ پۈشتىنىڭ ھەممىسى پادىشا بولۇپ ئوتكەنلىگىنى سوزلەپ بېرىشىپتۇ. شۇ ئارقىلىق ئۇنىڭ[۱۷] بەختىيار دىدارى مەملىكەت كاتتىلىرىنىڭ كوزىگە ئىسسىق كورۇنۇپتۇ ۋە ھەممەيلەن: "بۇ يىگىت بىزنىڭ مەملىكىتىمىزگە پادىشا بولۇشقا تازا لايىق ئىكەن. چۈنكى ئۇ ئادالەت

ۋە پۇقراپەرۋەرلىك جەھەتتە ئاتا-بوۋا ئەجداتلىرىنىڭ قائىدە-يوسۇنىنى تۇتىدۇ. مەملىكەت ئەھلىنى شەپقىتى ۋە مەرھىمىتىنىڭ سايىسىگە ئالىدۇ. پىشانىسىدىن ئوچۇق كورۇنۇپ تۇرغان شاھلىق ئالامىتى ۋە ئالەمپانالىق بىشارىتىدىن ھەممە كىشى ئۇنىڭ جاھانپانالىغى ۋە مەملىكەتنى سوراش تەختىگە سازاۋەر بولالايدىغانلىغىنى بىلۋالالايدۇ، دىگەن يەرگە كېلىشىپتۇ.

گەر سۇلايمان شاھلىغىغا ھەر كىشى كەلتۇرسە شەك،
كۇلگۇسىدۇركى ئۇنىڭ ئەقلىگە بارچە ئىنسۇ جىن.

يۇرت كاتتىلىرىنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭغا بويۇن سۇندىغانلىغىنى دەرھال بىلدۇرۇشۇپتۇ. تەۋەككۇل قىلغانلىغىنىڭ بەركىتىدىن ئەنە شۇنداق كاتتا پادىشالىق ئۇنىڭ قولىغا شۇنداق ئاسانلىق بىلەن كىرىپتۇ. ھەرقانداق كىشى تەۋەككۇل يولىغا مەزمۇت قەدەم تاشلىسا ۋە ئۇنىڭ نىيىتى قازا ۋە قەدەرنىڭ پەرمانىغا ئويغۇن كېلىپ قالسا، بۇ ئىشتىن نەتىجە ھاسىل بولۇپ، ھەر ئىككى جاھاندا مۇرادىنى تاپقۇسىدۇر.

كىشى تۇتسا تەۋەككۇلنىڭ كىلىتىنى،
ئاچقۇسىدۇر سائادەتنىڭ ئىشىگىنى.

ھەر كىشى مەيداندىن مۇرات كاللىسىنى راستلىق چوگىنى بىلەنلا ئالالايدۇ. ئۇ شەھەردەپادىشا بولغان كىشى تەختكە ئولتۇرغان كۇنى ئۇنى ئاق پىلغا مىندۇرۇپ، شەھەرنى چوگىلىتىدىغان قائىدە بار ئىكەن، شاھزادىنىمۇ ئاق پىلغا مىندۇرۇپ شەھەرنى ئايلاندۇرۇۋاتقان چاغدا، دوستلىرى خەت يېزىپ قويغان دەرۋازىغا يېتىپ بېرىپتۇ. ئۇنىڭ دەرۋازا قۇۋۇغىغا يېزىلغان رەقەملەرگە كوزى چۈشۈشى بىلەنلا شۇ تەرەپكە قاراپ مېڭىپتۇ ۋە ئۇ خەت-

لەرگە یانداش قىلىپ: "كەسىپ ۋە جامال، ئەقىل ۋە كامال پەقەت قازايى ئىلاھى ئۇلارغا مۇۋاپىق كەلگەن شەرت ئاستىدىلا نەتىجە بېرىدۇ. بۇ سوزگە، بىر كۈنى ئەتىگەندە زىنداندا ياتقان، ئاخشامدا سەلتەنەت تەختىگە ئولتۇرغان كىشىنىڭ ئەھۋالى روشەن دەللىلدۇر" دەپ يېزىپ قويۇپ، قايتىپ بېرىپ تەختكە ئولتۇرۇپتۇ. پۈتۈن مەملىكەت ئەھلى ئۇنىڭغا بويۇن سۇنۇپتۇ.

ئۇنى تەخت ئۈستىدە كورۇپ دىدى بەخت:
"مانا شاھلىق ساڭا بولدى سازاۋار،
بېلىڭنى باغلىغىن، ئالەمنى ئالغىن،
ئىشىك قەستىدە بول ئولتۇرما بىكار."

ئۇ كىشى ئەۋەتىپ دوستلىرىنى چاقىرتىپ كېلىپ، سودىگەر زادىنى ئوزىگە ۋەزىر قىلىپتۇ. دىخان بالىسىنى بارلىق مال - مۈلۈك ۋە خەزىنىگە مەسئۇل قىلىپ تەيىنلەپتۇ. ساھىپ جامال يىگىتكە شاھانە سەرۇپا ۋە مال - دۇنيا بېرىپ ئۇنىڭغا: "سەندەك ئەزىز دوستتىن ئايرىلىش ھەرقانچە قىيىن بولسىمۇ، سېنىڭ بۇ دىيارىدا تۇرۇشۇڭ ياخشى ئەمەس. چۈنكى خوتۇنلار سېنىڭ كامالەتكە يەتكەن جامالىڭنىڭ رىشتىسىگە باغلىنىپ قېلىپ، ئۇنىڭدىن گۈنا ۋە پىسقى پاسات پەيدا بولۇش ئېھتىمالى بار" دەپ ئۇنى ئوز شەھرىگە قايتىپ كېتىشكە بۇيرۇپتۇ. ئۇندىن كېيىن شۇ مەجلىستە ئولتۇرغان مەملىكەت ئەركانلىرىغا قاراپ:

— سىلەرنىڭ ئاراڭلاردا نۇرغۇن كىشىلەر ئەقىل ۋە شىجائەتتە، ھۈنەر ۋە قابىلىيەتتە مەندىن ئارتۇق، ئەمما بىر كىشىگە كېلىدىغان پادىشالىق تەڭرىنىڭ مەرھىمىتى ۋە ئىرادىسى بويىچە كېلىدۇ. يەنى ئالىلاتائالا پادىشالىقنىڭ ئىگىسىدۇر. ئۇ پادىشالىقنى كىمنى خالىسا، شۇنىڭغا بېرىدۇ. كىمدىن خالىسا شۇنىڭدىن ئالىدۇ.

خۇداۋەندە يوقتۇر سېنىڭ تەڭدىشىڭ،
خۇداسى سەن جاھاندىكى شاھلىقنىڭ.
بىراۋنى شاھ قىلساڭ يا قىلساڭ گادا،
دېيەلمىگەي ھېچ كىشى چىنۇ چارا.
كىشىگە بولمىسا سەندىن ئىنايەت،
نەتىجە بەرمىگەي ئەقىل كىپايەت.

مانا مۇنۇ ھەمراىلرىم كەسپىكە تۇتۇش قىلىشقان ئىدى. ئۇلارنىڭ ھەر قايسىنىڭ بىردىن ۋەسلىسى بار ئىدى. ئۇلار شۇنىڭغا ئىشىنىشەتتى. ئەمما مەن يا ئەقلى قۇۋۋىتىمگە ئىشەنمەيتتىم، ياكى كىشىنىڭ مەدىتىگە تايانمايتتىم. بەلكى ئىشىمنىڭ بىناسىنى تەۋەككۇلگە قويغان ئىدىم. قازايى ئىلاھىغا ۋە تەڭرىنىڭ تەقدىرىگە رىزا بولۇپ تۇرغان ئىدىم. مەن ھەمىشە:

شادىمانلىق بىرلە قىلغايسەن تەۋەككۇل، ئەي كوڭۇل،
چۈنكى ھەقتىن بىزگە يەتكەن ھەر نىمەرسە ئەدلىدۇر.

دېگەن سوزنى ئېيتاتتىم، ــ دەپتۇ.
ــ ئەي پادىشاھىم! ــ دەپتۇ ئولتۇرغانلاردىن بىرى، ــ ئېيتقانلىرى شۇنداق مۇبارەك سوزكى، ئۇ گويا ئەقىل ئالمىسى بىلەن تېشىلگەن گوھەر ۋە ياكى ھىكمەت بوتىسىدا سىنالغان ئالتۇندۇر. جاھاندارلىق ئۇچۇن ھەرقانداق لايىقەت تەۋەككۇلدىن لايىقراق ئەمەس. بۇ سوزلىرىدىن بۇ يەردە ئولتۇرغانسلارغا شۇ نەرسە مەلۇم بولدىكى، پادىشالىققا سىلىدىن مۇناسىپراق كىشى يوق ئىكەن. دىمىسىمۇ كىمنىڭ قانداق ئىشقا قابىلىيىتى بارلىغىنى خۇدا ئوزى بىلىدۇ.

تەڭرى مەرھىمىتىدۇر ھىساۋى يوق بىغايەت،
ھەر كىمنىڭ ئوز چوغىغا بېقىپ كەلگۇسى نېمەت.

سلدەك قەدىمى مۇبارەك پادىشانىڭ سەلتەنتى بۇ دىيارنى ئوز تەسەررۇپىغا ئالغانلىغى بۇ مەملىكەتنىڭ بەخت - سائادىتىدۇر. سلىگە ئوخشاش شاراپەت ئاسمىنىنىڭ بەخت قۇشنىڭ بۇ دىيارنىڭ بېشىغا سايە سالغانلىغى بۇ يۇرتنىڭ بەختى - تەلىيىدۇر.

هەر زىمىنغا سەن كەبى رەنا گۈلى بولسا بەهەم،
ياشنىغاي ئۇ جاي خوشالدىتىن بولۇپ باغى ئىرەم.

ئولتۇرغانلاردىن يەنە بىرى ئورنىدىن تۇرۇپ ئوز تىلىنى ئۇ بەختلىك ياش پادىشانىڭ ساناسى بىلەن زىننەتلەپ شۇنداق دەپتۇ:

پۇتۇن جاهان هوكمىگە تۇتتى شاهىم،
پەلەكنىمۇ كەمەن بىلەن باغلىۋالدىڭ.
خالايىقنا هادىسلەر ئاپىتىدىن،
ئامان بەردى سېنىڭ چېدىر بارگاهىڭ.

شۇ يوسۇندا يۇرت كاتتىلىرى بىر - بىرلەپ، ئەنە شۇ تەختى ئاسمانغا تاقاشقان پادىشانى مەدھىيىلەپ، هالى قۇدرىتىنىڭ يېتە - شىچە سوزلەرنى ئېيتىپتۇ. ئاخىردا روشەن كوڭۇلاۋك، ياخشى سوزلۇك بىر مويسپىت بىر كىشى پادىشانىڭ ئالدىدا ئورنىدىن تۇرۇپتۇ ۋە دۇئا قىلىپ بولغاندىن كېيىن شۇنداق دەپتۇ:

— ئەي سائادەتلىك پادىشاهىم! گوهەر چېچىلغان ئېغىزلە - رىدىن قازايۇ قەدەر توغرىسىدا سوزلەر چىقتى. مەندە شۇنىڭغا مۇۋاپىق سەرگۈزەشتىلەر بار. ئەگەر پەرمان بەرسىلە ئۇنى بايان قىلغان بولسام.

— ئېيتقىن قېنى ئاڭلايلى! — دەپتۇ پادىشا.

مۇيسىپىتنىڭ ھىكايىسى

مەن بىر دۇنيادار كىشىنىڭ خىزمىتىدە ئىدىم. بارا - بارا دۇنيانىڭ بىۋاپا ئىكەنلىگىنى كوردۇم ۋە بۇ ئەر بەدىگى خوتۇنىنىڭ، ئۇنىڭ مۇھەببىتىگە باغلانغان نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ مۇرادىنى بەرمەي نائۇمىت قىلغانلىغىنى، بۇ قولىنىڭ ئۇچىنى تۇتقۇزمايدىغان مەككار مەشۇقىنىڭ قانچىلىغان ئاشىقلىرىنى پۈتىدىن يىقىتقانلىغىنى چۈشىنىپ، ئۇز - ئۇزەمگە شۇنداق دىدىم: ھەي ئەبلەخ! سەن يۇز مىڭلىغان پادىشالارنىڭ كوكرىگىگە ئوق ئاتقان ۋە كوپلىگەن شاھىنشاھلارنىڭ جەمىيەتلىرىنىڭ خامىنىنى يوقاتقۇق بورىنىغا ئۇچۇرغان بىر مەككارنىڭ دوستلۇغىغا كوڭۈل بەردىڭ. بۇ ئىشىڭدىن ئەمدى ۋاز كەچكىن، بۇ ئوتەڭگە ئوي سالمىغىن،

بۇ جاھاننىڭ تېگىگە كىم ياخشى يەتتى،
دەرھال ئۇنىڭ مۇھەببىتىن تەرك ئەتتى.
ئۇشبۇ كونا ئوتەڭ ئىچرە ماكان تۇتماڭ،
ھەر كىم ماكان قىلغان بولسا تاشلاپ كەتتى.

ئەمدى غەپلەت ئۇيقۇسىدىن ئويغان، چۈنكى ۋاقىت قىس ۋە ئەمەل ئارغىمىغىڭ ئاقساقتۇر. قىسقا ئومرۇڭدىن ئوزۇق ئالغىن، چۈنكى يولۇڭ ئۇزۇن. كوز يېشىدىن سۇ كوتەرگىن، چۈنكى باياۋان ھارارىتى ناھايىتى قاتتىق.

ئەي مۇساپىر نىمىشقا سەن بولدۇڭ غاپىل،
تۇرماي، سەپەر جابدۇغىنى ئەيلە ھاسىل.
ھەركەت قىلىپ ئۇزۇق راسلاش پىكىردە بول،
چۈنكى بىھەد مۇشەققەت ھەم ئۇزۇن بۇ يول."

ئاقۇەت بۇ پىكرىم بىلەن نەپسىم يۇڭاشلىدى. شۇندىن كېيىن پۈتۈنلەي خوشاللىق ۋە رىغبەت بىلەن ئاخىرەت ئىشىغا تۆتۈش قىلدىم. بۇ دۇنيانىڭ خىزمىتى ۋە دۇنيا ئەھلىنىڭ سوھبىتىدىن يۈز ئۇرۇدۇم. شۇ كۈنلەرنىڭ بىرىدە بازاردا كېتىۋىتىپ، سېتىش ئۈچۈن ئىككى ھويۇپتى تۆتۈپ تۇرغان بىر ئۇۋچىنى كوردۇم. ئۇ ئىككى ھويۇپ ھسال تىلى بىلەن بىر بىرىگە ئوز غەملىرىنى ئېيىتىشۋاتاتتى ۋە خۇدايىتائالاغا مۇناجات قىلىپ تۇتقۇنلۇقتىن ئازات بولۇشنى تىلەۋاتاتتى. مېنىڭ ئۇلارغا رەھىمىم كەلدى. مەن ئاخىرەتلىگىنىڭ نىجاتى ئۈچۈن، ئۇلارنى سېتىۋېلىپ تۇتقۇنلۇقتىن خالاس قىلماقچى بولدۇم. ئۇۋچىنىڭ قېشىغا بېرىپ ھويۇپكە خېرىدار بولغان ئىدىم، ئۇۋچى ئۇلارغا ئىككى تەڭگە باھا قويدى. مەن ئىككى تەڭگىنى بېرىپ ھويۇپلەرنى ئالدىم ۋە شەھەرنىڭ تېشىغا ئەپچىقىپ قويۇپ بەردىم. ئۇلار ئۇچۇپ بېرىپ، بىر تاماشا بېشىغا قوندى ۋە ماڭا: "سەن بىزگە چوڭ ياخشىلىق قىلدىڭ، ئۇنىڭ مۇكاپاتى ئۈچۈن ساڭا نەپ يەتكۈزۈشىمىز كېرەك. كەل مۇنۇ تامنىڭ تۈۋىگە بىر ساندۇقتا جاۋاھىر تولدۇرۇپ كومۇپ قويۇلغان. ئۇنى ئېچىپ ئالغىن ـ دە، ئوز يولۇڭغا ماڭ" دىدى.

مەن ئۇلارنىڭ بۇ سوزىدىن ئەجەپلەندىم:

ــ يەر ئاستىدا چوڭقۇر كومۇلگەن ساندۇقنى جاۋاھىرى بىلەن كورەلىگەن يەردە ئۇۋچىنىڭ تۇپراقتا سەل ـ پەللا يوشۇرۇپ قويغان توزىغىدىن غاپىل قىلىپ، توزاقتا چۈشۈپ قالغىنىڭلار ئەجەپلىنەرلىكتۇ؟ ــ دەپ سورىدىم مەن.

ــ قازايى ئىلاھى يەتسە ئەقىلنىڭ كوزى خىرە ۋە تەدبىر ئەينىگى قارا بولۇپ قالىدۇ. ئۇ چاغدا ئاقىلنىڭ كوزىمۇ كورمەي قالىدۇ، دانانىڭ ئەقلىمۇ ئىشلىمەي قالىدۇ. قازا ئوقىنى ھېچقانداق قالقان توسالمايدۇ، ــ دەپ جاۋاپ بەردى ئۇلار. سىلىنىڭ قازايۇ قەدەر بابىدا ئېيتقان سوزلىرىنىڭ راستلىغىغا ئادىل گۇۋا بولسۇن ۋە خالايىقلار ئالەم ئىشلىرىنىڭ باشتىن ـ ئاياق تەڭرى

ئاقدىرىگە باغلىق ئىكەنلىگىنى بىلىۋالسۇن دەپ، بۇ سەرگۈزەشتەمنى سۆزلەپ بەردىم. ھوكۇمالار شۇنداق دەپتىكەن:

كەلىمگۈسى ساڭا دولەت ھېچقاچان تەدبىر بىلەن،
يەنە كەلىمەس جەبرۇ مېھنەت سەندىكى تەقسىر بىلەن.
سەن ئەگەر كورسەكۆ جاھاندا قانچىلىك پايدا - زىيان،
بولغۇسى ھەق ئەمرى بىلەن ــ ھەممىسى تەقدىر بىلەن.

مويسىپىت بۇ ھىكايىنى تامام قىلغاندىن كېيىن يەنە شۇنداق دەپتۇ:

ــ ئەي جاھانپانا پادىشاھىم! مەن ئۇ جاۋاھىرنى ئېچىپ ئالغان ئىدىم. مەن ئۇنى دەرھال سانىدۇغى بىلەنلا كەلتۈرەي، خەزىنىگە ئېلىشقا بۇيرۇق بەرگەيلا!

ــ سەن ئۇنى ئوز سەئى سەۋىۋىك بىلەن تېپىپسەن. ئۇنىڭغا ھېچكىشىنىك شېرىكچىلىگى يوق. بىزگە مۇشۇ مەجلىستە بايان رىشتىمگە تىزغان ئەنە شۇ ھىكمەت جاۋاھىرىڭنىك ئوزى بەس. چۈنكى ھېچقانداق گوھەر ياخشى سوز خەزىنىگە يەتمەيدۇ. ئادەم مىسنى سوز كىمنياسىدىن باشقا نەرسە ئالتۇن قىلالمايدۇ، ــ دەپتۇ پادىشا ۋە مۇنۇ شېئرنى ئوقۇپتۇ:

ئەيا سوز گوھەرمۇسەن، زەرمۇدۇرسەن،
ۋە ياكى بىر كىمىياگەرمۇ دۇرسەن.
كىمەرسىكى ساڭا قىلسا جىگەر خۇن،
ئەگەر ئۇ مىس بولسىمۇ بولدى ئالتۇن،
بىلەلمەسمەنكى سەن پەلەكمۇ سەن يا،
يوقلىش دەشتىدە تۇپراقمۇ سەن يا.
ھەرنە بولساڭ ماڭا بىر دوست ئىكەنسەن،
دىلىمغا باپ تىلىمغا رۇست ئىكەنسەن.

هایاتىم ئىچرە بولدۇڭ غەمگۇزارىم،
ئولۇپ كەتسەم يەنە بول يادىگارىم.

ئۇ يەردە هازىر بولغانلارنىڭ هەممىسى پادىشانىڭ سوزىگە ئاپىرىن ئېيتىسپتۇ. ئۇنىڭغا بويسۇنۇشقا تېخىمۇ بەكرەك ئىرادە باغلاپتۇ. تا ئولگىچە هېچقايسىسى ئۇنىڭ پەرماندىن باش قايتۇرماپتۇ. مانا بۇ تەۋەككۇل قىلىشنىڭ مەنپەئەتى ۋە قازايى قەدەرگە ئىشىنىش كېرەكلىگىنىڭ داستانى، ئەگەر كىشىنىڭ سەل-پەل ئەقلى بولمىغان بولسا، جاهاندىكى ئىشلارنىڭ هەممىسى تەڭرىنىڭ تەقدىرىگە باغلىق ئىكەنلىگىنى چۈشىنىدۇ. ئەگەر ئىختىيار تىزگىنى بەندىنىڭ ئوز قولىدا بولغان بولسىدى، كىشىنىڭ هەرقانداق ئىشى ئوز مۇرادىنىڭ ئەكسىچە بولمىغان بولاتتى. ۋاهالەنكى:

پەيدا قىلغۇسى زامانە ئىشنى كوپ،
لېكىن كەلمىگەي بىرى كوڭلۇمگە خوپ.

شۇنىڭ ئۈچۈن:

جاهان ئىشلىرى كوپتۇر ئۇڭا بىھۇدە بەرمەڭ سوئال:
"كوڭۇل مۇرادىغا نى چۈن مۇۋاپىق بولمىدى" دەپ هال.

دىگەن سوز ناهايىتى ياخشى ئېيتىلغاندۇر.

بەرهەمەن ئەنە شۇ تەرىقىدە سوزلەپ، هۇشەڭ شاهنىڭ ۋەسىيەتلىرىنىڭ مەزمۇنىنى مۇشۇ داستان بىلەن تامام قىلىپتۇ. دابىشلىم شاه ئۇنىڭغا هورمەت بىلەن تازىم قىلغاندىن كېيىن شۇنداق دەپتۇ:

ــ ئەي دانىشمەن هەكىم! سېنىڭ هېممىتىڭنىڭ ئۇستۇنلۇگى نەتىجىسىدە مەقسەت چېھرىسى ئوز يۈزىنى كورسەتتى. سوهبىتىڭنىڭ بەركىتىدىن تەلىۋىم هاسىل بولدى، خۇداغا شۇكرى، ئەمگەك

گىم زايە بولۇپ كەتمىدى، ئەمدى ئىلتىماسىم شۇكى، ئالدىڭغا كەلـ
تۇرگەن توھپىلىرىمنى قوبۇل قىلغايسەن، مەن ساڭا مەنزۇر بولۇشـ
نى ئارزۇ قىلىۋاتقان ھەدىيىلىرىمنى رەت قىلمىغايسەن.

ــ ئەي پادىشا! ــ دەپتۇ بەرھەمەن، ــ مەن دۇنيادا مۇشۇ
كىچىككىنە جايغا ۋە ئازغىنە ئوزۇققا قانائەت قىلىپ ئوتۇۋاتىمەن،
كۆڭلۈمنىڭ ئېتىگىنى تەئەللۇقاتىنىڭ مەيىنىتىدىن پاك قىلغانمەن.
مېنىڭ ئەمدى يەنە دۇنيا مېلىدىڭ ناپاك نەرسىلەر بىلەن ئۇنى
بۇلغىشىم مۇمكىن ئەمەس. ئەگەر ماڭا خىزمەت قىلىپ مىننەتدار
قىلماقچى بولغان بولساڭ، بۇ ھىكمەتلىك سوزلەرنى كوچۇرگۈزۈپ
ساقلىغىن ۋە ئۇنى بارلىق ئىشلىرىڭغا پىشۋا قىلغىن. شۇ ۋاستە
بىلەن مېنىمۇ خاتىرىڭگە يەتكۈزۈپ، نىجات تېپىشىم ئۈچۈن دۇئا قىلىپ
قويغىن. چۈنكى ئادىل پادىشالارنىڭ دۇئاسى ئىجابەت بولىدۇ.

راي دانىشلىم ئۇنىڭ سوزلىرىنى قوبۇل قىلىپتۇ ۋە بەرھەمەن
بىلەن ۋىدالىشىپ ئوز پادىشالىغىغا قايتىپ كەپتۇ. ئۇ قايتىپ
كېلىپلا بەرھەمەندىن ئاڭلىغان سوزلىرىنى تولۇق يازدۇرۇپ، كىتاپ
قىلىپ قالدۇرۇپتۇ ۋە ھايات تەختىدە ئولتۇرغان پۈتۈن ئومىدە
مەملىكەتنىڭ بارلىق ئىشلىرىغا ئەنە شۇ ھىكمەتلەرنى قىسىلىنامە
قىلىپ يۇرت سوراپتۇ.

كىمكى ئاقىلالار سوزىدىن ئوزىگە رەھبەر ئەيلىسە،
يەتكۈسى ئاخىر مۇرات مەنزىلىگە ئۇ بىگۇمان.
توغرا سوزنىڭ ئارقىسىدىن ماڭمىسا ھەر بىر نادان،
يولدىن ئازغاي، تاپمىغاي مەتاۋىدىن ھەرگىز نىشان.

خۇجەستە راي بۇ چوڭقۇر مەنىلىك ھىكايىلىرىنى باشتىن
ئاخىرىغىچە بايان قىلغاندىن كېيىن، ھۇما يۇپنال شاتلىق بىساتىدا
خۇددى بىر گۈلدەستىدەك ئېچىلىپتۇ ۋە ئۇنىڭ ھالىنىڭ نىھالى
ئىقبال چىمەنىدە بېشىنى ئىگىز كوتىرىپتۇ. ئۇ ۋەزىرىگە شاھانە

ئىنسانلارنى بېرىشكە ۋەدە بېرىپ، ئۇنىڭ كۆڭلىنىڭ كوزىگە مەقسەت-لىرىنىڭ ھاسىل بولىدىغانلىقىنى كورسىتىپتۇ ۋە مۇنداق دەپتۇ:

بۇ بايانىڭ بىرلە روھ تاپتى قۇۋۋەت،
يەتتى كۆڭلۈمگە راسا پەيز مۇشۇ پەيت.

ــ بۇ شېرىن قەسىمنى ئېيتىپ بېرىپ، جېنىسمىنىڭ تاسىغا ھالاۋەت بەردىڭ ۋە بۇ ھىكمەتلىك سوزنى بايان قىلىش بىلەن كۆڭلۈم يېرىگە سائادەت ئۇرۇغىنى تېرىدىڭ. بۇنىدىن كېيىن بۇ نەسىھەتلەرنى ھوكۈمرانلىق دەستۇرى قىلىپ، خۇي پەيلىمنىڭ قائىدىسىنى بۇ ۋەزلەردىن ئايرىمايمەن. بۇ سوزلەر كۆڭلۈمگە ناھايىتىمۇ تەسىر قىلدى. بۇ ھالەت سېنىڭ ماڭا ئىخلاسىڭنىڭ ئۇستۇنلۇگى ۋە نىيىتىڭنىڭ دۇرۇسلۇغىدىن بولدى. چۈنكى سوز ھەرقانچە ياخشى ۋە نەپىس بولسىمۇ ئېيتقۇچى ئۇنى ياخشى ئېيتالمىسا، ئۇ ھېچقانداق پەيزى بەرمەيدۇ. ۋەزنەسىھەت گەرچە ھەق بولسىمۇ، ئېيتقۇچىنىڭ كوڭلى ناپاك بولسا ئاڭلىغۇچىغا تەسىر قىلمايدۇ.

كىشىگە ھەرگىز قىلالماس تەسىر،
قەلبى قارىلار سوزلىسە ھىكمەت.
پاك دىلىدىن ئالۇر خالايىقلار پەيز،
قىلالمىسىمۇ ئەپلىك نەسىھەت.

ۋەزىر پادىشاغا دۇئا قىلىپتۇ ۋە دەپتۇ:
ــ سىلىنىڭ ھىكمەتتىن نىشان بېرىپ تۇرىدىغان تىللىرىدىن ئىپادىلەنگەن بۇ سوزلەرنىڭ ھەممىسى راست ۋە توغرىدۇر. ئۇ ھەلىگەر ۋە خوجا كوردىلەرنىڭ سوزلىرىگە ئوخشاش، خۇددى خەس-خەشەكلەرنىڭ ئوتى بىردەمدىلا ئوچۇپ كۈلى توزۇپ كەتكەندەك

ئۇچۇپ كېتىدىغان يالغان-ياۋىداق سوزلەر بولماستىن، بەلكى ئۆ-زىنىڭ ھەقىقەتلىكى بىلەن خۇددى سۇبھىدەك ھەرددەمسېرى رو-شەنلىكى ئېشىپ بارىدىغان ۋە ياكى قۇياش شولىسىدەك ھەر سا-ئەتسېرى نۇرى كۈچىيىپ بارىدىغان سوزلەردۇر.

غەرەزلىك سوز كىشىگە ھىچ قوبۇل بولماي تۇرۇپ قالغاي،
خالىس سوزنى جان دەرھال ئۇز قوينى ئارا ئالغاي.

ھۇمايۇنپال خۇجەستە رايغا يەنە ئىلتىپات كورسىتىپ ۋە ئۇنىڭ دولىتىنىڭ تۇغىنى ئاسمان بېشىغا كوتىرىپتۇ. خۇجەستە رايمۇ يەنە ئۇنىڭغا دۇئا قىلىپتۇ:

شاھىم! ھاسىل قىلىپ كوپ ياخشى ئەخلاق،
ئەيلىدىڭ ئۇزەڭنى شاھلار ئارا تاق.
بۇ ئەقىل، دىيانەت، شاھلىق، ئادالەت،
ساڭا پايەندە بولسۇن تا قىيامەت.

مۇشۇ گەپ بىلەن بۇ يەردىكى ئولتۇرۇشمۇ تامام بولۇپتۇ. شۇندىن كېيىن ھۇمايۇنپال، خۇددى دابىشلىم قىلغانىدەكلا، بۇ ھىكايىلەرنىڭ كورسەتمىسىنى ئوزىنىڭ ئىش-ئەمەلىنىڭ ۋاراقلىرىغا كوچۇرۇپ يېزىپ، ياخشى ئىشلارنى قىلىشقا باشلاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ روزىگار سەھىپىلىرىدە ئوزىنىڭ ياخشى نامى ۋە ئوبدان تەرىپلىرىنى يادىگار قىلىپ قالدۇرۇپتۇ.

كىشىگە بەرمىگىن ئازار، ھەمىشە ياخشىلىق قىل،
تاپاي دىسەڭ ئىككى ئالەم سائادىتىنى ئاسان.
بۇ يۇسۇنلارنى ھاياتىڭدا ھامان غەنىمەت بىل،
ئىشەنمە زادى ئومرۇڭگە كۇلاۋن مەن ئەلەيھاپان.

* *

زامانىنڭ تەقەززاسى بىلەن قەلەم تىلىدىن جارى بولغان بىر نەچچە ئېغىز سوز مانا شۇلار. كەمىنە مۇللا مۇھەممەت تومۇر ئېھتىرام بىلدۇرۇش ۋاجىپ بولغان پازىل زاتلارنىڭ ياراملىق ئەخلاقلىرىدىن ۋە ئالى مۇقاملىق ئەمىر (مۇھەممەت ئىمام بەگ) نىڭ ياخشى خۇي - پەيلىدىن شۇنى ئۇمىت قىلىمەنكى، كەمىنىڭ نالايىق سوز ۋە يارامسز ئىبارىلىرىگە ئەپۇ ئېتىگىنى يېپىپ، كىچىك لەرگە پەرۋەردارچىلىق ۋە ھەقىرلەرنىڭ بېشىنى سىلاش يۇزىسىدىن، باشتىن - ئاياق ئەيىپلىك بولغان بۇ سوزلەرگە شەپقەت نەزىرىنى سالغاي.

كوكسۇمدە بار ئىدى نەچچە سىر پىنھان،
ئۇلارنى مەن ساڭا ئەيلىدىم ئايان.
ئېيتايكى دىلدىكى سوزدىن بىرىنى،
ياپقايسەن پەقىرنىڭ بارچە ئەيۇبىنى.
غەرىزىم ئېيتىلىپ بولغاچقا تامام،
تۇگەتتىم سوزۇمنى ئەمدى ۋەسسالام.